

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 181

Pia Letto-Vanamo

SUOMALAISEN ASIANAJAJALAITOKSEN SYNTY JA VARHAISKEHITYS

Oikeushistoriallinen tutkimus

Mit deutscher Zusammenfassung

**SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA**

A-sarja N:o 181

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 181

PIA LETTO-VANAMO

SUOMALAISEN
ASIANAJAJALAITOKSEN
SYNTY JA
VARHAISKEHITYS

Oikeushistoriallinen tutkimus

MIT DEUTSCHER ZUSAMMENFASSUNG

AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA
JAKAJA

SUOMALAISEN ASIANAJAJALAITOKSEN SYNTY JA VARHAISKEHITYS

Oikeushistoriallinen tutkimus

KIRJOITTANUT

PIA LETTO-VANAMO

OIKEUSTIETEEN LISENSIAATTI
VARATUOMARI

Yliopistollinen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Porthanian luentosalissa III perjantaina maaliskuun 31 päivänä 1989 kello 12.

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

Vammalan Kirjapaino 1989

ISBN 951-855-108-1 Nid.
ISBN 951-855-109-X Sid.
ISSN 0356-7206 (painettu)

ISBN 978-951-855-648-3 (PDF)
ISSN 2814-8053 (verkkojulkaisu)

Tapiolle

ESIPUHE

Tämän väitöskirjatutkimuksen olen Ruotsissa ja Saksan Liittotasavallassa oleskelemiani ajanjaksoja lukuun ottamatta tehnyt Helsingin yliopiston oikeuden yleistieteiden laitoksella. Laitoksen esimies oikeushistorian ja roomalaisen oikeuden professori Heikki Ylikangas on ollut työni ohjaaja ja oikeustieteellisen tiedekunnan määräämä esitarkastaja. Hänen esimerkkinsä uutterana ja rohkeana tiedemiehenä on merkittävästi vaikuttanut tutkimukseni valmistumiseen. Laitoksella työskentelevät oikeushistorian tutkijat OTT Jukka Kekkonen, OTL Kevät Nousiainen ja OTL Jussi Pajuoja ovat olleet solidaarisia ja tarvittaessa kriittisiä työtovereitani.

Rikos- ja prosessioikeuden professori P. O. Träskman on toisena esitarkastajana kannustanut minua ja antanut tärkeitä neuvoja. Rikosoikeuden tutkijan OTL (väit.) Dan Fränden kanssa olen käynyt mieleenpainuvia keskusteluja tieteellisen työn tavoitteista ja merkityksestä.

Tutkimustyön olen kokonaisuudessaan suorittanut Suomen Akatemian yhteiskuntatieteellisen toimikunnan tutkimusassistenttina. Taloudellista tukea olen lisäksi saanut Emil Aaltosen säätiöltä, Alfred Kordelinin säätiöltä, Suomen Asianajajaliiton säätiöltä ja Suomen Tiedeseuralta. FM Helmut Diekmann on kääntänyt saksankielisen yhteenvedon. Suomalainen Lakimiesyhdistys on ottanut kirjan sarjaansa ja Vammalan kirjapaino on sen asiantuntevasti painanut.

Kaikille edellä mainituille lausun nöyrän kiitokseni. Samalla kiitän yhteisesti kaikkia niitä taitavia henkilöitä, jotka ovat myötävaikuttaneet väitöskirjani valmistumiseen, on sitten kyseessä ollut aineiston kerääminen, puhtaaksi kirjoitus, kielentarkastus tai automaattinen tietojenkäsittely.

Helsingissä, helmikuussa.

Pia Letto-Vanamo

SISÄLLYS

ESIPUHE	VII
SISÄLLYS	VIII
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	XIII
LYHENTEET	XXIV
 I JOHDANNOKSI	 1
 II TUTKIMUSKOHD E AIEMMAN TUTKIMUKSEN VALOSSA	 3
1. YLEISTÄ	3
1.1. Aiemman tutkimuksen luonnehdinta	3
1.2. Tarkastelun tavoitteet	4
2. PROSESSUAALISEN EDUSTUKSEN KEHITYS.....	5
2.1. Yleistä	5
2.2. Maakuntalait ja prosessuaalinen edustus	7
2.3. Maanlait ja prosessuaalinen edustus	8
3. ASIANAJAJALAITOKSEN JÄRJESTÄMINEN	10
3.1. Asianajajalaitoksen syntyajankohta	10
3.2. Asianajajan pätevyuden korostaminen	12
3.3. Virkamiesten asianajo-oikeus	13
3.4. Asianajajalaitos Svean hovioikeudessa	14
3.5. Asianajajalaitos kaupungeissa	21
3.6. Asianajajat Turun kaupungissa	23
3.7. Asianajo-olot maaseudulla	26
4. ASIANAJAJALAITOKSEN JÄRJESTÄMISEN EPÄONNISTUMINEN	27
4.1. Asianajajayksinoikeudesta luopuminen	27
4.2. Epäonnistumisen syyt	28
5. YHTEENVETOA	30
 III VIRALLISMÄÄRÄYKSET	 33
1. ASIANAJOA HOVIOIKEUKSISSA KOSKENEET MÄÄRÄYKSET ..	33
1.1. Ensimmäinen asianajajalaitoksen järjestämistä koskenut laki: vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestys	33
1.2. (Svean) hovioikeuden asema ja tehtävät	36

1.3. Svean hovioikeuden prosessiohjesääntö vuodelta 1656	40
1.4. Tarkasteluajanjakson akateemisesta sivistyksestä	41
1.5. Svean hovioikeuden ojennus-asiakirja	46
1.6. Köyhien asianajajat ja hovioikeuden »esittelijät»	47
1.7. Esitys advokaattien nimeämisestä vuonna 1688	49
1.8. Asianajajaohjesääntö vuodelta 1709	52
1.9. Turun hovioikeuden asema ja sen asianajomääräykset	59
2. ASIANAJOMÄÄRÄYKSET REVISIOETUA HAETTAESSA	63
2.1. Muutoksenhakemisesta hovioikeuden ratkaisuun	63
2.2. Vuosien 1662 ja 1682 revisioplakaattien määräykset	65
2.3. Resoluutio päämiehensä hylänneistä asianajajista	70
3. ASIANAJAJALAITOKSEN JÄRJESTÄMINEN RAASTUVANOIKEUK- SISSA	71
3.1. Prokuraattorien käyttöä koskenut kielto vuodelta 1619	71
3.2. Oikeudenkäyntivaltuutetun käyttöä koskeneet määräykset Tukholman raastuvanoikeuden prosessisäännössä 1654	74
3.3. Asianajajalaitoksen järjestäminen Tukholman raastuvanoikeudessa ja kemnerinoikeudessa vuonna 1661	77
4. VIRKAMIESTEN ASIANAJOTOIMINTAA KOSKENEET SÄÄNNÖK- SET	81
4.1. Oikeuslaitoksen palvelijoiden asianajoa rajoittanut kirje 1686	81
4.2. Kirkkolain määräykset pappien asianajo-oikeudesta	82
4.3. Kruunun palvelijoiden asianajotoiminnan saattaminen luvanvaraiseksi vuonna 1696	83
4.4. Lupamenettelyn lieventäminen ja virkatehtävien korostaminen vuoden 1723 resoluutiossa	85
4.5. Asianajajalaitoksen ja virkakunnan suhde	86
5. ASIANAJOTOIMINTAA SÄÄNNELLEET 1600-LUVUN LOPUN MÄÄ- RÄYKSET	90
5.1. Kuninkaallinen kirje asianajajien väärinkäytöksistä maaseudulla ..	90
5.2. Vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksen asianajotoimintaa koskeneet määräykset	93
5.3. Asetukset valtuutettujen laiminlyönneistä	96
5.4. Rahvaan valitus 1723 asianajajien käytön kieltämiseksi	97
6. YHTEENVETOA	99
IV VUODEN 1734 LAKI	102
1. ASIANAJOMÄÄRÄYSTEN VALMISTELU	102
1.1. Vuoden 1734 lain valmistelun vaiheet	102
1.2. Oikeudenkäymiskaaren valmistelu	104
1.3. Keskustelu Svean hovioikeuden asianajajia koskeneesta esityksestä	106
1.4. Vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksen säätäminen	107

1.5. Lausunnot oikeudenkäyntijärjestyksestä	108
1.6. Lausuntojen käsittely	113
2. OIKEUDENKÄYMISKAAREN 15 LUVUN SÄÄTÄMINEN	116
2.1. Komissionin ehdotukset	116
2.2. Oikeudenkäymiskaaren 15 luvun hyväksyminen	121
3. YHTEENVETOA	123
V VALTUUTETUN KÄYTTÖ OIKEUDESSA	127
1. TUTKITTU TUOMIOISTUINAINEISTO	127
1.1. Yleistä	127
1.2. Juttujen pöytäkirjaaminen oikeuden istunnossa	128
1.3. Esimerkkejä pöytäkirjaamisesta	129
1.4. Tuomioistuinaineiston rajaaminen	131
2. ALA-SATAKUNNAN JA LAPPEEN TUOMIOKUNTIEN KÄRÄJILLÄ ESIINTYNEET ASIAMIEHET	135
2.1. Asianajajan ammattinimikkeellä mainitut valtuutetut	135
2.2. Mahdollisesti ammattimaisesti toimineet muut oikeudenkäyntiasiamiehet	143
2.3. Virkamiesten asianajo	148
2.4. Valtuutettujen päämiehet	155
3. POHJOIS-POHJANMAAN KÄRÄJILLÄ ESIINTYNEET ASIAMIEHET	159
3.1. Asemavaltuutetut	159
3.2. Asianajoa harjoittaneet oikeudenkäyntiasiamiehet	163
4. VALTUUTETUT TURUN RAASTUVANOIKEUDESSA VUOSINA 1647 —1657	175
4.1. Yleistä oikeudenkäyntivaltuutettujen käytöstä	175
4.2. Ammattimaisesti asiamiestehtävissä toimineet henkilöt	176
4.3. Asemavaltuutetut	188
4.4. Muut valtuutetut	189
5. TURUN RAASTUVANOIKEUDEN VALTUUTETUT 1600-LUVUN LO- PULLA	190
5.1. Yleistä vuosisadan lopun valtuusmiehistä	190
5.2. Asianajajat vuoden 1686 pöytäkirjassa	195
5.3. 1690-luvun advokaatit ja prokuraattorit	197
5.4. Asianajajat asianosaisina	207
5.5. Muut raastuvanoikeudessa esiintyneet valtuutetut	208
6. ASIANAJAJIEN PÄTEVYYS JA YKSINOIKEUS TURUN RAASTU- VANOIKEUDESSA	210
6.1. Uusien prokuraattorien hyväksymisen edellytykset	210
6.2. Prokuraattorien yksinoikeus	213
6.3. Prokuraattorien toimeentulosta huolehtiminen	217
7. YHTEENVETOA	220

VI OIKEUDENKÄYNTIMENETTELY	223
1. KIRJALLISEN MENETTELYN LISÄÄNTYMINEN	223
1.1. Yleistä	223
1.2. Kirjallinen menettely Turun raastuvanoikeudessa	224
1.3. Menettely hovioikeudessa	230
2. MUUT PROSESSUAALISET MUUTOKSET	233
2.1. Tuomioistuinorganisaatio	233
2.2. Tuomarinvirkojen hoito	236
2.3. Haastaminen ja asianosaisten poissaolon seuraukset	238
2.4. Todistelu	241
2.5. Lautakunnan asema ja tehtävät	245
3. OIKEUDENKÄYNTIKULUJEN KORVAAMINEN	249
3.1. Oikeudenkäyntikulut maaseudun alioikeuksissa	249
3.2. Oikeudenkäyntikulut Turun raastuvanoikeudessa	252
4. YHTEENVETO	255
VII ASIANAJOJUTUT	256
1. TYYPILLISET ASIANAJAJIEN AJAMAT ASIAT	256
1.1. Asianajojutut maaseudulla	256
1.2. Asianajojutut Turun raastuvanoikeudessa	259
2. OIKEUDENKÄYNTJÄ AIHEUTTANEET SUHTEET	261
2.1. Yleistä	261
2.2. Majamiessuhteet	266
2.3. Porvarien ja säätyläisten väliset kauppa- ja luottosuhteet	268
2.4. Porvarien keskinäiset taloudelliset suhteet	269
3. YHTEENVETO	271
VIII KANSAINVÄLINEN VERTAILU	272
1. YLEISTÄ	272
2. ASIANAJAJALAITOS ANTIIKIN ROOMASSA	273
2.1. Juris consultus ja orator	273
2.2. Asianajajan ammatin synty	275
2.3. Asianajajalaitoksen sääntely yksinvallan aikana	276
3. SAKSALAINEN ASIANAJAJALAITOS	278
3.1. Vorsprecher	278
3.2. Prosessiedustus	279
3.3. Asianajotoiminnan alku	280
3.4. Asianajajalaitoksen järjestäminen kuninkaallisessa kamarioikeudessa	281
3.5. Alempien oikeuksien prokuraattorit ja advokaatit	283

4. RANSKALAINEN ASIANAJAJALAITOS	285
4.1. Asianajajalaitoksen alku 1200-luvulla	285
4.2. Prokuraattorit ja »advokaatit»	286
4.3. Lettre de Grace	287
5. ENGLANTILAINEN ASIANAJAJALAITOS	288
5.1. Varhaiset oikeudenkäyntiavustajat	288
5.2. Prosessiedustus kuninkaan myöntämänä privilegiona	289
5.3. Kuninkaan »asianajajat»	291
5.4. Barristerit ja Common Law	293
5.5. Alemman asianajajakunnan aseman ja toiminnan sääntely	293
6. TANSKALAINEN ASIANAJAJALAITOS	295
6.1. Asianajajalaitoksen järjestäminen 1600-luvulla	295
6.2. Asianajo-oikeus	296
6.3. Asianajajakunta	298
6.4. Norjalainen asianajajalaitos	300
7. YHTEENVETOA	300
IX LOPUKSI	302
ZUSAMMENFASSUNG	310

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

1. ASIAKIRJALÄHTEET

Helsingin yliopiston kirjasto. Käsikirjoituskokoelmat: 1) Åbo hofrätts universaler 1623-1735, samling gjord af Matthias Calonius, 2) Åbo hofrätts universaler 1635—1718 (osin painettuja).

(Svenska) Riksarkivet: 1) Samlingen Juridica. Afd. V, 2) Svea hovrätts arkiv. A. Protokoll och föredragningslistor: I.a Protokoll i civila mål, D. Liggare och register, E. Inkomna handlingar, 3) Kommitéarkiv intill 1900. Justitie- och utrikeskommitéer.

Uppsala universitetsbibliotek: 1) Nordinska samlingen, 2) Allmänna Handskriftssamlingen. B (Juridik)

Valtionarkisto: Alioikeuksien renovoidut tuomiokirjat.

2. PAINETUT LÄHTEET

Almquist, Jan Eric, Förarbetena till Sveriges Rikes Lag 1666-1686, Uppsala Universitets Årsskrift 1933, Uppsala 1933.

Bidrag till Åbo stads historia. Första serien, XI-XII, Utdrag ur Åbo Domkyrkas räkenskaper 1553-1634, 1634-1700, Utgifna av R. Hausen, Helsingfors 1901.

Consistorii Academici Aboensis äldre protokoll, utgifna af Finska historiska samfundet. I 1640-1654, Helsingfors 1884. II 1654-1664, Helsingfors 1887. III 1664-1671, Helsingfors 1898. IV 1671-1679, Helsingfors 1912. V 1679-1685, Helsingfors 1914.

Turun Akatemian konsistorin pöytäkirjat, Consistorii Academici Aboensis protokoll VI 1685-1690, Helsingfors 1940. VII 1690-1699, Helsingfors 1940. VIII 1699-1705, Helsingfors 1940.

Hultman, Emmy, Ekenäs Stads Dombok 1623-1660, Helsingfors 1913.

Hultman, Emmy, Ekenäs Stads Dombok 1661-1675, Helsingfors 1924.

Konung Christoffers Landslag, utgifven af D.C.J. Schlyter. Corpus Iuris Sueo-Gotorum Antiqui. Volumen XII. Samling af Sveriges Gamla Lagar. Tolfte Bandet, Lund 1869.

Konung Magnus Erikssons Landslag, utgifven af D.C.J. Schlyter. Corpus Iuris Sueo-Gotorum Antiqui. Volumen X. Samling af Sveriges Gamla Lagar. Tionde Bandet, Lund 1862.

Konung Magnus Erikssons Stadslag, utgifven af D.C.J. Schlyter. Corpus Iuris Sueo-Gotorum Antiqui. Volumen XI. Samling af Sveriges Gamla Lagar. Elfte Bandet, Lund 1865.

Lagerström, Magn. Jun, Stockholms Stads Ordinantier, Påbud och Publicationer med Flijt hopsamlade och til Almän Nytt och Tienst, med fullkomligt Orda Register framgifvne (af Magn....), Första och andra delen, Stockholm 1731.

Modée, R.G., Utdrag utur alle ifrån den 7. Decemb. 1718 utkomne Publique Handlingar,

- Placater, Förordningar, Resolutioner och Publicationer, som Riksens Styrrel samt inwärtas Hushållning och Författningar i gemen, jämväl ock Stockholms Stad i synnerhet, angå. Första Delen til År 1730, Stockholm 1742. Andra Delen til År 1740, Stockholm 1746.
- Schmedeman, Joh.*, Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner ifrån Åhr 1528 in til 1701, Angående Justitiae och Executions-Ähren, Stockholm 1706.
- Sjögren, Wilhelm*, Förarbetena til Sveriges rikes lag 1686-1736. I Lagkommissionens protokoll 1686-1693, Uppsala 1900. II Lagkommissionens protokoll 1694-1711, Uppsala 1900. III Lagkommissionens protokoll 1712-1735, Uppsala 1901. IV Lagkommissionens förslag 1686-1697, Uppsala 1902. V Lagkommissionens förslag 1698-1718, Uppsala 1903. VI Lagkommissionens förslag 1719-1734, Uppsala 1904. VII Utlåtanden öfver lagkommissionens förslag, Uppsala 1908. VIII Riksdagshandlingar angående lagkommissionens förslag, Uppsala 1909.
- Stiernman, And. Anton*, Alla Riksdagars och Möten Besluth samt Arfföreningar, Regements-Former, Försäkringar och Bewillingar. Första delen, Stockholm 1728. Andra delen, Stockholm 1729.
- Sveriges Rikes Lag, gillad och antagen på Riksdagen år 1734. Till 200-årsdagen av lagens tillkomst efter den första i antikva tryckta upplagan av år 1780. Minnesskrift ägnad 1734 års lag av jurister i Sverige och Finland III, Stockholm 1934.
- Vuoden 1616 valitusluettelot, toimittaneet Jalmari Jaakkola ja John E. Roos. Suomen historian lähteitä I, Helsinki 1936.

3. KIRJALLISUUS

- Alanen, Aulis J.*, Suomen maakaupan historia, Jyväskylä 1957.
- Almqvist, Jan Eric*, Svensk Rättshistoria I, Processrättens historia, Stockholm 1960.
- Annerstedt, Claes*, Upsala Universitets historia, Första delen 1477-1654, Upsala 1858.
- Anjou, A.*, Kongl. Svea hofrätts presidenter samt embets- och tjenstemän 1614-1898, Eksjö 1899.
- Appleton, Jean*, Traite de la Profession d'avocat (Organisation - Regles et Usages - Technique professionnelle), Deuxieme edition, Paris 1928.
- Asianajalaitoksen uudistaminen, Ehdotus Suomen Asianajajaliiton säännöiksi, DL 1957, s. 218-232.
- Asianajalaitoksen uudistaminen. Komitean ehdotus, DL 1936, s. 265-280.
- Asianajalaitosta koskevan uuden lainsäädännön valmistelu, Suomen Asianajajaliiton lausunto 15.02.1957, DL 1957 s. 109-112.
- Aunola, Toimi*, Pohjois-Pohjanmaan kauppiaiden ja talonpoikien väliset kauppa- ja luotosuhteet 1765-1809. Historiallisia tutkimuksia LXXII, Helsinki 1967.
- Baker, J.H.*, Consellers and Barristers, An historical study, Cambridge Law Journal 27 (2) November 1969, s. 205-229.
- Bataillard, Charles*, Les origines de l'histoire des procureurs et des Avoues, Paris 1868.
- Beckman, Rudolf*, Juris doktorer i Finland 1600-1899, SvJT 1961, s. 613-617.
- Behm, Olof*, Advokatens inflytande på rättsutveckling, TSA 1947, s. 274-282.
- Benedikt, Edmund*, Die Advokatur unserer Zeit, Wien 1903.
- Bennich, Lars*, Advokater i England, SvJT 1981, s. 59-68.
- Bianchi, Antonio*, Sull'esercizio delle professioni avvocato e di procuratore, Torino 1885.

- Teoksessa Petré Sture, Jägerskiöld, Stig, Nordberg Tord O:son, Svea Hovrätt. Studier till 350-årsminnet VI:1, Stockholm 1964, s. 119-336.
- Jägerskiöld, Stig*, Rätt och rättskipning i 1600-talets Sverige. Teoksessa: Den Svenska juridikens uppblomstring i 1600-talets politiska, kulturella och religiösa stormaktsamhälle. Föreläsningar vid ett svensk-finskt rätthistoriskt tvärvetenskapligt symposium i Uppsala 18-20 april 1983. Skrifter utgivna av Institutet för rätthistorisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin. Serien II. Rätthistoriska studier, nionde bandet, Stockholm 1984, s. 217-246.
- Kallio, V.J.*, Suomen käsityöläisten historiaa Ruotsin vallan aikana. Teoksessa: Suomen vaaturiliikkeenharjoittajain keskusliitto r.y. 1894-1944, Porvoo 1945, s. 19-84.
- Kaser, Max*, Roomalainen yksityisoikeus, Porvoo 1968.
- Kaser, Max*, Das römische Zivilprozessrecht, München 1966.
- Kaser, Max*, Stellvertretung und »notwendige Entgeltlichkeit«, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Band 91. Romanistische Abteilung, Weimar 1974, s. 146-204.
- Kekkonen, Jukka*, Merkantilismista liberalismiin. Oikeushistoriallinen tutkimus elinkeinovapauden syntytaustasta Suomessa vuosina 1855-1879. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 127, Vammala 1987.
- Kekkonen, Jukka*, Mitä oikeushistoria on? LM 1988, s. 355-361.
- Kempin, Frederick G. Jr*, Legal History. Law and Social Change, Foundations of law in a business society series, Englewood Cliffs, New Jersey 1963.
- Kemppinen, Kullervo*, Asianajajan rooli kansakunnan näyttämöllä, DL 1977, s. 94-103.
- Kerkkonen, Veikko*, Suomen kauppailastoa 1600-luvulla, HArk 44, 1938, s.86-113.
- Kettunen, Pauli*, Paikallinen yleisenä yhteiskunnallisessa. Teoksessa: Yhteiskuntahistorian vuosikirja, Historiallisen yhdistyksen julkaisuja N:o 4 1988, s. 44-54.
- Kettunen, Pauli*, Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosiaalidemokratista ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918-1930. Historiallisia tutkimuksia 138, Helsinki 1986.
- Kirk, Harry*, Portrait of a Profession, A History of the Solicitor's Profession, 1100 to the Present Day, London 1976.
- Kivimäki, T.M.*, Asianajon valvonnasta ja syytetyn virallisesta puolustamisesta, DL 1920, s. 127-133.
- Klami, Hannu Tapani*, Roomalaisen oikeuden järjestelmä, Helsinki 1978.
- Klein, Franz*, Zeit und Geisteströmungen im Prozesse. Deutsches Rechtsdenken. Heft 13. Zweite Auflage, Frankfurt 1958.
- Kokkolan kaupungin historia I, ajanjakso 1620-1713, kirjoittaneet Axel Mickwitz ja Sylvi Möller, Turku 1951.
- Kroeschell, Karl*, Geschichte der Advokatur in welfischen Landen. Julkaisussa: Hundert Jahre Rechtsanwaltskammern. Schriftenreihe der Bundesrechtsanwaltskammer 2, München 1981.
- Kübl, Friedrich*, Geschichte der österreichischen Advokatur. 3., wesentlich erweiterte und ergänzte Auflage, herausgegeben von Doris Ströher. Schriftenreihe des Österreichischen Rechtsanwaltskammertages, Band 3, Wien 1981.
- Kunkel, Wolfgang*, Römische Rechtsgeschichte. Eine Einführung, Köln, Wien 1980.
- Kötz, Hein - Wolf, Paul - Pédamon, Michel - Zander, Michael*, Anwaltsberuf im Wandel. Arbeiten zur Rechtsvergleichung III, Frankfurt am Main 1982.
- Lagus, Wilh. Gabr.*, Åbo Hofrätts Historia intill den 12 Nov. 1823 I. Biografiska Anteck-

- Griswold, Erwin N.*, Law and Lawyers in the United States. The Common Law Under Stress, London 1964.
- Grotenfelt, Kustavi*, Suomalaiset ylioppilaat ulkomaan yliopistoissa ennen vuotta 1640, HArk XVII 1902, s. 277-322.
- Grunér, Håkan*, Sakförarväsende och sakförarmonopol under tiden 1615-1734, JFT 1934, s. 664-685.
- Gärde, N.*, Rättegångsbalken. Teoksessa: Minnesskrift ägnad 1734 års lag av jurister i Sverige och Finland I, Stockholm 1934, s. 396-403.
- Halila, Aimo*, Suomen kaupunkien kunnallishallinto 1600-luvulla I, Helsinki 1942.
- Halila, Aimo*, Merkantilistista koulupoliittikkaa Ruotsi-Suomen suurvalta-aikana, HAik 1946, s. 185-193.
- Halila, Heikki*, Suomen Asianajajaliitto yhdistyksenä, Helsinki 1988.
- Halila, Jouko*, Oikeudenkäyntiasiamiehen pätevyysvaatimuksista, DL 1979, s. 164-170.
- Hannover, Heinrich - Holtfort, Werner - Mauz, Gerhard*, Strafverteidigung und Anwalts-organization, Frankfurt am Main 1979.
- Hassler, Åke*, Om ställföreträdarskap i rättegång enligt svensk rätt. Akademisk avhandling, Lund 1920.
- Heikel, Ivar A.*, Helsingin yliopisto 1640-1940, Helsinki 1940.
- Heikkinen, Antero*, Oppisäädyn torjuntavoitto. Sääty-yhteiskunnan koulutusjärjestelmän muotoutuminen Suomessa 1600-luvun alkupuolella. Joensuun korkeakoulu, Historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osaston julkaisuja 14, Joensuu 1979.
- Heikkinen, Antero*, Perinneyhteisöstä kansalaisyhteiskuntaan. Koulutuksen historia Suomessa esihistorialliselta ajalta itsenäisyyden aikaan, Jyväskylä 1983.
- Heinicke, Günther*, Der Beschuldigte und sein Verteidiger in der Bundesrepublik Deutschland. Die Geschichte ihrer Beziehung und Rechtsstellung des Verteidigers heute. Rechtswissenschaftliche Forschung und Entwicklung, Band 47, München 1984.
- Heino, Ulla*, Käsityö ja sen tekijät 1600-luvun Satakunnassa. Historiallisia tutkimuksia 127, Helsinki 1985.
- Heller, Heinz*, Der Schutz der Rechte der Bürger durch die Anwaltschaftliche Tätigkeit in der Deutschen Demokratischen Republik. Diss., Jena 1968.
- Helsingin Yliopisto 1640-1990 I, Kuninkaallinen Turun Akatemia 1640-1808. Kirjoittaneet Matti Klinge sekä Rainer Knapas, Anton Leikola, Johan Strömberg, Keuruu 1987.
- Holmboe, Tage, Falk-Jensen, Arild og Hjorth-Nielsen, H.*, Advokaterne, herunder deres rekruttering. Teoksessa: Højesteret 1661-1961 II, København 1961, s. 231-256.
- Hänninen, Sakari*, Aika paikka, politiikka, Helsinki 1982.
- Inger, Göran*, Das Geständnis in der Schwedischen Prozessgeschichte, Lund 1976. Skrifter utgivna av Institutet för rättshistorisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin. Serien I. Rättshistoriskt bibliotek, tjugojätte bandet, Lund 1976.
- Inger, Göran*, Svensk rättshistoria, Lund 1982.
- Innala, Aune*, Kaksi Tampereen varhaisinta lainoppinutta asianajajaa, DL 1947, s. 49-61.
- Jacobowsky, C. Vilh*, Svenska studenter i Oxford ca 1620-1740, Personhistorisk Tidskrift 1927, s. 105-133.
- Jägerskiöld, Stig*, Studier rörande receptionen av främmande rätt i Sverige under den yngre landslagens tid, Lund 1963.
- Jägerskiöld, Stig*, Hovrätten under den karolinska tiden och till 1734 års lag (1654-1734).

- Conrad, Hermann*, Deutsche Rechtsgeschichte, Band II, Neuzeit bis 1806, Karlsruhe 1966.
- Countryman, Vern - Finman, Ted - Schneyer, Theodore J.*, The Lawyer in Modern Society 2. ed., Boston, Toronto 1976.
- Dahm, Georg*, Untersuchungen zur Verfassungs- und Strafrechtsgeschichte der italienischen Stadt im Mittelalter, Hamburg 1941.
- Damien, André*, Les Avocats du Temps Passé, Versailles 1973.
- Drüppel, Hubert*, Iudex civitatis. Zur Stellung des Richters in der hoch- und spätmittelalterlichen Stadt deutschen Rechts. Forschungen zur deutschen Rechtsgeschichte, 12. Band, Köln, Wien 1981.
- Döhring, Erich*, Geschichte der deutschen Rechtspflege seit 1500, Berlin 1953.
- Ehrström, Erik*, Öfversikt af det finska skräväsandets historia, JFT 1892-93, s. 451-558.
- Ekelöf, Per*, Rättgång. Första häftet, Fjärde, omarbetade upplagan, Stockholm 1974.
- Ekelöf, Per Olof*, Rättgång. Andra häftet, Femte, omarbetade upplagan, Stockholm 1977.
- Ellilä, Tauno*, Asianajajan käyttö oikeudenkäynnissä ja muutoksenhaussa, DL 1972, s. 256-263.
- Encyklopädie der Rechtswissenschaft, herausgegeben von Franz von Holtzendorff, Leipzig 1890.
- Ericsson, Georg J. V.*, Den kanoniska rätten och Äldre Västgötalagens kyrkobalk. En jämförande studie. Skrifter utgivna av Institutet för rätthistorisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin. Serien I. Rätthistoriskt bibliotek, tolfte bandet, Lund 1967.
- Ewers, John Phil. Gust*, Das älteste Recht der Russen in seiner geschichtlichen Entwicklung, Dorpat, Hamburg 1826.
- Fahlcrantz, G.*, Om Rättgångsväsendet i England med svenska paralleller, Stockholm 1885.
- Feigl, Helmuth*, Rechtentwicklung und Gerichtswesen Oberösterreichs im Spiegel der Weistümer. Archiv für österreichische Geschichte, Band 130, Wien 1974.
- Fischer, Alfred*, Das österreichische Doktorat der Rechtswissenschaften und die Rechtsanwaltschaft, Innsbruck, München 1974.
- Fitting, Herman*, Die Anfänge der Rechtsschule zu Bologna, Berlin, Leipzig 1888 (Nachdruck 1978).
- Forsman, Jaakko*, Suomen lainsäädännön historia. Sen pääpiirteet. Edellinen osa, Helsinki 1896.
- Fried, Johannes*, Die Entstehung des Juristenstandes im 12. Jahrhundert. Zur sozialen Stellung und politischen Bedeutung gelehrter Juristen in Bologna und Modena, Köln, Wien 1974.
- Gardberg, John*, Kimito friherreskap. En studie över feodal läns- och godsförvaltning, Helsingfors 1935.
- Gerland, Heinrich B.*, Die Einwirkung des Richters auf die Rechtentwicklung in England, Berlin, Leipzig 1910.
- Godelier, Maurice*, Antropologia ja materialismi, Tampere 1987.
- Godenhielm, Bertil*, Några ord om den franske advokatens utbildning och förutsättningar för hans inträde i en advokatorden, DL 1930, s. 199-218.
- Godenhielm, Bertil*, Om advokat-institutets uppkomst och utveckling genom svensk-finsk lagstiftning före tillkomsten av 1734 års lag, DL 1932, s. 117-138.
- Godenhielm, Bertil*, Några särdrag ur den franska advokatverksamheten, DL 1932, s. 237-251.
- Godenhielm, Bertil*, Den danske advokaten, DL 1943, s. 149-166.
- Granfelt, Otto Hjalmar*, Sammandrag av föreläsningar i civilprocessrätt, Helsingfors 1913.

- Bilinsky, Andreas*, Die Organisation des sowjetischen Anwaltschaft. Studien des Instituts für Ostrecht/ München, Band 4, Berlin, Zehlendorf-West 1958.
- Blomstedt, Yrjö*, Laamannin- ja kihlakunnantuomarin virkojen läänittäminen ja hoito Suomessa 1500- ja 1600-luvuilla. Oikeushistoriallinen tutkimus, Helsinki 1958.
- Blomstedt, Yrjö*, Oikeustieteen tohtoreista ja tohtorinväitöskirjoista 1600-luvun Turussa, LM 1964, s. 691-708.
- Blomstedt, Yrjö*, Kuninkaallisen Majesteetin oikeus Suomessa. Teoksessa: Turun hovioikeus 1623 31/10 1973, Helsinki 1973, s. 31-168.
- Blomstedt, Yrjö*, 1600-talets juridik i Finland. Reflexionen kring käll- och forskningsläget. Teoksessa: Den svenska juridikens uppblomstring i 1600-talets politiska, kulturella och religiösa stormaktssamhälle. Föreläsningar vid ett svensk-finskt rättshistoriskt tvärvetenskapligt symposium i Uppsala 18-20 april 1983. Skrifter utgivna av Institutet för rättshistorisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin. Serien II. Rättshistoriska studier, nionde bandet, Stockholm 1984, s. 261-274.
- Blomfield, Maxwell*, American Lawyers in a Changing Society, 1776-1876, Cambridge, Massachusetts 1976.
- Bonsdorff, Carl*, Åbo stads historia under sjuttonde seklet. I, Helsingfors 1894. II, Helsingfors 1904.
- Brundage James A.*, The Profits of the Law. Legal Fees of University-Trained Advocates, The American Journal of Legal History 1988, s. 1-16.
- Brunner, Heinrich*, Die Zulässigkeit der Anwaltschaft im französischen, normannischen und englischen Rechte des Mittelalters, Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft, Erster Band, Stuttgart 1878, s. 321-328.
- Brunner, Heinrich*, Wort und Form im altfranzösischen Prozess. Forschungen zur Geschichte des deutschen und französischen Rechts. Gesammelte Aufsätze, Stuttgart 1894.
- Brunner, Heinrich*, Deutsche Rechtsgeschichte I, Leipzig 1906.
- Brusiin, Otto*, Prosessikohde 1600-luvun Turussa, LM 1964, s. 709-719.
- Cappelletti, Mauro, Gordley, James & Johnson, Earl Jr*, Toward Equal Justice: A Comparative Study of Legal Aid in Modern Societies (Text and materials). Studies in comparative law 13, Milano - New York 1975.
- Castrén, Lauri*, Piirteitä asianajajia koskevasta säädöksistä Ruotsi-Suomen vanhemman oikeuden mukaan, DL 1945, s. 93-98.
- Castrén, Lauri*, Piirteitä maamme asianajajalaitoksen kehityksen historiasta, DL 1934, 135-151.
- Chrons, Helge*, Advokater och de rättslära, DL 1959, s. 152-155.
- Chroust, Anton-Hermann*, The Rise of the Legal Profession in America, Volume 1, 2, Oklahoma 1965.
- Cipolla, Carlo M. - Borchardt K.*, Europäische Wirtschaftsgeschichte, I, II. Stuttgart - New York 1983.
- Clark, George B.*, Solicitors in Scotland, DL 1980, s. 575-576.
- Cohen, Herman*, A History of the English Bar and Attornatus to 1450, London 1929.
- Coing, Helmut*, Epochen der Rechtsgeschichte in Deutschland, München 1967.
- Collegium Scientiae, Suomen oppihistorian kehityslinjoja keskiajalta Turun Akatemian alkuaikeihin. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 125, Helsinki 1983.
- Conrad, Hermann*, Deutsche Rechtsgeschichte, Band I, Frühzeit und Mittelalter, Karlsruhe 1954.

- ningar om Åbo Hovfrätts Presidenter och Ledamöter; jemte Förteckning öfver Secreterae och Advocatfiscaler derstädes, Helsingfors 1934.
- Lammich, Siegfried*, Das Justizrecht der Volksrepublik Polen. Verfassung der Gerichte, der Staatsanwaltschaft, der Advokatur und des Notariats. Quellen zur Rechtsvergleichung aus dem Osteuropa-Institut an der Freien Universität Berlin. Die Gesetzgebung der sozialistischen Staaten, Einzelausgabe 12, Berlin 1978.
- Laurikkala, Saimi*, Turun akatemian ylioppilaitten kotipaikat, syntyperä ja taloudelliset olot 1600-luvulla. Turun sivistyshistoriaa. Turun historiallisen yhdistyksen julkaisuja II, Turku 1927.
- Lawyer and the legal system. A critique of legal service in England and Wales. Based on evidence. Pres. to the Royal Commission on Legal Service, London 1977.
- Lehtinen, Erkki*, Hallituksen yhtenäistämispoliittika Suomessa 1600-luvulla, Lahti 1961.
- Lehtinen, Erkki*, Turun hovioikeuden perustamisen taustaa. Teoksessa: Turun hovioikeus 1623 31/10 1973, Porvoo 1973, s. 9-30.
- Letto-Vanamo, Pia*, Miksi Suomessa ei ole asianajajamonopolia? Oikeus 1/1983, s. 25-36. Kirjoitus julkaistu myös teoksessa Ylöstalo, Matti (toim.) Asianajajaoikeutta. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 199, Helsinki 1985, s. 12-26.
- Letto-Vanamo, Pia*, Rahvaan oikeudenkäytöstä nykyaikaiseen virallismenettelyyn. Suomalaisen alioikeusmenettelyn muutoksista 1600-luvulla. Teoksessa: Oikeutta ja historiaa, Juva 1987, s. 126-139.
- Letto-Vanamo, Pia*, Eräistä suomalaisen asianajajalaitoksen syntyyn vaikuttaneista tekijöistä, DL 1987, s. 244-258.
- Liebs, Detlef*, Römisches Recht, Göttingen 1975.
- Liljestrand, Axel*, Historisk teckning af den i Finland tillämpade lagstiftningens grundsatser för näringarnes och allmänna västandets befrämjande. Akad. Afh, Helsingfors 1853.
- Liljestrand, Axel*, Juridikens studium vid Åbo universitet med en blick på den jurisdiktionen och ekonomin. Åbo Universitets lärdomshistoria 2. Juridiken, Helsingfors 1890.
- Lindroth, Sten*, Svenska Lärdomshistoria. Frihetstiden, Stockholm 1978.
- Liouville, Félix*, de la Profession d'Avocat, (3. ed.), Paris 1864.
- Lund, Fr. Stang*, Asianajotoiminta, Hämeenlinna 1924.
- Lundell, J.*, Om handtverksskrån, näringsfrihet och arbetets organisation, Lund 1846.
- Luukko, Armas*, Etelä-Pohjanmaan historia III. Nuijasodasta Isoonvihaan, Vaasa 1945.
- Luukko, Armas*, Kaksi suurkauppiasta Vaasan alkua ajoilta, Kytösavut IV 1948, s. 25-40.
- Luukko, Armas*, Pohjanmaan 1600-luvun porvariston synty ja alkuperä, HAik 1955, s. 64-75.
- Luukko, Armas*, Vaasan historia. Vaasan kaupunki I, 1606-1721, Vaasa 1971.
- Magnus, Julius*, Die Rechtsanwaltschaft, Leipzig 1929.
- Maurer, Konrad*, Altnorwegisches Staatsrecht und Gerichtswesen, Leipzig 1907.
- Mazengarb, O.C.*, Advocacy in our Time, London 1964.
- McGrecor, Oliver Ross*, Social History and Law Reform, London 1981.
- Melander, K.R.*, Luotosta ja rahan korosta maalaiskunnissa maassamme 1500- ja 1600-luvulla. Historiallisia tutkimuksia J.R. Danielson-Kalmarin kunniaksi hänen täyttäänsään 70 vuotta, Porvoo 1923.
- Melander, K.R.*, Drag ur Åbo hofrätts äldre historia och rättsförhållanden i Finland i 1600-talets början, Helsingfors 1936.
- Montgomery, Hugo*, Medelhavsvärldens historia till omkring 400 e.Kr., Berlings, Arlöv 1981.
- Myhrberg, Pertti*, Hovioikeudet lain lieventäjinä 1600-luvulla, LM 1977, s.850-864.

- Myhrberg, Pertti*, Rikos- ja prosessioikeuden kehitys Suomessa, Helsinki 1978.
- Mäntylä, Ilkka*, Suurvaltakausi. Teoksessa: Suomen historian pikkujättiläinen, Porvoo 1987, s. 181-271.
- Möller, Sylvi*, Frans Albrecht Stockman, Etelä-Suomen huomattavin kauppias 30-vuotisen sodan ajoilta, HAik 1948, s. 64-81.
- Möller, Sylvi*, Suomen tapulikaupunkien valtaporvaristo ja sen kaupankäyntimenetelmät 1600-luvun alkupuolella. Historiallisia tutkimuksia XCII, Helsinki 1954.
- Nallinmaa-Luoto, Terhi*, Ylioppilaitten ja kaupunkilaisten suhteet Turun Vanhan Akatemian alkuaikoina. Turun yliopiston Suomen historian laitos. Monistesarja B. Tutkimuksia V, Turku 1973.
- Nehrman, David*, Inledning til then Swenska Processum Civilem efter Sweriges Rikes Äldre och Nyare Stadgar, Lund 1732.
- Nehrman, David*, Inledning til then Swenska Processum Civilem efter Sveriger Rikes Lag och Stadgar, 2. uppl., Stockholm och Upsala 1751.
- (Nehrman-)Ehrensträhle, David*, Inledning til then Swenska Processum Criminales efter Sveriges Rikes Lag och Stadgar, Lund 1759.
- Nikula, Paavo*, Asianajajalaki kaksikymmenvuotias, DL 1978 s. 419-426.
- Norri, Matti Olavi*, Suomen Asianajajaliiton toiminnan tarkoituksesta, DL 1968, s. 56-58.
- Nousiainen, Kevät*, Oikeus prosessina. Oikeus Sally Falk Mooren ja uudemman angloamerikkalaisen oikeusantropologian silmin. Teoksessa: Tuori, Kaarlo (toim.), Teorioita oikeuden kehityksestä. Esittelyjä ja erittelyjä, Helsingin Yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja D:1, Helsinki 1988, s. 17-41.
- Odhner, Claes Theodor*, Bidrag till svenska städernas och borgerståndets historia före 1632, Akad. afhandling, Upsala 1860.
- Oja, Aulis*, Turun hovioikeuden vuotta 1827 vanhempi arkisto. Teoksessa: Turun hovioikeus 1623 31/10 1973, Helsinki 1973, s. 169-183.
- Olin, Gustav*, Några blad ur det svenska straffsystemets historia. Teoksessa: Minnesskrift ägnad 1734 års lag av jurister i Sverige och Finland II, Stockholm 1934, s. 807-863.
- Ostler, Fritz*, Der deutsche Rechtsanwalt. Juristische Studiengesellschaft Karlsruhe. Schriftenreihe, Heft 56/57, Karlsruhe 1963.
- Pattersonn, L. Ray - Cheatham, Elliot E.*, The Profession of Law, Mincola, New York 1971.
- Pedersen, Axel H.*, Det danske advokatsamfund 1919-1969, Odense 1969.
- Peltola, Lauri*, Asianajotoiminnasta Ranskassa, DL 1981, s. 162-169.
- Petersen, Theodor - Soukka, Paavo*, Englannin oikeuslaitos, Helsinki 1965.
- Peterson, Claes*, Wertsystem und Handlungstheorie: Zu den philosophischen Voraussetzungen rechtshistorischer Forschung. Julkaisussa: Storia sociale e dimensione giuridica, Milano 1986.
- Planch, J. W.*, Das deutsche Gerichtsverfahren im Mittelalter. Nach dem Sachsenspiegel und den verwandten Rechtsquellen. Erster Band, 1879.
- Pollock, Frederick Sir and Maitland, Frederic William*, The History of English Law before the Time of Edward I, second edition, Cambridge 1952.
- Posse, Johan August*, Bidrag till svenska lagstiftningens historia, Stockholm 1850.
- Prest, Wilfrid* (ed.), Lawyers in Early Modern Europe and America, London 1981.
- Pulma, Panu*, Fattigvård i frihetstidens Finland. En undersökning om förhållandet mellan centralmakt och lokalsamhälle. Historiallisia tutkimuksia 129, Helsinki 1985.

- Raevuori, Yrjö*, Asianajotoiminnasta Ruotsi-Suomessa ennen vuoden 1734 lakia, DL 1947, s. 99-113.
- Raevuori, Yrjö*, Turun 1600-luvun lainoppineita asianajajia, DL 1949, s. 146-163.
- Raevuori, Yrjö*, Turun lainoppineiden asianajajien vaiheita isonvihan vuosina, DL 1951, s. 273-290.
- Raevuori, Yrjö*, Suomen asianajotoiminnan vaiheita, Porvoo 1967.
- Ranta, Raimo*, Turun kaupungin historia 1600-1721, Ensimmäinen ja toinen nide, Turku 1975.
- Ranta, Raimo*, Ulkomaan ja kotimaankauppa. Teoksessa: Suomen taloushistoria I. Agraarinen Suomi, Helsinki 1980, s. 266-293.
- Ranta, Raimo*, Suurvalta-ajan kaupunkilaitos. Teoksessa: Suomen kaupunkilaitoksen historia I. Keskiajalta 1870-luvulle, Vantaa 1981, s. 51-133.
- Reid, Donald A.*, The Scottish Legal System, DL 1980, s. 560-566.
- Richardson, W.C.*, A History of the Inns of Court. With Special Reference to the Period of the Renaissance, Baton Rouge, Louis 1975.
- Rinne, Toivo T.*, Kisällien ja heidän veljeskuntiensa asema Turun ammattikuntaelämässä 1600- ja 1700-luvuilla. Turun historiallisen yhdistyksen julkaisuja IV. Historiallisia tutkielmia, Turku 1933.
- Robson, Robert*, The Attorney in eighteenth-century England, Cambridge 1959.
- Roschier-Holmberg, Åke*, Förslaget till lag om advokater, DL 1954, s. 329-343.
- Roschier-Holmberg, Åke*, En utblick över utländskt advokatväsende, JFT 1958, s. 163-172.
- Roxin, Claus*, Strafverfahrensrecht, München 1980.
- Runeby, Nils*, Mandarinernas uppkomst. Framväxten av ett kompetensbestämt ämbetsmannastånd: en exemplarsamling. Teoksessa: Bördor, bönder, börd i 1600-talets Sverige, Motala 1979, s. 287-311.
- Rückert, Joachim*, Autonomie des Rechts in rechtshistorischer Perspektive. Schriftenreihe der Juristischen Studiengesellschaft Hannover. Heft 19, Hannover 1988.
- Rüchemeyer, Dietrich*, Juristen in Deutschland und in den USA. Eine vergleichende Untersuchung von Anwaltschaft und Gesellschaft, Stuttgart 1976.
- Ruuth, J.W.*, Wiborgs stads historia I, Helsingfors 1903.
- Rålamb, Clas*, Observationes juris practicae. Åtskilliga Påminnelser uthi Rättegångs Saker, Stockholm 1674.
- Salmiala, Bruno A.*, Asianajolaitoksen uudelleenjärjestäminen, DL 1921, s. 118-124.
- Salmiala, Bruno A.*, Lehti kääntyy Suomen asianajajalaitoksen historiassa, DL 1959, s. 1-8.
- Salmiala, Bruno A.*, Suomen asianajajaliiton perustamisesta 40 vuotta, DL 1959, s. 73-82.
- Salvioli, Giuseppe*, Storia della procedura civile e criminale. Teoksessa: Storia diritto Italiano. Pubblicata sotto la direzione di Pasquale del Giudice. Volume III, parte seconda, Frankfurt/Main, Firenze 1969.
- Scheingold, Stuart A.*, The Dilemma of Legal Services, Stanford Law Review, February 1984, s. 879-893.
- Schima, Johann*, Das Wesen des Unterschiedes von materiellem Recht und Verfahrensrecht und seine Bedeutung. Julkaisussa: Anzeiger der phil.hist. Klasse der österreichischen Akademie der Wissenschaften, Jahrgang 1958 Nr. 2, s. 38-48.
- Schneider, Rolf*, Der Rechtsanwalt, ein unabhängiges Organ der Rechtspflege. Diss. Schriften zum öffentlichen Recht, Band 311, Berlin 1976.
- Schnur, Roman* (Hrsg), Die Rolle der Juristen bei der Entstehung des modernen Staates, Berlin 1986.

- Schröder, Richard - v. Künssberg, Eberhard*, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte, 7. Aufl., Berlin, Leipzig 1932.
- Schultz, Lothar*, Russische Rechtsgeschichte, Lahr 1951.
- Schybergson, Carl Magnus*, De s.k. braheska konstitutionerna av år 1661 för Åbo Akademi. Översikt af Finska Vetenskaps-Societens Förhandlingar 61 B, Helsingfors 1919.
- Schybergson, Carl Magnus*, Per Brahe och Åbo Akademi I, Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland 123, Helsingfors 1915.
- Seagle, William*, Weltgeschichte des Rechts. Eine Einführung in die Probleme und Erscheinungsformen des Rechts, München, Berlin 1951.
- Selinheimo, Vilho*, Käsitteet »porvari» ja »suomalainen porvari» Ruotsin vallan aikana, Su-kututkimusseuran vuosikirja 8, 1924.
- Sjöström, Bertil*, Piirteitä asianajajalaitoksesta ulkomailla, DL 1920, s. 279-298.
- Stenius, Jaakko*, Lainoppineen asiamiehen käyttämisestä ylioikeuksissa ja asianajajien kollegiaalisuudesta, DL 1950, s. 87-101.
- Stiernhöök, Johan O.*, De jure Sveonum et Gothorum vetusto, Holmiae 1672.
- Ståhlberg, K.J.*, Suomen hallinto-oikeus. Yleinen osa, Helsinki 1913.
- Stölzel, Adolf*, Die Entwicklung des gelehrten Richtertums in den deutschen Territorien 1-2, Aalen 1964 (Neudruck der Ausgabe Stuttgart 1872).
- Störi, Fridolin Jost*, Die Regelung der Stellvertretung im Kantonalen Recht vor Erlass des aOR und im aOR. Zürcher Studien zur Rechtsgeschichte 1, Zürich 1978.
- Suolahti, Gunnar*, Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla, Porvoo 1919.
- Suomen tuomiokunnat ja kihlakunnantuomarit, kirjoittanut Håkan Holmberg, Jerker A. Erikssonin ja Yrjö Blomstedtin avustamana, Helsinki 1959.
- Süssmuth, Hans* (Hrsg.), Historische Anthropologie, Göttingen 1984.
- Tiihonen, Seppo*, Byrokratia hallintohistorian ongelmana ja tutkimuskohteena. Julkishallinnon julkaisusarja B, N:o 3/1987.
- Tirkkonen, Tauno*, Suomen siviiliprosessioikeus I, Porvoo 1974.
- Tommila, Päiviö - Ranta Raimo (toim.)*, Kaupunkihistoria ja sen tutkimus. Turun yliopiston Suomen historian laitos, Monistesarja A, käsikirjoja VIII, Turku 1972.
- Tommila, Päiviö - Riska, Juhani*, Sosiaalishistoria ja sen tutkimus. Turun yliopisto, Historian laitos. Suomen historian julkaisuja No 2, Turku 1976.
- Trouillat, Robert*, Les Conseils juridiques, Paris 1979.
- Trusen, Winfrid*, Anfänge des gelehrten Rechts in Deutschland - ein Beitrag zur Geschichte der Frührezeption. Recht und Geschichte, Band 1, Wiesbaden 1962.
- Über die Rechtsanwaltschaft in der Volksdemokratie. Freundschaftshilfe mit Rechtsanwälten aus der Volksrepublik Polen und der Tschechoslowakischen Republik, Berlin 1956.
- Uppström, Wilhelm*, Öfversigt af den svenska processens historia, Stockholm 1884.
- Vallinkoski, J.*, Piirteitä suomalaisen väitöskirjan historiasta, Bibliophilos 1949:1, s. 1-12.
- Viikari, Matti*, Max Weber, länsimainen rationalismi, feodalismi ja Euroopan keskiaika. Teoksessa: Tuori, Kaarlo (toim.), Aiheita Weberistä, Jyväskylä 1987, s. 61-81.
- Viipurin kaupungin historia II, vuodet 1617-1710. Kirjoittanut J. W. Ruuth ja uudistanut Aimo Halila, Lappeenranta 1974.
- Virkkunen, A. H.*, Oulun kaupungin historia I. Kaupungin alkua ajoilta isonvihan loppuun, Oulu 1919.
- Voionmaa, Väinö*, Turun kansanluokat vuonna 1635, HAik 1913, s. 135-142.

- Vörlund, Henricus*, Försök till en historisk beskrifvning öfver den Kongl. hofrätten i Åbo I-IV. Diss., Åbo 1796.
- Warren, Charles*, A History of the American Bar, New York 1966.
- Weber, Max*, Wirtschaft und Gesellschaft. Vierte, neu herausgegebene Auflage. 2. Halbband, Tübingen 1956.
- Wehler, Hans-Ulrich*, Aus der Geschichte lernen?, München 1988.
- Weissler, Adolf*, Geschichte der Rechtsanwaltschaft, Leipzig 1905.
- Wenger, Leopold*, Die Quellen des römischen Rechts, Wien 1953.
- Westerlund, A. W.*, Åbo hovrätts presidenter, ledamöter och tjänstemän 1623-1923 I-II, Åbo 1923.
- Westman, Karl Gustaf*, Från landskapslagar och folkting till rikslag och ämbetsmannamäs-sig rättstillämpning. Teoksessa: Minnesskrift ägnad 1734 års lag I, Stockholm 1934, s. 9-53.
- Westman, Karl Gustav*, De svenska rättskällornas historia, Uppsala 1912.
- Wiklund, Holger*, God Advokatsed, Stockholm 1973.
- Wolff, Theopil*, Zur Geschichte der Stellvertretung vor Gericht nach nordischem Rechte, Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft. Sechster Band, Stuttgart 1886, s. 1-87.
- Wrede, R. A.*, Finlands gällande civilprocessrätt. Första bandet, fjärde upplagan, Helsingfors 1953.
- Ylikangas, Heikki*, Suomalaisen Sven Leijonmarckin osuus vuoden 1734 lain naimiskaaren laadinnassa, Helsinki 1967.
- Ylikangas, Heikki*, Receptionen av romersk rätt i Sverige, Historisk Tidskrift för Finland 1975, s. 239-252.
- Ylikangas, Heikki*, Miksi oikeus muuttuu. Laki ja oikeus historiallisen kehityksen osana, Juva 1983.
- Ylikangas, Heikki*, Kampen mellan naturrätt och romersk rätt i Sverige. Teoksessa: Den Svenska juridikens uppblomstring i 1600-talets politiska, kulturella och religiösa stormaktssamhälle. Föreläsningar vid ett svensk-finskt rättshistoriskt tvärvetenskapligt symposium i Uppsala 18-20 april 1983. Skrifter utgivna av Institutet för rättshistorisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin. Serien II. Rättshistoriska studier, nionde bandet, Stockholm 1984, s. 217-246.
- Ylikangas, Heikki*, Käännekohtat Suomen historiassa, Juva 1986.
- Ylikangas, Heikki*, Vuoden 1734 lain syntytausta. Teoksessa: Kekkonen, Jukka - Korpiaakko, Kaisa - Ylikangas, Heikki, Oikeudellisen sääntelyn kehityslinjoja, Juva 1986, s. 12-27.
- Ylöstalo, Matti*, Ranskan asianajajakunta, DL 1974, s. 180-181.
- Ylöstalo, Matti*, Asianajajan käsikirja. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 190, Juva 1982.
- Ylöstalo, Matti*, 25 vuotta asianajajalain antamisesta. Teoksessa: Asianajajaoikeutta, toim. Matti Ylöstalo. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 199, Juva 1985, s. 1-12.
- Zander, Michael*, Lawyers and the Public Interest. A study in restrictive practices, London 1968.
- Zürcher, E*, Schweizerisches Anwaltsrecht, Zürich 1920.
- Åbo Akademis Studentmatrikel. Ånyo upprättad af Vilh. Lagus 1, Helsingfors 1889. 2, Helsingfors 1891.
- Åström, Sven Erik*, Suurvalta-ajan valtionalous. Teoksessa: Suomen taloushistoria I. Ag-raarinen Suomi, Helsinki 1980, s. 294-313.

LYHENTEET

DL	Defensor Legis
f.	folio
HAik	Historiallinen Aikakauskirja
HArk	Historiallinen Arkisto
HO	hovioikeus
Hrsg.	Herausgeber(n)
HYK	Helsingin yliopiston kirjasto
JFT	Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
KrML	Kuningas Kristoferin maanlaki
ks.	katso
LM	Lakimies
MEKL	Maunu Eerikinpojan kaupunkilaki
MEML	Maunu Eerikinpojan maanlaki
OK	oikeudenkäymiskaari
RO	raastuvanoikeus
s.	sivu
SRA	(Svenska) Riksarkivet
SvJT	Svensk Juristtidning
toim.	toimittaja(t)
TSA	Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund
UUB	Uppsala univeristetsbibliotek
VA	Valtionarkisto

I JOHDANNOKSI

Tutkimuksessa käsitellään suomalaisen asianajajalaitoksen syntyä ja varhaiskehitystä. Lähtökohtana on asianajajalaitoksen synty oikeudellisena instituutiona. Siksi huomio on aluksi ensimmäisissä asianajotoimintaa säännelleissä virallismääräyksissä. Tämä osaltaan on johdattanut tutkimuksen 1600-luvulle, jolloin annettiin ensimmäiset asiaa koskeneet säännökset.

Tuonaikaista juridista sääntelyä leimasi se, että säädökset sisälsivät sekä perustelut eli jonkinlaiset lainsäätäjän tavoitteet että asianmukaiset määräykset. Tyypillistä oli, että kuninkaallisissa resoluutioissa, kirjeissä ja päätöksissä todettiin ensin epäkohta ja sitten lueteltiin sen poistamiseksi tarkoitetut toimenpiteet. Varsinaista lainvalmisteluaineistoa ei laajempia lainparannushankkeita lukuun ottamatta ole ollut käytettävissä.

Säännösten käsittely päättyy vasta vuoden 1734 lakiin. Tämä johtuu siitä, että yleistä lakia valmisteltiin 1680-luvulta lähtien ja valmistelutyössä otettiin kantaa moniin asianajajalaitoksen järjestämiseen liittyneisiin jo 1600-luvulla vireille tullesiin hankkeisiin. Vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaaren asianajoa koskeneita määräyksiä voidaan jopa pitää eräänlaisena varhaisen kehityksen päätepisteenä. Vuoden 1734 laki on mukana tässä tutkimuksessa myös siksi, että siinä ilmaisunsa saanut uudenaikainen prosessi oli itse asiassa tuotu julki pääkohdittain jo 1600-luvun lopun monissa yksityiskohtaisissa menettelysäännöksissä. Osittain se oli myös havaittavissa tuolloisessa oikeuskäytännössä.

Tutkimuksen toisen tason muodostaa eräiden alioikeuksien toiminnan tarkastelu. Tavoitteena ei niinkään ole ollut tutkia, kuinka tuolloista valtakunnallista lainsäädäntöä maan eri osissa noudatettiin, vaan enemmänkin perehtyä asianajoon tosiasiallisena ilmiönä ja suomalaisesta näkökulmasta. Toki tässä paikallisessa, ehkä eräänlaisessa mikrotason tarkastelussa, on yleinenkin taso mukana. Se on siinä oikeuden välityksellä. Tuomioistuimeen tulevat asiat ovat aina valikoituneet sinne. Lisäksi niiden käsittely ja ratkaiseminen on pääosin sidottua toimintaa.

Tuomioistuinten 1600-luvulta kerätyn otanta-aineiston avulla perehdytään

ensinnäkin vapaaehtoisen valtuutuksen nojalla oikeudenkäynneissä esiintyneiden edustajien toimintaa. Sitten heidän joukostaan erotetaan ammattimaisesti asianajoa harjoittaneet henkilöt. Tämän jälkeen vielä yksityiskohtaisesti perehdytään Turkuun syntyneen asianajajien varhaisen ammattikunnan statukseen ja luonteeseen.

Kun on havaittu säännöksistä, että 1600-luvulla asianajotoiminta tuli säännellyksi, ja tuomiokirja-aineistosta, että tuolloin eräisiin tuomioistuimiin syntyi jonkinlainen asianajajalaitos, tosin toisenlainen kuin 1800-luvulla syntynyt vapaa ja juridisesti pätevä ammattikunta, pyritään etsimään välttämättömiä ja riittäviä edellytyksiä, joilla asianajajalaitos niin juridisena kuin tosiasiallisenaakin ilmiönä saattoi syntyä.

Aluksi tarkastellaan 1600-luvun oikeudenkäyntimenettelyä ja kysytään, oliko prosessissa itsessään jotain sellaista, mikä loi edellytyksiä valtuutetun käytölle ja sittemmin ammattimaiselle asianajolle, oliko siinä jopa jotain, joka synnytti tarpeen käyttää oikeudenkäyntiavustajaa. Tuomioistuinaineiston avulla pyritään myös saamaan käsitys tyypillisestä asianajojutusta ja se taustalla olleista suhteista.

Asianajo määritellään tässä tutkimuksessa toiminnaksi, jolle on tyypillistä, että kysymys on ammattimaisesta ja yleensä jollain tapaa juridisesti säännelystä toiminnasta toisen edustajana tai avustajana oikeudellisissa asioissa. Asianajo on siis myös elinkeinotoimintaa, joka syntyäkseen vaatii tiettyjä taloudellisia ehtoja. Samalla kyse on eräänlaisesta prosessuaalisesta ilmiöstä. Asianajajan ammatti ei ole mikä tahansa ammatti, vaan asianajaja on yleensä nähty myös oikeudenhoidon orgaanina — sellaisena tekijänä, joka merkittävästi saattaa vaikuttaa jutun käsittelyn kulkuun, jopa siinä annettavan ratkaisun sisältöön.

Ammatin erityisluonteesta ainakin osaksi on johtunut, että asianajo käytännöllisesti katsoen kaikkialla on saatettu oikeudellisen sääntelyn piiriin määrittämällä sen harjoittajat valvonnan alaisiksi, vaatimalla heiltä tiettyjä kvalifikaatioita ja antamalla heille vastaavasti eräitä etuja. Sääntelyn yksityiskohdat ovat eri maissa ja eri aikoina vaihdelleet melkoisesti. Silti pyritään kansainvälisen vertailun avulla etsimään mahdollisia yleispäteviä seikkoja, jotka ovat vaikuttaneet asianajajalaitoksen varhaiseen sääntelyyn ja ensimmäisten asianajajien statukseen.

Ennen kuin varsinaiseen tutkimusaineistoon käydään käsiksi, luodaan katsaus tämänhetkiseen tutkimustilanteeseen. Samalla esitellään myös eräitä tarkasteluajanjakson oikeudenkäyttöön liittyneitä peruskäsitteitä ja -kysymyksiä.

II TUTKIMUSKOHDE AIEMMAN TUTKIMUKSEN VALOSSA

1. YLEISTÄ

1.1. Aiemman tutkimuksen luonnehdinta

Asianajalaitoksen historiaa samoin kuin yleisemminkin prosessioikeuden historiaa koskeva tutkimus on ollut maassamme kovin vähäistä. Asianajotoiminnan historiaa pitkällä aikavälillä on tosin tarkasteltu Yrjö Raevuoren teoksessa »Suomen asianajotoiminnan vaiheita».¹ Teos on kuitenkin melkoisen ylimalkainen ja vuoden 1734 lain jälkeiseen aikaan painottuva eräänlainen historiikki.² Turun hovioikeuden 250 vuotista historiaa käsittelevässä teoksessa³ on Yrjö Blomstedtin kirjoitus »Kuninkaallisen Majesteetin Oikeus Suomessa»⁴, jossa selvitetään myös hovioikeuden asianajajakunnan varhaisia vaiheita. Lyhyehkön asianajajia koskevan jakson lähteet ovat pääosin samat kuin Stig Jägerskiöldin Svean hovioikeuden historiaa karoliinisella ajalla tarkastelevan kirjoituksen »Hovrätten under den karolinska tiden och till 1734 års lag» asianajajia koskevan luvun.⁵

Asianajalaitoksen varhaista historiaa on lisäksi käsitelty eräissä juridisten aikakausjulkaisujen artikkeleissa. Näistä keskeisimpiä ovat Lauri Castrénin kaksi kirjoitusta »Piirteitä maamme asianajalaitoksen kehityksen historiasta»⁶ ja »Piirteitä asianajajia koskevista säädöksistä Ruotsi-Suomen van-

¹ Porvoo 1967.

² Tutkimusajanjaksoon liittyneitä kysymyksiä Raevuori on käsitellyt eräissä ennen yllä mainittua teosta julkaistuissa kirjoituksissa, joihin tullaan jatkossa viittaamaan.

³ Turun hovioikeus 1623 31/10 1973. Toim. Yrjö Blomstedt, Porvoo 1973.

⁴ s. 31-168.

⁵ Jägerskiöld, Stig: Hovrätten under den karolinska tiden och till 1734 års lag. Teoksessa: Svea hovrätt. Studier till 350 årsminnet, Stockholm 1964.

⁶ DL 1934, s. 134-151.

hemman oikeuden mukaan»⁷, Bertil Godenhielmin »Om advokat-institutets uppkomst och utveckling genom svensk-finsk lagstiftning före tillkomsten av 1734 års lag»⁸, Håkan Grunérin »Sakförarväsende och sakförarmonopol under tiden 1615-1734»⁹ sekä Yrjö Raevuoren kaksi kirjoitusta »Asianajotoiminnasta Ruotsi-Suomessa ennen vuoden 1734 lakia»¹⁰ ja »Turun 1600-luvun lainoppineita asianajajia».¹¹

Tarkasteluajanjakson tuomarikunnasta ja jossain määrin myös asianajajista on tietoja Blomstedtin tuomarinvirkojen läänittämistä ja hoitoa koskevassa väitöskirjassa¹² sekä hänen Håkon Holmbergin ja Jerker A. Erikssonin kanssa laatimassaan Suomen tuomiokuntia ja kihlakunnantuomareita koskevassa tutkimuksessa.¹³ Oikeudenkäyntivaltuutusta Ruotsin oikeuden mukaan käsittelevässä Åke Hasslerin väitöskirjassa vuodelta 1920¹⁴ on laaja ja melko perusteellinen historiallinen johdanto. Siinä tarkastellaan ennen muuta prosessuaalisen valtuutus-oikeuden historiallista kehitystä. Silti teoksesta on saatavissa melko runsaasti asianajajalaitosta valaisevaa tietoa. Lähinnä säädöshistoriaa käsitellään oikeushistorian klassikoiksi katsottavien Clas Rålambin, Johan Stiernhöökin ja David Nehrmanin (-Ehrenstrålen) teoksissa.¹⁵ Noille aikalaikirjoituksille on tyypillistä melkolailla selostava ja kuvaava kirjoittamisen tapa.

1.2. Tarkastelun tavoitteet

Aiemman tutkimuksen tarkastelun tavoitteena on ennen muuta vallitsevan *tutkimustilanteen* selvittäminen. Samalla on edellä luetellun kirjallisuuden perus-

⁷ DL 1945, s. 93-98.

⁸ DL 1932, s. 117-138.

⁹ JFT 1934, s. 664-685.

¹⁰ DL 1947, s. 99-113.

¹¹ DL 1949, s. 146-163.

¹² Blomstedt, Yrjö: Laamannin- ja kihlakunnantuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito Suomessa 1500- ja 1600-luvuilla. Oikeushistoriallinen tutkimus, Helsinki 1958.

¹³ Suomen tuomiokunnat ja kihlakunnantuomarit, kirjoittanut Håkon Holmberg Jerker A. Erikssonin ja Yrjö Blomstedtin avustamana, Helsinki 1959.

¹⁴ Hassler, Åke: Om ställföreträdarskap i rättegång enligt svensk rätt. Akademisk avhandling, Lund 1920.

¹⁵ Rålamb, Clas: Observationes juris practicae, Åtskillige Påminnelser uthi Rättegångs Saker, Stockholm 1674, Stiernhöök, Joh. O.: De jure sveonum et gothorum vetusto, Holmiae 1672, ja Nehrman, David: Inledning til then Swenska Processum Civilem efter Sweriges Rikes Äldre och Nyare Stadgar, Lund 1732. Eräissä yhteyksissä käytetään viimeksi mainitun teoksen toista painosta, joka on laadittu vuoden 1734 lain hyväksymisen jälkeen, eli vuonna 1751.

teella tarkoitus hahmottaa jonkinlainen alustava kuva tutkimuskohteesta, muun muassa havaita eräitä ajallisia kiinnekohtia, ja tuota kuvaa tullaan seuraavassa esittelemään. Kysymys voisi olla eräänlaisesta *esiymmärryksestä*¹⁶, jota tutkimustyön edetessä tarkennetaan ja tarvittaessa korjataan. Yhteenvedossa jakson lopussa pyritään sitten kartoittamaan nimenomaan tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavia ja osittain aiemmin avoimiksi jääneitä kysymyksiä. Aikaisemman tutkimuksen tarkastelulla ei ole metodista merkitystä siinä mielessä, että sen avulla olisi suoranaisesti määritelty tutkimushypoteesit, joiden paik-kansapitävyyden testaamiseen tutkimustyön suorittaminen sitten keskittyisi.

Jo olemassa olevan tutkimustiedon esittelemiseen on lähdetty ennen muuta tämän tutkimuksen lukijaa ajatellen. Ihanteena sinänsä on tutkimusraportti, jossa *tutkimustyö* ilmenisi eräänlaisena *prosessina*. Tässä tapauksessa se on alkanut säädösaineiston läpikäymisellä, jatkunut siitä saatujen vastausten ja uusien kysymysten asettamisen myötä lähdepohjan laajentamisella ja sitten lähteistä irtautumalla ja ei-juridisen maailman kohtaamalla päättynyt jonkinlaiseen pysähdykseen, yhteenvetoon, jossa kaikki tutkimuskysymyksen kannalta oleellinen, ollut ja hankittu, tieto sovitetaan yhteen.

Lukijan kannalta pelkän faktan varassa pitkään kulkevan selvityksen informatiivisuus — ilman nyt esiteltäviä alustavia puitteita ja joitain peruskäsitteitä — olisi kuitenkin melko vähäinen, koska »totuus paljastuu» vain vähitellen. Moni tutkimuskohteen ymmärtämisen kannalta merkityksellinen seikka saattaisi jäädä liian pitkään avoimeksi tai arvailujen varaan. Tämä ei vähiten johdu tutkimusajankohtaa koskevan oikeushistoriallisen, erityisesti tuomioistuinmenettelyn historiaa koskevan, tutkimuksen vähäisyydestä. Näistä syistä seuraava tarkastelu on myös laajempi kuin melko vähäinen ja vaatimaton aiempi tutkimus ansaitsisi.

2. PROSESSUAALISEN EDUSTUKSEN VARHAINEN KEHITYS

2.1. Yleistä

Asianajalaitoksen synty on aiemmassa tutkimuksessa yksiselitteisesti ajoitettu 1600-luvulle. Sääntely alkoi vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksestä, joka salli ammattimaisen asianajon edellisenä vuonna perustetussa Svean hovioi-

¹⁶ Se on tässä yhteydessä kuitenkin käsitteellisesti muuta kuin yksittäisen tutkijan esiymmärrys.

keudessa. Joissain poikkeustapauksissa asianosainen oli kuitenkin jo tätä ennen voinut käyttää oikeudenkäynnissä edustajaa.¹

Yksimielisesti on lähdetty myös siitä, että *varhaisessa germaanisessa oikeudenkäynnissä* prosessuaalista edustusta ei tunnettu. Kummankin asianosaisen *henkilökohtainen läsnäolo oli ehdoton oikeudenkäyntimenettelyn edellytys*.² Hassler, joka on tutkinut nimenomaan oikeudenkäyntiedustusta, ja siinä samalla luonnollisesti kosketellut asianajajalaitosta,³ on liittänyt edustajan käytön sallimisen eräisiin yleisimpiin muutoksiin. Väitöskirjassaan hän lähtee siitä, että nouseva kulttuuri loi uusia oikeudellisia tarpeita. Voimistunut vaihdanta lisäsi niiden oikeustoimien määrää, joihin yksittäisen kansalaisen täytyi ryhtyä pitääkseen yllä tai vahvistaakseen oikeusasemaansa. Oikeudellinen, taloudellinen ja sosiaalinen kehitys aiheutti tarpeen käyttää edustajaa sekä oikeudenkäynnissä että yksityisessä toiminnassa. Hänen mukaansa tarpeeksi voimakkaat ja riittävästi huomioon otetut kulttuurin ja talouden nousukaudet ovat yleensäkin luoneet uusia yksityisoikeudellista ja prosessuaalista edustusta koskevia oikeussääntöjä.

Tällaisia merkittäviä *muutoskausia* nykyajan lisäksi olivat *1100- ja 1200-luvut*, jolloin kristinusko ja katolinen kirkko vaikuttivat voimakkaasti, sekä *1600-luku*, jolle olivat tyypillisiä valtakunnan ja muiden eurooppalaisten kulttuurivaltioiden väliset vilkkaat yhteydet. Molemmilla periodeilla syntyi *tarvetta juridisesti säännellä* prosessuaalista edustusta, ja ulkomaisella oikeudella oli melko ratkaiseva vaikutus asianomaisiin ruotsalais-suomalaisiin oikeusmuotoihin. Katolisen kirkon oikeus on ollut ratkaiseva niiden prosessuaalista edustusta koskeneiden oikeussäännösten synnyssä, jotka tavataan keskiaikaisissa oikeuskirjoissa, lakiteoksissa ja asiakirjoissa.⁴ Saksasta reseptoitu roomalainen oikeus taas vaikutti merkittävästi niihin 1600-luvun oikeuskäytännön ja lainsäädännön muodostamiin oikeusnormeihin, jotka kodifioitiin vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaaren 15 lukuun.⁵

¹ Käsité edustaja pitää sisällään niin asianosaisen tahdonilmaisun nojalla toimivan valtuutetun kuin lakimääräisen edustajankin. Ks. tästä esim. Wrede, s. 59.

² Hassler, s. 45; Grunér käyttää tässä modernia prosessioikeudellista ilmaisua ehdoton prosessinedellytys, s. 665.

³ Se puolestaan liittyy ammattimaisesti harjoitettuun toimintaan oikeudenkäyntiedustajana.

⁴ Hassler, s. 45-46. Lisäksi hän sivulla 47 toteaa, että kulttuurin nousu yhdistyneenä kristinuskon leviämiseen sekä roomalainen ja kanoninen vaikutus loivat menestyksellisesti pohjaa edustukselle oikeudenkäynnissä ja että kaikissa germaanisissa oikeuslähteissä havaitaan jälkiä tästä kehityksestä, s. 47.

⁵ Hassler, s. 46. Roomalaisen oikeuden vaikutuksesta yleisemmin 1734 lakiin vrt. kuitenkin Ylikangas 1983, s. 163 ja yleensäkin roomalaisen oikeuden reseptiosta Ruotsi-Suomessa ks. Ylikangas 1984.

2.2. Maakuntalait ja prosessuaalinen edustus

Tarkasteltaessa *maakuntalakien*⁶ suhtautumista prosessuaaliseen edustukseen havaitaan, että *edustus oli aluksi kiellettyä, mutta tämä periaate väistyi 1200-luvun kuluessa* vähitellen. Tähän vaikutti ennen muuta kanonisen oikeuden vaikutuksen vahvistuminen.⁷ Svean laeissa oli edistyneempi lähtökohta kuin Göö-tan laeissa. Tosin maakuntalaeista merkittävimmästä Uplannin laista⁸ sekä mitä ilmeisemmin Suomen alueella sovelletusta Helsinglannin laista puuttuivat kokonaan oikeudenkäyntivaltuutusta koskeneet määräykset.

Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, ettei edustajaa oikeudenkäynnissä olisi käytetty tai että heidän käyttönsä olisi ollut kokonaan kiellettyä.⁹ Nehrmanin mukaan Ruotsin vanhat lait ovat sallineet turvautumisen toisen apuun oikeudenkäynnissä. Ne kuitenkin hyvin säästeliäästi käsittelivät advokaatteja tai heidän kaltaisiaan. Tämä johtui siitä, että prosessi oli noihin aikoihin niin helppoa, että jokainen vaikeuksista saattoi ajaa asiaansa.¹⁰

Valtuutuksen olemassaolo ilmaistiin Hasslerin mukaan tavallisesti kirjallisella oikeudenkäyntivaltakirjalla, joka oli, kuten ruotsalaisen keskiaikaisen oikeuden asiakirjat yleensäkin, lainaa kanonisesta oikeudesta.¹¹ Oikeudenkäyntivaltakirjojen allekirjoittajia, eli edustajiensa päämiehiä, olivat *ensi sijassa hengelliset ja maalliset suurmiehet*. Tuomiokirkkoja ja luostareita edustivat näiden palvelijat, aatelismiehiä ja piispoja heidän voutinsa. Poikkeuksina tästä säännöstä olivat leskien miespuolisille sukulaisilleen antamat valtakirjat. Sitä vastoin oli hyvin todennäköistä, että varsinaisen kansan, *talonpoikien keskuudessa*, valtuutus tuli kyseeseen vain *hätätapauksessa*. Näin ollen tuon ajanjakson prosessuaalinen valtuutusoikeus, myöhemmän oikeuskehityksen pohja, oli siis syntynyt ilman kovinkaan läheistä yhteyttä kansalliseen oikeuskäsi-

⁶ Maakuntalaeista on syytä mainita Västgötagalen, josta on vanhempi laitos 1200-luvun alusta ja nuorempi laitos 1200-luvun lopulta, mutta ajalta ennen vuotta 1285, Östgötalagen vuosien 1286-1303 väliseltä ajalta, Upplandslagen vuodelta 1296, Västmannalagen 1300-luvun alusta, Södermannalagen vuodelta 1327 ja Hälsingelagen ajalta 1320-1347. Ks. näistä mm. Forsman, s. 75-106.

⁷ Hassler, s. 48-51, ks. myös Stiernhöök, s. 72.

⁸ Se on Södermannin lain lisäksi ainoa maakuntalaki, joka on saanut erityisen kuninkaallisen vahvistuksen. Tällä perusteella sen voidaan katsoa olleen varsinainen laki, kun yleensä maakuntalait olivat ns. oikeuskirjoja. Vahvistuksen se sai 1296, ja siinä oli vanhan tapaoikeuden rinnalla uusia kuninkaallisia määräyksiä.

⁹ Maakuntalakien oikeudenkäyntivaltuutettu oli »ombudsman» tai »ombud», joka toimi päämiehensä puolesta ja tämän nimissä, Hassler, s. 59.

¹⁰ Nehrman 1732, s. 154-55.

¹¹ Hassler, s. 61.

tykseen.¹² Toimeksianto¹³ oli alkuaan palkkioton välipuhe. Visbyn kaupunkilaissa oli nimenomaan kielletty palkkion ottaminen.¹⁴

2.3. Maanlait ja prosessuaalinen edustus

Rahvaan käräjillä ja kansanomaisessa oikeuskäsityksessä instituutio tuskin oli ehtinyt saada jalansijaa, kun *Maunu Eerikinpojan maan- ja kaupunkilait*¹⁵ seurasivat maakuntalakeja jo 1300-luvulla. Maanlaissa vain yhdessä kohdassa käsiteltiin prosessuaalista edustusta, nimittäin kuninkaankaaren 25 luvussa.¹⁶ Tuolla määräyksellä ei ollut mitään merkitystä prosessuaalista edustusta ajatellen, vaan se liittyi asianomistajaoikeudesta luopumiseen. Sillä oli yksinomaan fiskaalinen tarkoitus.¹⁷ Sitä paitsi maakuntalakien määräykset olivat edelleen voimassa.¹⁸

*Kristoferin maanlaissakaan*¹⁹ ei havaita kannanottoa prosessuaaliseen edustusoikeuteen. Kuninkaankaaren 29 luvun 1 kohta oli samanlainen kuin MELL:n vastaava säännös. Maakaaren 15 luvun 1 kohta puolestaan koski valtuutusta maariidoissa. Siinä ilmaistulla periaatteella oli kuitenkin yleisempääkin merkitystä riitaoikeudenkäynneissä. *Kirjalliseen valtuutukseen*, sinetillä varustet-

¹² Hassler, s. 62.

¹³ Toimeksianto säätelee valtuusmiehen ja hänen päämiehensä välisen oikeudellisen suhteen. Ks. tästä esim. Wrede, s. 60 tai Tirkkonen, s. 328.

¹⁴ Raevuori 1947, s. 100-101. Hän katsoi, että juuri tästä johtuen edustajaa käyttäneet rikkaat ja mahtavat lähettivät käräjille poikkeuksetta jonkun palveluksessaan olleen henkilön.

¹⁵ Maunu Eerikinpojan maanlaki syntyi erityisen komission työn tuloksena. Kuningas esitti sen hyväksymistä Örebron valtiopäivillä, missä se kohtasi papiston ankaran vastustuksen ja jäi siksi vaille kuninkaallista vahvistusta. Silti se tuli varsin pian, oletettavasti 1300-luvun lopulle tultaessa, yleiseen käyttöön koko valtakunnassa, Forsman, s.108-109; Maunu Eerikinpojan kaupunkilaki on mitä luultavimmin laadittu vuosien 1350 ja 1357 välisenä aikana silmällä pitäen ennen muuta Tukholman oloja. Vähitellen sitä on alettu soveltaa muissakin valtakunnan kaupungeissa, sama, s. 113-117.

¹⁶ Hassler selittää tämän johtuneen ennen muuta siitä, että maanlain pohjana oli Uplannin laki, josta puuttuivat kaikki prosessiedustukseen liittyneet määräykset, Hassler, s.64.

¹⁷ Nehrman 1732, s. 155.

¹⁸ Hassler mainitsee, s. 66-67, maanlakien välissä annetun Eerik Pommerilaisen tutkin-takäräjiä »räfsteting» koskeneen määräyksen vuodelta 1413. Siinä velvoitettiin se, jolla oli laillinen este, lähettämään toinen sijaansa, ja mainittiin ensimmäisen kerran erityinen valtuutus-oikeustoimi (füllmakt). Se oli samankaltainen kuin Kristoferin maanlain MK 15:1 ja vuoden 1734 lain OK 15:4 määräivät.

¹⁹ Kristofer-kuninkaan maanlaki on vuodelta 1442, ja se sisälsi noin 2/3 samoja säännöksiä kuin edeltäjänsä.

tuun avoimeen kirjeeseen, *rinnastettiin suullinen ilmoitus*.²⁰ Maunu Eerikinpojan kaupunkilain maakaaren yhdeksäs luku sisälsi saman ajatuksen. Sen raastuvankaareissa ei ollut ainuttakaan valtuutusta koskenutta määräystä.

Ennen vuotta 1615 maanlakien ajan lainsäädäntö ei puuttunut prosessuaaliseen edustukseen. Varsinkin periodin alkua ajoilta säilyneet asiakirjat osoittavat Hasslerin selvityksen mukaan, että valtuutettuja edelleenkin käyttivät pääasiassa kirkot, aatelisto ja muut vastaavat tahot. Vielä periodin myöhemmälätkin puoliskolta säilyneet asiakirjat kertovat prosessiedustajan vähäisestä käytöstä. Niinpä Uplannin laamanninoikeuden tuomiokirjassa vuosina 1490-1493 puhuttiin valtuutetusta kolme kertaa.²¹ Harvinaisia olivat valtuutetut myös Tukholman raastuvanoikeuden käytännössä 1520-luvulla. Värmdön tuomiokirjassa 1600-1612 ei mainittu sanaakaan valtuusmiehestä.²²

Silloin kun edustajan välityksellä oikeuteen saapui porvari tai talonpoika, osoittivat olosuhteet, että *asianosaisen henkilökohtainen läsnäolo olisi ollut hänelle syystä tai toisesta mahdotonta* tai taloudellisesti rasittavaa. Melko tavallista oli nimittäin, että Ahvenanmaan tai Turun saariston talonpoikia edusti Tukholman raastuvanoikeudessa perintö- ja testamenttiasioissa sukulainen, tai että turkulaista porvaria edusti joku paikallinen porvari Tukholman tai Tallinnan raastuvanoikeudessa.²³ Grunérilta on peräisin tieto, että 1500-luvulla jotkut jopa yrittivät hankkia elantoaan tai sivuansioita oikeudenkäyntiasiamiehenä. Toiminta palkittiin kuitenkin *ystävän lahjalla* (vängäva), eikä asiamiespalkkiolla.²⁴

Aiemman tutkimuksen mukaan prosessuaalisella edustuksella näyttää olleen kutakuinkin vähäinen merkitys, eikä käytäntö ollut luomassa tarvetta oikeudelliseen sääntelyyn.²⁵ Prosessuaalinen edustus oli ennen vuoden 1615 muutoksen oikeastaan *lainkäyttäjän tunnustama ja sietämä instituutio*. Se ei perustunut kirjoitettuun lakiin vaan pitkäaikaisen käytännön kautta tavanomaiseen oikeuteen, jonka mukaan oli sallittua antaa palvelijansa, sukulaisensa, tai ystävänsä edustaa itseään tuomioistuimessa. Edustajalta edellytettiin vain asianmukaista prosessikelpoisuutta.²⁶

²⁰ Hassler, s. 68.

²¹ Oikeuteen tuli yksi luostarin puolesta toiminut »klosterrättare» ja kaksi aateliston voutia.

²² Hassler, s. 69-70.

²³ Grunér, s. 667-668.

²⁴ Grunér, s. 668.

²⁵ Hassler, s. 70; Tosin hän mainitsee parista lainmuutokseen tähdänneestä ehdotuksesta, s. 70-71.

²⁶ »Processhabilitet», Grunér 668; Käsitteestä ks. esim. Granfelt, s. 26-27.

3. ASIANAJAJALAITOKSEN JÄRJESTÄMINEN

3.1. Asianajajalaitoksen syntyajankohta

Kustaa II Aadolfin hallituskauden alkua on pidetty eräänlaisena oikeushistoriallisena käännekohtana.¹ Tuolloin päättyi myöhäiskeskiajan ja 1500-luvun stagnaatio ja alkoi tuottelias aika oikeuselämässä ja muutoinkin kulttuurielämässä. Edellytyksiä rikkaammalle oikeuskehitykselle loivat lisääntyneet aineelliset resurssit, jotka seurasivat muun muassa 1630-luvulta lähtien vilkkaita ulkoisia yhteyksiä.² Vuosisadan kahdella viimeisellä vuosikymmenellä oli sitten käynnissä suuri lainsäädäntötyö. Alkoihan vuoden 1734 lakia valmistelleen lakikomissionin työ jo joulukuussa 1686.³ Oikeudellisen elämän kannalta 1640- ja 1690-lukujen välinen aika oli mielenkiintoisin jakso.

Prosessioikeuden alalla tärkeitä muutoksia tapahtui kuitenkin jo aikaisemmin. *Svean hovioikeuden perustamisella* vuonna 1614 on varsin yksimielisesti katsottu olleen käänteentekevä vaikutus. Yhdessä Kustaa Aadolfin lainsäädännön kanssa se loi perustan myös 1600-luvun prosessuaaliselle valtuutus-oikeudelle (*fullmäktig*).⁴ Keskeinen merkitys on annettu hovioikeusmenettelyä koskeneen vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksen määräyksille.

Vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestys salli nimenomaisesti oikeudenkäyntivaltuutetun käytön ja tunnusti kirjallisen valtuutuksen pätevyyden. Valtuutus-oikeuden yksityiskohtia ei tosin määriteltä. Sen teki Hasslerin käsityksen mukaan käytäntö, johon tuonaikainen saksalainen prosessioikeus vaikutti voimakkaasti. Vasta 1600-luvun viimeisillä vuosikymmenillä lainsäädäntö kiinnitti huomiota valtuutuksen yksityiskohtien sääntelyyn. Silloinkin säännöksissä käsiteltiin lähes yksinomaan oikeudenkäyntivaltuutetun pätevyyttä ja asianajajalaitosta, ja niissä määrättiin monia seuraamuksia laiminlyönteihin syylistyycittien oikeudenkäyntiasiamiesten rankaisemiseksi. Muut valtuutus-oikeuden alueet jäivät sääntelemättä.⁵

Oikeudenkäyntijärjestyksen 15 kohta koski valtuutetun käyttöä oikeudenkäynnissä. Siinä ilmaistiin periaate, jonka mukaan valtuusmiestä, valtuutettua

¹ Tästä ei kuitenkaan automaattisesti vielä seuraa, että se tutkittavan ilmiön kehityksen kannalta olisi taitekohta.

² Hassler, s. 72.

³ Tosin lain parantaminen oli ollut esillä jo heti 1600-luvun alussa ja sitten useampaan otteeseen 1640-luvulta lähtien. Lainvalmisteluhankkeista ks. Forsman, s. 403-410 ja Ylikangas 1967, s. 13-14.

⁴ Termi Hasslerilta, s. 72.

⁵ Hassler, s.74-75.

yleensä (fullmächtig) tai asianajajaa (advocat tai procurator), saatiin poikkeuksetta käyttää oikeudenkäynnissä. Nimenomaisesti tämä koski edellisenä vuonna perustettua kuninkaallista tuomioistuinta, Svean hovioikeutta. Oikeudenkäyntijärjestyksen määräykset tulivat kuitenkin noudatettaviksi sittemmin perustetuissa uusissa hovioikeuksissa⁶, ja aiemman tutkimustiedon mukaan siinä lausuttu vapaaehtoista edustusta koskenut periaate tunnustettiin riita-asioissa vähitellen *myös alioikeuksissa*.⁷ Laillista estettä ei enää katsottu edustajan asettamisoikeuden edellytykseksi. Lainkäytössä ja doktriinissa tunnustettiin sekä kantajan ja vastaajan oikeus käyttää asiamiestä.⁸

Rikosasioissa ei valtuutetun käyttöä kuitenkaan sallittu samassa mitassa, vaikka oikeudenkäyntijärjestys ei tehnyt eroa juttujen välillä. Tämän on katsottu johtuneen siitä, että sen säännökset koskivat välittömästi vain ylintä oikeusastetta.⁹ Tässä pääasiassa kirjallisessa prosessissa voitiin valtuutus sallia sekä siviili- että rikosprosessissa. Sen sijaan niissä rikosjutuissa, jotka käsiteltiin hovioikeudessa ensimmäisenä asteena, vastaaja ei yleensä saanut käyttää asiamiestä.¹⁰

Oikeudenkäyntijärjestyksen 15 kohdan määräyksille on annettu merkitystä muutoinkin kuin oikeudenkäyntivaltuutuksen kannalta. Raevuori on katsonut, että niillä *luotiin asianajajalaitos Ruotsi-Suomeen*.¹¹ Tosin asianajajaan (advokaattiin ja prokuraattoriin) turvautuminen oli tullut tavaksi jo ennen tätä lainsäädäntöä. Nyt vain *haluttiin järjestää jo muodostunutta käytäntöä* ja poistaa ilmenneitä epäkohtia.¹²

Säädöksessä mainittujen advokaatin ja prokuraattorin nimitysten on katsottu viitanneen oikeudenkäyntitehtävien *ammattimaiseen* hoitamiseen.¹³ Muun muassa Blomstedtin mukaan termien käyttäminen liittyi vakinaisesti ammattia harjoittaneiden asianajajien ilmestymiseen Ruotsi-Suomeenkin.¹⁴ Termien käyttö sinänsä oli epäjohdonmukaista ja niiden sisältö kauan vakiintumatonta. Turun hovioikeuden asianajajista käytettiin vielä 1670-luvullakin mil-

⁶ Turun hovioikeus perustettiin vuonna 1623.

⁷ Näin mm. Grunér, s. 670 ja Raevuori 1947, s. 102.

⁸ Nehrman 1732, s. 153.

⁹ Aluksihan Svean hovioikeus oli tarkoitettu olemaan korkein oikeusaste. Muiden hovioikeuksien perustamisella ja revisioedun myöntämisellä se kuitenkin jäi vain väliasteeksi — tosin edelleenkin muutoksenhakuelimeksi.

¹⁰ Hassler, s. 77.

¹¹ Raevuori 1947, s. 101.

¹² Raevuori 1947, s. 103-104, ja toteaa sitten, ettei tämän ammatin harjoittajia voitu kitkeä juurineen: olevat olot tekivät heistä entistäkin tarpeellisempia, s. 104.

¹³ Raevuori 1947, s. 103-104

¹⁴ Blomstedt 1973, s. 113.

loin prokuraattorin, milloin advokaatin nimeä. Viimeistään 1680-luvulta lähtien termi »hovrättsadvokat», »advocatus Dicasterii Regii» vakiintui tämän asianajajaryhmän nimitykseksi. Sen sijaan prokuraattorien on katsottu siitä lähtien olleen raastuvanoikeuden hyväksymiä asianajajia.¹⁵

Grunérin mielestä väite, että säännöksellä olisi perustettu asianajajainstituutio Ruotsi-Suomen oikeusjärjestykseen on liian pitkälle menevä. Jos näin olisi käynyt Kustaa II Aadolf ja hänen neuvonantajansa olisivat ottaneet säännökseen määräyksiä sekä asianajajan palkkiosta että hänen kelpoisuudestaan. 15 kohta ei sisältänyt mitään uutta. Se salli valtuutetun käytön myös uudessa tuomioistuimessa. Grunérinkin mukaan määräyksillä oli silti huomattava tosiasiallinen merkitys ammattimaiselle asianajolle. Ammattiasianajajia oli varmaankin ollut jo ennen säädöstä, mutta heidän asemansa oli ollut epäselvä, varsinkin kun heidän oikeuttaan palkkioon tuskin oli voitu ottaa tuomioistuinten huomioon. Valtuutuksen varaukseton hyväksyminen oikeudenkäyntijärjestyksessä hävitti pian asianajopalkkiota koskeneen epäselvyyden.¹⁶

3.2. Asianajajan pätevyuden korostaminen

Ehkä eniten varhaista asianajoa kirjallisuudessa käsiteltäessä on kiinnitetty huomiota valtuutetun, varsinkin ammattiasianajajan, pätevyuteen. Siitä näkökulmasta on oikeastaan tarkasteltu kaikkia 1600-luvun asianajotoimintaa koskeneita virallismääräyksiä. Muun muassa Hassler ja Godenhielm ovat lähteneet siitä, että 1600-luvun oikeudessa pyrittiin monella tavalla ottamaan huomioon se tärkeäksi katsottu valtiollinen intressi, että oikeudenkäyntivaltuutetulla olisi tyydyttävä intellektuaalinen ja moraalinen kvaliteetti.¹⁷

Asianosaisen ja valtiovallan intressien suhteesta mainitsee myös Nehrman siviiliprosessia käsittelevässä teoksessaan. Jokaisen vallassa oli, kenet hän otti asioitaan hoitamaan, sillä hän joutui itse kärsimään asiamiehensä laiminlyönneistä tai petollisesta toiminnasta. »Sen sijaan, kun valtakunnassa tuli olla järjestys ja kun epäjärjestyksestä kaikissa tilanteissa oli vastustettava, ja ottaen huomioon ne suuret epäkohdat, joita rabulistit aiheuttivat, ei voinut olla sallittua jokaisen advoseerata.»¹⁸ Pätevyydestä huolehdittiin ensinnäkin vaatimalla jokaiselta oikeudessa esiintyvältä valtuusmieheltä tiettyjä kvalifikaatiota. Toi-

¹⁵ Blomstedt 1973, s. 118; Samansuuntaisesti myös Grunér, s. 678.

¹⁶ Grunér, s. 670 ja mainitsi, että 15.7.1635 Turun raastuvanoikeus tuomitsi ensimmäistä kertaa asianajopalkkion. Grunérilla termi »procuratorsarvode».

¹⁷ Hassler, s. 81 ja Godenhielm 1932, s. 127.

¹⁸ Nehrman 1732, s. 163.

seksi tähdättiin tietyillä toimenpiteillä asianajajasäädyn muodostamiseen ja kolmanneksi määrättiin virheellisesti menetellelle oikeudenkäyntivaltuutetulle rangaistuksia.¹⁹

Käsitellessään oikeudenkäyntivaltuutetun pätevyysvaatimuksia Hassler edellytti, että tämä oli oikeudenkäyntikelpoinen (processhåll), eikä häneltä myöskään saanut puuttua tosiasiallisia kykyjä puhua toisen puolesta. Erityisiä juridisia tietoja häneltä ei vaadittu, mutta kylläkin kykyä rehellisesti ja selvästi esittää päämiehensä vaatimukset ja jotain tietämystä oikeudenkäytöstä. Lisäksi valtuusmiehellä tuli olla hyvä maine, eikä hän saanut olla kunniansa menettäneeksi tuomittu. Käytännössä oikeudenkäyntiasiamiehistä lieenee suljettu pois myös ne henkilöt, jotka olivat syylistyneet johonkin törkeään rikokseen.²⁰ Tyypillistä ajanjaksolle oli se, että ankarammat vaatimukset oikeudenkäyntivaltuutetun sivistyksestä ja moraalista korvattiin *lainsäätäjän energisillä pyrkimyksillä luoda erityinen tuossa mielessä tyydyttävä asianajajakunta*.²¹ Noihin asianajalaitoksen järjestämiseen tähänneisiin lainsäädäntötoimiin on aiempi tutkimus melko huolella paneutunut.

3.3. Virkamiesten asianajo-oikeus

Ennen asianajalaitoksen järjestämisen yksityiskohtien tarkastelua puututaan yhteen siihen läheisesti liittyneeseen kysymykseen eli virkamiesten asianajoon. Virkamiesten oikeutta toimia prosessiedustajina on kirjallisuudessa käsitelty nimenomaan *asianajalaitoksen syntyvaiheiden näkökulmasta*. Muun muassa Godenhielm ja Hassler tarkastelevat virkamiesten asianajoa suhteessa asianajajayksinoikeuden toteuttamiseen. Virkamiesten (ämbets- och tjänstemän), tai paremminkin virkamiehiksi katsottavien henkilöiden, tiedetään jo varhain toimineen oikeudenkäynneissä asiamiestehtävissä. Toiminta oli jatkuvasti laajentunut, ja 1640-luvulle tultaessa eräiden virkamiesten asianajo voitiin katsoa *ammattimaiseksi*.²² Erityisesti asianajolla Svean hovioikeudessa ja Tukholman kaupungin tuomioistuimissa oli huomattavan suuri *taloudellinen merkitys kaupungin virkamieskunnalle*.

Vuosisadan puolivälissä yleistyi myös muiden kaupunkien raastuvanoikeuk-

¹⁹ Hassler, s. 81.

²⁰ Hassler, s. 82-83. Nehrman puolestaan esittää pitkähkön toivomusluettelon siitä, minkälainen olisi hyvä asianajaja, Nehrman 1732, s.157-158.

²¹ Hassler, s. 85.

²² Hassler, s. 85.

sisä virkamiesten advoseeraus.²³ Samoihin aikoihin havaitaan tendenssiä monopolisoida asianajo pienehkölle ammattitaitoiselle suljetulle ryhmälle. Samaan suuntaan, eli virkamiesten asianajon vastaisesti, vaikutti myös valtiovallan tavoite saada kokonaan hyväkseen virkamiestensä työaika ja -tarmo. Näiden seikkojen vuoksi 1600-luvun loppua ja 1700-luvun alkua leimasivat yritykset *lopettaa lainsäädäntöteitse virkamieskunnan asianajo*.

Vuoden 1686 kirkkolaki merkitsi ensimmäistä poikkeusta virkamiesten asianajo-oikeuteen. Kymmenen vuotta myöhemmin annettiin kuninkaallinen kirje, jolla rajoitettiin kaikkien virkamiesten oikeutta asianajoon. Säädöksen lopun on katsottu osoittaneen, että *asianajajamonopolin perustaminen oli vaikuttamassa säännöksen syntyyn*. Siinä kehoitettiin ottamaan huomioon kaikki muut (kuin virkamiehet), joita riitelevät asianosaiset saattoivat käyttää.²⁴

Sekä Godenhielm että Hassler ovat pitäneet virkamiesten asianajotoimintaa koskeneiden *kieltojen noudattamista käytännössä lähes mahdottomana*. Pääasiallinen edellytys niiden soveltamiselle olisi ollut riittävä määrä päteviä asianajajia. Näitä ei kuninkaallisen kirjeen toisensuuntaisesta lausumasta huolimatta ollut. Suuri Pohjan sota oli katkaissut kauppayhteyksiä, yleinen elinkeinoelämä oli jähmettynyt ja raha oli kallista ja sitä oli vähän. Nämä seikat estivät itsenäisen ammattitaitoisen asianajajakunnan synnyn. Lisäksi vaikutti se, että toivottiin voitavan parantaa tiettyjen virkamiesten taloudellista asemaa.²⁵ Valtion *palkkojen maksaminen oli epäsäännöllistä ja vaikeaa*. Huolimatta virkamiehille asetetusta kiellosta ottaa ajettavakseen yksityisiä juttuja oli tuomioistuimilla tapana yksittäistapauksissa oikeuttaa heidät tähän sillä perusteella, että he eivät tuossa asianomaisessa tapauksessa laiminlyöneet virkatehtäviään.²⁶ Niinpä jo 1700-luvun toisella kymmenellä oli virkamiesten asianajo taas alkanut lisääntyä.

3.4. Asianajalaitos Svean hovioikeudessa

Asianajalaitoksen järjestämistä on tutkittu ennen muuta hovioikeuksien toiminnan kannalta. Ensin on yleensä käsitelty vuoden 1615 oikeudenkäyntijär-

²³ Godenhielm mainitsee jopa pappien ja laamannien harjoittaneen asianajoa, Godenhielm 1932, s. 129.

²⁴ Godenhielm 1932, s. 129-130. Svean hovioikeuden suhtautumisesta virkamiesten asianajoon ks. Jägerskiöld 1964, s. 214-215.

²⁵ Hassler, s. 87 ja Godenhielm 1932, s. 130-131.

²⁶ Godenhielm 1932, s. 131. Tuo virkavelvollisuuksien noudattamisen kriteeri vahvistettiin kuninkaallisessa resoluutiossa vuonna 1723 ja saman periaatteen sisälsi myös 1734 lain oikeudenkäymiskaaren 15:2, Hassler, s. 88.

jestystä ja sitten eräitä Svean hovioikeuden päätöksiä. 1600-luvun puolivälissä alkoivat erityisen asianajajakunnan aikaansaamiseen tähdänneet toimet, joista keskeisimpiä olivat *hankkeet asianajajamonopolin pystyttämiseksi*. On pidetty luonnollisena, että ensimmäiset tähän tähdänneet hankkeet koskivat Svean hovioikeutta ja valtakunnan suurinta raastuvanoikeutta, Tukholman raastuvanoikeutta. Tosin jo ennen vuotta 1650 on näissä tuomioistuimissa tavattu *valan vannoneita varsinaisia asianajajia*²⁷, mutta yksinoikeutta heillä ei toimintaansa ollut. Kun nämä oikeudenkäyntiasiamiehet erosivat muista valan takia, on Hassler katsonut, että erityisen asianajajakunnan alku saattoi olla juuri vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksen valamenettelyä koskeneissa määräyksissä, vaikka ne nimenomaisesti tarkoittivatkin vain jokaisen yksittäisen jutun valtuusmiestä. Svean hovioikeuden käytännössä puhuttiin jo varhain asianajajan valasta (*procurators eedh*).²⁸

Jägerskiöldin mielestä Svean hovioikeuden asianajoa koskeneissa päätöksissä ilmeni *ristiriitaa suhtautumisessa asianajajiin*. Tavallaan hovioikeuden jäsenet toivoivat, että asianosaiset olisivat tulleet itse oikeuteen, jotta oikeudenkäytön välittömyys ja totuuden esille saaminen olisi taattu. Äärimmäisenä esimerkkinä Jägerskiöld mainitsee hovioikeuden pöytäkirjaan 29.5.1651 merkityn lausuman, joka koski kuningatar Kristiinalle esiteltäväksi aiottuja asioita ja jossa esitettiin porkuraattorien lakkauttamista (*procuratorer, så mycket som möjligt är, borde avskaffas*).²⁹ Kuitenkaan ei pidetty mahdollisena kokonaan kieltää asianosaista käyttämästä oikeudenkäynnissä avustajaa tai asiamiestä.³⁰ Tämän vuoksi pyrittiinkin siihen, että *valtuusmiehet olisivat* niin *korkeatasoisia*, että he helpottaisivat oikeudenkäyntiä, eivät ainakaan vaikeuttaisi sitä.³¹

Yksi keino jolla hovioikeus, ja yleensäkin tuomioistuin, saattoi vaikuttaa oikeudenkäyntiasiamiesten toimintaan, kontrolloida heitä, oli rikosoikeudellinen. Asiamiehet asetettiin vastuuseen oikeuden väärinkäytöstä eli heitä sakotettiin laiminlyönneistä, väärrien tietojen antamisesta ja niin edelleen. Toinen tällainen keino oli saksalais-roomalaisen prosessin esikuvan mukaisesti vaa-

²⁷ Terminologia Hasslerilta.

²⁸ Hassler mainitsee s. 88-89 alav. 68, Svean hovioikeuden konseptipöytäkirjan merkinnän 19.9.1615: »sedan giorde Andreas Bergius sin procurators eedh här inn för den Konungzlige HofRätten effter som denn i Rättegångs processen skrifwin står.» Samassa yhteydessä hän toteaa, että Tukholman maistraatin konseptipöytäkirjassa oli 3.5.1628 mainittu kaikkien raastuvanoikeudessa esiintyneiden oikeudenkäyntiasiamiesten velvollisuudeksi vanaa tuollainen vala jokaisessa jutussa.

²⁹ Jägerskiöld 1964, s. 212. Samansuuntaisesti myös Blomstedt 1973, s. 114.

³⁰ Asianajajien hyödyllisyydestä ks. myös Nehrman 1732, s.154.

³¹ Jägerskiöld 1964, s. 212.

tia asiamiehiltä valoja, joilla he sitoutuivat toimimaan korrektisti. Lisäksi voitiin asianajoammatin harjoittamista kontrolloida määräämällä, että *vain hovioikeuden tutkimat ja hyväksymät henkilöt saivat toimia* siellä valtuutettuina asiamiehinä.³² Viimeksi mainittua kontrollikeinoa on pidetty keskeisimpänä tutkimusajanjaksona.

Tarkkoja asianajotoimintaa koskeneita yksityiskohtaisia *määräyksiä ilmaantui 1650-luvulla*. Eräänlaiseksi sääntelyn alkupisteeksi Hassler mainitsee vuoden 1651. Svean hovioikeuden pöytäkirjaan oli 30.5.1651 kirjattu kuningatar Kristiinan ja hovioikeuden jäsenten asianajoa koskenut keskustelu.³³ Kuningattaren on merkitty tuolloin ehdottaneen, että olisi tarpeen määrätä muutamia asianajajia (*Procuratores jurati*), jotka saisivat ylöspidon kruunulta, eivät ottaisi asiaa ajettavakseen vastoin omaatuntoaan ja selvää lakia ja toimisivat köyhien puolesta.³⁴ Grunér ja Hassler ovat tulkinneet kyseisen kuninkaallisen esityksen tarkoittaneen ennen muuta eräänlaisen köyhien asianajajien instituution perustamista hovioikeuteen.³⁵ Samalla se kuitenkin saattoi olla eräs syy Svean hovioikeuden vuoden 1656 oikeudenkäyntiohjesäännön asianajajia koskeneille määräyksille.³⁶

Jägerskiöld kiinnittää huomiota käsitykseen, että asianajajien tuli olla »jurati».³⁷ Käsitteellä tarkoitettiin valan vannonutta. Blomstedt on katsonut, että vala oli ilmeisesti yleinen asianajajavala, ei vain juttukohtainen vala. Sen henkilö vannoi ryhtyessään harjoittamaan asianajoa hovioikeudessa.³⁸ Käsite »venia procurandi» puolestaan tarkoitti hovioikeuden myöntämää yleislupaa harjoittaa siellä asianajoa.³⁹

Svean hovioikeuden edellä mainittua *ohjesääntöä vuodelta 1656 on pidetty tärkeimpänä asianajajalaitoksen järjestämiseen tähänneenä toimenpitee-*

³² Jägerskiöld 1964, s. 212.

³³ Hovioikeuden kannanotosta ks. edellä Jägerskiöldin mainitsema ehdotus.

³⁴ »Hennes Kongl. Maj:t föreslåg at nödigt syntes wara, at några Procuratores jurati skulle blifwa, som skulle av Kongl. Maj:t underhollas, hwilcka ingen saak emot sitt Samweet ock klar lag skulle emot taga til agera, utan skulle procurera för de fattiga, begrändes at Rätten herom så wähl som andre saker skulle framdeles gifwa sitt betänckande», Hassler, s. 89 ja viittaa Becchiuksen ja Palmschiöldin kokoelmiin.

³⁵ Hassler, s. 89 ja Grunér, s. 677.

³⁶ Hassler, s. 89.

³⁷ Jägerskiöld 1964, s. 213.

³⁸ Blomstedt 1973, s. 114.

³⁹ Voidaan myös mainita, että hovioikeuden esittelyssä 15.9.1652 Kristiina-kuningattaren on merkitty kertoneen, etteivät prokuraattorit vielä olleet halunneet hyväksyä nimien-
sä listaamisjärjestelmää ja olettaaneen, että mielipide kohta muuttuisi, Jägerskiöld 1964, s. 213.

nä. Jägerskiöld on kuvannut sitä edeltäneitä tapahtumia. Joulukuussa 1654 hovioikeus oli ollut koolla, ja tällöin myös prokuraattorit oli kutsuttu paikalle. Valtakunnandrotsi oli selittänyt hovioikeuden juttujen lisääntyneen, jolloin toiminta oli käynyt rasittavaksi asiantuntemattomien oikeudenkäyntiasiamiesten kanssa. *Ei* voitu sallia, että *kuka tahansa* (var och en, utan något anseende och respekt) saisi toimia *asianajotehtävissä*.

Harkittuaan soveliaita toimia hovioikeus oli päättänyt kutsua kaikki koolle, jotta voitiin ratkaista, kenen sallittaisiin advoseerata. Sinänsä ei haluttu estää sukulaisten toimintaa toistensa puolesta, mutta kylläkin heidän, jotka olivat syyllistyneet johonkin rikkomukseen tai joilla oli muita tehtäviä (andra tjänster). Kaikkien, jotka halusivat esiintyä asiamiehenä tuli seuraavaan päivään mennessä kirjoituttaa nimensä ja antaa todistuksensa, minkä jälkeen oikeus laatisi järjestyksen advokaatteja varten.⁴⁰ Epäselväksi jäi, minkälaisiin konkreettisiin toimiin juuri tuo tapaaminen johti. Hovioikeuden prokuraattorit olivat kuitenkin eräässä anomuskirjoituksessaan (supplik) vuonna 1655 muistuttaneet, että drotsin sana oli annettu kaikkien läsnäollessa. Tämä oli luvannut, että vain tietyt advokaatit määrättäisiin, ja ettei kukaan sellainen saanut olla asianajaja, jolla oli jokin muu toimi ja jolla ei ollut asianmukaisia todistuksia yliopistosta eikä oleskelupaikkakunnaltaan.⁴¹

Seuraavan vuoden lokakuussa Svean hovioikeus hyväksyi sitten uuden prosessiohjesäännön. Se teki *asianajotoiminnasta hovioikeuden hyväksymien asianajajien yksinoikeuden*. Jos halusi ajaa asioita hovioikeudessa, tuli anoa siihen lupa ja tuolloin esittää todisteet ja todistukset. Mikäli hovioikeus hyväksyi anomuksen, oli asianajajan vannottava vala. Ohjesäännön merkitystä on aikaisemmassa tutkimuksessa korostettu kahdestakin syystä. Ensinnäkin se sisälsi ensimmäisen lainsäädännön luonteisen määräyksen, jolla välittömästi tavoiteltiin asianajalaitoksen järjestämistä auktorisoimalla asianajajat ja monopolisoimalla ammatin harjoittaminen. Toiseksi ovat muut hovioikeudet seuranneet Svean hovioikeuden esimerkkiä.⁴²

Jägerskiöld on tutkinut kyseisen ohjesäännön noudattamista Svean hovioikeudessa. Hovioikeuden auktorisoimat prokuraattorit (sittemmin advokaatit) valvoivat itse, ettei kukaan ulkopuolinen tullut hovioikeuteen. Yrittivätpä

⁴⁰ Jägerskiöld 1964, s. 213.

⁴¹ Hovioikeus oli 30.10.1656 päättänyt, että kaikkien, jotka halusivat olla käytettävissä siellä asianajoon, tuli saapua oikeuden eteen seuraavana tiistaina, Jägerskiöld, s. 213-214.

⁴² Näin esim. Hassler, s. 89-90 ja Blomstedt 1973, s. 114-115. Jägerskiöld toteaa, ettei ohjesääntö aikaisemmista olettamuksista huolimatta jäänyt pelkäksi kuolleeksi kirjaimeksi. Sääntöön oli vedottu usein voimassa olevana oikeutena, ja sen on kerrottu olleen suuren istuntosalin seinällä, Jägerskiöld 1964, s. 214.

he vähitellen rajoittaa lupien määrää tai kokonaan pitää elinkeinon jo hyväksytyillä prokuraattoreilla.⁴³ Hovioikeus puolestaan oli velvoittanut nuo varsinaiset asianajajat ilmoittamaan sille, jos joku praktiseerasi vastoin ohjesäännön määräyksiä. Oikeus valvoi hyväksytyjen prokuraattoreiden yksinomaista oikeutta myös niin, että asiamiehenä ilman lainmukaista perustetta toiminnutta uhkasi sakkorangaistus.⁴⁴

Asianajajat yrittivät pitää asianajajan ammatin nimenomaan niillä, jotka olivat opiskelleet eli saaneet akateemisen todistuksen (sitt ärliga testimonium academicum).⁴⁵ Toisin kuin Hassler Jägerskiöld korostaa, hovioikeuden vaatineen energisesti asianajajiltaan *akateemista sivistystä*.⁴⁶ Venia procurandia koskeneita hakemuksia ratkaistessaan hovioikeus kiinnitti erityistä huomiota akateemisiin opintoihin, ulkomaanmatkoihin ja kielitaitoon.⁴⁷ Tämän lisäksi hovioikeus vaati asianajajiltaan kansalaiskuntoa, täsmällisyyttä ja järjestystä.⁴⁸ Tuloksena ankarista pätevyysvaatimuksista oli se, että hovioikeuden onnistui huomattavasti parantamaan advokaattikunnan rekrytointia.⁴⁹

Jägerskiöldin äskeisestä lausumasta huolimatta on aiempi tutkimus kautta linjan nähnyt asianajajalaitoksen järjestämiseen tähänneiden *virallistoimienpiteiden ja käytännön välissä suuren ristiriidan*. Hovioikeudessa oli vaikeaa aina pitää kiinni pätevyysvaatimuksista ja yksinoikeudesta. Asianosaiset turvautuivat usein muun kuin hovioikeuden hyväksymän prokuraattorin apuun, mitä heiltä oli joskus vaikeaa kieltää. Sitä paitsi asianosaisilla oli joka tapauksessa oikeus käyttää edustajinaan palvelijoitaan⁵⁰, eikä ero palvelijan ja advokaatin välillä aina ollut mitenkään selvä. Hovioikeus oli esiinhuudossa (vid uppropet) 22.9.1685 todennut, että muun muassa Alexander Pigot oli esiintynyt useiden asianosaisten puolesta olematta kuitenkaan valanvannonut saati sitten asianosaisten palvelija. Hän oli tehnyt useita virheitä oikeudenkäynnissä, ja yrittänyt selittää, että hän oli toiminut vain palvelijana niiden yksityisten puolesta,

⁴³ Jägerskiöld 1964, 214.

⁴⁴ Jägerskiöld 1964, s. 216.

⁴⁵ Jägerskiöld 1964, s. 214.

⁴⁶ Yhtenä osoituksena tästä oli erään lupa-anomuksen hylkääminen hakijalta puuttuneiden akateemisten todistusten johdosta, Jägerskiöld 1964, s. 215.

⁴⁷ Jägerskiöld 1964, s. 216; Tässä yhteydessä hän kuitenkin mainitsee esimerkkinä kaksi tähän huonosti sopivaa hylkäyspäätöstä. Ensimmäisen perusteluna oli, ettei oikeus tuntenut hakijaa ja toisen, että hakija oli kalvinisti ja invalidi.

⁴⁸ Jägerskiöld 1964, s. 220.

⁴⁹ Jägerskiöld 1964, s. 216.

⁵⁰ Bokhållare, förvaltare jne, Jägerskiöld 1964, s. 215.

joilta hän oli kantanut palkkion. Oikeus ei hyväksynyt tätä selitystä ja häntä päätettiin sakottaa 1656 ohjesäännön vastaisesta toiminnasta.⁵¹

Yhtenä *asianajajamonopolipyrkimysten epäonnistumisen* osoituksena Hassler piti Svean hovioikeuden esitystä toimenpiteistä asianajaja-ammatin järjestämisestä. Se annettiin kuninkaalle 10.5.1688. Pääsääntönä piti olla, että vain hovioikeuden hyväksymät ja akateemisesti koulutetut ja auskultoineet asianajajat saivat esiintyä asiamiehinä. Hovioikeuden esitys ei kuitenkaan johtanut mihinkään lainsäädännölliseen toimeen. Sen sijaan tuo kirjoitus saatettiin vuoden 1734 lakia valmistelleen suuren lakikomissionin tietoon.⁵²

Esityksessä jouduttiin myöntämään, että *asianajajamonopolin toteuttaminen oli vaikeaa*, koska lain mukaan, tulipa tuomioistuimeen asianosainen itse tai hänen asiamiehensä (rätta omdudsman), näitä oli kuunneltava. *1656 ohjesäännölle ei siis tunnustettu edes teoreettista sitovuutta*. Tämän vuoksi ei ollut kummallista, ettei sitä käytännössä noudatettu. Hassler arvelee, ettei esityksestä ollut mitään välittömiä tuloksia, sillä samat valitukset toistuivat 20 vuotta myöhemmin.⁵³

Vuonna 1709 Svean hovioikeus totesi, että edelleenkin sopimattomia henkilöitä toimi advokaatteina, ja hyväksyi *uuden asianajajaohjesäännön*.⁵⁴ Sen 3 kohdassa määrättiin asianajajien yksinoikeudesta, josta voitiin poiketa vain erityisistä syistä ja joka ei edelleenkaan koskenut aatelisia. Ohjesäännön määräyksiä oli kuitenkin luultavasti sovellettu käytännössä yhtä vähän kuin edeltäjiään. Syinä tähän olivat Hasslerin mielestä asianajajien vähäinen tarjonta⁵⁵ sekä virkamieskunnan jälleen alkanut asianajo.

Varsin yleisesti on katsottu, että *Svean hovioikeuden ohjesääntöä vuodelta 1656* on ryhdytty noudattamaan muuallakin. Luultavana on pidetty, että se varsin pian, ehkä jo 1650-luvun lopusta lähtien, oli *voimassa Turun hovioikeudessa*.⁵⁶ Tämä merkitsi asianajajamonopolia, poikkeuksina aateliset, heihin rinnastettavat ja eräät kruunun virkamiehet, sekä asianajajien kompetens-

⁵¹ Jägerskiöld 1964, s. 215 ja ks s. 216 tapauksesta, jossa valtuutettu väitti toimineensa kreivi Oxenstiernan mandatariluksena eikä advokaattina.

⁵² Hassler, s. 92-93. Ks. myös Jägerskiöld 1964, s. 218.

⁵³ Hassler, s. 93.

⁵⁴ Jägerskiöld 1964, s. 219 ja Hassler, s. 94-95.

⁵⁵ Hassler, s. 95 ja mainitsee, ettei hovioikeus, hyväksyttyään ohjesäännön toukokuussa 1709, voinut auktorisoida silloin kuin neljä asianajajaa ja joulukuussa yhden.

⁵⁶ Blomstedt 1973, s.115; Grunér toteaa Turun hovioikeuden seuranneen esimerkkiä, jos ei heti niin muutama vuosikymmen myöhemmin, kun hovioikeus vuonna 1670 nimesi auskultantin Laurentius Wilstadiuksen, 1672 kyseisen oikeuden asiakirjakirjurin Johan Theslefin ja 1674 auskultantin Giurdo Wickelgrenin hovioikeusasianajajiksi, Grunér, s. 678.

sin saattamista hovioikeuden valvontaan. Epäselväksi sen sijaan on jäänyt omaksuttiinko vuoden 1709 asianajajaohjesääntö myös Turun hovioikeudessa. Tuo sääntö laadittiin Blomstedtin mukaan, koska asianajon valvonta oli ollut leväperäistä Tukholman hovioikeudessa. Turun hovioikeudesta taas mainittiin, että syysistuntokauden 1722 alkaessa kehoitettiin ilmoittautumaan »kaikkia, jotka aikoivat asianajoa harjoittaen palvella riitapuolia hovioikeudessa».⁵⁷

Ohjesäännön määräystä hovioikeudelle esitettävistä todistuksista, eli käsitettä testimonium, on väitetty Turussa tulkitun hyvin suppeasti. Sen katsottiin nimenomaan merkitsevän *akateemista todistusta*.⁵⁸ Tämä merkitsi tosiasiallisesti sitä, että asianajajiksi pyrkivien tuli olla sekä yliopistossa opiskelleita että hovioikeudessa auskultoineita, siis varsinaisia juristeja. Kaikki Turun hovioikeudessa 1650-jälkeen mainitut asianajajat täyttivätkin Blomstedtin selvityksen mukaan nämä edellytykset. Heistä varhaisimpia oli smålantilaissyntyinen Olaus Bothvidi (Wallenius), joka 1650-luvun puolivälissä harjoitti asianajoa Turun eri oikeusasteissa. Tällainen oli myös ylioppilas ja hovioikeudenauskultantti Gustav Aiemaaleus, joka mainittiin hovioikeusasianajajana 1659-60. Samaa aikaan hän toimi myös Ylä-Satakunnan lainlukijana.⁵⁹

* * *

Vaikka turkulaista asianajajakuntaa käsitellään tarkemmin vielä myöhemmin, voidaan jo nyt todeta, että hovioikeudenasianajajien *lukumäärän huippu on ajoitettu Turussa 1680-luvulle*. Syynä tähän Blomstedt piti sitä, että Svean hovioikeus oli 1670- ja 1680-luvuilla paljon pohtinut keinoja »säästää yleisöä monilta epärehellisiltä ja petollisilta asiamiehiltä»⁶⁰, ja pitänyt pääperiaatteena, että asiamiehinä sai käyttää vain entuudestaan hyväksyttyjä asianajajia. Näin pönkitettiin tosiasiallista asianajajamonopolia, johon luonnollisena lisänä liittyi asianajajien lukumäärän rajoittaminen kohtuulliseksi suhteessa esille tulleiden juttujen määrään. Tämä käytäntö levisi pian Turkuunkin. 1690-luvulla ja 1700-luvun alussa hovioikeuden asianajajia oli seitsemän, korkeintaan kahdeksan, kun heitä 1680-luvulla oli ollut pitkälle toistakymmentä. Hovioikeus piti näin yllä tiettyä numerus claususta taaten asianajajiksi hyväksymilleen kohtuullisen toimeentulon.

⁵⁷ Blomstedt 1973, s. 119.

⁵⁸ Blomstedt 1973, s. 115.

⁵⁹ Näiden lisäksi Blomstedt mainitsee muun muassa Nicolaus Duncanin, Jacob Wilstadiuksen, Berendt Riggertinpojan, Johan Plagmanin ja Juhana Pietarinpoika Aalmanin, joista kaikista sittemmin tuli kaupunkien pormestareita, sekä Olof Samuelssonin, Johan Rosskampin, Samuel Nicolain, Giurdo Wickelgrenin, Juhana Gabrielinpojan, Johan Godenhjelmin ja Anders Gyllenkröokin, Blomstedt 1973, s. 116-117.

⁶⁰ Blomstedt 1973, s. 118.

3.5. Asianajalaitos kaupungeissa

Kirjallisuudessa on pidetty vähintäänkin todennäköisenä sitä, että suunnilleen yhtä aikaa hovioikeuksien kanssa myös *suurimpien kaupunkien raastuvanoikeudet ovat alkaneet asianajajien auktorisoinnin*. Muun muassa Hassler kiinnittää erityistä huomiota Tukholman tuomioistuimia koskeneeseen maistraattinsääntöön (magistratsstadgan) vuodelta 1661.⁶¹ Siinä määrättiin asianajajyksinoikeudesta paljolti samansisältöisesti kuin vuoden 1656 hovioikeusordinantiassa. Jokaisen, joka halusi advokaattina tai prokuraattorina ajaa toisen asiaa, tuli esittäytyä ja ilmoittautua pormestarille ja raadille ja esittää hyvät testimoniansa. Halukkailla tuli olla opintoja⁶² ja käytännön kokemusta.⁶³ Yksinoikeus ei ollut ehdoton, sillä säännössä mainittiin aatelisten oikeus käyttää palvelijoitaan ja tunnustettiin oikeus käyttää ystäväänsä, joka enemmänkin ystävyydestä kuin palkkiosta ajoi asiaa. Tuomiokirjoista on katsottu käyneen ilmi, että merkittävää asianajajien auktorisointia tapahtui myös muissa raastuvanoikeuksissa. »Procurator», »procureur», »commissarie» ja erityisesti »advocat» tulivat 1660-luvulta lähtien yhä yleisimmiksi oikeudenkäyntivaltuutettujen nimikkeiksi.⁶⁴

Käsitellessään asianajoa kaupungeissa mainitsee Grunér *kaupunkien hallinnosta vuonna 1619 annetun säännön*. Sen 3 § *kielsi ammattiasianajajien käytön*, mutta muutoin se kyllä tunnusti tavanomaisen oikeuden edustuksen, jonka periaatteet nyt ensimmäistä kertaa olivat saaneet ilmauksensa kirjoitetussa laissa. Raastuvanoikeuksiin ei haluttu ammattiprokuraattoreita, koska nämä veivät rahat kansalaisilta. Jokaisen, poikkeuksina vajaanlaiset ja naiset, tuli itse puhua asiassaan. Ystävää tosin saatiin käyttää asiamiehenä laillisen esteen sattuessa ja avustajana eräissä tapauksissa.⁶⁵ Raevuori, joka katsoo tilannetta asianajajan kannalta toteaa, ettei säännöksestä huolimatta voitu olla tunnustamatta asianajajan oikeutta palkkioon.⁶⁶

Muutoinkaan ammattimaisten asianajajien vastustaminen ei johtanut tuloksiin, ja tuomiokirjoista havaitaankin, että ammattiasianajajien määrä lisääntyi huomattavasti. Heillä ei kuitenkaan ollut mitään erityistä pätevyyttä, mikä teki oikeudenhoidon menestyksellisen hoitamisen vaikeaksi. Grunérin mukaan

⁶¹ Hassler, s. 90-91.

⁶² Hasslerin mukaan säännössä lausuttu »goda testimonia» tarkoitti akateemista tutkintoa, Hassler s. 91.

⁶³ Hassler, s. 91.

⁶⁴ Hassler, s. 91.

⁶⁵ Grunér, s. 671.

⁶⁶ Raevuori 1947, s.104, samansuuntaisesta myös Raevuori 1949, s.146.

jokainen, jolla oli puheenlahjat ja riittävä määrä talonpoikaisjärkeä, saattoi olla asianajaja. Asianajajien⁶⁷ joukossa olivat monet ammatit, erityisesti käsityöläiset, edustettuina. 1620-luvulla Tukholmassa oli eräs kupariseppä kuu-luisa prokuraattori. Turussa tavataan maalari, kultaseppä, kirjuri sekä opiskelijoita, joiden prokureeraamisen akatemian konsistori tosin kielsi vuonna 1644 pormestarin ja raadin anomuksesta.⁶⁸

Tuomioistuimet eivät välttämättä katselleet kovinkaan suopein silmin tällaisia itseoppineita prokuraattoreita. Heidän toimintansa takia asianosaiset kärsivät taloudellisia tappioita. Tuomioistuimet taas katsoivat kärsivänsä asiamiesten epäkunnioittavasta käytöksestä ja loukkaavasta kirjoitustavasta. Epäkoh-tia yritettiin karsia muun muassa ankarilla rangaistuksilla. Jo niin aikaisin kuin 1637 olivat Tukholman pormestari ja raati määränneet asianajajien auktori-soimisesta. Näiden olisi tullut kirjoittautua erityiselle listalle. Tuolloin tavoit-teena oli selvästi erityisen asianajajien ammattikunnan (skrå)⁶⁹ muodostami-nen, jolloin olisi tullut mahdolliseksi kontrolloida asianajotoimintaa harjoit-taneita. Prokuraattorit kuitenkin väistivät tuon suunnitelman.

He jäivät vapaiksi ja heitä oli siedettävä. Heidän on jopa katsottu tulleen vähitellen välttämättömiksi, varsinkin kun *tuonaikaisen hankalan ja pitkälli-sen tuomioistuinmenettelyn katsottiin vaativan nimenomaan tuohon tarkoituk-seen koulutettua henkilöä*. Tukholman kaupungin pormestari ja raati varoitti-vat vielä 1654 ja 1657 oikeudenkäyntiplakaateissaan yleisöä prokuraattoreis-ta. Edellä mainittu maistraatin ohjesääntö 10.5.1661 kertookin sitten noiden samojen viranomaisten jo paljon suopeammasta asenteesta.⁷⁰

Vuoden 1661 ohjesäännön on katsottu tulleen ainakin jossain määrin so-vellettavaksi *kaikissa valtakunnan raastuvanoikeuksissa*, ja sille on annettu huo-mattava merkitys tuolloisen asianajajalaitoksen kehityksessä. Sen määräykset ja niille perustuva tuomioistuinmenettely vahvistivat oikeudenkäyntivaltuute-tun yleiset kvalifikaatiot ja tekivät mahdolliseksi kontrolloida jotenkin asian-ajajan ammatin harjoittajia. Sitä paitsi sen määräykset olivat yksi *osa pyrki-myksiä saada aikaan asianajajamonopoli*. Jotain selvitystä pätevyydestä ja tai-doista vaadittiin 1600-luvun viimeisinä vuosikymmeninä muun muassa Turun raastuvanoikeudessa ja muuallakin meillä ennen kuin asianajaja sai vakinai-sesti ryhtyä ammattiaan harjoittamaan.⁷¹

⁶⁷ Tässä »sakförare».

⁶⁸ Grunér, s. 671-672.

⁶⁹ Grunér, s. 674.

⁷⁰ Grunér, s. 674-676.

⁷¹ Raevuori 1949, s. 148.

3.6. Asianajajat Turun kaupungissa

Suomalaista asianajalaitoksen kehityksessä on Turun kaupunkia pidetty tärkeimpänä paikkakuntana. Suomessa alkoi vähitellen esiintyä *ammattinaan asianajoa harjoittaneita* miehiä. Ensin he olivat täysin maallikoita, mutta jo 1600-luvun puolivälistä myös lainopillista pätevyyttä ja sivistystä hankkineita. Varhaisimmat heistä tavattiin pääkaupungissa Turussa ja sen lähimmässä ympäristössä.⁷²

Tärkeän askeleen nimenomaan lakia tuntevien ja lainkäyttöön perehtyneiden miesten hankkimiseksi maan tarpeisiin oli astunut Turun hovioikeus aletuaan vuodesta 1634 ottaa auskultantteja. Turun hovioikeus oli vuonna 1633 esittänyt Kuninkaalliselle Majesteetille, että hovioikeus voisi ottaa »joitakin kvalifioituja henkilöitä tai nuoria ylioppilaita, joilla on halua oikeusoppiin auskultaattoreiksi, jotka vaitiolovalan tehtyään voivat seurata asioita, ja sitten tulla kelpoisiksi käytettäväksi lainlukijoina ja muissa viroissa maassa». Tähän hovioikeus sai luvan ja ensimmäinen auskultantti otettiin seuraavana vuonna.

Auskultoinnin yksi perimmäisistä tarkoituksista oli saada päteviä henkilöitä tuomarinsijaisiksi kihlakunnanoikeuksiin, ja tiedetäänkin että järjestelmän alkuaikoina lähes kaikki auskultoineet hakeutuivat lainlukijoiksi.⁷³ Lähivuosina sitten on ensimmäisten *auskultanttien* kerrottu ilmestyneen *asianaajajina* tuomioistuimiin.⁷⁴ Monet myöhemmin huomattaviin virka-asemiin kohonneet miehet olivat sitä paitsi saaneet käytännöllistä kokemusta tuomioistuinalalta toimittuaan juuri asianaajajina alioikeuksissa.

Blomstedtin mukaan Turun *ensimmäiset asianaajajat olivat 1630-luvulta* ja maaseudullakin saman vuosikymmenen lopulta. Turun hovioikeudessa oli vuonna 1638 vireillä juttu, jossa asianaajajina⁷⁵ olivat hovioikeuteen vastikään auskultantiksi otettu Olof Samuelsson sekä muuan Eerik Hannunpoika, ilmeisesti myöhemmin lainlukijana Karjalassa toiminut mies. Olof Samuelsson oli yliopiston käynyt ja Eerik Hannunpoika »vain tukholmalaisen raatimies Thomas Michelssonin entinen renki». ⁷⁶ Vuonna 1641 mainittiin hovioikeudessa asianaajotehtävissä ylioppilas ja auskultantti Jakobus Wilstadius.

Näiden ensimmäisten asianaajajien jälkeen tavataan entistä useammin etenkin hovioikeudessa ja Varsinais-Suomen alioikeuksissa riitapuolilla asiamie-

⁷² Raevuori 1949, s.146.

⁷³ Blomstedt 1973, s. 107-112.

⁷⁴ Raevuori 1947, s. 105.

⁷⁵ Pitäisikö olla asiamiehinä.

⁷⁶ Blomstedt 1973, s. 113.

hiä ja avustajia, joita *kutsuttiin prokuraattoreiksi ja advokaateiksi*. Nämä olivat lainoppineita miehiä. Tieto on Raevuoren 1949 julkaistussa kirjoituksessa, jonka keskeisenä teemana on osoittaa, että *oikeudenkäyntiasiamiesten lainoppineisuus oli varhaista perua*.⁷⁷ Kirjoitus on eräänlaista polemiikkaa Carl von Bonsdorffin Turun kaupungin historia-teoksessaan esittämiä väitteitä vastaan. Bonsdorff oli havainnut prokuraattoriksi mainitun asianajajan Turun raastuvanoikeudessa ensimmäisen kerran vasta vuonna 1675.⁷⁸ Tätä nimitystä oli Raevuoren mukaan kuitenkin käytetty eräästä pitkäaikaisesta asianajajasta Sveno Collianderista raastuvanoikeuden pöytäkirjassa jo maaliskuussa 1660, ja Turun tuomiokirjan tileissä hänet oli mainittu prokuraattorina jo helmikuussa 1655.⁷⁹

Tämän lisäksi Bonsdorff on sitä mieltä raastuvanoikeuden asianajajien pätevydestä, *ettei näiltä vaadittu mitään erikoista tietoa lainopin salaisuuksista prokuraattoriksi pääsemiseen*. Vain kyky hoitaa asioita päämiehen puolesta ja taito panna selvästi hänen ajatuksensa paperille riittivät. Ammattiin ryhtyneet olivatkin tavallisesti olleet jonkun tuomarin kirjureita tai apulaisia. 17. vuosisadan asianajajia voitiin verrata myöhempien aikojen käräjäkirjureihin ja moukka-asianajajiin (bondadvokater).⁸⁰ Raevuoren käsitys taas oli, että tuona aikana oli silloisessa pääkaupungissa toiminut monia lainoppineita asianajajia, joiden apuun oikeutta hakeneet olivat runsain määrin turvautuneet.⁸¹

Toisessa yhteydessä Raevuori tosin kertoo, kuinka tuonaikaisille oloille oli kuvaavaa se, että sellainenkin mies kuin Turun hovioikeuden presidentti Juho Kurki (k. 1652) vain poikkeustapauksissa turvautui lainopillisesti pätevään asianajajaan monen monissa riitajutuissaan. Häntä edustivat alioikeuksissa säännöllisesti hänen tilanhoitajansa, voutinsa ja vieläpä joskus lampuotivoutinsakin. Ainoastaan kerran Kurkea edusti lainoppinut mies Berendt Riegerthinpoika.⁸² Tämän Raevuori katsoi ilmentävän sitä käsitystä ja käytäntöä, että asianajajatoimi oli pitkään eräänlainen *ystävyyteen ja alistussuhteeseen perustuva luottamustehtävä*.⁸³

Turun keskeistä asemaa suomalaisen asianajajalaitoksen kehityksessä on perusteltu sen tarjoamilla laajoilla toiminta- ja ilmeisesti jonkinlaisilla *ansio-*

⁷⁷ Raevuori 1949, s. 147.

⁷⁸ Bonsdorff 1894, s. 301-302.

⁷⁹ Raevuori 1949, s. 148.

⁸⁰ Bonsdorff 1894, s. 301-302.

⁸¹ Raevuori 1949, s. 163.

⁸² Blomstedtilla Riggertinpoika, Blomstedt 1973, s. 116.

⁸³ Raevuori 1947, s. 104-105.

mahdollisuuksilla. Tosin Turku oli pieni kaupunki 1600-luvun jälkipuoliskolle siirryttäessä. Siellä lasketaan olleen silloin noin 6.000 asukasta, mikä määrä vain hitaasti kohosi vuosisadan lopulla. Silti *tuomioistuimia*, joissa asianajat saattoivat hoitaa asiamiestehtäviä, oli *verraten monta*. Hovioikeuden lisäksi olivat maistraatti, raastuvanoikeus, kemnerinoikeus⁸⁴, akatemian pieni ja suuri konsistori, tuomiokapituli sekä tullioikeus. Lisäksi asianajat saattoivat harjoittaa ammattiaan ei vain lähiseudun, Varsinais-Suomen ja Satakunnan, kihlakunnanoikeuksissa, vaan myös Pohjanamaalla ja Uudellamaalla asti.

Riita-asioita riitti silloin *asukasta kohti paljon enemmän kuin nykyisin*, samoin tappelu- ja kunnianloukkausjuttuja. Sen sijaan murhia ja tappoja oli vähän.⁸⁵ Grunérilta on tieto, että vuosien 1615 ja 1734 välisenä aikana työskenteli maassamme kaiken kaikkiaan ainakin parikymmentä hovioikeusadvokaattia ja yksin Turun raastuvanoikeudessa 42 nimeltä mainittua advokaattia ja prokuraattoria.⁸⁶

Hovioikeuden asianajajiksi hyväksytyt saivat automaattisesti esiintyä myös alioikeuksissa, mutta päinvastoin ei voinut tehdä. Raastuvanoikeuden ja kemnerinoikeuden asianajajista⁸⁷ ei 1660-luvulla eikä vielä seuraavankaan kymmenluvun alussa käytetty mitään arvonimeä tai ammattia osoittanutta nimitystä. Heidät mainittiin ainoastaan ristimä- ja mahdollisin sukunimin, kun taas päämiehen yhteiskunnallinen asema ilmaistiin tarkoin. Tämän on katsottu johtuneen siitä, että alioikeusasianajat olivat asemansa nojalla yleisesti tunnettuja.⁸⁸

Raevuori mainitsee asianajajien koettaneen puolustaa taloudellisia etujaan samoin kuin varsinaiset ammattikunnat eli *rajoittamalla kilpailua*. Vuosisadan lopulla oli Turussa alioikeusasianajajia vain viisi. Tätä suuremman määrän katsottiin vaarantavan ammattia harjoittaneiden kunnollisen toimeentulon, varsinkin kun ylioppilaat, kirjurit ja muut tilapäisesti oikeudessa esiintyneet kavensivat ammattimiesten leipää. Kun vuoden 1690 lopulla raastuvanoikeuden asianajajia oli enää neljä, raastuvanoikeus otti marraskuussa Antti Eekmanin asianajajaksi. Lisävoimat olivat raastuvanoikeuden mielestä tarpeen, ja se salli Eekmanin tehdä asianajajan valan. Taitonsa oikeusasioissa tuo uusi asianaja-

⁸⁴ Kemnerinoikeus toimi Turussa alimpana oikeusasteena pienemmissä riita- ja lievemmissä rikosasioissa. Raastuvanoikeus oli sen käsittelemien juttujen muutoksenhakuinstanssi.

⁸⁵ Raevuori 1949, s. 149-150.

⁸⁶ Grunér, s. 681.

⁸⁷ Raastuvanoikeuden asianajajiksi otetut henkilöt harjoittivat toimintaansa sekä raastuvanoikeudessa että kemnerinoikeudessa.

⁸⁸ Raevuori, 1949 s. 149.

ja oli hankkinut palveltuaan useita vuosia hovioikeuden entisen asianajajan raatimies Daniel Wernbergin apulaisena.⁸⁹

Asianajajan ammattia on pidetty taloudellisesti kohtalaisen kannattavana. Palkkiot suoritettiin tavallisesti rahana, toisinaan myös viljana. Päämiehet eivät moittineet velotettujen palkkioiden suuruutta, vaikka asianajaja saattoi väliin joutua perimään oikeudessa huonolta maksajalta palkkiotaan ja kulujaan.⁹⁰ Grunér puolestaan korostaa, että tuomioistuimien auktorisoimien asianajajien asema oli parempi kuin näiden edeltäjien aiemmilla vuosikymmenillä. Heidät katsottiin pian ikäänkuin *eräänlaisiksi tuomioistuimien virkamiehiksi*, tosin ilman muuta palkkaa kuin asianajopalkkio.

Taustalla oli näkemys asianajajan työn hyödyllisyydestä sekä tuomioistuille että asianosaisille. Tämän vuoksi tuomioistuimet pitivät velvollisuutenaan taata heille riittävät työmahdollisuudet. Auktorisoidun asianajajan sosiaalinen asema siis parani. Hänen ei tarvinnut pelätä, että hänelle tapahtuisi kuten aiempien vuosikymmenien ammattiveljilleen, jotka oli luettu suureen irtolaisten ja loisten (*lösdrivare och lättingar*) joukkoon. Hänet *luettiin nyt säätyläisiin*.⁹¹ Grunérin mielestä on selvää, että kun advokaatti- ja prokuraattoriaspiranteilta vaadittiin myös opintoja, luultavasti akateemista tutkintoa, sekä juridista käytännön kokemusta, oletettavasti auskultointia, niin ammattiasianajajien keskimääräinen ammattitaito kohosi huomattavasti. Myös valanvannoneiden asianajajien esiintyminen oikeudessa parantui.⁹²

3.7. Asianajo-olot maaseudulla

Aikaisempi tutkimus viittaa melko selvästi siihen, että *maaseudulta puuttivat kokonaan valantehneet asianajajat*. Siksi maaseudun asianajo-oloja on pidetty huonoina. Tilannetta yritettiin korjata Kaarle XI:n toimenpiteillä. Juuri hänen teliokkuutensa ja järjestyksenpitosensa yhtenä ansiona on nähty 1600-luvun lopun monet asianajosäännökset.⁹³ Niistä keskeisimpänä on pidetty vuonna 1694 annettua maaseudun asianajoa koskenutta kuninkaallista kirjettä.⁹⁴

⁸⁹ Raevuori 1949, s. 150-151. Hän mainitsee myös asianajajien toimeentulovaikeuksia koskeneesta valituksesta vuonna 1692, s. 151.

⁹⁰ Raevuori 1949, s. 161-162.

⁹¹ Esimerkiksi suostuntaverojen perusteella hänet luokiteltiin koko tuon ajanjakson samaan kategoriaan kuin tanssimestarit, mikä ei suinkaan tarkoittanut hänen ammattinsa aliarvioimista, sillä tuohon ryhmään kuuluivat myös lääkärit, Grunér, s. 681-682.

⁹² Grunér, s. 682.

⁹³ Raevuori 1947, s. 107 ja Grunér, s. 679.

⁹⁴ Ks. mm. Grunér, s. 678-679.

Siinä kerrottiin eräiden prokuraattorien väärinkäytöksistä, kun nämä lähinnä omaksi hyödykseen yllyttivät rahvasta tarpeettomiin riitoihin. Näin ollen sellaisille asiamiehille, jotka eivät olleet hovioikeuden hyväksymiä ja jotka vain omaksi edukseen yrittivät johtaa rahvasta riitoihin, tuli määrätä asianmukainen rangaistus. Hassler on pitänyt kirjettä lähinnä *rangaistusmääräyksen luonteisena*. Grunér ja Raevuori ovat antaneet sen määräyksille toisen sisällön: *vain hovioikeuden auktorisoimilla asianajajilla oli oikeus harjoittaa asianajoa maaseudulla*. Lainsäätäjä ja lainkäyttäjä pyrkivät täten yksissä tuumin samaan päämäärään, absoluuttiseen asianajajamonopoliin.⁹⁵ Kuninkaallisessa kirjeessä vuodelta 1731 muistutettiin vielä 1694 kirjeen noudattamisesta ja hovioikeuden hyväksymien asianajajien yksinoikeudesta. Tuolla säädöksellä oli siten, ainakin teoriassa, luotu ehdoton asianajajamonopoli.⁹⁶

4. ASIANAJAJALAITOKSEN JÄRJESTÄMISEN EPÄONNISTUMINEN

4.1. Asianajajayksinoikeudesta luopuminen

Asianajajayksinoikeuden luomisen on katsottu jääneen vain teoriaksi. Lähes poikkeuksetta ollaan yksimielisiä siitä, *ettei asianajajamonopolia* hovioikeuksissa eikä raastuvanoikeuksissa *voitu toteuttaa*. Vielä huonommin se onnistui maaseudun alioikeuksissa. Rangaistusmääräyksistäkään huolimatta valtio *ei* onnistunut luomaan ja monopolisoimaan ammattitaitoista ja moraalisisessa mielessä *korkeatasoista asianajajakuntaa*.¹

Tuomioistuinten tiedetään sallineen suuressa määrin muiden, erityisesti valtion virkamiesten, ammattimaisen asiamiestoiminnan. Asianajajien tarjontaan ei vastannut kysyntää. Sitä paitsi monet jutut valtuutettuja vastaan laiminlyöntien ja virheiden takia sekä toistuvat määräykset niihin syyllistyneiden ankarasta rankaisemisesta eivät suinkaan todistaneet mistään asianajotoimintaa harjoittaneiden henkilöiden korkeasta tasosta.² Hassler on tutkinut myös

⁹⁵ Grunér, s. 678-679 ja Raevuori 1968, s. 5-6. Hassler sen sijaan katsoo, ettei ollut mitään syytä tehdä toimintaa valtuutettuna vain hovioikeuden määrittämien asianajajien monopoliksi. Seuraavan vuoden oikeudenkäyntijärjestys erotti kyllä toisistaan käsitteet »laga fullmächtige» ja »andra fullmächtige», mutta mitään monopolia ei ensin mainituille suotu, Hassler, s. 93.

⁹⁶ Grunér, s. 681.

¹ Godenhielm 1932, s. 135.

² Hassler, s. 92.

1700-luvun tuomiokirjoja ja todennut tilanteen muuttuneen 1700-luvulle tullessa niin, *ettei tuomiokirjoissa enää 1700-luvun toisella ja kolmannella vuosikymmenellä esiintynyt hovioikeusadvokaatteja taikka muutoinkaan auktorisoituja asianajajia*.³

Viimeinen lainsäätäjän yritys puolustaa asianajajamonopolia⁴ oli tuo edellä mainittu kuninkaallinen kirje vuodelta 1731. Se ei kuitenkaan koskaan saanut käytännön vaikutuksia, sillä vuoden 1734 laki ratkaisi tilanteen päinvastaiseen suuntaan sallimalla kaikkien ymmärtävien harjoittaa asianajoa. Kun asianajajalaitoksen syntyhistoriaa on tarkasteltu ennen muuta asianajajayksinoikeuden näkökulmasta, on siitä katsoen määritelty myös instituution kehityksen toinen taitekohta. On nimittäin katsottu, että 1700-luvun alussa, nimenomaan vuoden 1734 lain määräyksillä, luovuttiin asianajajalaitoksen järjestämisestä.

4.2. Epäonnistumisen syyt

Hassler pitää asianajajamonopolin historiaa 1600-luvulla ja 1700-luvun alussa historiana turhista yrityksistä luoda asianajajasääty väärään maahan väärään aikaan. Tuolloin *puuttui* vielä kyseisen säädyn oleellisin edellytys, *elinkeino-elämä*, jolla olisi ollut tarpeeksi mahdollisuuksia tarjota kunnolla palkattuja tehtäviä riittävälle määrälle praktiseeraavia juristeja. Vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaaren määräyksillä sitä paitsi vähennettiin edelleenkin asianajajakunnan syntymisen mahdollisuuksia. Myös yksinkertaistunut oikeudellinen kirjaamisen menettely kuten poliittiset olotkin toimivat menestyksellisesti keskusviranomaisten asianajajamonopoliin tähänneitä pyrkimyksiä vastaan:

»Man torde i varje fall vara berättigad att säga, att vårt lands särställning på detta område, saknaden av det för rättsbildning och rättskipning så utomordentligt betydelsefulla advokatståndet, icke beror på bristande insikt eller energi hos 1600-talsrättens lagstiftare och periodens jurister, utan fastmera på förhållanden av social och ekonomisk art, vilkas motsrävighet det icke stod i deras makt att betvinga.»⁵

Godenhielm toteaa, etteivät uudetkaan yritykset monopolisoida ja luoda korkeatasoinen asianajajakunta toteutuneet, koska suurta Pohjan sotaa seurasivat sosiaalisesti ja taloudellisesti vaikeat olot.⁶ Myös Grunér pitää oikea-

³ Hassler, s. 96.

⁴ Asianajajalaitosta Hassler kutsuu lempinimellä »lagstiftarens skötebarn», Hassler s. 96.

⁵ Hassler, s. 96.

⁶ Godehielm 1932, s. 135.

na käsitystä, että asianajajakunnan synty olisi edellyttänyt toisenlaista elinkeinoelämää. Kuitenkin eräs toinenkin syy teki asianajajamonopolin kuvitteelliseksi ja vähensi huomattavasti auktorisoidun asianajajakunnan ansiomahdollisuuksia. *Jokaiselle vanhastaan kuulunutta oikeutta ottaa sijaansa palvelija, sukulainen tai ystävä ei lakkautettu.* Sellainen oikeus oli jopa nimenomaisesti tunnustettu maistraatin ohjesäännössä 1661. Myös Svean hovioikeus oli muistuttanut siitä suurta lakikomissionia vuonna 1688.⁷

Tämä yleinen asenne ilmeni Grunérin mukaan myös vuoden 1734 laissa. Ei ymmärretty, että viranomaisten pyrkimykset asianajotoiminnan järjestämiseksi sisälsivät muutakin kuin uusien ammatinharjoittajien toiminnan sääntelyn. Ei käsitetty, että vanhan valtuutetun satu oli lopussa ja että *uusi aika ja uusi kehittynyt oikeusjärjestys pakottaisivat jokaisen omaksi edukseen turvautumaan* muuhun kuin ystävänsä. Eivät edes tuonaikaiset oikeusoppineet ymmärtäneet tuomioistuimien ja viranomaisten pyrkimyksiä. Tätä osoitti suuren lakikomissionin keskustelu ja toteamus 27.9.1712, ettei Svean hovioikeuden 1709 ohjesääntöä tarvinnut ottaa huomioon, koska se ei kuulunut yleisen lain alaan (se oli »oeconomicum»).⁸ Myös Nehrman puolusti tuota käsitystä. Hän teki eron ammattiasianajajien ja tavanomaisen oikeuden valtuutetun välillä ja katsoi, että kansalaisilla oli täysi oikeus kantaa ja vastata toisen puolesta oikeudessa, mutta niillä jotka halusivat olla varsinaisia asianajajia (Advocati ordin.), tuli olla siihen määräys.⁹

Jägerskiöldin mukaan suurella vaivalla rakennettu järjestelmä hajosi vapaudenajalla. Jo vuoden 1723 valtiopäivillä oli *talonpoikaissäätty* asettunut vaatimaan asianajajamonopolin lakkauttamista, ja virkamiesten intressit saada advooseerata olivat taas voittaneet. Lopulta sitten hyväksyttäessä vuoden 1734 lakia luovuttiin oppineen asianajajakunnan suojaamisesta. Valtiopäiväkäsitellyssä muutettiin yleisesti asianajoa harjoittaneiden pätevyysvaatimuksena ollut lainoppineisuus ymmärtäväisyydeksi.

Suuren lakikomissionin ehdotus oikeudenkäyntiasiamiehen lainoppineisuudesta oli Castrénin mukaan perustunut saavutettuun käytäntöön, mutta säädetyt eivät olleet sitä hyväksyneet. Tämän hän arvelee johtuneen ensinnäkin siitä *pelosta, että oikeudenkäynnit kallistuisivat* yksinoikeutetun asianajajakun-

⁷ Vuoden 1731 kirjettäkään ei voitu toteuttaa osittain siitä syystä, että oli epäselvyyttä sen soveltamisesta raastuvanoikeuksissa, Grunér, s. 683-684.

⁸ Gruner, s. 684.

⁹ Nehrman 1732, s. 164-165. Raevuori katsoo, että ainoa oikea keino asianajotoimen kohottamiseksi ja turhien oikeudenkäyntien välttämiseksi olisi ollut lainopillisen ammattisivistyksen vaatiminen valtuutetulta, mihin ei kuitenkaan ryhdytty, Raevuori 1947, s. 113.

nan tähden, kun kuka hyvänsä tavallinen mies ei enää saanut antaa kilpailevaa halpaa apuaan oikeutta etsineille.¹⁰ Toiseksi kansa ehkä tahtoi pitää kiinni oikeudestaan valita asianajajakseen sen, johon luotti. Näyttää myös siltä kuin yhteinen kansa Suomessa olisi suhtautunut asianajajiin vieläkin epäluuloisemmin kuin valtakunnan emämaassa Ruotsissa. Siihen lienee vaikuttanut, että epäkohdat Suomessa olivat räikeämpiä, ja asianajajina toimivat henkilöt ehkä vieläkin huonompaa ainesta kuin Ruotsissa.¹¹

5. YHTEENVETOA

Läpikäydyssä kirjallisuudessa eräänlaisena lähtökohtana asianajoa tarkasteltaessa on ollut prosessuaalinen edustus. *Asianajoa ei synny ennen kuin oikeusjärjestys ainakin jollain tapaa tunnustaa prosessuaalisen edustuksen.* Asianajalaitosta taas ei voi ajatella ilman vapaaehtoisen prosessuaalisen edustuksen, valtuutuksen sallimista.

Yksimielisiä ollaan siitä, että alun perin oikeudenkäytössä on edellytetty asianosaisten henkilökohtaista läsnäoloa. Maakuntalait kertovat jonkinlaisesta muutoksesta, joskin niissä oli erittäin vähän valtuutus-oikeutta koskeneita määräyksiä. Niissä ei nimenomaisesti kielletty edustajan käyttöä. Sama koski maanlakeja, ja mitään edustajaa koskeneita erityissäännöksiä ei niiden voimassa ollessa ennen vuotta 1615 annettu. Ilmeisesti 1200-luvulta lähtien oli sallittua asettaa toinen sijaan oikeudenkäynnissä.

Käytännössä valtuutusinstituutiolla oli kuitenkin kauan vain *vähäinen merkitys*, ja sillä onkin selitetty valtuutuksen ja valtuutetun käytön vähäistä oikeudellista sääntelyä. Edustettavia olivat yleensä aatelisto ja kirkonmiehet, joiden palvelijoita edustajat olivat. Muutoin oli yleensä kyseessä jonkinlainen hätätapaus, laillinen este, ja valtuusmies toimi ystävyydestä eikä palkkiosta. Valtuutukseen, ennen muuta sen muotoihin, eli kirjallisen valtakirjan käyttöön, vaikutti ratkaisevasti kanoninen oikeus.

Edellä mainittu *kehityskulku otetaan tässä tutkimuksessa annettuna.* Siihen ei ole syytä puuttua, koska prosessiedustaja on tutkimusteeman kannalta kiinnostava vasta sitten kun hän on vapaaehtoinen edustaja. Lisäksi hänellä tulee olla oikeus kantaa ja saada tehtävästään palkkio, jolloin hän toimii edustajana eläkseen. Tutkimuksen muodollis-juridinen lähtökohta huomioon ot-

¹⁰ Castrén 1934, s. 138.

¹¹ Castrén 1945, s. 96.

taen tuollainen edustaja on lisäksi *kiinnostava vasta kun* hänen asemansa ja toimintansa tulee nimenomaisen *juridisen sääntelyn kohteeksi*. Sitä paitsi paljolti samankaltaiset syyt luultavasti ovat vaikuttamassa niin ammattimaisen prosessiedustuksen sääntelyn olemassaoloon kuin sen puuttumiseenkin.

Tutkimusteeman kannalta ratkaiseva *käännö* *ajoittuu yksiselitteisesti 1600-luvulle*. Ensinnäkin kysymys oli oikeudenkäyntivaltuutetun käytön nimenomaisesta sallimisesta ja asianajajien mainitsemisesta lainsäädännössä. Toiseksi näyttää kiistattomalta, että vuosisadan kuluessa eräissä tuomioistuimissa ryhdyttiin toimiin asianajajalaitoksen järjestämiseksi. Ne puuttuivat asianajajiksi aikovien pätevyyyteen ja toimintaan. Vain tietylle määrälle asianajajia tunnustettiin kyseisen ammatin harjoittamisen oikeus ja heillekin yleensä vain tietyissä tuomioistuimissa. Myös vuosisadan lopun lainsäädäntö puuttui asianajotoiminnan yksityiskohtiin. Kolmanneksi voidaan Suomen alueella ainakin Turussa katsoa toimineen jonkinlaisen asianajajakunnan. *Uusi kehitysvaihe alkoi ilmeisesti 1700-luvun alkuvuosikymmeninä*. Ainakin vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaaren määräykset aiheuttivat joitain muutoksia.

Kirjallisuus herättää monia kysymyksiä ja sisältää useita ristiriitaisia vastauksia. Se sisältää kyllä *hyvät perustelut aloittaa* asianajajalaitoksen syntyhistorian tarkastelu *säännösten esittelyllä ja analysoimisella*. Heti aluksi joudutaan kuitenkin ottamaan kantaa vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksen merkitykseen. Perekhyttäessä asianajotoiminnan sääntelyyn eri oikeusasteissa on syytä kiinnittää huomiota kulloisenkin järjestelyn sisältöön ja tavoitteisiin. Tarkastelu aloitetaan hovioikeudesta. Tämän jälkeen käsitellään korkeinta oikeusastetta, oikeusrevisiota, josta siirrytään alioikeuksiin.

Kaikkia järjestelyjä *tuskin on mahdollista tarkastella asianajajien pätevyyden ja asianajajajaksinoikeuden näkökulmasta*. Näkökulman muutos voi lisäksi ehkä paljastaa säännösten ja tuomioistuinikäytännön välillä pienemmän kuilun kuin esitelty kirjallisuus antaa ymmärtää. Edellä lausuttu koskee myös virkamiesten asianajo-oikeuden käsittelyä. Säännösten tarkastelu on perusteltua ulottaa *vuoden 1734 lakiin asti*. Tuolloin tulee selvitetäväksi, *merkitsivätkö* tuon lain säännökset ja mahdollisesti minkälaista *muutosta* aikaisempaan nähden.

Eittämättä suurimman haasteen aiempi tutkimus antaa 1600-luvulla syntyneen asianajajakunnan tutkimiselle. Kovin epäselväksi jää se jatkossa ennen muuta tuomioistuinaineiston avulla selvitetävä seikka, *minkälainen asianajajakunta oikeastaan maahamme syntyi*, mikä oli sen asema ja mitkä sen oikeudet. Erään käsityksen mukaan lähes kuka tahansa saattoi olla ainakin raastuvanoikeuden asianajaja, erään toisen mukaan lainoppineiden asianajajien his-

toria alkoi jo tuolloin. Kolmas korosti, että tuolloisten asianajajien asemassa oli yhtäläisyyttä virkamiesten asemaan nähden, neljäs taas, että asianajajakunta oli verrattavissa tuolloisiin ammattikuntiin.

Varsinaisen tutkimusongelman kannalta edellä käsitelty kirjallisuus antaa monia, mutta kovin yleisluonteisia vastauksia. Se viittaa *ulkoisten olojen muuttumiseen niin, että valtuusmiehiä tarvittiin*, ja ettei voitu kieltää heidän oikeutaan palkkioon. Valtuutetun pätevyyden sääntely taas oli valtion etujen mukaista, ja tuolloinen tuomioistuinmenettely suorastaan edellytti sitä. Sääntelyyn vaikutti roomalainen oikeus. Kiinnostavaa on selvittää, *minkälaisia valtiollisia intressejä* asianajalaitoksen sääntely edusti. Sääntelyn taustalla lieinee aina joitain laajempiakin tavoitteita. Nyt on vahvistunut se intuitio, että *tuomioistuinmenettelyssä itsessään oli jotain asianajalaitoksen syntyyn ja kehitykseen vaikuttavaa*.

Asianajalaitoksen järjestämisen on katsottu kariutuneen, ja se on yhdistetty suuren Pohjan sodan aiheuttamaan taloudelliseen ja sosiaaliseen alamäkeen. Ei ollut edellytyksiä asianajajakunnan toiminnalle. On katsottu, ettei asetetuista pätevyysvaatimuksista voitu pitää kiinni, kun ei ollut riittävästi tarjolla ammattimiehiä. Yksinoikeutta horjutti myös virkamieskunnan asianajo, jolla oli taloudellista merkitystä sille itselleen ja ja ilmeisesti myös palkanmaksajalle. Asianajalaitosta tuleekin katsella *myös taloudellisena instituutiona*, joka syntyäkseen ja elääkseen tarvitsee aina tietyt resurssit.

Lainoppineiden yksinoikeutta taas vastustivat talonpojat ja ylipäätään tuolloiset poliittiset voimasuhteet. Taustalla olivat myös pelko tuomioistuinmenettelyn kallistumisesta ja asianajajiin kohdistunut epäluottamus. Kiinnostavaksi tällöin tulee asianajajakunnan *rekrytointipohjan* tutkiminen toisaalta sekä heidän *asiakaskuntansa* tutkiminen toisaalta. Oleellista on kuitenkin *kokonaiskuvan luominen suomalaisen asianajalaitoksen synnystä 1600-luvulla, sen juridisesta muodosta ja tosiasiallisesta olemassaolosta*.

III VIRALLISMÄÄRÄYKSET

1. ASIANAJOA HOVIOIKEUKSISSA KOSKENEET MÄÄRÄYKSET

1.1. Ensimmäinen asianajajalaitoksen järjestämistä koskenut laki: vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestys

Vuonna 1614 perustetun Svean hovioikeuden menettelysäännökset sisältyivät seuraavana vuonna annettuun ja vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestykseksi tai oikeudenkäyntiprosessiksi kutsuttuun kuninkaalliseen säädökseen »Kongl. Maj:ts til Sverige Rättegångs Process, som achtas skal uthi Hans Kongl. Maj:ts konungslige Hoffrätt samt een Underrättelse huruledes the afsagde Domar ordentligen skole exequeras»¹ Tutkimuskohdetta ajatellen tuohon prosessilakiin kiinnittyy huomio ennen muuta siksi, että siinä ensimmäisen kerran lain-säädännön tasolla oikeudenkäyntivaltuutetuista puhuttaessa mainittiin nimikkeet »advocat» ja »procurator» valtuusmiestä yleisesti tarkoitettaneen termin »fullmächtig» rinnalla.

Valtuutetun käyttöä hovioikeudessa koskeneen oikeudenkäyntijärjestyksen 15 kohdan alussa todettiin, että Ruotsin laissa ei ollut asiasta mitään määräyksiä, ja valtakunnassa oli ollut oikeus harvoin käyttää advokaattia ja prokuraattoria, vaan jokainen oli esittänyt asiansa kuten parhaiten on kyennyt. Silti saattoi käydä niin, että se, jolla oli hyvä asia, ei osannut esittää sitä niinkuin piti, vaan asian perustelemattomalla ja ajattelemattomalla esittämisellä pilasi asiansa. Tuomarinkin oli tuolloin vaikeaa muodostaa käsitystä asiasta, ja väärää kertomusta seurasi väärä ja perusteeton tuomio. Näillä seikoilla perusteltiin sitten asianosaisen oikeutta, silloin kun tämä ei halunnut tai voinut esittää asiaansa oikeudessa, hankkia joku tekemään se hänen puolestaan:

»Och ändoch man icke finner något ther om i Sweriges Lagh, hafwer och sällan här uthi Rijket warit tillätit, at man hafwer brukat Advocater

¹ 23.6.1615, Schmedeman, s. 143-163. Tutkimuksessa seurataan kulloisenkin säädöskokoelman kirjoitustapaa.

och Procuratorer, vthan hwar och en hafwer framställt sin Saak för Rätta thet bästa han hafwer kunnat. Lijkwäl effter offta händer, at then som en godh Saak hafwer, icke kan så framföra som thet sigh bör, och i så måtto igenom sitt ogrundade och obetänckte framställande fördärfwar och föwärrar sijn egen saak. Icke heller kunna Domarne på sådant sätt noghsampt blifwa underwijste och underrättade om Saksens omständigheter, så att the kunna dömma effter bästa kunnist, som laghboken säger, vthan nödgas följa Gissningar och thet som owist är, och fölier så effter en wrångwijs och ogrundat Berättelse, en wrångwijs och ogrundat Doom: Therföre skal här medh wara Kärandenom och Swarandenom effterlåtitt, at så framt the sielfwe icke wele eller kunna framföra theras Saak och ärender för Rätten, thet the tå måge förskaffa sigh andra, som thet på theras wägnä giöra kunna,...»

Todennäköistä on, että edellä mainituilla käsitteillä advocat ja procurator kuvattiin jotain muuta kuin säännöksessä jäljempänä yleiskäsitteenä käytetyllä sanalla fullmächtig, valtuutettu. Oletettavasti ne viittasivat *ammattimaiseen asianajoon*, ainakin jollain tapaa ammattimaisesti asianajotehtäviä hoitaneihin henkilöihin. Tätä käsitystä tukevat myöhemmin käsiteltävät asianajalaitoksen järjestämistä koskeneet virallismääräykset ja esiteltävä tuomioistuin-aineisto. Mistään käsitteiden tarkasta sisällöstä tai niiden eriytymisestä ei kuitenkaan vielä tuolloin voida puhua.

Puheena olevalla säännöksellä ei nähdäkseni voida mitenkään katsoa perustetun erillistä asianajajien ammattikuntaa. Silti voitaneen — ahtaasti tulkiten — katsoa, että kun asianajoa harjoittaneiden henkilöiden toiminta tuolloin tuli ensimmäisen kerran sääntelyn kohteeksi, asianajalaitos *juridisena institutiona* syntyi. Siinä nimenomaisesti ilmaistiin periaate, että valtuutetun käyttö, oli sitten kyse palvelijasta tai ystävistä, kuten aikaisempina vuosina, taikka ammattimaisesti toimineesta valtuusmiehestä, oli sallittua, jopa toivottavaa,² uudessa tuomioistuimessa. Valtuutetun käytön nimenomainen ja poikkeukseton salliminen oli yksi *edellytys asianajajakunnan syntyemiselle*, vaikka mitään ei vielä lausuttukaan asianajajien pätevyysvaatimuksista. Se oli käsitteäkseni myös *oikeudellinen edellytys* myöhemmin käsiteltäville asianajalaitoksen järjestämiseen tähdänneille *hovioikeuksien omille määräyksille* ja päätöksille.³

Asianajalaitoksen järjestämisen kannalta oikeudenkäyntijärjestyksen 15 kohdalla oli merkitystä siinäkin mielessä, että määrettiin oikeudenkäyntiasia-

² Asenne tässä oli jopa myönteisempi kuin tarkastelujakson lopun säännöksissä.

³ Oikeudenkäyntijärjestyshän tuli sovellettavaksi Svean hovioikeuden jälkeen perustetuissa muissakin hovioikeuksissa, mm. 1623 perustetussa Turun hovioikeudessa. Sen nojalla, ainakin sen estämättä, alettiin muun muassa vaatia ammattiasianajajilta tiettyjä kvalifikaatioita.

mieheltä oikeudenkäyntimenettelyn aikana tarvittaessa vaadittavasta valasta. Kaikilta hovioikeudessa valtuusmiehenä (fullmächtig), esiintyneiltä henkilöiltä voitiin oikeuden harkinnan mukaan vaatia vala.⁴ Sen sisältönä oli vakuuttaminen, että valtuutettu asiallisesti ja rehellisesti hoiti hänelle uskotun asian sekä osoitti oikeudelle asianmukaista kunnioitusta:

»Hwar och wår Doomhafwande och Assessores aff något Wichtigt betänckiande och för synnerlige Orsaker skulle wille fordra aff Kärändens och Swarandens Fullmechtige någon eedh, tå skole förb:te Fullmechtige giöra thenna effterföljande Eedh: Jagh N.N. Fullmächtig giorder til Rätta på N.N. wägnar, lofwar och swär widh Gudh och Hans helige Evangelium at jagh vthi thenna Saak wil effter mitt högsta och bästa Förstånd tala, råda och handla, så at jagh thervthinnan icke brukar någon witterligh Falskhet, Osanning eller Orätt, eller söker ther effter huru jagh kan til min Wederparts skadha och fördarff vpphålla Saken, särdeles icke vppenbara för min Principals Wederpart the Skäl och bewijs som migh aff honom til Saksens vthförning äre betrodde. Wil ock bewijsa thenna höghloflige Rätten och the Personer som ther vti sittia, all tilbörlich Reverentz och Ähra, och beflijta migh om alt Tucht och Beskedligheet, och eliest alt thet giöra och låta thet en trogen Fullmechtig ägnar och bör.»

Määräämällä valtuutetun valasta luotiin nähdäkseni eräänlainen alku tuomioistuimen suorittamalle *oikeudenkäyntiasiamiesten valvonnalle*, ja koko tarkasteluajanjakson vala oli keskeinen keino asianajajakunnan valvonnassa.⁵ Tässä yhteydessä se tarkoitti kunkin jutun yhteydessä annettavaa valaa. Myöhemmin nimenomaan asianajajalaitoksen järjestämiseen tähdänneet määräykset mainitsevat erityisen asianajajan valan, joka ilmenee myös jäljempänä tarkasteltavassa tuomioistuinaineistossa. Niiltä osin kuin tuollaisen valan sisällöstä on tietoa, kiinnitettiin siinä yleensä huomiota samoihin seikkoihin kuin oheisessa valtuutetun valassa. Sen selvittäminen, syntyikö jälkimmäinen vala edellisen seurauksena, ei tunnu tässä yhteydessä oleelliselta. Kummatkin edustavat ajankohdalle *tyypillistä kontrollikeino*a. Jäljempänä sen sijaan käy ilmi pyrkimys kytkeä asianajajat tiiviimmin (Svean) hovioikeuden virkakuntaan, mikä näkyi myös asianajajien valan sisällössä.

⁴ Se, että vala ainakin alkuaikoina oli harkinnanvarainen, ilmeni 3.10.1615 käsitellyn jutun pöytäkirjamerkinnästä, jossa todettiin, että valtuusmiehen vala annettiin anteeksi tietyillä ehdoilla: »Ed för befullmäktigadt ombud jäml. p. 15 i 1615 års rättegångsprocess efftergifves på vissa villkor.» Tapaus löytyy Svean hovioikeuden ratkaisusta tehdyn asiarekisterin perusteella, hakusanan »Fullmakt» alla. Sakregister til Svea hovrätts domar t.o.m 1680, BI 27, SRA, Svea hovrätts arkiv, Vol 1.1 ja erillinen kortisto.

⁵ Tosin valan sisältö vuosisadan kuluessa muuttui yksityiskohtaisemmaksi. Se sisälsi myös enemmän velvoitteita, joiden rikkomisesta sitten seurasi rangaistus.

Siteerattu 15 kohta puuttui valtuutukseen myös niin, että sille määrättiin kirjallinen muoto. Hovioikeudessa asianosaisten asemassa olleen henkilön tuli varustaa asiamiehensä *kirjallisella valtakirjalla*:

»... doch skole the them som the således tilbetroo at tala och swara för sigh, icke allenast tilfyllest och nöyachtigt vnderwijsa om ärendes Lägenheet, vthan ock medhdehla them theras skrifftelige Fullmacht, medh hwilken vår Doomhafwande och Assessores kunna låta sigh äthnöya för alt efftertalt skul.»

1.2. (Svean) hovioikeuden asema ja tehtävät

Ennenkuin mennään asianajajalaitoksen järjestämisen yksityiskohtiin, käsitellään eräitä Svean hovioikeuden perustamista ja toimintaa koskeneita yleisiä kysymyksiä. Niistä luultavasti selviää hovioikeuden keskeinen asema tarkasteluajankohdan tuomioistuinmenettelyssä ja laajemminkin oikeudellisessä elämässä. Svean hovioikeus perustettiin vuonna 1614. Ennen kaikkea se liittyi kuninkaan tuomiovallan järjestämiseen ja korkeimman oikeusasteen luomiseen. Kuninkaan tuomiovaltaa oli aiemmin käytetty valtakunnan eri osissa kiertäneillä kuninkaan tutkinta- tai oikaisukäräjillä sekä hovissa.

Kustaa II Adolf oli mainitun vuoden tammikuussa esittänyt Örebron valtiopäiville hyväksyttäväksi oikeudenkäyntiartikloita, joissa muun ohessa määrättäisiin kuninkaallisen hovioikeuden perustamisesta. Se olisi *korkeimpana tuomioistuimena* ollut oikeutettu tuomitsemaan *kuninkaantuomioita*.⁶ Sovittelujen ja neuvottelujen jälkeen hyväksyttiin erityinen oikeudenkäyntiordinantia, »Konung Gustaf Adolphs Rättegångs Ordinantie».⁷ Siinä oli säännöksiä alempien oikeuksien toiminnasta, muun muassa kihlakunnantuomarin ja laamanin lautakuntineen ynnä pormestarin ja raadin velvollisuudesta ratkaista niiden käsiteltäviksi lain nojalla kuuluvat jutut.

Siinä säädettiin myös muutoksenhakuteistä, jolloin muutoksenhaku kihlakunnanoikeudesta tuli käymään laamanninoikeuteen ja sieltä hovioikeuteen. Raastuvanoikeuden ratkaisuun haettiin muutosta suoraan hovioikeudelta. Ehkä kaikkein suurin muutos entiseen oli sillä, että ensimmäisen kerran määrättiin asianosaisten velvollisuudeksi noudattaa tuota *oikeusastejärjestystä*. Vaikka vasta tutkimuksen loppujaksoissa käsitellään yksityiskohtaisemmin tuolloista tuomioistuinmenettelyä, voidaan jo tässä yhteydessä todeta oikeusastejärjestyk-

⁶ Kuninkaan tuomiovallan järjestämiseen tähdänneistä aikaisemmista toimenpiteistä, ks. Forsman, s. 300-306.

⁷ Päiväys: »Giord på Rijksdagen i Örebro / Åhr 1614», Schmedeman, s. 133-141.

sestä määräämisellä olleen huomattava merkitys tarkasteluajankohdan prosessille.

Kuninkaallinen hovioikeus oli viimeinen oikeusaste. Ordinantian 13 kohdan mukaan tuli hovioikeuden käsitellä kaikki sinne vedotut jutut, eikä kenelläkään ollut oikeutta hakea muutosta hovioikeuden ratkaisun johdosta. Hovioikeudelle ja kuninkaan läsnäollessa hänelle tuli alistaa kaikki törkeät rikosasiat. 10 kohdan mukaan hovioikeudella oli nimenomainen valta kuninkaan läsnä- tai poissaollessa antaa kuninkaantuomiota (så uthi wår när- som från- varu gifwe macht at döma Konungsdoma.) Tarkoituksena oli näin ollen selvästi *keskittää kuninkaallisen tuomiovallan käyttö hovioikeuteen*. Oikeudenhoidon yhtenäistämiseen ja keskittämiseen tähtäsi myös määräys hovioikeuden oikeudesta ja velvollisuudesta tarkistaa sille vuosittain toimitettavat alioikeuksien tuomiokirjat.⁸

Vaikka hovioikeus oli kuninkaan tuomioistuin, se oli myös *aateliston tuomioistuin*. Sen kokoonpanoksi määrättiin 14 henkilöä. Drotsi oli näistä aina yksi ja samalla presidentti. Neljän oli oltava valtaneuvoksia; viiden (muita) aatelismiehiä ja loppujen viiden muita oppineita ja laintuntevia miehiä.⁹ Hovioikeus oli lisäksi aateliston »forum privilegiatum». ¹⁰ Se ratkaisi kaikki asiat, jotka koskivat aatelismiehen henkeä, kunniaa, privilegioita, omaisuutta ja perinnöllisiä oikeuksia (Lijff, Ähre, Adeligh Frijhet och Privilegier, Gods eller arfligh Rättigheet). Asioiden tutkinta suoritettiin alioikeuksissa. Pääsääntöisesti myös jutut, joissa aatelisto riiteli keskenään tai muiden kanssa perinnönjaosta tai maaomaisuudesta, ratkaistiin hovioikeudessa. Muut kuten velkomusta koskeneet jutut ratkaistiin sen sijaan alioikeuksissa.

Valtakirjan Svean hovioikeus sai 16.2.1614, ja siinä viitattiin edellämainittuun oikeudenkäyntijärjestykseen. Hovioikeuden perustamista perusteltiin oikeudenhoidon laiminlyönneillä:

»... att effter Laga-Ting och Rättegångar hafwe nu en tijd för mycken beswärlighet, serdeles Krijg och Örlig skull, warit försummade och endels komne uthur sitt rätte bruk,..».¹¹

Hovioikeus sai oikeuden antaa kuninkaantuomiota. Poikkeuksena siihen tun-

⁸ Pöytäkirjaamista käsitellään myöhemmin.

⁹ Vaatimus tuomarin jonkinlaisesta oppineisuudesta ja lain tuntemuksesta asetettiin nyt ensimmäistä kertaa.

¹⁰ Vuoteen 1867 saakka, Forsman, s. 310.

¹¹ »Fullmacht för Konungens Domhafwande att besittia och bekläde Konungsdomen i Stockholm», 16.2.1614, Schmedeman, s. 141-43.

nustettiin kuitenkin *kuninkaalla itsellään* jo vanhastaan ollut *oikeus purkaa* vääräperusteiset ja liian ankarat tuomiot:

»Och gifwe them Fullmacht effter Lagen, at dömma Konungs-Domb, Wår rättmätige höghet, at bryta alle Skrock-Socknir och Uff-Socknir effter Lagen oförkränckt,...»

Vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksessä toistettiin sitten hovioikeuden kokoonpanoa koskeneet määräykset, ja annettiin määräyksiä sen kokoontumisesta, äänestysjärjestyksestä, tuomarien jäävistä, heidän velvollisuudestaan huolehtia että tuomioistuimelle osoitettiin riittävää kunnioitusta, oikeudelle lähetettävien tuomiokirjojen tarkistamisesta, alistettujen rikosasioiden ratkaisemisesta, sihteerin ja notaarien ottamisesta ja heidän työtehtävistään, tuomarien ja muun henkilökunnan valoista sekä valantehneiden kirjeenkantajien ja postien käytöstä. Näiden, ennen muuta hovioikeuden henkilökuntaa koskeneiden oikeusohjeiden, jälkeen seurasi valtuusmiesten käyttöä koskenut edellä lainattu 15 kohta.

Tämän jälkeen annettiin lukuisia asianosaisia koskeneita valvontamääräyksiä, joissa 15 kohdan tapaan oli *keskeistä valan käyttöä*. Asianosaisten valaa koski 16 kohta. Siinä todettiin, että joskus kantaja tai vastaaja saattoi tulla oikeuteen enemmänkin riidan halusta, kuin että hänellä oli hyvä ja oikeudenmukainen asia. Tällaisissa tapauksissa voitiin asianosainen velvoittaa valalle, jos tuomari katsoi sen hyödylliseksi, ja vastapuoli sitä pyysi. Valassaan kantaja vakuutti asiansa oikeutta ja tarkoituksensa rehellisyyttä sekä lupasi kertoa totuuden:

»...thet jagh troor och icke annars weet, än at jagh hafwer en godh och rättfärdigh Saak uppstå, söker och åstundar icke heller här medh någon förhalning, eller och något sådant Upskoff som kan lända min Wederpart til skada, wil och så ofta som migh aff Rätten om något kan blifwa tilspordt, icke förtijga sanningen, vthan henne uppenbarligen bekänna, och hwad migh i så mätto kan wara kunnigt och witterligit, dierfweligen gifwa tilkänna...».

Vastaajan valankaava oli lähes samansisältöinen. Tässä oli siis tyypillinen puhtaantunnon vala, jonka hovioikeus saattoi vaatia asianosaiselta aina vuoteen 1948 saakka.¹²

¹² Vuoden 1734 laissa oli nimenomaan todettu, etteivät asianosaiset voineet sitä toisiltaan vaatia. Tuolloin valamenettely oikeuden pyynnöstä oli voimassa hovioikeuksien lisäksi raastuvan- ja laamanninoikeudessa (OK 14:9). Vuonna 1868, kun kemnerinoikeudet ja laamanninoikeudet lakkautettiin, se rajoitettiin koskemaan vain hovioikeuksia. Vuoden 1734 lain mukaan kyseinen vala voitiin vaatia myös valtuusmieheltä.

Ilman asianosaisen pyyntöäkin tuomioistuin saattoi velvoittaa asianosaisen valalle, milloin oli ilmeistä, että oikeudenkäyntiä yritettiin turhaan pitkitää. Tällöin asianosainen vannoi, ettei hän sitä, minkä hän esitti ja vaati oikeudessa, tehnyt väärässä tarkoituksessa, pahuudesta tai vihasta taikka aikaa tuhlataksaan, vaan koska se oli hänelle tarpeen (...min nödhtrorfft så fordrar och kräfwer). Vielä tuli asianosaisten tehdä vala siitä, että he ajoivat asiansa hovioikeudessa loppuun saakka ja lupasivat korvata vastapuolelleen vahingon ja kulut.¹³

Säädös jatkui 20 kohdan määräyksillä hovioikeuden tehtävistä. Sen tuli käsitellä muutoksenhakuasiat (Laghwadde Saker)¹⁴, valitukset menettelyrikkomuksista, sille alistetut ja jo ensiasteena eräät törkeät rikosasiat, »privilegioitujen henkilöiden» asiat 1614 ordinantian mukaisesti ja Upsalan akatemiaa koskeneet asiat. Tämän jälkeen seurasi monia menettelyllisiä ohjeita. Niissä mainittiin lykkäämisestä, asian esittelemisestä hovioikeuden istunnossa, tuomion laatimisesta sekä sen julistamisesta ja täytäntöönpanosta.

Uutta edellisvuoteen nähden merkitsi oikeudenkäyntijärjestys siltä osin kuin se lausui muutoksenhakemisesta hovioikeuden ratkaisuun. *Muutosta* oli mahdollisuus hakea erityisellä *revisiohakemuksella*. Viimeksi mainittu seikka, jota käsitellään tarkemmin seuraavassa asianajoa revisioasteessa koskevassa luvussa, merkitsi käytännössä Svean hovioikeuden muuttumista väliasteeksi.

Tähän suuntaan vaikutti myös uusien hovioikeuksien perustaminen Turkuun 1623, Tarttoon 1630 ja Jönköpingiin 1634. Ne saivat saman aseman ja tehtävät kuin Svean hovioikeudella oli. Tosin Svean hovioikeus aluksi mainittiin ensimmäisenä ja etevimpänä,¹⁵ ja sen kokoonpano valtaneuvoksineen poikkesi muista. Tämä järjestys muutettiin lopullisesti vuoden 1660 hallitusmuodolla. Turun ja Jönköpingsin hovioikeuksiin määrättiin valtaneuvoksia presidentin lisäksi. Vaikka hovioikeuksista tuli väli-instanssi, pysyivät ne vakaasti tuonaikaisen oikeudellisen elämän keskiössä.

Hovioikeuksien käsittelymuotoja tarkastellaan vasta jäljempänä, prosessia koskevassa jaksossa. Tässä yhteydessä voidaan kuitenkin jo todeta, että hovioikeuden asemassa muutoksenhakuasteena ja sen menettelymuodoissa, en-

¹³ Kantaja lupasi, mikäli hän hävisi juttunsa, suorittaa vastaajalle »all bewijsslig skada och undkostnat effter thenne til förordnadhe Konungslige Nämbeds Måtsordom och betänckande...». Vastaja lupasi samaa, mutta kulukorvausta vain, jos hänet sellaiseen veloitettiin.

¹⁴ Tämä piti käsitteellisesti sisällään sekä riita- että rikosasioiden muutoksenhaun.

¹⁵ Vielä 1634 hallitusmuodossa lausuttiin »Den förste och förnemste aff rum och anseende är HoffRätten i Stockholm», Stiernman II, s. 894.

nen muuta asianosaisen velvollisuudessa esittää asiansa »ei vain suullisesti vaan myös kirjallisesti», oli sellaista, mikä on otettava huomioon varhaista asianajalaitosta tutkittaessa.

1.3. Svean hovioikeuden prosessiohjesääntö vuodelta 1656

Hovioikeudet eivät vain ensimmäisinä rajoituksitta sallineet valtuutetun käytön oikeudenkäynnissä (sekä kantajalle että vastaajalle) ja määränneet oikeudenkäyntiasiamiehen valasta, vaan ensimmäisinä ne myös päättivät niistä edellytyksistä, joilla ammattimaista asianajoa voitiin harjoittaa ja samalla sääntelivät tällaisten ammatinharjoittajien lukumäärää. Nimittäin Svean hovioikeuden 1656 annetussa prosessia koskeneessa ohjesäännössä »Kongl. Rättens förordning angående åthskillige ärender i processen» määrättiin muun ohessa oikeudesta harjoittaa hovioikeudessa asianajoa.

Säännön ensimmäisestä kohdasta käy ilmi, etteivät suinkaan kaikki olleet oikeutettuja asianajoon. Ne, jotka halusivat itseään käytettävän tuomioistuimessa prokuraattoreina, olivat velvollisia ennen tuohon toimeen ryhtymistään anomaan siihen *luvän hovioikeudelta*. Lupa-anomuksen yhteydessä heidän oli esitettävä *todistuksensa ja todisteensa*. Tämän jälkeen tuomioistuimien harkitsi, otettiinko asianomainen tuohon tehtävään. Myönteisessä tapauksessa uusi asianajaja vannoi sitten valan:

»1: Att alla de som äre sinnade här effter att låta sig wid denne Kongl. Rätten bruka för Procuratorer, skola supplicando derom anhålla att förrän de sig i några procurationer inlåta, sine Testimoniee och wittnesbörder tee och framwijsa, der Rätten sedan finner skiäligt, att de måge antagne blifwa, dhe sin Eedh afläggia».¹⁶

Prokuraattorin toimi määrättiin siis luvanvaraiseksi. Tuomioistuimen kannalta tämä merkitsi mahdollisuutta valvoa asianajajia ja asianajajiksi hyväksytyjen kannalta eräänlaista *yksinoikeutta*. Vain hovioikeuden prokuraattoreiksi (myöhemmin advokaateiksi) hyväksytyillä oli oikeus ajaa siellä asioita. Sen sijaan oikeuteen käyttää edustajanaan palvelijaansa, sukulaistaan tai ystäväänsä ei ohjesäännössä kajottu, ja asianosainen saattoi myös itse tulla oikeuteen.

Valvonta kohdistui asianajajakandidaattien laatuun ainakin niin, että heidän tuli oikeudelle esittää selvitystä itsestään ja aikaisemmista vaiheistaan. Myös muut kuin ohjesäännöstä ilmenevät seikat saattoivat vaikuttaa hovioikeuden

¹⁶ UUB Nordin 1345, 20.10.1656. Löytyy myös Nordin 1333.

ratkaisuun, sillä ilmaisu »der Rätten sedan finner skiäligt,...» sisälsi selvästi mahdollisuuden arvioida uuden asianajajan hyväksymistä muultakin kuin pätevyyden kannalta.

Edellä esitellyssä asianajajalaitoksen varhaista historiaa koskeneessa kirjallisuudessa on korostettu melkoisesti puheena olevan säännön merkitystä ammattimaisen asianajajalaitoksen syntyä ja kehitystä ajatellen. Ensimmäistä kertaa siinä puututtiin asianajajakunnan pätevyyteen ja se on haluttu nähdä alkuna *lainoppineelle* asianajajakunnalle. Tätä käsitystä on tuettu tulkinnalla, jonka mukaan asianajajaksi aikovalta vaadittiin todistusta yliopistossa hankitusta lainopillisesta koulutuksesta. Näin tulkittiin ennen muuta ohjesäännön mainintaa testimoniumista (testimoniasta).

Tätä käsitystä voitaneekin tukea Jägerskiöldin lainaamalla valtakunnandrotsin Pietari Brahen lausunnolla vuotta ennen säännön antamista:

»De där som framträda en annans försmädliga skrifter och själva insettet hava några ärliga testimonia ifrån universiteter och de orter, som bevistat hava, mätte avskaffade varda».¹⁷

Yliopiston antama todistus rinnastettiin kuitenkin oleskelupaikkakunnalta saatun todistukseen (testimoniumiin), joka itse asiassa oli eräänlainen mainetodistus.¹⁸

1.4. Tarkasteluajanjakson akateemisesta sivistyksestä

Tässä yhteydessä tuntuu tarpeelliselta puuttua lyhyesti tuolloisiin yliopistollisiin opintoihin sekä selvittää niihin mahdollisesti liittyvän testimonium-käsitteen sisältöä. Myös koulutusta ajatellen muodosti 1600-luvun alku eräänlaisen käännekohdan. Koulutuspolitiikka joutui valtiolliseen kontrolliin¹⁹, ja koulutus pyrittiin saamaan palvelemaan aikaisempaa enemmän maallisia tarpeita. Tätä ilmensivät muun muassa vuoden 1620 koululaitoksen järjestämissuunnitelma ja 1649 annettu ensimmäinen koulujärjestys.²⁰ Ajankohdalle oli tyypillistä myös korkean asteen koulutuksen laajeneminen. Upsalan yliopisto sai

¹⁷ Jägerskiöld 1964, s. 213.

¹⁸ Jäljempänä ilmenee mm. kuinka alioikeudelta saatettiin pyytää tuollaista todistusta, kun henkilö oli muuttamassa toiselle paikkakunnalle.

¹⁹ Halila kutsuu tätä merkantilistiseksi koulupolitiikaksi. Halila Aimo 1946.

²⁰ Heikkinen 1979, s. 4-14; Silti koulutus säilyi painopisteeltään pappiskoulutukseen tähdenneenä, ainakin teologis-humanistisena. Tietyllä tavalla koulutuspyrkimyksiä vastaan vaikuttivat ne tosiseikat, että privilegiot takasivat aatelistolle pääsyn korkeisiin virkoihin ja ammattikuntalaitos painotti käytännöllistä kouluttautumista, sama, s. 19.

uudet privilegiot vuonna 1625 ja Tartoon perustettiin uusi yliopisto neljää vuotta myöhemmin.

Keskittämispolitiikan yhtenä seurauksena tuli Turun akatemian perustaminen²¹ varsinaisesti vireille 1636, ja perustamispäätös tehtiin kahta vuotta myöhemmin.²² Tavoitteena oli ennen muuta omasta maasta peräisin olleen virkamieskunnan kouluttaminen, ei tiede. Tämä näkyi muun muassa siinä aktiivisuudessa, jota Turun hovioikeus osoitti akatemian perustamiseen liittyen.²³ Se kannatti akatemian pystyttämistä ja esitti kahden juridiikan professorin viran perustamista.²⁴

Upsalan yliopiston järjestysmuotoa ja siellä annettavaa opetusta säänneltiin vuosina 1626 ja 1655 annetuissa konstituutioissa.²⁵ Niitä noudatettiin soveltuvien osin Turussa, myös sen jälkeen kun sille oli vuonna 1661 laadittu, tosin vahvistamatta jääneet, omat konstituutiot.²⁶ Opetuksen sisällössä korostui filosofian ja teologian vahva asema. Vuoden 1626 konstituutioiden mukaan opiskelijan oli osallistuttava vähintään kahdelle kurssille. Myöhemmissä konstituutioissa (1655 ja 1661) määrättiin teologia käytännöllisesti katsoen pakolliseksi oppiaineeksi. Vuosittain pidettiin sitten kurssien kuulustelut. Kurssien lisäksi pidettiin väittelyharjoituksia.²⁷

Lainopin opetus sisälsi Ruotsin lakia ja instituutioita sekä roomalaista oikeutta, luonnonoikeutta ja positiivista oikeutta, inhimillistä ja jumalallista, kansainoikeutta ja vertailevaa naapurikansojen ja vanhojen maakuntalakien oikeutta, valikoiduin osin ja mahdollisuuksien mukaan hyödyllisin selityksin ja esimerkein.²⁸ Turussa suoritettavaa juridiikan kurssia koski erityismääräys. Ruotsin lakia ja valtiojärjestystä voitiin opettaa kahdessa vuodessa, koska ai-neessa oli vain yksi professuuri.²⁹

Korkeammalle opetukselle asetetuista tavoitteista huolimatta kyseessä *ei* ollut *virkatutkintojen* suorittaminen, korkeintaan tähdättiin oppiarvoihin. Varsinaisia tutkintoja suoritettiin pääasiassa vain filosofiassa. Oppiarvoa varten lainopis-

²¹ Heikkinen puhuu yhtenäistämispolitiikasta ja katsoo, että hajanaisen suurvallan muotoutuessa alkoi yhtenäistämispolitiikan toteuttaminen edellyttää uusien korkeakoulujen perustamista, Heikkinen 1983, s. 57.

²² Turun akatemian perustamisesta ks. mm. Schybergson, 1915.

²³ Klinge (Teoksessa: Helsingin Yliopisto...), s. 71-75.

²⁴ Sittenmin perustettiin vain yksi virka, Heikel, s. 7.

²⁵ Upsalan yliopiston historiasta ks. Annerstedt I-II.

²⁶ Konstituutioista ks. Schybergson 1919.

²⁷ Eritasoisista väitöskirjoista ks. Vallinkoski.

²⁸ Klinge, s. 357.

²⁹ Kurssien pituudesta ks. Schybergson 1919, s. 109-112.

sa edellytettiin riittäviä tietoja jumaluusopissa ja filosofisen tiedekunnan aineissa, latinan kielen taitoa, väitöskirjan laatimista ja luentojen pitämistä.³⁰

Ylipäätään voidaan yliopisto-opintojen todeta olleen *yleissivistäviä*. Niiden päämääräksi muodostui pitkälti latinan kielen ja siihen sisältyneen päättely- ja analyysitaidon oppiminen. Klingen mukaan jo pelkkä akatemiassa olo katsottiin kasvattavaksi, koska kaikkien kuitenkin oli seurattava vähintään kahden (joista toinen oli aina teologi) professorin julkisia luentoja.³¹ Kuulustelujen ja väittelyiden respondentteina tai opponenteina osoitetun ynnä muun aktiivisuuden perusteella professorit muodostivat käsityksensä ylioppilaista ja heidän edistymisestään sekä laativat ne *suosituskirjeet*³² ja *todistukset* ennen muuta kirkkoa, koulua tai hallintoa varten, joiden on katsottu paljolti vastanneen myöhempiä tutkintotodistuksia.³³ Juridiikan opiskelu saattoi olla yleistä tieteellisen sivistyksen kohottamista ja/tai yksi tie aateluuteen. Schybergson katsoo lisäksi, että Kustaa Aadolfin ajan jälkeen alettiin muihinkin kuin tuomarin tehtäviin toivoa virkamiehiä, joilla olisi perusteellinen juridinen koulutus.³⁴

Latinankielinen sana *testimonium* on yleensä käännetty lausunnoksi, todistukseksi tai todisteeksi (ruotsinkielisille termeille »vittnesbörd, vittne«).³⁵ Keskiajalla tuolla käsitteellä ei luultavasti vielä ollut käyttöä Ruotsi-Suomessa. Ainakaan pohjoismainen keskiajan kulttuurihistoriallinen sanakirja ei sitä tunne.³⁶ Tutkimusaiheen kannalta kiinnostava maininta löytyy vanhasta sanakirjasta »Nordisk Familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi«.³⁷ Sen mukaan *testimonium* (*academicum vitae*) oli opiskelijalle annettu *todistus tämän käytöksestä ja ahkeruudesta* sinä aikana, jonka hän opintojen johdosta oli viettänyt yliopistossa:

³⁰ Heikel, s. 46. Upsalan yliopistosta on tieto, ettei juridiikassa vuoteen 1654 mennessä ollut suoritettu muita tutkintoja kuin kolme tohtorin tutkintoa, Annerstedt I, s. 394, Turussa näitä suoritettiin vuonna 1650 kaksi ja vuonna 1660 yksi, Bonsdorff 1904, s. 284.

³¹ Klinge, s. 369. Huom. myös, että akatemiaan saatettiin saapua jopa kymmenvuotiaina, sama, s. 367 ja että akatemia oli pitkään eräänlainen koulu, hyvin lähellä Porvoon kymnaasia, sama, s. 371.

³² Ks. jäljempänä mainittavat »recommendation»-pyynnöt.

³³ Klinge, s. 363.

³⁴ 34. Schybergson 1915, s. 10-11. Samassa yhteydessä hän mainitsee myös pyrkimyksistä kehittää oikeuslaitosta yksinvallan tavoitteiden mukaisesti.

³⁵ Latinalais-suomalainen sanakirja, toim. Adolf v. Streng. Hämeenlinnassa 1975. Siinä mainitaan yhtenä esimerkkinä todistus »testimonia moderatae vitae».

³⁶ Kulturhistorisk lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid, Band 1-17, Köpenhamn 1956-1972.

³⁷ Band 28, s. 999, Stockholm 1919.

»Ett af rektor och det större akademiskt konsistoriet utfärdadt intyg om en students uppförande och flit under den tid han för studiers skull vistats vid universitetet».

Tutkittaessa Turun akatemian konsistorin pöytäkirjoja, käy ilmi, että opiskelijat ovat pyytäneet tuollaisia todistuksia (testimonium). Yleensä niitä oli pyydetty opiskelijan aiottua siirtyä pois yliopistosta (...M. Petrus Luuth Sveo-Gotthus begärrar sitt testimonium och wil förreesa till Sverige).³⁸ Mitä ilmeisimmin se koski opiskelijan käytöstä (Lillieholm bekommer testimonium om sitt lefwerne, dhen tijdh han war här weedh Academien)³⁹ ja arvioi muun muassa opiskelijan tunnollisuutta (Rector Mgn. gifwer honom testimonium om hans diligencia.).⁴⁰

Todistusta ei katsottu voitavan antaa, ellei opiskelija ollut maksanut velkojaan⁴¹ tai ei kutsusta huolimatta ollut tullut vastaamaan konsistoriin rikkeestään.⁴² Vuonna 1647 oli päätetty menettelystä, että todistuksen pyytäjien nimet laitettaisiin akatemian taululle niin, että ne joilla oli kyseisiä henkilöitä vastaan jotain muistutettavaa, saattoivat esittää huomautuksensa⁴³:

»...Bleeff och beslutit, att the som begära testimonium, theas nampn måtte anslås vtaff Cursore opå een tafla på Acad. wägg, så: N.N. parat abitum, att thet må wara androm kunnigt, som, kan skee, hafwa något emoot honom.»

Testimoniumia voitiin pyytää sellaisenaan tai suositusten kanssa. Huhtikuun 4 päivänä 1677 on pöytäkirjaan merkitty Johannes Brunneruksen pyytäneen sekä todistusta että suosituskirjettä (Studiosus Johannes Brunnerus begärrer testimonium och recommendation), jotka hänelle myös annettiin.⁴⁴ Molempia ei välttämättä annettu, vaan opiskelija saattoi joutua tyytymään pelkään mainetodistukseen tai sitten harkittiin pelkän testimoniumin olleen kyseisessä tapauksessa riittävä.⁴⁵ Kandidaatti Rijsberg pyysi suositusta kreivi

³⁸ Consistorii I, 6.8.1647, s. 275, samoin 30.6.1647, s. 268.

³⁹ Consistorii IV, 11.7.1677, s. 410.

⁴⁰ Consistorii I, 6.8.1647, s. 275. Kesäkuun 4 päivänä 1647 harkittiin, voitiinko todistusta antaa sekä »commendera honom för pietate, modestia och diligencia (velvollisuuden tunnosta, nöyryydestä ja tunnollisuudesta), Consistorii I, 4.6.1647 s. 260.

⁴¹ Turun Akatemian VII, 30.6.1690, s. 2.

⁴² Turun Akatemian VII, 14.6.1693, s. 356 ja 11.7.1693, s. 377.

⁴³ Consistorii I, 4.6.1647, s. 260; Päätös johtui ainakin osittain siitä, että rehtori, jolta todistusta oli eräässä tapauksessa pyydetty, ei ollut tuntenut kyseistä opiskelijaa.

⁴⁴ Consistorii IV, s. 380.

⁴⁵ »Erico Torsken bewilies testimonium för recommendation som han begähr.» Consistorii II, 20.6.1656, s. 36.

Gyllenstålpea varten. Sitä ei hänelle myönnetty, vaan merkittiin, että hän sai testimoniumin tavallisessa muodossa (testimonium in solenni forma).⁴⁶ Seuraavana vuonna hän pyysi sitä uudelleen, jolloin hänet ohjattiin pyytämään suositusta muualta (någon af de höga) ja kehoitettiin esittämään saamansa testimonium ja maisterinkirjeensä (magisterbref).⁴⁷

Yliopiston antama testimonium ei siis ollut tutkintotodistus, ei myöskään todistus joistain tietyistä opinnoista. Sen esittämisellä henkilö saattoi kuitenkin osoittaa, että hän oli opiskellut akatemiassa. Todistuksesta myös näkyi, kuinka hän oli siellä käyttäytynyt.⁴⁸ Luultavaa oli, että tuon todistuksen antamisen myötä sen saaja siirtyi pois akatemian tuomiovallan alaisuudesta.⁴⁹ Tähän viittaisi myös se, että kun akatemian opiskelijoilta oli kielletty asianajo, niin eräässä jutussa asiamiehenä toiminutta asianajaja Porteusta vastaan esitettiin, ettei hän ollut eronnut akatemiasta (att bem:te Porteus icke heller till dagh sitt testimonium och afskedh ifrå Academien tagit har).⁵⁰

Ottaen huomioon edellä opinnoista ja todistuksista lausuttu on ehkä liian rohkeaa väittää, että kyseinen ohjesääntö olisi merkinnyt lainoppineen asianajajakunnan syntyä. Näyttää sitä paitsi siltä, että akateeminen todistus voitiin korvata muulla näytöllä asianajajaksi aikoneen maineesta ja kyvyistä. Kun jatkossa alioikeusaineiston perusteella tutkitaan varhaista asianajajakuntaa, puututaan myös tuolloin jossain määrin ammattiasianajajien pätevyyyteen ja pyritään selvittämään minkälaisia ominaisuuksia heiltä vaadittiin. Tässä yhteydessä on oleellista, että asianajajiksi halunneilta vaadittiin *aina joitain kvalifikationia*. Pätevyysvaatimuksilla ja hyväksymismenettelyä koskeneilla määräyksillä asianajotoimi saatettiin tietyllä tavalla *julkiseen kontrolliin*. Sillä, että asianajotoimi saatettiin riippuvaiseksi hovioikeuden luvasta voitiin samalla säännellä asianajajien *lukumäärää*.⁵¹

⁴⁶ Turun Akatemian VII, 22.9.1691, s. 123-124.

⁴⁷ Turun Akatemian VII, 14.12.1692, s. 284.

⁴⁸ Huom. myös että akatemian konsistorin jäsen pyysi testimoniumia jäädessään pois kollegiasta, Consistorii II, 28.6.1660, s. 229.

⁴⁹ Esim. 6.2.1650 keskusteltiin oikeudesta stipendeihin ja mainittiin papeiksi siirtyneet opiskelijat, jotka eivät olleet ottaneet testimoniumiaan, Consistorii I, s. 436. 20.10.1647 oli puhetta niistä jotka eivät olleet ottaneet testimoniumiaan, jatkoivat opiskelujaan, eivätkä olleet ryhtyneet päätoimiseen työhön ja näin menettäneet opiskelijaoikeuttaan, sama, s. 286-287.

⁵⁰ Turun Akatemian VII, s. 271.

⁵¹ Se itse asiassa vaikuttaakin määräysten yhdeltä kaikkein keskeisimmistä tarkoituksista. Myöhemmin kun käsitellään Turun raastuvanoikeuden asianajajakuntaa käy ilmi, että asianajajien lukumäärän sääntely ja vähitellen syntyvän asianajajien ammattikunnan ta-

Asianajajien lisäksi edellä mainitussa hovioikeuden ohjesäännössä käsiteltiin asianosaisten poissaolon rankaisemista, kiellettiin vastapuoleen kohdistunut epäkohtelias ja loukkaava käytös sekä määrättiin valitusajasta ja asianosaisten sovinnon vaikutuksesta asian käsittelyyn. Siinä rajoitettiin hovioikeudelle jätettävien oikeudenkäyntikirjelmien pituutta ja määrää ja määrättiin oikeudenkäyntiasiakirjat kirjoitettaviksi kunnolliselle paperille sekä siistillä ja luettavalla tyylillä (käsiälalla).

1.5. Svean hovioikeuden ojennus-asiakirja

Periaate tuomioistuimien suorittamasta asianajotoiminnan valvonnasta ilmeni myös asiakirjasta »Instruction eller Rättelse för the Parther eller theas Procuratorer och fullmechtighe, som uthi then Kongl. Rätten medh hwar andra agera och till Rätten gåå.»⁵² Se oli luultavasti laadittu Svean hovioikeudessa ennen vuoden 1656 ohjesääntöä, ja on ehkä luokiteltavissa hovioikeuden ehdotukseksi tai mietinnöksi.⁵³ Asiakirja löytyy Uppsalan yliopiston käsikirjoituskokoelmasta erilaisten Svean hovioikeutta koskeneiden asiakirjojen joukosta, heti seuraavana hovioikeuden jäsenten ottamista ja valanvannomista koskeneen hovioikeuden 19.5.1614 päivätyn pöytäkirjan jälkeen. Ohjeilla on arvoa siinä mielessä, että niiden voidaan katsoa kuvaavan silloisten hovioikeuden jäsenten kantaa asianajotoimen järjestämiseen. Asiakirja ilmensi samanlaisia periaateratkaisuja kuin 1656 ohjesääntö,⁵⁴ ja sen avulla voidaan yrittää tulkita tuon ohjesäännön ilmaisultaan niukkoja asianajomääräyksiä.⁵⁵

Tutkimusteeman kannalta oleellisinta oli asiakirjan 3 kohta, jossa *perusteltiin prokuraattorien sallimista* asianosaisten taitamattomuudella, tietämättömyydellä ja mahdollisella esteellä:

»... emedan så beskaffat finnes, at een part aff enfaldigheet och oförståndh, sådant icke göre kunna, een part och af sijne Embetes tiänster

loudellisten intressien turvaaminen oli hyvinkin ratkaiseva peruste otettaessa uusia asianajajia.

⁵² UUB Nordin 1320, f. 13ff.

⁵³ Asiakirja on päiväämätön; Hassler arvelee sen olevan ajalta ennen vuotta 1650, Hassler, s. 89.

⁵⁴ Ehkä tämä asiakirja aiheutti sen, että eräissä tutkimuksissa on puhuttu erityisestä vuoden 1656 asianajajasäännöstä ja siitä kuinka siinä oli yksityiskohtaisia asianajoa koskeita määräyksiä.

⁵⁵ Ehkä jopa oli mahdollista, että asiakirja sisälsi instruktion, ohjauksen asianosaisille ja heidän asiamiehilleen siitä, kuinka 1656 ohjesääntöä oli tarkoitus soveltaa tai siitä kuinka jo ennen sen antamista käytännössä oli meneteltävä.

och andre märkelige hinder så betaghne att the siälfve intet fåå wara tillstädes; hwarför blifwa Procuratorer tillätne att utföra theas saker som hwarken få eller kunna thet siälfwa att göra;...»

Kuka tahansa ei kuitenkaan voinut toimia asianajajana. Prokuraattoriksi aikovan piti anoa siihen lupa sekä näyttää todistuksillaan, millaisia henkilöitä he olivat ja mistä he tulivat. Tämän jälkeen hovioikeus saattoi harkita heidän *pätevyyttään* sekä sitä, olivatko he asianajajan tehtävään *soveliaita*. Mikäli harkinnassa päädyttiin myönteiseen lopputulokseen, otettiin vielä huomioon asianajajien *lukumäärä*. Asianajolupa annettiin niin monelle kuin oikeus katsoi tarpeelliseksi:

»...doch skall ther medh sålunda umgåås som fölier. Nembl att alle the som sigh för Procuratorer willia lätha bruka uthi dhen konungslige Rätten, the skole sigh ther först supplicando ahngifwa, såsom och upwijsa sijne testimonia, hwadh the ähra personer och hwadan the ähr kompe, ther så theas qualiteter och pröfwas skole, om the dher till ähre dugne och bequäme, och sedan medh Rättens loff och tillståndh ther til komma så många som Rätten finner nödighe,...»

Lopuksi todettiin, ettei kenelläkään muilla kuin näillä varsinaisilla (ordinarie) ollut oikeutta asianajoon. Kiellolla ei kuitenkaan rajoitettu asianosaisen oikeutta käyttää edustajanaan palvelijaansa tai alaistaan, jos tämä vain oli tehtävään sopiva:

»Och för uthan thesse ordinarie skall inga andre blifwa tillätne, doch skall här medh ingom förbuudit warda, att bruuka sijn tiänare eller underhafwande om han elliest dher till capabell finnes.»

Asiakirjan 4 kohdan mukaan kukaan prokuraattoreista ei voinut ryhtyä tehtäväänsä, ennen kuin hän oli vannonut asianajajan valan. Sen sisältönä oli vakuuttaminen, että asianajaja puhui parhaan ymmärryksensä ja omantuntonsa mukaan, toimi totuudenmukaisesti, eikä menetellyt väärin vastapuolta tai epärehellisesti päämiestään kohtaan.⁵⁶

1.6. Köyhien asianajajat ja hovioikeuden »esittelijät»

Aikaisemmassa kirjallisuusjaksossa on useaan otteeseen mainittu Kristiina-kuningattaren toimenpiteistä asianajajalaitoksen järjestämiseksi. Kuningatar oli

⁵⁶ 5 kohdan mukaan valtuutetun tuli ennen asian käsittelyä esittää valtakirjansa. Tämän lisäksi siinä annettiin ohjeita asian esittämisestä.

muun muassa vuoden 1654 toukokuussa esittänyt,⁵⁷ että hovioikeuteen määrättäisiin erityisiä valanvannoneita asianajajia (procuratores jurati)⁵⁸, jotka olisivat olleet *kuninkaallisen majesteetin ylläpitämiä* (af Kongl Majjt underhållas), eli mitä ilmeisemmin saaneet toimeentulonsa kruunun varoista. Heiltä olisi vaadittu korkeaa moraalaa niin, että he eivät olisi ottaneet ajaakseen asiaa vastoin omaatuntoaan tai selvää lakia. He olisivat sitten toimineet niiden puolesta, joilla ei ollut varaa itse hankkia asianajajaa:

»... emot sitt samwete och klar lag skulle emottaga til agera, utan skulle procurera för de fattige.»⁵⁹

Kuninkaallinen esitys ei ilmeisesti tähdännyt niinkään koko asianajajalaitoksen järjestämiseen, vaan erityisen asianajajien ryhmän, *kruunun prokuraattorien* vai pitäisikö sanoa köyhien asianajajien, perustamiseen.⁶⁰

Tässä yhteydessä voidaan mainita eräästä tuolloista asianajoa sekä terminologisesti että sisällöllisesti paikantaneesta tapahtumasta. Vuoden 1624 keisällä oli hovioikeuteen määrätty kaksi henkilöä, joita oli tarkoitus tietyissä juutissa käyttää asianajajien tapaan (*liika som Advocati*). Kysymys ei kuitenkaan ollut asianajajakunnan järjestämisestä. Edellähän tuolloiset ammatti-asianajajat on yleensä mainittu nimikkeellä *procurator*.

Hovioikeus oli selittänyt, että Riiasta ja Virosta tuli laajoja muutoksenhakukirjelmia, joissa viitattiin roomalaiseen oikeuteen ja käytettiin latinaa ja saksaa:

»...eisomofftast förefalla apellerade saaker ifrån Rijga och Lifland, hwilka der effter deras sedwane inleggia deres propositioner wijdlyfftigen och mest uthi alle deres propositioner allegera Ius Romanum. Och Rätten will särledes beswerligit falla alla deras Acta sig att föreläsa låta, helst medan de alle dedh Latinske eller Tyska språket icke mechtige äre.»

Koska tästä aiheutui hovioikeudelle vaikeuksia, oli kuninkaan toivottu asettavan kaksi hyvää miestä, joita käytettäisiin advokaattien tapaan. He tekisivät *yhteenvetoja* laveista asiakirjoista (kannekirjelmistä) ja *esittelisivät ne oikeudelle*:

⁵⁷ Ks. UUB B 115h 9) f. 53; Asiakirja on päivätty 30.5.1654.

⁵⁸ Huom. mitä edellä on lausuttu kyseisestä termistä.

⁵⁹ Esitys oli käsitykseni mukaan tehty Svean hovioikeudelle. Asiakirjamerkintä päättyi toteamukseen »erkannel. discurerade Kongl. Majjt att Fiscalis Regni icke skulle kallas Fiscal utan advocat, och will Kongl. Majjt härmed en särdeles instruction försee låta.» Lopussa oli hovioikeuden asessorien allekirjoituksia. Kyseessä ilmeisesti oli ote hovioikeuden pöytäkirjasta.

⁶⁰ Hassler arvelee esityksellä olleen vaikutusta myös 1656 ohjesäännön antamiseen, Hassler, s. 89.

»...twå beskeedelige Män, de der lijka som Advocati i Rätten måste brukade blifwa, och Extracta af sådane widlyftige actis giöra mätte, och sedan Rätten dem referera.»

Vaikuttaa siis siltä, että tuo käsite lijka som Advocati tarkoitti eräänlaista esittelijää ja viittasi enemmän käsitteeseen kanneviskaali (advocat fiskal), kuin myöhemmin käytettyyn prokuraattorin rinnakkaisnimikkeeseen advokaattiin.⁶¹ Tehtävään määrättiin Hensius ja Spaniko (Sapaniko).⁶²

1.7. Esitys advokaattien nimeämisestä vuonna 1688

Hovioikeuden prosessiohjesäännön asianajajia koskeneen määräyksen tulkinnaan ja sen soveltamiseen liittyy Svean hovioikeuden esitys »Förslag om advocats antagande». Se oli osoitettu kuninkaalle ja annettiin suuren lakikomissionin käsiteltäväksi 10.5.1688.⁶³ Vuoden 1734 lain valmistelua jäljempänä käsiteltäessä otetaan tarkemmin esille asiasta käyty lakikomissionin keskustelu.⁶⁴ Nyt kiinnitetään huomiota hovioikeuden tavoitteisiin. Se esitti asianajajalaitoksen järjestämistä pitkälle asianajajayksinoikeuden mukaisesti ja mitä ilmeisimmin toivoi tätä koskevia määräyksiä otettavaksi lainsäädäntöön. Perusteluina käytettiin tuolloisen järjestelyn puutteita sekä kovin tavanomaisia tavoitteita helpottaa tuomioistuinmenettelyä ja ratkaista asiat aikaisempaa nopeammin.⁶⁵

Esityksestä käy ilmi, että aikaisemmin käsitellyistä hovioikeuden päätöksistä huolimatta siellä *sallittiin asianajo (advocerande) kaikille*, jotka vain esitivät asianosaisen valtakirjan. Tällöin saattoi käydä niin, ettei asiamies tuntenut tavallista prosessimenettelyä eikä osannut asianmukaisesti esittää asiaansa. Tuossa tilanteessa ei mikään aikaisempaa lyhyempi tai akkusatorisempi menettely tuntunut mahdolliselta:

⁶¹ Tähän viittanee myös se seikka, että asiakirjassa on ilmeisesti asiakirjan kopioineen Casper Wahlbergin huomautus »Man torde observera skillnaden emellan Advocat och Rättegångsombud, den tiden kallade Procuratorer».

⁶² Asiakirja löytyy UUB B 101ö, Docenten Casper Wahlbergs papper II 5) »Kongl. resolutioner på Hof. Rätternas frågor». Löytyy referoituna myös asiakirjasta 3) »Bidrag till Historien om den Svenska rättens utveckling under Konung Gustaf II Adolfs och förra hälften af Drottning Christinas tidevarf».

⁶³ Hasslerin mielestä se ilmensi ennen muuta asianajajayksinoikeuden epäonnistumista, Hassler, s. 93.

⁶⁴ 22.5.1688, Sjögren I, s. 33.

⁶⁵ UUB Nordin 1362, f. 210ff.

»... til Advocerandet i Kongl. rätten hwar och en tillåtes, som allenast Parternes fullmacht utwijsa kan, hwar ibland så som offtast de finnas, som hwarken den härtill wanlige processen rätt att observera weta, och sina angelägenheter så lydeligen förstå, så att man icke utan största möda och besvär, deras mening och intention intaga och förstå kan; så här så mycket efftertencckligare synes, om någon kortare och accusatore process med dem brukas kunna.»

Vaikka oli tietyllä tavalla luotu erityinen hovioikeuden asianajajakunta määrämällä prokuraattoriksi ottamisesta, *ei* tämä merkinnyt *asianajajakapakkoa*. Asianosainen saattoi esiintyä oikeudessa itse tai käyttää asiamiehenään palvelijaa. Ilmeisen selvää oli myös, että oikeuteen saattoi tulla myös asianosaisen ystävä eli henkilö, joka muutoin kuin palkkiokseen ilmoitti hoitavansa asiaa. Ainoastaan ammattimainen asianajo oli siihen hyväksyttyjen prokuraattorien yksinoikeutena.⁶⁶ Lausuman taustalla saattoi myös olla tilanne, ettei riittävää määrää prokuraattoriksi haluvia edes ollut.

Hovioikeus näyttää joutuneen sen tosiasian eteen, että *Ruotsin oikeuden mukaan* sen oli aina kuunneltava oikeuteen saapunutta *asianosaista itseään tai hänen valtuutettuaan*. Hovioikeuden ohjesäännön määräyksillään ei ollut lain luonnetta. Niille ei Hasslerin ilmaisua käyttäakseni tunnustettu edes teoreettista sitovuutta.⁶⁷ Kaikesta huolimatta hovioikeus ehdotti hankittavaksi sinne hyviä vain tehtävään sopivia asianajajia, nyt advokaateiksi mainittuja, ja anoi kuninkaalta lupaa tuollaiseen kokeiluun:

»...huru först goda advocater wid den Kongl rätten förskaffas kunde, och inga Personer utan dhe som der till tienlige wara mände, tillsätias, hwilket såsom der den svårheten med sig hafwer, att lagen klar är, att när Parten sielf eller dess rätta ombudsman för rätta kommer, sådana höras måtte, ty har man meent här utinnan att sådant experiment kunna finnas; i fall Kongl Majjt nådigst sådant agera behagade.»

Advokaateiksi aikovien toivottiin täyttävän tietyt pätevyysvaatimukset. Esi-tyksessä mainittiin nyt nimenomaisesti opinnot ja akateemiset todistukset (Testimonia Academia). Kun asianajajakandidaatit olivat jonkin aikaa harjaantuneet käytännön tehtäviin hovioikeudessa auskultoimalla, saattoivat he anoa oikeutta asianajajan valan vannomiseen:

⁶⁶ Saattoi myös olla, että ilmaisuilla »advocera» ja »inlåta sig i procurationer» oli toisenlainen sisältö. Tähän kysymykseen puututaan kuitenkin vasta sitten, kun on käsitelty asianajoa myös tuomioistuinaineiston valossa.

⁶⁷ Hassler, s. 93. Hän ei pitänyt kummallisena sitä, ettei ohjesääntöä käytännössä noudatettu. Myös muissa yhteyksissä on käynyt ilmi, ettei yksinoikeudesta saati mistään korkeista pätevyysvaatimuksista joko voitu tai haluttu pitää kiinni.

»1' dhe Advocater, som wijd den Kongl. Rätten admitteras/: och fle-re antagen :/ först wisa deras Testimonia Academica så wähl af hwad slik de tyckte som studier och capacitet der wara mände; hwilka sedan dhe 2' en tid genom ausculterande sig om praxis underrättat, sin Advoca-ts eed att affläggja anhåller...»

Auktorisoitujen asianajajien asema olisi turvattu kieltämällä muiden toi-minta palkkiota vastaan. Mikäli tällainen muu asiamies saapui oikeuteen, tuli hänen antaa *erillinen vakuutus* tarkoituksestaan. Palkkiotakin vastaan saattoi esiintyä joku toinen kuin auktorisoitu asiamies, mutta siihen tarvittiin erityi-siä syitä:

»...och 3' förbiudes att ingen annan för Recningar eller wedergjäll-ning finge någon Part betiena utan om någon det af god wilja det giöra begiärtes eller elliest at betiena plichtige wore, måste han eedeligen bety-ga sig sådant, för sådane orsaker giöra, och icke någon winsts eller we-dergällnings skull. Woro och 4' någon Part, som fuller emot arfwodes löhn, någon särskilt till sin saaks drifwande åstundade, som icke wore ordinarie Advocat, kunde det fulles och tillåtes, allenast han först an-gifwas, och Personer med, samt sine skiähl upwijsa».

Järjestelyä puolustettiin toisaalta sillä, että näin saatiin parempia ja kyvyk-käämpiä asianajajia. Samalla tuosta toimesta tulisi kunniallisempi, kun kel-paamattomat ja arveluttavat ainekset suljettaisiin siitä pois. Toisaalta tästä olisi hyötyä asianajajakunnallekin. He saisivat *paremmat tulot*:

»1' att man finge bättre och capablare Advocater när inga andra tillåtes, som icke först examinerade woro, 2' detta embete honoreradt blefwe, när så många oduglige och dehl anselige Personer derifrån af-stänges, 3' de Ordinarie Advocaterne finge bättre inkomst, när andra så-dant dem icke behaga,... »

Asianosaisetkin hyötyisivät hyvistä asianajajista. Heidän hyväkseen luvat-tiin nyt ensimmäistä kertaa antaa erityiset ohjeet siitä, ettei asianajaja saanut jättää *ilman apuaan ketään*, jolla oli hyvä asia, eikä periä tältä työstään *koh-tuutonta korvausta*. Asianajajan oli virallisen aseman vastineeksi suostuttava toimintansa eräänlaiseen rajoittamiseen:

»Men 6' enfaldige folck som offta intet weta, hwem dhe skola tillij-ta, eller huru dhe någon advocat skola bekomma, förrän dhe falla nå-gon oskickelig i händer, kunde der igenom lijka som hafwa een offentlig anledning hwares dhe sig angifwa, förmätte något förswar hafwa, hälst när Advocaterne för utan den wanlige troheet och advocats edh, wissa regler föreskrifwa, hwar ibland wara, att dhe ingen Part, som elliest en god sak hade, afwijsa skulle eller ohulpen låta, sin möda och därföre skiählig wedergjällning icke för högt eller utom billigheten stiga.»

Järjestelyä puolustettiin vielä niin, että siitä katsottiin olevan etua (muita) *oikeuslaitoksen toimia* ajatellen. Asianajajan tehtävässä kouliintunut henkilö voisi siirtyä esimerkiksi kihlakunnantuomariksi tai pormestariksi. Tällöin saataisiin asianajajan ammattiin ja sitä kautta virkoihin päteviä ruotsalaisia miehiä:

»Om 7' Kongl Majjt någon förmåhn till justitie tiensten befordrar, när the en tijd berömligen och wähl advocerat hade, nådigt lijka som i andra land tillseija behagade, såsom till Exempel, att dhe fram för andra till häradshöfdingetiensten på landet, Borgmästarne i städerne, och härledes att ingen i HoffRätten skulle blifwa antagne, som icke här först sine Prof. således aflagt. Så är otwifwelactigt, att dhe bäste ingenia i Rijket, sig der till skulle begifwa, i stället för att dhe, som nu här af Profession göra, antingen de utlänningar äro, eller merendels sådane som annan upkomst twifla måste.»

Kuningas siis siirsi esityksen yleistä lakia valmistelleen suuren lakikomis- sionin käsittelyyn. Vaikka komissionin jäsenenä osittain oli samoja hovioikeu- den assessoreja, jotka olivat esityksen takana, jäi se hyvin vähälle huomiolle. Osittain syy ehkä oli siinä, etteivät esityksen sisältämät kysymykset kuuluneet yleisen lain alaan. Vuoden 1709 asianajajaohjesäännöstä lakikomissionissa käy- dyssä keskustelussa katsottiin sen määräysten olevan »oeconomicum».⁶⁸

Toteutuessaan esitys olisi merkinnyt melkoista muutosta aikaisempaan. Asi- anajajayksinoikeus hovioikeudessa olisi laillistettu, ja asianajajakunnan juri- dinen ja taloudellinen asema olisi muuttunut. He olisivat muistuttaneet paljol- ti kruunun virkamiehiä, ehkä eräänlaisia hovioikeuden esittelijöitä. Samalla olisi luultavasti myös muuttunut asianajajakunnan rekrytointipohja.

1.8. Asianajajaohjesääntö vuodelta 1709

Toukokuun 20 päivänä 1709 annettiin uusi hovioikeuden ohjesääntö, joka koski asianajoa ja asioiden käsittelyä Svean hovioikeudessa »Förordning Angående Advocater och sakernes utförande i Kongl. Swea HoffRätt, gifwen i Stock- holm d. 20 Maii A. 1709».⁶⁹ Sen alusta kävi ilmi, että huolimatta hovioikeu- den aikaisemmista päätöksistä siellä esiintyi advokaatteja, jotka usein omaksi

⁶⁸ Lakikomissionin keskustelusta ks. tarkemmin jäljempänä.

⁶⁹ UUB B 105 8) f. 74ff. Svean hovioikeus oli 2.5.1708 päivätyllä kirjeellä pyytänyt ku- ninkaalta lupaa oheen liitetyn ehdotuksen mukaisen asianajajaohjesäännön laatimiseen. Saa- tuaan siihen suostumuksen, hovioikeus hyväksyi ohjesäännön edellä mainittuna päivänä vuonna 1709, Hassler, s. 95.

hyödykseen johtivat yksinkertaista rahvasta kohtuuttomiin riitoihin ja oikeudenkäynteihin. Tällöin jopa asianajajille itselleen aiheutui haittaa ja maineen tahraantumista:

».... en hop oskielige och otiänlige Personer uderstå sig emot den Kongl. Rättens förre publicerade förordningar utan föregångt bepröfwande och tillstånd, samt aflagd Eed, sig för Advocater at utgifwa, och wid denne Kongl. Rättens bruka låta, hwilka ofta för en slem winning förföra enfaldigt folck till oskiälige tråtor och Rättegångar, hwar igenom jämwäl advocaternes i sig sielf nödige, nyttige och hederlige Bakställning i förarcht och wanwyrdnad förfaller; Altså till slikt missbruks hämmande och Rättwijsans mera befordran är Kongl. Rätten worden föranlåten,...»

Väitteet epäkohdista eivät olleet uusia. Ne olivat samoja, joita käytettiin perusteluina kun 1600-luvun lopulla eräissä kuninkaallisissa säännöksissä puututtiin asianajotoiminnan yksityiskohtiin. Noita säännöksiä käsitellään jäljempänä. Niitä, samoin kuin nyt puheena olevia ohjesäännön väitteitä, voidaan tulkita ainakin niin, että ammattimaista asianajoa jossain määrin oli, ja että sen harjoittajien välillä esiintyi kilpailua. Samalla käy ilmi, että suhtautuminen asianajajiin oli jossain määrin muuttunut kielteisemmäksi.

Ilmeistä myös oli, ettei hovioikeus syystä tai toisesta ollut soveltanut vuoden 1656 ohjesäännön määräyksiä asianajajien hyväksymisestä ja valvonnasta. Myös se juridinen tosiasia oli edelleen entinen, ettei asiamiehen yksittäistapauksessa tarvinnut olla mikään auktorisoitu asianajaja, ja tällaisia vain satunnaisesti toimivia valtuutettuja, samoin kuin palvelijoita,⁷⁰ oli runsaasti. Edelleen oli mahdollista, ettei ylipäätään ollut edellytyksiä pitää kiinni mistään kovinkaan korkeista pätevyysvaatimuksista.

Tarkoitus oli, että hovioikeuden asianajajiksi määrättäisiin lukumääräisesti rajoitettu joukko kyvykkäitä ja rehellisiä henkilöitä (...capable och redelige Personer till et wist antahl, som till Parternes utförande wid denne Kongl. Rätten i synnerheet brukas skola). Uutta aikaisempiin järjestelyihin nähden oli se, että nimenomaisesti tunnustettiin asianajajien oikeus palkkioonsa. Mikäli palkkiosta tuli riitaa asianajajan ja päämiehen välillä luvattiin, että hovioikeus ei vain sitä määrännyt, vaan *takasi* asianajajalle aina taitojen ja pätevyyden mukaisen *palkkion*. *Edellytyksenä* tälle oli kuitenkin asianajajan kaikissa tilanteissa osoittama *oikeamielisyys, uskollisuus ja ahkeruus*:

»...hwilka enär de sig wid den beställningen wäl och som bör förhållas, wisandes sig wid alla tillfällen rättssinnige, trogne och flitige, hafwa de icke allenast af Parterne dem de betiäna och förmåga der till hafwa

⁷⁰ Ja virkamiehiä.

kunna, deras skälige arfwodis lön at åtniuta, och på den händelsen, att någon twist der öfwer opkomma skulle, will Kongl. Rätten sådant determinera och afgöra, utan will och Kongl. Rätten låta sig omwårda, dem effter hwars och ens befundne skickelighet och qualiteter, till någon den anständig befordran effter möjligheten at förhielpa och Hans Kongl. Majjt i undernådighet för dem intercedera och förbön fälla.»

Ohjesäännön kolmannessa kohdassa määrättiin, että vain valanvannoneilla oli asianajo-oikeus. Yksittäistapauksessa sai edelleen käyttää muutakin valtuutettua lähinnä ystävänpalvelun tapaan. Siihen tarvittiin oikeuden lupa ja asiamiehen vakuutus valtuutussuhteen luonteesta:

»Utan der någon af god willia det giöra begäras, eller elliest der till finnes förbunden, måste Principalen om Kongl. Rättens tillstånd der till anhålla, och den som fullmächtig wara will, betyga sig det för sådane orsaker giöra, och icke i anseende till någon särskild betalning».

Minkäänlaista muutosta ei myöskään tehty siinä, että olisi vaadittu aatelisia käyttämään asianajajien palveluja. Säännön kolmannen kohdan lopussa sallittiin heidän ja muidenkin, joilla oli taitavia ja kunnollisia palvelijoita, käyttää niitä, mikäli oikeus katsoi heidän siihen kelpaavan.

Merkillistä tässä ohjesäännössä oli, *ettei* tarkemmin määrätty asianajajien *kelpoisuudesta* taikka menettelystä, joilla heidät tuohon tehtävään otettiin. Sanaakaan ei lausuttu akateemisesta sivistyksestä taikka käytännön harjaantumisesta. Ensimmäisessä kohdassa oli vain tuo toive kyvykkäistä ja rehellisistä. Kyvykkyys ja rehellisyys olivat sitten hovioikeuden harkinnassa. Se minkälaisia asianajajia hovioikeus toivoi, on osittain pääteltävissä asianajajan valaa koskeneista määräyksistä. Samalla ne toki kertovat siitä, mikä oli asianajotoiminnan tuolloisen valvonnan painopiste.

Ohjesäännön toisessa kohdassa lausuttiin hovioikeuden asianajajien valasta. Sekä entisten että uusien asianajajien oli se annettava. Tästä saa jopa sellaisen käsityksen, *ettei* valamenettely aikaisemmin edes olisi ollut hovioikeudessa käytössä. Samana päivänä kuin kyseinen ohjesääntö annettiin, vahvistettiin myös valan kaava hovioikeuden hyväksymille asianajajille.⁷¹ Valassa oli sitten lueteltu tärkeimmät asianajajan toimeen liittyvät velvollisuudet (embetes skyldigheter).

Kaikkien valtuusmiesten valastahan oli määrätty vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksessä. Se voitiin vaatia tarvittaessa,⁷² ja siinä kiinnitettiin huo-

⁷¹ »Eeds Formulär för Kongl. Swea Hoff Rätts antagne Advocater», UUB B 105 9) f. 80ff.

⁷² Kuten myös jutun kantajalta ja vastaajalta.

miota ennen muuta asiamiehen rehellisyyteen. Vuoden 1656 ohjesäännössä määrättiin asianajajaksi ryhtyvän velvollisuudeksi valan antaminen. Vala oli oikeastaan eräänlainen akti, jolla prokuraattoriksi tultiin. Asianajajan valan sisälöstä ei tuolloin kuitenkaan tiettävästi erikseen määrätty. Oletettavasti uusi asianajaja vannoi vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksessä lausutun valan.⁷³

Toinen mahdollisuus oli, että käytössä oli joku edellisestä johdettu nimenomainen asianajajan valan kaava. Uppsalan yliopiston käsikirjoituskokoelmista löytyy päiväämätön asiakirja⁷⁴, joka on otsikoltaan »Formulär till ed av procuratorer och auscultanter i hovrätt». Prokuraattorit lupasivat siinä melko lailla samoin sanakääntein kuin 1615 oikeudenkäyntijärjestyksessä osoittaa rehellisyyttä ja oikeudenmukaisuutta päämiestään sekä vastapuolta kohtaan. Mitä ilmeisimmin asiakirja oli peräisin 1600-luvulta ja sen sisältämä valan kaava oli mahdollisesti ollut käytössä jossain vaiheessa ennen vuotta 1709. Aikaisemmin mainitussa arviolta 1650-luvulta peräisin olevassa ojennus-asiakirjassa oli määrätty erityisestä prokuraattorin valasta. Senkin mukaan asianajaja lupasi toimia parhaan ymmärryksensä ja omantuntonsa mukaan vahingoittamatta päämiestään ja loukkaamatta tämän vastapuolta.

Nyt puheena oleva valan kaava poikkesi kaikista aikaisemmista. Ero oli siinä, että vala oli luonteeltaan ikäänkuin *virkavala*. Valassa korostui esivalalle luvattu *uskollisuus*. Muutoinkin asianajaja ilmeni eräänlaisena *julkisen toimen haltijana*. Tosin hän sai toimeentulonsa päämiehiltään, mutta palkkioiden saannin turvaamiseksi oli luotu edellä kerrottu järjestely. Käsitystä asianajajasta eräänlaisena toimenhaltijana vahvistaa ehkä myös kyseisen ohjesäännön neljäs kohta, jossa lausuttiin seuraamuksista vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksestä ja muita vastaavia säännöksiä rikkoneille asianosaisille ja valtuutetuille. Useamman kerran väärin menetellyt advokaatti voitiin nimittäin erottaa tuosta tehtävästään. Tendenssi oli jossain määrin näkynyt jo hovioikeuden asianajajia koskeneessa esityksessä vuonna 1688 ja käy ilmi myös, kun jäljempänä tarkastellaan Turun raastuvanoikeuden 1600-luvun lopun asianajajakuntaa.

Hovioikeuden asianajaja (tilförordnad Advocat uti denne högl. Kongl. Hoff.Rätten) lupasi nyt kuninkaalle, Kaarle XIII:lle kuninkaallisine perillisine, olla tämän *uskollinen ja rehellinen palvelija ja alamainen*, joka parhaan ymmärryksensä ja kykynsä mukaan valvoi kuninkaan etuja ja oikeuksia, sekä estää ja ehkäistä niitä vahingoittavat toimet:

⁷³ Palvelijalta taikka ystäväksi ilmoittautuneelta asiamieheltä tuskin tuollaista valaa vaadittiin.

⁷⁴ UUB B 126 1).

»Jag skall och wara Hans Kongl. Majjts min allernådigste Konung en huld, trogen och redelig tienare och undersåte och alla de höga Kongl. wäldet tillhörige Rättigheter och förmåner, effter yttersta förstånd och förmåga i acht taga och förswara. Jag skall och på det högsta låta mig anbelagt wara att främia och befordra alt hwad som Kongl. Majjt uti en eller annan måtto till trogen tjenst och nytta länder, hindra och affrämja Hans Kongl. Majjts och des Rijkets skada och fördärf, samt i tid till känna gifwa, om iag märker något åfärde wara.»

Tämän yleisen vakuutuksen jälkeen puututtiin asianajajan toimeksiantoihin. Asianajaja *ei* voinut ottaa hoitaakseen *mitä tahansa asioita*. Valassaan hän lupasi ottaa ajaakseen kaikissa tuomioistuimissa ja viranomaisissa vain hyvän omantuntonsa mukaisia, kohtuullisia ja oikeudenmukaisia juttuja:

»Men i synnerheet skall iag uti alla de Actioner och Rättegångs saker, som så wäl in för denne Kongl. Hoff Rätten, som alle andre Rätter och domstolar samt Executoren och Befallningshafwande, iag anmodat blifwer att agera, drifwa och utföra effter mitt yttersta och högsta förstånd, tala, skrifwa, råda och handla så at iag der uthinnan icke skall bruka någon witterlig falskhet, osanning och orätt, eller mig någre sådana Saker påtaga och förswara, som iag i mitt samwete weth eller finnandes warder, i sig sielfwe oskiälige och orätta wara.»

Valtuutetun suhde julkiseen valtaan, enemmän kuin yksityisten väliseen ystävyyssuhteeseen taikka sopimukseen perustuva palvelus korostui myös valan jatkossa. Siinä korostettiin asianajajan velvollisuutta antaa *kaikille tarvitseville* »virka-apua» (ämbetes bistånd) mahdollisuuksiensa ja aikansa rajoissa:

»Men der emot skall iag och icke i anseende till någon person, anten för gunst eller ogunst, rikedom eller fattigdom, eller hwarie handa annan orsaks skuld någon Part som en god saak hafwer, ohulpen ifrån mig wijsa, utan den samma mitt ämbetes bistånd, så mycket mig möjligt är och min tijd tillsäger, wederfaras låta.»

Tämän jälkeen seurasi vakuutus, ettei hän aiheuttanut päämiehelleen tai tämän vastapuolelle vahinkoa, kohtuuttomasti tuhannut aikaa, laiminlyönyt päämiehensä oikeuksia tai ilmaissut vastapuolelle asiakkaansa hänelle uskomia tietoja. Päämieheltään asiamies lupasi edustaa vain kohtuullisen palkkion (lön) ja auttaa köyhiä ilman korvausta. Lopuksi mainittiin suuri joukko sitoumuksia: osoittaa kunnioitusta oikeudelle ja sen jäsenille, toimia rehellisesti, taitavasti ja kunniallisesti sekä ottaa huomioon asianmukaiset säännökset⁷⁵ se-

⁷⁵ Erityisesti mainittiin vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksen 9, 15, 24 ja 25 kohdat ja hovioikeuden 20.10.1656, 29.2.1675 ja 9.5.1679 hyväksymät ohjesäännöt sekä vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestys ynnä vuonna 1709 annettu asianajajaohjesääntö.

kä olla lähtemättä kaupungista ilman hovioikeuden lupaa (i öfrigt, mig utur denne staden ingen wägh begifwa, med mindre iag förut har erhållit der till Kongl. Hoff Rättens lof och tillåtelse).

Nyt puheena olevan asianajajan valan sisältö ei poikennut kovinkaan paljon tuolloisesta tuomarinvalasta. Merkillä pantavaa onkin juuri tuo samankaltaisuus. Vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksen mukaan tuomarilta ja hovioikeuden muilta palvelijoilta vaadittiin aina vala. Oikeudenkäyntivaltuutetun ja jutun asianosaisen vala taas oli ollut harkinnanvarainen. Asiamies, kuten edellä on kerrottu, lupasi hoitaa hänelle uskotun jutun parhaan ymmärryksensä mukaan ja toimia rehellisesti ja oikeudenmukaisesti. Tuomari puolestaan lupasi valassaan⁷⁶ toimia uskollisesti, rehellisesti ja oikein sekä käsitellä hänelle tulevat asiat parhaan ymmärryksensä sekä Ruotsin lain, annettujen säädösten ja tavanomaisen oikeuden mukaan antamatta merkitystä asianosaisen henkilölle, tosin pitäen huoli säädynmukaisista vapauksista ja erioikeuksista.

»...thet wij skole låte oss finne uthi wårt ombetrodde Domare = Embete trogne, redelige och oprichtige, så at wij wele efter wår bäste, ytterste och högste Förståndh, så och effter Sweriges Lagh, Rijksens Stadgar, Affhandlingar och Besluth, godhe loflige Bruk, och Sedwaner, och uthan något anseende til Personen, uptaga, ransaka, skærskåda och dömma alla the Saker som för Rätta komma kunna,...».

Tuomarinvalalla on pitkät perinteet⁷⁷, eikä se yleensä sisältänyt yleiselle virkavalalle tyypillistä uskollisuus- ja kuuliaisuusvelvoitetta. Vuonna 1687 annettu tuomarinvalaa koskenut kirje⁷⁸ merkitsi poikkeusta tästä säännöstä. Valan alussa oli vakuutus Kuningas Kaarle XI:lle ja tämän perillisille osoitettavasta uskollisuudesta ja alamaisuudesta, minkä jälkeen seurasivat tuomarinviran hoitoa koskeneet lupaukset. Alun *uskollisuudenlupaus* oli samanlainen kuin edellä mainitussa asianajajan valassa:

»Jag N.N. låfwar och swår wid Gud, och hans heliga Ewangelium, at jag wil och skal för min rätta Arf Konung hafwa och hålla then Stor-

⁷⁶ Schmedeman, s. 146. Vala perustui vuoden 1614 oikeudenkäyntiordinantian seitsemänteen kohtaan, jossa vala määrättiin itse asiassa välttämättömäksi edellytykseksi toimia tuomarina: »Wij wele och at ingen effter thenne dagh skal blifwa betrodd om något Domare = Embete, eller sigh ther medh befatta, förr än han hafwer giort sin Domare = Eedh,...»

⁷⁷ Ks. esim. MEML:n käräjäkaaren 1 ja 2 luvut.

⁷⁸ »Til Hofrätterne, angående Domare = Eeden», 11.2.1682, Schmedeman, s. 1105-1107. Kirjeen alussa mainittiin sen laatisemista: »Såsom Wij troo Män och Tiänare Respective Råd, herr Praesident och samlige Assessorer, hafwe låtit öfwerse och således förbättra then här til brukelig Domare = Eeden...»

mächtigste Konung och Herre, Herr Carl then XI en huld, trogen och redelig Tienare och Undersätare, och alla thet Kongl. höga wäldet tilhörige rättigheter och förmåner, efter yttersta förstånd och förmågo i acht taga och förswara. Jag skal ock på thet högsta låta mig angelägit wara, at främja och befordra alt hwad som Kongl. Majj:t uti en eller annan måtto til trogen tjenst och nytta länders, hindra och afwärja Hans Majj:ts och thes Rijkens skada och fördärf, samt i tijd tilkänna gifwa, om jagh märcker något sådant å färde wara...»

Yleinen kuninkaan virkamiesten valanvannomisvelvollisuus on peräisin vasta vuodelta 1719.⁷⁹ Tätä ennen vala oli eräänlainen kahdenvälinen luottamusmiehen vala. Tosin jo 1600-luvulla oli virkojen luonne virkaohjesääntöjen seurauksena muuttunut: korostui virka ei henkilökohtainen luottamussuhde.⁸⁰ Vuodesta 1719 lähtien ovat virkamiehet pääsääntöisesti samalla kaavalla vannoneet uskollisuutta ja kuuliaisuutta esivallalle. Tuomarit ovat lisäksi vannoneet tuomarinvalan, jonka nykyinen sisältö vahvistettiin 1734 lain oikeudenkäymiskaassa.

Asianajalaitoksen järjestämistä ja asianajajakunnan valvontaa ei vuonna 1709 enää niinkään tavoiteltu (vain) korkeahkojen pätevyysvaatimusten avulla, vaan puuttumalla melko radikaalisti hovioikeuden asianajajiksi *rekrytoitavien statukseen*. Heidän velvollisuuksistaan määrättiin yksityiskohtaisesti ja heidät kytkettiin eräänlaiseksi osaksi tuolloista virkakoneistoa. Vaadittiin samantaisia ominaisuuksia kuin tuolloiselta tuomari- ja virkamieskunnalta. Lukumäärää säätelemällä voitiin edelleen vaikuttaa toimeentuloehtoihin.

Tässä yhteydessä kysymys siitä, merkitsikö ohjesääntö lainoppineisuuden vaatimuksesta luopumista tai sen korostumista, on aikaisemmin lausuttu huomioon ottaen vähemmän relevantti. Kuitenkin on syytä huomata se, että ohjesäännön toivomus kyvykkäistä ja rehellisistä asianajajista ei itse asiassa ole kovinkaan kaukana vuoden 1734 oikeudenkäyntijärjestyksen määräyksistä.⁸¹ Kirjallisuudesta, mutta myös vuoden 1734 lain valmisteluaineistosta, saatujen tietojen mukaan ei käytännössä onnistuttu luomaan ohjesäännössä kaavailtua järjestelyä, jolloin hovioikeuden auktorisoimat kyvykkäät ja rehelliset advokaatit olisivat siellä yksinoikeutensa turvin ajaneet asioita.⁸²

⁷⁹ »Swea Håf = Rätts Bref, angående Huldhets = Eden», 2.10.1719, Modée I, s. 122 ja »Swea Håf = Rätts Bref angående Trohets = Eden», 26.7.1720, sama, s. 278-280.

⁸⁰ Näihin kysymyksiin palataan vielä kun käsitellään virkamiesten oikeutta harjoittaa asianajotoimintaa.

⁸¹ Kirjallisuuskatsauksestahan kävi ilmi, että vuoden 1734 lain määräyksillä olisi romutettu aikasemmat järjestelyt, jopa lakkautettu tuolloinen asianajalaitos.

⁸² Tästä esim. Hassler, s. 95 ja Sjögren III, s. 68. Asiaan palataan vielä 1734 lain oikeudenkäymiskaaren valmistelun yhteydessä.

1.9. Turun hovioikeuden asema ja sen asianajomääräykset

Edellä on esitelty melko perusteellisesti asianajoa Svean hovioikeudessa koskeneita asiakirjoja. Niillä on merkitystä ei vain siksi, että Svean hovioikeus oli ajallisesti ja jonkin aikaa myös asemaltaan ensimmäinen kuninkaallinen hovioikeus, vaan senkin vuoksi, että myös muissa hovioikeuksissa noudatettiin samoja menettelysäännöksiä (muun muassa vuosien 1614 ja 1615 oikeudenkäyntijärjestyksiä) ja prosessiperiaatteita. Vuonna 1623 Turkuun perustetulle hovioikeudelle annettiin *sama valta ja oikeus kuin Svean hovioikeudella* toimia kaikissa sille tulleissa asioissa Ruotsin lain ja oikeudenkäyntiordinantian mukaisesti:

»...samme macht och myndighet, uti alle Dommar, Högmåhls och andre förefallande Saker effter Sweriges Lag och Rättegångs Ordinantien att citera, uptaga, dömma, resolvera, concludera, revidera, arrestera, confiscera och hwad namn meer sådant hafwa kan, lijka såsom Wår Konungslige Hoffrätt här i Swerige nådigst effterlåtit och gifwen är.»⁸³

Valtakirjassa kehoitettiin kaikkia Suomessa asuvia alamaisia, maalta tai kaupungista, aatelisia tai aatellittomia kääntymään asioissaan nyt perustetun uuden hovioikeuden puoleen. Ainoa merkittävä ero Svean hovioikeuteen nähden oli Turun hovioikeuden kokoonpanossa. Ensimmäisen eli valtaneuvosluokan asesoreita ei mainittu. Vasta vuoden 1660 hallitusmuoto toi nämä Turkuun⁸⁴, kunnes vuonna 1698 toteutettiin hovioikeuksien asessorien tasa-arvoistaminen. Valtakirjassa mainittiin presidentti ja neljä aatelista asessoria, jotka saivat ottaa avukseen muutaman Turun ja Viipurin pormestareista ja raatimiehistä sekä joitain hyviä miehiä maaseudun lainlukijoista (någre aff Bårgmestare och Rådet i Städerne Åbo och Wijborg, samt med någre beskiedelige Män af Lagläsarne på Landsbygdén).⁸⁵

Turun hovioikeuden perustamisen syyksi mainittiin, että käsiteltäessä asioita Tukholmassa Suomessa asuvien alamaisten oikeudet vaarantuisivat, sillä heitä rasittivat pitkät matkat ja suuret oikeudenkäyntikulut:

»Wij Gustaf Adolph & c. giöre witterligit, att efter Wij förnimme hoos Wåre undersåtare, som uti Finland boendes äre många wichtige Rättegångs Saker, hwilka ett noga betänckiande med sig hafwa, förde långa reesor och stora expenser, som de til sådane Sakers utförande wid Wår

⁸³ »Fullmacht för Åbo Hoff = Rätt», 15.6.1623, Schmedeman, s. 218-219. Samanlainen lausuma sisältyi myös Jönköpingiin perustetun Götan hovioikeuden valtakirjaan, »Drottning Chritinae Fullmacht för Jönkiöpings Hoff = Rätt», 5.11.1634, Schmedeman, s. 220-221.

⁸⁴ Ks. tästä Blomstedt 1973, s. 38.

⁸⁵ Kokoonpanon vaihteluista, ks. Blomstedt 1973, s. 35-41.

Konungslige Hoffrätt i Stockholm, göra och utstå måste, nederlagde och tilbaka satte warda, hwarigenom mången skeer förnär, uti sin rätt och rättighet.»

Turun hovioikeuden perustaminen on nähty myös yhtenä seurauksena 1600-luvun alkukymmeniä laajemminkin leimanneesta valtakunnan hallinto- ja oikeuslaitoksen uudistamisesta sekä varsinkin Suomen hallinto- ja oikeusoloihin kohdistuneesta aktiivisuudesta.⁸⁶ Lehtinen ja Melander ovat liittäneet Turun hovioikeuden perustamisen erityisesti 1600-luvun toisella vuosikymmenellä havaittuihin, muun muassa vuoden 1616 valitusluetteloissa⁸⁷ mainittuihin, hallinnon ja oikeudenkäytön epäkohtiin. Niistä monet koskivat ennen muuta aateliston veron- ja muiden suoritusten kantoa.⁸⁸ Melanderin mukaan olivat Svean hovioikeuden jäsenet valittaneet vuonna 1622 valtaneuvostossa, ettei Suomessa välitetty Svean hovioikeuden päätöksistä, ei sen turvakirjeistä eikä tuomioista.⁸⁹ Tämä luonnollisesti loukkasi kuninkaan arvovaltaa ja statusta tuomiovallan käyttäjänä.⁹⁰ Ylipäätään oli vallalla sellainen käsitys, että Suomessa vallitsi suuri sekasorto.⁹¹

Lehtinen, joka on laajasti tutkinut 1600-luvun politiikkaa⁹², tarkastelee Turun hovioikeuden perustamista keskittämistavoitteiden näkökulmasta. Hänen mukaansa useamman kuin yhden hovioikeuden perustaminen valtakuntaan ei alunperin kuulunut hallituksen uudistamissuunnitelmiin, koska niitä hallitsi tiukka keskittämisperiaate. Olosuhteiden pakko johti kuitenkin desentralisaatioon. Mikäli tingittäisiin keskittämisperiaatteesta, päästäisiin kohti yhdenmukaisuutta ja tehokkuutta. Sitä paitsi, kun laki oli kaiken hallinnon ja yhteiskuntaelämän kulmakivi, sen noudattamisen tehostaminen — nyt Turun hovioikeuden perustamisella ja organisoimalla se Svean hovioikeuden tapaan — tuki erinomaisesti noita tavoitteita.⁹³

⁸⁶ Ks. Lehtinen 1973, s. 9ss.

⁸⁷ Vuoden 1616 valitusluettelot. Toimittaneet Jalmari Jaakkola ja John E. Roos, Helsinki 1936.

⁸⁸ Lehtinen 1973, s. 12-18, Melander 1936, s. 6-45. Tosin Lehtinen toteaa, että aateliston toimenpiteet olivat oikeastaan kruunun sallimia. Aatelisto oli kruunun politiikan toteuttamisen kannalta tuolloin välttämätön. Niinpä hän mainitsee talonpoikia väkivalloin kohdelleiden Henrik Flemingin ja Hans Wirtenbergin istuneen sittemmin uudessa hovioikeudessa asessoreina, Lehtinen 1973, s. 17-18.

⁸⁹ Melander 1936, s. 42-43.

⁹⁰ Lehtinen 1973, s. 19.

⁹¹ Lehtinen 1973, s. 20.

⁹² Tosin ennen muuta (kansallisen) yhtenäistämispolitiikan kannalta, ks. Lehtinen 1961.

⁹³ Lehtinen 1973, s. 22; Kruunun tavoitteista ks. sama, s. 23, jolloin Lehtinen mainit-

Sitä, kuinka samanlaista tai erilaista Svean ja Turun hovioikeuksien menettely oli, ei päästä esittämään. Turun hovioikeuden menettelyn yksityiskohdat tutkimusajanjaksona jäävät pimentoon, sillä *hovioikeuden vanha arkisto on tuhoutunut* Turun palossa 1827.⁹⁴ Palossa säästyi ylipäättään vain 1800-luvun alun asiakirjoja. Sitä edeltävältä vuosisadalta hovioikeuden asiakirjoista ovat säilyneet vuonna 1775 perustetun Vaasan hovioikeuden käsiteltäviksi siirrettyjen juttujen paperit.

1600-luvun kohdalla tilanne on heikoin. Asiakirjoja on säilynyt vain satunnaisesti. Matthias Caloniuksen kokoelmassa on hovioikeudelle osoitettuja kuninkaallisia kirjeitä vuosilta 1655-1670 ja Turun maakunta-arkistossa eräs vanha side »Finska Anecdoter», joka sisältää hovioikeuden tuomioita kahdelta viikolta.⁹⁵ Jonkinlainen kuva hovioikeuden käsittelemistä asioista olisi voitu saada tutkimalla revisiojuttuja, mihin ei kuitenkaan työekonomisista syistä ole ryhdytty.

Tämän lisäksi on jonkin verran säilynyt Turun hovioikeuden kiertokirjeitä.⁹⁶ Niiden heikkous lähdeaineistona tässä yhteydessä on kuitenkin siinä, että kiertokirjeet sisältävät ohjeita sen tuomiopiirin alioikeuksille eivätkä niinkään ole kertomassa hovioikeuden sisäisestä järjestyksestä ja toiminnasta. Niissä muutamassa hovioikeuden kirjeessä, jotka koskivat asianajoa, oli kyse kehoituksesta noudattaa asianomaista kuninkaallista säännöstä. Niinpä Turun hovioikeuden kiertokirjeessä 20.4.1696 ilmoitettiin (muistutettiin) hovioikeuden noudattavan 14.5.1686 annettua kuninkaallista kirjetä, eli kieltäytyvän hyväksymästä oikeudenkäyntiasiamieheksi ketään, joka oli alioikeudessa ollut juttussa tuomarina tai oikeuden palvelijana.⁹⁷

Ruotsin valtionarkistossa voi vielä tavata yhden kansion, joka sisältää svean kokoelman erilaisia Turun hovioikeuden asiakirjoja, »Strödda handlingar, Avlöningshandlingar och Statuter».⁹⁸ Nimensä mukaisesti kyse on hajanaisista asiakirjoista, jotka pääasiassa ovat ohjesääntöjen luonteisia. Asiakirjat koskevat muun ohessa hovioikeuden työaikoja, jäsenten läsnäoloa istun-

see Nihls Bielcken määräämisestä sekä hovioikeuden presidentiksi että huolehtimaan kruununveroista koko Suomen maaherrana.

⁹⁴ Turun hovioikeuden vanhasta arkistosta ks. Oja, s. 169-179.

⁹⁵ Vrt. Oja, s. 179, joka ilmoittaa sen olevan VA:ssa. Sieltä se on kuitenkin valtionarkiston ilmoituksen mukaan siirretty maakunta-arkistoon.

⁹⁶ Helsingin yliopiston kirjaston käsikirjoituskokoelmassa on muun muassa »Åbo Hofrätts Universaler 1623-1735, samling gjord af Matthias Calonius».

⁹⁷ Tuosta kuninkaallisesta kirjeestä tulee puhetta vielä jäljempänä. HYK Åbo Hofrätts Universaler 1635-1718, s. 90.

⁹⁸ SRA Juridica. Afd. V, Vol 6 »Juridica angående hovrätterna».

noissa, pöytäkirjojen nopeaa toimittamista hovioikeuteen, auskultanttien ottamista⁹⁹, kihlakunnantuomarin virkoihin liittyneiden verojen (räntä) jakamista Turun hovioikeuden asessorien kesken ja laskelmia hovioikeuden henkilökunnan tuloista. Lisäksi niiden joukossa on muutama riita-asia ratkaisu.

Noiden vähäisten asiakirjojen¹⁰⁰ perusteella on lähes mahdotonta tehdä johtopäätöksiä Turun hovioikeuden menettelytavoista, saati sitten sen mahdollisista asianajajia koskeneista järjestelyistä. Toisaalta voidaan sen lisäksi, mitä edellä jo mainittiin Turun hovioikeuden toimivallasta, todeta sekä tuomioistuimen menettelyä että valtuutusta koskeneen *lainsäädännön* olleen *valtakunnallista*. Kaikissa hovioikeuksissa käsittelyajanjaksona menettelyn ja asianajon kulmakiviä olivat oikeudenkäyntiordinantia vuodelta 1614, vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestys ja sittemmin vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestys sekä eräät varsinkin 1600-luvun lopulla annetut ja usein myös asianajoon puuttuneet kuninkaalliset asetukset.

Aikaisempaa tutkimusta koskeneesta jaksosta kävi ilmi, että varsin yleisesti on väitetty asianajajalaitoksen järjestämisessä Turun hovioikeudessa noudatetun samoja periaatteita kuin Tukholmassa, jopa Svean hovioikeuden prosessiohjesäännön määräyksiä vuodelta 1656. Ydinkysymys näin ollen on se, toimiko Turun hovioikeudessa oma jollain tavalla auktorisoitu asianajajakuntansa. Turussa toimineita asianajajia on kuitenkin tarkoitus käsitellä vasta siten, kun jatkossa *Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjojen avulla* tarkastellaan oikeudenkäyntivaltuutetun käyttöä ja kaupungin asianajajakuntaa. Raastuvan oikeuden pöytäkirjoissa nimittäin tavataan merkintöjä myös hovioikeusasianajajista. Näin saatuja tietoja voidaan sitten täydentää erilaisilla henkilöhistoriallisilla, muun muassa matrikkeleista löytyvillä, tiedoilla.

Käsitystä *hovioikeusmenettelyä koskeneiden periaatteiden yhtäläisyydestä* voidaan tukea eräillä Götan hovioikeuden arkistosta saaduilla tiedoilla. Asianajoa Götan hovioikeudessa nimittäin näyttävät koskeneen pääosin samat periaatteet ja menettelytavat kuin Svean hovioikeudessa. Lokakuussa 1679 *Götan hovioikeus* oli päättänyt siellä toimineista asianajajista.¹⁰¹

Hovioikeuden ohjeiden ensimmäinen kohta oli täysin *samansisältöinen kuin Svean hovioikeuden* prosessiohjesäännön asianajajia koskenut määräys. (Alle

⁹⁹ Viimeksi mainittu löytyy myös UUB B 115a 4) »Extract af Kongl Majts resol. på Åbo HofRätts förfrågningar 6 § om Auscultanter, dat d 10.5.1633».

¹⁰⁰ Tai Vörlundin jo vuonna 1796 kirjoittaman hovioikeuden historian Försök till en historisk beskrifning öfver den Kongl. Hofrätten i Åbo, Åbo 1796.

¹⁰¹ »Göta hovrätts föreskrifter d. 29/10 1679 ang. procuratorer wid hoffrätten», UUB B 115b 19) f. 50ff.

dhe som äro sinnade att låta sigh här wedh kongl Rätten för ordinarie procuratorer bruka skohla supplicando der om anhålla ...) Asiakirja jatkui muun muassa asianosaisten poissaolon seurauksia, oikeuteen jätettyjen asiakirjojen lukumäärää, oikeudenkäyntikulujen korvaamista, väärän kopion jättämisen ja herjaavien sanojen käyttämisen seuraamuksia koskeneilla määräyksillä. Lopuksi lausuttiin, kuten Svean hovioikeudenkin kyseisessä säännössä, asiamiehen olleen ensisijaisesti vastuussa väärästä menettelystä tuomituista sakoista. Hänellä oli kuitenkin oikeus periä suoritus päämieheltään, mikäli hänessä oli syytä.

Lisäksi tiedetään, että hovioikeuksilla on ollut yhteistoimintaa niin, että niiden kesken oli keskusteltu ja päätetty eräistä toiminnan periaatteista. Helmikuussa 1640 pitivät Götan ja Turun hovioikeuksien presidentit ja Svean hovioikeuden eräät asessorit Nyköpingissä neuvonpidon, jossa laadittiin oikeuslaitosta koskenut mietintö (ang. några puncter i justitièvesendet). Päähuomio mietinnössä kiinnitettiin lainlukijajärjestelmään, varsinkin lainlukijoiden asettamiseen. Myös valtuutukseen kajottiin. Kohtuullisena pidettiin, että jokaisella, joka tuli toisen asiassa oikeuteen, oli laillinen ja tyydyttävä valtuutus (är försedd med een lagl. och nöjachtigh fullmacht...).¹⁰²

2. ASIANAJOMÄÄRÄYKSET REVISIOETUA HAETTAESSA

2.1. Muutoksenhakemisesta hovioikeuden ratkaisuun

Asianajajalaitoksen järjestämisestä hovioikeuksissa on syytä siirtyä asianajo-toimintaa eräänlaisessa korkeimmassa oikeusasteessa (justitierevision) koske-neisiin määräyksiin. Niitä annettiin vasta 1600-luvun jälkipuoliskolla, ja mää-räysten lukumäärä oli hyvin vähäinen. Syy molempiin selviää ainakin osittain, kun lyhyesti selvitetään kyseisen instanssin olennaisimpia piirteitä. Edellä on jonkin verran käsitelty kuninkaan tuomiovaltaa sekä yritystä muodostaa Svean hovioikeudesta korkein kuninkaallinen tuomioistuin. Siitäkin mainittiin, että ennen hovioikeuden perustamista ja kiinteän oikeusastejärjestyksen luomista, kuningas oli edustanut valtakunnassa korkeinta tuomiovallan haltijaa, jolla oli *oikeus purkaa kaikki vääriksi katsomansa tuomiot*.

Tuo oikeus säilytettiin Svean hovioikeudelle annetussa valtakirjassa (... bryta

¹⁰² UUB B 111 49) f. 251.

alle Skrock = Socknir och Uff = Socknir).¹ Vetoaminen kuninkaaseen oli siinänsä vanha tapa, ja edelleenkin kuninkaan oli mahdollista *vapaasti harkita*, mitä asiassa oli pidettävä totena.² Forsmanin mukaan Svean hovioikeus kantoi jo melkein alusta pitäen itsessään hajoamisen siementä siltä osin kuin oli puhetta sen toiminnasta korkeimpana kuninkaan tuomioistuimena,³ minkä lisäksi uusien hovioikeuksien perustaminen entisestään järkytti sen asemaa.

Kuninkaan persoonallisen tuomiovallan ja hänen nimissään toimineen hovioikeuden keskinäinen suhde määriteltiin vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksessä. Se asianosainen, joka oli tyytymätön kuninkaallisen hovioikeuden ratkaisuun, saattoi viedä asian vielä kuninkaan itsensä käsiteltäväksi. Oikeusalamainen sai, mikäli hänen anomuksensa hyväksyttiin, *revisioedun* (beneficium revisionis):

»Så ändoch Sweriges Lagh medhgifwer, at ingen må wadia ifrån thenna wår Konungslige Doom och Hoffrätt, och then Rättegångs = Ordinantie som i Örebro är bewilliat, förmår, at then som samma wår Konungslige Doom qwälier, skal wara fallen til ett hundrade Daler; Lijkwål medan Wij äga högsta Doom öfwer alla Domare i Sverige, och oss bör om alle Måhl Sanningen vthleta, såsom och återbryta alla Schrochsokner: Therföre må then som befinner sigh beswärat öfwer wår Konungslige Doom, icke genom något Wädiande, uthan genom ödmiuk Böneskrift gifwa om sitt Beswär tillkänna, och niuta hoos oss Beneficium Revisionis:...»⁴

Anomus tutkittiin Tukholmassa kuninkaallisessa kansliassa ja jos havaittiin aihetta hovioikeuden päätöksen tarkistamiseen, suotiin revisioetu.⁵ Edun saaminen oli kuitenkin *riippuvainen kuninkaan harkinnasta, armosta*, eikä hovioikeuden tuomioon saatu muutosta varsinaisilla muutoksenhakuineilla. Näin ollen voitiin katsoa, että hovioikeus edelleen oli korkein varsinainen muutoksenhakuaste.

Kuningas tuomitsi yleensä muutaman valtaneuvoston jäsenen, valtaneuvoksen, kanssa. Ellei kuningas ollut maassa, käytti kuninkaalle kuulunutta ylintä tuomiovaltaa valtakunnanneuvosto kokonaisuudessaan. Kyseiselle *ratkaisutoiminnalle* alkoi vähitellen vakiintua nimitys *revisio-oikeus* (revisions rätt).⁶

¹ Kuninkaalle tuli yleensä myös alistaa kuolemantuomiot, paitsi jos hän ei ollut maassa.

² Ks. Myhrberg 1977, s. 852.

³ Forsman, s. 314-315.

⁴ Vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksen 35 kohta.

⁵ Blomstedt 1973, s. 142.

⁶ Almquist 1960, s. 36.

Vuonna 1647 oli asetettu erityinen revisiosihtööri (Johan Stiernhöök), jonka tehtävänä oli valmistella ja esitellä kuninkaan ratkaistavaksi saapuneet oikeusasiat. Vaikka kuninkaan neuvosto oli jo 1630- ja 1640-luvuilla yritetty jakaa osastoihin niin, että yksi käsittelisi aina revisioasioita, niin vasta vuonna 1673 päätettiin, että vain osa neuvostosta seurasi kuningasta tämän matkoilla. Loput neuvoksista käsittelivät oikeudellisia asioita.⁷

1680-luvulta lähtien tuo *osasto* alkoi kulkea nimellä *oikeusrevisio(ni)* (Justitiae Revision), ja siitä kehittyi eräällä tavalla pysyvä tuomioistuin.⁸ Kuitenkin vielä vuonna 1751 julkaistussa siviiliprosessia koskevassa teoksessaan Nehrman katsoo, ettei kyseessä ollut instanssi vaan toiminta (Justitiae Revision ej är någon Instantia, eller formerad Rätt, utan allenast en Revisio Actorum).⁹ Vapaudenajalla kuninkaalla oli revisioasioita ratkaistaessa kaksi ääntä ja ratkaiseva vaikutus äänten mennessä tasan. Lisäksi vuoden 1723 valtiopäiväjärjestyksen nojalla saivat säädyn oikeuden tutkia oikeusrevision toimintaa, ja yksittäiset kansalaiset saattoivat tehdä valituksia suoraan säädylle.¹⁰

2.2. Vuosien 1662 ja 1682 revisioplakaattien määräykset

Ensimmäiset asianajotoimintaa koskeneet määräykset tavataan vuonna 1662 annetussa kuninkaallisessa plakaatissa »Kongl. Maj:ts Placat angående Revision öfwer Justitiae Sakerna».¹¹ Tuossa säädöksessä *ensimmäistä kertaa* yli-päätään kajottiin *revisiomenettelyn yksityiskohtiin*. Sääntelyn kohteena oli myös oikeudenkäyntiasiamiehen toiminta. Siihen puututtiin valasäännöksillä. Plakaatin toisessa kohdassa määrättiin jokaisen asianajan (prokuraattorin) velvollisuudeksi vannon revisiovala. Siinä hän vakuutti, ettei ymmärtänyt muuta kuin, että hänen päämiehellään oli oikeudenmukainen asia ja riittävä syy ha-

⁷ Almquist 1960, s. 36.

⁸ Blomstedt 1973, s. 166.

⁹ Nehrman 1751, s. 63.

¹⁰ Vuonna 1738 annettiin asetus »Förordning ang. dem som hos Rikens Ständer vilja beswära sig öfwer Kongl. Justitiae Revisionens Domar och Resolutioner, 22.11.1738», joka koski oikeusrevision päätöksestä säädylle tehtävää valitusta, Modée II, s. 1356-1357. Tämän kehityksen katkaisi vuoden 1772 hallitusmuoto. Siinä säädettiin, että oikeusrevisioon kuuluvien valtaneuvosten tuli olla henkilöitä, jotka olivat toimittaneet tuomarinvirkaa ja tunnetut vilpittömiksi ja lainoppineiksi miehiksi. Vuoden 1789 yhdistys- ja vakuuskirjassa perustettiin erityinen kuninkaan korkein oikeus, ja siihen oli pääsy myös aatelittomilla. Vuonna 1809 uskottiin korkein, hallitsijasta riippuvainen, tuomiovalta hallituskonseljille ja vuonna 1816 Suomen senaatin oikeusosastolle. Vuonna 1918 perustettiin sitten korkein oikeus.

¹¹ 28.6.1662, Schmedeman, s. 321-324.

kea revisiota, ja ettei hän käyttänyt vihaa, vääryyttä tai muita vääriä keinoja ajan kuluttamiseksi tai asian pimentämiseksi:

»...at dhe icke annars kunna förstå, än at dheras Principaler hafwa en rättferdig saak, och skälig orsak den under Revision at fortsättia, och at dhe ingen arghet, witterlig osanning, eller andra funder willia bruka, hwarigenom tijden kan förhalas och saken förmörckas.»

Asianajajan valan tarpeellisuutta perusteltiin väittämällä revisioetua haetun usein vain asianajajan tarpeita ajatellen. Vaikka päämies itse olisi tyytynyt hovioikeuden ratkaisuun, niin asian pitkittämistä halunnut prokuraattori houkutteli hänet hakemaan revisiota:

»Effter som man ofta förnimmer, at sielfwa Principalen fuller skul-le sig låta benöya med afsagde Wår Hoffrätts Dom, men blifwer ofta til Revision äggjat och stryckt af Procuratoren, som sig förlustar at föra Saken uti widlyffthet.»

Myös revisioetua hakenut asianosainen oli velvollinen kirjallisesti tai suullisesti antamaan revisioalan. Plakaatin ensimmäisen kohdan mukaan hovioikeuden ratkaisuun tyytymättömän asianosaisen tuli jo hovioikeudessa ennen revisiorahan maksamista vannon valansa. Tuolloin asianosainen vakuutti, että hänen muutoksenhakunsa motiivit olivat puhtaat, ja ettei hän muuta ymmärtänyt, kuin että hänellä oli oikea asia puolustettavanaan:

»... at han samma Revision söker, icke af arghet och hämbdgirug-het, eller at förhala tijden och saken fäfängeligen uppehålla, utan at, han icke annars förstår, än at han skal hafwa en rätt Sak at påstå, och at han Action med möjelig flijt will fortsättia.»

Vaikka säädöksessä ei puhuttu yleisesti valtuutetuista (fullmächtig) vaan asianajajista, prokuraattoreista, ei tämä oikeuttane vielä päättämään, että vain auktorisoidut asianajajat olisivat olleet yksinoikeutettuja toimimaan valtuutettuina revisioasteessa.¹² Mitään nimenomaisia *revisioasianajajia*, jo menettelyn poikkeuksellisuudesta johtuen, *tuskin* oli olemassa. Toki oli muutoksenhakumenettelylle tyypillinen kirjallinen muoto¹³ omiaan keskittämään jut-

¹² Tosin 1700- ja 1800-luvuilla tehtiin yrityksiä saada aikaan asianajajayksinoikeus nimenomaan korkeimmassa oikeusasteessa. Mikään ei kuitenkaan oikeuta päättämään, että esimerkiksi aateliston oikeuteen käyttää palvelijoitaan olisi kajottu.

¹³ Alkujaan hovioikeus jopa lähetti edustajansa valtaneuvostoon vastaamaan tehdystä ratkaisusta. Vähitellen kuitenkin revisiomenettelystä tuli yhä enemmän kirjallista, edellisen oikeusasteen asiakirjojen tarkistamista, Blomstedt 1973, s. 142. Termi prokuraattori saattoi sitä paitsi viitata juuri oikeudenkäyntikirjoitusten laatimiseen, kuten Turun raastuvanoikeuden aineistoa myöhemmin käsiteltäessä joudutaan toteamaan.

tujen hoitoa kirjoitustaidon ja muut muodollisuudet hallitseville asiamiehille ja oletettavasti juuri hovioikeuksissa asianajotehtävissä toimineille henkilöille. Olivathan he jo ajaneet asiaa. Selvää on myös, että väite turhiin muutoksenhakuihin houkuttelemisesta liittyi juuri asioimiseen palkkiota vastaan. Silti velvollisuus valaan asiamiehen oikeudenmukaisista motiiveista koski mitä luultavimmin kaikkia oikeudenkäyntiasiamiehiä.¹⁴

Sääntelyn tendenssit olivat samat revisiosäännöksiä muuttaneessa ja täydentäneessä plakaatissa vuodelta 1682 »Kongl. Maj:ts Placat och Förordning angående Justitiae Sakerne uti thes revision, förnyat och förbättrat».¹⁵ Yleisenä perusteluna uusille säännöksille esitettiin väite laittomuuksista, taitamattomuudesta ja väärinkäytöksistä käytettäessä revisioetua. Asianosaiset käyttivät sitä riidanhalusta ja riitaa pitkittääkseen, mistä aiheutui suurta vaivaa kuninkaalle ja muille revisioasioita käsitteleville:

»...wid bruket och nyttiandet af thetta nådige beneficio mycken olag, oskick och missbruk sig inritat hafwer, och dageligen tiltager, som the stridande parterne lika som upägga til trätelust och skadelige twisters förlängiande och öfwerhopande, oss och them, som wid Revisions arbetet brukas, til största besvär, och wederparten til skada, omkostnad och förtret;...».

Asetuksen toinen kohta koski oikeudenkäyntivaltuutettuja, ja siinä väitettiin, kuten 20 vuotta aikaisemminkin, asianosaisten usein kyllä halunneen tyytyä hovioikeuden ratkaisuun, mutta heidän oikeudenkäyntiavustajansa saaneen heidät hakemaan revisiota:

»Och såsom ofta händer at sielfwa Principalerne skulle sig med then afsagde Dommen benöija låta, men blifwa ibland af Procuratorerne upägade och styrckte til at än widare föra saken i widlöftighet;».

Niinpä advokaattien ja prokuraattorien kuin muidenkin valtuusmiesten oli ilmoitettuaan erityisen revisiorahan maksulla hakevansa revisiota vannottava hovioikeuden edessä *kaksi valaa*: sekä revisiovala että puhtaan (oman)tunnon vala (så Revisionis som Calumniae och Malitae Ederne). Ensin mainittu oli revisioetua hakeneen asianosaisten asiamiehen osalta sisällöltään samanlainen kuin 1662 plakaatin asianajajan vala ja koski muutoksenhaun motiiveja. Myös vastapuo-

¹⁴ Vuoden 1682 revisiosäädöksessä lueteltiin sitten kaikki oikeudenkäyntivaltuutetut.

¹⁵ 31.8.1682, Schmedeman, s. 772-779. Myös edellisenä vuonna oli annettu revisiota koskenut armollinen asetus »Kongl. Maj:ts nådige Förordning angående Justitiae Sakerne uti thes Revision och hwad som ther wid observeras bör», 2.4.1681, Schmedeman, s. 731-734. Se ei kuitenkaan sisällä tutkimusteeman kannalta merkityksellisiä säännöksiä.

len asiamies määrättiin nyt valalle, jossa hän lupasi vilpittömänä miehenä valvoa päämiehensä oikeutta ja olla vihasta, epärehellisydestä tai muutoin väärin keinoin viivyttlemättä asiaa.

Mikäli advokaatti tai muu asiamies ajettuaan kyseistä asiaa ensin hovioikeudessa ei jo siellä¹⁶ ollut antanut puhtaan omantunnon valaa, tuli hänen tehdä se. Tämä tarkoitti sitä, että asiamies vannoi päämiehensä asianosaisaseman sekä hänen oman tehtävänsä¹⁷ mukaisen valan, jossa hän lupasi toimia rehellisesti samaan tapaan kuin vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksen 15 kohdassa oli määrätty.¹⁸ Oikeudenkäyntijärjestyksen mukaanhan vala voitiin pyytää, kun hovioikeus oli harkinnut sen tarpeelliseksi. Revision hakemiseen liittyen se määrättiin nyt pakolliseksi. Vastaava velvollisuus oli määrätty asiamiehelle, joka vasta revisioasteessa oli ottanut jutun hoitaakseen. Myös asianosaiset vantoivat kaksi valaa.

Oikeudenkäyntiasiamiesten toimintaan puututtiin siis, kuten yleensäkin, valasäännöksillä. Revisioalan avulla asianajaja pantiin harkitsemaan sitä, *min-kälaisia revisiojuttuja* hän otti ajaakseen. Asianosaisen taas tuli tarkkaan harkita, hyväksyikö hän hovioikeuden ratkaisun vai ei. *Turhaan* revisiota *ei* saanut hakea. Mahdottomalta kuitenkin tuntuu ajatus, että pitävin kriteerein olisi voitu todeta¹⁹, milloin hovioikeuden antamaan ratkaisuun oli haettu muutosta turhaan, eli muutoin kuin oikeuden toteutumisen toivossa. Tiedetäänhän hovioikeuksien harkintavallan 1600-luvulla olleen varsin suuri, vaikka niiden asema kokikin muutoksia 1680-luvulla.

Hovioikeuksien vaikutus oli kasvanut erityisesti 1650-luvulle tultaessa sen seurauksena, että hovioikeudet toimivat lain lieventäjinä, eli lievensivät alioikeuksien tuomitsemia kuolemanrangaistuksia ja käyttivät alunperin kuninkaalla ollutta armahdusoikeutta. Tämä johti suureen kuiluun lainsäädännön ja oikeuskäytännön välillä. Kaarle X oli kehottanut vuonna 1658 hovioikeuksia noudattamaan kirjoitettua lakia, ja yrittänyt näin rajoittaa niiden harkintavaltaa. Vuonna 1672 kiellettiin arbitraatio siviiliasioissa, ja kahta vuotta myöhemmin sitä rajoitettiin rikosasioissa. Seuraavalla vuosikymmenellä hovioikeudet menettivät vapaan harkintavaltansa, mikä osaltaan ilmensi kasvanutta kuninkaan-

¹⁶ Tai muussa tuomioistuimessa, jonka ratkaisuun muutosta nyt haettiin.

¹⁷ Valan sanamuodosta kävi ilmi muun muassa se, oliko hän asianajaja tai muu asiamies.

¹⁸ Nehrmanin mukaan tuon valan »Juramentum Calumniae och Malitiae» tarkoituksena oli estää epäoikeudenmukaisten ihmisten väärät pyynnöt ja riidanhalu, Nehrman 1751, s. 290.

¹⁹ Tai että jälkikäteen tutkija voisi todeta.

valtaa.²⁰ Lainsäädäntö jäi kuitenkin edelleen vanhentuneeksi ja aukolliseksi, eikä hovioikeuksien asema muun muassa oikeudenkäyttöä valvovana ja yhteinäistävänä instituutiona horjunut.

Näyttäisi siltä kuin valasäännöksillä olisi yleisen kontrollin lisäksi haluttu *puuttua kuninkaalle tulleiden juttujen määrään*. Samansuuntaista havaitaan muissakin mainittujen revisioasetusten määräyksissä. Se saattaa kertoa tosiasiasta, että revisioasioita oli runsaasti, eli että hovioikeuksien (ja muiden yli-oikeuksien) ratkaisuihin ei haluttu tyytyä. Rajoittamalla kuninkaalle tulleiden juttujen määrää voitiin puolestaan pönkittää hovioikeuksien asemaa. Tämä voitiin tehdä, kun samoihin aikoihin kavennettiin niiden itsenäistä päätös- ja toimivaltaa.²¹

Revisioplakaatit ja niissä mainitut asianajomääräykset ovat yhteydessä myös siihen, että revisiomenettelystä, joka oli tarkoitettu alunperin poikkeukselliseksi armosta myönnetyksi *beneficiumiksi*, kehkeytyi 1600-luvun lopulle tullessa yhä selvemmin *korkein oikeusaste*. Juttujen esille ottaminen kuninkaan tai oikeushoidosta vastuullisten valtaneuvosten edessä, oli erityinen etu, joka jatkuvasti myönnettiin vain armosta. Kuitenkin oikeusrevisio antoi alistettujen rikosasioiden ja hovioikeuksien esittämien kysymysten yhteydessä, ja sittemmin omasta aloitteestaan, määräyksiä ja ohjeita yli-oikeuksien oikeudenkäytölle. Lisäksi oikeusrevisio, varsinkin sitten, kun oli nimetty erilliset revisio-sihteerit, ja heidän ympärilleen oli kehittynyt erityinen virasto, alempi oikeusrevisio, otti tehtäväkseen oikeushallinnon yleisen johtamisen ja valvonnan. Tämä kehitys oli kutakuinkin päätöksessä suurvaltakauden lopussa.²²

Puuttuminen asianajajien toimintaan näyttäytyy edellä esitetyn valossa yhtenä yrityksenä *säännellä revisio-oikeuden käyttöä* ja muutoinkin puuttua asianosaisten menettelyyn kyseisessä instanssissa. Toki on kiinnitettävä huomiota väitteeseen, että asianajajat houkuttelivat asianosaisia hakemaan muutosta yli-oikeuden ratkaisuun. Samansuuntaisiin lausumiin törmätään jäljempänä vielä monesti, ja ne lisääntyivät 1600-luvun lopulla. Asianajajan todettiin haluan riitaa palkkion toivossa, ansaitakseen elantonsa. Nyt esitetyt väitteet liittyivät varmasti ainakin osaksi siihen tosiasiaan, että asianajoa harjoitettiin tuohon aikaan jossain määrin ammattimaisesti. Luultavasti oli myös niitä, jotka tuolloin jonkinlaisessa kilpailutilanteessa ennen muuta oman palkkionsa toi-

²⁰ Myhrberg 1977, s. 856-857.

²¹ Blomstedt 1973, s. 167.

²² Blomstedt 1973, s. 166; Jotain merkitystä on tässä yhteydessä annettava ehkä myös sille, että silloisella valtaneuvostolla ei ollut kovinkaan laajoja resursseja oikeusjuttujen ratkaisemiseen.

vossa olivat kannustaneet päämiestään hakemaan revisioetua. Sen sijaan liit-
tyen arvioon muutoksenhaun tarpeellisuudesta viitataan edellä lausuttuun.²³

2.3. Resoluutio päämiehensä hylänneistä asianajajista

Asianajajien toimintaan revisioasteessa puuttui vielä vuonna 1695 annettu kuninkaallinen resoluutio kirjallisten muistioiden käyttämisestä ja advokaateista, jotka hylkäsivät päämiehensä kirjoitettuaan ensin heidän puolestaan oikeusrevisioon. Resoluutio kulki nimellä »Resolution angående missbruk med skriftelige Memorialer, så ock Advocater som öfvergifwa theas Principaler, sedan the för them uti Kongl. Maj:ts Justitiae Revision skrifwit».²⁴ Se on yksi monista 1600-luvun kahdella viimeisellä kymmenellä annetuista asianajajien toiminnan yksityiskohtiin puuttuneista säädöksistä. Säädös paljastaa mielenkiintoisen menettelytavan. Käsittely oikeusrevisiossa, kuten hovioikeuksissa, oli vuosisadan lopulla ennen muuta kirjelmien vaihtoa, minkä jälkeen asiasa saatettiin järjestää erityinen suullinen käsittely (mundtlig conference). Tuolloin sallittiin, että asianosaiset, erityisesti »yksinkertainen väki», saivat muistinsa tueksi ja asian käsittelyn helpottamiseksi käyttää kirjallisia muistiinpanoja ja lukea ne oikeudelle:

»Kongl. Maj:t hafwer fuller i nåder tillåtit, at en och annan af the rättsökiande Parter, i synnerhet the, som enfaldige äre, eller af blödighet sitt tal icke tiltro sig at kunna så framföra, som the tycka theas angelägenhet samt sakernes beskaffenhet fordra och kräfva, måge til at hielpe sitt minne, betiena sig af skrifteligen upsatte Memorialer, them the fått i ställe för muntelige conference sielfwe upläsa;...»

Tätä etuutta väitettiin kuitenkin käytetyn väärin niin, että kuninkaalle esitettiin sekä pitkiä ja laajoja memoriaaleja että monisanaisia suullisia selvityksiä, jolloin asian käsittelystä tuli rasittava. Tällaisten memoriaalien käyttö kiellettiin ja asianosaiset määrättiin laatimaan revisiohakemuksensa 50 hopeatalerin sakon uhalla niin, että siitä ilmenivät kaikki asian perustelut, jotta he tämän jälkeen saattoivat suullisesti ja ilman suurempaa selittelyä esittää tarpeelliset lisäyksensä ja huomautuksensa (tå the sedan kunna munteligen och utan stor widlöftighet föredraga, hwad the widare och thes utan finna nödigt at påminna).

²³ Tämän lisäksi puheena olevat sääntelyt saattoivat liittyä siihen yleisempään ja periaattellisempaan asianajajiin kohdistuneeseen tyytymättömyyteen, josta jäljempänä vielä kerrotaan.

²⁴ 9.4.1695, Schmedeman, s. 1403-1404.

Säädöksessä kerrottiin lisäksi asianajajista (advocater), jotka olivat alemmissa oikeusasteissa toimineet asianosaisten puolesta sekä laatineet revisioanomuksen ja nostaneet siitä palkkion, mutta eivät saapuneetkaan kuninkaan luo juttua hoitamaan. Tästä aiheutui asianosaiselle kuluja ja hänen oikeutensa saattoi joutua kärsimään:

»...lämnandes sine Principaler i sticket, hwarigenom the icke allenast til fåfänge omkostningar blifwa brachte, utan ock uti sin tilståndige rätt kunna mycket komma til at lijda.»

Siltä varalta, että asianajaja oli vetäytynyt tehtävästään, ja päämies sitten hävisi juttunsa, säädettiin advokaatti tuomittavaksi rangaistukseen oikeudenkäynnin väärinkäytöstä niin kuin omassa jutussaan. Määräyksen tavoitteena oli, etteivät asianajajat ottaisi hoitaakseen enempää juttuja kuin he ehtivät kuninkaan edessä ajamaan:

»...på thet måge lära intet annat at för sig taga, eller och skrifwa, än thet the tänckia sig in för Kongl. Maj:t at kunna förswara».

3. ASIANAJAJALAITOKSEN JÄRJESTÄMINEN RAASTUVANOIKEUKSISSA

3.1. Prokuraattorien käyttöä koskenut kielto vuodelta 1619

Alussa esitetyssä kirjallisuuskatsauksessa kävi selvästi ilmi yksimielisyys siitä, että suurimmissa raastuvanoikeuksissa ryhdyttiin suunnilleen samoihin aikoihin kuin hovioikeuksissa toimenpiteisiin asianajajalaitoksen järjestämiseksi. Säädöstasolla tämä havaitaan lähinnä Tukholman raastuvanoikeuden kohdalla.¹ Oikeudenkäyntiä Tukholman raastuvanoikeudessa koskeneesta säännöstä »Ordning och Stadga, huru hwar och een som här på Rådstugun någon Saak hafwer at framföra, sigh förhålla och ther medh procedera skal» vuodelta 1654² käy ilmi, että oikeudenkäynneissä esiintyi laajamittaisesti asiamiehiä, myös asianajajiksi, prokuraattoreiksi, nimettyjä. Säännössä puututtiin kuitenkin

¹ Tukholman kaupungissa voimassa olleista määräyksistä on erityinen kokoelma »Stockholms Stadz Ordinantier, Påbud och Publicationer med Flijt hopsamlade och til Almän Nytt och Tienst, med fulkomligt Orda Register framgifvne af Magn. Lagerström jun. Första och andra delen, Stockholm 1731; Muiden kaupungien asianajoa koskeneista päätöksistä ja periaatteista voidaan saada tietoa maistraattien/raastuvanoikeuksien pöytäkirjoista.

² 12.7.1654, Lagerström, s. 100-103.

vain yleisesti oikeuteen käyttää valtuusmiehen palveluja. Seitsemää vuotta myöhemmin annettu sääntö »Ordning och Stadga huru hwar och een som på Stockholms Rådhuus och Kämberstugarne någon saak hafwer at framföra, sigh förhålla, och ther medh procedera skal»³ sisälsi sitten nimenomaisesti asianajalaitosta koskeneita määräyksiä.

Raastuvanoikeuksien prosessia koskeneet perussäännökset sisältyivät Maunu Eerikinpojan kaupunkilain raastuvankaareen. Lain kuninkaankaareessa oli määräyksiä pormestarien ja raatimiesten valinnasta ja heidän toiminnastaan. Kaaren 2 luvun mukaan tuli kahden pormestarin ja 12 neuvosmiehen toimia oikeusistuimena. Vuonna 1619 annettiin kaupunkien hallintoa koskenut sääntö »Stadga om städernas administration och upkomst i Rijkhet»⁴, joka koski muun muassa kaupunkien oikeudenhoitoa. Tuon hallintosäännön juridinen asema on tosin eräällä tavalla epäselvä. Se oli kansleri Axel Oxenstiernan laatima, mutta sitä ei koskaan virallisesti vahvistettu. Säännöstä neuvoteltiin kaupunkien edustajien kanssa vuosina 1619-1620, mutta kaupungeja ei miellyttänyt sen sisältämä, suurvalta-ajalle tyypillinen, lisääntynyt kruunun kontrolli. Vain viisi kaupunkia otti säännön sisällön privelgioihinsa.⁵ Varsin pian kuitenkin kasvavan kuninkaanvallan ja valtiojärjestyksen keskittämisen paineista toisaalta sekä kaupungeja koskeneiden säännösten puutteellisuuden ja privilegioiden ristiriitaisuuden johdosta toisaalta tuota hallintosääntöluonnosta alettiin pitää voimassa olevana oikeutena.⁶ Ainakin voidaan todeta, että säännössä mainittuja järjestelyjä kemnerinoikeuksien toiminnasta näytetään monissa suuremmissa kaupungeissa noudatetun.

Säännön toisen kohdan mukaan kaupungeissa tuli olla pormestarin, raatimiehen, kemnerin ja kaupunginkirjurin toimen haltijoita (...Thesse Embeten hållas och handhafwas, som äro Borgmästare, Rådmän, Cämnrärer, Stads-skrifware). Kemnereitä tuli olla kaksi, minkä lisäksi määrättiin kruunun edustajan läsnäolosta. Kemnerinoikeuden tuli käsitellä kaikki vähäisemmät asiat (ringa och smärre saker). Se ratkaisi kaikki pienehköt rikosasiat, lähinnä järjestysrikkomuksiksi katsottavat, mutta myös pienemmät siviiliasiat. Lisäksi se suoritti tutkintaa rikosasioissa ja hoiti hallinnollisia asioita.⁷ Muutosta sen ratkaisuihin haettiin raastuvanoikeudesta. Näin ollen raastuvanoikeus toimi sekä

³ 10.5.1661, Lagerström, s. 177-185.

⁴ 26.12.1619, Stiernman, Kongl. Bref, Stadgar och Förordningar I, s. 731-755.

⁵ Ranta 1981, s. 72.

⁶ Ranta 1981, s. 74-75, toteaa, että sitä alettiin pitää »annettuna asetuksena».

⁷ Ks. Nehrman 1751, s. 117-118. Ks. myös kuninkaallinen kirje »Til Svea Hofrätt angående criminal sakers sluteligt afgörande wid Ciämnärs Rätten, i the mål som äro under 60 Dal. Sölfwemynt», 23.3.1699, Schmedeman, s. 1541-1542.

muutoksenhakuinstanssina että ensimmäisenä asteena, mikä tosiseikka osaltaan selittää jäljempänä usein esille tulevan raastuvanoikeusprosessin kirjallisen muodon lisääntymisen.

Suomalaisissa tuomiokirjoissa havaitaan heti tuomiokirjasarjojen ensimmäisiltä ajoilta eli 1600-luvun alusta merkkejä kemnerinoikeuksien toiminnasta.⁸ Yleensä niitä oli vain suurimmissa kaupungeissa.⁹ Kokoonpanoksi oli vaikiintunut raatimies puheenjohtajana ja kaksi porvaria muina jäseninä. Niiden toiminta kaupungeissa oli yleensä melko epäsäännöllistä, jopa lakkasi välillä.¹⁰ Lopullisesti kemnerinoikeudet lakkautettiin kuitenkin vasta vuonna 1868.

Tutkimusteeman kannalta hallintosäännöllä on erityistä mielenkiintoa. Siinä *torjuttiin prokuraattorien käyttö raastuvanoikeuksissa*. Pääsääntönä oli asianosaisen henkilökohtainen läsnäolo. Naisen ja vajaanvaltaisen oli sallittua käyttää edusmiestä tai sukulaista taikka ystäväänsä, joka vain kristillisestä armeliaisuudesta hoiti asiaa. Myös oikeutta tai kieltä ymmärtämättömän vieraan sallittiin ottaa ystäväänsä avustajakseen tai edustajakseen. Muutoinkaan ei ollut kiellettyä käyttää avustajaa taikka laillisen esteen tapauksissa edustajaa, kunhan tuo toinen oli ystävä, eli toimi muutoin kuin ansiotarkoituksessa:

»Men så wele wij ath på Rådstugun icke tillstådes någre Procuratorer at inkomma, så dher af giöres een Profession, och således swijka dhen fattige dheras pengar utur pungen, utan at hwar och en efter gammal sedwane witnar sielf, eller dher dhet qvinna eller omyndiga barn är, genom sin kiände målsman, eller skylde frände; eller wän, som allenast af Cristerligt medlijdande tager sig saken an, och drifwer för Rätta. Är dhet en främmande, som antingen icke förstår wår rätt eller tungomåhl, då må han bruke annan sin wän jämpte sigh, eller sin stadh, eller som ej heller någon förbudet wara skall, hindrad af skiukdom eller annan laga förfall, will giöra sin wän fullmächtig i sin stadh at han dhet ju wäl och denna wår Stadga oförkränkt må giöra.»

Toisin kuin neljää vuotta aikaisemmin säädetty hovioikeusmenettelyä koskenut oikeudenkäyntijärjestys, painotti tämä hallintosääntö edelleenkin asianosaisen *henkilökohtaista läsnäoloa*. Vain vajaanvaltainen ja se, jolla oli laillinen este, saattoi puhua edustajan kautta. Jopa eräällä tavalla sukuprosessille tyypillisesti haluttiin jokaisen »todistavan itse».¹¹ Tosin nuo määräykset voi-

⁸ Turun raastuvanoikeuden toiminnasta ks. Bondsorff 1894, s. 280ss. Luukko arvelee kemnerinoikeuksien toimineen jo keskiajalla, Luukko 1971, s. 459-460.

⁹ Tukholmassa toimi kolme, Almquist 1960 s. 25.

¹⁰ Oulun kemnerinoikeuden vaiheista ks. Virkkunen s. 428 ja Vaasan Luukko 1971 s. 461-462.

¹¹ 1600-luvun tuomioistuinmenettelyyn, varsinkin siihen kuinka vuosisadan alun me-

daan nähdä myös edistyksellisinä. Alioikeuksia ajatellen niissä ensimmäistä kertaa nimenomaisesti ilmaistiin kannanotto oikeudenkäyntiavustajan ja -edustajan käyttöön. Grunérin mukaan nyt tuli varauksetta tunnustetuksi tavanomaisen oikeuden valtuutus (fullmäktigskap).¹² Tutkitusta alioikeusaineistosta ja kirjallisuudesta saatujen tietojen perusteella voidaan vaatimuksen laillisesta esteestä edustajan käytön edellytyksenä katsoa — ainakin varsin pian — jääneen kuolleeksi kirjaimeksi.

Mitä sitten prokuraattorien kieltämiseen tulee, niin näyttäisi siltä, että yli-päätään pyrittiin *estämään toiminta* oikeudenkäynnissä avustajana tai edustajana *palkkiota vastaan*. Tuosta toiminnasta tulisi pian joillekin prokuraattorin ammatti, ja köyhät kansalaiset menettäisivät heille rahansa. Jonkinlaisia paineita toiminnalle palkkiota vastaan, jopa ammattina saattoi olla varsinkin juuri valtakunnan pääkaupungissa. Olihan Svean hovioikeudessa sallittua ajaa asioista myös palkkiota vastaan, ja tuli tuosta toiminnasta erälle varsin pian mahdollisuus hankkia toimeentulonsa.¹³ Näin kävi hallintosäännön kannanotosta huolimatta myös muutamien kaupunkien tuomioistuimissa. Niinpä nuo hallintosäännön määräykset saattavatkin näyttäytyä paljolti eräänlaisena Oxenstiernan ja hänen taustavoimiensa kielteisenä kannanottona asianosaisen oikeuteen käyttää tuomioistuimessa asiamiestä, joka saattoi vaikuttaa käsitte-lyyn ja jopa jutussa annettavan ratkaisun sisältöön.

3.2. Oikeudenkäyntivaltuutetun käyttöä koskeneet määräykset Tukholman raastuvanoikeuden prosessisäännössä vuonna 1654

Vuonna 1637 tiedetään hyväksytyn erityinen Tukholman raastuvanoikeutta koskenut sääntö »Ordning och stadga, huru hwar och een som här på Rådstugun någon saak hafwer at framföra, sigh förhålla och ther medh procedera skal». ¹⁴ Siitä kuitenkin puuttuivat kaikki prosessiedustusta koskeneet määräykset. ¹⁵ Tämä ei välttämättä merkinnyt sitä, etteikö valtuusmiestä olisi kä-

nettely erosi sataluvun lopun menettelystä, puututaan jäljempänä prosessia koskevassa jaksossa.

¹² Grunér, s. 671.

¹³ Siellä luultavasti oli myös muita edellytyksiä ammattimaisen asianajon syntymiselle. Hallintosäännön kielto liittyyne myös jäljempänä puheeksi tuleviin oikeudenkäyntikultujen tuomitsemista koskeneisiin käsityksiin.

¹⁴ Lagerström, s. 61-63.

¹⁵ Grunérin mukaan tosin mainittuna vuonna olivat Tukholman pormestari ja raati määränneet prokuraattorikunnan auktorisoimaan ja listaamaan itsensä (auktorisera och en-

tetty oikeudenkäynneissä, ja laajemmin kuin oli vuoden 1619 hallintosäännössä luvattu. Runsas vuosikymmen myöhemmin annetut määräykset nimittäin viittaavat siihen, että oikeudenkäynneissä *oli käytetty usein asiamiestä* ja että tuo asiamies oli myös kantanut tehtävästään palkkion. Lisäksi voidaan mainita, että Hassler tutkiessaan valtuutus-oikeustoimen historiaa, on jo ennen 1650-lukua tavannut Tukholman raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa jonkinlaisia asianajajia.¹⁶

Vuonna 1654 annetun Tukholman raastuvanoikeuden prosessisäännön alussa viitataan oikeudenkäyntivaltuutettuihin. Se alkoi väitteillä tuomioistuinmenettelyn jatkuvasti lisääntyneistä *epäjärjestyksestä ja väärinkäytöksistä* (...en stoor Oording och Missbruuk uthi Rättegångsprocessen på Rådhuuset här i Stockholm sigh dageligen yppar, och än dageligen meer och meer tilltager,..). Tämä ilmeni lähinnä siten, että asianosaiset tarpeettomasti laajensivat juttuja vaihtamalla valtuutettujensa välityksellä lukuisia *kirjoituksia*. Näin he aiheuttivat itselleen kuluja ja oikeudelle suurta kiusaa ja haittaa:

»...Parterne sökia igenom theras Fullmechtige esomofftast onödigh widlyfftigheet medh många skrifters wäxlande, bådhe sigh sielfwom til länlight uppehåld, såsom och theras medels förlust, samt Domaren til största Förtreet och Hinder...»

Tämän vuoksi kajottiin sitten muun muassa kirjelmien vaihtoon. Viidennessä kohdassa rajoitettiin kummankin asianosaisen oikeudenkäyntikirjelmien lukumäärä kahteen. Seitsemännessä kohdassa *kehoitettiin asianosaisia hoitamaan itse oikeusjuttunsa*. Sen lisäksi, että siten voitaisiin estää oikeudenkäyntien vahingollinen pidentyminen, niin säästettäisiin asianosaisten varoja. Suurin osa prokuraattoreista ja muistakin valtuutetuista ajatteli nimittäin enemmän suurta palkkiota ja omaa voittoa kuin asian vaatimuksia:

»Til thet siunde skola alla igemeen, såsom hwar och een i synnerheet, ther til förmante wara, som någhorlunda kan och lägenheet hafwer, at sielff uthi egen Person dragha sin Käre måhl och Saker för Rätta, i så måtto skonandes sina eghna medel som thertil upgåå, och förekommandes hoos Domaren all fäfang, onyttigh och aldeles skadeligh wijdlyfftigheet, then största delen af Procuratorer och Fullmechtige mehra i betrachtande

rollera sig) sekä tavoitelleet näin ammattikunnan (skrå) muodostamista ja sitä kautta asianajajakunnan kontrollia, Grunér, s. 674. Tämä ei kuitenkaan ilmene tutkituista määräyksistä.

¹⁶ Hän käyttää tässä yhteydessä nimitystä »edsvurna ordinarie sakförare» ja viittaa muun muassa Tukholman raastuvanoikeuden pöytäkirjaan 19.5.1638, jossa oli maininta »bleef slutet, att ordinarii procuratorer skulle antagas, som agera skole saker och ingen annan», Hassler, s. 88-89.

aff theras störr Löön och Egennyttigheet, än egentlige Saksens tarff, sökia och uppsinna;...»

Näissäkin, Tukholman maistraatin hyväksymissä¹⁷ säännöissä toivottiin siis asianosaisten saapuvan oikeuteen henkilökohtaisesti. Näin ilmeisesti katsottiin voitavan vaikuttaa ennen muuta raastuvanoikeuden menettelyyn. Se oli hidastunut ja muuttumassa kirjalliseksi. Prokuraattorien erottaminen muista valtuusmiehistä sekä palkkiota koskenut lausuma oikeuttanevat puolestaan päätelemään, että *oikeudenkäynneissä esiinnyttiin muutoinkin kuin ystävyydestä* toisen puolesta. Prokuraattorit olivat luultavasti juuri niitä, jotka menettelivät noin elääkseen. Yksinoikeutta tai muuta juridista erityisasemaa heillä tuskin oli.

Menettelyn muotoihin ja asianajajien »syyllisyyteen» kirjallisen menettelyn lisääntymisessä ei tässä yhteydessä puututa, vaan viitataan siihen, mikä Turun raastuvanoikeuden prokuraattorien toimintaa ja prosessia käsiteltäessä myöhemmin käy ilmi. Nyt puheena olevasta oikeudenkäyntisäännöstä ilmenee selvästi, että kirjallinen menettely oli varsin yleistä. Asiaa koskenut hakemus (haastehakemus) tai valitus oli tehtävä oikeudelle kirjallisesti, ja edellä mainitussa viidennessä kohdassa ei vain rajoitettu oikeudenkäyntikirjelmien lukumäärää, vaan mainittiin kantajan velvollisuudeksi valituskirjelmässään ilmoittaa kaikki kanteensa perusteet (Ty skal Käranden wara förplichtat, uthi sin klage Libell införa alla sina skiäl till sitt Kärämähl, medh thess documenters inläggande, ...)»¹⁸

Tässäkin yhteydessä voidaan havaita se tuolle ajalle tyypillinen ajatuskulku, että kun tuomioistuinmenettelyssä oli ongelmia, niin osa niistä oli oikeudenkäyntiasiamiesten, ennen muuta palkkion toivossa työskennelleiden varhaisten asianajajien, aiheuttamia ja että epäkohdat poistettiin puuttumalla näiden toimintaan. Keinona tässä yhteydessä oli kehottaa asianosaisia itse hoitamaan asiansa sekä *rangaista kohtuuttoman palkkion ottanutta asiamiestä*. Asiamiehelle tehtiin nimittäin tiettäväksi, ettei hän voinut välttää rangaistusta, mikäli hänen liian korkeasta palkkiovaatimuksestaan valitettiin:

»Doch ther så hända kan, at man endtligh måste sådana Fullmechtige bruka, skola the wara strängeligen förmante, at blifwa widh skääl och billigheet, wetandes, så framt öfwer theras obillige begäran och Lönings stegrande warder klaghat, skola the icke undfly Bormästare och Råds arbitral straff, thet til hwar och eens feel wäl proportioneras och lempas skal.»¹⁹

¹⁷ Maistraatin toiminta tosin oli kruunun valvomaa.

¹⁸ Kirjallinen haastehakemus oli sääntönä jo vuoden 1637 prosessijärjestyksessä.

¹⁹ Kahdeksannessa kohdassa määrättiin lisäksi rangaistus, erottelematta asianosaista

3.3. Asianajalaitoksen järjestäminen Tukholman raastuvanoikeudessa ja kemnerinoikeudessa vuonna 1661

Vuonna 1661 annettiin oikeudenkäyntisääntö, joka koski oikeudenkäyntiä sekä Tukholman raastuvanoikeudessa että kemnerinoikeudessa.²⁰ Siinä tavataan *ensimmäiset asianajajien auktorisoimista ja pätevyyttä koskeneet määräykset*. Ohjesäännön toisen kohdan mukaan tuli jokaisen, joka halusi esiintyä raastuvanoikeudessa ja kemnerinoikeudessa toisen puolesta advokaattina tai prokuraattorina, esittäytyä oikeudelle, esittää todistuksensa sekä saada toimintaansa oikeuden *lupa ja hyväksyminen*:

»Til thet andra, bör hwar och een, som effter thenna dagh wil för någon Rätt, thet ware sigh på Rådstugu eller Kämblers Cammaren, framtråda, för ens och annors saak tala eller swara, såsom een Advocat eller Procurator; sigh först antingen för samptlighe Borgmästare och Råd, eller och then Borgmästaren som med Justitiae wäsendet egentligen haar at beställa, praesentera, och angifwa, ther goda Testimonia framwijsa, om förloff, och approbation anhålla;»

Auktorisoitujen asianajajien aseman turvaamiseksi oli määrätty rangaistus sille, joka ilman asianmukaista lupaa ryhtyi asianajoon.

Asianajajien toimintaa valvottiin muutoinkin kuin määrämällä heidän hyväksymismenettelystään. Heidän *oikeutensa palkkioon oli säännelty*. Sen tuli olla kohtuullinen, eikä sitä vaadittaessa saanut käyttää kiristystä tai painostusta. *Myös muutoin* toimessaan väärin menetellyttä asianajajaa kohtasi *rangaistusseuraamus*. Rangaistuksen lisäksi hänet voitiin törkeissä tapauksissa tuomita menettämään asianajo-oikeutensa. Seuraamuksista määrättiin seuraavasti:

»Och hwilken sedan efter godt finnande antagas och gillas, skal wara förplichtat at bruka och öfwa beskedligheet, så wäl emoot Rätten, som sielfwa principalen, wijdh sin förtiänte löhns affordrande, then the ej för högt stegra skola, eller något någrom öfwer billigheten, på ett eller annat sätt, afftruga och pressa; Hwar någon här emoot gör, antingen olofwandes träder til procurationen, eller och så ställer sigh, at han antingen aff Principalen sielff, Stads Fiscalen, eller någon annan wederbörande anklagas, skal han för thet förra böta fäm Dal Sölf: mt: och för thet andra wara Borgmästare och Råds arbitral straff, effter Saksens och andra omständigheeters beskaffenheet, underkastat. Ja och stå thet

tai asiamiestä, sille, joka vain aikaa voittaakseen ja omaksi edukseen ilman asiallista syytä haki riitaa ja halusi oikeudenkäyntiä.

²⁰ Jo vuoden 1637 säännössä oli viitattu kemnerinoikeuden olemassaoloon, ja annettu määräyksiä, jotka koskivat muutoksenhakua kemnerinoikeudesta raastuvanoikeuteen.

äfwentyr, om han alt för grofft handlar, sigh enormiter och märkeligen förseer, at blifwa stött ifrån all wijdare Procuration så för Rådstugu, som Kämblers Rätterne.»

Käsitteellisesti ei tehty eroa advokaatin ja prokuraattorin välillä. Noihin aikoihin tosin tiedetään terminologian alkaneen vakiintua niin, että advokaatit olivat lähinnä niitä, jotka toimivat asianajotehtävissä hovioikeuksissa, ja prokuraattorit kaupunkien tuomioistuinten auktorisoimia asianajajia. Termien ja toiminnan eroa tullaan käsittelemään vielä siinä yhteydessä, kun lähemmin tarkastellaan asianajoa Turun raastuvanoikeudessa. Joka tapauksessa esiintyminen sekä advokaattina että prokuraattorina näyttäisi olleen luvanvaraista, vaikka asianajajan toiminta/toimeksianto kulkikin maininnalla »procuration».

Pätevyysvaatimukset muistuttivat huomattavasti hovioikeuksien asianajajille asetettuja, ja testimoniumista puheen ollen viitataan aikaisemmin lausutuun.²¹ Pätevyysäännösten arvioinnissa on merkitystä toisen kohdan lopussa olleella lausumalla:

»Hwar wijdh synes wara aff nöden at påminna thet the som ordinarie wilia procurera för andra, och således blifwa tillätne, böra wara aff Studier och annan förfarenheet, thet the förstå Lagh och Rätt, weta medh fogh at tala och swara, och sålunda framledes kunna hafwa förhopning at warda til Stadzens tjänster avancerade och befodrade».

Tuota loppua voidaan tulkita niin, että siinä todettiin pysyvästi asianajoa harjoittavilta edellytettävän *samaa pätevyyttä*, eli opintoja ja käytännön kokemusta, *kuin muissa kaupungin toimissa vaadittiin*. Samalla se, asianajajien hyväksymismenettelyn lisäksi, on omiaan vahvistamaan käsitystä raastuvanoikeuden asianajajista eräänlaisen *julkisen toimen haltijoina*. Muistutus mahdollisuudesta päästä muihin kunnallisiin tehtäviin, samalla tavalla kuin hovioikeussäännösten kohdalla oli puhetta, oli ehkä myös ajateltu erääksi keinoksi rekrytoida uusia, aikaisempaa pätevämpiä asianajajia.²²

Periaatteeksi tuli, että palkkiota vastaan sai oikeudessa asiamiestehtävissä esiintyä vain, kun siihen oli saanut luvan. Epäselväksi kuitenkin jää, saattoiko

²¹ Tarkemmin asianajajien pätevyys kiinnitetään huomiota Turun raastuvanoikeudesta kerättyä aineistoa käsiteltäessä. Tällöin törmätään myös testimoniumin käsitteeseen. Hassler pitää asianajajiksi aikoville nyt asetettuja vaatimuksia melko suurina: käsite »Goda testimonia» viittasi tässä yhteydessä akateemiseen tutkintoon. Lopussa mainittu muu toiminta tarkoitti oletettavasti auskultointia jossain tuomioistuimessa. Vaikeaa kuitenkin oli todeta, kuinka pätevyysmääräyksiä käytännössä noudatettiin, Hassler, s. 91.

²² Asianajajana toimiminen oli sitäpaitsi merkittävää kouluttautumista muihin oikeuslaitoksen tehtäviin.

oikeuteen yksittäistapauksessa tulla ehkä muukin asiamies kuin advokaatti tai prokuraattori. Luultavasti sai. Mitään *asianajajapakkoa* ei sen sijaan ollut. Järjestyksen kolmannessa kohdassa todettiin, että jokaisella edelleen oli oikeus itse ajaa asiaansa. Aateliston erioikeuksiin ei puututtu, ja nimenomaisesti sallittiin aatelisten käyttää nöyriä palvelijoitaan tai tehtävään sopivia ystäviään, jotka enemmän ystävyydestä kuin palkkiosta ottivat juttuja hoitaakseen:

»Til thet tredie skal ingen här medh wara förmeent, ther honom så behagar sielfff framföra och drifwa sin saak, doch medh alt fogh, och största beskedligheet; icke heller förnämbeligt Folck at bruka deras höflige betiänte, medh nöyachtige Fullmacher försedde, eller och någon annan godh wän ther til tiänligh och beqwämligh, som meer för wänskap än löhn sigh påtager sin wän eller bekantes wärff at förrätta.»

Kuudes kohta toisti vuonna 1654 tutuksi tulleen kehotuksen asianosaisille hoitaa asiansa itse ja ilman palkkion toivossa ja oman voiton pyynnistä toiminnutta asiamiestä. Tämä pienentäisi asianosaisten kuluja ja lyhentäisi juttujen käsittelyä. Säännössä oli eräitä muitakin määräyksiä, joiden keskeisenä rationa mitä luultavimmin oli ammattimaiseksi muuttuneesta *asianajosta aiheutuneiden tosiasiallisten epäkohtien lieventäminen*. Asianajajia (prokuraattoreita) kehoitettiin ottamaan hoitaakseen vain kohtuullinen määrä juttuja. Prokuraattorit nimittäin aiheuttivat epäjärjestystä, kun he muiden toimeksiantojensa johdosta olivat estyneitä hoitamaan raastuvan- tai kemnerinoikeudessa käsiteltäväksi tullutta asiaa, ja näin pidättelivät päämiestään ja estivät tuomioistuinta. Samalla heitä kiellettiin laittamasta sijaansa ketään sopimatonta henkilöä:

»Effter som medh Procuratorerne fölier som offtast stoor Oordning, i thet een deel taga uppå sigh at bijwista Härads och Lagmanstingen uthe på Landet, somblige upwachta Rättegångerne i Hoffrätterne, andra låta hindra sigh ifrån Actionerne på Rådstugun och Kämblers stugarna på annat sätt, och således uphålla Parterna och hindra Rätten: Therföre förmanas sådana antingen inet taga sigh mera än the hinna at förestå, eller och troligen tiäna theas Principaler, och icke draga saken långt uth; Så frambt the här emoot bryta, ware Borgmästare och Rådhs arbitral straff, effter hwar saks omständer, och beskaffenheet undergiffne. Och altså hwilken procurator Rätten then ähran eij beteer, sielf eller igenom en tilbörigh, och approberat substitut, sin inlago frambär, uthan Rätten igenom Drängiars, Poickars eller andra otjänlige Personers uthskickande sijdwördar, och wanährar, böte för hwarie gångh 5 Dal Sölf:mt»

Kaikkia asianosaisia ja asianajajia kiellettiin vielä 12 kohdassa rangaistuksen uhalla ilman syytä ja vastoin parempaa tietoaan etsimästä riitaa ja selväs-

sä asiassa vain aikaa voittaakseen taikka muutoin omaksi edukseen ryhtymästä oikeudenkäyntiin. Lisäksi määrättiin puhtaan tunnon valasta.

* * *

Hassler on tuomiokirjoja tutkiessaan havainnut, että huomattavaa asianajajien auktorisointia tapahtui kyseisenä ajanjaksona myös muissa raastuvan-oikeuksissa. Tätä hän perustelee sillä, että tittelit *procurator*, *procureur*, *com-misarie* sekä erityisesti *advocat* tulivat yhä yleisimmiksi valtuutetun nimikkeiksi.²³ Turun raastuvanoikeuden osalta ei ole esittää mitään Tukholman raastuvanoikeuden prosessisäännön kaltaista. Silti tiettyjä periaatteita ja päätöksiä tiedetään asianajajalaitoksen järjestämiseksi noudatetun. Kirjallisuudessa niiden on arveltu olleen samankaltaisia kuin edellä esitetyistä Tukholman raastuvanoikeuden virallismääräyksistä ilmeni. Tämän suuntaisia johtopäätöksiä voidaan tehdä myös jäljempänä esiteltävän tuomioistuinaineiston perusteella. Asianajoa ja asianajajien hyväksymistä Turun raastuvanoikeudessa käsitellään kokonaisuudessaan kuitenkin vasta siinä yhteydessä, kun jäljempänä perehdytään oikeudenkäyntivaltuutettujen toimintaan alioikeuksien pöytäkirjoista kerätyn aineiston perusteella.²⁴

²³ Lisäksi hän esittää esimerkkejä siitä kuinka asianajajana toimineesta henkilöstä tehtiin sitemmin korkea virkamies. Esimerkiksi Kalmarin kaupungin pormestariksi nimitettiin »Advocaten wedh den Kongl. Swea Rijkens Hoff Retten Petter Häll», Hassler, s. 91 ja viittaa »Kalmars RR:s dombok 15.2.1667».

²⁴ Tammisaaren kaupungin tuomiokirjoista vuosien 1623 ja 1675 väliseltä ajalta, Ekenäs Stads Dombok 1623-1660 utgiven av Emmy Hultman, Helsingfors 1913, ja sama vuosilta 1661-1675, Helsingfors 1924, on löydetävissä yhteensä 39 edustajan hoitamaa juttua. Asiamiehistä 19 oli jonkinlaisessa palvelus ja tai alistussuhteessa päämieheensä. Seitsemän hoiti lähisukulaisensa juttua. 13 jutussa asiamies näyttäisi olleen vieras päämiehelleen. Päämiehistä neljä oli leskirouva. Noiden 13 jutun asiamiehet oli mainittu nimellään ja joskus lisäksi maininnalla »fullmächtig». Parissa tapauksessa oli mainittu oikeudelle esitetystä valtakirjasta. Asiamiehet esiintyivät oikeudessa kerran lukuunottamatta Berendt Haneman-nimistä valtuusmiestä, joka esiintyi viiden eri päämiehen puolesta sekä kerran poikansa puolesta. Mitään ammattia osoittavaa merkintää hänen nimensä yhteydessä ei ollut. Kaksi kertaa hänen hoitamansa jutun yhteydessä oli mainittu esitetystä valtakirjasta: eräässä jutussa valtakirja oli asessorin toisessa taas erään rouvan antama.

4. VIRKAMIESTEN ASIANAJOTOIMINTAA KOSKENEET SÄÄNNÖKSET

4.1. Oikeuslaitoksen palvelijoiden asianajoa rajoittanut kirje 1686

Ensimmäinen säädös, joka tarkastelujaksona koski kruunun palvelijoiden oikeutta asianajoon oli vuonna 1686 annettu kuninkaallinen kirje »Til Hofrätterne, at icke någon såsom fullmächtig må agera i the saker, hwilka han tilförene i the nedre Instantierne, såsom Domare eller Rättens Betiente handterat hafwer».¹ Se koski *oikeuslaitoksen palvelijoiden toimintaa* asianajotehtävissä. Kirje sisälsi ajatuksen, ettei ylemmässä oikeusasteessa asianosaisen edustajana voinut esiintyä henkilö, joka alemmassa instanssissa oli osallistunut asian käsittelyyn tuomarina tai oikeuden palvelijana:

»Ty är Wår nådige wilje och alfwarlige befallning att i hädan efter icke tillåte någon såsom Fullmächtig hos eder agera i the saker hwilka han tilförende i nedre instantierne, såsom Domare, heller Rättens Betiente handterat hafwer, så at Wederparten kan hafwa fog hans förwaltande i then måttan för olaglig skatta, tillhållandes the nedrige Instantierne thenna Wår nådige Förordning i lika måtto hörsamligen at efterlefwa.»

Välitön syy tähän kirjeeseen oli eräs yksittäinen tapaus, jossa kemnerinoikeudessa notaarina toiminut henkilö oli sittemmin hovioikeudessa juttua käsiteltäessä toiminut jutun asiamiehenä. Asiasta oli maaherralle kannellut jutussa asianosaisena ollut kenraalimajuri.

Säännöksessä puututtiin itse asiassa *valtuusmiehen yleisiin ominaisuuksiin*, hänen yleiseen kelpoisuuteensa.² Nyt lausuttu valtuusmiehen kelpoisuutta koskeva periaate sisältyy edelleen oikeudenkäyntiasiamiehiä koskevaan oikeudenkäymiskaaren 15 lukuun.³ Valtuusmiehen esteellisyydestä määräämisen rationa oli mitä luultavimmin lähinnä *oikeudenkäytön puolueettomuudesta huolehtiminen*. Usko oikeudenmukaisuuden toteutumiseen ja tuomioistuimen arvovalta kärsivät, mikäli asiamiehenä (ja avustajana) ylemmässä asteessa esiintyi alemmassa instanssissa tuomarina toiminut henkilö. Sama koski myös muuta oikeuden palvelijaa, joka tiesi asianosaisilta salassa pidettäviksi tarkoitettuista neuvotteluista. Kirje jatkui seuraavasti:

¹ 14.5.1686, Schmedeman, s. 989.

² Wrede puhuu käsitteestä »fullmäktigs allmänna habilitet», Wrede, s. 241-242.

³ 15:3,3 §:ssä lausutaan: »Asiamiehenä tai avustajana ei saa myöskään olla se, joka on osallistunut asian käsittelyyn tuomioistuimen jäsenenä, esittelijänä tai pöytäkirjanpitäjänä, taikka ollut siinä vastapuolen asiamiehenä tai avustajana»

»Altså och emedan icke utan wichtige skiäl och orsaker kan befahras, at Justitien i thes obehindrade lopp och skippande ett märkeligit kunde lida förmedelst sådane personers antagande och tillåtelse til Fulmächtige i the öfre Instantierne, hwilka saken i the nedrigare hafwa biwistat, om icke såsom Domare, doch såsom Notarier, heller sådane Rättens Betiente som warit delachtige af alle Discurser och Rådslag, hwilka Parterne efter Rättegångs Processen icke böre communiceras;»

Tämänkaltaisilla seikoilla alkoi olla merkitystä sitä mukaa kun sukuprosessille tyypillisestä oikeuden löytämisestä ja valatodistelusta siirryttiin varsinaiseen riidanratkaisuun ja aineellisen totuuden selvittämiseen.⁴ Tarkoitukseksi tuskin oli nimenomaisesti puuttua tuohon aikaan eräissä tuomioistumisissa auktorisoitujen asianajajien asemaan ja ansiomahdollisuuksiin. Joitain tosiasiallisia vaikutuksia määräyksellä saattoi olla lähinnä juuri pöytäkirjanpitoitehtävissä toimineen virkakunnan, eli notaarien ja kaupunginkirjurien, sekä luultavasti raatimiesten kohdalla. Nämä olivat tyypillisesti niitä oikeuslaitoksen palvelijoita, jotka tuomiokirja-aineiston perusteella näyttäisivät toimineen asiamiehinä oikeudenkäynneissä. Tosin säännöksen noudattaminen aktualisoitui luultavasti ennen muuta hovioikeustasolla. Hovioikeusaineisto taas ei ole ollut tarkastelun kohteena.

4.2. Kirkkolain määräykset pappien asianajo-oikeudesta

Pappien toiminnalle tuomareina ja oikeusavustajina on kaikkialla pitkät perinteet, mikä tulee ilmi muun muassa jäljempänä kansainvälistä vertailuaineistoa käsiteltäessä. Se liittyy sukuprosessin rituaaliluonteeseen, mutta ennen muuta yhtenäisen oikeusjärjestelmän ja modernin tuomioistuinmenettelyn syntymiseen ensimmäisenä kanonisen oikeuden piirissä. Tämän lisäksi olivat nimenomaan papit, muun muassa ruotsalais-suomalaisessa yhteiskunnassa, pitkään lähes ainoita kirjoitustaitoisia henkilöitä.⁵ Alioikeusaineistosta havaitaan kirkonmiesten esiintymisen asiamiestehtävissä ulottuneen myös maallisiin tuomioistuihin, mutta hyvin usein pappismies tuli oikeuteen asemansa, lähinnä virkatehtäviensä nojalla.

Vuonna 1686 annetun kirkkolain, »Kongl, Maj:ts Kyrckio-Lag och Ordning»⁶, 19 luvun 22 §:ssä puututtiin muun ohessa pappien oikeuteen toimia

⁴ Tarkasteluajanjakson prosessuaalisista muutoksista on myöhemmin oma jaksonsa.

⁵ Papistolla oli keskeinen merkitys muun muassa Ruotsin maakuntalakien aikaansaamisessa.

⁶ 3.9.1686, Schmedeman, s. 996-1069.

asiamiestehtävissä. Siinä *kiellettiin papppeja esiintymästä oikeudessa* muissa kuin henkilöään, perhettään, palvelusväkeään tai pappilaa koskeneissa asioissa taikka asioissa, joihin heidät oli nimenomaisesti piispan ja konsistorin toimesta valtuutettu:

»Präster skola intet drifwa andra Saker för Lag och Rätt, än them, som theras egne Personer, Hustrur, Barn, Tienstefolck, eller Prästegårdar angå, eller ock til hwilkas förswar, the äro särskilt af Biskopen och Consistorio fullmächtige gjorde.»

Lisäksi heitä kehoitettiin olemaan lausumissaan varovaisia ja säästeliäitä ja muutoinkin pidättäytymään maallisista asioista:

»The skola och försichteligen och sparsamt med Böneskrifter, Inlagor, och särledes med vittnesbörder, utlåta sig för sine åhörare, och icke många sig uti andre werldzlige Syslor och Handteringar, som thet intet widkomma, och them uti theras Embetes förrättande hindra.»

Vuoden 1686 kirkkolain antaminen sattui aikaan, jolloin papiston asema oli uskonpuhdistuksen myötä romahtanut.⁷ Kaikki opetus ja sananjulistus tapahtui nyt luterilaisen puhdasoppisuuden hengessä, mikä soveltui hyvin itsevaltaiseen hallitsemistapaan sen opettaessa, että hallitsijan valta oli peräisin jumalalta.⁸ 1600-luvulla myös heikkeni tuntuvasti seurakuntalaisten valta valita pappinsa, ja muutoinkin *papiston toiminta tuli yhä enemmän valtion kontrolliin*. Kirkkolaissa ei säädetty yksityiskohtaisesti vain kristillisestä opista, papin virkaan nimittämisen edellytyksistä ja kirkollisista toimituksista, vaan myös papin yksityiselämään liittyvistä kysymyksistä. Papiston asianajo-oikeuden kielttäminenkin selittynee enemmän sen tuolloisesta statuksesta ja valtiovallan kontrollista käsin kuin pyrkimyksillä luoda auktorisoitu asianajajakunta.⁹

4.3. Kruunun palvelijoiden asianajotoiminnan saattaminen luvanvaraiseksi vuonna 1696

Kruunun palvelijoiden oikeutta asianajotehtäviin rajoitettiin radikaalisti vuonna 1696. Se saatettiin riippuvaiseksi erityisestä luvasta. Kuninkaallisessa kirjeessä

⁷ Suurvalta-ajan alkaessa erityisesti Suomen papiston asema oli heikko. Tämä ilmeni muun muassa taloudellisen aseman heikkoutena. 1600-luvun alussa papisto sai suurimman osan tuloistaan pappilan viljelyksistä. Jonkinlaista kohennusta tapahtui vuosisadan kuluessa rosvastien ja kirkkoherrojen kohdalla, Mäntylä, s. 242.

⁸ Mäntylä, s. 242-244.

⁹ Myöhemmin käy ilmi, kuinka vuoden 1734 lain asianajosäännöksistä päätettäessä papisto porvariston rinnalla kannatti asianajajayksinoikeutta aateliston ja talonpoikien vastustaessa sitä.

»Till alla Collegier, Gouverneurer och Landshöfdingar, at inge Kongl. Majj:ts Betiente utan erhållit särdeles tilstånd sig skola understå at emottaga och drifwa Private actioner som them sielfwe icke angå»¹⁰ todettiin tuomioistuimissa aiheutuneen *haittaa* niin vastapuolelle kuin oikeudellekin kruunun *virkamiesten asiamiestoiminnasta*. Asianosaisten kerrottiin nimittäin joutuneen ilmoittamaan oikeudessa, että heidän advokaattinsa¹¹ eivät virkatehtäviensä johdosta olleet voineet laatia oikeudenkäyntikirjelmää tai saapua oikeuteen:

»Emedan Wij förnimme myckit förhinder wid the stridige måls afgörande uti Wåre Öfwer- så wål som UnderRätter i Städer och Landsorterne ther af förorsakas, at Wåre Betiente thersammastädes sig antaga at utföra private actioner, och när thet kommer ther til, at the them förtråda skole, blifwa Parterne, hwilka the betiena, esomoftast nödgade at inkomma med ursächt, at sådane theras Advocater äro med Wåre tiensters förrätningar föhindrade theras inlagor at förfärdiga eller elliest sig inställa, hwariegenom then andra parten icke allenast blifwer uppehållen, utan och justitiens fria lop eluderat.»

Kruunun palvelijan tuli tästä lähtien *anoa lupa* hoitaa muita kuin itseään koskeneita yksityisiä riita-asioita, esiintyvä hän missä instanssissa tahansa. Lupaa myönnettäessä tuli tarkkaan harkita, keitä muita olisi käytettävissä asianosaisten avuksi kulloinkin esille tulevassa tapauksessa. Tämä lausuma luultavasti viittaa varsinaisten asianajajien olemassaoloon:

»Förthenskul är Wij föränlätne wordne Eder här med i nåder beordra, at I hädan efter intet tilstädie någre Wåra Betiente hos Eder eller wid Underrätterne utan Wårt särdeles nådige tilstånd sådane private twister at emottaga och drifwa, med mindre saken them sielf angår, warandes nogsamt andre hwar af the stridande Parter sig i sådane mål kunna betiena.»

Omituista kirjeessä on, että sitä perusteltiin asianosaisten juttujen kunnollisella hoidolla ja joutuksien käsittelyn intressillä. Perusteluissa ei, toisin kuin seuraavalla vuosisadalla, lainkaan mainittu asian toista puolta eli sitä, että virkatehtävät olisivat saattaneet kärsiä asianajotehtävien vuoksi. Sittemmin juuri virkamiehen virka-asema on ilmennyt sellaisena seikkana, joka tuli ottaa huomioon oikeudenkäyntiasiamiehen yleistä kelpoisuutta arvioitaessa.¹² Virkamiehen esiintyminen asiamiehenä tai avustajana oikeudenkäynnissä saattaa olla vastoin hänen virkavelvollisuuksiaan¹³, ja tämä estää häntä toimimasta tuossa tehtävässä.

¹⁰ 17.3.1696, Schmedeman, s. 1440.

¹¹ Termiä on käytetty ilmeisesti sanan valtuutettu (fullmäktig) vastineena.

¹² Ks. tästä esim. Wrede, s. 242-243.

¹³ Näin myös nykyisin OK 15:3,1 §.

Jossain määrin kirje saattoi liittyä myös asianajajien ammattikunnan intressien turvaamiseen, viitattiinhan sen lopussa muihin käytettävissä olleisiin asiamiehiin. Lisäksi sen antaminen sattui aikaan, jolloin aktiivisimmin pyrittiin siihen, että yleisesti, eli ammattimaisesti, asianajotehtävissä olisivat toimineet vain auktorisoidun asianajajien ammattikunnan jäsenet.¹⁴ Missään ei myöskään nimenomaisesti ollut kielletty hyväksymästä valanvannoneeksi asianajajaksi jotain virkatehtävissä edelleen toiminutta henkilöä. Oletettavaa kuitenkin oli, ettei tällainen ainakaan hovioikeustasolla tullut kysymykseen. Turun raastuvanoikeuden aineistosta havaitaan, että asianajaja, josta tuli esimerkiksi notaari, ei yleensä menettänyt oikeuttaan ajaa asioita, mutta kylläkin ensisen ammatinimikkeensä. Lupamenettelyn lieventäminen taas sattui aikaan, jolloin suhtautuminen asianajajakuntaan, ja heidän yksinoikeuspyrkimyksiinsä jossain määrin muuttui.

4.4. Lupamenettelyn lieventäminen ja virkatehtävien korostaminen vuoden 1723 resoluutiossa

Vuonna 1723 annetulla kuninkaallisella päätöksellä »Resolution på Kongl Giöta Håf-Rätts Memorial angående åtskillige mål»¹⁵ lievennettiin vuoden 1696 lupamenettelyä.¹⁶ Götan hovioikeuden muistion johdosta annetussa päätöksessä todettiin nyt, ettei virkamiehen, joka halusi esiintyä asiamiehenä oikeudenkäynti- tai muissa asioissa, *aina* tarvinnut hankkia siihen kuninkaallisen majesteetin *lupaa*, ellei hän huolehtinut kruunun ylöskannoista. Esimiehen suostumus riitti, kun virkamies halusi toimia ystävänsä puolesta. Tämän kriteerinä luultavasti taas oli asioiminen *ilman palkkiota*. Suostumus voitiin antaa, mikäli asiamiehenä esiintyminen *ei haitannut virkamiehen työtehtävien suorittamista*:

»Kongl. Maj:it tillåter dem, som i någon publique tjänst äro, och icke hafwa någon Cronas Upbörd om händer, at hädanefter få betiäna sine wänner uti Processer och andre angelägenheter, såsom Fullmächtige, utan at de behöfwa därtill begiära Kongl Maj:its Specielle tillstånd (eller at 1696 åhrs Förordning dem må ligga i vägen) allenast de därtill erhållit wederbörande Collegiers, Landshöfdingars, aller andre sine Förmäns

¹⁴ Tuolloisesta oikeuskäytännöstä voidaan tehdä havaintoja, että eräiden virkamiesten asianajo oli 1600-luvulla melkein pä yhtä laajaa kuin »varsinaisten» asianajajien.

¹⁵ Modée I, s. 419-422.

¹⁶ Samana vuonna oli myös annettu vähän myöhemmin käsiteltävä kuninkaallinen päätös rahvaan valituksen johdosta, jossa pyydettiin asianajajien käytön kieltämistä talonpoikien välisissä jutuissa.

tillåtelse, under hwilka de höra, och sådant pröfwat kunna ske utan försummelse af deras ämbetes syslor.»

Sen lisäksi, että toistettiin vanha sääntö, ettei asiassa aikaisemmin tuomarina tai muutoin virkamiehenä toiminut voinut ottaa sitä asiamiehenä hoidettavakseen, määrättiin, ettei asiointi oikeudessa saanut olla virkavelvollisuuksien vastaista:

»Dock måste ingen tillåtas, at wara Fullmächtig i de saker, hwilka han i de nedrige Instantier såsom Domare handterat, eller eljest å ämbetes wägnar lagdt handen wid, icke heller drifwa sådane saker, som sträfwat emot deras ämbetes plickt och Skyldighet, hwarpå wederbörande Förmän skola hafwa noga uppgift;»

Lopuksi muistutettiin, ettei virkatehtävien hoito käynyt laillisesta esteestä oikeudenkäynnissä.

4.5. Asianajalaitoksen ja virkakunnan suhde

Aikaisemmassa tutkimuksessa virkamiesten asianajo-oikeuden sääntelyn on katsottu läheisesti seuranneen asianajajien yksinoikeuden kehitystä, kuten alun kirjallisuuskatsauksesta kävi ilmi. Virkamiesten asianajotoiminnan rajoittaminen oli seurausta asianajalaitoksen synnystä tai virkamiesten lisääntynyt asianajo oli syy monopolipyrkimyksille. Nyt referoituja säännöksiä ajatellen ehkä joitain yhtymäkohtia, ei tosin monia, instituutioiden välillä havaitaankin. Virkamiesten asianajo-oikeuden sääntely ainakin *ajallisesti* noudatti pyrkimyksiä järjestää asianajalaitos pääasiassa auktorisoitujen prokuraattorien ja advokaattien yksinoikeuden pohjalta. Virkamiesten asianajo tuskin oli suoranainen este asianajajien ammattikunnan kehitykselle ja kasvulle¹⁷, eikä vuonna 1723 annettu resoluutio liene ollut seuraus asianajamonopolin epäonnistumisesta, varsinkin kun sen onnistuminen tai epäonnistuminen on alkanut näyttää melko teoreettiselta kysymykseltä.

Silti voidaan todeta, että yhtenä virallisperusteluna, etenkin 1800-luvulla, virkamiesten asianajotoiminnan sallimiselle on yleensä ollut se, ettei *muutoin olisi riittävästi tarjolla* asiansa osaavia *valtuusmiehiä*. Varsinkin oikeuslaitoksen piirissä toimineet virkamiehethän ovat yleensä täyttäneet hyvin ne pätevyysvaatimukset, joita yleisesti asianajotehtävissä toimiville asiamiehille on asetettu.

¹⁷ Vastakkaista mielipidettä edustavat Jägerskiöld ja Hassler, kuten edellä on käynyt ilmi.

Myös silloin kun edellä käsiteltiin asianajajalaitoksen järjestämistä hovioikeuksissa ja Tukholman raastuvanoikeudessa, kajottiin virkamieskunnan ja asianajajakunnan keskinäiseen suhteeseen. Asianomaisissa säännöksissä nimitäin asianajajan tehtävä oli taipumus usein nähdä *yhtenä oikeuslaitoksen toimena*, josta saattoi päästä muihin statukseltaan korkeampiin toimiin (ämbtete). Tämä näkyi lähinnä niissä ohjesääntömääräyksissä, joilla tavoiteltiin aikaisempaa pätevempien asiamiesten rekrytoitumista, varsinkin Svean hovioikeuden vuoden 1709 ohjesäännössä. Muutoinkin auktorisoituihin asianajajiin suhtauduttiin, sekä säädöstasolla että tuomioistuimissa, kuten *julkisen toimien haltijoihin*. Vuonna 1709 vahvistetussa asianajajan valassa oli paljon virkavalan piirteitä.¹⁸

Nyt puheena olleet säännökset ilmentävät lisäksi ehkä uutta suhtautumista virkamiehiksi katsottavien henkilöiden toimintaan. 1600-luvun alussa vahvistettujen virkaohjesääntöjen seurauksena kuninkaallinen palvelussuhde oli menettänyt henkilökohtaisen luonteensa.¹⁹ Kruunun palvelijat olivat sidottuja *virkaan* liittyneisiin velvollisuuksiin ja olivat niiden täyttämässä esimiestensä alaisia ja valvomia. Säännöksissä itse asiassa heijastuu 1600-luvulla tapahtunut uuden virkakunnan syntyminen.

Tuolloisessa paikallishallinnossakin näkyi kruunun vaikutusvallan ja byrokratian kasvu.²⁰ Kruunu alkoi puuttua sinänsä vielä vähäisten vakinaisten virkamiesten nimittämiseen. Nimismiehestä, joka alunperin oli ollut talonpoikien luottamusmies ja näiden valitsema, oli vuosisadan lopulla tullut maaherran nimittämä kruunun virkamies talonpoikaisen rahvaan yläpuolelle. Myös pitäjänkirjurista, jonka talonpojat olivat 1620-luvulta lähtien joutuneet palkkaamaan, tuli vähitellen kruunun virkamies.²¹

Kaupungeissa olivat pormestari ja raatimiehet itse valinneet uudet jäsenensä, ja heidän toimikautenaan oli ollut vuosi tai pari. Tähänkin tuli muutos mainitulla vuosisadalla. Virkakausista tuli elinikäisiä ja kaupunkien oma valintaoikeus alkoi väistyä. Erityisesti puututtiin pormestarien nimittämiseen.²² 1600-luvun jälkipuoliskolla — yksinvallan ajalla, jonka oleellisiin piirteisiin byrokratia kuului — tapahtui *kaupunkihallinnon virkavaltaistumista*, jonka yksi osoitus oli juuri tuo kuninkaallisten pormestarien nimittäminen. Raatimiehen toimet muut-

¹⁸ Jäljempänä tosin tulee puhetta siitä, kuinka varhaisilla ammattikunnillakin oli enemmän julkisoikeudellinen kuin yksityisoikeudellinen leima.

¹⁹ Ks. Ylikangas (Käännepohdat...), 1986 s. 50.

²⁰ Mainitulla vuosisadalla voidaan katsoa syntyneen se paikallishallinnon rakenne, joka säilyi koko Ruotsin vallan ajan ja jonka jäänteitä vieläkin on nähtävissä.

²¹ Mäntylä, s. 239.

²² Mäntylä, s. 254.

tuivat virkapaikoiksi. Samoin kävi kaupunginkirjurin tehtävälle.²³ Tämän lisäksi tuolloiset keskittämisyhtymykset olivat omiaan kaikin puolin kasvattamaan tehtäviinsä erikoistunutta kaupunkien virkakuntaa. Halila kuvaa tuota kaupunkihallintoa koskenutta kehityskulkua vanhan patriarkaalisen systeemin korvautumisena valtiollisella byrokratialla.²⁴

Nykyaikaisen virkamieskäsitteen hahmottuminen ilmeni myös siten, että julkinen toimi alkoi vaatia hoitajaltaan kaiken ajan ja voiman, *eikä sitä voitu hoitaa aiemman elinkeinon ohella*. Tällöin kiinteä korvaus toimen hoidosta tuli tarpeelliseksi.²⁵ Koko tarkastelujakson ajan oli kuitenkin virkamiesten *palkkojen maksaminen epäsäännöllistä ja rästytyntä*. Ehkä tärkeimpinä syinä siihen olivat palkanmaksun haavoittuvaiseksi tehnyt osittainen luontaistalous ja huomattavia varoja vaatinut suurvalta-ajan sodankäynti.²⁶ Luonnolliselta tuntuukin, että kulloinenkin suhtautuminen virkamiesten asianajoon on seurannut paitsi virkojen niin myös virkamieskunnan, ainakin oikeudenhoidon alalla toimineiden, palkkausjärjestelmän kehitystä. Tuolloinen palkkausjärjestelmä oli selvästi omiaan suosimaan erilaisten sivutulosten hankkimista, eikä *asianajo* liene ollut *sivutoimista* kannattamattomimpia. Valtiovallan intressisäkään tuskin oli niiden lakkauttaminen.

Eri tehtävissä toimineiden virkamiesten palkkaukseen ei ole syytä puuttua yksityiskohtaisesti.²⁷ Halilan mukaan 1600-luvulle oli tyypillistä kaupunkien virkakunnan palkkojen suuruuden melkoinen vaihtelu ja tuntuva rästytyminen huolimatta monissa kaupungeissa hyväksytyistä kiinteistä menosäännöistä.²⁸ Juuri eräät *kaupunkien virkamiehet* olivat niitä oikeudenkäyntiasiamie-

²³ Halila Aimo 1942, s. 137; Kaupunkeihin tuli nimittää kaupunginkirjuriksi toimeen pystyviä miehiä, joiden tehtävänä oli suorittaa oikeudenhoidon ja hallinnon kirjalliset tehtävät ja jotka omalta osaltaan sitten toteuttaisivat valtiovallan pyrkimyksiä. Etenkin suurimmissa kaupungeissa alkoi valtiovalta puuttua myös kaupunginkirjurin vaaleihin, sama, s. 144-147.

²⁴ Halila Aimo 1942, s. 139; Maistraatti kehittyi suurissa kaupungeissa varakkaasta porvaristosta rekrytoidusta korporaatiosta lähelle virkamieskorporaatiota, sama, s. 141.

²⁵ Halila Aimo 1942, s. 111-112.

²⁶ Tosin 1600-luvun kahdelle viimeiselle kymmenelle oli tyypillistä tiukka finanssikontrolli, jossa kuningas toimi eräänlaisena ylitarkastajana, Åström, s. 310-11.

²⁷ On syytä huomata, että korkeimmat virkamiehet, eri hallinnonhaarojen johtajat, sotilasjohto maalla ja merellä, kenraalikuvernöörit ja maaherrat, olivat korkeasti palkattuja virkamiehiä, ja että kaikki korkeat virat oli varattu aatelistolle, Åström, s. 305; Kihlakunnantuomarin virkojen läänittämistä ja hoitoa käsitellään myöhemmin.

²⁸ Halila Aimo 1942, s. 129.

hiä, jotka asemansa ja taitojensa seurauksena saattoivat kilpailla asiakkaista ammattiasianajajien kanssa.²⁹

Sama koski ehkä myös *hovioikeuksien alempaa virkakuntaa*. Turun hovioikeuden jäsenten ja virkamiesten osalta voidaan todeta, että asessoreille ja muulle virkakunnalle oli vahvistettu maksettavaksi toimestaan tietty palkkaus.³⁰ Asessoreille oli luvattu rahapalkka sekä kihlakunnantuomarin viran tuotot ja alemmalle virkakunnalle (joita olivat sihteeri, notaari, asiakirjakirjuri ja hovioikeudenposti) rahapalkka sekä tietty määrä viljaa ja viikkorahojaa. Vaikka menosäännössä oli määrätty palkka maksettavaksi, ei se suinkaan aina merkinnyt, että asianosaiset olisivat saaneet palkkansa. Hovioikeuden tileistä näkyy, että rästejä jäi. 1650-luvulla kokeillulla asessori-tuomarijärjestelmälläkään ei onnistuttu parantamaan hovioikeuksien tuomareiden ja virkamiesten palkansaantia. Valitukset saamatta jääneistä palkoista jatkuivat, samoin hovioikeuden jäsenten ja virkakunnan velkaantuminen.

Valtakunnan hallitus oli sinänsä tietoinen virkamiesten palkkausongelmasta, mutta *sotilaalliset menot olivat ensi sijalla*. Siiviili- ja oikeushallinnon aloilla oli tyydyttävä puolittais- ja väliaikaisratkaisuhin. Kokonaan uudelle kannalle tuomarikunnan palkkaus saatettiin vuonna 1680, jolloin kihlakunnantuomarinvirat ja laamanninvirat verotuottoineen tulivat reduktion kohteeksi. Hovioikeuden asessorit, joilla oli kihlakunnantuomarin virka, valitsivat jäivätkö hovioikeuteen vai hoitivatko päätoimisesti tuomarinvirkaa. Useimmat valitsivat edellisen. Tuomarinverojen säästöstä voitiin nyt kustantaa oikeudenhoito ylemmässäkin asteessa, eivätkä palkat 1600-luvun lopulla jääneet rästiin samassa määrin kuin aikaisemmin.

Tarvittiin kuitenkin, luontaistaloudessa kun elettiin, vain jokin suuri luonnonkatastrofi, perinpohjainen katovuosi tai sota, niin palkansaanti muodostui taas epävarmaksi. Tuskin olivat 1690-luvun lopun katovuodet ohi, kun alkoi suuri Pohjan sota, ja kruunu käytti jälleen kaikki mahdolliset varansa sodankäyntiin.³¹

²⁹ Näin myös todellisuudessa oli, mikä käy ilmi jäljempänä tuomioistuinaineistoa käsiteltäessä.

³⁰ Palkkauksesta Turun hovioikeudessa ks. Blomstedt 1973, s. 43-45.

³¹ Hovioikeus valitti turhaan vuonna 1700, ettei palkkoja maksettu ajallaan, ja sotavuosina siitä valitettiin jatkuvasti, Blomstedt 1973, s. 53.

5. ASIANAJOTOIMINTAA SÄÄNNELLEET 1600-LUVUN LOPUN MÄÄRÄYKSET

5.1. Kuninkaallinen kirje asianajajien väärinkäytöksistä maaseudulla

Edellä on käynyt ilmi, että nimenomaan 1600-luvun viimeisillä kymmenillä annettiin useita asianajotoimintaa koskeneita virallismääräyksiä, koskivatpa nämä asianajoa revisioasteessa tai virkamiesten harjoittamaa asianajoa taikka siten asianajalaitoksen järjestämistä tärkeimmissä tuomioistuimissa. Lisäksi voidaan mainita joukko tuohon aikaan annettuja säännöksiä, joille oli tyypillistä melko yksityiskohtainen puuttuminen asianajajien menettelytapoihin, heidän ja päämiestensä keskinäisiin suhteisiin ja jopa oikeusavun antamisen perusteisiin. Tosin suurin osa säännöksistä puhui sekä prokuraattoreista että muista valtuusmiehistä (procuratorer och andra fulmächtige). Silti sääntelyjen kohteena oli ennen kaikkea vähintäänkin palkkiota vastaan tapahtunut ellei sitten ammattimainen asiamiestehtävien hoito.

Ylipäätään 1600-luvun kahdella viimeisellä kymmenellä annettiin runsaasti oikeuselämän eri aloja koskeneita kuninkaallisia säännöksiä. Monet näistä sääntelivät juuri tuomioistuinmenettelyä, kuten tutkimuksen loppupuolella tulee käymään ilmi. Eräs käytännöllinen syy tälle oli vuonna 1686 asetettu suuri lakikomissio. Jo ennen kuin sen valmisteleva vuoden 1734 laki sai lopullisen sisältönsä ja vahvistuksensa oli komissionin työn tuloksena annettu suuri määrä kuninkaallisia säädöksiä, muun muassa tämänkin tutkimuksen kannalta hyvin keskeinen vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestys.

Maaseudulla harjoitetun asianajon epäkohtiin puututtiin kuninkaallisella kirjeellä maaliskuun 20 päivältä 1694. Kirje oli otsikoltaan »Til alle Hof- och Öfverrätter angående hämmandet af hwariehanda missbruk med advocerandet på landet».¹ Siinä väitettiin, kuten useissa edellä jo mainituissa tuon ajan säännöksissä, *asianajajien* (prokuraattorien) toiminnallaan aiheuttaneen *turhia riitoja*. Tuon epäkohdan poistamiseksi säädettiin asianajajille määrättävistä rangaistuksista ja pantiin maaherrat valvomaan säädöksen noudattamista.

Asianajon tilaa maaseudulla melko negatiivisena kuvannut kirje kertoi aluksi, kuinka maaseudulla oli päässyt valloilleen suuri vääräys, kun joukko prokuraattoreita, enemmän omaksi hyödykseen kuin rahvaan parhaaksi, houkutteli rahvasta tarpeettomiin riitoihin. Seurauksena oli että rahvas menetti kaikeksi omaisuutensa, väliin jopa kunniansa:

¹ Schmedeman, s. 1367-1368.

»...Såsom Wij finne uppå landet stort missbruk sig hafwa inritat med en hop Procuratorer, som mera för sin egen nytta än almogens bästa öfwertala och upphissa almogen til onödige trätor, hwarigenom the enfaldige blifwa ofta brachte om all sin egendom, ja understundom om heder och ära;»

Kihlakunnantuomarit määrättiin ilmoittamaan perusteettomista kanteista maa-herralle mahdollisen rangaistuksen tuomitsemista varten:

»Så hafwe Wij til hämmande af sådant owäsende för nödigt erachtat sådane personer som til advocerande af Hofrätterne icke äre förordnade, utan allenast för slem winning sökia at förleda almogen til onödige actioner, med behörig näpst må ansees; warandes Wår nådige wilie och befallning, at i Häradshöfdingarne som under Eder Jurisdiction höra, härom beordre, at när the pröfwa sådane Procuratorer med oskiälige Actioner för theas Domstolar komma, the tå sådant hos Landshöfdingen straxt angifwa, och ther hos om Actionens beskaffenhet omständeligen berätta, uppå thet han sådant må Eder tilkänna gifwa, tå samma Procuratorer efter thes förtienst med behörigt straf kan beläggias.»²

Asianajalaitoksen syntyä ajatellen tämä säädös on ehkä eniten vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksen jälkeen herättänyt huomiota aiemmassa tutkimuksessa. Alkujaksossa mainittiin, että säännöksestä on monta tulkintaa. Äärimmäistä kantaa edustaa nähdäkseni Raevuori, kuten todettiin. Hän on tulkinnut kirjeen lausumaa henkilöistä, joita hovioikeus ei ollut hyväksynyt asianajoon (sådane personer som til advocerande af Hofrätterne icke äre förordnade), ja todennut sen tarkoittaneen *hovioikeuden hyväksymien asianajajien yksinoikeutta* asianajotehtäviin myös *maaseudun* alioikeuksissa.

Tätä tulkintaa voidaan tukea Svean hovioikeuden kirjeellä »Kongl Swea Håf-Rätts bref, angående advocerande», joka tosin on vasta vuodelta 1731.³ Kirjeessä viitattiin nyt puheena olevaan säädökseen ja se oli tarkoitettu ohjeeksi (ainakin) Svean hovioikeuden tuomiopiiriin kuuluneille alioikeuksille. Siinä muistutettiin, että vuoden 1694 kirje ankarasti kielsi kaikkia muita kuin hovioikeuksien kelpoisiksi ja taitaviksi tunnustaneita antamasta asianosaisille apua oikeudenkäyntiasioissa:

² Turun hovioikeuden kiertokirjeistä havaitaan, että se oli antanut tuon kuninkaallisen kirjeen tiedoksi alaisilleen alioikeuksille. Tämä tapahtui 26.3.1694 päivätyllä kiertokirjeellä, HYK Åbo hofrätts universaler 1623-1735, s. 76. Se ei kuitenkaan sisältänyt mitään kommentteja tai tulkintaa säädöksen sisällöstä. Kyseinen säädös puolestaan, kuten muutkin tuonaikaiset tärkeät virallismääräykset, tulivat käräjärahvaan tietoon kärjäjillä tapahtuneen julkilukemisen seurauksena.

³ 12.7.1731, Modée II, s. 902.

»Därigenom kungjöres, det Kongl. Maj:t uppå Riksens Ständers begäran, genom bref af d. 1. Juli förklarar des nådige wilje wara, det Håff-Rätten ej allenast sielf utan och de under des Jurisdiction forterande Underdomare, böra hålla en flitig och alfwarsam uppsickt däröfwer, at Förordningen af den 20. mart. 1694, som strängel. förbjuder, at ingen, som icke förut af Kongl. Håf-rätterne för habil och skickelig erkiänd blifwit, wid någon Rätt må efterlätas, at i Rättegångs-Saker parter betiäna, til alla delar efterlefwad warder.»

Vuoden 1731 kirjeen sisältö on melko hämmästyttävä sen vuoksi, että luvussa, jossa käsiteltiin asianajajalaitoksen järjestämistä hovioikeuksissa, kävi monin paikoin ilmi, ettei edes tuossa oikeusasteessa kyetty oikeusjuttuja hoidattamaan yksinomaan auktorisoiduilla asianajajilla. Asianajajakkoa ei ollut, eikä yksinoikeus ollut säädöstasollakaan aukoton. Tulkintaohje oli annettu vain kolmea vuotta ennen 1734 lakia, jonka oikeudenkäymiskaaren asianajosäännökset rakentuivat melko toisenlaiselle ajattelulle.

Toisenlaista kantaa edustaa Hassler. Hän lähtee tulkitsemaan säännöstä toisiasioista käsin ja väittää tilanteen 1600-luvun viimeisillä kymmenillä maaseudun alioikeuksissa olleen vielä paljon huonomman kuin hovioikeuksissa tai suurimmissa kaupunkituomioistuimissa. Niissä ei hänen tietojensa mukaan ollut lainkaan auktorisoituja asianajajia (sakförare). Näin ollen hän korostaa kyseisen kuninkaallisen kirjeen määräyksiä ennen muuta *rangaistusmääräysten luonteisina*. Samalla hän torjuu näkemyksen, että tarkoituksena olisi ollut tehdä toiminta valtuutettuna alioikeuksissa vain hovioikeuden määräämien advokaattien oikeudeksi, sellaisten asianajajien tarjontakin kun oli hyvin vähäistä. Hassler viittaa myös seuraavana vuonna annettuun vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestykseen, joka oli eräänlainen oikeudenkäyntimenettelyä koskenut yleissäädos. Sekään, vaikka se erotti toisistaan lailliset valtuusmiehet (laga fulmächtig) ja muut valtuusmiehet, ei luonut minkäänlaista asianajajamonopolia.⁴ Jonkinlaisena askeleena asianajajamonopolin suuntaan hän sen sijaan piti edellä puheena ollutta eräille virkamiehille vuonna 1696 annettua kieltoa toimia asianajotehtävissä, jota kieltoa hänen mukaansa noudatettiin huonosti.⁵

Itse pitäisin realistisimpana käsitystä, että kyseisellä säännöksellä oli tarkoitus saattaa myös sellaiset asianajotoimintaa harjoittavat henkilöt, jotka eivät olleet saaneet toimintaansa hovioikeuden lupaa, jonkinlaiseen *julkiseen kontrolliin*. Tämä tapahtui sitten kihlakunnantuomarien ja maaherrojen avulla. Kihlakunnantuomarit pantiin nähdäkseni valvomaan vain muiden kuin ho-

⁴ Tämä kävi ilmi myös niistä lausunnoista, joita suurelle lakikomissionille oli annettu kyseisen oikeudenkäyntijärjestyksen johdosta.

⁵ Hassler, s. 93-94.

vioikeuksien asianajajikseen auktorisoimien oikeudenkäyntiasiamiesten toimintaa. Mikäli näiden sitten havaittiin houkutelleen rahvasta turhiin kanteisiin, heitä tuli rangaista. Nehrman ilmaisee samantapaisen käsityksen lausumalla:

»Ty Kgl. Br. til alla Hof = rätt d. 20 Mart. 1694 befaller, at the, som ej af Hof-Rätten ther til skickelige befundne och förordnade äro, utan söka förleda almogen, skola ej tillåtas at advocera, utan näpsas, ...»⁶

Yksittäistapauksissa oikeudessa sitä paitsi sai varmastikin edelleen toimia asianmiehenä kuka tahansa.

Menneiden prosessuaalisten säännösten (niinkuin muunkaan lainsäädännön) tulkintaa ei sinänsä ole järkevää taikka perusteltua suorittaa pelkästään käytännön tosiasioista taikka tarpeista käsin. Silti juuri niistä saatujen, tässä vaiheessa tosin vähäisten ja usein toisen käden, tietojen nojalla tuntuu mahdottomalta ajatus, että asianajo maaseudulla tuolloin tai edes paljon myöhemmin olisi voitu asettaa riippuvaiseksi hovioikeuden hyväksymien ja varmasti kovin harvalukuisiksi jääneiden advokaattien toiminnasta. Säännöksen soveltamiseen ja tulkintaan palataan kuitenkin vielä myöhemmin, kun alioikeusaineiston perusteella pyritään perehtymään varhaiseen asianajoon myös tosiasiallisena ilmiönä.

5.2. Vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksen asianajotoimintaa koskeneet määräykset

Jäljempänä käsitellään tarkemmin vuoden 1734 lain valmistelutyötä, ja sitä, kuinka Suuren lakikomissionin työn yhtenä tuloksena oli vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestys. Samoin tulevat esille sen johdosta annetut lukuisat lausunnot, ja se, kuinka vuoden 1734 *oikeudenkäymiskaaren sisältö* pääosin oli tuon *oikeudenkäyntijärjestyksen toisinto*. Sen sijaan säädösten *asianajoa koskeneet määräykset poikkesivat* toisistaan melko tavalla. 1695 annettu oikeudenkäyntiä sekä ali- että ylioikeuksissa monipuolisesti uudistanut asetus kulki nimellä »Stadga och Förordning, innehållandes någre mål til widlyftigheters afkortande och lindring uti Rättegångar för the Stridige Parter, både wid Öfwer- och Under-Rätterne». ⁷ Sen päätavoitteena näyttäisi olleen kaikinpuolinen tuomioistuimenmenettelyn yhtenäistäminen, nopeuttaminen ja tehostaminen. Tämä näkyi muun muassa haastamista, asianosaisten poissaoloa, lykkäystä ja täytän-

⁶ Nehrman 1732, s. 163.

⁷ 4.7.1695, Schmedeman, s. 1414-1425.

töönpanoa koskeneissa määräyksissä, joita käsitellään tarkasteluajankohdan prosessia yleisemmin koskevassa jaksossa.

Oikeudenkäyntijärjestyksen 10 kohta sisälsi prokuraattorien (mikä ilmaisu käsittääkseni edelleen sisälsi myös hovioikeuksien asianajajat) ja muiden oikeudenkäyntivaltuutettujen toimintaa koskeneita määräyksiä. Sääntelyn kohteina olivat nyt asiamiesten *menettelytavat*. Heidän toimintaansa puututtiin muutoinkin kuin valamääräyksillä, ja moitittavan menettelyn varalta määrättiin seuraamuksia. Valtuusmiesten yleensä taikka prokuraattorien erityisesti kelpoisuuteen ei puututtu⁸.

Asetuksessa lähdettiin varsin yleiseksi tulleesta väittämästä asianajajien, mutta myös muiden valtuutettujen aiheuttamista tai ainakin provosoimista turhista riidoista. Asiamiehet vihasta, kostonhalusta taikka vain omaksi edukseen johtivat asianosaisia epäsopuun. Tämän vuoksi, ja kun kaiken piti käydä oikeammin ja rehellisemmin, valtuutettua kehoitettiin kunnolla arvioimaan hänelle hoidettavaksi uskottuja kanteita ja riitaisuuksia. Asianosaisia *perusteet-tomiin riitoihin tai oikeudenkäynteihin* houkutellelle asiamiehelle määrättiin tuomittavaksi rangaistus. Rangaistus odotti myös sitä, joka oli estänyt asianosaisten sovinnon, varsinkin kun hänen velvollisuutenaan olisi ollut saada nämä sopimaan, taikka joka muutoin oli toiminut epärehellisesti:

»Aldenstund många trätor och twistigheter theraf yppas och upväxa at Procuratorer och Fulmächtige antingen af arg- och hämdgirighet, eller ock af lust, eller för winst och egen nytta skul reta Parterne til oenighet och missämja, förthenskul på thet alt så mycket richtigare och redeligare må tilgå, och at hwar och en med så mycket mera betänckiande och warsamhet med andras under händer hafwande Actioner och Stridigheter omgå mätte; Förthenskul, när någon Procurator eller Fulmächtig finnes så obetänckt, at han antingen uphissar och förleder någon til oskiälige twister och rättegångar, eller och finnes hindra förlikningar Parterna emellan, thet ställe han borde them til enighet sins emellan sökia at öfwertala, eller ock brukar witterlig falskhet, osanning och orätt,...»

Kun otetaan huomioon tuolloisen lainsäädännön aukollisuus ja vanhentuneisuus — ja ehkä yleisemmin —, voidaan pitää melko epäselvänä ja arveluttavana asianajajalle asetettua velvollisuutta etukäteen punnita, oliko juttu perusteltu tai tarpeellinen. Tosin on niin, että kyseisenä aikana tapahtui oikeudenkäyntivaltuutettujen, ja eräissä tuomioistuimissa nimenomaan ammatti-

⁸ Vaikka kyseessä oli tuolloista tuomioistuinmenettelyä laajalti säännellyt laki, niin sen rinnalla nähdäkseni edelleen sovellettiin muita 1600-luvun lopulla annettuja asianajoon yksityiskohtaisesti puuttuneita yksittäisiä säännöksiä. Sama koskee myös myöhemmin käsiteltävää vuoden 1696 asianajosäädöstä.

asianajajien hoitamien juttujen määrällistä lisääntymistä. Monet näistä liittyivät saatavien perimiseen, ja ehkä nimenomaan näiden kohdalla voitaisiin joskus katsoa olleen kysymys turhasta saamisoikeuden vahvistamispyynnöstä tai turhasta täytäntöönpanopyynnöstä.

Käytäessä läpi tuomiokirjoja, saatetaan havaita saman saamisoikeuden olleen useamman kerran oikeudenkäynnin kohteena. Silti, kuten aiemminkin jo on todettu, tuntuu mahdottomalta väittää mitään yleistä muiden kuin asianosaisten itsensä ajamien juttujen perusteettomuudesta tai oikeudenkäyntien tarpeellisuudesta, varsinkin kun tutkimuksen pääkohteena olleet alioikeuksien tuomiokirjat saattoivat hyvin vähän kertoa riidan aineellisesta puolesta. Tutkituissa jutuissa ei kanteiden hylkääminen myöskään näytä olleen kovinkaan yleistä. Ehkä puhe juttujen tarpeellisuudesta liittyykin siihen käsitykseen, että oikeudenkäyntiasiamies palveli ennemmin oikeudenhoitoa ja jotain virallista intressiä kuin päämiehensä etua.

Vähintään yhtä radikaalisti puututtiin säännöksen jatkossakin asianajon perusteisiin. Siinä määrättiin rangaistavaksi asiamies, joka otti hoitaakseen kohtuuttoman, vastoin hyvää ja kristillistä omaatuntoa tai vastoin hyviä tapoja olleen jutun:

»... eller sådane saker sig antager at förswara, som oskiälige äro, samt emot godt och Cristeligt samwete jämwäl emot goda seder strida; »⁹

Tällä lain säännöksellä, samalla tapaa kuin melko samansisältöisellä Svean hovioikeuden ohjesääntömääräyksellä, voitiin itse asiassa vaikuttaa siihen, min-kälaisissa jutuissa oikeudellista apua annettiin. Mahdottomalta ei tässä yhteydessä tunnu ajatus, että näin pyrittiin ohjaamaan nimenomaan asianajajakunnan toimintaa oikeusriitoja ja muutoksenhakuja hillitsevään suuntaan. Rangaistuksen suuruutta ei mainittu, ja lievissä tapauksissa sen tuomitseminen oli harkinnanvaraista ja tapahtui esimerkinomaisesti (exemplariter)¹⁰ Asiamies ei voinut välttää rangaistuksesta, vaikka sittemmin luopuikin asiaa oikeudessa henkilökohtaisesti ajamasta.

Lopuksi määrättiin valtuusmiesten velvollisuudeksi päämiehensä rinnalla *allekirjoittaa kaikki asiakirjat* (alla Inlagor, Suppliquer och Skrifter, jämte sielwa Principalen underskrifwa). Sen avulla oli mahdollista saada selville, kuka asianomaisen kirjoituksen oli laatinut ja tehostaa valtuusmiesten valvontaa.

⁹ Vaikka säännöksessä käytettiin termiä förswara, se tuskin viittasi vain rikosjuttuihin.

¹⁰ »Har Kongl. Maj:t för skiäligt funnit, at the samma skal exemplariter, och efter som hans arghet och brott kan finnas stor til, straxt så wäl som sielfwe Principalen, eller ock ther saken och omständigheterene så finnes, swärare afstraffas.»

Suuren lakikomissionin työtä jäljempänä käsiteltäessä käy ilmi, että kun vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksestä keskusteltiin ja siitä annettiin lausuntoja, tämä vaatimus aiheutti vastustusta. Katsottiin, että jos aina oli ilmoitettava esimerkiksi valituskirjelmän laatineen henkilön nimi, saattoi tämä johtaa siihen, ettei asianosainen aina tarvitsessaan — varsinkin kun valtuutettujen toiminnalle oli nyt asetettu ankarat kriteerit — saanut asiantuntevaa apua. Tällä määräyksellä voitiin tarvittaessa myös suojella yksinoikeuden saaneiden asianajajien etuja.

5.3. Asetukset valtuutettujen laiminlyönnestä

Oikeudenkäyntiasiamiesten toiminnan eräisiin yksityiskohtiin puututtiin vuosina 1693 ja 1696 annetuilla kuninkaallisilla asetuksilla. Ensimmäinen niistä koski poissaolevan asianosaisen asioita hoitaneen valtuutetun toimintaa ja jälkimmäinen virheellisesti menetelleille asiamiehille tuomittuja rangaistuksia. Vuonna 1693 annettiin kuninkaallinen kirje Svean hovioikeudelle »Kongl. Maj:ts bref til Swea Hofrätt angående Fulmächtiges ansvar för then skada och omkostningar som principalerne genom theas nachlässighet och försummelse taga». ¹¹ Se oli tarkoitettu sovellettavaksi yleisemminkin kuin mainituksa hovioikeudessa ja koski selvästi kaikkia valtuusmiehiä. ¹² Aluksi kehoitettiin asiamiestä, joka hoiti poissaolevan asioita, huolellisesti valvomaan tämän oikeuksia. Sitten häntä muistutettiin määräaikojen noudattamisesta. Uhkana oli, että laiminlyönteihin syyllistynyt asiamies itse joutui vastuuseen näin aiheutuneista vahingoista ja kustannuksista:

»Therjämte förmanas thenne så wäl som andra fulmächtige, at the icke försumma sine principalers i theas frånwaro hafwande rätt och låta igenom theas förwällande flyta fatalierne utur händerne, så framt the icke wilja sielfwe swara för then igenom theas nachlässighet och försummelse timmade skada och omkostningar».

Kolmea vuotta myöhemmin annettiin asetukset »Stadga och Förordning huru Procuratorer och fulmächtige pro temerario litigio och andre slike förseelser skole plichta». ¹³ Siinä väitettiin prokuraattoreiden ja muiden oikeudenkäyn-

¹¹ 16.5.1693. Schmedeman, s. 1345, jossa se on julkaistu vain lyhennelmänä »Transumpt af Kongl...»

¹² Luultavasti se koski muitakin kuin varsinaisia asiainhoito- eli »negotiorum gestio»-tapauksiksi luokiteltavia tilanteita, käsitteestä ks. Wrede, s. 249 ja tilanteista Nehrman 1751, s. 169.

¹³ 10.12.1696, Schmedeman, s. 1478.

tiasiamiesten tehneen päämiestensä kanssa sopimuksia, joilla he välttivät rangaistuksen, vaikka olivatkin menetelleet virheellisesti oikeudenkäynnissä:

»Såsom Kongl. Maj:tt är uti erfarenhet kommen, huruledes tå Procuratorer och Fulmächtige för temerario litigio eller annat begånget förseende wid Rättegångs sakerne blifwa med penninge-böter belagde, thet ändoch omsider kommer Principalen, förmedelst aftal eller annat them emellan förut skrifteligen giordt accord, til last, förfarandes Fulmächtigen så mycket owarsamligare uti saken som han wet, sådant icke honom sielf, utan Principalen til gravation och beswär ankomma.»

Tilanteen korjaamiseksi määrättiin asiamiehelle mahdollisesti tuomittava sakkorangaistus korvattavaksi, tuohon aikaan hyvin harvinaisella, vapausrangaistuksella. Tapauksissa, joissa katsottiin olleen kyseessä harkitsemattomasta käräjäinnistä, rangaistuksen pituus oli nimenomaisesti mainittu. Sen pituus vaihteli oikeusasteen mukaan. Revisioasteessa rangaistus oli suurin, 14 päivän mittainen (skal Procuratoren eller Fulmächtigen icke med Penningar, utan med Fängelse plichta på Barnhuset 14 dagar). Muissa rikkomuksissa vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksen määräyksiä vastaan rangaistuksen pituus jätettiin avoimeksi ja riippuvaiseksi teosta.¹⁴ Tämän lisäksi päämiehellä oli luonnollisesti oikeus vaatia korvausta hänelle asiamiehen laiminlyönnistä aiheutuneesta vahingosta.

5.4. Rahvaan valitus 1723 asianajajien käytön kieltämiseksi

Asianajoon oli selvästi alettu lainsäädännössä puuttua melkoisella ankaruudella. Tyypillistä oli kajoaminen asianajoammatin harjoittamisen edellytyksiin, jopa niihin edellytyksiin, joilla toimeksiantoja otettiin. Silmiinpistävää monissa säännöksissä on varsin voimakas asianajotoiminnan, pitäisikö sanoa nimenomaan *ammattiksi muuttumassa olleen asianajon, negatiivisten puolien korostaminen*. Siitä kuinka oikeusvarmuus ja asianosaisen etu vaativat asiantuntivaa apua oikeudenkäynnissä, ei niinkään ollut puhetta. Tosin on juridiselle sääntelylle yleisemminkin tyypillistä velvollisuuksien ja niiden vastaisen toiminnan korostuminen.

Vahvimman ilmauksensa negatiivinen suhtautuminen asianajajien käyttöön sai ehkä rahvaan valituksessa vuonna 1723, jossa esitettiin asianajajien, *advo-*

¹⁴ Useassa vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksestä suurelle lakikomissionille annettussa lausunnossa vaadittiin tuota asetusta muutettavaksi niin, että sen määräysten rikkomisesta oikeudenkäyntiasiamiehelle tuomittavien rangaistusten suuruus mainittaisiin asetus-tekstissä.

kaattien ja prokuraattorien, käytön kieltämistä talonpoikien välisissä riidoissa. Vaatimusta perusteltiin sillä, että ilman asianajajia rahvas saisi oikeudenkäyntinsä paljon nopeammin lailliseen päätökseen (allmogen må så mycket snarare erhålla lagligt slut och änskap uti theras rättegångs saker wid domstolerna). Yhtenä tausta-ajatuksena luultavasti oli se, että jos toisella asianosaisella oli asianajaja apunaan, tarvitsi sitä myös vastapuoli. Jäljempänä kosketellaan myös asianajajien toiminnan ja kirjallisen menettelyn välisestä suhteesta. Talonpojat luultavasti näkivät sen kuinka asianajajan käytöllä oli menettelyllisiä vaikutuksia, muiden muun muassa taloudellisten vaikutusten rinnalla. Joka tapauksessa pyydettiin alamaisesti, ettei kantajana eikä vastaajana ollut talonpoika saanut käyttää advokaattia eikä prokuraattoria riidoissaan:

»...at hwarken kårande eller swarande bonden måtte tillåteligt wara inför domstolarne betiena sig af advocater och procuratorer uti deras twistigheters andragan behöriga utförande»¹⁵

Valitukseen annetussa kuninkaan vastauksessa kuitenkin vedottiin tarpeeseen käyttää asiantuntevaa oikeudenkäyntiavustajaa, ja pidettiin arveluttavana kieltää asianajajien toiminta. Kruunu ei siis välttämättä suhtautunutkaan torjuvasti asianajajiin ja heidän palvelustensa käyttöön. Se halusi valvoa ja säännellä heidän toimintaansa. Vastauksessa muistutettiin niistä velvollisuuksista ja sanktioista, jotka sisältyivät vuoden 1695 oikeudenkäymisjärjestykseen ja sitä edeltävänä vuonna annettuun asetukseen:

»Så wid Rättegångar ibland händer, at den som en god sak hafwer, fördärfwar densamma därigenom, at han ej kan framföra sin talan, som sig bör, så finner Kongl. Maj:t betänckeligit, at likmätigt Allmogens ansökning, allmänt ej tillåta Advocaters och Procuratorers bruk: Men missbruket deraf igenom uphissande til tråtor och eljest, förbiudas högeligen cnligt 1694 års Förordning samt Rättegångs Processens 10 §. Hwaröfwer Håf-Rätterne hafwa noga hand at hålla.»¹⁶

Tuo rahvaan valitus heijasteli niitä mielipiteitä, jotka osaltaan vaikuttivat 1734 lain asianajosäännösten sisältöön. Oikeudenkäymiskaaren 15 luvun määräyksillä ratkaistiin asianajajalaitoksen järjestäminen päinvastaiseen suuntaan kuin vielä kolmea vuotta aikaisemmin annetulla asianajajajaysinoikeutta korostaneella kuninkaallisella kirjeellä. Kirje josta edellä on ollut puhetta, tuskin sai aikaan ainakaan merkittävämpiä käytännön vaikutuksia. Silti siihen voi-

¹⁵ Riksdagsacta 1723 Vol 2, Bondestånd. Protocollet, s. 119.

¹⁶ 17.9.1723, Modée I, s. 374-375.

daan suhtautua (tuolloisen faktisen lainsäätäjän) kuninkaan ja ylhäisaatelistosta muodostuneen valtaneuvoston tahdonilmaisuna.¹⁷ Se oli toinen kuin sittemmin yksinoikeuden torpedoineiden säätyjen, tuolloin pääluvun mukaan äänestäneen melko heterogeenisen aateliston ja talonpoikaissäädyn, mielipide yleistä lakia hyväksyttäessä. Ennenkuin ryhdytään käsittelemään vuoden 1734 lain asianajoa koskeneita määräyksiä ja niiden valmistelua, on syytä esittää eräitä kokoavia huomioita edellä esitetyn säännöstason tarkastelun johdosta.

6. YHTEENVETOA

Eräänlaisen sääntelyn alkupisteen muodostivat Svean hovioikeuden perustaminen sekä sen (sittemmin muidenkin hovioikeuksien) toimintaa koskenut vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestys. Oikeudenkäyntijärjestyksen merkitys oli ensinnäkin siinä, että sen määräyksillä asianajajalaitos jonkinlaisena juridisena instituutiona syntyi. Toiseksi oli valtuutetun käytön salliminen sen määräyksillä eräs yleinen edellytys asianajajakunnan syntymiselle. Kolmanneksi laki oli oikeudellinen edellytys, mutta myös eräänlainen rajoitus, lukuisille hovioikeuksien omille lähinnä ohjesääntötyyppillisille määräyksille, joilla tarkasteluajan kohtana pyrittiin järjestämään asianajajalaitosta. Neljänneksi se sisälsi ensimmäiset määräykset oikeudenkäyntiasiamiesten valvonnasta. Valvontakeinona oli tuolle ajalle tyyppillinen valamenettely.

Hovioikeudet olivat kaikin puolin tarkasteluajanjakson tuomioistuinmenettelyn keskiössä. Svean hovioikeutta on käsitelty paljon ensimmäisenä ja aluksi etummaisena sekä sen vuoksi, että Turun hovioikeuden vanha arkisto on tuhoutunut. Hovioikeuksien perustamisen myötä keskitettiin kuninkaallinen oikeudenkäyttö pääosin niihin, luotiin kiinteä oikeusastejärjestys ja valvottiin koko tuomioistuinlaitosta. Hovioikeudet myös ensimmäisinä ryhtyivät toimenpiteisiin erityisen asianajajakunnan järjestämiseksi. Tavoitteena näkyi olleen, että asianosaisten asioita niissä hoitaisi erityisasemassa oleva asiamieskunta, aluksi prokuraattoreiksi mainitut.

Oleellisinta tuollaisen prokuraattorikunnan rekrytoimisessa oli, ettei kuka tahansa voinut toimia asianajotehtävissä. Aina vaadittiin jonkinlaisia kvaaliikaatioita. Näyttäisi siltä, etteivät tuolloiset pätevyysvaatimukset kuitenkaan

¹⁷ Hassler totesi tämän johdosta: »Brevet, som väl aldrig hunnit få några verkningar i praktiken, är av intresse som uttryck mindre för den gällande rätt, 1734 års lag avlöste, än för rättsuppfattningen hos de samtida lagstiftande myndigheterna», Hassler, s. 96.

merkinneet vielä alkua lainoppineelle asianajakunnalle, ovathan tuomareidenkin lainopilliset pätevyysvaatimukset vasta 1800-luvulta. Silti ne olivat alkua muista oikeudenkäyntiasiamiehistä erottuneelle varhaiselle asianajajakunnalle. Saattoi kyllä olla, että asianajajakandidaatti esitti yliopiston todistuksen (testimoniumin). Se ei kuitenkaan merkinnyt välttämättä lainopillisia opintoja, saati sitten tutkinnon suorittamista. Asianajajan hyväksymismenettelyllä hovioikeus otti hänet valvontaansa, mutta rajoittamalla asianajajien lukumäärää takasi hänelle jonkinlaiset toimintaedellytykset. Samalla tuo henkilö sai yksinoikeuden toimia hovioikeudessa asianajajan ammatissa.

Sittemmin tuossa kontrollissa korostuivat yritykset rekrytoida asianajajakunta kiinteämmäksi osaksi tuomioistuinta, vai pitäisikö todeta kontrollin näin tiukentuneen. Prokuraattoreilta tai advokaateilta edellytettiin samanlaista pätevyyttä, mutta myös samanlaista uskollisuutta, kuin virkakunnalta. Mitä tahansa juttuja ei saanut ottaa hoidettavakseen. Toisaalta sitten luvattiin pääsyä muihin oikeuslaitoksen toimiin ja taattiin aina jonkinlainen palkkio suoritusta tehtävästä.

Hovioikeuksien järjestelyillä ei kuitenkaan ollut nimenomaista lainsuojaa, sillä lainsäädäntö ei tunnustanut oikeutta rajoittaa asianosaisten oikeutta panna sijaansa kenet halusi. Asianajajakakkoa ei myöskään ollut, ja aatelisto sai aina käyttää asiainhoitajiaan tai vastaavia palvelijoitaan. Osaksi, mutta vain osaksi, tämän johdosta hovioikeuspäätöksissä ilmaistujen tavoitteiden ja niiden käytännön toteutumisen välillä oli ristiriitaa. Ristiriitaa ei kuitenkaan pidä korostaa liikaa. Kuilu nimittäin pienenee, jos ei tuijoteta vain asianajajien pätevyysvaatimuksiin ja oleteta jotain asianajajakunnan erinomaisen korkeaa tasoa. Joka tapauksessa määräyksistä näkyi, että palkkiota vastaan harjoitettua asiamiestehtävien hoitoa oli, ja että eräät niistä jotka harjoittivat sitä ammattimaisesti, saattoivat saada erityisaseman asianomaiselta tuomioistuimelta. Tästä heille seurasi eräitä velvollisuuksia ja oikeuksia.

Raastuvanoikeuksissa (Tukholman raastuvanoikeudessa) kehitys kulki prokuraattorien kieltämisestä kohti auktorisoitua prokuraattorikuntaa. Hovioikeuksia pitempään niissä olisi haluttu pitää kiinni varhaiselle tuomioistuinmenettelylle tyypillisestä asianosaisten henkilökohtaisesta läsnäolosta ja torjua asioiden hoito palkkiota vastaan. Silti voitiin Tukholman raastuvanoikeuden menettelysäännöistä nähdä, että viimeistään 1650-luvulla asiamiehen käyttö oli yleistynyt ja myös itse menettely oli saanut uusia piirteitä, ainakin niin, että se oli muuttumassa kirjalliseksi. Aluksi ei virallismääräyksillä puututtu kuitenkaan muuhun kuin menettelyn ongelmiin ja kohtuuttomiin asianajajapalkkioihin. Sittemmin säädettiin asianajajien ammattikuntaan pääsyn ehdoista.

Ammattikunnan jäsenistä tuli ennen muuta eräänlaisia kunnallisen toimen haltijoita. Kvalifikaatiotkin määräytyivät tuosta näkökannasta käsin.

Asianajomääräyksiä revisioasteessa ei ole hedelmällistä tarkastella muutoin kuin tuon ylimääräisen muutoksenhakuinstituution toimintaa ja kehitystä ajatellen. Revisiomenettely tuli sääntelyn kohteeksi 1660-luvulla, jolloin valasäänöksillä kajottiin myös asianajajien toimintaan. Tavoitteena näyttäisi olleen tuolloin, ja varsinkin 20 vuotta myöhemmin estää turha vetoaminen kuninkaaseen. Juttujen tuli jäädä hovioikeuteen, joiden toiminta tuli aikaisempaa enemmän kruunun kontrolliin. Revisio-osasto taas alkoi ohjeillaan ja muutoinkin valvoa ylioikeuksien toimintaa.

Kuninkaan lisääntyneestä vallasta ja kruunun kontrollista käsin on paras-ta tarkastella myös virkamiesten asianajo-oikeutta koskeneita virallismääräyksiä. Ensin rajoitettiin pappien asianajo-oikeutta, kun heidän toimintansa muutoinkin kaikin puolin oli tullut valtiollisen sääntelyn kohteeksi. Sitten säänneltiin kruunun palvelijoiden oikeutta hoitaa oikeudellisia toimeksiantoja. Tosin jälkimmäisten oikeutta varsin pian laajennettiin, ja rajoitusten ratkaisevimaksi kriteeriksi tuli nyt virkavelvollisuuksien laiminlyönti. Rajoitukset sattuivat samaan aikaan kuin ehkä kaikkien aktiivisimmat pyrkimykset asianajajakunnan luomiseksi. Silti rajoitusten lieventäminen tuskin oli seurausta mistään monopolipyrkimysten epäonnistumisesta. Enemmänkin näyttäisi siltä, että kruunun palkkausjärjestelmän heikkoudet huomioon ottaen tuolloisten varhaisten virkamiesten oli sallittava sivutoimenaan harjoittaa muun muassa asianajoa. Mitä sitten oikeuslaitoksen palvelijoiden asianajo-oikeuteen tuli, niin kiellettiin se mitä luultavimmin oikeudenkäytön uskottavuuden nimissä.

Kaiken kaikkiaan asianajajia oli ja oikeusriitojen hoitamisella ansaittiin. Minkälaisia nuo asianajajat olivat ja mistä he tulivat, ei säädösaineiston avulla hevin selviä. Jotain merkittävää, muutakin kuin taloudellisen edun tavoittelua, heidän toiminnassaan oli, koska siihen puututtiin muutoinkin kuin yleisillä puhdasta omaatuntoa korostaneilla valasäänöksillä tai sitomalla heidät tuomioistuimiin. 1600-luvun lopun yleisissä menettelysäännöksissä kajottiin huomattavasti niihin edellytyksiin, joilla asianajopalveluja voitiin antaa ja asetettiin jopa jonkinlaiseksi tavoitteeksi, että kaikki asianajajat olisivat oikeuden hyväksymiä. Talonpojat halusivat puolestaan seuraavalla vuosikymmenellä kieltää näitä esiintymästä omissa jutuissaan.

IV VUODEN 1734 LAKI

1. ASIANAJOMÄÄRÄYSTEN VALMISTELU

1.1. Vuoden 1734 lain valmistelun vaiheet

Vuoden 1686 valtiopäivät muodostivat käänteen lain uudistamisessa. Sitä ennen oli 1600-luvulla ollut turhaan vireillä monia ennen muuta yhtenäiseen lainsäädäntöön tähdänneitä lainparannushankkeita.¹ Maamarsalkka Erik Lindschöld esitti aatelissäädystä anottavaksi kuninkaalta, että tämä toimituttaisi lain revision.² Aateli hyväksyi ehdotuksen, samoin muutkin säädyt. Kuninkaalle lähetettiin alamainen kirje, jossa pyydettiin, että yleinen laki tarkistettaisiin, parannettaisiin ja tulkittaisiin hyvälle ja siihen aikaan tavalliselle ruotsin kielelle.³ Kuningas suostui lain uudistamishdotukseen, ja *joulukuun 6 päivänä 1686 asetettiin suuri lakikomissioni*. Sen puheenjohtajaksi määrättiin Lindschöld ja jäseniksi 11 muuta henkilöä⁴, joista suurin osa oli kuninkaan suosikkeja ja/tai itsevaltiuden innokkaita kannattajia.⁵

¹ Ks. Forsman, s. 402-412. Ensimmäisiin toimenpiteisiin ryhdyttiin Kaarle IX aikana, ks. SRA Lagkommissionen 1603, Äk 9.2. Kuninkaan ehdotusten rinnalla valmistui ns. Rosengrenin lakiehdotus, ks. UUB B 101a. Uppsalan yliopiston käsikirjoituskokoelmista löytyvät myös vuosien 1642 ja 1643 lakikomissionien ehdotukset, UUB B 101d 2). Vuoden 1665 lakikomissionin ehdotus sisältyy edellä mainittuun Ruotsin valtionarkiston komitea-arkistoon. Tutkimusteeman kannalta relevantteja kysymyksiä ei noissa ehdotuksissa ole käsitelty.

² Kuninkaan ensimmäisen luottamusmiehen Lindschöldin aktiivisuudesta, ks. Ylikangas 1986 (Vuoden 1734...), s. 17-18.

³ Forsman, s. 412.

⁴ Jäsenet on lueteltu muun muassa lakikomissionin istunnon ensimmäisessä pöytäkirjassa, Sjögren I, s. 1. Lindschöldin lisäksi nämä olivat laamanni Nils Gripenhjelm, sihteeri Erik Lovisin, asessori Johan Skyttehielm, sihteeri Johan Hadorph, asessori Lars Mörling, asessori Jacob Parmand, linnavouti Göran Stiernhoff, pormestari David Caméen, pormestari Michel Törne, kihlakunnantuomari Samuel Furubom ja raatimies Christoffer Brunell. Seuraava kuvaus lakikomissionin työn vaiheista perustuu Sjögrenin toimittamaan kokoelmaan lakikomissionin pöytäkirjoista, ehdotuksista ja lakiehdotusta koskeneista valtiopäiväasiakirjoista.

⁵ Ylikangas 1986, s. 23.

Tämän jälkeen komissionin työ jatkui lähes puoli vuosisataa. Osittain jäsenet vaihtuivat, mutta työ pysyi entisellään. Ensimmäisessä istunnossa lainvalmistelutyö jaettiin niin, että kullekin jäsenelle annettiin yksi vanhan lain kaari, joka tuli uudistaa sittemmin ilmestyneiden säännösten ja ajan vaatimusten mukaisesti.⁶ Vasta niin myöhään kuin vuoden 1723 *valtiopäivillä* tuli komissionin *ensimmäinen lakiehdotus* säätyjen käsiteltäväksi. Syitä työn hitauteen esitettiin sen kertomuksessa. Näitä olivat jäsenten palvelus varsinkin sota-aikoina Kuninkaallisen Majesteetin palveluksessa, komissionin monet, muun muassa hovioikeuksille antamat, lausunnot sekä useat uudet säännökset ja asetukset, joiden antaminen oli vaikeuttanut komissionin työtä. Säädyt katsoivat lakiehdotuksen kaipaavan muutoksia ja lisäyksiä sekä vaativat entistä komissionia jatkamaan vielä työtään. Seuraavana vuonna kuningas asetti *muodollisesti uuden komissionin* laatimaan säätyjen toivomaa parannustyötä. Yhdeksästä jäsenestä kahta lukuunottamatta kaikki olivat istuneet aikaisemmassa komissionissa.

Vuosien 1726-27 valtiopäiville esitettiin naimis- perintö- ja maakaari, eikä niitäkään lopullisesti hyväksytty. Vuoden 1731 *valtiopäivillä alkoi lopullinen lakiehdotuksen tarkistaminen*. Aiemmin mainittujen lainkohtien lisäksi valtiopäiville esitettiin rakennus-, kauppa-, rikos- ja rangaistuskaaret. Käsittely tapahtui säätyjen yhteisistunnossa valtaneuvoston ja lakikomissionin jäsenten läsnäollessa. Kauppa- ja rakennuskaaret jäivät tuolloin huomiotta. Muut kaaret hyväksyttiin esitysten mukaisina eräitä vähäisiä muutoksia lukuunottamatta. Vuoden 1734 valtiopäivien käsittelyssä olivat viimeisinä valmistuneet ulosotto- ja oikeudenkäymiskaaret sekä aiemmin käsittelemättä jääneet kaksi kaarta. Yleisesti ottaen komissionin lakiehdotuksia käsiteltiin säädyissä ilman suuria ristiriitoja. Yksityiskohtainen valmistelu tapahtui lakikomissionin istunnoissa, joissa käsiteltiin myös sen pyytämät monet lausunnot.

Joulukuussa 1734 tuli yleinen laki lopullisesti *hyväksytyksi*. Valtiopäiväpöytäkirjassa 14.12.1734 pyydettiin, että Kuninkaallinen Majesteetti toimittaisi lain niin painettavaksi, että se saataisiin vuoden 1736 alusta noudatettavaksi. Kuninkaallinen vahvistus laille annettiin tammikuun 23 päivänä 1736 ja siinä ilmaistiin ne periaatteet joita lain laatimisessa oli noudatettu. Siihen oli otettu määräykset kaikista tarpeellisimmista asioista, ja suljettu pois julkinen oikeus, erioikeudet ja taloudellinen lainsäädäntö.⁷ Laki määrettiin astuvaksi *voimaan 1.9.1736*. Käytännössä noudatettavaksi se kuitenkin levisi vasta vähitellen. To-

⁶ Oikeudenkäymiskaari annettiin kihlakunnantuomari Samuel Furubomin valmisteltavaksi, Ylikangas 1967, s. 18.

⁷ Forsman, s. 427.

dennäköistä on, että siitä 1750-luvulle tultaessa oli tullut valtakunnan kaikissa osissa voimassa ollutta oikeutta.

1.2. Oikeudenkäymiskaaren valmistelu

Oikeudenkäyntiä koskeneiden säännösten uudistamiseksi tehtiin useampi ehdotus. Vuodelta 1688 oli ehdotus raastuvankaareksi (förslag till Rådstufvubalk). Sen valmistelusta ja käsittelystä ei ole tietoa, ja muutoinkin se lienee jäänyt vaille merkitystä.⁸ Ehkä merkittävin aloitus oikeudenkäymiskaaren pitkälle valmistelutyölle oli *lakikomissionin mietintö (betänkande) vuodelta 1693*, josta tuli vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksen perusta. Siitä pyydettiin ainakin Svean ja Götan hovioikeuksien sekä Itä-Göötanmaan oikeusviranomaisten lausunnot. Lausuntokierroksen jälkeen heinäkuun 1694 ja huhtikuun 1695 välisenä aikana komissioni valmisti ehdotuksen oikeudenkäyntijärjestykseksi.⁹

Heinäkuun 4 päivänä 1695 annettiin *kuninkaallinen asetus* »Stadga och Förordning, innehållandes någre mål til widlyftigheters afkortande och lindring i Rättegång för the stridige Parter, både wid Öfwer- och Under-Rätterne».¹⁰ Siitä käytetään lakikomissionin pöytäkirjoissa tavallisesti lyhennettyä nimeä »Rättegångsstadgan den 4 juli 1695». Tässä tutkimuksessa on asetusta nimetty vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestykseksi.

Tämän jälkeen kyseinen lainvoiman saanut kuninkaallinen asetus lähetettiin laajalle lausuntokierrokselle.¹¹ Annetut lausunnot esiteltiin komissionille, minkä jälkeen laamanni Cederhjelm ja asessori Enanader laativat ehdotuksen uudeksi oikeudenkäyntijärjestykseksi.¹² Se tarkistettiin komissionin istunnoissa huhtikuussa ja loka-joulukuussa 1713 sekä alistettiin vielä Svean hovioikeuden tarkistettavaksi ja lausunnot. Seuraavaksi asetus (stadga) otettiin lopulliseen käsittelyyn.¹³ Tarkoituksena ilmeisesti oli, että näin syntynyt uusi oikeu-

⁸ Sjögren IV, s. 447-470.

⁹ Sjögren VII, s. IX.

¹⁰ Schmedeman, s. 1414-1425. Sjögrenin kokoelmassa se mainitaan otsikolla »Kongl. Maj:tz stadga och förordning om någre puncter och stycken, som Kongl Maj:t i nåder finner til widlyftigheters afkortande och lindring uti Rättegång för the Stridige Parter, både wid Öfwer- och Under-rätterne».

¹¹ Lausuntoja on siis pyydetty oikeudenkäyntijärjestyksestä eikä komissionin laatimista ehdotuksista oikeudenkäymiskaareksi.

¹² Sjögren VII, s. X-XI.

¹³ 25.10.—8.11.1714.

denkäyntijärjestys olisi ollut voimassa niin kauan kuin yleisen lain oikeudenkäymiskaari olisi vahvistettu. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, vaan vuoden 1695 *oikeudenkäyntijärjestys pysyi voimassa* muuttamattomana yleisen lain voimaan tuloon saakka.

Varsinainen ehdotus *oikeudenkäymiskaareksi* valmistui joulukuussa 1714¹⁴, minkä jälkeen oikeudenkäyntilaitoksen järjestämistyö liittyi nimenomaan oikeudenkäymiskaaren laatimiseen. Ehdotus tarkistettiin lakikomissionissa vuoden 1715 alussa, eikä esityksestä oikeudenkäyntisäännöksi/-järjestykseksi enää puhuttu. Nimenomaisesti oikeudenkäymiskaaren säännöksiä koskeneita viranomaislausuntoja ei tiettävästi ole annettu, vaan kaikki koskivat vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestystä.¹⁵

Voitaneenkin katsoa, että oikeudenkäyntijärjestys ja siitä annetut lausunnot olivat oikeudenkäymiskaaren esitöitä. Sinänsä tämä on omituista, mutta melko lailla vastaavasti eteni eräiden muidenkin kaarien valmistelu. Myös niiden sisältö oli jo ennen yleisen lain vahvistamista pääosin voimassa. Kun perintö- ja naimiskaaret vahvistettiin kuninkaan toimesta vuonna 1694, ne toimitettiin hovioikeuksille ja niitä käytettiin pohjana kuninkaallisille lainselityksille. Ylikangas mainitsee Turun hovioikeuden kutsuneen kiertokirjeessään 30.3.1697 maanlain perintökaarta »entiseksi laiksi».¹⁶

Vuonna 1717 laadittiin *uusi esitys* oikeudenkäymiskaareksi ja *seuraava* itsevaltiuden kukistumisen jälkeen, mutta silti pääosin edellisen kaltainen, vuonna 1723.¹⁷ Tämän jälkeen oikeudenkäymiskaari esiintyi komissionin pöytäkirjoissa vasta 1732. Vuonna 1734 valmistui sitten *säädylle annettu ehdotus*. Sen oli laatinut hovioikeudenneuvos J. Rosentolpe, ja ehdotus tarkistettiin lakikomissionissa lokakuun 1732 ja elokuun 1734 välisenä aikana.¹⁸

¹⁴ Tosin lakikomissioni oli laatinut ehdotuksen (ehdotuksia) oikeudenkäymiskaareksi jo ennen vuotta 1702. Upsalan yliopiston käsikirjoituskokoelmasta löytyy nimittäin asiakirja »1686 års lagkommissionens utkast til RB före 1702», UUB B 101m 24) f.137-182. Sen 7 lukuun ehdotettiin otettavaksi määräykset kantamisesta, vastaamisesta ja haastamisesta: »Vilka till rätta för sig och andra tala och svara, söka och stämma må.» Siinä käsiteltiin asianomistajaoikeuden luovuttamista, laillisen valtuutetun asettamista sekä holhoojan ja edusmiehen kanne-oikeutta. Ehdotuksen alkuperä jää tässä yhteydessä selvittämättä. Mahdollista on, että se on laadittu heti komissionin työn alkuvaiheessa.

¹⁵ Sjögren VII, s. XI.

¹⁶ Ylikangas 1986, s. 22.

¹⁷ Ylikangas katsoo, ettei itsevaltiuden kukistuminen vuonna 1719 vaikuttanut paljoakaan vuoden 1734 lain sisältöön. Lain perusta laskettiin itsevaltiuden aikana, eikä vallan siirtyminen hallitsijalta valtiopäiville kovinkaan ratkaisevasti muuttanut sitä sosiaalista perustaa, jolla vallankäyttö Ruotsissa lepäsi, Ylikangas 1986, s. 26.

¹⁸ Sjögren VII, s. XI.

1.3. Keskustelu Svean hovioikeuden asianajajia koskeneesta esityksestä

Seuraavassa perehdytään lainvalmistelutyöhön ainostaan valtuutusta ja asianajoa koskevilta osin. Komissionin kannanotot ilmenivät pääasiassa vain sen laatimista säännösehdotuksista. Asianajomääräysten valmistelua koskeneet, samoin kuin muutkin tutkimuskohdetta valaisevat, suuren lakikomissionin (pöytäkirjatut) keskustelut jäivät vähäisiksi. Eräänlaisen poikkeuksen muodostaa toukokuussa 1688 käyty keskustelu. Toukokuun 22 päivänä on pöytäkirjattu kuninkaallisen majesteetin kirje 10.5.1688. Siinä kehoitettiin komissiota muistamaan ja ottamaan huomioon Svean hovioikeuden esitykset asianajajia koskeneiksi määräyksiksi¹⁹ ja prosessin lyhentämiseksi (om advocates reglemente så och processens förkortande).²⁰ Asianajalaitosta koskeneen esityksen sisällön osalta viitataan asianajalaitoksen järjestämistä hovioikeudessa käsittelevässä luvussa lausuttuun. Hovioikeuden esitykset ja asiaa koskenut mietintö luettiin kyseisessä istunnossa.

Sitä seuranneessa keskustelussa lakikomissionin puheenjohtaja kreivi Lindschöld huomautti, ettei helposti voitu *kieltää asianajajaa hylkäämästä hyvää asiaa* (förskjuta någon god sak). Hovioikeus oli esittänyt, että auktorisoitu asianajaja olisi velvollinen antamaan apuaan kaikille joiden asia oli hyvä. Eräänlainen kääntöpuoli tälle oli oikeastaan kielto ajaa vääriä ja epäoikeudenmukaisia juttuja. Perusteluina Lindschöld esitti, että asia oli hyvä vain osittain, toisen osapuolen kannalta, (allenast god på en sida). Aessori Hassel piti hovioikeuden kantaa selvänä silloin kun asianajaja selvästi havaitsi asian vääräksi (ögonskenlig saaken wara elak). Tuolloin ei kukaan saanut ottaa sitä hoidettavakseen. Muutoin tarkoituksena oli saada *asianajaja tarkoin harkitsemaan asian hyvyttä ja oikeudenmukaisuutta* (godheet och rättwijsa). Näin luultavasti on tulkittava lainsäädäntöönkin otettuja vastaavia kieltoja.

Hovioikeuden esityksen seurauksena keskusteltiin myös tarpeesta rajoittaa hovioikeuteen jätettävien kirjoitusten lukumäärää ja mahdollisuudesta näin lyhentää oikeudenkäyntejä. Asiasta käytiin pitkä sananvaihto, jossa yleensä puolustettiin kirjelmien merkitystä. Todettiinpa suullisen käsittelyn usein vain hämärtävän asiaa.²¹ Yksimielisyyteen ei päästy, ja keskustelu jatkui asianajajista.

¹⁹ Esitystä käsiteltiin edellä asianajalaitoksen järjestämistä hovioikeudessa koskeneessa jaksossa.

²⁰ Sjögren I, s. 33-35.

²¹ Pormestari Törne totesi: »...genom muntelig conference blifver saken oftare mehr mörk.» Tähän Hassel puolestaan vastasi »Mästedels uthi replica och duplica äro blotte discusser, som til saken intet gör», Sjögren I, s. 33-34.

Asessori Hassel puolusti hovioikeuden kantaa ja korosti tarvetta saada hyviä miehiä (gode män) advokaateiksi. Edellähän kävi ilmi, kuinka hovioikeuden tavoitteena muun muassa tuolloin oli vaatia asianajajiltaan tiettyä pätevyyttä ja moraalista kuntoa. Hassel viittasi siihen usein aiemmin mainittuun tosiasiaan, ettei hovioikeuden asianajajien tasoa ollut kyetty pitämään kovinkaan korkeana. Asianajajat eivät suinkaan aina ymmärtäneet asiaansa tai siihen liittyneitä asiakirjoja, vaan puhuivat itseään vastaan tai esittivät dokumentit niin, että heitä oli ojennettava:

»...man finner under tiden advocaterne intet förstå sin saak eller documenterne, utan twärt emot sig tala och dem allegera, att man af nöden hafwer dem under tiden rätta».²²

Mitään päätöksiä esityksen johdosta ei tehty.

1.4. Vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksen säätäminen

Tuomioistuinmenettelyn yksityiskohtiin puututtiin siis laajemmin ensimmäistä kertaa lakikomissionin oikeudenkäyntilaitoksen uudistamista koskeneessa mietinnössä vuonna 1693. Komissioni antoi kuninkaalle tämän käskystä mietinnön, joka oli otsikoltaan »Någre stycken, som till processens och dess wijdlyfftheters afkortande och lindring för dhe i domstolarne strijdande parter kunde lända,»²³. Siinä käsiteltiin haastamista, asianosaisten poissaoloa oikeudesta, tuomiota, vetoa, lykkäämistä, yksipuolista tuomiota, valitusta hovioikeuteen, oikeudenkäyntikirjelmien määrän rajoittamista, oikeudenkäyntikuluja, sopimattoman käyttäytymisen seuraamuksia, sovintoa ja ulosmittausta²⁴. Sen sijaan siinä *ei ollut mitään valtuutuksesta ja asianajosta*.²⁵

Itä-Göötanmaalta tullessa lausunnossa (Utlåtande från Östergötland öfwer Lagkommissionens betänkande 1693)²⁶ toivottiin puututtavan myös *asianajajalaitoksen järjestämiseen*. Siinä ehdotettiin virallismääräyksiä advokaattien ja prokuraattorien asettamisesta, heidän valastaan ja suhteestaan tuomioistuimiin sekä siitä, etteivät nämä tuomarin harkitseman palkkion lisäksi saaneet vaatia palkkiota:

²² Sjögren I, s. 34.

²³ Sjögren VII, s.473-482.

²⁴ Eli pääkohdin samat kuin vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksessä.

²⁵ Sinänsä valtuutetun asettaminen ei ollut vastoin lakia, ja ehdotus sisälsi määräykset laillisen valtuutetun (laga fullmächtig) asettamisesta asianosaisen poissaollessa. (ks. kohdat X ja XII).

²⁶ Sjögren VII, s.496-506.

»Om advocater och procuratorer, deras tillsättiande, eed och förhållande wid hwar instantz, så och, om deras wedergjaldning för hafde möda icke må effter domarens ompröfwande determineras, så att dhen enfaldiga parten ej öfwer rätt och skiähl blifwer beswärat.»

Muuta oikeudenkäyntijärjestystä koskenutta esitystä ei laadittu²⁷, ja heinäkuussa 1695 annettiin sitten tuo kuninkaallinen asetus (Stadga och förordning...). *Sen 10 kohdassa* olivat lakikomissionin mietinnöstä kokonaan puuttuneet *asianajoa koskeneet määräykset*, joista jo edellisessä jaksossa on kerrottu. Säännöksessä puututtiin prokuraattorien ja valtuutettujen (Procuratorer och Fulmächtige) virheisiin ja laiminlyönteihin sekä määrättiin niiden seuraamuksista.²⁸

Tuomion selvyteen tähdänneen 24 kohdan lisäksi 10 kohta tuli asetukseen kokonaan uutena. Hieman epäselväksi jää, mistä tuo lisäys johtui. Mahdollisesti mainitulla lausunnolla, miksei myös hovioikeuksien asianajomääräyksillä, oli vaikutusta. Merkitystä oli ehkä myös sillä, että komissionin esityksen ja oikeudenkäyntijärjestyksen välissä vuonna 1694 annettiin edellä käsitelty kuninkaallinen säädös, joka puutui yksityiskohtaisesti asianajoon maaseudulla.

1.5. Lausunnot oikeudenkäyntijärjestyksestä

Vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksestä pyydettiin useita kymmeniä lausuntoja. Kuninkaan toivomuksesta ensimmäisen lausunnon antoi 2.11.1696 Svean

²⁷ Sjögren VII, s. 507-519.

²⁸ »10. Aldenstund många tråtor och twistigheter theraf yppas och upwäxa at procuratorer och fulmächtige antingen af arg- och hämdgirighet, eller ock af lust, eller för winst och egen nytta skul reta parterne til oenighet och missämja, förthenskul på thet alt så mycket richtigare och redeligare må tilgå, och at hwar och en med så mycket mera betänckiande och warsamhet med andras under händer hafwande actioner och stridigheter omgå måtte; förthenskul, när någon procurator eller fullmächtig finnes så obetänckt, at han antingen uphissar och förleder någon til oskiälige twister och rättegångar, eller och finnes hindra förlikningar parterna emellan, i thet ställe han borde them til enighet sins emellan sökia at öfwer-tala; eller ock brukar witterlig falskhet, osanning och orätt, eller sådane saker sig antager at förswara, som oskiälige äro, samt emot godt och christerligit samwete jämwäl emot goda seder strida; har Kongl. Maj:it för skiäligt funnit, at then samma skal exemplariter, och effter som hans arghet och brott kan finnas stor til, straxt så wäl som sielfwe principalen, eller ock ther saken och omständigheterne så finnes, swårare affstraffas. Och fast än en sådan, när han Parterne emot hwar annan hissar och sammansatt, sig undandrager, och således sakäganden i sticket lämnar, tänckiandes på thet sättet sin arghet och oskiälige handterande at skylla och öfwerhölja, samt thet therpå följande straf at undgå, skal han icke desto mindre med behörig näpst ansees och straffas, äfwen som han saken personligen til thes slut och ändskap hade förtrådt, och skola thesse alla inlagor, suppliquer och skrifter jämte sielfwa principalen underskrifwa.»

hovi oikeus. Siinä kiinnitettiin huomiota oikeastaan vain haastamiseen ja asianosaisten läsnäoloon. Turun hovioikeuden lausunto oli päivätty vasta 3.2.1697, ja se koski oikeudenkäyntijärjestyksen 3, 9, 11 ja 17 kohtia.²⁹ Kumpikin hovioikeus lausui kuitenkin myöhemmin myös asianajoa koskeneesta 10 kohdasta. Komissionin pöytäkirjoissa nimittäin mainittiin asiaa koskeneista hovioikeuksien huomautuksista (pääminner). Luultavasti nämä huomautukset tehtiin komissionin pyynnöstä lausuntojen käsittelyn jälkeen.

Sitä vastoin monissa muissa lausunnoissa kajottiin asianajoon. Niissä *puututtiin* ennen muuta kolmeen kysymykseen: *asianajajalaitoksen järjestämiseen yleensä, asianosaisen ja hänen asiamiehensä velvollisuuteen allekirjoittaa oikeudenkäyntikirjelmät* ja virheellisesti toimineelle *valtuutetulle määrättäviin rangaistuksiin*. Ensimmäisestä seikasta oikeudenkäyntijärjestys ei maininnut mitään. Tehtiin ainoastaan ero prokuraattorien ja (muiden) valtuutettujen välillä. Useissa lausunnoissa kiinnitettiin huomiota vuonna 1694 annetun asianajoa maaseudulle koskeneen kuninkaallisen kirjeen tulkintaan. Oikeudenkäyntijärjestyksessä määrätty allekirjoitusvelvollisuus kirvoitti kannanottoja lähinnä siltä kannalta, oliko oikein velvoittaa asianosainen aina »paljastamaan» konseptinsä. Valtuutetun rangaistuksista toivottiin nimenomaisia määräyksiä. Oikeudenkäyntijärjestyshän oli jättänyt rangaistuksen lajin ja suuruuden tuomiosituimen harkintaan.

Itä-Göötanmaan oikeusviranomaiset (Justitiebetjänarna i Öster Götaland) puuttuivat asianajajaksi hyväksymiseen.³⁰ Lausunnossa ehdotettiin, ilmeisesti vuonna 1694 annetun kuninkaallisen kirjeen johdosta, että alioikeudet saisivat suositella ja ehdottaa hovioikeudelle sopivaksi katsomiaan henkilöitä otettaviksi asianajajiksi. *Vain auktorisoidut* saivat sitten harjoittaa tuomioistuinten asianajoa:

»Angående procuratorer påminnes uti underdånighet, att rätterne kunde få tillstånd att recommendera och uti Kongl. Håfrätten föreslå sådane personer till advocater att antagne blifwa, som dertill tienlige pröfwat, och att inga dessuthan måtte tillåtas wid rätterne att advocera, som icke äro effter förordningen dertill authorizerade.»

Myös kihlakunnantuomari Johan Leijonbielke³¹ katsoi, että vuoden 1694 asetuksen nojalla oli *jo voimassa asianajajamonopoli*. Asianajotehtävissä oli

²⁹ Viimeksi mainitun muutoksenhakuun liittyneen säännöksen johdosta Svean hovioikeus kirjoitti uudelleen maaliskuussa ja Götan hovioikeus samasta aiheesta toukokuussa 1697, Sjögren VII s. X-XI.

³⁰ UUB B 101m 42) f. 420-428.

³¹ UUB B 101m 42) f. 318v-320.

sallittua käyttää vain hovioikeuden hyväksymiä asianajajia. Muita piti rangaista. Samoin hän piti selvänä, että uudessa oikeudenkäyntijärjestyksessä tulisi määrätä tietty rangaistus mahdollisesti väärin menettelleelle prokuraattorille tai valtuutetulle.³²

Hieman toista tulkintaa, mutta silti asianajajien yksinoikeuteen tähdännyttä kantaa, edusti Gävlen pormestarin ja raadin lausunto. Siinä kerrottiin pitkään prokuraattorien ja yleensäkin valtuutettujen laiminlyönneistä ja niistä aiheutuneista epäkohdista. Niihin viitaten pidettiin tarpeellisena ottaa *jokaiseen kaupunkiin* tarpeellinen määrä valanvannoneita ja rehellisiä (*redelige*) *prokuraattoreita*, jotka olisivat maaherran tai oikeuden auktorisoimia.³³

Västerbottenin oikeusviranomaiset (Justitiebetjänterna i Västerbottens hövdingedöme) katsoivat puolestaan, että oikeudelle *kirjoittaminen tuli monopolisoida*. Niiden, joiden sallittiin kirjoittaa oikeudelle asianosaisten puolesta tuli olla oikeuden hyväksymiä (*måge först approberas och af rätten godkiännas*). Tällöin voitaisiin olla varmoja heidän rehellisyydestään:

»...på det man må wara försäkrat om deras frägd och redlighet, och icke så promiscue som tillförene hwar och en sig dertill bruka låta.»³⁴

Kihlakunnantuomari Andreas Hein toivoi nopeita ratkaisuja, minkä vuoksi hän esitti eräänlaisen *julkisen asianajajan* määräämistä *jokaiseen kihlakuntaan*. Tämä palvelisi sitten yhteistä rahvasta (Det en edsworen procurator i hwarie härädshöfdingedöme blefwe constituerat, på det han kunde betiena den gemene allmogen, som honom begärade, hemställandes höga öfwerhetens nådige gottfinnande, hwem honom dertill constituera skulle).³⁵

Pohjanmaan oikeusviranomaisten (Justitiebetjänterna i Österbotten) lausunnossa esitetyt näkemykset asianajajien käytöstä poikkesivat aika lailla muista. Ensinnäkin siinä katsottiin, *ettei* eräissä törkeissä rikosasioissa tullut sallia (asianomistajan) *prokuraattorin tulla oikeuteen*, koska tämä saattoi omaksi voitokseen yrittää saada niskoittelevaa syytettyä kiinni enemmästä kuin tätä

³² Ehdotonta linjaansa hän jatkoi puuttumalla vielä erilaisten kirjurien käyttöön ja puolustamalla allekirjoitusvaatimusta. Perusteluina hän totesi: »Dessuthan måste man och dageligen förnimma, hurusåsom allmogen uthaf allehanda ståndsz personer bruka sig owanlige concepister, de der eisomofftast så wäl till principalens som dommarens och rättens skumpf och wanheder intet hafva försyn att föra sin lättfärdige penna, och sedan sielfwa parten, som saken angår enär honom sådant warder förhållit, skiuter skulden till sådant skrifwande på concepisten;...»

³³ UUB B 101m 42) f. 433-v.

³⁴ UUB B 101m 42) f. 302-v.

³⁵ UUB B 101m 42) f. 368-369.

syytettiin. *Tuomarin velvollisuus* oli sitä paitsi *opastaa* sitä, jolla oli puhdas omatunto ja joka tuli jonkun painostamaksi:

»Uti swåra criminalåhrender, såsom enfalt hor, som ej angår lifwet, edzöre i mindre måhl, och flere dylika, som till desse appliceras kunna, synes oförgripeligen ingen procurator böra tillstädjas, medan många sådane torde finnas, hwilka mera för profit sökia att opstudza den halsstarrige til en större framhårdelse, uthan som dommaren sitter på sin ed, så kan beskedeligen oprätta den, han pröfwar af ett rent samwete wara enfaldig och af någon illpadig willia förtryckias.»

Harkittavaksi esitettiin myös *asianajo-oikeuden laajentamista* niin, että muutkin kuin vuoden 1694 kirjeen mukaan asianajajiksi hyväksytyt saattoivat esiintyä asianajotehtävissä:

»Lämbnes till ett nådigt betänkiande om någon annan bör tillstädjas att advocera, än den, som specialiter effter Kongl. Maj:tz bref till Kongl. håfrätterne af den 20 Martii 1694 dertill constituerat och med fullmacht af högbemälte rätter försedd, och sådant så mycket mindre androm, tillåtas, som Kongl. rätter lärer bäst weta, hwad för personer dertill tie-na, och af gott samwete finnas kunna».³⁶

Lopuksi kerrottiin vielä, kuinka varakas talonpoika saattoi hankkia asiamiehen ajamaan asiaa säätynsä yksinkertaista ja köyhää talonpoikaa vastaan vain vihasta ja toisen tuhotakseen (dermed att fortfara i sin arghet och ruinera den andra). Kun tuomari huomasi toisen köyhyyden ja yksinkertaisuuden, oli selvää, että *varakkaamman tuli ajaa kannetta ilman prokuraattorin apua* (att den förmögnare bör uthan procurators tillhielp, sin sak personligen agera, då domaren märker den andras enfaldighehet och fattigdom). Tosin saattoi olla mahdollista, että köyhä oli vihasta taipuvainen riitoihin loukatakseen varakasta lähimmäistään (den fattige som offta händer, är af arghet till tråtor benägen). Tuolloin oli kohtuullista antaa vastapuolen käyttää asiamiestä.³⁷

Oikeudenkäyntijärjestyksessä määrättyä *allekirjoitusvelvollisuutta kritisoi-tiin* Viipurin läänin oikeusviranomaisten lausunnon (justitiebetjänerna i Wi-borgs län) viidennessä kohdassa. Siinä katsottiin, ettei henkilöä, joka osasi itse lukea ja kirjoittaa muttei kuitenkaan laatia oikeudenkäyntiasiakirjojaan, voitu vaatia nimeämään konseptistiaan ja allekirjoituttamaan kirjoitusta — ol-koonkin, että tämä ei ollut asianajaja. Lausunnossa epäiltiin, voitiinko ylipää-tään asianosaista pakottaa tällaiseen.

³⁶ Huomautusten kolmannessa kohdassa pyydettiin monien muiden lausuntojen ta-paan, että alioikeuksia varten säädettäisiin kuinka päämiehiä ja valtuutettuja tuli rangaista »när the temere och af arghet litigera».

³⁷ UUB B 101m 42) f. 338-339.

Erilainen tilanne oli silloin kun asianosainen ei tuntenut oikeudenkäyntimenettelyä tai jos prosessia käytiin ruotsin kielellä (...hwarken är wahn med rättegång eller är swänska språket, som inlagorne och skriffterne ställas uti). Tuolloin asianosainen saattoi joutua *taitamattoman konsepistin uhriksi* ja esimerkiksi loukata vastapuolta tai tuomaria, minkä estämiseksi tuli laissa olla määräyksiä³⁸:

»... en sådan concepst, som weth sigh icke bli rögd och nampngifwen, kan anföra en slik principal effter sitt behag, inserera en och andra håniska och otiänliga ordeformer emot wederpart och domare,...»

Härnösandin pormestarin ja raadin lausunnossa katsottiin, että joissain tapauksissa tuomarin tuli jopa voida *velvoittaa* asianosainen ja prokuraattori valaehitoisesti *vannomaan, että nämä olivat itse laatineet* oikeudelle jätetyn kirjoituksen (pålägga principalen och procuratoren edeligen besanna, att de sielfwe sine producerade skriffter fattat och uppsatt).³⁹ Tämä johtui siitä, että prokuraattoreista oli suuria harhaluuloja ja monet ryhtyivät toimiin (action), jotka eivät heille kuuluneet. Lisäksi monet valtuutetun tai prokuraattorin nimikkeellä esiintyneet olivat vain toisten kirjureita:

»Såsom uthaf procuratorer strörsta irringar yppas, hafwandes mången sin hand uti actionen, som intet bör, och de, som föra namn af fullmächtige eller procuratorer, en stor del sålunda allena andras hands-skrifware;»

Sekä tuomaria että asianosaisia ajatellen toivottiin laissa määrättäväksi muun muassa asianosaisia turhiin riitoihin houkutellulle *asiamiehelle tuomitavan rangaistuksen suuruus*. Tätä ehdotettiin esimerkiksi Viipurin oikeusviranomaisten lausunnossa. Myös Sundsvallin pormestari ja raati pyysivät tähän tarkennusta samoin kuin määräystä asiamiehen ja päämiehen välisestä vastuunjaosta.⁴⁰ Västerbottenin oikeusviranomaiset viittasivat vuonna 1696 asiamiesten rankaisemisesta annettuun asetukseen. Valtuusmieshän voitiin sen nojalla tuomita jopa vapausrangaistuksen, kuten edellisessä jaksossa on kerrottu.

Kihlakunnantuomari Jacob Clerk näki asianajajien toiminnan maaseudulla aiheuttavan useita epäkohtia, ja ehdotti virheellisesti menetelleen asianajan tuomitsemista rangaistukseen hovioikeudessa eikä kyseisessä alioikeudessa. Ylipäätään Clerkin kokemukset asianajajista tuntuvat olleen erittäin negatiiviset:

³⁸ UUB B 101m 42) f. 329.

³⁹ UUB B 101m 42) f. 347.

⁴⁰ UUB B 101m 42) f. 350-350v.

»Såsom oftast wid underdomstohlarne å landet sig tilldrager af illistige procuratorer och tråedryge parter, hwilka declinera att swara och uthföra deras saker, taga sig den oseden före att instantiera den ena qvaestion på den andra, sökiandes genom åthskillige praeliminariet, oachtat de dertill hafwa skäl eller ej, att confundera dommaren och wederparten, därmed tenuerandes saken på tiden genom det de först effter deras påstående få dommaren att gifwa dem en resolution, med hwilken de såsom deras skadeliga upsåth och åstundan är, att uthdraga saken till widlöftighet, procuratoren i hopp att ju längre, ju mehr kunna förtiena af en oförfaren principal,...».⁴¹

1.6. Lausuntojen käsittely

Oikeudenkäyntijärjestyksen johdosta annettuja lausuntoja käsiteltiin lakikomissionissa 12.3.—10.7.1712 ja 4.9.—6.11.1712.⁴² Syyskuun 25 päivänä oli keskusteluissa esillä säädöksen 10 kohta. Tuolloin on pöytäkirjassa mainittu asiaan liittynyt *Svean hovioikeuden huomautus* (päämäärä). Hovioikeuden mielestä nimikkeen procurator käytöstä voitaisiin luopua ja puhua vain valtuutetusta (fullmächtig) tai siitä, joka hoiti asianosaisten asioita oikeudessa. Prokuraattorin nimikkeen käyttäminen oikeudenkäyntijärjestyksen 10 kohdassa saattoi johtaa tuon ammattinimikkeen halveksimiseen ja pelästyttyä joitain otamasta asianosaisten juttuja hoidettavikseen:

»Påminnes i underdånighet om icke det ordet Procuratoren kunde uthslutas, och i dess ställe allenast nämnas fullmächtige, eller dhe som föra Parternes Saker in för Rätta, effter som på annor händelse, den benämningen skulle komma i föarcht, och många afskräckias, at under den characteren, antaga sig någre Parters Saker att andraga och uthföra.»⁴³

Samassa yhteydessä pormestari Hylten kertoi Svean hovioikeuden päättäneen uudesta ohjesäännöstä.⁴⁴ Sen mukaan ne, jotka ajoivat asioita hovioikeudessa, olivat nimikkeeltään advocat ja ne, jotka toimivat kaupunkien tuomioistuimissa, procurator. Keskustelussa päätettiin (slözt), että *kumpiakin voitiin kutsua valtuutetuiksi*. Tämä oli yleinen sana ja sopi parhaiten heidän toimintaansa ajatellen.⁴⁵

⁴¹ UUB B 101m 42) f. 316.

⁴² Sjögren III, s. 6-40 ja 43-98. Esittelijänä toimi mitä ilmeisimmin Cederhjelm, joka jo vuonna 1704 oli saanut kopiot lausunnoista, Sjögren II, s. 228-30.

⁴³ UUB B 141 f. 177v-178; »ad Paragraph 10 angående Procuratorers fehlachtigheter».

⁴⁴ »Ordning»; ilmeisesti vuoden 1709 ohjesääntö.

⁴⁵ »...att begge delarne kunna hafwa namn af fullmächtige, som är ett generalt ord och till deras förrättning mäst lempeligit», Sjögren III, s. 64.

Lakikomissionin tuolloinen puheenjohtaja kreivi Cronhielm otti esille useissa lausunnoissa mainitun kysymyksen valtuutetulle tuomittavista *rangaistuksista*. Hän piti kyseenalaisena, että määrättäisiin sakkorangaistuksen tuomitsemisesta myös valan vannoneelle asianajajalle. Sehän leimaisi hänet rikolliseksi (monne det intet arguera honom criminis periurii). Mitään tiettyä rangaistusta ei tullut laissa määrätä. Komissioni päättikin, ettei oikeudenkäyntijärjestystä tältä osin ollut *aihetta muuttaa*.⁴⁶ Aikaisempien määräysten varaan päätettiin jättää myös valtuutetun ja hänen päämiehensä keskinäisen suhteen järjestäminen tapauksissa, joissa asiamies aiheutti vahinkoa viimeksi mainitulla. Ilmeisesti vuoden 1696 asetukseen viitaten todettiin, että sen mitä asiamies ei kyennyt rahalla korvaamaan, suoritti hän ruumiillaan (med kroppen).

Keskustelu jatkui *Turun hovioikeuden muistutuksen*⁴⁷ käsittelyllä. Hovioikeus pyysi kuningasta harkitsemaan määräyksiä siltä varalta, ettei päämies kyennyt korvaamaan päämiehelleen aiheuttamaansa suurta vahinkoa.⁴⁸ Lisäksi siinä kosketeltiin *oikeudenkäyntiasiakirjojen allekirjoittamista*. Hovioikeus totesi, että asianosainen saattoi kieltäytyä ilmoittamasta kirjuriaan, minkä vuoksi hänelle tulisi voida määrätä *rangaistus ja uhkasakko*. Näin voitiin menetellä kun pidettiin todennäköisenä, ettei asianosainen ollut itse kyennyt laatimaan kirjoitusta:

»Och som under tiden händer, at Parterne uppå Rättens antydan, icke willia utnämna theras concepist, hwilket doch borde jemte dem sielfe underskrifwa Inlagorne; Alltså, och at desto mehra obligera Parterne till fullgiörande af deras skyldigheet i detta måhl, synes nödigt, at den mootwillige borde wid förefattad straff och wijte där till förordnas, förfinnes uti en eller annan måtto förtroligen at Parten sielf icke är af den capacitet, at han pröfwat kunna någon sådan skriffit författa.»

Komissionin puheenjohtajan käsityksen mukaan velvollisuus ilmoittaa konseptisti tuli olla, ei vain silloin kun jätettiin rahvaan (allmogen) kirjoituksia vaan myös silloin kun oikeudelle annettiin naisten oikeudenkäyntikirjoituksia. Hei-

⁴⁶ Sjögren III, s. 64.

⁴⁷ UUB B 141 f. 216v. Muistutukset oli tehty nimenomaisesti oikeudenkäyntijärjestyksen 10 kohdan johdosta.

⁴⁸ »Men emådan sådane Procuratorer och fullmächtiger ofta kunna finnas oförmögne att ersättia Principalernes genom deras förwällande tagne skadestånd och rättsförlust, hålst då Saaken består af en så stoor wicht och angelägenhet, at Principalens heela timmeliga wälfärd därwid beroor; Dy underställer Kongl Maj:ts allernådigste wählbehag HofRätten underdånigst, hwad Kongl Maj:t i så beskaffat måhl, till en oskyldig Principals någorlunda uprättelse, åhr den igenom fullmächtigens enskylte förwällande uti påhade olägenheet, allernådigst tänker förordna.»

dän ei tiedetty osaavan itse kirjoittaa valituksiaan (som ej heller lära sielfwa kunna sina klagemåhl skriffteligen författa). Aessori Enander piti hieman arveluttavana vaatimusta, että asiakirjan laatinut henkilö oli mainittava ja että tämän tuli sakon uhalla allekirjoittaa oikeudenkäyntikirjoitus asianosaisen lisäksi. Saattoi nimittäin käydä niin, että köyhät ihmiset aivan luvallisessa asiassa pyysivät kunniallisia kansalaisia kirjoittamaan puolestaan. Nämä auttoivat heitä säälistä haluamatta kuitenkaan olla tällaisesta tunnettuja. Jos kaikki nyt velvoitettaisiin mainitsemaan nimensä, saattaisivat sellaiset henkilöt lakata auttamasta köyhiä.

Puheenjohtaja katsoi, ettei ollut mikään häpeä auttaa köyhiä tuollaisissa tapauksissa. Toimenpiteellä oli tarkoitus vain *puuttua pahapäisten kirjurien* (argsinte consespister) *petolliseen toimintaan*. Parasta oli, ettei kirjoituksia, joita naiset, rahvas tai muut sellaiset yksinkertaiset henkilöt (qwinspersoner eller allmogen och slika sådane enfaldige personer) esittivät, otettu vastaan oikeudessa ennen kuin kirjoituksen laatinut oli sen allekirjoittanut. Tämä tuli myös kunnikaallisen komissionin mielipiteeksi, ja se katsoi, että periaate tuli ottaa uuteen oikeudenkäyntijärjestykseen (i nya stadgan skall införas).⁴⁹

Marraskuun 27 päivänä jatkettiin Svean hovioikeuden huomautusten käsittelyä. Ne koskivat oikeudenkäyntijärjestyksen 14 kohtaa, eli suullista käsittelyä (muntlig cconference) ja siitä poisjääneen asianosaisen rankaisemista. Tämän jälkeen istunnossa luettiin (vuoden 1709) ohjesääntö, jonka Svean hovioikeus oli antanut asianajajista. Kuten edellä on kerrottu, tähdättiin sillä asianajajalaitoksen järjestämiseen niin, että uskollisuutta esivallalle vannoneet asianajat esiintyivät siellä asianosaisten asiamiehinä. Mitään eksakteja asianajajien pätevyysvaatimuksia ei tuohon ohjesääntöön ollut otettu. Komissioni ei katsonut sen sisältävän mitään sellaista, joka tulisi ottaa yleiseen lakiin. *Asianajajaohjesääntö* oli *taloudenhoidon alaan kuuluva* ja koski enemmän nimenomaan hovioikeutta kuin suurta yleisöä. Se ei myöskään *liittynyt oikeudenhoitoon yleensä* (det är oeconomicum och angår särledes Håfrätten mer än publicum, som ej rörer justicen i gemen).⁵⁰

Lausuntokierroksen jälkeen laamanni Cederhjelm ja aessori Enander laativat ehdotuksen uudeksi oikeudenkäyntijärjestykseksi, jonka sisältö ei kuitenkaan ole tiedossa. Siitä pöytäkirjattu komissionin keskustelu liittyi pääsääntöisesti vain eräiden sanontojen tarkentamiseen. Sisällöllisesti puututtiin täytäntöönpanoa ja laillista estettä koskeneisiin säännöksiin.⁵¹ Ainoa kerta, jol-

⁴⁹ Sjögren III, s. 65.

⁵⁰ Sjögren III, s. 68.

⁵¹ Sjögren III, s. 134 ja 175.

loin 10 kohdan määräyksiin kajottiin, oli tarkistuskäsittelyssä 29.4.1713.⁵² Pöytäkirjamerkinnästä ilmenee, että oikeudenkäyntijärjestystä esitettiin muutettavaksi niin, että *valtuutetulle tuomittavan rangaistuksen suuruus* (ainakin joissain tapauksissa) *mainittaisiin*. Tuota kohtaa koskenutta lausumaa haluttiin vielä kuitenkin tarkentaa.⁵³

Oikeudenkäyntijärjestyksen uudistaminen päättyi tähän. Vuoden 1695 säännöksiä ei muutettu. Lainvalmistelun varsinaiseksi kohteeksi tuli yleisen lain oikeudenkäymiskaaren sisältö. Silti komissionin kannanotoilla oikeudenkäyntijärjestyksestä on merkitystä lainvalmistelun jatkoakin ajatellen. Oikeudenkäymiskaaren asianajoa koskenut — ehdotettu ja sittemmin vahvistettu — luku ja siihen muun muassa sisältyneet yksityiskohtaiset rangaistusmääräykset tulivat nimittäin koskemaan *oikeudenkäyntiasiamiehiä yleensä* (laga ombudsman eller fullmächtig). Samoin ei asiaa *ymmärtämättömän asianosaisen oikeudenkäyntikirjoitusta* voitu ottaa ratkaisun perustaksi, ellei se ollut kirjoituksen *laattijan allekirjoittama*.⁵⁴

Oikeudenkäymiskaareen *ei* myöskään otettu säännöksiä *asianajajalaitoksen* järjestämisen *yksityiskohdista*, vaikka komissionin suhtautuminen valan vannoneisiin asianajajiin näyttäytyy melko myönteisenä. Halusihan se osaltaan huolehtia muun muassa siitä, ettei heidän hyvää mainettaan vaarannettu. Asianajajien toiminnan ja aseman yksityiskohdat eivät kuitenkaan kuuluneet yleisessä laissa säänneltäviin. Sääntelyn kohteeksi otettiin oikeudenkäyntivaltuutetun yleiset kelpoisuusehdot, mihin arvatenkin oli ainakin jonkinlaista vaikutusta oikeusviranomaisten lausunnoista esitetyillä toivomuksilla ja käsityksillä. Valtiopäivillä hyväksytyt pätevyysvaatimukset tulivat kuitenkin poikkeamaan lakikomissionin ehdottamista.

2. OIKEUDENKÄYMISKAAREN 15 LUVUN SÄÄTÄMINEN

2.1. Komissionin ehdotukset

Lakikomissioni laati vuosina 1717, 1723 ja 1734 ehdotukset oikeudenkäymiskaaren valtuusmiehiä koskeneeksi luvuksi. Ensimmäinen näistä oli otsikoltaan

⁵² Sjögren III, s. 127.

⁵³ »De orden *personens och saksens beskaffenhet* gå uth, fast de skulle synas, att en förmögnare borde bötha mera, men der föreendet är lika, bör och wara lika straff, och sättes derföre här uti ett för i alla måhl 3 daler, och det öfrige gå uth.»

⁵⁴ Oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 10 §.

»Om parternas fullmächtige, och om oanständigt tal eller skrifwande», toinen »Om målsmän eller fullmächtige» ja kolmas »Om laga ombudsman eller fullmächtig». *Ensimmäisessä ehdotuksessa*¹ lähinnä *toistettiin oikeudenkäyntijärjestyksen 10 kohdan määräykset*. Siinä säädettiin asianosaisia turhiin riitoihin houkutelleiden ja juttujen ratkaisuja pitkittäneiden asiamiesten rankaisemisesta. Asiamiehelle tuomittavan rangaistuksen suuruus oli määrätty ja se oli riippuvainen muun muassa asianomaisesta oikeusasteesta. Siinä esitettiin myös, että kaikki oikeudenkäyntiasiakirjat (inlagor och skriftter) tuli sekä valtuusmiehen että päämiehen allekirjoittaa.

Uutta oli kielto lähettää oikeuteen ketään kelvotonta henkilöä (otienlig person). Ehdotuksessa käytetty termi laillinen valtuutettu (laga fullmächtig) sisälsi luultavasti vastapoolin juuri käsitteelle sopimaton henkilö (otienlig person). Se oli riitapuolen asianmukaisesti valtuuttama tai asemansa puolesta toiminut asiamies. Kelvottoman henkilön lähettämisen kieltä perusteltiin oikeuden kunnioituksella (På thet rätterne måge hafwa theras tillbörliga heder...), ja sen rikkomisesta seurasi sakkorangaistus. Ehdotuksessa oli muitakin määräyksiä kunnioituksen osoittamisesta tuomioistuimelle. Vähintään kahdenkymmenen talarin sakko ja julkinen anteeksipyyntö oli rangaistuksena sille, joka esiintyi tuomaria kohtaan halveksivasti. Tosin jo oikeudenkäyntijärjestyksen 22 kohta oli kieltänyt epäkohteliaan käytöksen oikeudessa.

*Vuoden 1723 ehdotus*² oli *pääkohdittain sama* kuin sitä edeltänyt. Edelleen oli keskeisenä tavoitteena estää turha prosessaaminen ja riitojen ratkaisemisen viivyttäminen. Käsitettä sopimattomat henkilöt (otienliga personer) tarkennettiin. Kukaan ei saanut sallia alhaisten renkien ja poikien (gemena drängar och pojkar) antaa oikeudelle tai siltä vastaanottaa oikeudenkäyntikirjoituksia tai osallistua suulliseen käsittelyyn. Ehdotukseen otettu 4 § oli kokonaan uusi. Siinä säädettiin miehen edusmiehisyydestä sekä edusmiehen, holhoojan ja uskotun miehen oikeudesta kantaa ja vastata oikeudenkäynneissä.

»Mannen är sin hustrus rätter mälzman, och äger sökia och swara för henne. Samma lag wari om förmyndare och then som andra under sin wärjo hafwa. ...»

Säännös liittyy ennen muuta edusmiehisyyden ja holhouksen järjestämiseen ja jää näin ollen tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Vuoden 1734 ehdotus oikeudenkäymiskaareksi oli pääasiassa hovioikeuden-neuvos J. Rosenstolpen käsialaa.³ Siitä keskusteltiin komissionin istunnoissa

¹ Sjögren VI, s. 438-439.

² Sjögren VI, s. 524.

³ Edellinen oli Cronhielmin laatima.

lokakuun 1732 ja elokuun 1734 välisenä aikana⁴, ja lähes sellaisenaan se siten esitettiin säädyille. Esityksen laatimisesta lakikomissionin istunnoissa on hyvin niukat pöytäkirjamerkinnot. Ne olivat enimmäkseen teknisiä: »blef rättegångsbalken företagen», »rättegångsbalken företogs till jämkan» tai »continuerades med rättegångsbalken». Keskustelujen asiasisältö mainitaan, kun oli käsitelty kihlakunnankäräjien kuuluttamista, haastamista, todistajia, kantajan poissaoloa oikeudesta, sivuväliintuloa, katselmusta ja nulliteettia koskeeneen valituksen määräaika.⁵ Maaliskuun 27 päivänä 1734 aloitettiin oikeudenkäymiskaaren lopullinen lukeminen (upläsande)⁶, joka päätettiin toukokuun 28 päivänä.⁷

Viimeinen ehdotus oikeudenkäymiskaaren valtuutettuja koskeneeksi luvuksi⁸ *erosi paljon edeltäjistään*. Luvun laajuus johtunee siitä, että siihen otettiin määräyksiä mitä ilmeisimmin kumottaviksi tarkoitetuista vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksestä ja muista 1600-luvun lopulla annetuista oikeudenkäyntiä koskeneista erityissäännöksistä. Lisäksi tämä luonnollisesti seurasi myös siitä, että kyseessä oli yleisen lain säätäminen. Komissio ehdotti entisten turhien oikeudenkäyntien ja juttujen pitkittämisen ehkäisemiseen tähänneiden määräysten lisäksi säädettäväksi valtuutuksen muodosta sekä valtuutetun velvollisuuksista ja oikeuksista, kuten oikeudesta palkkioon ja asiakirjojen pidättämisoikeudesta. Lisäksi toivottiin määrättäväksi oikeudenkäyntiasiamiehen kvalifikaatioista. Mitään sisällöllisesti kovinkaan uutta, ainakaan aikaisempaan oikeuskäytäntöön nähden, ei ehdotuksessa — ehkä lukuunottamatta noita pätevyysvaatimuksia — ollut.

Ehdotuksen 15 luvun 1 §:ssä ilmaistiin yleinen periaate siitä, *milloin asiamiestä voitiin käyttää*. Rikosasiassa tuli vastata henkilökohtaisesti. Mikäli tuomari harkitsi vastaajan tarvitsevan apua, voitiin käyttää avustajaa. Mies esiintyi vaimonsa edusmiehenä ja holhooja vajaanvaltaisten puolesta. Muissa tapauksissa voitiin kantaa ja vastata laillisen asiamiehen välityksellä. Päämiehen oli kuitenkin tultava oikeuteen, mikäli oikeus sitä vaati:

»I andra saker må man genom laga ombudsman kära och swara: och skal hufwudman äntå för rätta komma, när domaren thet fordrar.»⁹

⁴ Sjögren II, s. 340-349.

⁵ Ks. Sjögren III, s. 345-346.

⁶ Sjögren III, s. 347.

⁷ Sjögren, s. 349.

⁸ Sjögren VI, s. 555-557.

⁹ Ehkä muut edustajat kuin edusmies ja holhooja olivatkin noita laillisia asiamiehiä (laga ombudsman).

Luvun 2 §:ään ehdotettiin otettavaksi valtuusmiehen *yleiset pätevyys ehdot*. Hänen tuli olla hyvämaineinen, kunniallinen, rehellinen ja lainoppinut:

»The som för andra måge tala och swara, skola wara oberychtade, ärlige, redelige och lagfarne män:...»

Ketään ei kuitenkaan saanut käyttää asiamiehen tehtävissä ennen oikeuden hyväksymistä ja lupaa. Poikkeuksena olivat sukulaiset ja asianosaisen palveluksessa olevat:

»...ej bör någon thertil brukas, som af rätten ej god känd är, och lof thertill fått: stände doch parten fritt, at thes skyldeman, eller then, som i hans tjenst är, til fulmächtig hafwa.»¹⁰

Luvun 3 §:ssä toistettiin vanha kielto, ettei jutussa aikaisemmin tuomarina toiminut voinut esiintyä siinä asiamiestehtävissä. Lisäksi todettiin valtuutettu jääviksi, mikäli oikeudessa istui hänen lähisukulaisensa. Jäävi oli myös aikaisemmin samassa asiassa vastapuolen asiamiehenä esiintynyt henkilö.

Valtuutuksesta ja sen määrämuodosta ehdotettiin säädettäväksi 4, 6, 7 ja 8 §:issä. Valtuutuksen muodoksi määrättiin *suullinen oikeuden edessä ilmaistu tahdonilmaisu tai kirjallinen* sinetillä varustettu *avoin kirje* (thes öpna bref och insegel). Mikäli henkilö ei itse osannut kirjoittaa, tuli valtakirjan olla uskottavien todistajien varmistama. Valtuutuksen (valtakirjan) sisältö ehdotettiin säädellyksi. Siinä tuli mainita tuomioistuin, asia ja asiamies sekä lausuma, jonka mukaan asianosainen (sakägande) tyytyi siihen, mitä asiamies (ombudsman) teki ja salli tehtävän.¹¹ Samassa yhteydessä ehdotettiin määrättäväksi valtuutetun *toimivallan rajoista*: oikeudesta asettaa sijainen, sopia juttu ja ajaa juttua seuraavassa oikeusasteessa. Kruunun etujen valvomisesta sen oikeuksia koskeneissa jutuissa oli määräykset 5 §:ssä. Siinä muun muassa vahvistettiin vero/perintötalonpojan (skattebonde) oikeus itse asettaa oikeudenkäyntiasiamiehensä.

Oikeusapua koskenut määräys oli esityksen 9 §:ssä. Oikeudelta asianajoon luvan saaneet asiamiehet olivat *velvollisia avustamaan maksutta köyhiä*:

»Then som fått af rätten lof, at rättegångs saker drifwa, ware skyldig, at utan betalning hielpa the fattiga för rätta, tå domaren thet pålägger.»

Lopuksi ehdotettiin säädettäväksi valtuusmiehen velvollisuuksista ja oikeuksista sekä hänen laiminlyöntiensä seurauksista. Tämä merkitsi aikaisempien vi-

¹⁰ Kruunun virkamiesten asianajosta määrättiin toistamalla vuoden 1723 resoluutiossa lausuttu periaate.

¹¹ Sjögren VI, s. 555-556.

rallismääräysten toistoa ja muun muassa velvollisuutta rehellisesti ja huolellisesti hoitaa valtuutetulle uskottu asia sekä allekirjoittaa kaikki oikeudelle annetut kirjoitukset. Turhista oikeudenkäynneistä ja epärehellisyydestä saattoi sakko- tai vapausrangaistuksen lisäksi olla seurauksena *asianajo-oikeuden menettäminen* (warde honom ej mera tillåtit at föra andras saker för rätta).

Samaan tapaan kuin Svean hovioikeuden asianajajaohjesäännön ja oikeudenkäyntijärjestyksen 10 kohdan määräyksillä oli tarkoitus puuttua myös asianajotoiminnan perusteisiin. Asiamies haluttiin saattaa pohtimaan, *minkälaisia juttuja hän otti hoitaakseen*. Kohtuuttomaan oikeudenkäyntiin asianosaisen houkutellutta tai vastoin parempaa tietoa epäoikeudenmukaista juttua ajanutta asiamiestä odotti 14 §:ssä rangaistus:

»Fins fulmächtig hafwa retat, eller förledt någon til oskälilig rättegång, eller mot bättre wett drifwit orättfärdig sak, eller brukat witterlig falskhet; böte...»

Tuomioistuimen arvovallan varmistamiseksi oli esitykseen otettu 15 §. Sen lisäksi, että nimenomaisesti määrättiin kunnioituksen osoittamisesta tuomioistuimelle, kiellettiin lähettämästä oikeuteen ketään sopimatonta henkilöä. Tämä oli nyt ilmaistu sanoilla »tienstedräng eller annan otienlig». Tarkasteltaessa 2 ja 15 §:ien keskinäistä suhdetta voitaneen katsoa, että ensin mainittu oli asiamiestoimintaa koskenut pääsääntö. Jälkimmäinen taas koski kaikkia oikeuteen toisen asiassa saapuneita, myös oikeuteen lähetettyjä (utskickade.)¹²

Käsittelemättä on enää esityksen 12 §, joka oli aikaisemmin voimassa olleisiin ja ehdotettuihinkin säännöksiin verrattuna kokonaan *uusi*. Tosin Svean hovioikeuden asianajajaohjesääntö oli sisältänyt vielä pidemmälle menneen periaatteen. Ehdotuksen mukaan, kun asiamiehen palkkiosta ei asiamiehen ja hänen päämiehensä kesken päästy yksimielisyyteen ja kun siitä ei ollut tehty mitään sopimusta, tuli pääasian ratkaisseen tuomarin harkita, mitä valtuusmiehelle oli tuleva (pröfwe domaren, som sist i saken dömt, hwad fullmächtig skäligen förtient hafwer).¹³

Oikeudenkäyntivaltuutettuja koskeneeseen ehdotukseen oli näin ollen otettu *lähes sellaisenaan aiemmin annettuuhin erityissäännöksiin sisällyneet määräykset*. Lisäksi ehdotus sisälsi ennen vain tuomioistuinten ohjesäännöissä olleita määräyksiä *asianajopalkkiosta ja oikeusavusta*. Silti lakikomissioni tuskin oli muuttanut käsitystään siitä, mikä kuului yleisen lain alaan. Oikeusavun koh-

¹² Nimenomaisesti säädettiin vielä rangaistus sille, joka kantoi jutussa, vaikka ei ollut asianosainen, ei valtuutettu eikä toiminut virkansa puolesta tai muutoin lain nojalla.

¹³ Säännöksen sanamuodosta ilmeni, että palkkio oli korvausta tehdystä työstä. Palkkion ruotsinkielinen vastine oli nimittäin »arwodis löhn».

dalla ajatuksena lieenee ollut se, että kun tuomioistuin hyväksyi asiamiehet tehtävänsä, saatettiin heidät velvoittaa avustamaan varattomia kansalaisia. Oikeudenkäyntikulujen tuomitsemisesta oli mainittu jo vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksessä. Asianajopalkkiosta määrääminen oli eräs luonnollinen seuraus asianajosta ja siitä, että palkkioista oli ollut riitaa asianosaisten ja heidän asianajajiensa kesken.

Suurimpana muutoksena on pidettävä valtuutetun yleisten kelpoisuusehtojen asettamista niin, että kaikilta toisen asioissa oikeuteen saapuneilta vaadittiin moraalisten kvalifikaatioiden lisäksi *lainoppineisuutta*. Viitaten siihen mitä aikaisemmin on ollut puhetta tuolloisesta juridisesta koulutuksesta, ei luonnollisestikaan voida tulkita tätä niin, että sinänsä olisi vaadittu juridista tutkintoa tai edes juridista koulutusta. Mitä todennäköisimmin edellytettiin ennen muuta — kuten Turun prokuraattoreitakin valittaessa — jonkinlaista kokemusta oikeudellisista asioista. Sen asianomainen oli saattanut hankkia esimerkiksi kirjurina, nimismiehenä tai jopa auskultanttina hovioikeudessa. Ehkä pelkkä akatemiassa opiskelu ei olisi riittänyt.

2.2. Oikeudenkäymiskaaren 15 luvun hyväksyminen

Nyt esitetty hyväksyttiin vuoden 1734 yleisen lain *oikeudenkäymiskaaren 15 luvuksi lähes sellaisenaan*. Sisällöllisiä muutoksia tehtiin vain 2, 3 ja 5 §:iin. 3 §:n loppuun otettiin lisäys, jonka mukaan ylemmän oikeuden jäsen ei saanut toimia lainkaan asiamiestehtävissä omassa oikeudessaan eikä sen tuomiopiiriin kuuluneessa alioikeudessa muutoin kuin tietyin edellytyksin. 5 §:ään lisättiin määräys, joka liittyi perintö- (skatte)talonpojan oikeuteen itse kantaa ja asettaa valtuutettu maanomistusta koskeneissa jutuissa. Muutoksen jälkeen veronsaajalla oli oikeus talonpojan rinnalla käydä oikeutta:

».. gifwe doch honom som rântan äger, thet tillkänna, at han ther så tarfwas, skattebonden bistånda»

Eniten muuttui 2 §, jossa määrättiin valtuusmiehen kelpoisuudesta. Esityksen ja sittemmin hyväksytyn säännöksen välillä oli ensinnäkin ero siinä, että sana *lainoppinut* (lagfaren) vaihtui sanaan *ymmärtävä* (förståndig):

»The som för andra måge tala och swara skola wara oberychtade, ärlige, redelige och förståndige män.»

Samalla laajennettiin muutoinkin laillisten valtuusmiesten piiriä niin, että sukulaisen tai palvelijan lisäksi asianosainen sai *lähettää oikeuteen edustajanaan*

kenet tahansa, johon hän luotti (eljest hafwer förtroende til). Laajennuksen seurauksena täsmennettiin oikeuden *hyväksymis- ja lupamenettelyn* koskevan vain niitä, *jotka yleisesti harjoittivat oikeudessa asioimista* (Ej bör någor allmänneliga ther til brukas, som af ...), eli ammattiasianajajia.

Säännöksen muuttaminen tapahtui yksityiskohtaisessa käsittelyssä, johon osallistuivat lakikomissionin jäsenet, valtaneuvosto ja säädyt. Elokuun 29 päivältä on pöytäkirjamerkintä, jonka mukaan *säädyt olivat pitäneet hyvänä, et-
tä lainoppinut korvattaisiin sanalla ymmärtävä:*

»2 § Ständerne funno godt, at i början af thenne § ordet »lagfarne» går ut, och sättes i stället »förståndige».

Säädyt olivat myös ehdottaneet, että tuomioistuimen hyväksyminen korvattaisiin paikkakunnan tuomarin hyväksymisellä ja että sukulaisten ja palvelijan lisäksi saisi asiamiehenä käyttää sitä, johon asianosainen muutoin luotti:

»Altså funno ständerne godt, det § således inrättas: i stället för »af rätten ej godkiänd är»; sättes: »af domaren i orten ej gokiänd är» och näst orden »som i hans tjänst är» tillägges: »eller han elliest hafwer förtroende til». Orden jämkas i Lagcommissionen.»¹⁴

Varsinaisia perusteluja ensimmäiselle muutokselle ei pöytäkirjasta näy. Sen sijaan oli *porvarissääty* aikaisemmin kirjoituksessaan »Anmärkningar mot förslaget till Rättegångsbalk vid 1734 års riksdag» *ehdottanut* kyseisen säännöksen täydentämistä niin, että olisi annettu lainoppineille ja valanvannoneille, eli *auktorisoiduille asianajajille, yksinoikeus* esiintyä asiamiehinä (§ 2. Tillägges: edswurne och lagfarne män.)¹⁵ Nyt tuo huomautus vain pöytäkirjattiin.

Samassa yhteydessä on pöytäkirjaan merkitty *useiden ritariston ja aateliston edustajien sekä talonpoikaissäädyn vaatineen asianajajavapautta* ja vastustaneen erityisen asianajajien ammattikunnan muodostumista:

»I öfrigt, som så wäl af åtskillige Ridderskapet och adelns ledamöter som ock af bondeståndet påstods, det måtte wara tillåtit wid domstolarne bruka sine wänner, eller dem man hafwer förtroende til, för fulmächtige, och härutinnan ej wara bunden til advocater, på det desse ej måge lika som formera et skrå och blifwa alt för dyrlegde, warandes dessutan wid förste instantierne enfaldigheten altid mindre skadelig än konster.»

Aateliston edustajien mielipiteen asiassa teki ehkä ymmärrettäväksi se, että heillä oli aina ollut *oikeus käyttää palvelijoitaan* ja muita alaisiaan oikeudenkäynneissä. Oikeudenkäymiskaari pysytti myös pääosin heidän privilegi-

¹⁴ Sjögren VIII, s. 127.

¹⁵ Sjögren VII, s. 174.

onsa tulla hovioikeudessa vertaistensa tuomittaviksi. Talonpoikaissäätö oli aikaisemminkin vastustanut asianajajien käyttöä, mikä ilmeni muun muassa edellisessä luvussa mainitusta rahvaan valituksesta vuodelta 1723. Perustelut tälle löytyvät taloudellisista syistä, *oikeudenkäyntikustannusten lisääntymisestä* — ehkä jossain määrin myös asianajajien osaltaan aiheuttamasta menettelyn kirjallistumisesta. Lisäksi talonpoikaiston, miksei aatelistonkin, kielteinen asenne selittyy tuolloisen asianajajakunnan rekrytointi- ja kannatuspohjalla. Valtuutetun käyttöä koskevassa seuraavassa luvussa käy nimittäin kiistatta ilmi, että keskeisin kannatuspohja tuolloisella asianajajakunnan oli kaupunkien porvaristosta, joita lähinnä asianajajakunta oli myös statukseltaan.¹⁶

Syyskuun 5 päivän yhteisistunnossa luettiin sitten 2 §:ää koskenut lakikomissionin esitys säätyjen toivomuksen mukaisesti muutettuna. Tällöin se oli oikeudenkäymiskaaren 15 lukuun otetussa muodossa:

»The, som för andra måge tala och svara, skole vara oberychtade, ärlige, redelige och förståndige män. Ej bör någor almänneliga ther til brukas, som af Rätten, ther saken drifves, ej godkänd är, och lof ther til fått. Vil parten bruka til fulmächtig sin skyldeman, eller then i hans tjenst är, eller han eljest hafver förtroende til; stände thet honom fritt. Konungens betiente, som Kronones upbörd ej hafva, måge ock för sina vänner tala, när theras Förmän thet tillåta, och the sin tjenst thermed ej försumma, eller thet emot theras embetes plicht strider.»

3. YHTEENVETOA

Tutkimusteemaa ajatellen oleellista vuonna 1686 alkaneen kodifointityön kanalta on vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksen säätäminen ja käsittely. Sen valmistelu — joskin niukka — tapahtui lakikomissionissa, määräykset saatettiin voimaan kuninkaallisella asetuksella ja niitä noudatettiin vuoden 1734 lain voimaan tuloon saakka. Asetus uudisti kauttaaltaan tuolloisen tuomioistuinmenettelyä koskeneen säännösten, kuten myöhemmin prosessia koskevassa jaksossa käy ilmi. Silloista tuomioistuintäytäntöä ajatellen oikeudenkäyntijärjestyksen määräykset eivät kuitenkaan merkinneet aivan niin suurta muutosta.

Yleisen lain oikeudenkäymiskaaren määräyksissä toistuivat oikeudenkäyntijärjestyksen ja eräiden muiden samoihin aikoihin annettujen asetusten menettelylliset periaatteet. Se, että yleinen laki tietyllä tavalla oli voimassa jo paljon ennen lain lopullista hyväksymistä, ei ollut vain tuomioistuinmenettelyä

¹⁶ Ehkä jossain määrin lähellä myös alempaa papistoa.

koskenut poikkeus. Silti selitys tälle oli tuskin — ainakaan yksinomaan — sama kuin esimerkiksi perintö ja naimiskaaria säädettyäessä, eli reduktion toteuttaminen.¹ Vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestys nimittäin muutti eniten alioikeusmenettelyä koskeneita säännöksiä. Reduktiosta, eli aateliston veronkato-oikeuksien peruuttamisesta, aiheutuneet riidat käsiteltiin puolestaan hovioikeudessa. Se taas, että oikeudenkäyntijärjestyksestä pyydettiin laajalti lausuntoja liittynee osittain siihen tosiasiaan, että valtiopäivät olivat pitkään koontumatta.

Valtuutusta ja asianajoa koskeneiden säädösten valmistelu keskittyi ensin oikeudenkäyntijärjestyksen 10 kohtaan ja sitten oikeudenkäymiskaaren asianomaiseen lukuun. Muilta osin niihin liittynyttä keskustelua ei, lukuunottamatta Svean hovioikeuden vuonna 1688 tekemän asianajajalaitoksen järjestämistä koskeneen esityksen käsittelyä, ole pöytäkirjattu. Mainittuna vuonna käydyllä keskustelulla on sitä paisti enemmän merkitystä hovioikeuden tavoitteiden tulkinnan kannalta kuin muutoin.

Oikeudenkäyntijärjestyksen 10 kohdan määräykset olivat esillä jo edellisessä jaksossa. Nyt huomio kiinnittyi siitä annettuihin lausuntoihin. Niissä kosketeltiin asianajajalaitoksen järjestämistä, valtuutetuille tuomittavia rangaistuksia ja asianosaiselle ynnä hänen päämiehelleen asetettua velvollisuutta allekirjoittaa oikeudenkäyntikirjelmät. Tosin ei läheskään kaikissa lausunnoissa puututtu 10 kohtaan. Kannanotot siitä olivat melko yhteneviä. Muista poikkeavaa linjaa edusti vain Pohjanmaan oikeusviranomaisten lausunto.

Asianajajalaitos toivottiin järjestettävän yksinoikeuden periaatteen pohjalta. Tätä perusteltiin ennen muuta käytännön epäkohdilla tai sitten viitattiin vuonna 1694 annetun maaseudun asianajoa koskeneen kuninkaallisen kirjeen sisältöön. Ilmeisesti noilla kannanotoilla tavoiteltiin sitä, että laadittavaksi aiottuun uuteen oikeudenkäyntijärjestykseen olisi otettu asianajajalaitosta nimenomaan koskeneita määräyksiä. Lakikomissionin kannanotoissa puolestaan korostui tavoite säännellä vain valtuutettujen toimintaa yleensä.

Eksaktien rangaistusmääräysten ottamista lakiin puolustettiin lausunnoissa tuomioistuinten työn helpottamisella. Komissioni myötäili aluksi hovioikeuden kantaa, jonka mukaan 10 kohdan koskiessa sekä asianajajia että muita valtuutettuja (Procuratorer och Fulmächtige) voitaisiin julkilausutulla rangaistusuhalla negatiivisesti leimata asianajajakuntaa. Loppujen lopuksi mentiin nimenomaiseen rangaistusuhkaan. Sitä ennen oli luovuttu asianajajien mainitsemisesta erillisenä ryhmänä oikeudenkäyntivaltuutettuja.

Ehkä eniten kiinnitettiin lausunnoissa huomiota oikeudenkäyntijärjestyk-

¹ Ks. tästä Ylikangas 1986, s. 23.

sen määräämään asiakirjojen allekirjoitusvelvollisuuteen. Voittopuolisesti puolustettiin velvollisuutta kertoa henkilö, joka oli laatinut asianosaisen kirjoitukset. Epäilevää kantaa puolustettiin sillä, että eräät henkilöt voisivat lakata auttamasta rahvasta, mikäli heidän piti ilmaista toimineensa kirjurina. Mitä ilmeisimmin tavoitteena oli saattaa tarvittaessa todellinen tekijä vastuuseen esimerkiksi oikeuden halventamisesta. Osittain taustalla saattoi olla myös auktorisoidun asianajajakunnan aseman turvaaminen. Velvollisuudesta ei luovuttu, ja se otettiin myös uuteen oikeudenkäymiskaareen.

Varsinaisesti oikeudenkäymiskaarta koskeneessa valmistelutyössä kiinnitettiin huomiota kaaren 15 luvun valmisteluun ja säätämiseen. Keskeisintä oli 15 luvun 2 §:n käsittely. Komissionin sitä koskeva ehdotus ja ehdotuksen kohtaolo ovat olleet suuren kiinnostuksen kohteena alussa esitellyssä aiemmassa tutkimuksessa. Säännösehdotuksessa kiinnittyi huomio siihen, että kaikilta oikeudenkäyntivaltuutetuilta edellytettiin hyvämaineisuuden, kunniallisuuden ja rehellisyyden lisäksi lainoppineisuutta. Lisäksi tuli ennen kuin kukaan saattoi esiintyä asiamiehenä oikeuden hyväksyä hänet valtuutetun tehtävään. Tämä ei kuitenkaan koskenut asianosaisen sukulaista tai palvelijaa.

Ehdotuksessa tavoiteltiin vain oikeuden hyväksymien yksinoikeutta esiintyä asiamiehenä tai avustajana oikeudenkäynnissä, myös yksittäistapauksissa. Samalla ehdotuksen hyväksyminen olisi merkinnyt kulloisenkin valtuutetun lainoppineisuuden arvioimista. Asiamiehenä tai avustajana esiintymään aikovan olisi aina tarvittaessa tullut olla valmis esittämään oikeudelle selvitystä lain tuntemuksesta.

Muutosta aikaisempaan verrattuna säännöksen hyväksyminen olisi merkinnyt ennen muuta siinä, että lainsäädännössä olisi luovuttu periaatteesta, jonka mukaan jokainen sai (yksittäistapauksessa) käyttää oikeudessa edustajanaan ketä halusi. Vain ammattimaisesti asianajoa harjoittaneilta henkilöiltä oli vaadittu nimenomaisesti lausuttuja kvalifikaatioita ja oikeuden hyväksymistä. Muutosta asianajajien pätevyysvaatimuksiin säännöksen hyväksyminen tuskin olisi merkinnyt.

Ehdotusta muutettiin säätyjen käsittelyssä niin, että siinä säilytettiin oikeus käyttää valtuutettuna sitä, johon asianosainen luotti. Vain ne jotka yleisesti toimivat asiamiestehtävissä, tarvitsivat tähän oikeuden hyväksymisen. Tältä osin muutosta aikaisempaan oikeuteen nähden oli ainoastaan siinä, että oikeuden hyväksymisestä määrättiin lailla kaikkia tuomioistuimia ajatellen lailla, ei tuomioistuinten omilla ohjesäännöillä.

Valtuutetun yleisissä pätevyysvaatimuksissa muuttui lainoppinut ymmärättäväksi. Valtuusmiehen tuli siis olla tuomioistuinmenettelyä ja siinä käsiteltä-

vää asiaa ymmärtävä. Tämä mitä ilmeisimmin tarkoitti, että hänellä tuli olla ennalta hankittua jonkinlaista juridista tietämystä. Ottaen huomioon se, mitä aikaisemmin on todettu tuolloisesta akateemisesta sivistyksestä ja mitä seuraavassa luvussa lausutaan tuomioistuimissa esiintyneiden asianajajien pätevyydestä, ei muutos lainoppineisuudesta ymmärtäväksi ollut kovin suuri.

Ainakaan kysymys ei ollut aikaisemman tilanteen huonontamisesta. Mikään ei myöskään viittaa siihen, että tuomioistuimet olisivat menettäneet oikeutensa asianajajia auktorisoidessaan asettaa hyväksymiselle ehtoja, olivatpa nämä sitten opintoja tai käytännössä hankittua kokemusta. Jonkinlaisen taitekohdan asianajajalaitoksen kehityksessä vuoden 1734 laki kuitenkin muodostaa siinä mielessä, että laissa lausuttiin oikeudenkäyntivaltuutetun yleisistä pätevyysvaatimuksista. Samalla otettiin lainsäädännössä kantaa asianajajayksinoikeuteen ja asianajotehtäviin hyväksymiseen. Sitä paitsi tuolloin laissa julklausuttu periaate vapaudesta käyttää oikeudenkäynnissä edustajana ja avustajana ketä tahansa, on tuosta lähtien ollut suomalaisen asianajajalaitoksen järjestämisen kulmakivi.

Lainoppineiden ja oikeuden hyväksymien asiamiesten yksinoikeutta olisi toivonut porvaristo. Sitä vastustivat talonpoikaisto ja osa aatelistosta. Tämä liitettiin ennen muuta tuolloisen asianajajakunnan rekrytointipohjaan. Varmasti käytännön olosuhteilla, lähes mahdottomuudella pitää kiinni tuomiosistuumien jo hyväksymistä yksinoikeuspäätöksistä, oli myös oma vaikutuksensa. Samoin tavoitteella estää oikeudenkäyntien kallistuminen. Suhtautumisella yksinoikeuteen ja asianajajakunnan rekrytointipohjalla on eräänlainen analogiansa 200 vuotta myöhemmin. Nykyistä asianajajalakia 1950-luvulla hyväksyttäessä asetui nimittäin poliittinen vasemmisto vastustamaan ehdotettua yksinoikeutta, kuten asiaa koskevassa kirjoituksessani² vuodelta 1983 olen osoittanut.

² Letto-Vanamo, Pia: »Miksi Suomessa ei ole asianajajamonopolia», Oikeus 1/1983, s. 25—35.

V VALTUUTETUN KÄYTTÖ OIKEUDESSA

1. TUTKITTU TUOMIOISTUINAINEISTO

1.1. Yleistä

Säännösaineistoa edellä käsiteltäessä on käynyt ilmi, että toiminta oikeudenkäyntivaltuutettuna tuli 1600-luvulla sääntelyn kohteeksi. Tuota sääntelyä taas melko usein perusteltiin ammattimaiseksi muuttuneen asiamiestoiminnan seurauksilla. Puututtiinpa myös tuon ammatin harjoittamisen edellytyksiin sekä eräiltä osin erityiseen asianajajien ammattikuntaan pääsyn ehtoihin.

Säännöstason tutkimisella on omat rajoituksensa: sen avulla päästään vain yleiseen valtakunnalliseen tarkasteluun ja usein selvittämään ainoastaan tosiasioihin kohdistuneita tavoitteita. Säännöksistä itsestään ja varsinkin aikaisemmasta tutkimuksesta sai sitä päitsi sellaisen käsityksen, että lainsäädännössä ilmaistujen tavoitteiden ja käytännön välillä oli suurtakin ristiriitaa. Vielä kun otetaan huomioon se tosiasia, että valtakunnan eri osat ovat tutkimusperiodilla eronneet toisistaan huomattavasti, uskalletaan nimenomaan *suomalaisesta asianajajalaitoksesta* väittää jotain vasta säännöstasoa yksityiskohtaisemman ja paikallisemman tarkastelun jälkeen. Yksi keskeinen osa tutkimustyötä onkin ollut tuonaikaisessa suomalaisessa alioikeuskäsittelyssä syntyneen pöytäkirja-aineiston kerääminen ja analysoiminen. Sen seurauksena asianajajalaitos näyttäytyy myös enemmän *sosiaalis-taloudellisena instituutiona* kuin pelkän säännöstason tarkastelun jälkeen.

Eräiden alioikeuksien pöytäkirjoista eli tuomiokirjoista on lähempää selvitystyötä varten kerätty kaikki ne jutut, joissa asiaa oikeudessa on ajettu asiamiehen välityksellä¹ Tuomiokirjatarkastelua voidaan kuvata niin, että työ aloi-

¹ Asianosaisen rinnalla oikeudessa puhuneen avustajan toiminta on ollut vähemmän huomion kohteena, mikä toisaalta johtuu avustajan käytön harvinaisuudesta tai ainakin siitä, että tällaisen henkilön mukanaolon kirjaaminen oli harvinaista, ja toisaalta myöhemmin puheeksi tulevan tuomiokirjakortiston käytöstä. Silti voidaan todeta, että Turussakin, jossa

tettiin *kaikista edustajista*, minkä jälkeen *karsittiin asemansa nojalla* (tai asemansa johdosta) oikeudenkäynneissä esiintyneet. *Sitten* kun vielä oli karsittu *satunnaisesti oikeudessa asiamiehenä toimineet* henkilöt, voitiin lähestyä *asianajoa* ja lopulta päästä käsiksi jopa muutamiin *ammattiasianajajiin*.²

1.2. Juttujen pöytäkirjaaminen oikeuden istunnossa

Jo vuoden 1540 hallitusmuodon mukaan tuli kaikesta mitä oikeudessa tapahtui pitää pöytäkirjaa. Ensisijaisesti pöytäkirjanpitovelvollisuus koski tuomaria. Pöytäkirjat olivat muistikirjoja (minnesböcker), joiden tuli käsittää kaikki mitä oikeudessa suullisesti tai kirjallisesti esitettiin taikka muutoin tapahtui. Kun hovioikeuksia 1600-luvun alussa perustettiin, tuli niiden yhdeksi tehtäväksi tuomiopiiriinsä kuuluneiden alioikeuksien pöytäkirjojen tarkistaminen. Vuoden 1614 oikeudenkäyntiordinantian 15 §:ssä ja seuraavana vuonna annettun oikeudenkäyntijärjestyksen 10 §:ssä määrättiin tästä valvontamenettelystä. *Alioikeuksien tuli lähettää puhtaaksikirjoitetut eli renovoidut pöytäkirjat määräaikana hovioikeuteen*. Tämä oli tarkoitettu myös yhdeksi oikeudenhoitoa yhtenäistäväksi toimenpiteeksi.³

Nyt tutkimuksen kohteena olleet pöytäkirjat ovat juuri tällaisia puhtaaksikirjoitettuja ja Turun hovioikeudelle lähetettyjä tuomiokirjoja, jotka sisältyvät valtionarkiston kokoelmiin.⁴ Niihin pöytäkirjattiin tuomioistuimessa käsitellyt *riita- ja rikosasiat* sekä monet nykyisessä tuomioistuinmenettelyssä lähinnä *hakemusasioiksi* luokiteltavat asiat. Tärkeimpiä näistä olivat erilaisten oikeuksien kirjaamiset, saantojen huudattamiset, saatavien turvaamiset, täytäntöönpanoasiat ja ulosmittausasiat. Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa oli lisäksi monia hallinnollisiksi katsottavia asioita. Niissä on pöytäkirjattu esimerkiksi porvarioikeuksiin ja ammattikuntiin liittyneitä seikkoja, samoin monia järjestyksenpitoa koskeneita kysymyksiä.⁵

selvitystä on tehty selaamalla pöytäkirjoja sivu sivulta, avustaja osoittautui oikeudenkäynneissä todella harvinaiseksi.

² Mainittu tutkimusmateriaalin käsittelyjärjestys ei aivan tuollaisenaan ilmene jokaisen otosalueen kohdalla tekstissä.

³ Samaa tarkoittaen annettiin myös hovioikeuksien kiertokirjeissä runsaasti ohjeita niiden tuomiopiiriin kuuluneille alioikeuksille.

⁴ Renovoidun ja konseptipöytäkirjan eroja on selvitetty Turun raastuvanoikeuden osalta, mutta merkittäviä eroja ei havaittu.

⁵ Turussa näyttäisi olleen jonkinlaista päällekkäisyyttä raastuvanoikeuden ja maistraatin pöytäkirjoissa.

1.3. Esimerkkejä pöytäkirjaamisesta

Tuomioistuinaineistoa on kerätty *Ala-Satakunnan, Lappeen ja Pohjois-Pohjanmaan* tuomiokuntiin kuuluneissa pitäjissä 1600-luvun aikana pidetyiltä käräjiltä sekä *Turun* raastuvanoikeudesta. Karkeasti ottaen on valtuutusjuttuja kerätty systemaattisesti 1600-luvun alun ja lopun kymmeniltä sekä otoksin väliin jääneiltä vuosilta. Läheskään kaikkien vuosien pöytäkirjat eivät ole säilyneet ja käräjäpiirien ynnä tuomiokuntien rajat ovat saattaneet vaihdella runsaasti. Osaksi tämän vuoksi ja varsinkin, kun ei ole pyrittykään mihinkään kaiken kattavaan tilastolliseen analyysiin tai otosalueiden täsmällisiin vertailuihin, eivät eri alueiden otosvuodet saati sitten niistä kerättyjen aineistojen määrät aivan vastaa tosiaan.

Myös juttujen kirjaamisen laajuus ja tapa ovat vaihdelleet melko runsaasti alueittain ja ajoittain. Mainittakoon, että tuomiokirjoista esitettävissä lainauksissa on noudatettu kulloisenkin pöytäkirjaajan (puhtaaksikirjoittajan) käyttämää kirjoitustapaa. Nimien suomentamista ei ole katsottu tarpeelliseksi.⁶ Yleisesti ottaen oli vuosisadan alun jutut pöytäkirjattu niukemmin kuin vuosisadan lopun.⁷ Tyypiesimerkkinä riita-asian käsittelyn pöytäkirjaamisesta voidaan mainita Loimaan talvikäräjillä 1644 kirjattu juttu. Siitä ilmenivät *asianosaiset, riidan kohde, esitetty näyttö ja asian ratkaisu*:

»Kärde Johan Sigfredsson af Wiwolaby i S: Karins Sockn opå H: Ewa Jörendotters wägnar i Åbo till Jören Thomasson i Wännilä om be:te Ewas sons Thomas Thomassons, som dödh ähr, 7 åhrs Ryttare lön, honom hörde för det han hade ridit för hans hemman. Der emot swor Jören Thomasson effter be:te Johans befordran och tillrättelse medh Sigd. Jörens son i Ilola sielf handen å bok, at när be:te Thomas Thomassons bröllop hade stådt medh be:te Jörens dotter Gertrudh be:d, då hade han å rettan heeder och hinder dagh tillsagdt, henne till heders och mårgongåfwa, alt det han der effter kundhe förwerfwa, derföre och be:te Jören Thomasson för samme 7 åhrs Ryttare löhn dömbdes alldeles frij, och be:te hans dotter som är blifwin barnlöös effter sin mans död för sin Mårgongåfwa att behålla.»⁸

Toinen esimerkki on myöhemmältä ajalta, eli Lappeen ja osan Joutsenon talvikäräjiltä 1698. Jutun selostus pöytäkirjassa oli melko pitkä, ja se otetaan tähän lyhennettynä. Siinä kerrotaan asianosaisten *vaatimuksista ja väitteistä*. *Asian ratkaisu on hyvin perusteltu ja siinä viitattiin lainsäädäntöön*:

⁶ Huomautettakoon, että etunimen jälkeen mainittu viittaus isän nimeen ei kyseisenä ajanjaksona ollut asianomaisen henkilön sukunimi.

⁷ Myös käsittelyjen lykkäämiset lisääntyivät.

⁸ Loimaa 1644 mm 5:413.

»Rådth och Handelsman ifrån Wijborgh Ehrborne och Wälachtad Petter Timmerman befullmächtigad aff Sahl H:r Biskopen Doctor Petter Bangs Enckia fru, upwijste i Rätten een Rächning hwarmedelst frw Biskopinna fordar aff Sahl vice Pastorens häri Lappwäsi försambling Sahl H:r Andria Mölleri Enckia hustru Britha berättigad för effterstående pastoralier i föllie aff ett ingångit contract med Sahl H:r Biskopen aff dhen 2 November 689 som är i pgr 517 d:r koppar m:t ... Bleff altså Enckians fullmächtige Mon:s Nicolaus Barck förehållit, huruwijda han hafwa här emot något at andraga, hwar på han sig så skrifftel. som mundtel. förklarade, förebärandes först och främst att sielfwa contractet i anledning hwar af åfwanwärde Rächning är funderad icke är aff Sahl vice Pastoren underskrifwit och ... Utslagh: Dhet påstår och förmenar fuller Sahl vice Pastoren H:r Mölleri Enkia igenom däss constituerade fullmächtige, att där med kunna frijsäga sig ifrån den fordran som frw Biskopinna låter giöra till henne för obetalet Arrende af åthniutne pastoralier här wed Lappwäsi försambling. I'och således att cotractet icke är af hennes sahl Man underskrifwit. Så i afseende på ofwanförde Skiähl som är i anledning af det 6 Cap KiöpmB L.L., pålagd till frw Biskopinna att betahla den åtherstående och wid Liqvidation richtig befunne summan, som är 517 D:r koppar m:t, 4 lp smör och 40 st fåår, men spanml. resten är 59 t:r ang:de, så finnes Rätten skiäligdt den samma mehna så at därföre betages allenas 3 t:r skarp sääd, emedan den Rättigheten icke haar, seeder meehra att Kungl. Maj:ts renoverade förordning är uthgånge, kunnat infordras och uppböras.»⁹

Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjassa oli puolestaan vuosisadan kuluesa lisääntyneen kirjallisen käsittelyn johdosta monesti vain lyhyitä merkintöjä *oikeudenkäyntikirjoitusten jättämisestä oikeudelle*. Niiden sisältöä ei läheskään aina kommentoitu. Usein asiakirjoille on annettu liitenumero, mutta ne eivät sisälly puhtaaksikirjoitettuun pöytäkirjaan. Juttujen *ratkaisut* on kyllä sitten selostettu *yksityiskohtaisesti*. Toinen mahdollisuus oli, että asian *kaikki käsittelyt* ja siinä annettu ratkaisu on kirjattu *ratkaisupäivän kohdalla*.

Tästä voidaan esimerkkinä mainita juttu, jonka tuomio julistettiin raastuvanoikeuden istunnossa 26.3.1692.¹⁰ Asia oli tullut raastuvanoikeuden käsiteltäväksi muuutoksenhakuteitse kemnerinoikeudesta. Pöytäkirjassa selostettiin kemnerinoikeuden ratkaisu, asianosaisten vaatimukset ja väitteet raastuvanoikeudessa ja ennen lopullista ratkaisua esitettiin harkittavaksi tuliko kemnerinoikeuden ratkaisu hyväksyä vai ei (status controversia):

»Acta uthi Saaken emell. häredsskrifwaren Jöran Kanckman kiärande och för detta Borgarens Sigfridh Simonssans hust Agneta Hendrichsd:r

⁹ Lappee, Joutseno (osa) 1698 ii 180v-184v.

¹⁰ Kirjallisesta käsittelystä Turun raastuvanoikeudessa ks. tarkemmin jäljempänä.

swarande angående giäldh som twistas ... Och sedan effter een der sam mastädes uprättat Rächningh således afdömbdt, som Domen och Rächninghen således N:o 1 fol 4 och 5 uthwijsar; Hwar emoth Kanckman i Rätten tijd appellerat, som af ber:de folijs bör upläsas. Här opå haar Kanckmans fullmächtige effter skriffteligh fullmacht af d 16 Novemb samma åhr fol 1 opå föregängen citation d 12 Decemb:r inlagcdt sin conventional libell fol 2 jempte een Attest N:o 2 fol 3, andragandes Kanckmans gravamina apellationis emoth Domen, som skola honom deruthinnan 3:ne Påster bestående af 29 1/2d:r Km:t afskurne wara, hwar emoth hustru Agneta d 16 Dito exciperat fol 6 och sedermera d 5 Martij 1692 insinuerat een supplication fol 7 ... Wijdare befinnes parterne icke hafwa skrifftel: agerat, och flyta här af denne Status Controversia: Om Kiämb. Rättens doom är på dhe skiähl grundat at han böör approberas eller ej. / Eller och / Om hustru Agneta är skyldigh dhe 3:ne Kanckman afskurne Påsterne at betala eller icke? Hwad desse Parter hafwa skrifftel. wijdare andragit, finnes Extraherat af dem underskrifwit och ad acta förwarat, hwar effter Rätten slutit saaken till föllianade doom: ... Altså blifwer och hustru Agneta för Jöran Kanckmans fordran i detta måhl frijehrkänd, och Kanckman dömes, lijmätigt Kiembnär Rättens doom till hust. Agneta Hendrichsdotter att betala dhe 4 d:r 6 öre K:t som henne dher uthinnan tillehrkändh är, innan 14 dagar effter det 16 Cap i Rådst. Balcken och dher hoos ehrläggia uthi Expenser 1 D:r Sölf Mynt.»¹¹

Vaikka kirjaamisessa on eroja, niin pöytäkirjoissa on kuitenkin aina mainittu asianosaiset, lähes aina jossain vaiheessa jutun selostusta heidän käyttämänsä edustajat ja yleensä jollain tavalla myös riidan kohde. Nyt kerätty tuomiokirja-aineisto on katsottu riittäväksi ensinnäkin *kuvaamaan oikeudenkäyntivaltuutetun käyttöä* eräissä suomalaisissa alioikeuksissa 1600-luvulla, *asiamiestehtävien kasaantumista* joillekin henkilöille sekä *erityisaseman muodostumista eräille* asiamiehille. Toiseksi on tuon aineiston avulla mahdollista arvioida *tyypillisiä asianajajuttuja* sekä valaista tuonaikaista *tuomioistuinmenettelyä* yleisemminkin, ja muun muassa näiden seikkojen avulla ehkä lähestyä varhaisen asianajajalaitoksen synnyn syitä.

1.4. Tuomioistuinaineiston rajaaminen

Maaseudun tuomiokirja-aineistoon on voitu tutustua käyttämällä hyväksi valtionarkiston tuomiokirjakokoelmaa sekä siellä renovoiduista tuomiokirjoista tehtyä kortistoa. Valtionarkistossa on kortitettu 1600-luvun alioikeuksien renovoituja tuomiokirjoja lähinnä historian tutkimuksen ja kansatieteen käyttöön.

¹¹ Turun RO 26.3.1692, s. 184-188.

Tuomiokirja-aineistoa on kortitettu muun muassa erilaisten hakusanojen perusteella, ja tässä tutkimuksessa on voitu käyttää apuna hakusanan »valtuutetun käyttö oikeudessa» alle luokiteltuja käräjäjuttuja. Tämä tarkoittaa sitä, ettei kaikkia tuomiokirjoja ole tarvinnut lukea sivu sivulta, vaan korttiin merkittyä paikanmerkkiä, signumia, hyväksikäyttäen on asianomaisista tuomiokirjoista löydetty valtuutustapaukset. Nämä on sitten luettu ja kirjattu muistiin. Ilman tuota järjestelyä ei näin laajamittainen 300 vuoden takaisen käsin kirjoitetun aineiston läpikäyminen olisi ollut mahdollista. Turun raastuvan-oikeuden lukuisat jutut, joissa asiameistä tai avustajaa on käytetty, on sen sijaan kerätty lukemalla pöytäkirjat kokonaisuudessaan. Juttujen selostuksissa viitataan aina kortituksen mukaiseen paikanmerkkiin. Turun raastuvan-oikeuden osalta ovat käytössä jutun käsittelypäivä ja pöytäkirjan sivut.

Kortituksen periaatteiden ja sen kattavuuden selvittämiseksi on tehty pistokokeita. Niiden perusteella voidaan sanoa, ettei kortituksen ulkopuolelle yleensä ole jäänyt sellaisia tapauksia, joissa edustajaa oikeudenkäynnissä on käytetty. Sen sijaan kortituksessa on mukana joitain tapauksia, joissa ei ole ollut kysymys varsinaisesta prosessivaltuutuksesta, vaan henkilön esiintymisestä toisen sijasta takaussuhteen tai muun vastaavan, esimerkiksi henkilöiden välisen muuttuneen, oikeussuhteen perusteella.

Valtuutustapauksena on kortitettu esimerkiksi Pyhtään ja Lapinjärven talvikäräjillä vuonna 1670 käsitelty juttu, vaikka kysymys oli jutun tosiasiapuoleen eli vuokraajan toimivaltaan liittyneestä seikasta. Pöytäkirjaan on muun muassa merkitty, ettei vuokraajalla ollut maanomistajalta saatua lupaa/valtuutusta jättää suorittamatta rajankäyntiin liittyneitä toimenpiteitä:

»Såsom Arrendatoren Henricus Cornelius 1' effter föregången laga bewillning till Ransakningh sigh icke på förestellte och å satta termin och skrifftelig citation till at opgå och skärskada Råårne emellan Kymmene gårds underliggande landbönder och Heinlaxby icke inteht, uthan Rätens citation contumaciter försutit, föregifwandes sigh icke någon full-macht af herskapet der till hafua, oachtat at han der till på åtskillige tijder nogsampt förmantes är...»¹²

Kortituksessa on mukana myös joitain tapauksia, joissa ainoastaan todistajalausunnossa tai tosiseikaston kuvauksessa on kerrottu jonkin oikeussuhteen osapuolena olleen tai tehtävän suorittaneen sen ja sen henkilön valtuutet-

¹² Pyhtää ja Lapinjärvi 1670 ii 2:247 v. Loimaan syyskäräjiltä 1643 on puolestaan kortitettu eräs siirrettyä oikeutta koskenut tapaus, Loimaa 1643 mm 5:373v, sekä Vehkalahtelta ja Kymistä tapaus, jossa ainoastaan annettiin isälle oikeus tyttären puolesta ottaa pesästä omaisuutta, Vehkalahti ja Kymi 1697 ii 15: 235-236.

tu asiamies.¹³ Nämä muut kuin prosessivaltuutustapaukset on voitu tuomioistuinaineiston yksityiskohtaisessa läpikäymisessä karsia pois.

Alkuperäinen Ala-Satakunnan tuomiokunnan alue on ollut tarkastelun kohteena kokonaisuudessaan.¹⁴ Lappeen (ja Kymenkartanon)¹⁵ tuomiokunnan osalta on mahdollisia jatkotutkimuksia ajatellen jätetty pois niiden alueiden alioikeuspyytäkirjat, jotka eivät enää nykyisin kuulu Suomeen.¹⁶ 1600-luvulla Suomessa oli alioikeuksien (käräjien) tuomiopiiri pitäjän alue, ja tuomiopiirien muutokset olivat näin ollen riippuvaisia pitäjien rajoissa ja lukumäärässä tapahtuneisiin muutoksiin. Sen sijaan tuomiokuntien alueet olivat sidoksissa hallinnollisiin päätöksiin, ja niiden rajat muuttuivat välillä hyvinkin tiheään.

Selvitys on kohdistunut seuraaviin Lappeen tuomiokunnan pitäjiin Lappee, Taipalsaari, Virolahti, Vehkalahti, Ruokolahti¹⁷, Mäntyharju¹⁸, Valkealan kappeli¹⁹, Pyhtää²⁰, Elimäki²¹, Kymenkartanon lääni²², Lapinjärvi²³, Kymi²⁴, Savitaipale²⁵, Luumäki²⁶ ja Joutseno.²⁷ Ala-Satakunnan tuomiokunnan alueen pitäjät ovat olleet Eura, Eurajoki, Huittinen, Kokemäki, Lappi²⁸, Loimaa, Vehmaa ja Ulvila. Pohjois-Pohjanmaan osalta kiinnostuksen kohteena ovat olleet Oulun, Kalajoen ja Paltamon pitäjien käräjillä käsitelty ju-

¹³ Tyypillinen tapaus näyttää olevan kaskeamisluvan antaminen talonpojille maanomistajan valtuutetun (fulmechtige) toimesta. Tämä oli usein näitä asioita asemansa puolesta hoitanut maanomistajan käskyläinen.

¹⁴ Välillä kyse on ollut Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokuntaan kuuluneista pitäjistä.

¹⁵ Välillä mm. Jääsken, Lappeen, Rannan ja Äyräpään tuomiokunta.

¹⁶ Tällaisia pitäjiä ovat Jääski, Säkkijärvi, Koivisto, Muolaa, Kivennapa, Uusikirkko, Viipurin pitäjä ja Äyräpää.

¹⁷ Vuodesta 1639 lukien.

¹⁸ Vuodesta 1639.

¹⁹ Vuodesta 1639.

²⁰ Vuodesta 1642.

²¹ Vuodesta 1642.

²² Vuodesta 1642.

²³ Vuodesta 1653.

²⁴ Vuodesta 1681.

²⁵ Vuodesta 1681.

²⁶ Vuodesta 1681.

²⁷ Vuodesta 1681. Vuosien 1650 ja 1680 välisenä aikana kuuluivat Ruokolahti, Lappee (ylinen ja alinen), Savitaipale, Taipalsaari, Mäntyharju, Luumäki ja Joutseno Jääsken, Lappeen, Rannan ja Äyräpään tuomiokuntaan, mutta nämä pitäjät ovat olleet tuonkin ajan osalta tutkimuksessa mukana.

²⁸ Vuodesta 1680.

tut.²⁹ Kaikilla alueilla on pidetty kahden joskus kolmenkin pitäjän yhteisiä käräjiä. Edellä lueteltujen pitäjien lisäksi on perehdytty valtuutetun käyttöön Turun kaupungissa raastuvanoikeuden pöytäkirjojen avulla.³⁰

Ajallisesti tarkastelun kohteena ollut tuomiokirja-aineisto on karsittu siten, että Lappeen tuomiokunnan alueen käräjiä on seurattu vuosien 1623³¹ ja 1670 sekä vuosien 1690 ja 1699 välisinä aikoina. Kaikki tuolloin käsitellyt oikeudenkäyntivaltuutettujen hoitamat jutut on tutkittu. Tällöin tarkastelun kohteena on ollut kutakuinkin 260 juttua. Ala-Satakunnan tuomiokirjoihin on tutustuttu vuosien 1623 ja 1659 välisenä aikana, vuonna 1664³² sekä vuosien 1690 ja 1699 välisenä aikana. Tutkittujen juttujen lukumäärä lisääntyi tällöin noin 280:llä.

Tuomiokirjakortistoon tehtyjen merkintöjen avulla on perehdytty myös väli vuosien valtuutusjuttuihin³³, joista yksityiskohtaiseen tarkasteluun poimittiin kaikki asianajajiksi merkittyjen asiamiesten hoitamat asiat. Pohjois-Pohjanmaan tuomiokunnan käräjäpöytäkirjat ovat aineistossa mukana vuosien 1633 ja 1699 väliseltä ajalta, jolloin tarkastelun kohteena on ollut runsaat 250 juttua.³⁴ Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjat ovat mukana vuosilta 1623-57, 1666, 1686 ja 1692-97. Tällöin on kyse ollut noin 900 jutun läpikäymisestä.

Seuraavassa esitellään läpikäydystä tuomiokirjamateriaalista saatavaa informaatiota. Tarkastelu aloitetaan Ala-Satakunnasta ja Lappeesta, minkä jälkeen siirrytään Pohjois-Pohjanmaalle. Lopuksi kiinnitetään huomiota Turkuun. Ensimmäisellä alueella käsittely alkaa asianajajiksi mahdollisesti merkittyjen valtuusmiesten etsimisellä. Sitten siirrytään muuhun, mahdollisesti myös ammattimaiseksi luokiteltavaan asianajoon, minkä lisäksi käsitellään eräiden muiden valtuusmiesten toimintaa. Pohjois-Pohjanmaa on mukana ylimalkaisemmin, enemmänkin tyyppitapauksittain. Tarkastelu aloitetaan asemavaltuuteista. Sitten kun heidät on karsittu aineistosta, siirrytään ammattimaisen asianajon kartoittamiseen.

²⁹ Oulun pitäjän käräjät ovat usein olleet yhteisiä Hailuodon käräjien ja Paltamon käräjät taas Sotkamon kanssa.

³⁰ Lisäksi on käyty läpi Oulun raastuvanoikeuden pöytäkirjat vuosilta 1666, 1686 ja 1696, jolloin huomio on kiinnitetty vain asianajajiksi merkittyjen oikeudenkäyntiasiamiesten olemassaoloon ja toimintaan.

³¹ Mainitulta vuodelta on ensimmäinen renovoitu tuomiokirja. Se on myös Turun hovioikeuden perustamisvuosi.

³² Muilta vuosilta ei kyseiseltä vuosikymmeneltä ole säilyneitä pöytäkirjoja.

³³ Kortissa on varsin usein merkintä päämiehestä, valtuutetusta ja asiasta.

³⁴ Kortiston avulla on lisäksi perehdytty kaikkiin Pohjois-Pohjanmaan tuomiokunnan pitäjien käräjillä ennen vuotta 1683 käsiteltyihin valtuutettujen hoitamiin juttuihin. Tällöin juttujen yhteismäärä on enemmänkin kuin kaksinkertaistunut.

Jo tässä yhteydessä voidaan todeta, että kiinnostavin aineisto on Turun raastuvanoikeudesta kerätty. Olihan alun kirjallisuuskatsauksestaikin jo selvästi nähtävissä, että jos ei muualle niin ainakin Turkuun syntyi 1600-luvun jälkipuoliskolla jonkinlainen asianajajakunta. Ensi käden lähteiden avulla sitä on mahdollonta etsiä Turun hovioikeudesta. Niinpä jo sen vuoksi on raastuvanoikeuden paperien läpikäyminen tuntunut tarpeelliselta. Turun raastuvanoikeuden valtuutustapauksia tutkittaessa on heti aluksi kiinnitetty huomiota toimeksiantojen mahdolliseen kasaantumiseen tietyille oikeudenkäyntiasiamiehille. Keskeinen seikka on ollut sitten sen selvittäminen, annettiinko tuollaisille valtuutetuille ja minkälainen erityisasema.

2. ALA-SATAKUNNAN JA LAPPEEN TUOMIOKUNTIEN KÄRÄJILLÄ ESIINTYNET ASIAMIEHET

2.1. Asianajajan ammattinimikkeellä mainitut valtuutetut

Ensimmäisenä tältä tarkastelualueelta kerätyssä tuomiokirja-aineistossa kiinnitettiin huomioita juttuihin, joissa asianosainen oli saapunut oikeuteen *asianajajaksi* (*advocat, procurator*) *merkityn henkilön edustamana tai avustamana*. Lähtökohtana oli, että juuri noiden juttujen avulla kaikkein todennäköisimmin päästäisiin mahdollisten ammattiasianajajien jäljille. Muulla tavalla pöytäkirjattujen asiamiesten ammattimaisen toiminnan kartoittamisessa jouduttaisiin sitten välttämättä käyttämään muita kriteereitä.

Ala-Satakunnan tuomiokirjassa ensimmäinen erityisellä asianajajan ammattinimikkeellä mainittu oikeudenkäyntiasiamies oli *Claes Erichsson (Forske)*. Hänen toimintansa lähempi tarkastelu paljastaa oikeastaan useampia asianajotoiminnan varhaishistorian keskeisiä seikkoja. Claes Erichsson toimi vuosina 1643-44 asiamiehenä yhteensä kymmenessä jutussa. Hänen asiamiestoimintansa keskittyi ennen muuta Eurajoen käräjille. Jokaisella kerralla hän oli oikeudessa suuria kartanoalueita omistaneen aatelismiehen Claes Tottin puolesta, ja jutut liittyivät yleensä jollain tapaa Tottin maanomistukseen. Tosin tuo asiamies kävi myös pyytämässä perinnönjakoa Tottin kirjanpitäjän Lars Henderssonin puolesta.¹ Muut oikeudenkäynnit koskivat tilusjakoa, talonpoikien suorituksia, rajankäyntiä, tilan saannon huudattamista, tilan sijaintia ra-

¹ Kirjanpitäjä puolestaan oli saanut kyseisen osuuden kuolinpesästä saatavien suorituksena.

japiirialueella (inom råå och röör), maanjakoa, vanhan laamannintuomion uudistamista sekä riitaisuuksia kreivitär Brahen kanssa.²

Vaikuttaa oikeastaan siltä, että Claes Erichsson esiintyi oikeudenkäynneissä asemansa nojalla samaan tapaan kuin aateliston vouti, kirjanpitäjä tai asiainhoitaja. Tähän viittaa vahvasti myös hoidettujen asioiden laatu. Silti häntä ei heti haluttu luokitella asemavaltuutetuksi ja jättää sillensä. Tämä taas johtuu siitä, että hänet on pöytäkirjoissa muutaman kerran mainittu nimikkeellä *advocat*. Tuomiokirjamerkinnoista käy ilmi, että hän oli entinen kamariviskaali Tukholmasta ja nyt *määrätty hyväsyntyisen herran Claes Tottin advokaatiksi*:

»Framträdde för Rätten å satte tingh Erboren och Wälachtad Claes Erichsson Forske, fordom Cammare Fiscal och nu förordnat Wälb:ne Her Claes Tottes advocat...»³

Parissa yhteydessä hänen tittelinään oli pelkkä kamariviskaali. Kirjanpitäjän asiassa hänet oli merkitty myös asianajajan nimikkeellä tai vielä tarkemmin Claes Tottin asianajajaksi:

»Effter Welb:ne Herres her Claes Tottes Advocats W:d Claes Erichsson opå Lars Henderssons, Welb:ne Herres Bookhållare wägnar äskan och begäran nämbedes ... at deela arff...»

Asianajajan tittelistä huolimatta tuntuu melko selvältä, että kyseisen asiamiehen ja Tottin välillä oli *pysyvä palvelussuhde*, ja että Claes Erichsson oli lähinnä asiainhoitajan asemassa. Kyse ei voinut olla mistään itsenäisen ammatin, »advoseerauksen», harjoittamisesta. Advokaatin nimikkeen käyttäminen saattoi ainakin osaksi aiheutua siitä, että kyseisen henkilön pääasiallinen tehtävä ehkä oli juuri Tottin oikeudellisten asioiden hoitaminen. Toisaalta tämä saattaisi johtua siitäkin, että Claes tuli Tukholmasta, missä jo tuolloin toimi joitain advokaateiksi mainittuja oikeudenkäyntiasiamiehiä. Ehkä valtuutettu olikin omasta ilmoituksestaan merkitty pöytäkirjaan kyseisellä nimikkeellä.⁴

Kaikkein todennäköisintä on, että kyseessä oli asianajajalaitoksen historiaa kansainvälisesti tarkasteltaessa melko tyypillinen ilmiö. *Maa-aateli palkkasi* oikeudellisia asioitaan varten pysyvään palvelukseen henkilöitä, joita usein kutsuttiin juuri *advokaateiksi* (advocatus, advocat). Tämä käy ilmi muun muassa oikeusvertailevassa jaksossa. Aivan tällaista järjestelyä ei tosin muissa nyt

² Eura 1643 mm 5:375, Eurajoki 1644 mm 5:393-397v, Eurajoki 1644 mm 6:30-32, useita juttuja.

³ Eurajoki 1644 mm 5:395.

⁴ Vielä on se mahdollisuus, että hänet on asianajajaksi merkinnyt Eurajoen talvikäräjillä 1644 pöytäkirjaa pitänyt henkilö.

tutkituissa tuomiokirjoissa tavata. Aatelisto kyllä käytti oikeudessa edustajanaan usein palveluksessaan olleita henkilöitä, mutta advokaateiksi heitä ei mainittu.

John Gardbergin Kemiön vapaaherrakunnan historiaa koskeneessa tutkimuksessa⁵ kerrotaan kuitenkin, kuinka vuonna 1664 vapaaherrakuntaan palkattiin voutin avuksi valtuutettu (fullmäktig) kantamaan ja vastaamaan tuomioistuimissa. Advokaatiksi (advocat) asetettiin nuori Turun hovioikeuden prokuraattori Henrik Carlsson Greek. Hänen kanssaan oli sovittu ensimmäisen vuoden palkaksi (lön) 200 kuparitaleria. Keväällä 1674 kun hän ei enää ollut toimissaan, pyysi Kemiön vouti, että tulisi ottaa joku prokuraattori (procurator), joka auttaisi häntä monissa rahvaan ja aatelin välisissä maariidoissa. Hänen pyyntöönsä ei kuitenkaan suostuttu vaan katsottiin, että tarvittaessa asetettiin jokaiseen juttuun erityinen oikeudenkäyntiasiamies (ombud).⁶

Seuraavan kerran asianajajiksi (advocat tai procurator) merkittyjä valtuutettuja esiintyi tutkitussa alioikeusaineistossa vasta 1670-luvulla. 1670- ja 1680-luvuilta voidaan luetella muutamia, lähinnä nimikkeellä advocat kirjatut valtuusmiehiä. Asianajajaksi (advocat) kirjattu *Laurentius Wilstadius* esiintyi vuonna 1676 Taivassalon käräjillä kruunun ja konsistorin puolesta pappilan maiden rajoja koskeneessa asiassa.⁷ Saman pitäjän käräjillä vuotta myöhemmin hoiti asianajaja (advocat) *Simon Ruuth* kaksi juttua sekä yhden jutun Vehmaan käräjillä vuonna 1680.⁸ Viimeksi mainitun päämiehiä olivat laamanni, sotamarsalkka ja everstinna.⁹

*Laurentius Wilstadius*ksesta tiedetään, että hän oli ensin työskennellyt Turun hovioikeuden notaarina, jonka pääasiallisena tehtävänä oli pöytäkirjan pito.¹⁰ *Turun hovioikeuden asianajajana* hän oli toiminut vuosien 1670 ja 1685

⁵ Gardberg, John: Kimito friherrskap. En studie över feodal läns- och godsförvaltning, Helsingfors 1935.

⁶ Gardberg, s. 65-66.

⁷ Taivassalo 1676 kk 7:900-901v. Poikkeuksellisesti pöytäkirjaan on jäljennetty *Wilstadius*ksen oikeuteen antamat valtakirjat »...altså befullmechtigas Advocaten Wäl:t Laurentius Wilstadius på cronones wägnar saaken att uthföra...» ja »...altså förordnades här medh på Consistorij wägnar Prästergårdens ägor der sammastädes wederbör. att förswara Advocaten Wäl:t Laurentius Wilstadius ...»

⁸ Taivassalo 1677 mm 11:556v-557, sama 11:557v ja Vehmaa 1680 mm 12:495-495v.

⁹ Kokemäen käräjillä 1678 tavataan puolestaan asianajaja (advocaten) *Henrich Mallenius*, Kokemäki 1678 mm 11: 703v-704. Käsittelyn kohteena oli hänen asianajopalkkionsa. Raevuoren mukaan *Mallenius* oli toiminut 1670-luvun alussa muutaman vuoden asianajajana hovioikeudessa ja alioikeuksissa. Edellisellä kymmenluvulla hän oli opiskellut akate-
miassa, Raevuori 1949, s. 155-156.

¹⁰ Blomstedt 1973, s. 103.

välisenä aikana. Vuonna 1691 hänestä tuli Turun pormestari.¹¹ Myös Simon Ruuth oli Turusta. Hänen asianajajaurastaan ei ole tarkempaa tietoa. Luultavasti tuo toimi oli lyhytaikainen tai sen harjoittaminen oli vain satunnaista, eikä advokaatiksi kirjaaminen hänen kohdallaan välttämättä viittanut ammattiin. Tiedossa nimittäin oli, että hänet vuonna 1683 valittiin yhdeksi Turun hovioikeuden aatelisluokan asessoriksi. 11 vuotta myöhemmin hänestä tuli hovioikeuden varapresidentti. Tätä ennen hän oli harjoittanut yliopisto-opintoja ja ollut auskultanttina Svean hovioikeudessa. Vuonna 1680, eli samana vuonna, jolloin hän edusti oikeudessa edellä mainittuja aatelisia päämiehiään, oli hänet otettu kuninkaan hovijunkkariksi valmentautumaan virkauralle.¹²

Asianajajaksi (advocaten) merkitty henkilö *Andreas Prytz* esiintyi Kalanin käräjillä 1683 kirkkoherran avustajana kirkkorauhan rikkomista koskeneessa jutussa:

»Förekomm Advocaten Wählbet: de Andreas Prytz och oppå Kyrckioherdens Ehrenwyrdige och Wällarde Her Johannis Haxleri wägnar och i des närwaro, gaf rätten till kånna huruledes Kyrckioherden är af Brijta Erichs:ds ifrån Kallela by å des sons Gustafs wägnar hårdeligen angifwen att hafwa brutit kyrckiofred, hwar före det wärdige dom capitlet låtit här in loco ransaaka, oppå hwilken ransaakningh Kyrckioherden är frijkänd, och reconvention i foro civili honom förhålles,...»¹³

Prytz oli tuolloin *hovioikeuden asianajaja*.¹⁴ Tämän jälkeen hän tuli toimineeksi kemnerinoikeuden notaarina, sotatuomarina, Turun raatimiehenä ja vuodesta 1703 Turun oikeuspormestarina.¹⁵ Sotatuomariksi (Militie Auditeuren) hänet oli merkitty kolmen jutun asiamiehenä Ala-Satakunnan pitäjien käräjillä vuonna 1691.¹⁶

Petter Bladh esiintyi pöytäkirjoissa kolme kertaa aina maanomistusriidassa.¹⁷ Taivassalossa hoidettu juttu alkoi merkinnällä:

¹¹ Raevuori 1949, s. 156-157, joka mainitsee Wilstadiuksen opiskelleen Turun Akateмиassa vuosina 1668-69, ja että Turun ammattikunnat olivat yksimielisesti jo ennen vuotta 1691 ehdottaneet hänen nimittämistään pormestariksi.

¹² Blomstedt 1973, s. 87.

¹³ Kalanti 1683 mm 13: 315v-316v.

¹⁴ Blomstedt 1973, s. 117. Ammattinimikkeellä advocat hänet oli kirjattu Turun tuomiokirkon hautauslistoihin vuonna 1687 lapsensa kuoleman johdosta, Bidrag till Åbo stads historia XI- XII, s. 213.

¹⁵ Raevuori 1949, s. 157.

¹⁶ Loimaa 1691 mm 21:141-143, Eurajoki 1691 mm 21:228-229 ja Kokemäki 1691 mm 21:483.

¹⁷ Kalanti 1686 mm 13:784-v, Kokemäki 1688 mm 16: 409-410 ja Taivassalo 1688 mm 17: 45v-47.

»Förekom Arrendatoren Wählbet:de Henrich Henricson Werdh och des fulmächtig Advocaten Wählbetrodde Petter Bladh föredragandes Rätten huru såsom een äng Kuopanihtu i forna tider är kommen ifrån Arrendatorens Ryttere hemman Kautis, och nu häfdas under Järpila gårdh, hwilket Råerna der sammastädes skall uthwijsa, williandes och Advocaten medh skiähl bewijsa den äng i klander warit, inläggandes altså ett Extractum Protocolli af fordom häreds domarens Anders Peersson 1532 åhrs doombook angående Råå och Röör emellan Cautis och Wehax Byar....»

Bladh on tuttu myös Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjoista. Niistä ilmenee, että hän oli *Turun hovioikeuden asianajaja*. Näin ollen käräjäpöytäkirjaan merkitty asianajajan ammattinimike advocat näyttäisi useimmiten olleen viesti asiamiehen asemasta hovioikeudessa, vaikka jako hovioikeuksien advokaatteihin ja raastuvanoikeuksien prokuraattoreihin ei vielä ollut täysin johdonmukainen.

Seuraavallakin vuosikymmenellä esiintyi pöytäkirjoissa muutamia asianajajia. Valtuutettujen kokonaismäärää ajatellen heidän osuutensa pysyi kuitenkin melko vähäisenä. *Henrich Johansson* esiintyi oikeuden pöytäkirjoissa asiamiehenä kahdesti. Ensimmäisellä kerralla hän edusti pistooliseppää ja tämän naapurin näiden riidellessä rovestin kanssa.¹⁸ Tällöin hänet oli merkitty tuomiokirjaan *hovioikeuden¹⁹ asianajajana* (Advocaten uthi den högl. kgl. Hoffrätt wälbet:de Henrich Johansson). Toisen kerran hän oli asiamiehenä Loimaan käräjillä vuonna 1695. Tuolloin hän esiintyi köydenpunojan Hans Kihlin lesken puolesta velkomusjutussa.²⁰ Henrich Johansson tavataan myös Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa, ainakin vuonna 1692. Tuolloinkin hänet mainittiin Turun hovioikeuden advokaattina. Muusta yhteydestä²¹ tiedetään lisäksi, että Turun hovioikeuden asianajajaksi hänet oli otettu vuonna 1685. Tässä tehtävässään hän oli vuoteen 1693, jolloin hänet nimitettiin Maskun ja Mynämäen kihlakuntien tuomariksi.²²

Myös *Hans Portaeus* oli *hovioikeuden asianajaja*. Hän esiintyi Vehmaan käräjillä 1693²³ komissaari Olof Tufwan lesken valtuuttamana. Leski vaati vuokraaja (arrendatoren) Wärdiltä korvausta niistä kustannuksista, jotka oli-

¹⁸ Välik. 1691 mm 21:475.

¹⁹ Kaikella todennäköisyydellä Turun.

²⁰ Loimaa 1695 nn 12:164v-165.

²¹ Suomen tuomiokunnat ja kihlakunnantuomarit, s. 30.

²² Huomautettakoon tässä yhteydessä, ettei matrikkeli- tai muista tiedoista käynyt ilmi, että hänellä olisi ollut jotain juridista koulutusta.

²³ Vehmaa 1693 mm 24:74-78.

vat aiheutuneet lesken vastattua Wärdin lastenlasten huollosta. Tapausselostuksen alku kuului:

»Advocaten uti den högl. kongl. Hofrätt Wälb:de Andreas Porteus aff fordom commissaries sahl. Olof Tufwas Enckia hust. Anna Mirander fullmechtigat, fordrade aff Arrendatoren...»

Portaeus oli opiskellut Turun Akatemiassa, toiminut vuoden 1685 Turun hovioikeuden auskultanttina ja otettu hovioikeuden asianajajaksi 1688. Asianajotehtävissä hän toimi vain muutaman vuoden. Useaan otteeseen hän sen sijaan toimi istuvana tuomarina, pääasiassa Ahvenanmaan kihlakunnantuomarina.²⁴

Johan Holm on pöytäkirjattu Ulvilan käräjillä 1692²⁵ ja Vehmaan käräjillä 1693²⁶ nimikkeellä advocat. Sen perusteella mitä edellä on lausuttu muista käräjäpöytäkirjoissa mainituista advokaateista, voitaisiin ehkä päätellä, että kyseessä oli hovioikeuden asianajajan statuksen saanut valtuusmies. Turun raastuvanoikeuden vuoden 1692 pöytäkirjoista käy kuitenkin ilmi, että hän olikin *Turun raastuvanoikeuden asianajaja*, prokuraattori (procurator här wijdh Rätten).²⁷ Tosin hänet eräässä toisessa raastuvanoikeudessa esillä olleessa jutussa oli pöytäkirjattu advokaattina. Kolmannessa jutussa kyseinen asiamies oli puolestaan raastuvanoikeuden advokaatti (advocaten här wijdh Rätten Johan Holm). Turun raastuvanoikeuden prokuraattoriksi hänet kuitenkin rohjetaan luokitella sen vuoksi, että Holm on lueteltu niiden myöhemmin mainittavien turkulaisten prokuraattorien joukossa, jotka vuoden 1692 lopulla valittivat raastuvanoikeudelle huonoa toimeentuloaan ja anoivat yksinoikeutta asianajoon.²⁸

Asianajajaksi merkitty *Zacharias Krook* tunnistetaan myös Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjojen perusteella. Niistä käy ilmi, että hän oli *kuulunut raastuvanoikeuden prokuraattoreihin*. Krook esiintyi Kokemäen syyskäräjillä 1696 Kiulon kartanon asiainhoitajan (ombudsman på Kiulo) Johan Calliuksen asiamiehenä vaatimassa talonpoikaa luovuttamaan takaisin omistajalleen

²⁴ Suomen tuomiokunnat ja kihlakunnantuomarit, s. 22.

²⁵ Ulvila 1692 mm 23:379-381.

²⁶ Vehmaa 1693 mm 24:61-62.

²⁷ Hänestä tulee jäljempänä vielä puhetta.

²⁸ Ulvilan käräjille Holm ei saapunut itse, vaan lähetti sijaansa opiskelijan Axelius Knaggen, jonka on kirjattu näytäneen oikeudelle kirjallisen valtakirjan. Epäselväksi kuitenkin jää, oliko valtakirja lesken vai Holmin antama. Ylipäätään Holmin kirjaaminen tässä yhteydessä valtuutetuksi ja hänen toimivaltansa jäävät vähän epäselviksi. Mahdollisesti Holm oli laatinut oikeudenkäyntiasiakirjat, mikä toiminta jäljempänä esitettävien tietojen nojalla näyttäisi olleen luvanvaraista, ja hän oli vastuussa ylioppilaan toiminnasta.

inventariokarjansa²⁹ ja hyväsyntyisen kapteenin Magnus Johan Wanderfeltin piikojen Christina Berghin ja Lisken Swanbergin avustajana vastaamassa kapteenin esittämiin varkaussyytteisiin.³⁰ Ensiksi mainitussa tapauksessa hänen nimensä yhteyteen oli merkitty Turun raastuvanoikeuden asianajaja (advocaten i Åbo Rådstugurätt). Jälkimmäisen jutun selostuksesta kävi ilmi, että hän oli itse ilmoittanut olevansa Turun raastuvanoikeuden valantehnyt asianajaja (hwilken föregifwer sig wara eedhsworen Advocat wedh Åbo Rådstugurätt). Toisaalla tuossa jutussa häntä kutsuttiin myös prokuraattoriksi.³¹

Jälkimmäisen jutun pöytäkirjamerkinnöistä käy ilmi, että oikeudessa oli keskusteltu Krookin oikeudesta toimia asianajotehtävissä. Sen jälkeen kun Krook oli ilmoittanut olevansa Turun raastuvanoikeuden valantehnyt asianajaja, puuttui kapteeni asiaan. Hän vastusti Krookin esiintymistä oikeudenkäyntiavustajana, koska ei tuntenut asiamiestä, ja vetosi asianajoa maaseudulla koskeneeseen vuoden 1694 kuninkaalliseen kirjeeseen:

»...emot hwilkens advocerande Capitein högst exciperade, som wore hans person intet bekant, och emot Kongl. Maj:ts 1694 åhrs d. 20 Martij gifne resolution, uthom den Kongl. Hoffrätts tillstånd, intet tilläteligt någre ährender på landet uthföra...»

Vastauksessaan Krook taas vetosi vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestykseen ja katsoi, että hänellä valantehneenä oli oikeus esiintyä missä tahansa asiassa:

»den nyligast Kongl. Rättegångs Processen (1695) honom som Eedsworen tillåta advocera uti hwad saaker hälst,...»

Tuomioistuimen nimenomaista ratkaisua tai kannanottoa ei ilmaistu. Pöytäkirjaan on ainoastaan merkitty, että asianmukainen väite ja siihen annettu vastaus liitettiin jutun asiakirjoihin (hwilken Exception och der på fölgde swar, således ad acta fördes.) Todennäköistä on, että väite ja vastaus olivat kirjatua laajemmat, ja että ne oli esitetty oikeudelle kirjallisina. Implisiittisesti tuomioistuin käsittääkseni totesi, että Krookilla oli oikeus asianajoon Turun raastuvanoikeuden lisäksi ainakin myös kyseisillä käräjillä. Mitä sitten kantajan asenteeseen tulee, niin se ei luultavasti niinkään johtunut halusta varjella asianajajayksinoikeutta, vaan enemmänkin yrityksestä estää piikojen oikeudellinen avustaminen jutussa. Vastajaat saivat pitää oikeudenkäyntiavustajansa, ja

²⁹ Kokemäki 1696 mm 29:285.

³⁰ Kokemäki 1696 mm 29:258-274.

³¹ Erilaisten titteliien käyttämiselle oli luultavasti monta syytä. Ehkä se yksinkertaisesti oli seurausta terminologian vakiintumattomuudesta, ehkä myös siitä, mitä nimikettä valtuusmies itse käytti, taikka lopulta vain siitä, miten kirjuri asian ymmärsi.

tulivat, avustajasta huolimatta, tuomituiksi rangaistukseen kapteenin ja tämän rouvan koti-irtaimiston ja vaatteiden anastamisesta.

Kaikki edellä mainitut asianajajat olivat Ala-Satakunnan tuomiokirjasta. Lappeen tuomiokunnan alueelta kerätyissä valtuutusjutuissa tavataan vain kerran merkintä käräjille saapuneesta asianajajasta. Lappeen ja osan Joutsenon yhteisillä syyskäräjillä 1694 tuli oikeuteen hyväsyntyisen Friedrich Schwemblenin puolesta kiinteistön kaksoisluovutusta koskeneessa jutussa Viipurin raastuvanoikeuden asianajaja Hindrich (advocaten wedh Rådstugu Rätten i Wiborg Hindrich).³²

Edellä lausutun perusteella voidaan todeta, että 1600-luvun säännösaineistossa käytettyjen ammattimaiseen asianajoon viitanneiden käsitteiden, *advocat* ja *procurator*, avulla voitiin maaseudunkin alioikeuksista tavoittaa *erityinen joukko oikeudenkäyntiasiamiehiä*. Yleensä he tulivat oikeuteen useammassa asiassa. Advokaatit ja prokuraattorit ilmestyivät pöytäkirjoihin kuitenkin vasta mainitun *vuosisadan viimeisillä kymmenillä*, yhtä poikkeusta lukuunottamatta. Tuo poikkeus, Claes Erichsson, on muutoinkin kategorisoitu toisin. Häntä lukuunottamatta kaikkien muiden asianajajiksi merkittyjen toiminta- ja elämänpiiri viittaa *lähikaupunkiin*, ennen muuta Turkuun. Tämän lisäksi heidät oli vielä *liitetty johonkin tuomioistuimeen*, suurin osa Turun hovioikeuteen ja pari raastuvanoikeuteen.

Niinpä näyttäisi, että 1600-luvun lopulla Turussa (ja Viipurissa) toimi tehtävänsä nimenomaisesti auktorisoituja asianajajia. Heidän statustaan ja mahdollisen erityisen ammattikunnan olemassaoloa tarkastellaan vielä uudelleen, kun käsiteltäväksi otetaan Turun raastuvanoikeuden pöytäkirja-aineisto. Silti voidaan hovioikeuden asianajajista edellä esitettyjen tietojen perusteella jo tässä yhteydessä todeta, että heille asianajo oli yleensä jonkinlainen välivaihe. Asianajotehtävistä he yleensä siirtyivät muuhun oikeuslaitoksen toimeen, ensi sijassa tuomareiksi. Nämä olivat myös saattaneet opiskella akatemiassa ja auskultoida hovioikeudessa.

Nyt on merkitystä sillä, että Turun *hovioikeuden sekä* Turun ja Viipurin *raastuvanoikeuksien asianajajat* hoitivat oikeudenkäyntiasiamiehen tehtäviä *myös lähiseudun käräjillä*. Usein kuitenkin päämies oli kaupungista, harvemmin käräjäpitäjästä. Mitään *omaa* ammattinimikkeellä mainittua *asianajajakuntaa ei maaseudulla* näyttäisi siis olleen. Silti on syytä kysyä, hoitivatko ja ketkä muut kuin kaupunkien advokaatit ja prokuraattorit oikeudenkäyntiasioita maaseudun alioikeuksissa. Ennenkuin siirrytään tarkastelemaan turkulais-

³² Lappee, Joutseno (osa) 1694 ii 9:173.

ta asianajoa³³ kiinnitetäänkin huomiota Ala-Satakunnan ja Lappeen tuomiokuntien käräjillä esiintyneiden oikeudenkäyntivaltuutettujen toimintaan niiltä osin kuin asiamiestehtävät näyttäisivät kasaantuneen tietyille henkilöille.

2.2. Mahdollisesti ammattimaisesti toimineet muut oikeudenkäyntiasiamiehet

Varhaisesta asianajosta on pyritty saamaan kuvaa kiinnittämällä huomiota myös niihin käräjillä esiintyneisiin asiamiehiin, jotka tulivat oikeuteen *useammin kuin kerran ja tuolloin eri päämiehen puolesta*. Tällaisia oikeudenkäyntivaltuutettuja olivat Samuel Matsson, Petter Wallius, Swen Moderus, Märthen Cass, Christian Sigfredsson, Davedh Bertilsson, Christer Eskilsson, Gustaf Bornstedt, Johan Birell ja Erich Starck.

Samuel Matsson toimi asiamiestehtävissä yhteensä viidessä jutussa Lappeen pitäjän kesä- ja syyskäräjillä 1651 ja Ruokolahden kesäkäräjillä 1654. Hän esiintyi viipurilaisen porvarin Sunick Holstin puolesta velkajutussa, jossa vastaa-jana oli eräs korpraali³⁴, porvarin Jacob Bööstmanin puolesta aittakauppaa koskeneessa jutussa³⁵, viipurilaisen kauppiaan Anthonius Burchardtin puolesta vaatimassa saatavia kirkkoherran vaimolta ja kappalaisen perillisiltä³⁶ sekä leskirouva Gertrud Påsen ja tämän tyttärien puolesta kunnianloukkasasiassa.³⁷ Mitään muita merkintöjä valtuusmiehen ammatista, pätevydestä tai yhteiskunnallisesta asemasta ei tuomiokirjoista havaita kuin että hänen nimensä yhteydessä oli pari kertaa merkintä, *ymmärtävä* (förståndigh):

»Kom för Rätta Handelsmannens i Wijborgh s:r Anthoni Burchardts fullmechtigh förståndigh Samuel Mattson, och giorde anfordran upå någon gieldh af Kyrckioherden i Ruokolax wällärde Her Bertels hustru...»

Merkinnästä voidaan ehkä päätellä, että hänet luettiin oppineisiin säätyläisiin. Tavallisesti hänet oli mainittu vain kunkin päämiehen *valtuutettuna* (fullmechtige), mikä luultavasti oli tarkoitettu vain osoittamaan hänen asemaansa prosessissa.³⁸

³³ Minkä jälkeen vielä vertailun vuoksi käsitellään valtuutetun käyttöä Pohjois-Pohjanmaan tuomiokunnassa.

³⁴ Lappee 1651 jj 6:222.

³⁵ Lappee 1651 jj 6:230-v.

³⁶ Ruokolahti 1652 jj 7:53.

³⁷ Lappee 1651 jj 6:223-v ja 229-230.

³⁸ Voidaan mainita, että vuoden 1668 käräjillä Lappeen pitäjässä tehdyn merkinnän mukaan Samuel Matsson-niminen henkilö oli toiminut lainlukijana. Kyseessä saattoi hyvin olla nyt puheena ollut asiamies, Lappee ylinen 1668 jj 15:155-156.

Samuel Matssonin toimintaa asiamiehenä voidaan yrittää paikantaa vielä eräiden prosessuaalisten tekijöiden avulla eli mahdollisten valtuutusta ja toimivaltaa sekä oikeudenkäyntikuluja koskeneiden merkintöjen avulla. Tämä jää kuitenkin tuloksettomaksi, sillä mitään kirjallista valtakirjaa tai muuta *selvitystä valtuutuksesta* asiamiehen *ei* ole merkitty oikeuteen jättäneen. Pöytäkirjoista *ei* löydy myöskään mitään mainintaa Samuel Matssonin vaatimista taikka saamista *oikeudenkäyntikulukorvauksista*. Viimeksi mainittu seikka ei välttämättä kuitenkaan puhu hänen toimintansa ansioluonnetta vastaan, vaan selittyy sillä, ettei tuohon aikaan muutoinkaan yleisesti pöytäkirjattu oikeudenkäyntikuluja. Luultavasti oikeus ei niistä edes päättänyt.

Päämiesten ja juttujen lukumäärä saattaisi viitata hyvinkin siihen, että Samuel *jonkinlaisena ammattinaan* hoiti toimeksiantoja. Se että hänen päämiehensä, ilmeisesti kaikki, tulivat *Viipurista*³⁹ viittasi siihen, että Samuel itsekin oli sieltä. Tällöin voisi kysymys olla samanlaisesta ilmiöstä kuin 1600-luvun puolivälissä Turussa. Tuolloin tavataan Turun raastuvanoikeudessa asiamiestehtävien keskittymistä melko pienelle joukolle henkilöitä. He esiintyvät pöytäkirjoissa pelkällä nimellään korkeintaan maininnalla XX:n valtuutettu (fullmechtig).

Myös *Petter Wallius* toimi *1650-luvulla* Lappeen tuomiokunnan alueen käräjillä. Edellä mainituissa Samuel Matssonin hoitamissa kunnianloukkausjutussa ja Viipurin kemnerinoikeuden käräjille siirtämää aittojen kauppaa koskeneessa jutussa Wallius edusti Samuelin päämiesten vastapuolta. Ensimmäisen päämies oli nimismiehen (befallningsman) Mathias Erihssonin leski. Selvityksenä valtuutuksesta asiamies antoi oikeuteen *valtakirjan*, ja muutoinkin hän esiintyi *kirjallisesti*. Jälkimmäisessä jutussa vastaajana oli porvari Diedrich Hrank. Näiden juttujen lisäksi hän Lappeen alisen osan syyskäräjillä 1651 esiintyi Jonas Eekhofin perillisten puolesta vaatimassa kirkkoherralta takaisin Eekhofin vapaatalonpojalta oikeudettomasti kannettuja parseleita⁴⁰ ja viipurilaisen raatimiehen Blasius Könighin puolesta velkajutussa.⁴¹ Walliuksen on merkitty olleen *valtuutettu* (fullmäktigh) ja arvoltaan *ymmärtävä* (förståndigh). Todennäköisesti asiamies tuli *Viipurista* ja voidaan hänen asioimisestaan lausua kuten Samuel Matssonin.

Ruokolahden talvikäräjillä vuonna 1669 esiintyi valtuusmies *Sven Moderus*, joka edellisten valtuusmiesten tavoin voitaneen luokitella *Viipurista käsin* jossain määrin ammattimaisesti asianajoa harjoittaneeksi henkilöksi. Tosin hä-

³⁹ Tämä puolestaan oli luonnollinen syy käyttää edustajaa.

⁴⁰ Lappee alinen 1651 jj 6:230v.

⁴¹ Lappee alinen 1651 jj 6:232v.

nen hoitamiensa juttujen lukumäärä ei ollut yhtä suuri, eikä hänen ammatistaan tai arvostaan ollut mitään mainintaa. Ensimmäisen jutun kantajia olivat tarkastaja (inspektor) Peter Tegner ja porvari Mårthen Lårensson. Asiamies esitti oikeudelle velan perintään oikeuttaneet kaksi valtakirjaa⁴²:

»...twänne fullmacher gifne aff inspectoren Peter Tegner och bågaren Mårthen Lårensson, att uthfordra aff förrige Regementsqwartermästaren Casper Cämbner dhe Penningar, som hans hustru Carin Liugge i näst-förledne höst uthi Stockholm optagit hafwer:...»⁴³

Kyse oli siirretystä saatavasta⁴⁴, ja juttua käsiteltiin Ruokolahden käräjillä ilmeisesti tuolloisen velallisen kotipaikan johdosta. Vielä Moderus esiintyi viipurilaisen kauppiaan Anthoni(us) Burchardtin puolesta vaatimassa saatavia paroni Reinholt von Ungernilta. Velkomuksessa oli kyse paronin rälssitalonpoikien ja mitä ilmeisimmin näiden majamiehenä toimineen Burchardtin välisestä velkasuhteesta.⁴⁵ Viipurin kaupungin historiasta käy ilmi, että Sven Moderus oli kaupungin *raatimies*. Hän oli alunperin Smålannista ja hoiti raatimiehen tehtäviä vuosina 1668-1697.⁴⁶

Kahdessa jutussa esiintyi *Christian Sigfredsson*. Hän oli Lappeen ylisen osan syyskäräjillä 1670 ensin everstiluutnantti Petter Galavitin valtuutettu ja vaati 220 talerin suuruista suoritusta luutnantti Clas Wattsonin leskeltä. Tuon jutun selostus alkoi *kirjallisen valtakirjan* esittämällä, mistä voitaneen päätellä, ettei Christian ollut oikeudessa asemansa nojalla⁴⁷:

»Då inlade öfwerstl:s Wälb: Petter Galavitz fullmechtige Christian Sigfredsson sin fullmacht aff ber:de Galavit gifwen den 21 Martij 670. Hwar uthi han fullmächtiges att fordra aff förrige leutnamptens sahl. Clas Wattsons Enkia hustru Sophia Vdni tvåhundra tjugu Rijks dahl:r oppå mehrbem:te Galatvitz caution aff Borgmäst:n i Wijborgh wälb. Peter Ruut länthe...»⁴⁸

Suoritustuomiota ei annettu, vaan leskelle annettiin mahdollisuus seuraviin käräjiin mennessä hoitaa asia saamamiehensä kanssa. Samoilla käräjillä

⁴² Mahdollista oli, että termi fullmakt tässä yhteydessä viittasi myös saamisoikeuteen.

⁴³ Ruokolahti 1669 jj 15:454-v.

⁴⁴ Saamistodisteeseen perustuneesta saatavasta (obligation-).

⁴⁵ Ruokolahti 1669 jj 15:461. Anthonius Burchardt olikin asianosaisena useissa 1650- ja 1660-luvuilla käsitellyissä jutuissa, ja hän käytti monia asiamiehiä. Burchardt (Burchardti) kuului Viipurin valtaporvareihin, joka kävi kauppaa niin kaupungin pienporvareiden kuin Viipurin kauppa-alueen talonpoikien kanssa, ks. Viipurin kaupungin historia II, s. 158-159.

⁴⁶ Viipurin kaupungin historia II, s. 78, 232, 270 ja 480.

⁴⁷ Pöytäkirjoissa tavataan usein juuri sotilashenkilöitä ylempiävoistensa puolesta.

⁴⁸ Lappee ylinen 1670 jj 16:105-106.

Christian oli viipurilaisen raatimiehen Blasius Köningin perillisten valtuutetuna (fullmechtige) ja vaati saatavaa saarnaaja (predikanten) Per Tarkin leskeltä.⁴⁹ Luultavasti hänkin tuli käräjille *Viipurista*, mihin viittaa jälkimmäisen jutun päämiehen kotipaikka sekä edellisen jutun viittaus lainanantajaan Viipurin pormestariin. Liian rohkeaa silti on vain kahden toimeksiannon perusteella lausua hänen asianajonsa ammattimaisuudesta.

*Dawedh Bertilsson*kin esiintyi käräjillä useassa jutussa. *Päämiehiä* hänellä oli kuitenkin vain *kaksi*. Kuudessa jutussa tämä oli eräs aatelisrouva ja yhdessä maaherra. Rouva oli päämiehenä Ulvilan syyskäräjillä 1655 ja maaherra Ulvilan syyskäräjillä 1648. Maaherran jutussa oli kyse hänen rälssitalonpojiltaan kruunulle vaadittujen suoritusten vastustamisesta.⁵⁰ Rouvan kaikissa asioissa oli jollain tapaa kyse hänen donaatiotilaansa liittyneistä oikeuksista.⁵¹ Muuta asiamiehestä ei juttuja kirjattaessa ollut mainittu kuin että hän oli *valtuusmies* (fullmechtige) ja *hyvinymmärtävä* (wälförståndigh). Mikään nimenomainen seikka ei viittaa siihen, että hän olisi ollut rouvan palvelija ja asiainhoitaja, ellei tällaisina pidetä hoidettujen juttujen lukumäärää ja/tai niiden luonnetta. Kun päämiehiä oli vain kaksi ja asiamiehen esiintymisten välillä oli seitsemän vuotta, voitaneen hänen asianajonsa luokitella *satunnaiseksi*. Todettakoon, ettei Davedhia myöskään tavata Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa.

Raumalaisten asioita lähipitäjien käräjillä näyttää vuosina 1649-1652 hoitaneen *entinen Rauman kaupunginkirjuri Christer Eskelsson*. Ensimmäisen kerran hän esiintyi Eurajoen syyskäräjillä vuonna 1649. Hän velkoi kirkkoherran asiamiehenä 10 ruistynnyrin saatavaa armollisen rouvan Christina Brahen lampuotivoudilta:

»Framsetegh fordom Stadsskrifware i Raumo Christer Eskelsson och opå Kyrckioheerdens Wellerde Her Johans wägner kärde till hennes W:de N:des höghwålborne fru Christina Brahes Landbofougde Anders Päärs-son,...»⁵²

Vastaaaja myönsi saatavan oikeaksi, ja kaksi talonpoikaa nimettiin ulosmittaamaan (uthmäta) se. Muut päämiehet olivat Johan Hendersson, Sigfrid Sonck ja Johan Eskelsson. He olivat kaikki raumalaisia ja oikeudessa oli kyse ensisijassa *kaupankäyntiin liittyneiden saatavien perimisestä*.⁵³

Melko ilmeiseltä vaikuttaa, että Christer Eskelsson sai *ainakin osan toimeen-*

⁴⁹ Lappee ylinen 1670 jj 16:113.

⁵⁰ Ulvila 1648 mm 6:461v-462.

⁵¹ Ulvila 1655 mm 9:182v-186.

⁵² Eurajoki 1649 mm 6:622-v.

⁵³ Eura 1650 mm 7:38, Kokemäki 1651 mm 7:351-v ja sama 356v-357.

tulostaan oikeudenkäyntiasioiden hoitamisesta. Tähän hänellä oli hyvät edellytykset toimittuaan kaupunginkirjurina.⁵⁴ Hyvin todennäköistä on, että hänen toimintansa keskittyi Rauman kaupunkiin. Tuolloisten oikeudenkäyntiasiamiesten tapaan oli Christerin (prosessuaalista) asemaa pöytäkirjoissa kuvattu merkinnällä *valtuutettu* (fulmechtig) ja arvoa maininnalla *ymmärtävä* (förståndigh).

Vuosisadan viimeiselle kymmenelle siirryttäessä tavataan Ulvilan syys- ja kesäkärajillä 1690 asiamiehenä *Gustaf Bornstedt*, joka oli pöytäkirjattu maininnalla »S:r». Kesäkärajillä hän esiintyi asessorin, hyväsyntyisen Johan Lagermarckin puolesta tiedustelemassa Pännäas-nimisen tilan tuottoa vuosilta 1688 ja 1689, sillä asessorista oli tullut tilan uusi omistaja.⁵⁵ Syyskärajillä hän toimi Kristiinankaupungista olleen kauppiaan Elias Gaveliuksen asiamiehenä tämän kalastusoikeuksia koskeneessa jutussa.⁵⁶ Bornstedtin asema edustajana ilmaistiin vain niin, että hän toimi Gaveliuksen puolesta:

»Opå handelsmannens ifrån Christina wel:t Elias Gavellij wägnar, som ett ryttare hemman i Inderöby åboor, föredrag s:r Gustaff Bornstedt, dett ...»

Samanlainen lausuma oli asessorin jutun kohdalla. Se tuskin kuitenkaan viittasi vapaaehtoisen, valtuutusoikeustoimeen perustuneen edustuksen puuttumiseen.⁵⁷ Joka tapauksessa Bornstedtin asianajon luonne jää *epäselväksi*.

Erich Starck toimi valtuutettuna vuosina 1696 ja 1697. Kahdessa jutussa hän esiintyi hyväsyntyisen kapteenin Elias von Wandelstedtin asiamiehenä. Lappeen ja Joutsenon yhteisillä talvikärajillä 1696 oli kyse kapteenin koirien aiheuttamasta vahingosta.⁵⁸ Samojen pitäjien kesäkärajillä käsiteltiin kapteenin ja kruununtalonpojan Jacob Pellisen välistä riitaa tilan vuosituotosta.⁵⁹ Jutuisa Starckille ei ollut merkitty mitään ammattia. Hän oli vain päämiestensä *valtuutettu* (fullmächtige). Savitaipaleen ja Taipalsaaren pitäjien yhteisillä syyskärajillä 1696, hänet mainittiin tavallisesti sotilashenkilöihin viittaavalla nimikkeellä »Manh:r» (manhafftiger, urhoollinen) ja seuraavan vuoden syyskärajillä arvonimellä *entinen vänrikki*.

Ensimmäisessä jutussa oli kyse ilmeisesti majamiehen, viipurilaisen kaup-

⁵⁴ Ks. mitä virkamiesten asianajoa koskeneessa jaksossa on lausuttu kaupunginkirjureista.

⁵⁵ Ulvila 1690 mm 20:176.

⁵⁶ Eura 1690 mm 20:335-336.

⁵⁷ Terminologiasta vielä myöhemmin tutkimuksessa.

⁵⁸ Lappee, Joutseno 1696 ii 13:12.

⁵⁹ Lappee, Joutseno 1696 ii 13:228-230.

piaan Reinholt Böismanin saatavien perimisestä talonpojalta kauppiaan lesken ja perillisten hyväksi.⁶⁰ Jälkimmäinen juttu taas koski Starckin edustaman viipurilaisen kauppiaan Johan Schwaberin ja eräiden talonpoikien välistä riitaa aittojen rakentamisesta.⁶¹ Luultavaa oli, että asiamies oli *Viipurista* ja hankki *ainakin osan elantonsa hoitamalla kaupunkilaisten oikeusjuttuja*.

Näyttäisi siis siltä, että jos maaseudun käräjille 1600-luvun lopulla tuli *lähikaupungeista* advokaatteja ja prokuraattoreita, niin jo aikaisemmin, eli vuosisadan puolivälissä, niistä saapui *oikeudenkäyntiasiamiehiä*, joiden pääasiallinen tai ainakin keskeinen tehtävä mitä ilmeisimmin oli juuri oikeudellisten asioiden hoito.⁶² Tätä tosiasiaa ei mitätöi edes se, että osa edellä mainituista asiamiehistä jää tarkemmin identifioimatta. Käräjille tulon keskeinen syy taas oli, kuten aiemmin esiteltujen asianajajienkin kohdalla, *päämiehen vieraspaikkakuntalaisuus*, osin hänen *statuksensa muutoinkin*. Tyypillinen asianajajan ja edellä kuvatun muun asiamiehen hoitama juttu näyttää liittyneen *saatavan*, kauppa- tai majamiessaatavan, perimiseen, joskus *maanomistajan* oikeuksiin.

Vaikka luovuttaisiin fiksautumisesta asianajajien ammattinimikkeisiin, näytävät varhaisen ammattimaisen asianajon ja asianajajakunnan juuret olleen kaupungeissa. Mitään *omaa asianajajakuntaa ei maaseudun alioikeuksissa* — kehittyneimmilläkään alueilla — käsittääkseen *ollut*. Kuitenkin maaseutupitäjien käräjillä ajettiin asioita laajamittaisemmin kuin mitä lähikaupunkien asiamiehet ehtivät. Edellä mainittujen vierasmies-valtuutettujen ja pääasiassa vapaaehtoiseen valtuutussuhteeseen toimintansa perustaneiden asiamiesten lisäksi on oleellista vielä puuttua varhaisten virkamiesten ja muidenkin lähinnä asemansa nojalla oikeudessa esiintyneiden asioimiseen.

2.3. Virkamiesten asianajo

Edellä käsitellyistä säännöksistä kävi ilmi, että yksi sääntelyn kohde oli virkamiesten asianajo. Tuossa yhteydessä sivuttiin myös virkamiehen käsitettä. Niinpä tässä tutkimuksessa tuolla nimikkeellä mainitut henkilöt ovat muuta kuin modernin virkamieskunnan edustajia. Näitä varhaisia virkamiehiä katsottavia henkilöitä tavataan myös tutkituissa oikeudenkäyntipöytäkirjoissa, ja oli heidän esiintymisensä asiamiestehtävissä jopa melkoisen laajaa. Varsin usein

⁶⁰ Savitaipale, Taipalsaari 1696 ii 13:472-473.

⁶¹ Savitaipale, Taipalsaari 1697 ii 15:457-458.

⁶² Näyttäisi myös siltä, että vielä vuosisadan lopulla Viipurista tuli, toisin kuin Turusta, muita kuin advokaatiksi ja prokuraattoriksi mainittuja asiamiehiä. Tämä vahvistaa sitä oletusta, että ensimmäiseksi asianajajakunta syntyi Turussa.

heidän esiintymisessään oli kuitenkin kyse toiminnasta juuri kyseisen *viran nojalla taikka vähintään kyseisestä tehtävästä johtuen*, lisäksi useimmiten vain *satunnaisesti*.

Edellä on melko löysin käsittein puhuttu valtuutetusta, asiamiehestä ja edustajasta. Laajasti ottaen kaikki nyt käsiteltävän jakson alussa mainitut tapaukset ovat olleet sellaisia, joissa asianosaisen edustaminen oikeudenkäynnissä on perustunut *edustettavan tahtoon*.⁶³ Tuo tahdonilmaisu on valtuutus, ruotsiksi fullmakt, josta tulee tuo tuomiokirjoissa mainittu fullmäktig (fullmächtig, fullmächtige). Sana on tässä yleensä käännetty valtuutetuksi, joskin se tautologian välttämiseksi on välillä korvattu asiamiehellä. Nytemmin ei fullmäktig ole ruotsinkielisessä juridisessä tekstissä käytössä, vaan sen sijasta käytetään ilmaisua »ombud», »rättegångsombud».⁶⁴

Vapaaehtoisten edustajien, valtuutettujen lisäksi, tavataan tutkituissa alioikeuspyötkäkirjoissa muitakin edustajia. Nykyisin tällaiset edustajat luokiteltiin ehkä laillisiksi edustajiksi.⁶⁵ Heidän kelpoisuutensa perustuu johonkin *objektiiviseen oikeusperusteeseen* esimerkiksi lakiin tai viranomaisen määräykseen. Se saattaa myös perustua edustajan asemaan, ennen muuta hänen asemaansa juridisen henkilön orgaanina.⁶⁶ Tällöin puhutaan asemavaltuutetuista.

Tässäkin tutkimuksessa puhutaan usein asemavaltuutetuista, tai ainakin asemansa nojalla tai asemansa johdosta oikeudenkäynnissä esiintyneistä henkilöistä. Tällöin *ei* kuitenkaan ole kysymys sitoutumisesta *nykyajan prosessioikeudellisiin käsitteisiin*.⁶⁷ Asianajajalaitoksen varhaisvaiheita tutkittaessa on oleellista kaikin puolin selvittää, millä perusteella henkilö edusti toista oikeudenkäynnissä. Tällöin huomion kiinnittäminen pelkästään eroon (vapaaehtoisena) valtuutetun ja laillisen edustajan välillä ei riitä.

Säännösaineistoa edellä tutkittaessa kävi ilmi muun muassa, että asianajajajaysinoikeuteen tähdenneiden järjestelyjen ulkopuolelle jätettiin aina lähisukulaiset ja palvelijat. Niinpä *perheenjäsenten*⁶⁸ toistensa puolesta hoitamat jutut on luokiteltu asemavaltuutettujen hoitamiin. Erilaisten *palvelijoiden, kirjanpitäjien ja asiainhoitajien* lisäksi tähän joukkoon on luettu *alempi virkamies*, tässä lähinnä kirkonmies tai sotilashenkilö, tämän esiintyessä *ylemmäs-*

⁶³ Ks. tästä esim. Wrede, s. 227 ja Tirkkonen s. 324.

⁶⁴ Esim. Ekelöf 1977, s. 76-93.

⁶⁵ Wrede, s. 227: »legala ställföreträdare», Ekelöfillä taas pelkkä »ställföreträdare» ja yleiskäsitteenä »processuella representerter», Ekelöf 1977, s. 90-93.

⁶⁶ Nykyisin esimerkiksi nimenkirjoittajana, Ekelöf 1977, s. 91.

⁶⁷ Ylipäätään menneen oikeuden kuvaaminen ankarasti nykyajan juristien käsitteiden avulla on hyvin arveluttavaa.

⁶⁸ Mukaan lukien isovanhemmet ja sisarukset.

sä asemassa olleen virkamiehen sijasta. Luonnollisesti tähän joukkoon on luettu *kruunun käskynhaltijoiden* toiminta, esimerkiksi kruunun maanomistusta tai verotusta koskeneissa asioissa taikka kantajana rikosasioissa. Lisäksi eräiden henkilöiden, pääasiassa erilaisten kirjurien on katsottu esiintyneen juuri tuosta toimestaan johtuen. Asian laadusta johtuen heidät on saatettu luokitella asemavaltuutetuiksi.

Aluksi voidaan mainita asiamiehet, joilla voidaan katsoa olleen jonkinlainen yhteys tuomioistuinlaitokseen. Heidän toimintansa muiden tehtävien ohessa myös oikeudenkäyntiasiamiehenä tuntuu melko luontevalta. Virkamiesten asianajoa koskeneita säännöksiä edellä käsiteltäessä oli myös puhetta asianajoon mahdollisesti johtaneista taloudellisista paineista. Tarkastelualueiden tuomiokirjoissa tavataan hovioikeuden auskultantit⁶⁹ Olaus Bothvidi ja Henrich Carlsson sekä notaari Henrich Eflwing.

Olaus Bothvidi löytyy 1600-luvun puolivälissä myös *Turun raastuvanoikeuden* pöytäkirjoista, joihin hänet on usein kirjattu valtuutetuksi asiamieheksi.⁷⁰ Lisäksi Bothvidista tiedetään, että hänestä sittemmin tuli Turun tuomiokirkon prokuristi.⁷¹ Talvikäräjillä 1658 Eurassa Bothvidi esiintyi rouva Karin Sigfredsdotterin asiamiehenä velkomusjutussa⁷² sekä teki korkeastioppineen (höghwällärde) sihteerin Johan Gartzin puolesta ilmoituksen anastuksesta.⁷³ Jälkimmäisen asian varsinaisessa käsittelyssä seuraavilla kesä- ja syyskäräjillä Gartzia edusti sitten *auskultantti Henrich Carlsson*. Tämä mainittiin pöytäkirjassa Gartzin valtuutettuna, kuninkaallisen hovioikeuden auskultanttina (fullmächtige den högl. konungsl. hoffrätts Auscultant Henrich Carlsson).⁷⁴ Turkulaisen porvarin asiamiehenä velkajutussa Henrich esiintyi vielä samana vuonna Kokemäen käräjillä.⁷⁵

Edellisiä useammin oikeuteen tuli *notaari* (notarien) *Henrich Eflwing*, joka 1690-luvulla asioi seitsemässä jutussa kuuden eri päämiehen edustajana. Hän esiintyi nimismiehen (befallningsman) lesken puolesta panttiesineen luovutta-

⁶⁹ Auskultanttien luokittelu virkamiehiksi on hieman keinotekoisia. He eivät kuuluneet hovioikeuden virkakuntaan, mutta olivat siellä harjoittelemassa tuomarin/lainlukijan tehtäviin.

⁷⁰ Ei kuitenkaan millään asianajajan ammattinimikkeellä.

⁷¹ Raevuoren mukaan hänet oli mainittu Turun tuomiokirkon tileissä jo vuoden 1655 helmikuussa prokuraattorina, Raevuori 1949, s. 148.

⁷² Eura 1658 mm 10:7v.

⁷³ Eura 1658 mm 10:9v-10v.

⁷⁴ Eura 1658 mm 10:22v-23 ja 39v-40.

⁷⁵ Kokemäki 1658 mm 10:35v.

mista ja löytötavaran anastamista koskeneissa jutuissa⁷⁶, kirkkoherra Andreas Korsmanin puolesta tilusriidassa⁷⁷, kirkkoherra Johan Teetin kuolinpesän puolesta vaatimassa velkaa käskynhaltijalta⁷⁸, kalastaja Jören Clemetssonin puolesta perimässä yhden ruistynnyrin saatavaa korpraali Törneltä⁷⁹ sekä tarkastaja Klöfwen lesken puolesta lesken ja talonpoikien välisessä maariidassa.⁸⁰ Notaari Elfwingin toiminta vaikuttaa melkoisen *ammattimaiselta*. Klöfwen leski oli hänen anoppinsa. Muutoin päämiehet olivat Elfwingiin nähden vieraita miehiä. Elfwing ei näin ollen tullut oikeuteen palvelussuhteen tai asemansa perusteella. Oma merkityksensä tosin oli varmasti sillä, että Elfwing oli notaari. Hänellä oli kirjoitustaitoa ja muutoinkin kykyä hoitaa juridisia asioita. Asianajo lieene ollut hänelle eräänlainen *sivutoimi*. Se, minkä tuomioistuimen notaari hän oli, jää epäselväksi, mutta kaikella todennäköisyydellä hän tuli *Turusta*.

Hovioikeuden notaarin tehtävistä tiedetään, että niihin kuului yksi pöytäkirjanpitopäivä viikossa, eikä muuta säännöllistä työtä ollut. Tämä mahdollisti, ja kuten edellä on ollut puhetta, palkkausjärjestelmä tosiasiaa edellytti, että notaarit muiden hovioikeuden virkamiesten tavoin hankkivat osan ansioistaan muualta.⁸¹ Vastaavanlainen tilanne oli kaupunkien tuomioistuinten notaarien kohdalla.⁸² Turun raastuvanoikeudesta tiedetään lisäksi, että prokuraattori, joka nimitettiin notaariksi, jatkoi yleensä asianajoa. Vain ammattinimike vaihtui.

Kruunun nimismiehen (cronones befallningsman) *Henrich Pålssonin* toiminta asiamiestehtävissä oli melko laajaa, ja se keskittyi vuosien 1654 ja 1659 väliseen aikaan. Valtaosassa juttuja oli kyse *hyväsyntyisen ratsumestarin* (ryttmästaren, welb.) Gothard Baranoffin *maanomistuksesta*.⁸³ Kokemäen ja Huitisten käräjillä 1654 oli kyse katselmuksesta, joka koski Baranoffin tilan ja erään toisen tilan (säterin) rajapiiritiloja (råå och röör-). Kokemäen käräjillä

⁷⁶ Eurajoki 1692 mm 22:176 ja sama 311-313.

⁷⁷ Ulvila 1693 mm 23: 274-276.

⁷⁸ Kalanti 1693 mm 24:231-232.

⁷⁹ Lappi 1695 mm 27:276.

⁸⁰ Kokemäki 1697 mm 31:517-519. Lisäksi hän erään jutun asiamiehen sijaisena jätti oikeudelle kirjoituksen. Asianosaiseksi siinä oli merkitty kirkkoherra Martin Melander ja hänen asiamiehekseen Turun meritullin tarkastaja Johan Nacke, Eurajoki 1695 mm 27:292-294.

⁸¹ Tähän ei myöskään ollut mitään juridista estettä.

⁸² Kaupunkien virkakunnan palkkauksesta ks. Halila Aimo 1942, s. 111-130.

⁸³ Säteritilan omistuksesta ja siihen liittyneistä veronkanto- ynnä muista oikeuksista, Kokemäki 1654 mm 8:200, Huitinen 1654 mm 8: 292v-295, Kokemäki 1657 mm 9:377v ja Kokemäki 1659 mm 10:210-v.

1657 käsiteltiin ratsumestarin alustalaistalonpoikien ja muiden talonpoikien kiistaa vesimyllystä. Saman pitäjän käräjillä kahta vuotta myöhemmin oli kyse luvattomasta kaskeamisesta. Ratsumestarin (ryttmästaren manhafftigh) Michell Johanssonin puolesta hän esiintyi Euran syyskäräjillä 1659 ratsumestarin ja erään talonpojan välisen verojen (ränta) maksua koskeneen sopimuksen tulkintariidassa⁸⁴ sekä Huittisten syyskäräjillä ratsumieheltä (ryttare) ollutta saamista koskeneessa asiassa.⁸⁵

Selvitettäessä tarkemmin, miten asiamiehen status ilmeni pöytäkirjoissa, havaitaan, että vuonna 1654 hän esiintyi tittelillä nimismies (cronones befallningsman). Tällöin hän myös esitti kirjallisen selvityksen valtuutuksestaan:

»...företträdde Cronones Befallningsman W:t Henrich Páwelsson medh bref och segell fullmechtigh giordt aff Edle och Wälb:ne Gothardh Baranoff til Witickala, och begärarade uthslagh...»

Kolmea vuotta myöhemmin hän olikin entinen kruunun nimismies (för detta Cronones Befallningsman Henrich Pålsson fullmechtigadt utaf Welb. Gotthardh).⁸⁶

Muissa vuonna 1657 hoitamissaan jutuissa Henrich Pålsson oli vain päämiestensä valtuutettu (fullmechtige). Vaikuttaisi siis siltä, että entisestä kruunun palvelijasta tuli oikeudenkäyntiasiamies, joka sai elantonsa edustamiltaan henkilöiltä. Juridisesti hän lieenee ollut samassa asemassa kuin kuka tahansa vapaaehtoisella oikeustoimella valtuutettu asiamies. Silti hänen toimeentulonsa ja ehkä asemansa muutoinkin oli *riippuvainen ennen muuta Vitikkalan isännästä Baranoffista ja siitä että tällä jatkuvasti näytti olleen riittäisyyksiä alustalaistalonpoikien kanssa*. Saattoi olla että Henrichillä jopa oli pysyvä palvelussuhde mainittuun päämieheensä, jolta hän sai esimerkiksi vuosipalkkion. Jonkinlaisesta *maaseudun asianajosta* tämäkin tapaus kuitenkin kertonee.

1690-luvulla tavataan *katselmuskirjuri* (munsterskrifware) *Hindrich Dusch*, joka varsinaisen *toimensa ohella* — mutta ilmeisesti sen johdosta, että oli tuossa tehtävässä ja kirjoitustaitoinen — harjoitti asiamiestoimintaa. Hän löytyy sekä Ala-Satakunnan että Lappeen tuomiokuntien alueen pöytäkirjoista yhteensä kolmen jutun asiamiehenä. Kaikissa jutuissa oli kyse velkomuksesta, ja päämiehiä olivat vehkalahtelaisen kauppiaan jälkeen pesänhoitajana toiminut hoivioikeuden asessori Johan Gabrielsson, rykmentinkirjuri Nils Abrahamsson ja

⁸⁴ Eura 1659 mm 10:238.

⁸⁵ Huittinen 1659 mm 10:300v.

⁸⁶ Samoin oli mainittu, kun hän vuonna 1659 esiintyi Michell Johanssonin puolesta velkomassa ratsumiestä.

asemaltaan tuntematon Henrich Eskellsson.⁸⁷ Ensimmäisessä jutussa saatavat selvästi liittyivät erään ratsutilan alustalaistalonpoikien velkaantumiseen.

Viimeisen jutun vastapuolena oli luutnantti hyväsyntyinen (Wählb:ne) Axel Jordan, joka oli oikeudelle esitetyn saamistodisteen (obligation) nojalla velkaa Henrich Eskellssonille. Viimeksi mainittu riita ratkaistiin vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksen nojalla yksipuolisella tuomiolla:

»Munsterskrif. wählbet:de Henrich Dusch opwijste een rächning des medelst bem:te Eskell:s oppå een 696 skedd försträckning till Leut. Wählb:ne Axel Jordan a' 200 D:r k:r m:t, hwar ofwer befogde Leut:s obligation af d 14 Aug:tij samme åhr nu opwijstes så wähl för sielfwa capitalet, som der på löpande interesse fordras 255 d:r 20 öre k:r m:t och som Wählb:ne H:r Leut:n uppå Nämnbemännernes Thomas Andersson i Ragwalsby och Jöran Brusiussön i Annala stembning sig ej inställt, eller till sitt utheblifwande införsändt några laga förfall. Altså fältes han effter Kongl Maj:ts förordning om wijdlyftigheeters affkortande wedh Rättegångar, till 1 d:r S:r m:t och betala till Henrich Eskellsson dhem här ofwan till uthsatte fordran 255 d:r 20 öre k:r m:t...»⁸⁸

Vielä velvoitettiin vastaajat korvaamaan kantajan oikeudenkäyntikulut yhdellä hopeatalerilla (1 d:r sölf mt). Muussa yhteydessä tulee puhetta enemmän oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta ja sen yleistymisestä 1600-luvun aivan lopulle tultaessa. Nyt todettakoon vain, että tuon jutun kulujen korvaamisesta määrättiin suoraan oikeudenkäyntijärjestyksen nojalla. Mistään ei kuitenkaan ilmene, sisälsikö mainittu määrä ja miltä osin myös valtuutetulle tarkoitetun palkkion.

Henkikirjoittaja (häradsskrifware) *Daniel Bloom* muistutti edellä mainittua valtuusmiestä. Hän esiintyi kirkkoherran Johan Gråån (Probsten och Kyrckioherden Ehrenwyrdige och wällärde H:r Mag: Johan Gråå) asiamiehenä Pyhtään, osan Lapinjärveä ja Kymin yhteisillä kevätkäräjillä 1696⁸⁹ kahdessa jutussa. Edellisestä, panttaukseen liittyneestä, jutusta käy kuitenkin ilmi, että Bloom itse asiassa oli *entinen henkikirjoittaja*:

»Uppå H:r Propstens wägnar förklarade sigh här ofwer däss fullmehtige för detta Häradsskrifwaren Daniel Bloom berättande att så wäll omrörde gullring som een koppar kettel om 3/4 T:a stoor som Enckians

⁸⁷ Virolahti 1693 jj 8:53-v, Vehkalahti, Kymi 1694 ii 9:28v-29 ja Ulvila 1697 mm 31:531-532.

⁸⁸ Vastaja sai kuitenkin lainmukaisen takaisinsaantiosoituksen: »Doch áthniutes bem:t H:r Leut: till nästa ting, dhet beneficium iuris som honom effter nästnembde Kongl förordning 2 tillkommer.»

⁸⁹ Pyhtää, Lapinjärvi (osa), Kymi 1696 ii 13:336-340 ja 351.

landbonde Hindrich Isaakson för 10 åhr sedan pantsat till H:r Probsten för een t:a rågh, stod hoos H:r Probsten i pant för dhe 2 t:r Korn och 3 t:r Rågh som Enckian där på tagit af sahl. Probstinna i förledit åhr...»

Jälkimmäisessä Bloom oli merkitty kirkkoherran *valtuutetuksi* (fullmechtige) ja siinä käsiteltiin rengin luvaton palveluksesta poistumista. Kirkkoherra syytti renkiä myös hopeapikarin anastamisesta, mikä asia kuitenkin lykättiin seuraaville käräjille. Saman vuoden syyskäräjillä Elimäellä Bloom esiintyi paronin ja laamannin Johan Creutzin puolesta esittämässä kruunun nimismiehen antamaa lupakirjaa, jonka nojalla Creutz sai erään aution kruununntilan itselleen.⁹⁰ Myös tässä jutussa ilmeni, että Bloom oli entinen henkikirjoittaja:

»Lät Baron och Lagman Högwälb:ne H:r Johan Creutz igenom för detta Häradsskrif' Daniel Bloom opwisa Crono Befallningsmans Wälbet:de Matthias Pässas inrymbningsskrifft...»

Sama päämies Bloomilla oli vielä seuraavana vuonna tilusvaihtoa koskeneessa asiassa.⁹¹ Bloom ei näin ollen edustanutkaan virkakuntaa, joka sivutoimenaan hoiti käräjajuttuja. Luultavasti kyse oli henkilöstä, joka toimittuaan henkikirjoittajana hoiti nyt *paikallisten kirkollisten ja maallisten mahtimiesten oikeuksia koskeneita riitajuttuja ja näin hankki elantoaan*.⁹²

Henkilö, joka muutoinkin kuin satunnaisesti *muiden tehtäviensä ohella harjoitti asioimista* oli *apupappi* (coadjutoren) *Jacob Lavonius*. Loimaan talvikäräjillä 1690 hän huudatti ratsutilan saannon luutnantin rouvan asiamiehenä ja saman vuoden syyskäräjillä talonpojan Michel Pählssonin perintötilan turkulaisen porvarin saatavien johdosta.⁹³ Hän oli oppinut (wällärde) pappissäätyyn kuulunut henkilö. Pappismiehet esiintyvätkin tarkasteluajanjaksona varsin usein oikeudessa. Tavallisesti kuitenkin toimittiin ylempiarvoisen samansäätyisen puolesta ja/tai jotenkin kirkollisiin tehtäviin liittyen. Tyypillisiä tapauksia olivat ne, jolloin Ala-Satakunnassa kirkkoherra puhui papin puolesta kunnianloukkasasiassa, apupappi (coadjutoren Jacob Johannis) kirkkoherran lesken puolesta viljavarkautta koskeneessa asiassa taikka Lappeen tuomionkunnassa apupappi Olaus Cornelius kappalaisen puolesta hevoskauppaa koskeneessa asiassa.⁹⁴

Ala-Satakunnan alueelta voidaan luetella vielä eräät kruununpalvelijat, jotka

⁹⁰ Elimäki 1696 ii 13:610-612.

⁹¹ Vehkalahti, Kymi (osa) 1697 ii 15:568-9.

⁹² Ryhtyäkseen ehkä uudelleen johonkin kunnalliseen toimeen.

⁹³ Loimaa 1690 mm 20:76 ja sama 20:433.

⁹⁴ Sotilashenkilöiden kohdalla tyyppitapauksia olivat kapteeni ratsumestarin puolesta tai luutnantti rykmentinkirjurin puolesta.

toimivat oikeudenkäyntiasiamiehinä. eivät kuitenkaan virkansa puolesta. Heidän toimintansa oli satunnaista, ja valtaosassa jutuista oli kyse kaupunkilaisten (porvarien) saatavista kulloinkin kyseessä olleen pitäjän talonpojilta. Ilmeisesti he tulivat käräjille, koska päämies asui maaseudulla ja/tai sitten oli-kin kysymys juuri asiamieheksi merkityn henkilön/tahon intressistä saada perittyä asianomainen suoritus. Tällaisia olivat nimismiehet (befallningsman) Erich Thomasson, Simon Karlsson, Wilh. Pihl ja Sigfred Jacobsson sekä pormestari Swen Matsson, kaupunginkirjuri Lars Simonsson, siltavouti Carl Fix, asesori Herman Wibling, Turun linnan vahtimestari Anders Korp, tullimies Beniam Pagvalin, maaviskaali (landsfiscalen) Haare ja tarkastaja (inspectoren) Lars Gers. Lappeen alueelta voidaan samoilla perusteilla mainita ylöskantokirjuri (upbördsskrifwaren) Erich Merchman, kirjuri Márten Pása ja siltavouti Gustaf Olofsson.

Kun kaupungista käräjille tulleet lähinnä oikeuslaitoksen palvelijoiksi luokitellut asiamiehet karsitaan, jää jäljelle muutama valtuusmies, joiden toiminta voidaan liittää maaseudulla harjoitettuun asianajoon. Kaksi aiemmin jonkinlaisissa virkatehtävissä toiminutta henkilöä hoiti tutkituilla käräjillä asianosaisten oikeusjuttuja ja hankki näin luultavasti osan elantonsa. Heidän toimintansa ja elantonsa olivat kuitenkin riippuvaisia *muutamasta suurmaanomistajasta* ja näiden lukuisista riidoista paikallisten talonpoikien kanssa. Kaksi harjoitti varsinaisen toimensa ohessa muutakin kuin aivan satunnaista asianajoa. Yleensä heidän hoitamansa jutut tai edustamansa päämiehet kuitenkin olivat jonkinlaisessa *yhteydessä heidän varsinaiseen tehtävänsä*. Tämäkin katso-
saus osoittanee, ettei maaseudulla ollut omaa asianajajakuntaa, mutta kylläkin, tosin vähäistä, ammattimaiseksi katsottavaa asianajoa.

2.4. Valtuutettujen päämiehet

Lopuksi voidaan vielä tarkastella eräitä numerollisia tietoja oikeudenkäynneissä toimineista edustajista ja heidän päämiehistään. Näin voidaan muun muassa havaita asemavaltuutusjuttujen ja varsinaisten valtuusjuttujen suhteellinen osuus kaikkien tutkittujen juttujen määrästä. Samalla voidaan nähdä se, ketkä valtuutettuja ylipäätään käyttivät, eli keiden asioista heidän toimintansa oli riippuvainen.

Kun kummankin tuomiokunnan alueelta on tarkastelussa mukana noin 250 toimeksiantoa ja oikeudenkäynnissä käytetyt edustajat luokitellaan heidän päämiestensä perusteella, saadaan selville seuraavaa⁹⁵:

⁹⁵ Luvut eivät ole aivan tarkkoja, mutta silti vahvasti suuntaa antavia.

- A. Asiamies tuli oikeuteen *palvelus- tai alistussuhteen nojalla 115 jutussa.*
- B. *Virkamieheksi* katsottava henkilö oli päämiehenä 70 jutussa.
- C. *Sukulainen* oli päämiehenä 48 jutussa.
- D. *Porvari* oli päämiehenä 34 jutussa.
- E. *Muu yksityinen henkilö* oli päämiehenä 134 jutussa.

Kohdassa A, samoin kuin kohdassa C, mainitut tapaukset⁹⁶ jäävät oikeastaan asianajajalaitoksen historiaa koskevan tarkastelun ulkopuolelle. Silti ne kertovat siitä, kuinka edustajaa tarvittiin oikeudenkäynneissä ja häntä oli tarkasteluajankohtana sallittua käyttää. Selvitettäessä sitä ketkä tuollaisia palvelijoita ja alaisia käyttivät, voidaan havaita seuraavaa:

1. Kartanotalouteen, eli lähinnä *aateliseen maanomistukseen* liittynyt palvelussuhde esiintyi 62 jutussa. Oikeudessa esiintynyt henkilö oli vouti, kirjanpitäjä tai edellä kerrottu »advocat» Claes Erichsson.
2. *Muu palvelijan* ja isännän välinen palvelussuhde ilmeni *kuudessa* jutussa. Tuolloin pöytäkirjassa on mainittu XX:n palvelija (betiente), eikä päämiehen ja palvelijan suhde sopinut, ainakaan ilman yksityiskohtaisempaa tarkastelua, kohtiin 1 tai 3.
3. Kyse oli *sotilaallisesta alistussuhteesta* 19 jutussa, *kirkollisesta* alistussuhteesta 10 jutussa ja toiminnasta *kruunun* puolesta 11 jutussa. Viimeksi mainittu kohta on hieman keinotekoinen. Olihan itsestään selvää, että kruunu käytti edustajaa, oli se sitten nimismies tai kruununvouti. Mitä kahteen edelliseen tulee, niin huomiota ei ole kiinnitetty juridisen alistussuhteen olemassaoloon, ainoastaan siihen, että hierarkiassa alempi esiintyi ylemmän puolesta. Edellä on tästä lueteltu joitain esimerkkejä.
4. *Vuokrasuhteeseen* perustuneesta esiintymisestä oli kysymys *seitsemässä* jutussa.

Kohta B on kiinnostava lähinnä vertailun kannalta. Virkamiesten asiana-josta se ei kerro. Sen sijaan tiedetään *virkamiesten esiintyneen asiamiestehtävissä oikeudessa 87 jutussa*⁹⁷, ja kuten edellä käsitellyistä jutuista kävi ilmi, oli eräiden virkamiehiksi katsottavien asiamiesten toiminta muuta kuin satunnaista. Asianajo oli heille jonkinlainen sivutoimi. Noista virkamiesten hoitamista jutuista *lähes puolella oli yhteyttä B-kohdan juttuihin*. 37 jutussa virkamies edusti kolleegaansa, johon hän kuitenkin ei ollut alistussuhteessa. Tyyppillisiä tilanteita olivat ne, kun paikkakunnan kirkkoherra esiintyi muualta

⁹⁶ Joita yhteensä on lähes puolet kaikista tutkituista jutuista.

⁹⁷ Luvussa ovat mukana hovioikeuden auskultantit (4), notaarit (7) sekä kaupunkien raatimiehet (8).

olleen kollegansa puolesta, kruunun nimismies edusti raatimiestä tai auskultantti jotain kaupunkilaista virkamiestä tai saman sotilasarvon omaava tuli oikeuteen vertaisensa asiassa. Kyse siis oli eräänlaisesta *virka-avusta*, joka liittyi hyvin usein vieraspaikkakuntalaisuuteen.

Muutoin virkamiehet jokseenkin tasaisesti hoitivat aatelin (5) ja porvarien (6) asioita. *Talonpojat olivat harvemmin heidän päämiehinään*. Yksittäinen talonpoika oli päämiehenä vain kolmessa jutussa. Eräänlaisesta aseman perusteella tapahtuneesta toiminnasta lienee kysymys ollut myös silloin kun kyläläiset olivat päämiehiä yhdeksässä jutussa. Yleensä oli syntynyt toisen kylän kanssa raja-, tilus- tai vastaava riita, jossa heitä edusti useimmiten nimismies (befallningsman).

Kohta C on mukana sen vuoksi, ettei sukulaisten asianajo-oikeutta missään vaiheessa haluttu rajoittaa. Juttujen asianosaisista huomattava osa oli naisia. Loput olivat tapauksia, joissa isä esiintyi poikansa, poika isänsä tai veli toisen puolesta. *Myös muissa kohdissa saattoi nainen olla valtuuttajana*. Yleensä kysymys oli leskirouvasta. Niinpä tyypillistä oli kuolleen porvarin lesken toiminta kantajana velkajutussa, jolloin tapaus on kohdassa D. E-kohdassa taas on luokiteltuna eräitä aatelisrouvia ja aatelisia leskirouvia. Yhteensä *naiset olivat päämiehinä 74* jutussa. Joku voisi vähentää nämä valtuutusjuttujen lukumäärästä ja viitata edusmiehisyyteen. Edusmiehisyyteen liittyneitä tilanteita nyt tutkittujen juttujen joukossa tuskin oli. Niitä ei ole valtuutusjuttuina kategorioitu, ja muutoinkin naisten itsenäinen toiminta oli yleisempää, kuin on luultu.

Kohta D olisi voitu yhdistää seuraavan kohdan kanssa. Se on kuitenkin otettu omaksi joukokseen, sillä näin nähdään, kuinka *porvarit olivat tyypillisesti niitä, jotka lähettivät oikeuteen asiamiehen*. Heillä oli antaa hoidettavaksi perintäjuttuja⁹⁸ ja porvareiden vastaajat (velalliset) olivat heille vieraalla käräjäpaikkakunnalla. Sitä paitsi edellä kävi ilmi, että *asianajajatkin ja heihin verrattavat muut* kuin satunnaisesti oikeudessa esiintyneet asiamiehet tulivat maaseudun käräjille *lähikaupungeista* ja useimmin *edustivat* juuri niiden *asukkaita*.

Kohdan E toimeksiantoja voidaan tarkastella yksityiskohtaisemmin, eli ryhmittelemällä ne sen mukaan, *ketkä* noita *vierasmieheksi luokiteltavia valtuutusmiehiä työllistivät*. Tällöin voidaan esittää seuraavia lukuja:

1. *Aateli* oli päämiehenä 53 jutussa.
2. *Sotilashenkilöä* edustettiin 37 jutussa.
3. *Kaupunkilainen*⁹⁹ oli päämiehenä 12 jutussa.

⁹⁸ Jotka monesti perustuivat heidän ja talonpoikien väliseen majamiessuhteeseen.

⁹⁹ Muu kuin porvariksi merkitty.

4. *Naapuri* oli päämiehenä *kolmessa* jutussa, jolloin oli kysymys yleensä toiminnassa omasta ja naapurinsa puolesta yhteisessä asiassa.
5. *Talonpoika* oli päämiehenä *seitsemässä* jutussa.
6. Muu kuin edellä mainittu tai kokonaan tuntematon taho (vain nimi mainittu) oli päämiehenä 22 jutussa.

Huomattakoon kuitenkin, että suuri osa kohdan D ja E jutuista hoidettiin satunnaisesti, eli vain kerran oikeudessa, esiintyneen sijaisen toimesta. Luvuissa on mukana 19 asianajajan hoitamaa juttua ja 29 jollain tapaa ammattimaisesti asianajoa harjoittaneen muun asiamiehen hoitamaa juttua.

Vapaaehtoiseen valtuutussuhteeseen perustunut esiintyminen maaseudun alioikeuksissa näyttäisi paljolti olleen riippuvainen toisaalta *porvarien velkajutuista ja toisaalta aateliston maanomistus- ja muista oikeusjutuista*.¹⁰⁰ Myöhemmin käsitellään vielä tarkemmin niitä asioita joissa oikeudenkäyntivaltuutettua käytettiin. Silti voidaan jo nyt sanoa, että suuri osa niistäkin asioista, joita aatelisto hoidatti muilla kuin alaisillaan, koski heidän maanomistustaan ja veronkanto-oikeuksiaan. Näillä jutuilla he saattoivat elättää sellaisia henkilöitä kuin edellä mainittu Daniel Bloom. Turussa asunut aatelisto, esimerkiksi hovioikeuksien assessorit, taas antoi asioitaan paikallisten oikeudenkäyntiasiamiesten, myös asianajajaksi merkittyjen hoidettaviksi. 2. *kohdassakin* on suuri osa, ehkä enemmistö, *aatelistoon* kuuluneita, lähinnä hyväsyntyisiä ratsumestareita (ryttmästare), joita esimerkkitapauksissakin oli mukana. Tuolloin jutut liittyivät ratsutilan sekä alustalaistilojen ja alustalatalonpoikien suhteeseen. Muutoin tähän ryhmään kuuluneet päämiehet olivat oikeudessa virkaan liittyneiden erilaisten suhteiden seurauksena.¹⁰¹ Ottaen huomioon edellä käsiteltyt asianajajat ja oikeudenkäyntiasiamiehet, voidaan *varsinainen asianajo* ensisijaisesti yhdistää porvarien (saamis)oikeuksiin ja vasta toissijaisesti aateliston (veronkanto-)oikeuksiin.¹⁰²

¹⁰⁰ Tulee huomata, että koko ajan on laskettu juttuja ei toimeksiantajia. Lukumäärä putoaisi varmasti puoleen, jopa alle sen, jos päämiesten lukumäärä olisi kriteerinä.

¹⁰¹ Laskettaessa yhteen kaikki tarkastelualueen pitäjien käräjillä vuosina 1626-36, 1656 ja 1686-96 käsitellyt jutut, saadaan niitä Lappeen alueella 411, Ala-Satakunnassa 408, Pohjois-Pohjanmaalla 287. Aitoja valtuutustapauksia, eli niitä joissa kyse oli vapaaehtoiseen valtuutukseen perustuneesta suhteesta oli vastaavasti 14, 26 ja 12. Turusta oli mukana vain vuosi 1656, jolloin juttujen lukumäärä oli 354 ja valtuutettujen 42. Kolmen ensiksi mainitun alueen valtuutetuista esiintyi vuosina 1626-1656 vain 8, 4, ja 4, eli valtuutetun käyttö lisääntyi huomattavasti vuosisadan lopulla, nopeammin kuin juttujen kokonaismäärä.

¹⁰² Asianajajiksi merkittyjen valtuutettujen hoitamista jutuista kuudessa päämies tuli aatelistosta.

3. POHJOIS-POHJANMAAN KÄRÄJILLÄ ESIINTYNEET ASIAMIEHET

3.1. Asemavaltuutetut

Pohjois-Pohjanmaan tuomiokirjasta on kerätty *Oulun pitäjän* (kaupungin ympäristön), *Kalajoen ja Paltamon käräjiltä yhteensä 254 valtuutustapausta*. Paltamo on mukana vasta vuodesta 1651.¹ Sen osuus aineistossa on tämän jälkeenkin ollut marginaalinen. Pitäjän käräjillä hoidettiin vuosittain yleensä 1-2 juttua edustajan välityksellä.² Näin ollen nyt käsiteltävät jutut sijoittuvat Oulun ja Kalajoen käräjille. Niistä runsas puolet taas oli ensin mainituilta käräjiltä. Tämä ei selity ainakaan yksinomaan käräjillä käsiteltyjen juttujen kokonaismäärillä. Nimittäin vuonna 1696 käsiteltiin Oulun käräjillä yhteensä 52, Kalajoen 57 ja Paltamon 47 juttua. Vastaavat luvut vuonna 1686 olivat 120, 64 ja 61.

Pohjois-Pohjanmaan juttuja on käsitelty hieman ylimalkaisemmin kuin edellä esiteltäviä juttuja. Tavoitteena on ollut selvittää sitä, *ovatko kehityksen suunta ja kokonaistilanne olleet samankaltaiset kuin edellä tarkastellusta aineistosta* voitiin päätellä, ja millä kohdin mahdollisia poikkeuksia esiintyy. Juttuja on käsitelty niin, että ensin on tarkasteltu 100 ensimmäistä, sitten 100 seuraavaa ja lopuksi 54 viimeistä juttua. Ensimmäiset jutut sattuvat lokakuun 1633 ja maaliskuun 1673 väliseen aikaan, seuraavat edellisen jakson päättymisen ja vuoden 1687 väliseen aikaan ja loput aikaan ennen vuotta 1700.

Tällä kertaa on valtuutettujen toimintaa ja asianajon laajuutta selvitetty *erottelemalla ensin* aineistosta kaikki *asemaan liittyneet* edustustapaukset. *Sen jälkeen* on pyritty etsimään kaikki sellaiset vierasmies-asiamiehet, jotka esiintyivät *useammin kuin kerran oikeudessa ja tuolloin eri päämiehen puolesta*.³ *Lopuksi* jäävät jäljelle kaikki *muut* käräjillä asiamiehinä (tai avustajina) esiintyneet henkilöt.

Ensimmäisenä ajanjaksona (vuosina 1600-1674) voidaan asemansa nojalla tai siihen liittyen oikeuteen saapuneiden asiamiesten toiminnan havaita katta- neen *neljäsosan* jutuista. Tähän kategoriaan, kuten edellä todettiin, on luettu muun muassa sukulaiset. *Sukulaisten osuus* onkin tällä alueella *huomattava*.⁴ Tyypilliseksi tapauksiksi voidaan katsoa ne, kun käräjille tuli 1) mies vaimon-

¹ Osa Paltamon jutuista on Ruotsin valtionarkiston kokoelmissa.

² Tälläkin tiedolla on tietenkin huomattavaa merkitystä valtuutetun käytön ja asianajon historian kannalta.

³ Ja joiden toiminta mahdollisesti oli ammattimaista.

⁴ Noin puolet asemavaltuutetuista.

sa puolesta⁵, 2) poika isänsä puolesta⁶ tai 3) paikkakuntalainen muualla asuneen lankonsa puolesta⁷:

- 1) »Ländsman Johan Gamman kärde til Mats Kångainen om ett hemman i Lehtowaraby Kifwi Jerfwi be: uthi hwilket ländsman å sin hustrus wägnar een systerdeel till arffs pretenderar; »⁸
- 2) »Företrädde Erich Östensson och på sin faders länsmannens Östen Erichssons wägnar angaf förrige Rättaren Mats Ludwicksson det han hafwer kalladt hans fader oxen och påls tiuff, ...»⁹
- 3) »Kärde her Carll till Bertill Olufsson på sin swågers her Johans wägnar i Kemij om 12 D:r Kop mt penningar, som Bertill ähr honom skyldigh blifwen.»¹⁰

Selvässä *alistussuhteessa* käräjille saapunut edustaja oli päämieheensä nähden *hyvin harvoin*. Ero on huomattava, jos tilannetta verrataan Ala-Satakuntaan ja Lappeeseen. Aateliston asiainhoitajat, voudit tai kirjanpitäjät puuttuivat, mutta niin puuttui myös kartanotalous. Kahdessa jutussa palvelija (tienare) edusti kaupunkilaista isäntäänsä. Toinen näistä oli esillä Kalajoen käräjillä vuonna 1636:

»Framstegh för Rätten Christer Eskilsson Lars Baltzarssons tienare uthi Raumå och kiärde till Länsmannen Erich Abraham Olsson och Bertill Olsson om något spannmål ...»¹¹

Hierarkiassa edustettavaansa alempiarvoinen oli kenttävääpeli (fältwäblen) Lars Frisk toimiessaan kapteeni Arwed Jönssonin puolesta autioniittyjen omistusta koskeneessa riidassa,¹² pappissäätyyn kuulunut (Hr) Johan pastorin (Pastoris Hr) Marcuksen puolesta varkausasiassa¹³ ja nimismies (Länsman) Östen Erichsson kaupantarkastajan (Handels inspect:) Henrich Turdfieldhin puolesta purjehdusmääräysten rikkomista koskeneessa jutussa.¹⁴

⁵ Perintöjutussa.

⁶ Kunnianloukkasasiassa.

⁷ Velkajutussa.

⁸ Paltamo, Sotkamo 26. — 27.3.1667. SRA strödda domböcker etc. 5:73. Vastaavainen tapaus, sama 5:83.

⁹ Oulu 1663 rr 11:224-224v.

¹⁰ Kalajoki 1641 rr 5:45v. Vastaava sukulaisuus oli myös jutussa Oulu, Hailuoto 1644 rr 5: 314. Oikeudessa saatetaan tavata myös vävy edustamassa appeaan tai anoppiaan.

¹¹ Ilmeisesti kyse oli neljännesmiesten (fierdingsmän) tilityksistä Lars Baltzarssonin veronkantomiehelle (upbördsman), Kalajoki 1636 rr 4:12v. Toisessa tapauksessa päämies oli Oulusta, Oulu, Hailuoto 1646 rr 5:95-95v.

¹² Kalajoki 1665 rr 11:723v.

¹³ Hailuoto 1668 rr 12:156v-157.

¹⁴ Hailuoto 1669 rr 12:288-288v.

Asemavaltuutettujen joukkoon on vielä liitetty juttu, jossa Kalajoen pastori yhteisen rahvaan (allmogen) nimissä valitti kruunun entisen nimismiehen toiminnasta¹⁵, jutut joissa Abraham Woltersson peri kuolleen porvarin saattavia talonpojilta tämän vajaavaltaiten oikeudenomistajien puolesta¹⁶ sekä — hieman empien — kaksi verosuoritusta koskenutta juttua, joissa aiemmin mainittu nimismiehen poika Erich Östensson edusti kirkonmiehiä.¹⁷

Lopuksi on tähän ryhmään laskettu edustajat, joista on tuomiokirjoissa käytetty nimikettä lähetetty (utskickade). Tämän on katsottu kuvastavan toimintaa muutoin kuin prosessuaalisena edustajana. Mahdollista on, että kyseessä oli toiminta eräänlaisena lähetinä, esimerkiksi jättämässä oikeudelle asiakirjoja.¹⁸ Esimerkkeinä voidaan luetella ainoastaan lähetettynä (utskickade) mainittu Pål vänrikin lesken Maria Swinhufwudin puolesta hakemassa helpotuksia suorituksiin¹⁹, kaupunginkirjuri (utskickade stadskrifware) kruunun nimismiehen (befallningsman) puolesta julkistamassa maaherran kirjettä²⁰ ja usein valtuutettuna esiintynyt, mutta nyt lähtettynä pöytäkirjattu, Anders Kauhanen pormestarin Anders Jörenssoinin puolesta julkistamassa pormestarin kirjettä.²¹ Kaksi viimeistä asiaa viittaavat selvästi toimintaan muutoin kuin oikeudenkäyntivaltuutettuna.

Niiden juttujen suhteellinen osuus, joissa oikeudenkäyntiin saapunut asiamies/avustaja toimi asemansa puolesta, pysyi jatkossakin ennallaan. Tarkasteltaessa *100 seuraavaa juttua* (vuoden 1673 jälkipuolisko — vuosi 1687) voidaan tuon jutturyhmän sisällä havaita joitain vähäisiä muutoksia. Sukulaisten osuus oli pienentynyt²², ja alistussuhteen perusteella oikeudessa asioineiden lukumäärä oli vastaavasti vähän kasvanut. Näillä tiedoilla ei kuitenkaan tutkimusongelman kannalta ole suurtakaan merkitystä.

Yksittäistapausta ja poikkeusta edusti edelleen Oulun pitäjän käräjillä 1673 käsitelty juttu, jossa myllynpaikkaa Sanginjoessa koskeneessa riidassa asiamiehen oli merkitty edustaneen armollista herrasväkeään (sin Nådige Herrskap).²³

¹⁵ Kalajoki 1658 rr 10:395v.

¹⁶ Kalajoki 1673 rr 13:181v-182, kolme juttua.

¹⁷ Oulu 1671 rr 12:650: pitäjän asukkaat olivat laiminlyöneet suoritukset, ja Hailuoto 1669 rr 12:228v: kyse oli tuomiokirkolle kuuluneen viljan (doomskyrkiosädh) suorituksesta.

¹⁸ Käsitteestä tulee puhetta vielä jäljempänä.

¹⁹ Kalajoki 1656 rr 9:437v.

²⁰ Kalajoki 1671 rr 12:700-700v.

²¹ Oulu 1673 rr 13:208.

²² Tavataan vain kuusi tapausta. Neljässä oikeuteen tuli veli ja kahdessa vävy, Oulu 1674 rr 13:577v, Paltamo 1682 rr 19:225, Oulu, Hailuoto 1682 rr 19:263, Oulu 1686 rr 23:407, Paltamo, Sotkamo 1679 tt 2:454v-455 ja Oulu 1678 rr 15:249.

²³ Oulu 1673 rr 13:250v.

Tavallista taas oli *kirkon palvelijoiden esiintyminen* oikeudessa, mikä yleensä oli tavalla tai toisella *seurausta* asiamiehenä käytetyn *asemasta tai tehtävästä*. Eräänlaisena tyyppitapauksena voidaan mainita maisteri (Mag) Hindricus Saccleniuksen esiintyminen useampaan otteeseen käräjillä kirkkoherra Lithoviuksen puolesta kirkkoherran viranhoitoa ja pappilaa koskeneissa jutuissa.²⁴ Oulun pitäjän käräjillä 1674 oli puhetta pappilan rakennusten korjaamisesta:

»Emedan såsom Prestegårds hus(en) befinnes effter Mag Hind: Sacclenius /: å Kyrkioherdens Ehrwyrdigh och Wällärde H:r Hind: Lithovij wegnar görande besvär:/ och Nembdens bejakan wara myckit affallne, pålågges samptl. allmogen dhett dhe innan nestkommande Michaelij hwar sin andeh!... reparerar ...»²⁵

Itsestään selviä edustustapauksia olivat ne, joissa kaupunkia edusti raati-mies²⁶, erään kylän asukkaita lautamies kahden kylän riidellessä kalavesistä²⁷, ja maaherraa kihlakunnantuomari nimismiehen virkatoimeen liittyneessä valitusasiassa.²⁸ Nimismies Johan Gammanin voitaisiin katsoa eräänlaisen pesänhoitajan asemassa edustaneen useassa oikeusjutussa talonpojan leskeä Maria Krögeriä.²⁹ Toinen ja ehkä jopa puolustettavampi mahdollisuus on luokitella tapaus siten, että nimismies jonkinlaisena sivutoimenaan harjoitti asianajoa³⁰. Vapaaehtoiseen valtuutussuhteeseen viittaa nimittäin se, että hänet oli pöytäkirjoihin merkitty lesken valtuutettuna (fullmächtig). Esimerkkinä voidaan mainita Paltamon ja Sotkamon yhteisillä käräjillä 1675 käsitelty luvatonta kalastusta koskenut asia:

»Landsman Johan Gamman fullmächtig af sahl. Jeremia Anderssons ankia H: Maria i Säräsniemij, tilltalte Oluf Curruinen och Mats Mattson Harmoinen i Enonlahti, at dhe förledne wåras hafwa dragit noot uthi Säräsniemi särskiälte fiske watn Ijså Åija bem:t dhe till dhe beggie eij neka kundhe, altså fältes förbem:t Oluf Curruinen och Mats Harmainen till 3 sdr för olaga fiskiandhe efter dhett 25 cap: i BB:...»

Viimeisetkään valtuutustapaukset (vuosilta 1688-1699) eivät tuoneet mitään

²⁴ Oulu 1673 rr 13:252v, Oulu 1674 rr 13:578 ja Oulu 1675 rr 14:37v.

²⁵ Mainittu kirkkoherra lähetti oikeuteen myös kappalaisen vero- ynnä muita saataviaan koskeneissa jutuissa. Tuolloin kappalainen oli merkitty maininnalla lähetetty (uthskickade), Oulu 1675 rr 14:196v-197v.

²⁶ Esim. Oulu 1674 rr 13:525v.

²⁷ Hailuoto 1678 rr 15:212.

²⁸ Paltamo 1681 rr 18:6.

²⁹ Paltamo, Sotkamo 1674 tt 2:60-61, sama tt 2:61, Paltamo, Sotkamo 1675 tt 2:252.

³⁰ Eivätkä nämä tulkinnat edes sulje pois toisiaan.

muutosta. Tyyppitapaus³¹ oli nimismiehen esiintyminen anoppinsa puolesta kauppasaatavaa koskeneessa jutussa:

»Länsman wähl:t Isaac Ilcken pretenderade på sin Swärmoders wägnar af fordom Cappellanens sahl. H:r Carl Kallings effterlefwerska dygdesamma Matrona hustru Anna Cronbeck 222 Dahl Kopp.Mynt. förflutne af åthskillige tijder och handel som berörde Cappellanen och ländsmans sahl. swärfader sinsemellan hafft»³²

Sukulaisten käyttö edustajana oikeudenkäynnissä liittyi usein tilanteisiin, joissa päämies asui toisaalla tai hänen kotiinjäämislleen oli jokin vastaava syy.

3.2. Asianajoa harjoittaneet oikeudenkäyntiasiamiehet

Samoin perustein kuin Ala-Satakunnan ja Lappeen tuomiokuntien alueilla on nyt pyritty pääsemään asianajon ja mahdollisten ammattiasianajajien jäljille. Valtuutettujen joukosta on otettu erikseen käsiteltäviksi ne, jotka *useammin kuin kerran ja tuolloin eri päämiehen puolesta* saapuivat oikeuteen. Ilman mainittuja kriteereitä on aineistosta poimittu asianajajaksi pöytäkirjatut henkilöt. *Ensimmäisten* 100 jutun joukosta *ei tavattu yhtään asianajajan ammattinimikkeellä* (advocat, procurator) mainittua henkilöä, vaikka tarkastelu ulottui niin-kin pitkälle kuin vuoden 1673 alkuun. Sen sijaan käräjille saapui eräitä muita asiamiehiä, joiden toiminta oli muuta kuin satunnaista. Heidän ajamansa asiat edustivat noin neljäsosaa kaikista valtuutusjutuista.

Viidessä jutussa oli asiamiehenä pöytäkirjattu *Simon Jönsson Sälle*, joka esiintyi Kalajoen talvikäräjillä 1643 Jacob Clemetssonin valtuuttamana (fullmechtigat af) sotamiehen (knekt) karkaamiseen liittyneessä jutussa³³ sekä toimi kahta vuotta myöhemmin tuon pitäjän käräjillä oululaisen Jacob Mattsonin puolesta velka-asiaassa.³⁴ Johan Hemmingin valtuutettuna hän yritti periä saa-

³¹ Itse asiassa koko tarkastelujaksolla.

³² Kalajoki 1694 rr 31:214. Juttua käsitellään vielä prokuraattori Skottista puhuttaessa. Vävy esiintyi kokkolalaisen raatimiehen ja kauppiaan puolesta perimässä saatavaa talonpojilta, Kalajoki 1698 rr 35:1034. Vastaavanlaisia tapauksia myös sama rr 35:1035 ja Oulu, Hailuoto 1694 rr 32:259. Eräänlaisia tyyppitapauksia olivat lisäksi ne tilanteet, joissa kruunun nimismies avusti kyläläisiä näiden ja Kajaanin porvarien välisessä laidunriidassa, kapteeni edusti sotatuomaria (Militia Auditeuren) ja esiintyi sotatuomarin alustalaistalonpojan puolesta sarkariidassa sekä kappalainen edusti kirkkoherraa kiinteistökauppaan liittyneessä oikeudenkäynnissä ja sittemmin hänen leskeään, Paltamo 1687 rr 24:390, Oulu, Hailuoto 1688 rr 25:118, Oulu, Hailuoto 1693 rr 30:105-106 ja Oulu 1697 rr 34:399.

³³ Kalajoki 1643 rr 5:200.

³⁴ Kalajoki 1645 rr 6:14v.

tavaa oikeuteen saapumatta jääneeltä Henrik Piriseltä Kalajoen käräjillä 1647.³⁵ Kaksi vuosikymmentä myöhemmin hän vielä Carl Camronin lesken asiamiehenä pyysi uutta kalanpyyntipaikkaa.³⁶

Hänen toimintansa keskittyi 1640-luvulle, ja yleensä hänet oli mainittu päämiehensä *valtuutettuna* (fullmächtig). Mitään ammattia osoittanutta merkintää ei hänen nimensä yhteydessä koskaan mainittu. Asiamiehen kotipaikkakin jää tuntemattomaksi. Sällen asiamiestoimintaa voidaan pitää melko laajana ja hyvin todennäköisesti se oli hänelle ainakin *jonkinlainen tulonlähde*. Tätä ei kuitenkaan tuomiokirja-aineiston perusteella päästä kontrolloimaan, sillä, kuten myöhemmin käy ilmi, tuomiokirjoihin ei vielä 1640-luvulla yleensä tehty merkintöjä oikeudenkäyntikuluista. Sen sijaan mainitaan Oulun käräjillä 1681 Simon Selle-nimisen henkilön asianajopalkkiosta. Palkkio liittyi laamannioikeudessa hoidettuun juttuun:

»Framkom Simon Selle och angaf Staffan Pelkon det han tagit af honom hoos Halon i Muhos en pälš tröja... der till Pelkon nekade och sade tröjan wara honom pantsatten för 2 RD derföre Simon hade warit hans fullmechtige vidh Lagmans tinget,... i hwilken saak afsadhes, Simon ehrhålla för des procuratorij löhn af dhe 2 RD:r 5 D:r Km:t...»³⁷

Aikaero Sällen edellä kerrotun toiminnan ja nyt siteeratun jutun välillä on melkoinen, ja henkilö voi olla toinen. Sinänsä käräjillä saatettiin käsitellä hyvinkin vanhoja saatavia. Mikäli kyse oli samoista henkilöistä, vahvistaa tuo juttu käsitystä Sällen asioimisen luonteesta. Sitä paitsi kun tuomiokirjakortiston perusteella laskettiin Sällen muuallakin kuin otospitäjissä hoitamatt jutut, havaittiin hänen toimineen asiamiestehtävissä yhteensä 17 jutussa. Aiemmin käsitellyilläkään alueilla ei vuosisadan puolivälin tienoolla melko laajamittainen oikeudenkäyntiasioiden hoito ollut mitenkään poikkeuksellista. Tuolloin noiden asiamiesten kannatuspohja lepäsi usein lähikaupungeissa. Sällekin oli *Oulun kaupungista*. Tämä käy ilmi Oulun kaupungin historiasta. Vuonna 1656 oli porvari³⁸ Simon Sälle esittänyt porvariston yhteisen valituksen pormestari Krögeria vastaan tutkittaessa pormestarin toimintaa tammikuun 14 — 19 päivinä.³⁹ Sitä, milloin Sälle porvarioikeutensa sai, ei ole katsottu aiheelliseksi selvittää.

³⁵ Kalajoki 1647 rr 6:239. Juttua ei tuolloin ratkaistu. Vastaaja tuomittiin poissaolosakkoon.

³⁶ Oulu 1668 rr 12:161v. Hänen nimiinsä on luettu vielä Oulun ja Hailuodon kesäkäräjien 1649 pöytäkirjamerkintä, jonka mukaan erään Uudenkaupungin asukkaan valtuutettu oli Simon Jönsson, Oulu, Hailuoto 1649 rr 6:450.

³⁷ Oulu 1681 rr 18:729.

³⁸ Porvarioikeudet sai yleensä syntyperäinen kaupunkilainen.

³⁹ Virkkunen, s. 401.

Neljässä jutussa *1660-luvulla* Oulun pitäjän käräjillä kirjattiin-asiamiehenä *Carll Camron*. Helmikuussa 1663 käsiteltiin niittymiina Hendrich Anderssonin ja Mats Canisen välillä. Myös Hendrich Hasola oli merkitty asiassa osalliseksi (interessendh, osaomistajaksi). Hän oli joko niityn edellinen omistaja tai omisti edelleen siitä osan, ja häntä Carll Camronin on pöytäkirjattu edustaneen. Hendrich Hasola makasi sairaana ja Carll Camron tuli vastaamaan ilman valtuutusta:

»...och Hendrich Hasola är interessendh, hwilken lagh siuk, på hwars wegnar Carll Camron swarade, doch eij inläggiandes någon full-macht,...»⁴⁰

Juttu lykättiin kesäkäräjille. Tällöin se ei kuitenkaan ole enää aineistossa mukana, eli asianosaiset ovat olleet oikeudessa henkilökohtaisesti tai ovat jättäneet jutun sikseen. Todennäköisesti Carll Camron ei myöhemminkään toimitannut oikeudelle mitään selvitystä valtuutuksestaan. Se, ettei valtakirjaa tai muuta selvitystä vaadittu, johtui luultavasti siitä, ettei kyseistä päämiestä katsottu riidan varsinaiseksi osapuoleksi.

Kolmea vuotta myöhemmin hän edusti lohenkalastusasiassa Oulun kaupunkia. Tuomiokirjaan hänet on merkitty kaupungin valtuutetuksi (Carll Camron, Uhlo stads fullmechtige).⁴¹ Oulun kaupungin valtuusmieheksi hänet oli samana vuonna merkitty myös Oulun raastuvanoikeuden pöytäkirjaan.⁴² Kaupungin edustaminen oli hänelle tuskin mikään toimi⁴³, vaan toimeksianto muiden joukossa. Päll Käräisen valtuuttamana Camron kanto niityn omistusta koskeneessa riidassa Oulun kevät-käräjillä 1668.⁴⁴ Samoilla käräjillä hän edusti vielä oululaista kauppiasta.

Edellä mainitun Simon Sälän puolesta nyt käsiteltävä valtuusmies tuli Hailuodon käräjille 1667 jälleen eräässä niittymiidassa. Saattoi olla, että pöytäkirjattu ilmaisu »Carll Camron på Simon Sälles wegnar»⁴⁵ viittasi muuhun kuin

⁴⁰ Oulu 1663 rr 11:233v.

⁴¹ Oulu 1666 rr 11:864.

⁴² Oulun RO 3.3.1666.

⁴³ Vuoden 1619 hallintosääntö mainitsi kaupunkien syndikukset, joiden tarkoituksena olisi ollut avustaa pormestaria ja raatia oikeusasioissa. Halilan mukaan tuolloisia toimihenkilöitä ei Suomessa ilmeisesti ollut lainkaan, Halila Aimo 1942, s. 155. Ala-Satakunnan tuomiokirjassa tavataan kuitenkin Uudenkaupungin syndikus (syndicus) Henrich Notenbergi, joka saapui Laitilan käräjille 1683 kaupungin pormestarin, raadin ja porvariston puolesta, Laitila 1683 mm 13:287-v. Muualla Euroopassa tällaisia kaupunkien asiamiehiä tavataan usein.

⁴⁴ Oulu 1668 rr 12:112.

⁴⁵ Hailuoto 1667 rr 12:34.

valtuutussuhteeseen. Ehkä asiamiestehtäviä elannokseen hoitanut Sälle oli pannut sijaansa kollegansa, mikä tietyin ehdoin oli mahdollista. Joka tapauksessa vaikuttaa siltä, että Carll Camronille, joka mitä ilmeisimmin tuli *Oulun kaupungista, asiointi tuomioistuimissa oli merkittävä tulonlähde*.⁴⁶

Kolmessa jutussa on asiamiehenä pöytäkirjattu *Johannes Hedraeus*. Hän esiintyi vuonna 1664 pormestari Daniel Krögerin valtuuttamana (fulmechtigh giordh af D.K.) jutussa, jossa pormestari syytti talonpoikia vahingonteosta ja kunnianloukkauksesta.⁴⁷ Luhti Bertuisen asiamiehenä hän oli talonpoikien maariidassa Oulun kesäkäräjillä 1666.⁴⁸ Oulun kaupunki puolestaan oli hänen toimeksiantajansa kaupungin ja Oulun pitäjän riidassa eräiden saarten omistuksesta:

»...Hwad dhe hållmar uthwedh staden liggiande, hwarom befallningsman Anders Peersson giorde een påminnelse, anbelanger, så emedan stadens fullmechtige Johan Hedraeus inständigt beropade sig opå deras urminnes häfdh,...»⁴⁹

Oletettavasti kyse oli samanlaisesta asiamiestoiminnasta kuin kahden edellä mainitun asiamiehen kohdalla. Monet seikat viittaavat siihen, että Hedraeus tuli *Oulun kaupungista*. Niinpä tutkittaessa Oulun raastuvanoikeuden pöytäkirjoja, havaitaan huhtikuussa 1666⁵⁰ tehdystä pöytäkirjamerkinnästä, että Hedraeus oli *notaari* ja hänet valtuutettiin tuolloin kaupungin asiamieheksi viljan anastusta koskeneeseen asiaan. Notaarin tehtävää hän hoiti ainakin kahden jälkimmäisen käräjäjutun aikana.⁵¹ Parissakin yhteydessä on edellä todettu notaarien olleen tyypillisiä oikeudenkäyntiasiamiehiä, jotka jonkinlaisena *sivutoimenaan* harjoittivat melko laajamittaistakin asianajoa.

Kolmessa jutussa mainittiin asiamiestehtävissä *oululainen Johan Matsson Pijlkare* (Pilckar). Erään turkulaisen puolesta hän vaati kapteenilta takaisin panttia Paltamon ja Sotkamon kesäkäräjillä 1654 (Johan Matsson Pijlkare ifrån Ulå stadh inlade i Rätten Thomas Erssons ifrån Åbo fullmacht...)⁵². Hyväsyntyisen (Well:b) Michil Bengtssonin valtuusmiehenä hän valitti Oulunsalon asuk-

⁴⁶ Kun otetaan huomioon muutkin kuin otospitäjässä hoidetut jutut, saadaan toimeksiantojen lukumääräksi seitsemän.

⁴⁷ Oulu 1664 rr II:406-407.

⁴⁸ Oulu 1666 rr II:898.

⁴⁹ Oulu 1668 rr 12:114v.

⁵⁰ Oulun RO 30.4.1666.

⁵¹ Varsinkin Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjoja käsiteltäessä käy ilmi, että notaarien toiminta asiamiestehtävissä ja asianajajien siirtyminen notaareiksi oli tavallista. Asiamiehen nimi viittaa puolestaan siihen, että tämä oli oppinut säätyläinen.

⁵² Paltamo, Sotkamo 1654 tt I:202.

kaiden asettaneen luvatta karjamajan tämän maille.⁵³ Vuonna 1670 on pöytäkirjattu Johan Matsson-niminen henkilö rouva Elisabetin valtuuttamana vaatimassa rouvan isälle kuuluneita palkkasaatavia. Luultavasti kyseessä oli sama henkilö, joka nyt oli saanut porvarioikeudet. Pöytäkirjaan oli asiamiehen kohdalle merkitty:

»Johan Matsson, borgare ifrån Uhlå, fulmechtigat af hust: Elisabet Matsd:r.»⁵⁴

Edellä mainittujen kanssa samoihin aikoihin esiintyi Oulun pitäjän käräjillä *oululainen porvari Anders Kauhanen* (Kauhainen, Cauhainen). Hän vaati kirkkoherralle Oulun pitäjän talonpojilta rästiin jääneitä parseleita.⁵⁵ Myös Thomas Jöransson ja Jöns Bertuinen olivat hänen päämiehiään.⁵⁶ Oulun kaupungin asiamiehenä (upå Uhlå stads wägnar) Kauhanen väitti talonpojan vahingoittaneen kaupungin niittyä.⁵⁷ Pormestaria hän edusti tämän ja talonpoikien välisessä kalastusriidassa.⁵⁸

Kauhanen⁵⁹ jatkoi asiamiestoimintaansa *myös 1670-luvulla*, eli hänet tavataan seuraavienkin (vuoden 1673 jälkipuolisko — vuosi 1687) juttujen joukossa. Hänen nimensä mainittiin neljässä jutussa. Kauhanen tuli oikeuteen Oulun syyskäräjillä 1675, nyt *raatimiehenä*⁶⁰, ja hän valitti talonpojalta Bertill Bertuiselta perusteetta kannetuista suorituksista:

»Rådhan Anders Kauhanen fullmechtigat af bonden Bertill Jöns-son Bertuinen företrädde och beswärade sigh öfwer för detta herskaps hopmannen Vitum Casparum Besoldum, föregifwandes honom opburit af bem:te Bertuinen utslagorne aff 1/4 Mant:ll pro annis 1673 och 674,

⁵³ Oulu 1658 rr 10:407-407v.

⁵⁴ Oulu 1670 rr 12:441v-443. Jutussa käy ilmi, että rouva oli valtuutettunsa sisar. Isä oli Mats Pilckar, mikä tuolla kertaa riitti porvari Pijlkaren oikeudessa asiointin perusteeksi. Johan Matsson Pijlkare (Pilker) esiintyi Pohjois-Pohjanmaan tuomiokirjoissa muutoinkin kuin otospitäjien käräjillä.

⁵⁵ Oulu 1668 rr 12:114v-115.

⁵⁶ Oulu 1669 rr 12:300 ja Oulu 1671 rr 12:649-649v.

⁵⁷ Oulu 1672 rr 13:133-133v ja hänet mainittiin nimikkeellä »Sig:r».

⁵⁸ Oulu 1672 rr 13:133v-134.

⁵⁹ Myös toinen Kauhanen, Henrich, tavataan pöytäkirjoissa, ei kuitenkaan niin usein kuin Anders. Hän tuli oikeuteen Oulun ja Hailuodon käräjillä 1646 Jören Anderssonin lesken puolesta nuottapaikkaa koskeneessa asiassa, Oulu, Hailuoto 1646 rr 6:79v. Vuonna 1649 hän pyysi kaupungin puolesta (på stadsens wägnar) katselmusmiesten määräämistä, Oulu, Hailuoto 1649 rr 6:421v. Hänen statuksestaan tai muusta toiminnastaan ei ole tietoa.

⁶⁰ Huolimatta maistraattien byrokraatisoitumisesta 1600-luvulla, harjoittivat raatimiehet usein tuon tehtävänsä ohessa porvarillisia ammatteja, mihin heitä ajoivat ennen muuta taloudelliset syyt, ks. Halila Aimo 1942, s. 128.

ändoch bem:te hemman aldrih warit under frijherskapet donerat, och dess föruthan Hindrich Haloinen, som samma 1/4 Mant:ll nu possiderar sijna uthlagor till Cronans Befalningsman för samma åhren hafwer erlagdt och alltså dubbelt skatt en af mehrbem:te fierdedeels Mantall är opburen...»⁶¹

Juttua käsiteltäessä Besoldus vastasi Kauhaselle, ettei Bertill ollut vastuussa verosta eikä ollut tilan isäntä, vaan hänen isänsä Jöns. Tätä hän käytti perusteena ja vastusti Anders Kauhasen esiintymistä Bertillin asiamiehenä. Lautakunta kuitenkin vakuutti (todisti, intygade) Bertillin olleen vastuussa verosta, sillä tämän isä oli oppimaton ja vanha. Näin ollen Kauhasen annettiin esiintyä asiassa:

»..Besoldus exciperade mooth Kauhanen förebarandes att Bertill Jöns-son står inte för skatten ej heller är huusbonde på hemmanet uthan hans fader Jöns Bertuinen, hwilken skulle honom hafwa gifwit Dilation at förfråga sigh i saken hoos hans Excell:t Frijherren och för detta Doomaren Johan Falck, altså ville hoopmannen honom icke för godh erkenna i denna saak moot honom at agera, ... Nembden intygade förbe:de Bertill Jöns-son stå för skatten och dher till för hemmanet swara böhr, efftersom hans fader är ollärde uthgammal. Dy tilläts Kauhanen bondens saak i detta måhl at uthföra...»

Tämä monessakin suhteessa harvinainen juttu ratkaistiin kantajan eduksi. Lisäksi hänet katsottiin oikeutetuksi vaatimaan Besoldukselta korvausta oikeudenkäyntikuluistaan (alle använde expenser). Epätavallista oli, että jutun kantaja oli talonpoika ja että häntä edusti asianajotehtävissä yleisemminkin esiintynyt porvari.⁶² Viimeksi mainitusta seikasta luultavasti osittain johtuikin Besolduksen yritys estää Kauhasen esiintyminen.

Clas Jenderianin asiamiehenä Kauhanen pyysi kihlakunnanoikeuden suoritustuomion täytäntöönpanoa.⁶³ Kellon asukkaita (Kelloboer) hän edusti kahden kylän välisessä kalastusriidassa⁶⁴ ja pormestarin perillisiä niityn omistusta koskeneessa jutussa.⁶⁵ Varsin ilmeistä on, että *Kauhaselle asianajo oli merkittävä (sivu)toimi*.⁶⁶ Kaikki Pohjois-Pohjanmaan valtuutusjutut huomioonottaen esiintyi hän niinkin monen kuin 36 jutun asiamiehenä. Raatimiehen

⁶¹ Oulu 1675 rr 14:190-191.

⁶² Itse riitakin oli tällä alueella epätyypillinen.

⁶³ Oulu 1678 rr 15:38-38v.

⁶⁴ Hailuoto 1678 rr 15:212.

⁶⁵ Oulu 1679 rr 16:19.

⁶⁶ Oulun kaupungin historiasta käy ilmi, että Antti Kauhanen oli jossain vaiheessa ollut kaupungin rahastonhoitaja, Virkkunen, s. 247.

tehtävä⁶⁷ oli tuskin 1670-luvun Oulussa muodostunut kenellekään päätoimeksi saati taloudellisesti kannattavaksi tehtäväksi. Pääasiallisen elantonsa raatimiehet, olkoonkin että heidän hallinnollisten tehtäviensä määrä vuosisadan kuluessa lisääntyi, hankkivat kaupasta tai muusta elinkeinosta. Se, minkälaisia muita mahdollisia tulonlähteitä Kauhasella edellä mainittujen lisäksi oli, jää epäselväksi.

Oulun kaupungista oli myös *Hans Hansson*, joka tuli Oulun pitäjän kesäkäräjille 1674 porvarin Erich Sarelan puolesta vaatimaan saatavia.⁶⁸ Ilmeisesti majamiessuhteeseen liittyneistä saatavista oli kyse kun hän esiintyi porvarin Nils Erchssonin valtuutettuna (fullmechtig) vuotta myöhemmin samoilla käräjillä.⁶⁹ Pappismiehen lesken edustajana hän pyysi helpotusta vainajan velkojen maksussa.⁷⁰ Samantyyppinen asiamies oli ilman ammattinimikettä, vain merkinnällä valtuutettu, pöytäkirjattu *Johan Matsson Eenqvist*. Hän edusti oululaista raatimiestä tervan anastamisasiassa⁷¹, muhoslaista Simon Wihosta niittoriidassa⁷² sekä porvari Sigfred Staffanssonia moittimassa perinnönjakoa.⁷³

Johan Cnutssonin asiointi sopii hyvin samaan joukkoon kuin kahden edellisen asiamiehen. *Myös hän edusti käräjillä oululaisia porvareita velkajutuisa*, eikä hänelle ollut merkitty mitään ammattia.⁷⁴ Johan Cnutsson tavataan oikeuden pöytäkirjoissa vielä seuraavallakin vuosisadalla. Hän jatkoi toimintaansa pääasiallisena kannatuspohjanaan oululaiset porvarit. Jatkuvasti hänet pöytäkirjattiin vain päämiestensä valtuutettuna (fullmächtig), eikä mitään ammattia tai arvoa havaita.⁷⁵ Hänen päämiestensä lukumäärä ynnä juttujen laatu

⁶⁷ Josta on edellä lyhyesti ollut puhetta.

⁶⁸ Oulu 1674 rr 13:577v.

⁶⁹ Oulu 1675 rr 14:30.

⁷⁰ Oulu 1675 rr 14:42v-43v.

⁷¹ Oulu 1674 rr 13:532.

⁷² Oulu 1675 rr 14:31v.

⁷³ Oulu 1681 rr 18:196. Lisäksi hän esiintyi Hailuodon syyskäräjillä 1675 vastaajan poissaolon vuoksi lykättyssä ja tämän vuoksi yksilöimättä jääneessä jutussa, Hailuoto 1675 rr 14:205v.

⁷⁴ Porvari Lars Sijran valtuutettuna (fullmechtig) hän esiintyi velkasaatavan turvaamista koskeneessa asiassa, Oulu, Hailuoto 1684 rr 21:191, ja Petter Langin puolesta huudattamassa talonpojan tilan suurista saatavista, Oulu, Hailuoto 1684 rr 21:191 ja Oulu 1686 rr 23:408. Sama Langh hänellä oli päämiehenään eräässä velkajutussa, Oulu, Hailuoto 1684 rr 21:205.

⁷⁵ Vuonna 1697 käsiteltiin Hailuodon käräjillä Matts Tärflan lesken Britan asiaa. Häntä edusti Johan Pijlman, Oulu, Hailuoto 1697 rr 34:355. Samana vuonna Johan Pijlman-niminen henkilö edusti toista leskirouvaa testamenttiasiaassa, Oulu, Hailuoto rr 34:354. Kun vielä vuoden 1700 tuomiokirjassa mainitaan porvari Johan Cnutsson Pijhlman, Oulu, Hailuoto 1700 rr 37:454, voitaneet olettaa, että kyseessä on sama henkilö.

oikeuttanevat päättämään hänen harjoittaneen asianajoa niin, että se oli hänelle ainakin yksi *toimeentulon lähde*. Tätä käsitystä, samoin kuin oletusta kahden ensin mainitunkin valtuusmiehen asioimisen ammattimaisuudesta, tukee vielä se tosiseikka, että kaikki kolme asiamiestä tavataan Pohjois-Pohjanmaan tuomiokirjassa *muillakin kuin otospitäjien käräjillä*.

Virkamiehiksi katsottavien henkilöiden asianajoon liittyy pari seuraavaa tapusta. Kahdessa asiassa tuli käräjille aiemmin jo mainittu *nimismies* (länsmän) *Johan Gamman*. Hän esiintyi kapteenin Peter Tyskin puolesta viljan panttausta koskeneessa⁷⁶ ja raahelaisen Anders Bertilssonin valtuutettuna kauppasaatavaa koskeneessa jutussa.⁷⁷ *Paltamon nimismies Nils Arffman* esiintyi kolmessa jutussa. Hän toimi kirkkoherran (Hr) Zacharis Uhlegiuksen valtuutettuna ensin niityn vaihtoa koskeneessa riidassa⁷⁸ ja sitten vaatimassa talonpoikia luovuttamaan maata kappelia varten⁷⁹ sekä lopuksi edellä mainitun ja erään toisen kirkkoherran puolesta tiedustelemassa tilan autioitumista.⁸⁰ Nimismiesten toiminta näyttäytyy näissäkin tilanteissa eräänlaisena *virka-apuna*, kyseisen toimen hoitamisesta aiheutuneena muiden lähinnä toispaikkakunta-alaisten viranomaisten ja joskus myös kansalaisten avustamisena.⁸¹

Muiden kuin asemavaltuutettujen ja satunnaisesti oikeudessa esiintyneiden valtuusmiesten lukumäärä näyttäisi olleen kasvussa *vuosisadan loppua* kohden tultaessa. Viimeisten juttujen joukossa (vuosina 1688-1699) noiden *ammattimaisesti toimineiden* asiamiesten hoitamien *juttujen osuus* oli kasvanut *noin puoleen*.⁸² Samalla havaitaan toimeksiantojen keskittymistä *pienemmälle valtuutettujen joukolle*.⁸³

Kolmessa jutussa esiintyi *Hans Fordelberg*. Ensimmäisessä jutussa Oulun kesäkäräjillä 1681 hän edusti Jacob Uhlströmin vaimoa Margaretaa⁸⁴ ja toi-

⁷⁶ Paltamo, Sotkamo 1678 tt 2:406v.

⁷⁷ Paltamo, Sotkamo 1675 tt 2:256v.

⁷⁸ Oulu 1681 rr 18:156.

⁷⁹ Oulu 1681 rr 18:754.

⁸⁰ Oulu 1683 rr 20:312.

⁸¹ Sama koski Kalajoen nimismiestä (länsmän) Isack Ilckenä, joka esiintyi kokkolalaisen raatimiehen Johan Prestin asiamiehenä sukunustusoikeuden käyttämiseen liittyneessä tilan huudattamisessa, Kalajoki 1685 rr 22:57, ja raatimies Erssin lesken valtuuttamana panemassa täytäntöön talonpojalta ollutta saatavaa, Kalajoki 1686 rr 23:247. Näin lienee myös Oulun pitäjänkirjurin (sockenskrifware) Mats Öhren laita. Hän edusti eräitä talonpoikia Oulun käräjillä vahvistamassa kalastussopimusta, Oulu 1683 rr 20:309, ja porvaria Olof Nilssonia vaatimalla korvausta hänen maalleen asetetuista aitoista, Oulu 1686 rr 23:408.

⁸² Satunnaisten asiamiesten osuus oli vastaavasti pudonnut.

⁸³ Mikä etenkin jäljempänä käsiteltävän Turun kohdalla on silmiinpistävää.

⁸⁴ Oulu 1681 rr 18:746-748.

sessä porvari Hindrich Hindrichsson Niskasta. Niskasen valtuutettuna hän kävi vaatimassa saatavien kiinnittämistä talonpojan tilaan⁸⁵. Kahta vuotta myöhemmin hän esiintyi asiamiehenä eräässä velka-asiassa.⁸⁶ Oletettavasti hänkin *harjoitti elääkseen jonkinlaajuista asianajoa*.

Väitettä tukee tosiseikka, että hänet *tavataan myös Oulun raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa*.⁸⁷ Niissä hän oli *rettelöijän* maineessa, minkä paljastaa pöytäkirjamerkintä vuodelta 1678.⁸⁸ Maaherra ilmoitti pormestarille ja raadille, ettei Fordelbergin tullut sallia ajaa mitään asiaa oikeudessa. Tuo asiamies vain johti asianosaisia riitaan ja erimielisyyteen. Mikäli maaherra tapasi oikeudessa hänen tekeleitään (eli ilmeisesti hänen laatimiaan kirjoituksia), katsoi hän ne mitättömiksi tai ei ottanut niitä huomioon:

»Wälborne H:r Landshöfdingen tillsade Bårgmästare och Råd, att Hans Fordelberg uthi ingen måtto skall tillåtas att procurera någon saak för Rätta; och der H:r Landshöfdingen skohle finna å tingen hans handhens Composition så will han den för intet achta eller taga uthi någon consideration, emedan han skall förleda parterne förmedelst des Compositioner till tråta och oenigheet».

Tästä huolimatta Fordelberg tavattiin asiamiestehtävissä käräjillä.⁸⁹

Ainoa nimenomaisella asianajajan ammattinimikkeellä mainittu oli *prokuraattori (procurator) Jacob Skott* (Skått, Skätte). Hänen asianajonsa keskittyi vuosiin 1692-94 ja Kalajoen käräjille. Skått tuli *Kokkolasta*, mistä yleensä olivat hänen päämiehensäkin. Oikeuteen hän saapui ensinnäkin porvari Michel Bertilssonin valtuutettuna perintösaatavaa koskeneessa jutussa:

»Borgaren Michel Bertilssons från Gamla Carleby fullmechtige Jacob Skått pretenderade af bonden Anders Pålsson Hapasarj borgarens hustrus resterande arf bestijgande effter fadern och modern effter afwittrings längden til 56 Dal kmt, ...»

Vastaaja myönsi vaatimuksen oikeaksi ja lautakunnan harkinnan jälkeen (.. och afsades der uthinnan nembdens sluut, att...) velvoitettiin hänet mainittuun suoritukseen ja oikeudenkäyntikulujen korvaamiseen (2 D:r Smt:s Expenser).⁹⁰

Manttaalikommissaari (mantalscomiss wählb:de) Erich Bergudd oli hänen

⁸⁵ Oulu 1681 rr 18:753.

⁸⁶ Oulu 1683 rr 20:31.

⁸⁷ Esim. Oulun RO 20.1.1686.

⁸⁸ Oulun RO 6.2.1678.

⁸⁹ Usein, sillä hän näytti toimineen muissakin kuin otosjutuissa.

⁹⁰ Kalajoki 1692 rr 29:192.

päämiehensä, kun hän syytti talonpoikaa laittomasta heinänteosta.⁹¹ Kauppias Boehmöllerin lesken Margaretan valtuuttamana Skott peri saatavia talonpojilta⁹², sotatuomarin hyväsyntyisen (Mil. Aud. Wälb) Jacob Tawaststjernan asiamiehenä haki vahvistusta tilan saannolle⁹³, kappalaisen Pehr Calamniuksen valtuuttamana⁹⁴ vaati talonpojilta viljalainan takaisinmaksua⁹⁵, kappalaisen lesken Anna Cronbeckin puolesta⁹⁶ vastasi kauppasaatavia koskeneessa jutussa⁹⁷, avusti kirkkoherraa Carl Kallingh'ia tämän vastatessa naisjutuitaan⁹⁸ sekä kauppias Olof Pålssonin puolesta⁹⁹ peri saatavia talonpojilta.¹⁰⁰

Vain esiinnyttyään Anna Cronbeckin ja kirkkoherran asioissa Skott oli merkitty nimikkeellä *procurator*. Hänen nimensä yhteydessä saattoi olla myös lähinnä oppineisuuteen liittynyt maininta Sig:r tai Mon:s tai H:r. Kyseinen kappalaisen leski oli vastaamassa nimismiehen Isaac Ilckenin (Ilken) anopin vaatimuksiin, jotka olivat seurausta nimismiehen apen ja kappalaisen välisestä kauppasuhteesta. Ennen kuin Skott vastasi lesken puolesta esitti hän oikeudelle valtakirjansa:

»Uppå äncians wägnar instellte sig Procuratoren Sig:r Jacob Skott och där näst inlagdhe fullmacht af den 11 innewarande hujus...»

Tämän jälkeen Skott tiedusteli vastapuolelta, suostuiko tämä siihen, että tuomarina jutussa istui hänen päämiehensä sukulainen ja että hän oli jutussa asiamiehenä. Nimismies hyväksyi tuomarin ja asiamiehen, koska kyseessä oli siviiliasia (emedan denne är en civil saak), ja muutoinkin hän ilmoitti vastavaansa jutusta loppuun asti. Se, minkä vuoksi Skott pyysi itselleen hyväksymistä, jää epäselväksi.

Sama nimismies syytti sittemmin kirkkoherraa perusteettomasta naimalupauksesta. Kirkkoherran puolesta, tosin tämän läsnäollessa, vastasi Kokkolan prokuraattoriksi merkitty Jacob Skott:

»På H:r Kyrckioheerdens wägnar, doch i dess närwaro, anbödh sigh Gamla Carleby Procuratoren Sig:r Jacob Skott att swara i saaken, effter som han och der till medelst skriffteligh fullmacht af den 11 aug. inne-

⁹¹ Kalajoki 1692 rr 29:46-47.

⁹² Kalajoki 1692 rr 29:63.

⁹³ Kalajoki 1692 rr 29:106.

⁹⁴ Valtakirjalla.

⁹⁵ Kalajoki 1693 rr 30:313.

⁹⁶ Valtakirjalla.

⁹⁷ Kalajoki 1694 rr 31:214.

⁹⁸ Kalajoki 1694 rr 31:218.

⁹⁹ Valtakirjalla.

¹⁰⁰ Kalajoki 1694 rr 31:222.

warande åhr är auctoricerad, begärandes communication af Ilkens skriffth.»

Tällä kertaa nimismies vastusti jyrkästi Skottin esiintymistä. Kyse oli rikosasiasta, ja Skott oli irtolainen ja loinen, jolla ei ollut pysyvää asuntoa tai kotia maalla eikä kaupungissa:

»Men Ilken wille icke attendera honom för någon fullmächtig härutinnan, effter som l' å saaken intenderas criminalitet, warandes han 2' een löösdrifware och huusman, som hwarken på landet eller i staden hafwa något wisst tillhåldh, anhållandes att der öfwer först resolveras måtte.»

Skott piti väitteitä kunnianloukkauksena ja ilmoitti voivansa osoittaa, että hän oli valantehnyt porvari ja hänellä oli oma talo (gårdh). Eräiden onnettomuuksien¹⁰¹ seurauksena hän kuitenkin nyt välillä oleskeli maaseudulla — ja ilmeisesti osaksi niistä johtuen harjoitti asianajoa:

»Hwar emoot Skotten höll honom för een ähreskiämnare in till dess han bewijser honom wara een huusman, förmodandes sigh medh åthskillige documenter wara een borgare i staden, der han giordt eedh och sin egen gårdh äger, fast han af tillslagne olyckor kommit af sig och nu på landet sitt tillhåldh ibland hafwer.»

Tuomioistuini ei ottanut nimenomaista kantaa tuohon keskusteluun. Sen sijaan kun asian käsittely seuraavana päivänä jatkui, jääväsi tuomari itsensä. Perusteeksi hän ilmoitti, että hän oli kirkkoherran sukulainen, ja että hänen isä- ja velivainajallaan oli ollut vihamielinen suhde kyseiseen nimismieheen. Ilken ei ollut myöskään selvästi ilmoittanut hyväksyvänsä häntä tuomitsemaan asiassa. Asianosaisia kehoitettiin hankkimaan joku puolueeton tuomari.

On totta, että vuonna 1685 Kalajoen käräjillä tavataan *porvari* Jacob Skott¹⁰². Hän oli siellä kokkolalaisen kauppiaan Daniel Boehmöllerin asiamiehenä vaatimassa vakuuksia talonpojilta olleille saataville.¹⁰³ Runsaat kymme-

¹⁰¹ Ilmeisesti taloudellisten.

¹⁰² Kokkolan kaupungin historiasta käy ilmi, että Skätte oli saanut porvarioikeudet jo vuonna 1666. Kuusi vuotta myöhemmin hän oli kuitenkin muuttanut Kalajoelle nimismieheksi, mutta pidättänyt itselleen oikeuden saada muuttaa takaisin kaupunkiin. Kalajoella hän oli joutunut riitaan papiston kanssa, minkä vuoksi hän haki uudelleen porvarioikeuksia. Vasta monien todistusten ja toimenpiteiden jälkeen hän sai ne. Samasta yhteydestä käy ilmi, että vuonna 1688 hän halusi muuttaa jälleen kaupungista väittäen, ettei voinut siellä ansaita elatustaan. Lopuksi mainittiin tuo Skätte erityisen riitaisana miehenä, Kokkolan kaupungin historia I, s. 83.

¹⁰³ Kalajoki 1685 rr 22:222.

nen vuotta myöhemmin tuo samainen Skott sitten harjoitti laajemmin asianajoa ja sai siitä toimeentulonsa. Se, että hänestä käytettiin nimitystä *procurator ei* kuitenkin käsittääkseni viittaa minkään erityisen *ammattikunnan syntymiseen Kokkolaan* tai lähiseudulle — toisin kuin oli laita Turussa. Asianajan ammattinimikkeen laajempi käyttö alkoi juuri 1600-luvun parilla viimeisellä kymmenellä. Skott oli prokuraattori edellä mainitussa parissa jutussa luultavasti omasta ilmoituksestaan tai pöytäkirjaajan merkinnästä. Mikään tuskin erotti häntä esimerkiksi edellä mainitusta Johan Knuttson Pihlmanista.

Ainoan Pohjois-Pohjanmaalla advokaatiksi merkityn ja vain kerran kyseisen alueen käräjille saapuneen Daniel Höjerin tilanne oli toinen. Kalajoen käräjille saapui paronin ja asessorin Axel Rosenhanen valtuutettu, asianajaja (advocat) Daniel Höjer, joka kehotti rahvasta ja lautamiehiä kuuliaisesti ottamaan huomioon tarkastuksen (ransakning) joka tultaisiin tekemään pitäjän ja vapaaherran välillä. Kun päämies oli asessori, niin asiamies oli hyvin suurella todennäköisyydellä *hovioikeuden auktorisoitu asianajaja*, advokaatti. Vähemmän todennäköistä on, että kyseessä oli mainitun aatelismiehen asiainhoitajan asemassa ollut henkilö. Eroa näiden kahden advokaatti-tyypin välillä kyseisellä vuosisadalla tosin voidaan usein pitää melko pienenä.¹⁰⁴

Pohjois-Pohjanmaan tuomiokirjasta kerätyt valtuutusjutut vahvistavat aiemmin syntynyttä kuvaa ammattimaisen asianajon synnystä. Voidaan sanoa, että jo vuosisadan puolivälissä eräät henkilöt muutoin kuin satunnaisesti ja palkkiota vastaan hoitivat tuomioistuimissa kansalaisten oikeusjuttuja. Nämä asiamiehet kuitenkin yleensä *tulivat käräjille lähiseudun kaupungeista ja edustivat* siellä kaupunkilaisia päämiehiään, tavallisesti *kauppaporvareita*, ennen muuta saamisoikeuksia koskeneissa jutuissa.

Vuosisadan lopulla on havaittavissa tällaisten asiamiesten hoitamien juttujen osuuden kasvua ja ehkä jopa jonkinlaista juttujen keskittymistä aikaisempaa pienemmälle joukolle asiamiehiä. Nämä myös aikaisempaa selvemmin saivat pääasiallisen elantonsa asianajosta. Muualla kuin pääkaupungissa

¹⁰⁴ Mainittakoon vielä, että Oulun raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa tavataan vain yksi prokuraattoriksi mainittu asiamies. Hän oli Johan Kello, joka oli laatinut erään oikeudelle jätetyn asiakirjan. Sen sisällöstä keskusteltaessa kävi ilmi, että tuo prokuraattori oli Tukholmasta. Alunperin tämä oli Suomesta ja asui suomalaisen seurakunnan kappalaisen luona, Oulun RO 17.8.1686. Raastuvanoikeuden pöytäkirjat on käyty läpi vuosilta 1666, 1686 ja 1696, eikä niissä tavata merkkejä erityisestä asianajajakunnasta. Vuodelta 1686 löytyy merkintä, jossa kielletään Hans Snellman-nimistä henkilöä toimimasta asianajajana: »Hans Snellman förbjödz att låta bruka sigh till någon Advocat här i staden emedhan hans person är Rätten obekänt, som i ett eller annat ej gifwas wittsordh», Oulun RO 16.6.1686.

Turussa ei tarkasteluaikana mitä ilmeisimmin kuitenkaan ollut *auktorisoitua*¹⁰⁵ *asianajajakuntaa*, prokuraattoreita tai advokaatteja. Oli myös mahdollista, että kaupunkien *notaarit ja raatimiehet sivutoimenaan* esiintyivät asianajotehtävissä. Paikallinen virkakunta, kuten nimismiehet, saattoi ottaa hoitoonsa asianosaisten riitoja, mutta yleensä tuo toiminta tapahtui tavalla tai toisella virkatehtävien nojalla.

4. VALTUUTETUT TURUN RAASTUVANOIKEUDESSA VUOSINA 1647-1657

4.1. Yleistä oikeudenkäyntivaltuutettujen käytöstä

Aluksi tarkastellaan valtuutetun käyttöä Turun raastuvanoikeudessa sellaisena kuin se ilmenee vuosina 1647-1657 pidetyissä pöytäkirjoissa. Heti on syytä todeta, että kuva on kokonaan toinen kuin edellä käsiteltyjen maaseutupaikkakuntien kohdalla. Silmiinpistävää on *valtuutettujen lukumäärän alhaisuus suhteessa valtuutustapausten lukumäärään*. Oikeuteen tulivat toistuvasti samat asiamiehet, mikä seikka jo sellaisenaan viittaa (*ammattimaiseen*) *asianajoon*. Esimerkiksi vuoden 1647 tuomiokirjasta¹ voidaan havaita, että vaikka edustajan välityksellä hoidettuja juttuja oli pöytäkirjattu melko runsaasti (83), niin valtuusmiesten lukumäärä oli alhainen.²

Ison osan asioista hoiti *viisi asiamiestä* Jacob Wilstadius, Olaus Olaj Carolstadius, Swen Hansson Kalliander, Daniel Berelius ja Lars Palicka. Heidän hoidettavinaan oli yhteensä 30 asiaa. Kaksi ensin mainittua olivat asiamiehen tehtävissä kaikkina nyt kyseessä olevina vuosina. Myös Swen Hansson Kalliander toimi pitkään. Hänet tavataan pöytäkirjoissa vuoteen 1653 saakka. Heidän lisäksi on tarkastelujakson oikeudenkäyntiasiamiehistä mainittava Ingewald Hansson (vuosilta 1648-1655), Jacob Erichsson (1651-1657), Samuel Nils-

¹⁰⁵ Tietyt pätevyysvaatimukset täyttäneestä puhumattakaan.

¹ Johon on sidottu myös loppuvuosi 1646.

² Edellisen vuosikymmenen pöytäkirjoista voidaan todeta kolmen asiamiehen hoitaneen muutoin kuin satunnaisesti asioita oikeudessa. Esimerkiksi vuonna 1635 esiintyi Hartwich Wölich neljän, Anders Simonsson kuuden ja Sander Watsson kolmen jutun asiamiehenä. Muutoin valtuutetut esiintyivät mainittuna vuonna kukin vain yhdessä jutussa tai asemansa nojalla. Hartwich Wölich tavataan raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa jo vuonna 1632. 1620-luvun pöytäkirjoissa ei vastaavaa toimeksantojen kasaantumista havaita.

son (1651-1655) ja Olaus Bothvidi (1654-1657). Lars Palicka tavataan vain vuoden 1647 pöytäkirjassa ja David Berelius vuosina 1647-1648.³

Vuosien 1649 ja 1650 pöytäkirjoja selailtaessa, havaitaan oikeudenkäyntiasioiden hoitamisen keskittyneen lähes kokonaan kolmen asiamiehen eli Jacob Wilstadiuksen, Swen Hansson Kallianderin ja Olaus Olaj Carolstadiuksen varaan. Vuosina 1651 ja 1653 esiintyivät heidän lisäksi muutamassa juttussa Jacob Erichsson ja Samuel Nilsson. Kun vuonna 1654 valtuutetut hoitivat yhteensä 52 juttua, hoiti Wilstadius niistä seitsemän, Samuel Nilsson viisi ja edellisenä vuonna asianajotoimintansa aloittanut Olaus Bothvidi kolme.

Vaikka samat miehet jatkuvasti hoitivat kansalaisten oikeusjuttuja, *ei* heitä yleensä mainittu minkäänlaisella *ammattia tai arvoa osoittaneella määreellä*. Pöytäkirjaan oli merkitty vain valtuusmiehen nimi tai merkintä xx:n *valtuutettu* (fullmechtig). Joskus nimen edessä saattoi olla maininta lähetetty (uthskickade), joka kuvasi juridisesti toisenlaista päämiehen ja edustajan suhdetta kuin sana valtuutettu. Jonkinlaista kehitystä ehkä on havaittavissa siihen suuntaan, että merkintä edustajan toiminnasta nimenomaan valtuutettuna alkoi olla aikaisempaa useammin asiamiehen nimen edessä⁴. Kukin edellä luetelluista asiamiehistä on jäljempänä lyhyen käsittelyn kohteena. Heidän toimintaansa ei käsitellä systemaattisesti, vaan niin, että jokaisen kohdalla pyritään ottamaan esille kysymyksiä, jotka yleisemminkin kertovat jotain tuolloisesta asianajosta.

4.2. Ammattimaisesti asiamiestehtävissä toimineet henkilöt

4.2.1. Jacob Wilstadius

Ahkerimmin raastuvanoikeuden istunnoissa esiintyi Jacob Wilstadius. Esimerkiksi vuoden 1647 tuomiokirjassa hänet mainittiin 13 jutun asiamiehenä.⁵ Seuraavana vuonna hän tosin hoiti vain kaksi juttua, mutta vielä vuonna 1653 nii-

³ Toinen huomiota herättävä seikka oli se, että myös päämiesten lukumäärä oli pienehkö suhteessa valtuutusjuttujen kokonaismäärään. Ennen muuta saamisoikeuksia koskevat oikeudenkäynnit keskittyivät melko pienen henkilöryhmän ympärille (esim. kauppias Wolle ja ruukinomistaja Thorwöste).

⁴ Tämä tosin voi olla puhtaasti pöytäkirjaamiseen liittynyt seikka.

⁵ Turun RO 26.10.1646 s. 15, 9.11.1646 s. 47, 14.11.1646 s. 48-49, 21.11.1646 s. 56, 25.11.1646 s. 60, sama s. 68, 26.11.1646 s. 77, 6.2.1647 s. 112-117, 13.3.1647 s. 157, 5.5.1647 s. 284, 12.7.1647 s. 377, 8.11.1647 s. 425 ja sama s. 425-26. Jatkossa merkintä »Turun RO» jätetään viitteistä pois. Jutut on poimittu Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjoista, ellei muuta mainita.

tä oli 12. Tämä oli noin viidesosa kaikista valtuutettujen kyseisenä vuonna ajamista asioista.

Pöytäkirjaan hänestä oli yleensä merkitty vain, että hän oli päämiehensä *valtuutettu* (fullmächtig). 1640-luvun vuosina hänet oli saatettu pöytäkirjata myös pelkällä nimellään. Tällöin hänen asemansa oikeudenkäyntiasiamiehenä ilmeni muista seikoista. Vuonna 1647 käsiteltiin raastuvanoikeudessa velkajuttua, jossa kauppias Hans Stockman vaati velkasaatavia Rosenschmitin leskeltä Margareta Wirtenbergiltä. Tuolloin Wilstadius oli pöytäkirjattu lesken valtuutettuna:

»...Fru Margareta Wirtenbergs fullmechtige Jacobus Wilstadius begiärade det een Räckningh motte inläggias...»⁶

Toinen tyypillinen merkintä löytyy saman vuoden pöytäkirjasta marraskuun 8 päivältä:

»Jacobus Wilstadius begiärade nu opå sina principalers Adrian Pijsmans i Lübeck och Erich Mattsons i Stockholm wegnar att det måtte skee een ändskap uthi saken medh sal. Steen Christerssons egendoom, ...»⁷

Vuonna 1657 hän yleensä oli päämiehensä valtuutettu, mutta *kerran* hänet oli kirjattu ammattinimikkeellä *procurator*. Kysymyksessä oli ikkunan paikkaa koskenut riita, jossa Wilstadius toimi Casper Hörick-nimisen porvarin asiamiehenä.⁸ Hänen esiintymisensä tai itse asia eivät kuitenkaan mitenkään poikenneet muista yhteyksistä.

Jos tarkastellaan Wilstadiuksen *päämiehiä* ja hänen hoitamiaan *asioita*, voidaan havaita, että hän esimerkiksi vuonna 1649 edusti kuolleen Steen Christerssonin velkojia pesänselvitykseen liittyneessä oikeudenkäynnissä⁹, asianomistajaa Jonas Qwastia tämän veljen tappoa koskeneessa jutussa¹⁰, aatelisrouva Hekla Claesdotteria¹¹ velkajutussa¹², ja tukholmalaista porvaria Robert Rindtiä kahdessa saatavan perimistä ja ulosmittaamista koskeneessa jutussa.¹³ Neljää vuotta myöhemmin Wilstadius Hieronymus Papen asiamiehenä huudatti vakuudeksi saadun velallisen osuuden Kirkkokadulla sijainnee-

⁶ 6.2.1647, s. 112-117.

⁷ 8.11.1647, s. 79.

⁸ 21.11.1657, s. 236-243.

⁹ 11.7.1649, s. 251.

¹⁰ 5.9.1649, s. 274 ja 7.9.1649, s. 288.

¹¹ Jota oli edustanut aiemminkin.

¹² 14.11.1649, s. 372-375.

¹³ 11.7.1649, s. 251 ja 1.10.1649, s. 319.

seen taloon (gårdh)¹⁴, professorin asiamiehenä vaati itselleen taloa, josta kauppahinta oli maksamatta ja jota saamamies oli jo luovuttamassa kolmannelle¹⁵, pormestarin asiamiehenä vaati saamisoikeuden turvaamista¹⁶, maaherran ja Jacob Feiffen valtuuttamana huudatti velasta pantatun tilan¹⁷, viimeksi mainitun päämiehen puolesta esiintyi kauppasaatavia koskeneissa jutuissa¹⁸, faktorin asiamiehenä pyysi lykkäystä velkajutussa laskujen selvittämiseksi¹⁹, tukholmalaisen porvarin asiamiehenä peri kauppasaatavia kauppias Anders Mertheniltä²⁰ ja kamreeri (cammeraren) Johan Ottessonin perillisten asiamiehenä vaati maksua (postpenningar) kauppias Jacob Wollen leskeltä.²¹

Päämiehet vaihtelivat siis *aatelistosta oppineisiin säätyläisiin ja kauppaporvareihin*. Toimeksiantajien *enemmistö* tuli kuitenkin *viimeisestä* ryhmästä, ja valtaosa toimeksiantoista koski *saatavien perintää*.²² Wilstadius tuli oikeuteen myös asianosaisen asemassa. Esimerkiksi vuonna 1653 hän pyysi oikeutta asiakirjan pidättämiseen. Mitä ilmeisimmin kyse oli asianajossa syntyneen palkkiosaamisen turvaamisesta:

»Jacobus Wilstadius angaf nu det han een skuldh af Longholms arfvingar hade at fordra, och emädan han een deras skriffth innehade, dy begiärade han den få behålla så lenge och in till des de honom con-
tanterat och betalt hade; Hwilket honom bewilliades.»²³

Se, että hän myös eräissä muissa velkajutuissa esiintyi kantajana, johtui hyvin todennäköisesti hänen asianajotoiminnastaan.²⁴

4.2.2. Olaus Olaj Carolstadius

Yhdeksässä jutussa vuonna 1647 tuli oikeuteen Olaus Olaj, joka välillä mai-

¹⁴ Kolmeen kertaan 14.2.1653, s. 12, 13.6.1653, s. 185 ja 4.7.1653, s. 196.

¹⁵ 25.4.1653, s. 104 ja 23.5.1653, s. 129-131.

¹⁶ 30.4.1653, s. 106.

¹⁷ 25.4.1653, s. 103, 2.5.1653, s. 108 ja 9.5.1653, s. 19.

¹⁸ 23.5.1653, s. 133-139 ja 135-145 ja 9.7.1653, s. 198.

¹⁹ 13.6.1653, s. 186.

²⁰ 5.11.1653, s. 264.

²¹ 14.12.1653, s. 318-321.

²² Raevuorelta peräisin olevan tiedon mukaan Wilstadius toimi asianajotehtävissä sekä raastuvanoikeudessa että hovioikeudessa aina vuoteen 1656, kunnes hänet seuraavana vuonna nimitettiin pormestariksi Vaasaan. Siellä hän kuoli vuonna 1688, Raevuori 1949, s. 152. Edellä esitetystä kuitenkin käy ilmi, että vielä vuoden 1657 marraskuussakin Wilstadius esiintyi oikeudenkäyntiasiamiehenä, jopa prokuraattoriksi mainittuna.

²³ 14.2.1653, s. 12.

²⁴ Esim. 2.5.1653 hän huudatti pantiksi saamiaan esineitä, s. 103.

nittiin sukunimellä Carolstadius (Carlstadius).²⁵ Muina vuosina hänen hoitamiensa juttujen määrä vaihteli kolmesta kuuteen. Esimerkiksi vuonna 1649 hän esiintyi raastuvanoikeuden istunnossa kauppias Frans Stockmanin puolesta perimässä saatavaa²⁶, erään toisen valtuutetun sijaisena perimässä lyypekkiläisen kommissiaatavia²⁷, kauppias Johan Sågerin puolesta perimässä saatavia²⁸, seppä Siegfredin puolesta kunnianloukkausasiassa²⁹, maalari Jöranin valtuutettuna valittamassa kemnerinoikeuden velkajutun ratkaisusta³⁰, sotakamreeri (krigscammeraren) Abraham Stenssonin puolesta vaatimassa lainojen takaisinmaksua³¹ sekä entisen rykmentinkirjurin Israel Nilssonin puolesta selvittämässä suoritusten kanton liittyneitä epäselvyyksiä.³² Jutuista neljä oli tullut raastuvanoikeuteen muutoksenhaun kautta. Vuonna 1657 hänen hoitamansa viisi juttua olivat paljolti edellisen kaltaisia, erilaisia kaupunkilaisten keskinäiseen *velaksiantoon liittyneitä riitaisuuksia*.³³

Muuta tietoa hänen ammatistaan tai statuksestaan ei alkuvuosina ole pöytäkirjaan merkitty kuin tuo tutuksi käynyt *valtuutettu* (fullmechtig, fullmächtig, fullmechtigh). Kun hän 6.2.1647 ratkaistussa jutussa edusti Frans Stockmania, oli hänet merkitty Stockmanin valtuusmieheksi, joka valtuutuksensa nojalla lausui asiassa kirjallisesti:

»Acta emellan Frans Stockman och sahl. Rosenschmitts fru. Den 30 Octob nästförledne företrädde Frans Stockmans fullmechtigh Olaus Olaj Carolstadius och effter sin fullmachts insinuation skriffteligen androgh beswär emoth sal. Jöns Rosenschmitts änckia...»

Vuonna 1653 ratkaistiin kemnerinoikeudesta tullut velkajuttu, jonka selostuksessa oli tyypillinen merkintä:

»...appellerade saak ifr. Chiämners Cammaren emellan Inspectorens Hans Wargs fullmechtig Olaum Carolstadium kiärande och Peter Thorwöstens fullmechtig Ingewaldh Hansson swarade, angående den gielden som de ähre strijldige om...»³⁴

²⁵ 8.1.1647, s. 96, 6.2.1647, s. 112, 17.2.1647, s. 133, 15.3.1647, s. 161, 27.3.1647, s. 190, 5.4.1647, s. 240, 10.4.1647, s. 251, 254 ja 256-257.

²⁶ 22.1.1649, s. 6.

²⁷ 14.2.1649, s. 20 ja 17.2.1649, s. 25.

²⁸ 27.6.1649, s. 229-236.

²⁹ 10.11.1649, s. 363-368.

³⁰ 19.9.1649, s. 299.

³¹ 1.10.1649, s. 319 ja 29.10.1647, s. 355-358.

³² 24.11.1649, s. 401-413.

³³ Virheellinen näin ollen on se Rannan tieto, että Carolstadius olisi hoitanut turkulaisten asioita vuosina 1643-1653, Ranta 1975 II, s. 703.

³⁴ 11.7.1953, s. 207-210.

Rannalta on tieto, että Car(o)lstadius oli värmlantilainen, joka 1640-luvulla oli opiskellut Turun Akatemiassa. Turkulaisena hänet oli kuitenkin merkitty kaupungin henkikirjaan vuonna 1656. Vuonna 1657, eli samana vuonna kuin Wilstadius, mainittiin Carolstadiuskin *kerran prokuraattorina* (procurator). Tuolloin hän avusti tappeluun joutunutta pohjalaista opiskelijaa.³⁵

4.2.3. Swen Hansson Kalliander

Ylivoimaisesti eniten vuonna 1648 oikeudessa esiintyi Swen(o) Hansson Kalliander³⁶. Tuolloin hän hoiti yhteensä 11 asiaa.³⁷ Pöytäkirjaan oli yleensä merkitty joko hänen toimineen päämiehensä puolesta (wegnar)³⁸ tai vielä useammin tämän *valtuutettuna* (fullmechtig). Hänen asiakaskuntansa ja heidän riitansa eivät mitenkään poikenneet aikaisemmin mainittujen asiamiesten kohdalla lausutuista. Vuonna 1649 hän edusti asesoria talonvuokraa koskeneessa riidassa³⁹, Jöran Mattsonia veljesten perintöriidassa⁴⁰, kauppias Anders Martenia (Mertheniä) kemnerinoikeuden velkajutussa antaman ratkaisun täytäntöönpanossa⁴¹ ja viinin kauppiaan liittyneessä riidassa⁴², Jochim Wittfootia ruiskauppaa koskeneessa jutussa⁴³, Jochen Fockea valittamassa keltotoman viinin tuontia koskeneesta kemnerinoikeuden ratkaisusta⁴⁴, Jochim Timeä takausjutussa⁴⁵, leskirouvaa kauppasaatavia perimässä⁴⁶, kauppias Albert Rosskampia viljaparselia koskeneessa jutussa⁴⁷, Hans Krejarea rykmen-

³⁵ Ensimmäisen kemnerinoikeudessa ja sitten raastuvanoikeudessa, 5.12.1657, s. 278-291. Vuodelta 1647 on merkintä, josta käy ilmi, että hän oli professori Michail Wexoniuksen veli, 17.2.1647, s. 133.

³⁶ Hänen virallinen nimensä lienee ollut Sveno Johannis Kalliander. Tässä, kuten muiden yhteyksissä, käytetään kuitenkin raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa käytettyä kirjoitustapaa.

³⁷ 29.1.1648, s. 6, 7 ja 8, 31.1.1648, s. 11, 29.4.1648, s. 118-121, 13.6.1648, s. 146, 15.7.1648, s. 166 ja 170-171, 14.8.1648, s. 183, 21.10.1648, s. 237 ja 2.12.1648, s. 291.

³⁸ Esim. erään kemnerinoikeudesta tulleen asian selostus alkoi: » Anno 1646 den 26 septemb. inlade Swen Johansson Kalliander opå Sal Assessorens M. Nils Liurenij Arffwingars wegnar een Kiämnärs Rättens doom...», 2.11.1646, s. 43.

³⁹ 23.4.1649, s. 132-143.

⁴⁰ 25.4.1649, s. 149-152.

⁴¹ 2.5.1649, s. 156 ja 13.6.1649, s. 209-210.

⁴² 24.11.1649, s. 387-388.

⁴³ 19.9.1649, s. 306-314.

⁴⁴ 13.10.1649, s. 331-332.

⁴⁵ 14.11.1649, s. 370, uthskickade.

⁴⁶ 24.11.1649, s. 398-400.

⁴⁷ 21.7.1649, s. 262-264.

tille kannettuja suorituksia koskeneita epäselvyyksiä selvittämässä⁴⁸ sekä Jacob Parman lapsia perintöasiassa.⁴⁹

Kyseisestä tuomiokirjasta⁵⁰ käy lisäksi ilmi, että Swen Hanssonia syytettiin oikeuden halventamisesta. Siinä yhteydessä myös *ensimmäistä kertaa* tämän ajanjakson pöytäkirjoissa valtuusmiestä kutsuttiin *prokuraattorin (procurator) nimikkeellä*. Sven Hanssonin todettiin olleen *Anders Martenin prokuraattori*, joka oli 24.11.1649 käsitellyssä viinin kauppaa koskeneessa jutussa käyttänyt kirjelmässään sopimatonta kieltä ja ollut epäkohtelias vastapuolelle:

»Stads Fiscalen Erich Nilsson kärde nu till Anders Martens procurator Swen Hansson för dhe obegwemne ordh och ohöflighet som han hade bruchadt uthi sin Inlaga emot Peter Facht, begiärande: dhett han derföre motte straffadt warda,....»

Asiamiehen selitettyä asiaa omalta kannaltaan päätettiin hänelle tällä kertaa antaa tuo teko anteeksi (han förskontes för dhenne gångh), kunhan hän vain maksoi yhden hopeatalerin köyhänapua (i fattigebössan).

Swen Hansson Kallianderin mainitseminen prokuraattorina tässä yhteydessä selittynee sillä, että termi prokuraattori kertoo asiallisesti enemmän kuin valtuutettu. Viimeksi mainittu kuvasi lähinnä asiamiehen suhdetta päämieheen, prokuraattori ehkä ennen kaikkea hänen *suhdettaan tuomioistuimeen*. Raastuvanoikeus *valvoi* prokuraattoria, ja saattoi ryhtyä häneen kohdistuneisiin kurinpitotoimiin. Vuoden 1651 pöytäkirjastakin havaitaan, että Swen Hanssonin asianajotoimintaa valvottiin: häntä kiellettiin harjoittamasta asianajoa.

Kielto määrättiin maaliskuussa ja koskemaan hänen esiintymistään sekä kemnerin- että raastuvanoikeudessa.⁵¹ Swen Hansson vei asian hovioikeuteen. Toukokuussa sen antama ratkaisu merkittiin tiedoksi raastuvanoikeuden pöytäkirjaan. Hänen sallittiin harjoittaa asianajoa ehdolla, että asiamies käyttäytyi kohteliaasti:

»Då wardt Swen Hansson effter den högl. Kongl. hoffrättens permission åter loffgividts att bruka sitt procuratores ämbete med condition att han medh all höfflighet skall ställa sigh emoth Rätten ...»⁵²

Kaikesta päätellen on termi procurator jo nyt puheena olevana ajanjaksona kuvannut henkilön *ammattia*. Prokuraattorit olivat niitä, jotka palkkiota

⁴⁸ 24.11.1649, s. 401-413.

⁴⁹ 11.12.1649, s. 439-442.

⁵⁰ 28.11.1649, s. 418-419.

⁵¹ 8.3.1651, s. 92. Kielto liittyi ilmeisesti johonkin riitaan hänen ja Sander Mattsonin välillä.

⁵² 7.5.1651, s. 174.

vastaan harjoittivat erityistä asianajajan tointa (*procurators ämbete*). Se ei kuitenkaan ollut moderni ammatti, vaan enemmänkin julkisoikeudellinen toimi. Tyypillisintä sille lienee ollut juuri tuomioistuimen harjoittama valvonta. Lopullisen muotonsa tuolloinen prokuraattorin ammatti sai vasta 1600-luvun viimeisillä kymmenillä.

Mitä sitten Sven Kallianderin henkilöön tulee, niin oli hän itägoöttalaisen kirkkoherran poika ja kirjoittautunut akatemiaan vuosina 1642-1643. Siellä hän oli ollut opiskelijana vuoteen 1648. Näin ollen hänen ja Olaus Olaj Carolstadiuksen toiminta edusti aluksi itse asiassa ylioppilaiden asianajoa. Heille oikeudenkäyntiasioiden hoidosta tuli ammatti koko eliniäksi.⁵³

4.2.4. Ingewald Hansson

Vuonna 1648 ilmaantui pöytäkirjoihin uutena muutoin kuin vain satunnaisesti valtuusmiehenä toiminut Ingewald Hansson (Haxel). Tuolloin hän esiintyi oikeudessa eteläisen kauppakomppanian asiamiehen Peter Matssonin valtuuttamana laitonta tupakkakauppaa koskeneessa jutussa⁵⁴ sekä talon vuokraamista ja korjaamista koskeneessa asiassa.⁵⁵

Viittä vuotta myöhemmin on raastuvanoikeuden istunnossa pöytäkirjattu Ingewaldia koskenut toteamus, joka yleisemminkin kuvaa tuolloista prokuraattorikuntaa. Hänet vapautettiin laivamiesten ylläpitosuorituksista. Samalla todettiin hänen nauttivan *samoja vapauksia kuin muutkin prokuraattorit*:

»Ingewald Hansson förskontes nu för båtsmans penningarne och honom tilsades skola niuta den frijheet som andra procuratorer»⁵⁶

Merkitystä tuolla lainauksella on siinä, että se vahvistaa aiempaa käsitystä prokuraattoreista tietyn ammatin harjoittajina. Heillä, kuten muillakin tuolloisten ammattien harjoittajilla, oli tietyt oikeutensa ja velvollisuutensa. Mikään ei kuitenkaan viittaa siihen, että kyse vielä tuolloin olisi ollut mistään suljetusta ammattikunnasta. Ainakaan raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa ei ole merkintöjä asianajajien hyväksymisestä kyseiseen tehtävään tai asianajotoiminnan rajoituksista. Annettiinhan ensimmäinen asianajajien pätevyyteen puutunut Svean hovioikeuden ohjesääntökin vasta kolme vuotta puheena olevan päätöksen jälkeen, eli vuonna 1656.

⁵³ Nallinmaa-Luoto s. 18. Kolmas akatemiassa opiskellut ja asianajajan ammattiin pyryvästi ryhtynyt oli jäljempänä mainittava Olaus Bothvidi Wallenius, sama.

⁵⁴ 18.3.1648, s. 64.

⁵⁵ 22.3.1648, s. 72.

⁵⁶ 30.3.1653, s.83.

Ingewald Hanssonin asianajotoimintaa voidaan kuvata enemmänkin vuoden 1653 pöytäkirjamerkintöjen avulla. Tällöin hänen esiintymisensä oikeudessa oli *melko laajaa*. Pöytäkirjassa hänet mainittiin nimikkeillä valtuutettu (fullmächtig), lähetetty (uthskickade), palvelija ja valtuutettu (tienare och fullmächtig) sekä pelkällä nimellään. Hänen tuolloisista jutuistaan tiedetään, että hän esiintyi Christian Redingin asiamiehenä veneen karilleajon aiheuttaman vahingon korvaamisriidassa⁵⁷, amsterdamilaisen porvarin asiamiehenä kauppasaatavia perimässä⁵⁸ sekä ruukinomistajan Peter Thorwösten puolesta ensin lähetettynä kahdessa täytäntöönpanoasiassa⁵⁹, sitten valtuutettuna vaatimassa kemnerinoikeudesta muutoksenhakutietä tullessa asiassa siirtosaatavan maksua tarkastaja (inspektor) Hans Wargentinilta⁶⁰ ja lopuksi tämän palvelijana ja valtuutettuna hakemassa muutosta kauppasaatavaa koskeneeseen kemnerinoikeuden ratkaisuun.⁶¹

Itse asiassa vaikuttaa siltä kuin Ingewald Hansson olisikin ollut pysyvässä palvelussuhteessa Thorwösten. Vahvasti tähän viittaa maininta palvelijasta. Edellä käsitelty pöytäkirjamerkintä Ingewald Hanssonin prokuraattorin oikeudesta saattoi näin ollen liittyä juuri hänen asemansa epäselvyyteen. Oliko hän kyseisen ruukinomistajan palvelija vai ammattiasianajaja. Oikeus katsoi, että jälkimmäinen. Koko ajan hän näyttääkin esiintyneen oikeudessa Thorwösten asiamiehenä vapaaehtoisena valtuutuksen (fullmacht) nojalla tai sitten muutoin kuin prosessuaalisena edustajana, eli oikeuteen lähetettynä (uthskickade).

Esiintymistä oikeudessa monessa jutussa saman päämiehen puolesta voidaan tässä yhteydessä ehkä pitää ainoastaan seurauksena siitä, että tuolla päämiehellä oli paljon oikeudellisia asioita. Tavallista oli myös, että henkilö kääntyi saman oikeudenkäyntiasiamiehen puoleen tarvitessaan juridista apua.⁶² Jo tässä yhteydessä voidaan lisäksi mainita, että koko asianajalaitoksen olemassaolo tarkasteluajan Turussa näyttää olleen sidoksissa *muutaman varakkaan (valta)porvarin toimintaan kaupankäynnissä ja luotonannossa*. Raastuvan-oikeudessa käsiteltiin kaupunkilaisten keskinäisiä oikeussuhteita.⁶³ Porvariston suhteet ympäristön talonpoikiin, ennen muuta majamiessopimusten seu-

⁵⁷ 14.3.1653, s. 61-67.

⁵⁸ Esiintyi alkuperäisen asiamiehen sijaisena (substituerad fullmächtig) 2.4.1653, s. 85-89.

⁵⁹ 7.2.1653, s. 7-8 ja 8.6.1653, s. 18.

⁶⁰ 11.7.1653, s. 207-210.

⁶¹ 9.4.1653, s. 198-201.

⁶² Mikä pätee nykyäänkin.

⁶³ Oma merkityksensä oli myös kauppakontakteilla Lyypekkiin.

rauksena, käsiteltiin taas velallistalonpoikien kotipaikan käräjillä, kuten edellä jo on käynyt ilmi.

4.2.5. Samuel Nilsson

Samuel Nilsson mainitaan raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa vuodesta 1651 lähtien. Vuonna 1653 hän hoiti *viisi juttua*. Tuolloin hän esiintyi kuolinpesän velkojen puolesta pyytämässä saatavien turvaamista⁶⁴, Helsingin pormestarin Frans Stockmanin puolesta valittamassa kemnerioikeuden (siirto)velkaa koskeneesta ratkaisusta⁶⁵, lainlukijan Knut Knutssonin puolesta perimässä velkaa⁶⁶ ja ratsumestari von Qwantenin puolesta vastaamassa maksuvaatimukseen, joka koski Amsterdamista tuotua viiniä.⁶⁷

Yleensä hän oli pöytäkirjassa *valtuutettu* (fullmächtig). Vuonna 1655 Samuel Nilsson oli pari kertaa kirjattu *prokuraattorina* (procurator). Tuolloin hän ei kuitenkaan esiintynyt asiamiehen ominaisuudessa. Lorenz Gerdh huu-datti prokuraattorin hänelle pantiksi antaman hopeakannun. Luultavasti kyse oli rahalainen johdosta annetusta pantista:

»1 g. lät Lorenz Gerdh upbiuda een sölff kanna, som procuratoren Samuel Nilsson hoos honom pantsatt hade»⁶⁸

Lisäksi tarjottiin Samuelia prokuraattorin tittelillä todistajaksi opiskelijoiden metelöintiä koskeneessa jutussa.⁶⁹ Käsitteellä procurator kuvattiin noissa yhteyksissä selvästi hänen ammattiaan ja yhteiskunnallista statustaan. Valtuutussuhteen kohdalla tuota eräänlaista ammattinimikettä ei mitä todennäköisimmin käytetty siksi, että seikka oli notorinen ja/tai kävi ilmi olosuhteista. Prokuraattorit eivät myöskään vielä tuolloin muodostaneet mitään selkeää ryhmää. Esimerkiksi alioikeus- ja hovioikeusasianajajien erkaantuminen toisistaan näyttää ajoittuvan Turussa vasta paria vuosikymmentä myöhemmäksi.

Vuoden 1655 lopulla käy raastuvanoikeuden pöytäkirjasta ilmi, että Samuel Nilsson oli valittu *lainlukijaksi*. Tuolloin köyhien edusmies Gottfrederich Rosskamp muistutti sakoista, jotka entinen prokuraattori Samuel Nilsson oli hovioikeudessa velvoitettu maksamaan köyhille vuonna 1652. Ne olivat edel-

⁶⁴ Arrestia, 25.6.1653, s. 191.

⁶⁵ 2.10.1653, s. 247-253.

⁶⁶ »Obligatio»-saatavaa, 5.12.1653, s. 303-305.

⁶⁷ 14.12.1653, s. 331-333.

⁶⁸ 19.2.1655, s. 29, toinen kerta löytyy pöytäkirjan sivulta 43 ja kolmas sivulta 70.

⁶⁹ 10.6.1655, s. 113-114.

leen maksamatta.⁷⁰ Rosskamp ilmoitti, että Samuel oli nimitetty lainlukijaksi ja aikoi matkustaa pois kaupungista. Edusmies pyysi entisen prokuraattorin⁷¹ velvoittamista huolehtimaan sakkojen maksusta, ja oikeus antoi hänelle aikaa seuraavaan keskiviikkoon:

»...böter som för detta Procurator Samuel Nilsson war dömbd uthi den högl Kongl. Hoffrätt att erleggja till de fattige allredo A 1652, och effter såsom denne Samuel war blefwen lagläsare och wille reesa härifrån...»⁷²

4.2.6. Olaus Bothvidi Wallenius

Vuonna 1653 tavataan ensimmäisen kerran Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa myöhemmin ahkerasti oikeudessa esiintynyt Olaus Bothvidi (Wallenius). Hänethän mainittiin myös Ala-Satakunnan tuomiokirjassa. Hänen asioimisensa ammattimaisuus ilmenee muun muassa vuoden 1656 pöytäkirjaan tehdystä merkinnästä.⁷³ Samassa yhteydessä, kun velka vapautettiin turvaamistoimista, määrättiin Olaus Bothvidille tulleesta *asianajopalkkiosta* (procurator-löhn). Kantajat saivat suorituksen prokuraattorin palkkiota lukuunottamatta:

»Rådmannen Hans Plagman anhöll på sine och tullnären Welb Jacob Anderssons Gyllenskakas wägnar, att få arresten löös ... undantagandes 17 d:r kopp m:t som Olai Bothvidi för sin resterande procuratoris löhn dher af blefwe bewilliade.»

Ilmaisu tarkoittanee nimenomaan sitä palkkiota, joka asiamiehenä toimineelle suoritettiin korvauksena tehdystä työstä. Kiinnostavaa on termin löhn käyttö, mikä viittasi *korvaukseen suoritetusta työstä*. Silti se tuskin viittasi pysyvään työ- tai kannatussopimussuhteeseen asiamiehen ja hänen päämiehensä välillä. Oikeudenkäyntikuluista päättäminen oli 1650-luvulla raastuvanoikeudessa poikkeuksellista. Silti voidaan todeta, että jo tuolloin eräät asiamiehet selvästi ovat kantaneet toiminnastaan palkkiota (procurator-löhn/advocat-löhn).

Bothvidin valtuutusjutut eivät poikenneet hänen kollegoidensa hoitamis-

⁷⁰ Luultavasti ne olivat prokuraattorille kurinpitorangaistuksena tuomittuja sakkoja.

⁷¹ Ranta mainitsee hänet kaupungin neljäntenä asianajajana 1660-luvulla. Kolme muuta olivat Carlstadius, Kalliander ja Wallenius, Ranta 1975 II, s. 704. Tuon vuosikymmenen pöytäkirjat eivät nyt ole olleet tarkastelun kohteena, mutta saattoi tietenkin olla, että Samuel Nilsson edelleen hoiti asiamiehenä turkulaisten asioita.

⁷² 19.11.1655, s. 264-265.

⁷³ 10.5.1656, s. 116-117.

ta. Esimerkiksi vuonna 1657 voidaan niistä lyhyesti luetella seuraavaa: Jacob Wollen kuolinpesän velkojat ilmoittivat tilikirjan tuhoutumisesta⁷⁴, maaherran leski valitti kemnerinoikeuden velkatuomiosta⁷⁵, sukulaiset (kuolinpesän osakkaat) riitelivät talon korjaamisesta⁷⁶ ja Bertel Olofsson haki muutosta kemnerinoikeuden talletettujen rahojen katoamista koskeneeseen ratkaisuun.⁷⁷ Eräässä muussa yhteydessä kuin Olaus Bothvidin esiintyessä valtuutettuna, hänet mainittiin pöytäkirjassa opiskelijana, jolloin kuvattiin hänen arvoaan.⁷⁸

Olaus Bothvidi Wallenius oli smoolantilainen ja kirjoittautunut akatemiaan vuosina 1646-1647. Häntä, Carolstadiusta ja Kallianderia yhdistää kolme seikkaa. He olivat kaikki ruotsalaisia, opiskelleet akatemiassa ja toimineet käytännöllisesti katsoen koko ikänsä asianajotehtävissä.⁷⁹ Tämä lienee ollut heidän ainoa mahdollisuutensa hankkia toimeentulonsa Turussa, jonka henkikirjaan vuonna 1656 Carolstadius ja Kalliander oli kirjattu turkulaisina.

4.2.7. Jacob Erichsson

Ammattimaisesti harjoitti asianajoa ilmeisesti myös Jacob Erichsson, vaikkei häntä kertaakaan millään ammattinimikkeellä mainittu. Hän esiintyi vuonna 1653 *seitsemässä* jutussa.⁸⁰ Hän toimi kauppias Peter Technerin puolesta velkatuomion täytäntöönpanossa⁸¹, Henrich Schackin puolesta vapauttamassa saatavaa turvaamistoimista⁸², Philip Åhräpään puolesta tilan kaupasta aiheutunutta saatavaa koskeneessa jutussa⁸³, Pehr Swenssonin puolesta muun muassa tappelua koskeneessa jutussa⁸⁴, Daniel Henrichssonin puolesta tukku-kauppaan liittyneessä velka-asiassa⁸⁵, Arwedh Hornin entisen lampuotivoudin ja palvelijan Mats Matssonin puolesta perimässä suoritusta kemnerinoikeuden

⁷⁴ 25.6.1657, s. 114.

⁷⁵ 13.7.1657, s. 138-146.

⁷⁶ 13.7.1657, s. 149-160.

⁷⁷ 21.11.1657, s. 231-236.

⁷⁸ 5.12.1657, s. 292.

⁷⁹ Yleensä akatemiassa opiskelleille asianajotoimi oli vain eräs vaihe ennen tuomarin virkaan tai johonkin vastaavaan toimeen siirtymistä. Eräät akatemiassa opiskelleet rekrytoitiin puolestaan hovioikeuden asianajajakuntaan.

⁸⁰ Yhtä tapausta lukuunottamatta nimikkeellä *fullmächtig*.

⁸¹ 21.1.1653, s. 3.

⁸² 16.4.1653, s. 98.

⁸³ 25.5.1653, s. 178.

⁸⁴ 14.11.1653, s. 275-277.

⁸⁵ 14.11.1653, s. 277-282.

tuomitsemassa asiassa⁸⁶ ja Zacharias Axelssonin puolesta perimässä lainluki-jalta Samuel Nilssonilta kemnerinoikeuden tuomitsemaa saatavaa.⁸⁷

Neljää vuotta myöhemmin käy ilmi, että hän oli *kaupunginvouti* (stads-fougde). Tuolloin hän tuli oikeuteen viran puolesta (på Embetes wägnar) ja esiintyi kantajana laitonta kauppaa koskeneessa jutussa.⁸⁸ Mainittakoon tässä yhteydessä, että vuosisadan lopun valtuutusjuttuja tarkasteltaessa havaitaan, kuinka raastuvanoikeuden asianajajista usein tuli (muuta) kunnallisia toimenhaltijoita.

4.2.8. Muut ammattimaisesti oikeudessa esiintyneet valtuusmiehet

David Berelius tuli oikeuteen vuosina 1647 ja 1648 kumpanakin kahdessa jutussa. Kahden jutun asiamies vuonna 1647 oli myös *Lars Palicka*. *Jacob Mästertoun* esiintyi vuonna 1653 puolalaisen Thomas Qellentinin puolesta sijaisvaltuutettuna (substituerade) ensin velka-asian varsinaisessa käsittelyssä vastapuolenaan turkulainen kauppias Albert Roskamp⁸⁹ ja sitten sen täytäntöönpanossa.⁹⁰ Samana vuonna *Dettlef Friedrichsen* toimi asiamiehenä kahdessa eri jutussa perien amsterdamilaisen porvarien kauppasaatavia.⁹¹ Kyseinen valtuutettu oli luultavasti itsekkin ulkomaalainen, joko hollantilainen tai saksalainen. Hänen esiintymisensä Turun raastuvanoikeudessa, kuten ehkä myös Mästertounin, voitaneenkin katsoa aiheutuneen ennen muuta *päämiesten vieraspaikkakuntalaisuudesta*.

Vielä on syytä mainita *Erich Arfwedsson*, joka saapui oikeuteen 26.2. ja 11.7.1653 pyytämään saatavien täytäntöönpanoa aatelisrouvan Margareta Munckin edustajana.⁹² Hän ei ole kiinnostava niinkään asiamiestoiminnan mahdollisen ammattimaisuuden vuoksi, vaan siksi, että hän elokuussa mainittuna vuonna tuli *oikeuteen pyytämään mainetodistusta (testimonium)*. Hän saapui raastuvanoikeuden eteen ja pyysi todistusta, koska oli aikeissa muuttaa toiselle paikkakunnalle onneaan koettelemaan. Hän sai todistuksen.

Se mikä todistuksen sanamuoto oli, jää epäselväksi, samoin kuin se, tarikoittiko tuo hänen hoitamansa tehtävä (tienst) muutakin kuin joidenkin asiamiestehtävien hoitoa — luultavasti ei. Pöytäkirjamerkintä käsittääkseni kui-

⁸⁶ 5.12.1653, s. 300-303.

⁸⁷ 5.12.1653, s. 303-305.

⁸⁸ 6.7.1657, s. 126-134.

⁸⁹ 28.2.1653, s. 47-51.

⁹⁰ 16.4.1653, s. 97-98.

⁹¹ 2.4.1653, s. 85-89 ja 91 sekä 14.12.1653, s. 331-333.

⁹² s. 44 ja s. 203.

tenkin tukee edellisessä jaksossa esitettyä tulkintaa testimoniumista nimenomaan eräänlaisena mainetodistuksena sekä arviota asianajajien pätevyysvaatimuksista. Asiasta on kirjattu seuraavaa:

»Då företrädde Erich Arfwedsson och tienligen anhöll, det honom ett testimonium meddeles måtte, huru han sig här i Rätten uti sin tjenst förhållit hade, emädan han war sinnade att begifwa sig på een annan ort sin fortun och lycka wijdare att försökia, hwilket bleef honom meddelt widh innehold som conc. i copieboken fömäler.»⁹³

4.3. Asemavaltuutetut

Oman ryhmänsä prosessiedustajia olivat myös Turun raastuvanoikeudessa asemansa perusteella esiintyneet henkilöt. Esimerkiksi vuonna 1647 tuli kahdeksassa jutussa oikeuteen *palvelija isäntänsä puolesta*. Palvelija (tienare) toimi oikeudessa mitä ilmeisimmin ilman valtakirjaa *varakkaiden porvarien*, esimerkiksi Peter Thorwösten, tai eräiden *virkamiehiksi katsottavien henkilöiden*, esimerkiksi tarkastajan (inspectoren) Thomas Thomanssonin, puolesta.⁹⁴ Kuten maaseudunkin alioikeuksissa lähettivät *aateliset* oikeuteen palvelijoidensa⁹⁵ lisäksi asiainhoitajansa⁹⁶ tai voutinsa.⁹⁷

Oman joukkonsa, mutta asemavaltuutettuihin verrattavissa, olivat *sukulaisuussuhteen nojalla* toisen puolesta oikeudessa esiintyneet henkilöt. Näitä tapauksia ei kuitenkaan ollut monta. Esimerkiksi vuonna 1647 vävy esiintyi oikeudessa appensa puolesta kerran⁹⁸ ja anoppinsa puolesta kerran.⁹⁹ Appi edusti vävyään myös kerran.¹⁰⁰ Samoin kuin maaseudulla saattoi alempi sotilashenkilö esiintyä oikeudenkäynnissä ylemmän puolesta¹⁰¹ tai kemneri toimia pormestarin puolesta tappelua koskeneessa asiassa¹⁰², kappalainen piispan puolesta ilmoittaen lapsenmurhasta¹⁰³, kirjanpitäjä presidentti Kurjen puolesta¹⁰⁴ ja kaupunginviskaali pormestarin puolesta kunnianloukkasasiassa.¹⁰⁵

⁹³ 4.8.1653, s. 220.

⁹⁴ 27.3.1647, s. 191 ja 12.7.1653, s. 326.

⁹⁵ 5.4.1647, s. 243-246.

⁹⁶ Esim. 26.10.1646, s. 22.

⁹⁷ 22.9.1647, s. 393.

⁹⁸ 27.9.1647, s. 395.

⁹⁹ 13.9.1647, s. 388.

¹⁰⁰ 27.9.1647, s. 398-402.

¹⁰¹ 11.4.1648, s. 105.

¹⁰² 21.2.1649, s. 50-62.

¹⁰³ 23.2.1649 s. 711.

¹⁰⁴ 2.5.1649, s. 158-172.

¹⁰⁵ 24.11.1649, s. 389-395.

Aateliston asioissa oikeuteen saapuneilla *kirjanpitäjillä oli erityisasemansa* kuten muillakin aatelistoon palvelussuhteessa olleilla henkilöillä: heidän esiintymistään tuomioistuimissa ei koskaan pyritty rajoittamaan. Heidän toimintansa jäi varsinaisen asianajon ulkopuolelle. Esimerkkinä kirjanpitäjien asioimisesta voidaan pitää vuoden 1653 pöytäkirjamerkintöjä. Kirjanpitäjä Pehr Larsson Åman mainittiin ensin kenraaliluutnantin ja hyväsyntyisen Gustaf Hornin (Wälborne her til Kankas) kirjanpitäjänä ja sitten kirjanpitäjänä ja valtuutettuna (bookhållare och fullmächtig). Jälkimmäinen oli velka-asia, jonka kantaja oli Jacob Wolle. Ingressissä kirjanpitäjä mainittiin jutun asianosaisena. Tämä saattoi seurata siitä, että hänen voitiin katsoa olleen henkilökohtaisesti vastuussa niistä toimenpiteistä, joihin hän oli asemansa nojalla ja herransa puolesta (på sin herrens wägnar) ryhtynyt, nyt ilmeisesti viljakauppaan liittyen.¹⁰⁶

Sekavalta näyttävä terminologia saattoi myös johtua nykyisestä poikkeavasta asianosaisen ja asialegitimaation käsitteiden sisällöstä. Muiltakin vuosilta voidaan tehdä se yleinen havainto, että pöytäkirjoissa asiamiehen ja asianosaisen raja oli kovin häilyvä. Osittain tämä saattoi olla seurausta myös asemavaltuutettujen laajasta esiintymisestä, miksei myös vapaaehtoisellekin valtuutussuhteelle tyypillisestä pysyvyydestä.

Myös Georgius Sutorus oli Gustaf Hornin kirjanpitäjä ja edusti oikeudessa isäntäänsä viljan kuljetuksissa aiheutuneen vahingon korvaamisasiassa.¹⁰⁷ Ilmeisesti kirjanpitäjiä oli useampia, omansa kullakin tilalla, tai sitten ensimmäisessä jutussa oli kyse jostain aikaisemmasta kirjanpitäjästä, koska saatavatkin olivat useita vuosia vanhoja. Oikeudessa esiintyi myös Raaseporin linnan kreivin kirjanpitäjä vaatimassa saatavia entiseltä veronkantomieheltä. Kyseessä olivat tilittämättä jääneet (vero)suoritukset.¹⁰⁸

4.4. Muut valtuutetut

Lopuksi voidaan tarkastella niitä oikeudenkäyntivaltuutettuja, joiden kohdalla oli kyse esiintymisestä vain kerran raastuvanoikeuden istunnossa, ja jotka eivät sovi ammattiasianajajien, asemavaltuutettujen taikka sukulaisten kategoriaan. Vuonna 1647 näitä oli noin kolmasosa kaikista valtuutetuista. Seuraavalle vuosikymmenelle siirryttäessä havaitaan noiden satunnaisten asiamiesten osuuden pienentyneen entisestään. Esimerkiksi vuonna 1653 *edellä käsitellyt*

¹⁰⁶ 30.4.1653, s. 109-118.

¹⁰⁷ 29.1.1653, s. 5-6.

¹⁰⁸ 25.7.1653, s. 215-217.

ammattilaiset hoitivat valtaosan toimeksiannoista. Yhteensä 67 valtuutusjutusta jäi Jacob Wilstadiuksen, Swen Hansson Kallanderin, Olaus Olaj Carolstadiuksen, Jacob Erichssonin ja Samuel Nilssonin hoitamien yli vain 18 juttua. Näistä kuusi oli lähetin (utskickade) hoitamaa, kahdeksan valtuutetun (fullmechtig) nimikkeellä esiintyneen mutta vain kerran oikeuteen saapuneen henkilön, kaksi palvelijan ja yksi aviomiehen. Yhden kohdalla oli mainittu pelkkä nimi: Hans Schumacher toimi Assmus Hanssonin puolesta. Suurin osa lienee toiminut asemansa johdosta. »Villejä» tuskin jäi, mikä suuntaus vuosien kuluessa entisestään voimistui.

Vuonna 1654 ammattimiesten ja asemavaltuutettujen lisäksi jäi ainoastaan kolme valtuutettua. Käytännöllisesti katsoen muita oikeudenkäyntiasiamiehiä ei aiemmin nimettyjen viiden-seitsemän vakituisen valtuutetun lisäksi ollut.

5. TURUN RAASTUVANOIKEUDEN VALTUUTETUT 1600-LUVUN LOPULLA

5.1. Yleistä vuosisadan lopun valtuusmiehistä

Kun siirrytään vuosisadan viimeisille kymmenille, havaitaan, että raastuvan-oikeudessa esiintyneet oikeudenkäyntiasiamiehet olivat *varsin usein pöytäkirjattuja asianajajan ammattinimikkeellä* (advocat, procurator). Vuonna 1686 nimike oli ennen muuta *advocat*, ja sillä merkityt valtuutetut hoitivat valtaosan asiamiestehtävistä. Enemmistön jutuista hoitivat tuolloin Jacob Pahlman, Petter Bladh, Esaias Bruhn, Anders Prytz, Henrich Johansson Juslenius ja Jonas Wickenberg.¹ Nimike procurator oli käytössä vain kerran. Henrich Johansson Juslenius oli jostain syystä yhdessä jutussa prokuraattori, kun hänet aina muulloin oli kirjattu advokaatiksi.²

Petter Bladhin kohdalla mainittiin eräässä yhteydessä, että hän oli nimenomaan hovioikeuden asianajaja (advocat uti Hofrätten). Tämä merkintä oli tehty silloin, kun hän oli tullut oikeuteen talon vuokraamista koskeneessa omassa asiassa. Advokaatti-nimitys oli yleensä yksin henkilön nimen edessä. Joskus sen rinnalla oli maininta valtuutettu (fullmechtig). Kun Petter Bladh esiintyi erään porvarin asiamiehenä kemnerinoikeudesta tullessa kunnianloukkausju-

¹ Heidän lisäksi mainittiin kerran Daniel Saler, joka oli pöytäkirjattu nimikkeellä advocat.

² Epäselväksi jää, johtuiko tämä vakiintumattomasta terminologiasta vai tehtävän laadusta.

tussa, oli hän valtuutettu asianajaja (fullmechtig advocat). Käsitemperi viittasi nähdäkseni siihen, etteivät sanat olleet toistensa synonyymejä, vaan kuvasivat henkilön kahta erilaista ominaisuutta: toisaalta ammattia/arvoa³ ja toisaalta asemaa prosessissa.⁴

Vuodelta 1686 voidaan mainita tilanne, joka liittyy asianajajien tuolloiseen statukseen ja johon palataan vielä seuraavassakin luvussa. Opiskelijan (studenten Dn) Isaac Mellin'in on pöytäkirjattu anoneen, että hän saisi ajaa asioita (advocera) opiskelutarkoituksessa. Mellin ilmoitti harjoittaneensa isänmaan palvelusta varten juridiikan opintoja ja haluavansa nyt kouluttaa itseään vielä asianajolla, eli suorittamalla jonkinlaista käytännön harjoittelua:

»Öfwersågs studentens Dni Isaaci Mellins insinuerade supplique för medelst hwilken han anhåller att honom kunde blifwa effterlätit så wijd denne Rätt som Chiembnär Rätten att advocera, efftersom han till federnes landsens dienst studium juris idkat, och än vidare genom advocerandet excolera tänker».⁵

Oikeus antoi hänelle luvan. Päätös oli myönteinen, koska pyyntö oli kohutuullinen ja kun harjoittelusta/asianajosta oli opiskelijalle tuolloisessa elämäntilanteessa hyötyä. Lopuksi hänet määrättiin antamaan asianajajan vala:

»...och resolverades här of:r således, att såsom Rätten befinnes denne Isaaci begiäran wara skiäligh, och honom i så måtto nyttigh, som sigh et slijkt genus vita' uthsedt, altså blifwer honom deth samma effterlätit sedan han dhen eeden aflagdt som samma embete fordrar».

Lupapyyntö implikoi hyvin todennäköisesti sitä, ettei asianajo ollut vapaata. Tosin tuota ylioppilasta ei sittemmin enää asiamiestehtävissä tavata. Mahdollista on, että hän pysiksin lupaa vain joitain nimenomaisia juttuja varten tietoisena, ettei hänen asianajonsa ylioppilaana ollut luvallista.⁶

Vuoden 1692 pöytäkirjoissa näkyy entistä voimakkaampana se tendenssi, että kaikki oikeudenkäyntiasiamiehet olivat asianajajiksi katsottavia, elleivät he sitten edustaneet päämiestään asemansa nojalla. Nimikkeeltään nämä asiamiehet olivat tasapuolisesti sekä advokaatteja että prokuraattoreita. Ero titteli välillä ei kuitenkaan vaikuta mitenkään johdonmukaiselta. Tuollaisen ammattilaisen nimen edessä oli joskus myös pelkkä valtuutettu (fullmechtig). Saa-

³ Ja kuten edellä oli puhetta ehkä jonkinlaista suhdetta tuomioistuimeen.

⁴ Ja suhdetta päämieheen.

⁵ 11.11.1686, s. 775.

⁶ Ylioppilaiden asianajo oli tuolloin kiellettyä. Periaatessa kuitenkin akademia valvoi opiskelijoidensa toimintaa, ei raastuvanoikeus.

tettiinpa hänet välillä pöytäkirjata vain nimellään.⁷ Silti näyttäisi *prokuraattori* viittanneen henkilöön, joka ammattimaisesti toimi asiamiestehtävissä nimenomaan *raastuvanoikeudessa* ja mitä ilmeisimmin myös *kemnerinoikeudessa*.

Tähän viittaavat ensinnäkin pöytäkirjoissa käytetty sanonta tämän oikeuden prokuraattori (procurator härwidh Rätten)⁸, toiseksi erityinen menettely, jolla raastuvanoikeus hyväksyi prokuraattorin ikään kuin palvelukseensa sekä kolmanneksi prokuraattoreita koskeneiden asioiden käsittely raastuvanoikeuden istunnoissa. Ilmeistä kuitenkin oli, että palvelu- ja palkkiosuhde, pysyvämpi tai satunnainen, näillä asianajajilla oli päämiehiinsä eikä raastuvanoikeuteen, vaikka heidän asemassaan olikin julkisoikeudellisia piirteitä.

Vuonna 1695 oli tultu tilanteeseen, jolloin käytännöllisesti katsoen *kaikki* vapaaehtoisen valtuutussuhteen nojalla oikeudessa esiintyneet asiamiehet olivat asianajajiksi merkittyjä, *prokuraattoreita ja advokaatteja*. Raastuvanoikeus otti tietyllä menettelyllä palvelukseensa prokuraattorit. Yksi ero näiden kahden asiamiesryhmän välillä oli ehkä myös siinä, että aateliston puolesta oikeudessa esiintyi useammin advokaatiksi kuin prokuraattoriksi merkitty asiamies. Esimerkiksi 2.11.1695 tuli oikeuteen advokaatti (advocaten) Anders Lindh aatelisrouvan (wälb. fru) Christine Lagermarckin valtuutettuna.⁹

Mainitun vuoden pöytäkirjassa mainittiin myös, toisin kuin aiemmin, *usein oikeudenkäyntikuluista*. Tämäkin seikka on nähdäkseni kertomassa asianajon ammattimaisuudesta. Samaan suuntaan viittanevat myös pöytäkirjamerkinnät asianajajien kiireistä tai heidän laiminlyönneistään. Asianajaja Johan Saels oli lähettänyt asianajaja Johan Lillanderin pyytämään lykkäystä, koska hän oli ollut huonovointinen eikä ollut ehtinyt laatia kantajan vastauskirjelmää (exception) vastaajan vastineen (replica) johdosta:

»...och instälte sigh å Högbem:te Herres fullmechtige Johan Saels' wägnar Adv. Johan Lillander hwilken berättade det Saels wore opasslig så att han inte kunnat hinna at swara oppå den widlyffttige exception som Rectoren inlagdt, hwarföre han anhöll än wijdare om 8 dagars dilation.»¹⁰

Vastapuoli vastusti lykkäyspyyntöä selittämällä, että asianajaja oli ollut terve ja ylhäällä (warit frisk och gått uppe) ja olisi voinut tehdä kirjelmän valmiiksi.

⁷ Aina ei pöytäkirjassa edes mainittu edustajana käytetyn henkilön nimeä, vaan puutettiin oikeuteen saapuneesta sen ja sen valtuutetusta, esim. 8.2.1692, s. 33 ja 29.2.1692, s. 76.

⁸ Esim. 12.3.1692, s. 124-125: »procuratoren härwid Rätten Johan Holm» ja 17.12.1692, s. 758: »procuratoren härwid Rätten Johan Graan».

⁹ Tosin kyseessä oli hovioikeudessa kertaalleen käsitelty ja sieltä palautettu juttu, mikä osaltaan ehkä selittää advokaatin käytön, 2.11.1695, s. 480.

¹⁰ 16.11.1695, s. 501-502.

Oikeus antoi lykkäystä. Asianajaja Lillanderin taas todettiin laiminlyöneen lailisessa ajassa haastaa vastapuoli raastuvanoikeuden istuntoon eräässä muutoksenhakuasiassa, jolloin kemnerinoikeuden ratkaisu meni täytäntöön.¹¹

Vuonna 1697 puhuttiin aikaisempaa *selkeämmin ammattinimikkeistä: tämän oikeuden prokuraattorista* (procurator härwid Rätten) ja *hovioikeuden advokaatista* (advocat wid HofRätten). Tosin advokaatti vaikutti tuolloin myös eräänlaiselta yleiskäsitteeltä, sillä raastuvanoikeudessa saatettiin puhua asianajopalkkiosta termillä *advocatlöhn*¹², kuten vuosia aikaisemmin oli saatettu puhua prokuraattorin palkkiosta (procuratorlöhn). Mainittuna vuonna Turun raastuvanoikeudessa tavataan advokaatit Anders Lindh, Petrus Lång, Erich Forsenius, Johan Lillander, Johan Phoenix ja Johan Lifman (Lijfman) sekä prokuraattorit Märthen Hernström, Zacharias Krook, Anders Eekman, Heinrich Montijn, Lorentz Tillandz ja Samuel Artolijn.

Erityisten ammattinimikkeiden käytön yleistyminen ja titteleistä ilmennyt *asianajajan ammatin ainakin jonkinlainen jakautuminen* lienee ollut seurausta siitä, että asianajosta oli tullut varsinainen *ammatti*. Sen harjoittajia oli Turussa riittävästi, tai tuolloiset taloudelliset ja juridiset suhteet huomioon ottaen ehkä jo liikaakin, niin että ammattikunnan sisällä oli *kilpailua*. Mahdollisesti tähän vielä liittyi hovioikeuden pyrkimys suojella asianajajiaan tai hovioikeuksien asianajajien pyrkimys suojella asemaansa, mikä luultavasti oli Turussa parempi kuin prokuraattorien. Kahtiajako saattoi olla seurausta myös mahdollisesti erilaisista pätevyysvaatimuksista.

Tässä yhteydessä voidaan ottaa vielä esille se useiden vuosien pöytäkirjoista tehty havainto, että prokuraattoreita valittiin muun muassa kaupungin kemnereiksi ja raatimiehiksi. Se tietyllä tavalla vahvistaa intuitiota, että prokuraattorinkin tehtävä oli eräänlainen *oikeushallinnollinen toimi*¹³, ei tosin mitenkään korkea statukseltaan, josta sitten luontevasti siirryttiin muihin samantyyppisiin toimiin.¹⁴

Prokuraattorin ja tuolloisen kunnallisen virkamiehen raja näyttää kaikin puolin olleen häilyvä. Esimerkiksi vuonna 1697 *prokuraattorit pitivät kemne-*

¹¹ 18.11.1695, s. 508-510.

¹² 19.10.1697, s. 1056.

¹³ Itse asiassa tässä on selviä yhtymäkohtia tuolloin Turkuun syntyneisiin varhaisiin ammattikuntiin. Jäljempänä käy ilmi, että nekin olivat enemmän jonkinlainen julkisoikeudellinen toimi (ämbete) kuin yksityisoikeudellinen instituutio.

¹⁴ Vuoden 1696 pöytäkirjasta havaitaan esimerkiksi, että prokuraattorin sairastuminen oli syy saada jutussa lykkäystä. Toinen mahdollisuus oli, että sairastunut pani sijaansa toisen prokuraattorin. Ehkä tämäkin viittaa siihen, että prokuraattoreiden toiminta oli aika lailla kuten toimintaa viran puolesta.

rinoikeuden pöytäkirjaa tai heidät saatettiin nimittää kemnerinoikeuteen *notaarin sijaiseksi*:

»Effter middagh resolverade Borgmästaren Lars Wilstadius att effter som Kiemnär Rätts Notarien Johan Lönnroth är siuck och för denskull icke förmåhr sin tienst upwachta; dett Procuratoren Anders Eekman i medler tijdh wijdh Kiemnär Rätten Notarien vices substituerar, doch att han först Notarii. Eedh afläggier så wijda han den ej förr aflegat haffwer.»¹⁵

Samasta pöytäkirjasta ilmenee myös, että prokuraattorit olivat tehtävissään niin kiireisiä, että heiltä jouduttiin jouduttamaan noita pöytäkirjoja. Esimerkiksi maaliskuun 22 päivänä 1697 pyydettiin prokuraattori Eekmania luovuttamaan notaari Johan Lönnrothin sijaisena pitämänsä kemnerinoikeuden pöytäkirjat, prokuraattori Henrich Montijnia vuoden 1694 ja prokuraattori Samuel Artolijnia vuoden 1693 pöytäkirjat.¹⁶

Mielenkiintoista on myös havaita, että *advokaatti*, mutta ei prokuraattori, saatettiin määrätä *raastuvanoikeuden apujäseneksi*. Tämä kuvastanee sitä, että jälkimmäinen oli edellistä alempiarvoisempi. Aessori Joachim Schultzin ja kauppias Hans Schelen välisessä hevoskauppaa koskeneessa riidassa päätettiin pyytää apujäseniksi¹⁷ advokaatit Johan Lifman ja Johan Lillander. Lifman kieltäytyi tehtävästä vedoten kiireisiinsä, koska oli postipäivä. Hänen jälkeensä kysyttiin advokaatti Tammelinia, joka suostui tehtävään. Sijaisten otamisesta (adjungera) kysyttiin asianosaisten mielipidettä. Nämä katsoivat, ettei mitään jääviä ollut ja hyväksyivät mainitut sijaiset.¹⁸

Asianajajien asema ja heidän suhteensa tuomioistuimeen täsmentyvät vielä, kun jäljempänä käsitellään asianajajien (prokuraattorien) hyväksymistä Turun raastuvanoikeuteen ja heidän mahdollisia erioikeuksiaan. Sitä ennen esitellään lyhyesti eräiden turkulaisten asianajajien toimintaa. Ensin on lähtenä raastuvanoikeuden vuoden 1686 pöytäkirja ja sitten pöytäkirjat vuosilta 1692-1697.

¹⁵ 11.1.1697, s. 15, 20.1.1697 hän vannoi sitten notaarin valan, s. 29-30.

¹⁶ 22.3.1697, s. 232-234.

¹⁷ Ilmeisesti itsensä jääväanneiden raatimiesten sijaan.

¹⁸ 1.7.1697, s. 678-679. 15.12.1697 istuivat oikeudessa advokaatit Lifman, Tammelin ja Claes Alanus, s. 1289.

5.2. Asianajajat vuoden 1686 pöytäkirjassa

Jacob Pahlman esiintyi asiamiehenä useassa jutussa. Ensin hän pyysi eroa Herman Thorwösten perillisten holhoojan tehtävästä¹⁹, mutta kun ei siinä onnistunut, esiintyi vaatimassa perillisille vakuuksia ja etuoikeutta liittyen porvestarin kanssa tehtyyn vuokrasopimukseen.²⁰ Vielä Pahlman tuli oikeuteen porvari Jonas Roslinin asiamiehenä täytäntöönpanoasiassa²¹, asessori (assesoren högachtad) Eric Falanderin puolesta varkausasiassa²², kauppias Torsten Merthenin puolesta syyttämään nimismiestä Merthenin pojan kuolemasta²³ ja kauppias Johan Erichssonin puolesta saamisoikeutta turvaamaan.²⁴

Asianosaisena hänet mainittiin erääseen kiinteistökauppaan liittyen²⁵, kaksi kertaa velallisenä²⁶ ja kerran porvarinvalaa vannoneen takaaajana.²⁷ Lisäksi raastuvanoikeuden istunnossa käsiteltiin riitaa²⁸ hänelle maksetusta palkkiosta. Pahlmanin asiamiestoiminnan ammattimaisuudesta ei liene minkäänlaista epäilystä. Oikeuden pöytäkirjaan hänet oli säännönmukaisesti pöytäkirjattu asianajajan ammattinimikeellä: hän oli *advokaatti* ja hyvin uskottu (advocat wählbet:de).²⁹

Petter Bladhin ja *Esaías Bruhnin* toiminta ei poikennut merkittävästi Jacob Pahlmanin esiintymisestä. Heidän toimeksiantojensa lukumäärä oli hie-
man alhaisempi. Bladh esiintyi neljässä riidassa³⁰ ja Bruhn vain kahdessa.³¹ Kumpikin heistä oli kuitenkin pöytäkirjattu *advokaattina*. Käsitystä, että tuon tittelin käyttäminen implikoi heidän asianajonsa ammattimaisuutta³², voidaan tukea sillä, että kumpikin heistä oli oikeudessa myös asiamiespalkkiota koske-

¹⁹ 5.5.1686, s. 278-279.

²⁰ 23.7.1686, s. 430.

²¹ 23.6.1686, s. 379.

²² 29.11.1686, s. 928.

²³ 20.12.1686, s. 1034-1044.

²⁴ 20.10.1686, s. 729-730.

²⁵ 8.2.1686, s. 16.

²⁶ 27.4.1686, s. 267 ja 9.8.1686, s. 633.

²⁷ 8.3.1686, s. 117.

²⁸ 27.3.1686, s. 172-173.

²⁹ Vuoden 1692 pöytäkirjoissa Jacob Pahlman tavataan kerran. Myös tuolloin hänet mainittiin advokaatiksi, 30.7.1692, s. 515- 518. Blomstedtin mukaan Pahlman oli nimenomaan hovioikeusasianajaja, Blomstedt 1973, s. 117. Tosin Blomstedt samassa yhteydessä mainitsee Pahlmanin kuolleen jo vuonna 1688.

³⁰ 4.3.1686, s. 97-105, 22.4.1686, s. 256 ja 257 sekä 8.5.1686, s. 284-292.

³¹ 8.3.1686, s. 113 ja 14.7.1686, s. 415.

³² Blomstedtin mukaan Esaías Bruhn toimi hovioikeuden asianajajana vuodesta 1682 kuolemaansa eli vuoteen 1690 saakka, Bolmstedt 1973, s. 117.

neessa asiassa. Bladh valitti kemnerinoikeuden tuomitsemista oikeudenkäyntikuluista³³ ja Bruhn haki täytäntöönpanoa kemnerinoikeuden tuomitsemalle palkkiolleen.³⁴ Raevuorelta on tieto, että Bruhn olisi opiskellut akatemiassa vuosina 1680-1681.³⁵

Myös Jonas Wickenberg oli *advokaatti* (advocat). Hän esiintyi kahdessa jutussa: suutari Wessmanin oikeudenkäyntiasiamiehenä vastustamassa täytäntöönpanoa³⁶ ja nimismiehen (befallningsman) Erich Olofssonin avustajana vastaamassa Merthenin (Martenin) pojan kuolemantuottamusta koskeneeseen syytteeseen.³⁷ Häinkin oli ollut opiskelijana akatemiassa, ja vuonna 1689 Wickenberg otettiin notaariksi hovioikeuteen.³⁸

Jo Ala-Satakunnan käräjillä tavattu *Andreas Prytz* esiintyi vuonna 1686 asianajajan ammattinimikkeellä raastuvanoikeudessa. Hän oli *advokaatti*. Prytzin toimeksiantajia olivat nimismiehen rouva, kauppakirjuri (comissarie), kauppias, rykmentinkirjuri ja nimismies. Nämä edustivat *tyypillisiä tuolloisten asianajajien asiakkaita*. Myös *asiat* olivat *tyypillisiä* ja koskivat panttia, perintöä, vuokraa, palkkaa ja kauppasaatavaa.³⁹ Prytzin muista tehtävistä on ollut edellä puhetta. Raastuvanoikeuden vuoden 1692 pöytäkirjassa hänet mainittiin pormestarin ominaisuudessa.

Myös *asianajaja* (advocat) *Henrich (Hindrich) Johansson* on tuttu entuudestaan. Raastuvanoikeudessa hän esiintyi vuonna 1686 kauppias Jonas Roslinin valtuutettuna pyytämässä porvarin talon huudattamista velan johdosta⁴⁰, Thorwösten kuolinpesän osakkaiden puolesta pesänselvityksessä⁴¹, asessori Johan Wasseniuksen lähettämänä (uthskickade) tämän ja räätälin välisessä velka-asiassa⁴² sekä itsensä ja kanssaperillistensä puolesta vuokrasopimuksen irtisanomisriidassa.⁴³ Asianosaisena hän oli myös eräässä toisessa vuokrasuhteeseen liittyneessä riidassa.⁴⁴

³³ 31.7.1686, s. 446-451.

³⁴ »Kiembnär Rättens doom af d 27 Octob 1686 ang 7 D Kr Mts förtiente löhn...», 18.11.1686, s. 827. Joulukuussa Esaias Bruhn mainittiin pöytäkirjassa notaarina, 23.12.1686, s. 1107.

³⁵ Raevuori 1949, s. 157.

³⁶ 20.12.1686, s. 978-998.

³⁷ 20.12.1686, s. 1034-1044.

³⁸ Westerlund II, s. 610.

³⁹ 10.3.1686, s. 123-129, 3.4.1686, s. 183-207, 22.11.1686, s. 835-876, 27.10.1686, s. 745-750 ja 6.11.1686, s. 763-764.

⁴⁰ 22.3.1686, s. 150.

⁴¹ 5.5.1686, s. 278-279.

⁴² 31.7.1686, s. 596-606.

⁴³ 18.8.1686, s. 647.

⁴⁴ 20.9.1686, s. 691. Tuossa jutussa oli kantajan asiamiehenä advokaatti Henrich Jo-

Hänen asianajonsa jatkui vuonna 1692. Tuolloin häntä eräässä yhteydessä⁴⁵ kutsuttiin nimikkeellä tämän oikeuden advokaatti (advocat härwijd Rätten). Silti hän nähdäkseni toimi myös⁴⁶ hovioikeudessa. Tähän viitannee muun muassa se, että hän oli edellä mainitussa asessorin jutussa merkitty tämän lähettämäksi (Assessorens uthskickade Advocaten Hindrich Johansson) sekä se, että hän 14.12.1692 pyysi erään Turun hovioikeuden holhousasiassa antaman ratkaisun täytäntöönpanoa.⁴⁷ Blomstedt Turun hovioikeuden historiaa koskeudessa teoksessa mainitsee Henrich Johanssonin hovioikeuden asianajajien joukossa.⁴⁸ Eräiden muiden hovioikeusasianajajien tapaan hänkin oli opiskellut akatemiassa.⁴⁹

5.3. 1690-luvun advokaatit ja prokuraattorit

5.3.1. Raastuvanoikeuden prokuraattorit

Prokuraattoreista voidaan ensimmäisenä mainita *Michel Strömberg*. Useimmiten hän oli pöytäkirjassa vain valtuutettu (fullmechtig), saattoipa olla ilman minkäänlaista tittelä.⁵⁰ Huhtikuussa 1692 hänet valittiin *notaariksi*. Valintaa tehtäessä hänet pöytäkirjattiin ammattia osoittavalla merkinnällä, eli prokuraattorina (procurator). Notaarin tehtävään olivat hakenneet advokaaatti (advocaten) Hindrich Johansson ja sekä raastuvanoikeuden prokuraattorit (procuratorerna här wijd Rätten) Johan Holm, Michel Strömberg ja Anders Eekman.⁵¹ Tämän jälkeenkin Strömberg esiintyi oikeudessa asianajotehtävissä, jolloin hänet kuitenkin mainittiin notaarin ammattinimikkeellä.⁵² Näyttäisi siis siltä, *ettei Strömberg suinkaan menettänyt oikeuttaan toimia asiamiestehtävissä vaan ammattinimikkeensä*.

Strömbergin notaariksi valitsemisen yhteydessä tuli ilmi eräitä tutkimusongelman kannalta kiinnostavia seikkoja. Ensinnäkin vaikutti siltä, että kyseise-

hansson Juslenius, joka parissa muussakin yhteydessä esiintyi asianajajana. Blomstedtin mukaan hänkin oli hovioikeuden asianajaja, josta tuli ensin Uudenkaupungin pormestari ja sitten Pähkinälinnan läänin tuomari, Blomstedt 1973, s. 117.

⁴⁵ 14.12.1692, s. 754-755.

⁴⁶ Ehkä jopa pääasiassa.

⁴⁷ 14.12.1692, s. 754-755.

⁴⁸ Blomstedt 1973, s. 117.

⁴⁹ Raevuori 1949, s. 158.

⁵⁰ 15.2.1692, s. 41, 2.3.1692, s. 80, 21.3.1692, s. 150-151 ja s. 151 sekä 13.4.1692, s. 241.

⁵¹ 9.4.1692, s. 216.

⁵² Esim. 15.6.1692, s. 375.

nä ajankohtana *prokuraattoreita* oli Turun raastuvanoikeudessa *vain tietty määrä*, ja että prokuraattorin tehtävä oli jonkinlainen *tuomioistuimeen kuulunut toimi*. Strömbergin tilalle prokuraattoriksi haki Henrich Mattsson, joka hyväksyttiin tuohon tehtävään. Henrich perusti hakemuksensa siihen tosiasiaan, että Strömbergistä oli tullut notaari:

»Der näst förehades den supplication, som Assessorens högachtad Johan Rosskamps för detta skrifware Henrich Mattsson här i Rätten inlagdt, uthi hwilken han anhåller att uthi för detta procuratorens här wijd Rätten, men nu Notariens wijd Chiämner Rätten Michel Strömbergs ställe blifwa antagen till Procurator»⁵³

Muita hakemukseen liittyneitä seikkoja, muun muassa hakijan pätevyyttä, käsitellään vasta sitten, kun seuraavassa luvussa tarkastellaan turkulaisten prokuraattorien pätevyyttä ja oikeuksia.

Missään myöhemmässä yhteydessä *tuota uutta asianajajaa ei enää pöytäkirjattu prokuraattorina*. Hän oli vain päämiehensä valtuutettu (fullmächtig). Vaikuttaakin siltä, että termi valtuutettu oli viimeistään tuolloin vakiintunut kuvaamaan oikeuteen saapuneen henkilön prosessuaalista asemaa. *Prokuraattori puolestaan kuvasi ammattia*. Advocat-termiä taas näyttää käytetyn lähes aina valtuusmiehenä toimineen henkilön nimen edessä ja ilman valtuutussuhteeseen liittyneitä mainintoja. Mahdollista onkin, että se kuvasi sekä asemaa valtuutettuna että tiettyä ammattia. Todennäköisemmin tämä liittyi tosiseikkaan, että advokaatit mitä ilmeisimmin raastuvanoikeuden ulkopuolelta tulleina olivat, jos eivät vieraita, niin ainakin vähemmän tunnettuja kuin tuomioistuimeen tiiviimmin kuuluneet prokuraattorit. Näin haluttiin lisäksi pöytäkirjaan ehkä merkitä heillä olleen asemastaan ja ammatistaan johtunut oikeus toimia myös kyseisessä alioikeudessa.

Michel Strömbergin valinnasta notaariksi on tässä yhteydessä syytä ottaa esille vielä eräs yksityiskohta. Kuten mainittiin, haki notaarin tehtävään kaksi muutakin prokuraattoria sekä advokaatti Henrich Johansson. Kolme päivää Strömbergin valinnan jälkeen ottivat kauppiaat yhteyttä raastuvanoikeuteen (pormestariin ja raatiin) ja ehdottivat, että kemnerinoikeuden notaariksi valittaisiinkin Henrich Johansson. Pöytäkirjaan on merkitty, että kauppiaiden ja yhden porvarin allekirjoittamaan kirjeeseen sisältyi paljon perusteluja kuten asiakirjat osoittivat (andragandes der till äthskillige motiver uthi ber:de skriff, som den uthwijsas ad acta...).

Päätöstä⁵⁴ ei kuitenkaan katsottu voitavan muuttaa, koska maaherra, por-

⁵³ 27.4.1692, s. 263-264.

⁵⁴ Kyseessä oli päätös, joka oli tehty laillisena raastuvanpäivänä (laga Rådstugudag), jolloin maaherra oli paikalla.

mestari ja raati olivat päätöksensä jo tehneet ja valinneet tehtävään taitavan henkilön. Porvariston toimivaltaan ei myöskään kuulunut ehdottaa ketään nyt puheena olevaan virkaan:

»Och blef der öfwer resolverat: Att såsom högwälborne H:r Lands-höfdingen med Borgmestare och Råd h den 6 hujus allredan utsedt een skickeligh person till samma Notariatet, competerandes ej heller Borgerskapet någon till slijke tiensten att föreslå och falla uthi högwälborne H:r Landshöfdingens och Borgmestare och Råds Embete: Altså kan ingen ändringh medelst äfwanskrefne förslag skeep, uthan hafwa dhe sigh att sätta effter dhen skiäligh förordningh, som dher uthinnan allredan giord är.»⁵⁵

Päätöksen jälkeen Strömberg kutsuttiin oikeuteen. Hänelle selvitettiin notaarin tehtävät, ja hän vannoi notaarin valan.

On vaikeaa päätellä, liittyikö tuo esiintyminen siihen, että porvarit katsoivat heidän eräisiin virkoihin liittynyttä esitysoikeuttaan loukatun ja/tai siihen, että Henrich Johanssonia pätevimpänä hakijana ei olisi saanut sivuuttaa, vai oliko siihen vielä joitain muita syitä. Raastuvanoikeuskin oli hänen etevämmyytensä todennut, mutta katsoi, ettei hänen aikansa hovioikeuden advokaatin toimen ohessa tulisi riittämään kemnerinoikeuden notaarin tehtävien asianmukaiseen hoitoon. *Kellään ei myöskään saanut olla yhtä useampaa tointa:*

»...resolverat, att ehuruwähl Advocaten Henrich Johansson befinnes wara af god qualitet och förstånd, så kan han doch för denne gångh icke komma uthi consideration för således orsaks skull erkannerl. att han Advocaturen wijd dhen Kongl. HoffRätten icke will aldeles of:r gifwa, der igenom Notariat kunde försummas efftersom och Kongl. Maj:ts förordningh ej tillåtes, att een må hafa flere beställningar än een, hwarföre blifwer Procuratoren...»

Lueteltaessa Strömbergille notaarin tehtäviä, joita oli muun muassa kemnerinoikeuden pöytäkirjojen puhtaaksikirjoittaminen, kävi ilmi, että advokaatti Henrich Johansson oli aiemmin pitänyt pöytäkirjaa:

»Begynnandes Reenskrifwandet ifrån Nyåhret, så wijda det här till af Advocaten Henrich Johansson icke skedt år,...»

Prokuraattorina vuonna 1692 mainittiin viidessä jutussa asiamiehenä esiintynyt *Johan Holm*.⁵⁶ Hänet tavattiin myös Ala-Satakunnan käräjillä. Tuolloin

⁵⁵ 9.4.1692, s. 224-225.

⁵⁶ 7.3.1692, s. 105, 12.3.1692, s. 124-125, 20.6.1692, s. 389, 16.11.1692, s. 702 ja 14.12.1692, s. 754-756.

todettiin epäselvyyttä hänen ammattinimikkeessään, mutta luokiteltiin hänet lopulta raastuvanoikeuden prokuraattoriksi. Mainittakoon, että Holm oli Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjaan merkitty mainittuna vuonna kerran *tämän oikeuden prokuraattorina* (procurator härwijdh Rätten). Tähän taas sopii huonosti se, että hänet 20.6.1692 eräässä kemnerinoikeudesta tullessa jutussa olikin kirjattu advokaatiksi:

»Sedan uproptes fölliande parter till Action, såsom I' Skiepparen if:r Lübeck Erich Classon emoth Corneten Manhafftigh Jöran Michelsson, då sigh å Cornetens wägnar instälte Advocaten Johan Holm, inläggandes een skriff,...»⁵⁷

Marraskuussa hän oli jälleen prokuraattori, mutta joulukuussa tämän oikeuden advokaatti (advocaten här wijd Rätten). Luultavasti tämä oli seurausta vain terminologian vakiintumattomuudesta. Holmin luokittelulle raastuvanoikeuden prokuraattoriksi on nimittäin vahvat perusteet. Kuten aikaisemmin jo mainittiin, oli hän niiden raastuvanoikeuden prokuraattorien joukossa, jotka vuonna 1692 pyysivät yksinoikeutta. Tuota raastuvanoikeudelle esitettyä anomusta käsitellään kuitenkin vasta seuraavassa luvussa.⁵⁸

Anders Eekman työskenteli prokuraattorina koko tarkastelujakson ajan. Ensimmäisen kerran hänet mainittiin vuoden 1692⁵⁹ pöytäkirjassa henkikirjoittajan (häradsskrifware) Jöran Kanckmanin asiamiehenä, joka kirjallisen valtakirjan nojalla esiintyi kemnerinoikeudesta vedotussa laskusaamisia koskeneessa jutussa. Hänen todettiin olleen Kanckmanin valtuutettu (fullmechtig), mutta kun hän talonpojan asiamiehenä huudatti velasta räätälin talon, oli hänet nimetty raastuvanoikeuden prokuraattoriksi (procurator härwijd Rätten).⁶⁰ Tämän jälkeen hän oli kauppiaan lesken, kisällin, talonpojan ja kaupustelijan (ryssen) valtuutettu (fullmechtig)⁶¹, eli pöytäkirjassa korostettiin hänen suhdettaan päämieheen, eikä suhdetta raastuvanoikeuteen. Eekmanin luetellut päämiehet näyttävät edustavan kansalaisia melkein pä laidasta laitaan. Ehkä nämä olivat statukseltaan yleensä asianajajien, ainakin advokaattien, päämiehiä vähän vaatimattomampia. Tosin kyseisenä vuonna aletaan olla siinä tilanteessa, että kaikki oikeudessa esiintyneet asiamiehet olivat ammattiasianajajia.

⁵⁷ 20.6.1692, s. 389.

⁵⁸ Sitten Holm mainittiin raatimiehenä, mutta hän toimi sen jälkeenkin valtuusmiehenä.

⁵⁹ Raevuori mainitsee, että Eekman oli otettu raastuvanoikeuden prokuraattoriksi vuonna 1690, Raevuori 1949, s. 150.

⁶⁰ 11.4.1692, s. 230.

⁶¹ 13.6.1692, s. 355, 13.7.1692, s. 459, 15.10.1692, s. 635-636 ja 16.11.1692, s. 702.

Vuonna 1696 Anders Eekmanin toiminta oli muihin asianajajiin verrattuna laajinta. Hän esiintyi asiamiehenä yhteensä 11 jutussa.⁶² Lisäksi hän oli asianosainen eräässä tappelua koskeneessa jutussa.⁶³ Seuraavana vuonna hän edusti hyvinoppinutta (wäll.) Patrick Oggelwietä⁶⁴, kultaseppä Hans Meijeria⁶⁵, opiskelija Simon Connelinia⁶⁶, viran puolesta toiminutta maaherra Lorenz Creutzia ja porvari Carl Pictoriusta⁶⁷ sekä maaviskaali (landsfiscalen) Johan Enholmia.⁶⁸

Uudeksi *prokuraattoriksi hyväksyttiin marraskuussa 1692* hovioikeuden asessorin Herman Wibblingin entinen palvelija (betiente) *Johan Graan*. Tämä oli anonut lupaa asianajoon (advocera) raastuvanoikeudessa ja kemnerinoikeudessa.⁶⁹ Anomukseen oli suostuttu, minkä jälkeen Graan vannoi tavallisesa muodossa asianajajan valansa (effter wanlige formen sin Eedh aflade). Kyseisenä vuonna Graan esiintyi sitten kolmen jutun asiamiehenä.⁷⁰

Jokaisella kerralla hänet mainittiin prokuraattorina — ehkä sen vuoksi, että hän oli tuossa tehtävässään uusi. Asessori Schultzin asiamiehenä saamisioikeuden turvaamisasiassa hän oli tämän oikeuden prokuraattori:

»Assessoren högachtad Joachim Schultz läth igenom Procuratoren här wijd Rätten Johan Graan berätta det han hade 956 D:r Kopp M:t af fordom Öfwer inspectorens Wälb. Sahl. Diedrich Leijonbergs sterbhuus att fordra...»⁷¹

Neljää vuotta myöhemmin Johan Graan mainittiin *kemnerinä*, ja hän esiintyi eräässä jutussa asiamiehenä ja toisessa asianomistajan avustajana.⁷²

Notaariksi valitun Michel Strömbergin tilalle prokuraattoriksi otettu *Henrich (Hindrich) Mattsson* tavataan vuonna 1692 viidessä jutussa asianajajana.⁷³ Kuten edellä jo todettiin, ja toisin kuin uutena otettu Graan, ei häntä milloinkaan pöytäkirjattu erillisellä ammattinimikkeellä. Yksi selitys tälle saat-

⁶² 27.1.1696, s. 23-24, 10.2.1696, s. 71-72, 28.3.1696, s. 154, 25.6.1696, s. 255-257, 24.7.1696, s. 507-527, 22.8.1696, s. 553-555, 2.11.1696, s. 701, 16.11.1696, s. 779, 25.11.1696, s. 809, 28.11.1696, s. 813-814 ja 19.12.1696, s. 914.

⁶³ 15.12.1696, s. 895-896.

⁶⁴ 20.3.1697, s. 228.

⁶⁵ 12.4.1697, s. 333-334.

⁶⁶ 21.7.1697, s. 826.

⁶⁷ 25.8.1697, s. 896-897.

⁶⁸ 12.4.1697, s. 332.

⁶⁹ 2.11.1692, s. 669, laillinen raastuvanpäivä (laga Rådstugudag).

⁷⁰ 19.11.1692, s. 707, 17.12.1692, s. 758 ja 23.12.1692, s. 782.

⁷¹ 17.12.1692, s. 758.

⁷² 4.9.1696, s. 568.

⁷³ 2.5.1692, s. 269, kaksi juttua, 28.5.1692, s. 326 ja 10.10.1692, s. 625, kaksi juttua.

taisi olla siinä yleisemminkin asianajotoimintaa koskeneessa seikassa, että kaikkien hänen tuolloin hoitamiensa asioiden käsittely oli kirjallista. Graanin esiintyminen raastuvanoikeuden istunnoissa rajoittui vain *oikeudenkäyntikirjelmien jättämiseen* ja lykkäyksen pyytämiseen. Esimerkiksi toukokuun 2. päivänä 1692 oli tehty seuraavat pöytämerkinnät:

»Sedan oprostet parterne till Action, såsom:

1) Borgaren Hindrich Skytt emoth kiämbnären Hans Hörlingh, anhöllandes nu Skyttes fullmechtige Hindrich Mattsson om Dilation till nästkommande odensdagh, som honom och bewillades.

2) Borgaren Grels Pässä emoth Academia' Rättmest: Gudmundh Höök, anhöllandes nu Pässis fullmächtige Hindrich Mattson om Dilation till nästkommande lägerdagh, förgifwandes fullmechtige sigh willia reesa medh vice härads höfdingh Anders Pryz upå tingh, som således anoterades.»⁷⁴

Jutusta, jossa Henrich Mattsson edusti tullikirjuri Christer Colleniusta, voidaan mainita merkinnät saman vuoden toukokuun 11, 23 ja 28 päiviltä. Niistä ilmenee, että oikeudenkäyntiasiamiehen toiminta itse asiassa keskittyi oikeussalin ulkopuolelle, oikeudenkäyntikirjoituksen laatimiseen. Hän jätti kirjoitukset oikeudelle ja pääasiassa niiden perusteella juttu ratkaistiin:

»Då uproptes först de anslagne parterne till Action, såsom:

...Borgaren Simon Ruthi emoth Tullskrif: Christer Collenius, och inlade Ruthi nu sin replica, hwar emoth Collenii fullmechtige wijd första anslagh skall duplica...»⁷⁵

»...Tullskrif: Christer Collenius emoth Borgaren Simon Mattson Ruthi anhöllandes nu Collenii fullmechtige om Dilation till nästkommande lägerdagh, att fåå inläggia emoth sin wederpart som honom och bewillias...»⁷⁶ ja

»...Tullskrifwaren Christer Collenius emoth Borgaren Simon Mattson Ruthi och inlade nu Collenii fullmechtige Hindrich Mattson sin duplicam hwar med action är sluten»⁷⁷

Vuonna 1692 käsiteltiin myös *Israel Leanderin* anomusta tulla hyväksytyksi asianajajaksi. Anomukseen myönnyttiin, mutta hänelle päätettiin antaa *lupa asianajoon toistaiseksi ilman valaa*:

»Dy kan man icke wijdare til hans ansökiande samtycka än att han nu allenast interimswijs uthan eedh blifwes tagen, så att honom tillåtes

⁷⁴ 2.5.1692, s. 269.

⁷⁵ s. 284-285.

⁷⁶ s. 317.

⁷⁷ s. 326.

för dhe strijdande parterne att skrifwa, medh försäkringh att fåå Eeden afläggia sedan Rätten des vigillance och dexteritet förnummit haf:r.»⁷⁸

Tämä tarkoitti mitä ilmeisimmin sitä, että hänen suotiin harjoittaa asianajotehtäviä raastuvanoikeudessa vain niin, että hän *auttoi asianosaisia oikeudenkäyntiasiakirjojen laatimisessa*.

Oikeus kirjoittamiseenkin näyttäisi siis olleen säänneltyä. Ainakaan Leanderin ei tämän merkinnän jälkeen mainittu esiintyneen asiamiehenä raastuvanoikeuden istunnoissa, eikä hänen ole merkitty antaneen tuota valaa. Kun Leander ei saanut oikeutta vannon valaa, ei häntä ilmeisesti hyväksytty varsinaiseen prokuraattorikuntaan. Tapaukseen palataan vielä, kun seuraavassa luvussa käsitellään prokuraattorien toiminnan sääntelyä ja ammatin erityispiirteitä.

Johan Brunner hyväksyttiin uudeksi prokuraattoriksi vuonna 1695. Silloin on pöytäkirjaan merkitty ainoastaan tuo tosiasia:

»Johan Brunner blifwer uppå sitt ansökiande antagen till Procurator här widh Rätten.»⁷⁹

Tämän jälkeen häntä ei oikeudessa tavatakaan. Ehkä hän harjoitti ammattiaan vain kirjoittamalla.

Vuosina 1696-1697 tavataan asianajotehtävissä *Zacharias Krook*, joka edellisenä vuonna esiintyi viiden⁸⁰ ja jälkimmäisenä kahden jutun asiamiehenä.⁸¹ Tappelujutussa, jossa asianajaja Eekman oli yksi asianomistajista, Krook avusti jutun vastaajaa. Rikosasiat ovat nyt tarkasteltavien asioiden joukossa erittäin harvinaisia. Luonnollinen selitys tälle oli juuri juttujen laatu sekä se, ettei syytetty voinut käyttää oikeudenkäynnissä edustajaa. Lisäksi oikeudenkäyntiavustajan mukanaolon kirjaamisessa on havaittavissa horjuvuutta.

Krookin vannomasta *prokuraattorin valasta* on merkintä vuoden 1696 pöytäkirjan alkulehdellä:⁸²

»Aflade H:r Häredshöfdingens Högwäll: Henrich Johansson⁸³ för detta skrifware Zachris Thomasson Krook sin Procuratoris Eedh här wijdh Rådstugu och Kiämbner Rätterne effter wahnligh form.»

⁷⁸ 7.11.1692, s. 675-679.

⁷⁹ 8.6.1695, s. 251.

⁸⁰ 10.2.1696, s. 73, 24.7.1696, s. 486-494, 12.12.1696, s.877 ja s. 882 sekä 15.12.1696, s. 895-896.

⁸¹ 13.2.1697, s. 103 ja 1.3.1697, s. 158.

⁸² 11.1.1696, s. 10.

⁸³ Luultavsti kyseessä oli entinen advokaatti Henrich Johansson.

Merkintää sen sijaan ei ollut siitä, että hän nimenomaisesti olisi anonut asianajo-oikeutta ja tullut sitten hyväksytyksi prokuraattoriksi. Tämä oli luultavasti vain kirjaamiseen liittynyt seikka. Vaikuttaa nimittäin siltä, että kyseisenä vuonna vain kielteiset ratkaisut kirjattiin perusteluin. Kahdesta asianajajahakemuksen hylänneestä, ja hyvin perustellusta, ratkaisusta tulee puhetta vasta jäljempänä.

Krookin valaa koskenut merkintä tukee olettamusta, että prokuraattori oli se, joka oli vannonut valan. *Vala oli se nimeonomainen akti, jolla prokuraattorin oikeudet saatiin.*⁸⁴ Kiinnostava seikka prokuraattorikunnan statusta ajatellen on Krookin prokuraattorin valaa seurannut pöytäkirjamerkintä, joka tukee ajatusta prokuraattorista eräänlaisena julkisena palvelijana. Oikeudessa nimittäin päätettiin, että kaikkien kaupungin palvelijoiden tuli vannon valansa. Tätä varten laadittaisiin tietty malli:

»Ytterst resolverades, att alla stadstienare böhra afleggia sin Eedh, hwar till ett wiss formular upsättias skall.»⁸⁵

5.3.2. Raastuvanoikeudessa esiintyneet advokaatit

Vuonna 1692 pöytäkirjattiin advokaatteina aiemmin jo mainitut Henrich Johansson Juslenius ja Jacob Pahlman sekä Andreas Portaeus⁸⁶, Gabriel Enander⁸⁷, Johan Lifman⁸⁸ ja Anders Lindh.⁸⁹ Mitään silmiinpistävää eroa tuolloisten kahden asianajajaryhmän välillä ei ole havaittavissa. Ehkä *advokaattien* raastuvanoikeudessa *hoitamien juttujen lukumäärä*, Portaeuksen juttuja lukuunottamatta, *oli vähäisempi* kuin prokuraattorien, jotka hoitivat miestä kohti melko lailla runsaammin juttuja. Tämä viitanee siihen, että advokaatteina mainittujen asianajajien *pääasiallinen toimipaikka*, ainakin varsinaisen valvontaelin, oli *hovioikeus*.

Johan Lifman esiintyi raastuvanoikeuden istunnoissa myöhemminkin, vuon-

⁸⁴ Ennen mainittua valaa ei Krookia myöskään tavata asiamiestehtävissä.

⁸⁵ Edellä lueteltujen prokuraattorien lisäksi mainitaan pöytäkirjoissa Samuel Artoljin (vuosina 1695-1697), Mäthen Hernström (vuonna 1697) ja Henrich Montijn (vuosina 1696-1697).

⁸⁶ 27.1.1692, s. 1374, 8.2.1692, s. 34-35, 15.2.1692, s. 42-43, 11.4.1692, s.235-236 ja 16.9.1692, s.601-602.

⁸⁷ 18.2.1692, s. 50-51 ja 12.3.1692, s. 127-129.

⁸⁸ 28.5.1692, s. 325, aikaisemmissa käsittelyissä oli asiamiehenä ollut Henrich Mattsson.

⁸⁹ 18.7.1692, s. 476-477 ja 12.10.1692, s. 630.

na 1695 viidessä, vuonna 1696 kahdessa ja vuonna 1697 yhdessä jutussa.⁹⁰ Pääsääntöisesti hänet oli pöytäkirjattu advokaattina (advocat), minkä yhteydessä saattoi olla merkintä hyvinuskottu (wälbetrodde). Raastuvanoikeuden velkajutussa 24.7.1695 antama tuomio⁹¹ alkoi maininnalla:

»...Borgmestare och Råds doom uthi den ifrån Kiämbner Rätten d 13 Augusti A' 1694 appellerade Saaken, emellan Rusthållaren Monh:r Johan Pho'nix fullmechtige, Advocaten Wälbet:de Johan Lifman kändande, och Assessoren uthi den Högl Kongl Hoffrätten här sammastädes högachtad H:r Joachim Schultz swarande, angående någon gäld...»⁹²

Advokaatti *Johan Lillander* edusti vuonna 1695 hyväsyntyistä ratsumestaria (Ryttmästaren Wälb:) Hans Johan Bäckkiä kemnerinoikeudesta tullessa velkajutussa⁹³ sekä seuraavana vuonna lasimestari (glasmästare M:r) Johan Sperlingiä saatavia koskeneessa jutussa⁹⁴ ja luotsia virheellisestä luotsaamisesta aiheutuneessa vahingonkorvausjutussa.⁹⁵ Tämän lisäksi hänen on merkitty pyytäneen lykkäystä toisen asianajajan puolesta⁹⁶ ja vuonna 1697 avustaneen talonpoikaa tappelijutussa.⁹⁷ Lillander oli ollut opiskelijana akatemiassa. Hän pyysi vuonna 1686 konsistorilta suositusta (recommendation) hovioikeutta varten.⁹⁸ Akatemian kirjoissa (ja sen tuomiovallan alaisuudessa) hän oli ainakin vielä vuonna 1690.

Anders Lindh oli vuonna 1695 hoitamansa ensimmäisen jutun⁹⁹ asiamies tittelillä valtuutettu asianajaja (fullmächtig advocat), toisen¹⁰⁰ asetettu/määrätty valtuusmies (constituerad fullmächtig), kolmannen¹⁰¹ advokaatti (advocat), neljännen¹⁰² hyvinuskottu (wälbet:de) sekä viimeisen¹⁰³ asetettu valtuutet-

⁹⁰ Mitä luultavimmin hän toimi hovioikeusasianajajana 1660-luvulta lähtien, ellei kaupungissa sitten ollut kahta samannimistä asianajajaa, ks. Raevuori 1949, s. 154-155 ja Blomstedt 1973, s. 117. Johan Lifman-niminen henkilö oli 1650-luvulla opiskellut akatemiassa, Raevuori 1949, s. 154.

⁹¹ s. 328-339.

⁹² Muut tuon vuoden jutut olivat 3.4.1695, s. 76-79, 20.6.1695, s. 273, 26.6.1695, s. 278, 23.12.1695, s. 556-575. 13.5.1696, s. 289, 5.12.1696, s. 834 ja 31.7.1697, s. 866.

⁹³ 18.11.1695, s. 508-510.

⁹⁴ 24.7.1696, s. 486-494.

⁹⁵ Juttu tuli kemnerinoikeudesta 23.12.1696, s. 938-946.

⁹⁶ 29.7.1696, s. 531-532.

⁹⁷ 29.11.1697, s. 1243.

⁹⁸ 28.1.1686, Consistorii VI, s. 76.

⁹⁹ 3.4.1695, s. 76-79.

¹⁰⁰ 2.11.1695, s. 480.

¹⁰¹ 9.11.1695, s. 454.

¹⁰² 23.12.1695, s. 556-575.

¹⁰³ 23.12.1695, s. 575-579.

tu asianajaja (constituerad fullmächtig advocat). Lindhin tuolloiset *päämiehet olivat hyväsyntyisiä*: ratsumestari (Ryttmästaren wälb) Hindrich Jöran Schonman, rouva (wälb Fru) Christina Lagermarck ja (wälb:) Anders Boije. Aatelisten edustaminen viitanee mitä suurimmalla todennäköisyydellä Lindhin asemaan *hovioikeusasianajajana*. Se implikoi myös hänen yhteiskunnallisen asemansa etevämmyyttä alioikeusasianajajiin nähden.

Seuraavana vuonna Lindh edusti lääninsihteeri (Landssecret.) Per Stolpea¹⁰⁴, aatelisrouva (Wälb. Fru) Maria Chronstiernaa¹⁰⁵ ja kappalainen (Cappelan Mag) Joachim Festingiä.¹⁰⁶ Vuoden 1697 lopulla hänet mainittiin *raatimiehenä*. Erään perintöä koskeneen jutun kohdalla oli asiamiehestä tätä koskenut merkintä (constituerad fullmechtig advokat numera Rådman högwäll. Anders Lindh).¹⁰⁷ Akatemiassa väitelleestä Lindhistä oli tullut Turun raatimies, ja vuonna 1711 hänestä tehtiin oikeuspormestari.¹⁰⁸

Myös advokaatti *Jonas (Johan) Saels* sai *raatimiehen* nimityksen, mutta toimi *sen jälkeenkin* valtuutetun tehtävissä. Hänet mainitaan pöytäkirjoissa vuosina 1695 ja 1696. Maaliskuussa 1696 hän esiintyi asiamiestehtävissä advokaattina¹⁰⁹, mutta marraskuussa raatimiehenä.¹¹⁰

Vielä on mainittava kolme advokaattia Petter Longe (Petrus Lång), Johan Phoenix ja Erich Forsenius. *Petter Longe* esiintyi raastuvanoikeudessa vuosina 1696-1697. Jälkimmäisenä hänen toimintansa oli melko laajaa. Hän esiintyi (Turun) ruotsalaisen seurakunnan kappalaisen Joachim Festingin asiamiehenä perintöriidassa¹¹¹, räätälimestari (skräddaren M:r) Mats Willmanin asiamiehenä kemnerinoikeudesta tullessa velkajutussa¹¹², ammatiltaan tuntemattoman Bertil Jöranssonin valtuutettuna¹¹³, ja asessori Johan Gabrielsonin puolesta jättämässä oikeudelle rikosilmoitusta.¹¹⁴ Myös asessori Lars Bronnius oli hänen päämiehensä.¹¹⁵ Oikeudessa käsiteltiin asessorin ja tämän palvelijan välistä pellavan anastusjuttua. Asessorit olivat luultavasti hänen päämiehiään sen seurauksena, että asiamies työskenteli asianajotehtävissä myös *hovioikeudessa*.

¹⁰⁴ 2.3.1696, s. 101.

¹⁰⁵ 16.5.1696, s.290-291.

¹⁰⁶ 27.5.1696, s. 313-314.

¹⁰⁷ 13.12.1697, s. 1283.

¹⁰⁸ Raevuori 1949, s. 160 ja Blomstedt 1973, s. 117.

¹⁰⁹ 18.3.1696, s. 140-142.

¹¹⁰ 11.11.1696, s. 755.

¹¹¹ 10.2.1697, s. 97 ja 10.11.1697, s. 1129-1130.

¹¹² 10.2.1697, s. 98.

¹¹³ 13.3.1697, s. 165-166.

¹¹⁴ 24.3.1697, s. 241.

¹¹⁵ 31.3.1697, s. 302.

Johan Phoenix oli vuonna 1697 myös merkitty advokaatiksi¹¹⁶. Tuolloin hänen kaikki päämiehensä olivat rouvia: rouva Margareta Lambertsdotter¹¹⁷, leskirouva Ingrid Banck¹¹⁸, raatimiehen Hans Wienin leski Margareta Walsten, jolloin asiamies esitti oikeudelle kuolinpesän asioiden hoitoon oikeuttavan yleisvaltakirjan¹¹⁹, ja kauppias Bertill Festingin leski Elin Schultz.¹²⁰ Tätä lie-
nee pidettävä sattumana — tuskin seurauksena asianajajien välisestä tehtävän-
jaosta. Asianajaja *Erich Forselius* saapui raastuvanoikeuden eteen vuosina 1696
ja 1697 kumpanakin kolmessa asiassa.¹²¹

5.4. Asianajajat asianosaisina

Asianajajat esiintyivät raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa myös monien juttu-
jen asianosaisina. Yleensä kysymys oli asianajajan ammatin harjoittamisesta
ja yleisemminkin taloudellisiin suhteisiin liittyneistä oikeudenkäynneistä. Melko
tyypillinen oli prokuraattori Anders Eekmanin *oikeudenkäyntipalkkion täy-
töntöönpanoon liittynyt pyyntö* elokuun 3. päivänä 1695:

»Procuratoren Anders Eekman inlade een emellan honom och Bor-
garen Reinholt Jöransson d. 14 Julij nestl. åhr afsagde Kiämbnär Rätts
doom angående 22 D:r 22 / k:mt medh een D:r sölf:r Mynt Expenser,
som ber:de Reinholt för förtiente löhn är dömbdh till Eekman att betala
emoth hwilken doom Reinholt appellerat, men sedermera med sitt in-
temponerade wadh icke prosequerat; anhållandes fördenskull Eekman
att hans giorde wadh för desert erkänna kunde; Hwar öfwer resolvera-
des att ehuruwähl Reinholt Jöransson emoth ofwan bem:t doom appel-
lerat lijkwäll och såsom han innom den honom i Kiämbnär Rätten för-
skrifne tijden hwarken doom eller sin gravamina appellationis inlagde
mindre bewijst något laga förfall som honom ifrån sådant förhindrat,
altså ehrkännes dess giorde wadh pro desert och Kiämbnär Rättens doom
som sigh på gode skiähl grundar remitteres till Execution.»

Vähemmän tyypillinen oli paria viikkoa aiemmin käsitelty vahingonkor-
vausasia. Prokuraattori Eekman vaati vahingonkorvausta porvari Pietariuk-

¹¹⁶ Samanniminen henkilöhän oli kahta vuotta aikaisemmin ollut asianajaja Lifmanin
päämiehenä ja merkitty urheaksi rusthollariksi (Rusthållare Monh:r). Blomstedt mainitsee
Johan Phoenixin hovioikeuden asianajajana, josta tuli Turun pormestari, Blomstedt 1973,
s. 117.

¹¹⁷ 16.6.1697, s. 600.

¹¹⁸ 5.7.1697, s. 756-757.

¹¹⁹ 4.8.1697, s. 871-872.

¹²⁰ 20.9.1697, s. 971.

¹²¹ Vielä voidaan mainita, että prokuraattori Lorenz Tillandz hoiti vuonna 1697 neljä
juttua, 23.6.1697, s. 645, 23.7.1697, s. 829-830, 9.10.1697, s. 1019 ja 16.10.1697, s. 1049-1051.

selta, joka oli raastuvan käytävällä potkaissut rikki Eekmanin eebenpuisen kepin.¹²² Prokuraattori Krookia puolestaan kiellettiin matkustamasta kaupungista, ennen kuin kunnianloukkaussasia, jonka vastaaja hän oli, oli käsitelty.¹²³ Kielto kumottiin Krookin pyynnöstä, kun oikeus ei ollut ehtinyt muilta jutuilitaan ratkaisemaan kyseistä asiaa. Ehtona oli, että Krook — aiottuaan muun muassa käräjämatkalle Viipuriin — asetti asiamiehen asioitaan hoitamaan.¹²⁴

5.5. Muut raastuvanoikeudessa esiintyneet valtuutetut

Muut kuin edellä luetellut oikeudenkäyntiasiamiehet olivat ensinnäkin *asemavaltuutettuja*. Tapaukset olivat aikaisempien vuosien kaltaisia. Tyyppitilanteita vuonna 1686 olivat ne, kun ruukinhaltijaa (bruksförwaltare) Thorwösteä edusti palvelija (betiente) ja huudatti tilan saannon¹²⁵, anoppia vävy ja peri tilankau-pasta aiheutuneita saatavia¹²⁶, renkiä isäntä ja vaati palkkasaatavia¹²⁷ sekä kunnikaallisen vuorikollegion asessori D. Taxellia palvelija (betiente) ja pyysi lupaa saada pitää rautakauppaa kaupungissa.¹²⁸

Aikaisemmin käsitellyillä alueilla ja ajanjaksoina on kiinnitetty huomiota vielä *satunnaisten asiamiesten* toimintaan. Nyt puheena olevana tarkastelujaksona asianajajiksi merkittyjen ja asemavaltuutettujen ulkopuolelle jää vain mätätön joukko valtuutettuja. Vuonna 1686 näitä oli vain *kaksi*. Kokkolalainen Swen Grijp esiintyi¹²⁹ porvarin valtuutettuna (Borgarens Lars Sanders fullmechtige ifrån gamble Carleby Swen Grijp¹³⁰) täytäntöönpanoasiassa¹³¹ ja Nikolaus Felander kornetti Jöran Paltenin valtuutettuna satulamaakarin ja kornetin välisessä riita-asiassa.¹³² Näiden asiamiesten, tai ehkä vielä paremmin, asemavaltuutettujen, joukkoon voidaan luokitella Jöns Andersson Starck, joka esiintyi rovestin (probsten H:r) Johannis Alborgiuksen puolesta saatavan turvaamismenettelyssä ja pyytämässä kemnerinoikeuden tuomion täytäntöön-

¹²² 24.7.1695, s. 348-351.

¹²³ 11.2.1695, s. 101.

¹²⁴ 7.5.1697, s. 547.

¹²⁵ 8.2.1686, s. 16.

¹²⁶ 9.8.1686, s. 638-639.

¹²⁷ 27.11.1686, s. 884-890.

¹²⁸ 13.9.1686, s. 860.

¹²⁹ Ilmeisesti saman kaupungin.

¹³⁰ Tai Gryp.

¹³¹ 26.2.1686, s. 34.

¹³² 4.3.1686, s. 71-78.

panoa.¹³³ Hänet nimittäin mainittiin ensimmäisessä esiintymisessä kirkkoheran toimeksisaajana (comissshafware).

Vuosisadan viimeisellä kymmenellä toistui vuoden 1686 tilanne. Asianajajien ammattinimikkeellä mainitut asiamiehet hoitivat suurimman osan toimeksiantoista. Asemansa seurauksena esiintyi oikeudessa sekä lukumääräisesti että juttujen laatuun nähden melko vakiintunut joukko edustajia. Muiden oikeudenkäyntiasiamiesten määrä oli minimaalinen. Mikäli vain mahdollista, se vielä entisestään väheni.

Niinpä vuonna 1697 asianajoa voidaan kuvata seuraavilla tiedoilla. Aiemmin käsiteltyjen advokaattien ja prokuraattorien lisäksi oikeudessa esiintyivät lanko toisen puolesta¹³⁴, poika isänsä puolesta¹³⁵, mies vaimonsa puolesta¹³⁶, isä tyttärensä puolesta¹³⁷, lähetti maaherran puolesta ilmoittamassa, että kauppias peri liian korkeaa rukiin hintaa¹³⁸, raastuvanoikeuden vahtimestari porvari Simolan puolesta ilmoittamassa käsiteltäväksi kemnerinoikeuden tutkiman rikosasian¹³⁹, konsistorin notaari piispan puolesta ottamassa vastaan julkisen anteeksipyynnön¹⁴⁰, sihteeri (secret:) Johan Miltopäus professori Petrus Hahnin puolesta¹⁴¹ ja kursori (cursoren) Michael Kepplander vararehtorin (prorektor) Laurentius Braunin puolesta.¹⁴² Kaikissa edellä luetelluissa tapauksissa oli käsitykseni mukaan kyse oikeuteen lähetetyn edustajan toiminnasta asemansa perusteella. Jos se ei ilmennyt edustajan ja edustettavan suhteesta, niin se seurasi asian laadusta. Laveasti tulkiten saattoi näin olla myös silloin, kun nimismies (befallningsman) Johan Sundström esiintyi Bangen kuolinpesän asioissa.¹⁴³

Vain *yksi valtuusmies jäi edellisten yli*. Hän oli nimeltä mainitsematon ja esiintyi veljesten välisessä täytäntöönpanoasiassa:

»Sedan bewilliades Johan Moobachs fullmechtige execution hoos hans broder lijnwäfwaren M:r Erich Moobach effter Kiämbnär Rättens doom af d 29 Aprilis 696 lydandes på 22 D:r 20 1/2 /. Kmt med 1 D Smts ex-

¹³³ 20.2.1686, s. 29 ja 24.3.1686, s. 164.

¹³⁴ 9.3.1698, s. 10.

¹³⁵ 20.2.1697, s. 142-145.

¹³⁶ 24.3.1697, s. 241.

¹³⁷ 9.4.1697, s. 2.

¹³⁸ 27.2.1697, s. 150-151.

¹³⁹ 1.2.1697, s. 69-70.

¹⁴⁰ 30.10.1697, s. 1078.

¹⁴¹ 6.11.1697, s. 1099-1100.

¹⁴² 13.11.1697, s. 1143-1144.

¹⁴³ 5.5.1697, s. 433.

penser. Mätesmän woro stadsfougden Erich Milopa'eus och kiembnäre Joh. Graan medh 2:ne sig adjungerade Borgarer.»¹⁴⁴

Poissuljettua ei ole se, että tuo valtuutettu oli joku tuntemistamme turkulaisista asianajajista.

6. ASIANAJAJIEN PÄTEVYYS JA YKSINOIKEUS TURUN RAASTUVANOIKEUDESSA

6.1. Uusien prokuraattorien hyväksymisen edellytykset

Edellä on käynyt ilmi, että 1600-luvun viimeisinä vuosina Turun raastuvan-oikeudessa ja hovioikeudessa toimi jonkinlainen asianajajakunta. Edellisessä asianajajat olivat prokuraattoreita ja jälkimmäisessä advokaatteja. Lähes jokaisesta hovioikeuden asianajajasta voitiin edellä esittää jonkinlaista toisenkäden tietoa niin, että heidän pätevydestään, lähinnä opiskelusta akatemiassa, ja myöhemmästä urastaan, saatiin jonkinlainen käsitys. Raastuvanoikeuden asianajajakunta jäi paljon heikomman taustatiedon varaan.

Kuvaa raastuvanoikeuden prokuraattorikunnasta voidaan tarkentaa, kun seuraavassa käsitellään niitä raastuvanoikeuden pöytäkirjamerkintöjä, jotka koskevat uusien asianajajien ottamista sekä asianajajien ammatillisia oikeuksia. Osa tapauksista on tosin ohimennen jo ollut esillä. Nyt kuitenkin kiinnitetään huomiota prokuraattorikunnan pätevyYTEEN ja oikeudelliseen asemaan.

Vuonna 1692 käsiteltiin useita prokuraattoreiksi pyrkineiden anomuksia. Ensimmäinen niistä¹ oli *Henrich (Hindrich) Mattssonin*. Tuo anomus on jo edellä on mainittu. Henrich pyysi pääsystä asianajajaksi notaariksi valitun Michel Strömbergin tilalle, minkä katsottiin viittaavan prokuraattorien lukumäärän rajoittamiseen. Henrich Mattssonin anomuksesta kävi ilmi, että hän oli *asesori Johan Rosskampin entinen kirjuri*:

»Der näst förehades den supplication, som Assesorens högachtadt Johan Rosskamps för detta skrifware Hindrich Mattson här i Rätten inlagdt, uthi hwilkom han anhåller att uthi för detta Procuratorens här wijd Rätten, men nu Notariens wijd kiämnär Rätten Michel Strömbergs ställe blifwa antagen till Procurator.»

¹⁴⁴ 20.2.1697, s. 124.

¹ 27.4.1692, s. 263-264.

Raastuvanoikeuden päätös oli myönteinen. Se perustui ensinnäkin siihen tosiasiaan, että hakija oli *Turun kasvatti*. Toiseksi katsottiin, että palveltuaan asessoria niin lääninsihteerin, kihlakunnantuomarin kuin (hovioikeuden) asessorinkin tehtävissä, Henrich oli hankkinut *kokemusta oikeudenkäyntiasioissa*, ja olisi näin kykenevä auttamaan riitapuolia:

»Hwar of:r Resolverades, att såsom denne Hindrich är denne Stadens Barn, der jempte tient welbem:te Assessor både wijd det han warit Landssecreterare, Häradshöfdinge och Assessor, uthi hwilken tijd han och sig giordt förfahren uthi Rättegångs saaker, så att han nu pröfwes kunna dhe strijdige parterne uthi skrifwande betiena; Altså fördenskull blef ber:de Hindrich Mattson nu antagen till Procurator, och aflade han sin Eedh effter wahnligh formen.»

Huomiota kiinnittää se, että Henrich Mattssonin arvioitiin kokemuksensa johdosta pystyvän *auttamaan asianosaisia* nimenomaan *kirjoittamisessa*. Minäkäänlaista arviota ei esitetty siitä, miten hän selviäisi itse oikeuskäsittelystä. Tätä ei kuitenkaan voitane tulkita niin, että hän olisi saanut luvan ainoastaan laatia oikeudenkäyntiasiakirjoja. Käsitystä voidaan tukea edellä esitetyillä tiedoilla Henrichin saapumisesta raastuvanoikeuden istuntoon. Kirjoittamisen korostaminen liittyneekin ennen muuta siihen tosiasiaan, että *menettely* Turun raastuvanoikeudessa oli 1600-luvun kuluessa *muuttunut* yhä enemmän vain asianosaisten *oikeudenkäyntikirjelmien vaihtamiseksi*. Ilman tuota kehitystä taas asianosaiset tuskin olisivat tarvinneet noin laajamittaisesti oikeusapua.

Mainittuna vuonna myös *Johan Graan* sai asianajoluvan.² Hän oli *assessor Herman Wibblingin entinen palvelija* ja anoi lupaa asianajoon sekä kemnerin- että raastuvanoikeudessa. Päätöstä perusteltiin sillä, että Graan oli *taitava henkilö* ja oli saanut *hyvät suositukset* (kiitokset) entiseltä isännältään:

»Der näst öfwersågs den supplication som Assessorens uthi den Kongl HoffRätten högahtadt Herman Wibblings för detta betiente Johan Graan här i Rätten inlagdt, der uthinnan han anhåller att få advocera här wid Rådstugu och kiämbnär Rätterne, hwaröfwer resolverades, att såsom denne Graan är en skickeligh Person, den och sigh ett gott lofordh af sin förre huusbonde förwärfift. Altså blef och honom der samma tillåtit, hwarföre han och effter wanlige formen nu eedh aflade.»

Pätevyydeltään Graan lienee ollut Henrich Mattssonin tasoa. Luultavasti hän oli palvellut isäntäänsä myös kirjurin tehtävissä.³ Hän ei anonut pääsyä

² 2.11 1692, s. 669.

³ Vastaavanlaisesta pätevyydestä lienee ollut kysymys, kun Johan Sporenbergh hyväksyttiin prokuraattoriksi vuonna 1694: »Sedan blef opå hans Nådhes högwälborne H:r

prokuraattoriksi, vaan lupaa harjoittaa asianajoa (advocera). Ero on nähdäkseni kuitenkin vain kielellinen. Pöytäkirjamerkintä oli luultavasti tehty anomuksen sanamuodon mukaan. Muista yhteyksistä käy myös ilmi, että prokuraattorien toimipiiri yleensä oli sekä kemnerinoikeus että raastuvanoikeus.

Viisi päivää myöhemmin⁴ oli käsiteltävänä *Israel Leander*'in anomus, joka edellä on jo mainittu. Myös hän anoi asianajo-oikeutta sekä raastuvanoikeutta kemnerinoikeudessa. Raastuvanoikeus kiinnitti huomiota siihen, että hän oli (hyvin) *harjoittanut kirjoittamista* ja esitti *käytöksestään* muilla paikkakunnilla *hyvän passin*:

»Sedan ofwersågs den supplication, som skrif:r Israel Leander inlagdt, der uthinnan han anhåller, att fåå advocera här wijd Rätten och på kiembnär cammaren; hwar öfwer resolverades, att såsom denne Person befinnes wara sigh wähl förekommen uthi skrifwande, der jempte om sitt förhållande uppå andra orter upwijsar wackra pass, ...»

Kuten tiedetään, ei raastuvanoikeus kuitenkaan täysin myöntynyt Leanderin pyyntöön. Hänelle annettiin *väliaikainen oikeus ilman valaa kirjoittaa asianosaisten puolesta*. Perustelut tälle olivat kiintoisat. Häntä ei voitu hyväksyä, koska entiset taitavat tuohon tehtävään, eli prokuraattoriksi, jo hyväksytyt henkilöt joutuisivat *niukkaan toimeentuloon*. Leander otettiin ikään kuin koeajalle. Oikeus lupasi, että hän saisi vanhoa prokuraattorin valan sitten kun se olisi todennut hänen tarkkaavaisuutensa ja taitavuutensa:

»...altså will wähl Rätten honom uthi sitt ansökiande gärna willfahra; Men emedan för detta skickelige Personer der till antagne äre, hwilkom torde falla knapt nogh sigh derwijd att ehrnära; Dy kan man icke wijdare till hans ansökiande samtyckia än att han nu allenast interimswijs uthan eedh blifwer tagen, så att honom tillåtes för dhe strijdande Parterne att skrifwa, medh försäkringh att fåå Eeden afläggia sedan Rätten des vigilance och dexteritet förnummit haf:r.»

Tapaus on merkittävä monestakin syystä. Ensinnäkin se kertoo asianajajien pätevyysvaatimuksista. Keskeistä oli, kuten muissakin yhteyksissä on havaittu, prokuraattoriksi aikoneen kirjoitustaito. Lisäksi oli merkitystä asianosaisten käytännön kokemuksella ja hyvällä maineella, mistä tässäkin on puhetta. Toiseksi tuo pöytäkirjamerkintä paljastaa paljon asianajajien ammattikunnasta. *Raastuvanoikeus otti prokuraattorit ja suojeli sitten näiden talou-*

Landshöfdingen skrifftel. recommendation Grefwens högwälborne Frederich Steenbocks skrifware Johan Sporenbergh antagen till Procurator widh denne och Kiämnär Rätten, hwar opå han och sin Eedh effter wahnligh form aflade, som ad notam togs.» 21.11.1694, s. 479.

⁴ 7.11.1692, s. 678-679.

dellisia etuja, eli viranomaistaho varjeli kyseisen ammatin harjoittajia liialliselta kilpailulta. Kolmanneksi tapaus kertoo siitä, mikä oli se akti, jolla ali-oikeuden asianajajaksi tultiin. Vasta valan vannomisella henkilö oli rekrytoitu asianajajakuntaan, pitäisikö sanoa raastuvanoikeuden virkakuntaan.

Leanderia ei kuitenkaan tämän jälkeen pöytäkirjoissa tavata, ei valaa vannonomassa taikka edes kirjoituksia jättämässä. Hän ei nähdäkseni koskaan päässyt varsinaiseksi prokuraattoriksi. Mahdotonta on sanoa, johtuiko tämä hänestä itsestään vai tuomioistuimesta — eikö hän osoittautunut tarkkaavaiseksi ja taitavaksi vai eikö prokuraattorien taloudellinen ahdinko helpottunut.

6.2. Prokuraattorien yksinoikeus

Aivan vuoden 1692 lopulla käsiteltiin erästä prokuraattorien yhteistä anomusta, jolla he tavoittelivat yksinoikeutta.⁵ Raastuvanoikeuden tuolloiset prokuraattorit Johan Holm, Anders Eekman, Henrich Mattsson, Samuel Artolijn ja Johan Graan *valittivat vähäistä varallisuuttaan ja toimeentuloaan*. Tämän he katsoivat aiheutuneen siitä, että heidän asianajosta raastuvanoikeudessa ja kemnerinoikeudessa saamaansa elantoa *kavensivat opiskelijat ja kirjurit*:

»Ytterst öfwersågs den supplication som Procuratorerne här wijd Rätten Johan Holm, Anders Ekman, Henrich Mattsson, Samuel Artolijn och Johan Graan här i Rätten inlagdt, dess medelst dhe sigh beklaga öfwer dheras ringa willkor och subsistence, hwilket sigh der af förorsakas, att dhen dheras närhingh uthi Advocerandet här wijd Rådstugu och Kiemnär Rätter så wähl af studenter som skrifware betages,...»

Näin ollen he pyysivät, että asianosaisia kehoitettaisiin käyttämään vain varsinaisia valantehneitä asianajajia. Samalla tulisi kieltää muita sekaantumasta asianosaisten riita-asioihin. Tämä oli heidän mukaansa jo käytäntö hovioikeudessa:

»...anhållandes att wederbörandhe kunde anbefallas, äfwen som och wijdh dhen Höglöf:e Kongl. HoffRätt sker, att bruka dher wijd Rätterne ordinarie Eedsworne Procuratorer, och dhe andre som inte böhra, medelst ett offentl. anslag, förbiudas sigh med parterne strijdige saaker att befatta.»

Raastuvanoikeus piti prokuraattorien pyyntöä kohtuullisena ja *päätti, ettei kenenkään muiden kuin mainittujen prokuraattorien ja hovioikeuden valanvannoneiden advokaattien ollut sallittua kirjoittaa toisten puolesta ja näin ot-*

⁵ 17.12.1692, s. 760-761.

taa heidän elinkeinoaan. Kaikkien konseptistien oli allekirjoitettava kirjoituksensa, jos ne haluttiin otettaviksi oikeuteen. Tosin niiden asianosaisten, jotka osasivat itse ajaa asiaansa tai kirjoittaa, ei tarvinnut käyttää asianajajia. Päätös oli voimassa siihen saakka kunnes uusi oikeudenkäyntijärjestys valmistui:

»Hwar öf:r resolverades: att såsom supplicanternes begiäran är alldeles skiäligh. Altså bewillies dhem provisioneliter och till dess den allredan projecterade Rättegångs Processen har öfwersedd och förfärdigat blifwat, ett sådant uthslag, att ingen annan än dhem och den Kongl. HoffRättens eedsworne Advocater skulle tillåtas för någon att skrifwa och dhen dheras näringh förtaga, efftersom hwar och een concipist böhr sitt nampn under skriffterne sätta, så frampt dhe skola emoth tagne blifwa, doch så att den som sielf agera och skrifwa kan, blifwer icke begagit sigh der af att betiena.»

Asianajo tuolloisena säänneltynä ammattina oli siis ennen muuta *oikeudenkäyntikirjoitusten laatimista*. Siitä prokuraattorit (ja hovioikeuden advokaatit) saivat *elantonsa*, mikä taattiin nyt erityistoimenpiteillä. Samalla kun ratkaisu vahvistaa näkemystä asianajajakunnasta eräänlaisena *varhaisena ammatitikutana* (skrå)⁶, se vahvistaa käsitystä nimenomaan menettelyn kirjallistumisen ja ammattimaisen asianajon hyvin läheisestä yhteydestä.

Menettelyn kirjallinen muoto muutoksenhakuasteena toimineissa hovioikeuksissa ja kemnerinoikeuskaupunkien raastuvanoikeuksissa on sinänsä melko ymmärrettävää. Hämmästyttävää sen sijaan on ilmiselvä kemnerinoikeusprosessinkin kirjallistuminen. Päätöstä voitaneet tulkita niin, että toisen asiassa oikeuteen sai periaatteessa tulla kuka tahansa, mutta *kirjoittaa ei saanut kuin valansa vannonut asianajaja*. Sen perusteella, mitä jäljempänä esitetään raastuvanoikeuden menettelymuodoista, oli muunlainen kuin kirjoitusten avulla prosessaaminen lähinnä vain teoreettinen mahdollisuus.

Päätöksen johdosta voidaan ottaa uudelleen esille edellisessä luvussa esillä ollut tapaus vuodelta 1686, kun ylioppilas Isaac Mellin anoi oikeutta saada harjoittaa asianajotoimintaa (advocera) Turun kemnerinoikeudessa ja raastuvanoikeudessa itseään kouluttaakseen. Hän sai tuon oikeuden ja vannoi asianajan valan. Menettelyn katsottiin liittyneen muun muassa pyrkimykseen rajoittaa ylioppilaiden asianajotoimintaa, varsinkin kun opiskelijaa ei sen koommin mainittu oikeudenkäyntipöytäkirjoissa. Uuden tiedon valossa on kuitenkin mahdollista, että Mellin anoikin lupaa saada laatia oikeudenkäyntikirjelmia, mikä

⁶ Tuolloisia ammatitikutia käsitellään myöhemmin jaksossa VII. Tässä yhteydessä sen sijaan todettakoon maaherran lausuma laillisena raastuvanpäivänä asianajajilta kannettavista apuveroista (contribution), 6.4.1696 s. 184. Asianajajien ei tullut suorittaa osaansa porvariston apuna, vaan heiltä perittävät maksut tuli käyttää muihin kruunun tarpeisiin.

jo ehkä tuolloin oli säänneltyä toimintaa. Vuonna 1692, ainakaan nyt puheena olevan yksinoikeutta koskeneen päätöksen jälkeen raastuvanoikeus — prokuraattoriensa etuja suojellessaan — tuskin olisi tuollaista lupaa antanut.

Mitä opiskelijoiden asianajoon tulee, on edellä jo mainittu, että akademia rajoitti sitä. Raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa, ainakin 1600-luvun lopulla, heidän toimintansa näyttäytyy satunnaisena ja vähäisenä. Tämä ei kuitenkaan kerro sitä, miten paljon nämä hoitivat oikeudellisia asioita oikeussalin ulkopuolella, esimerkiksi laativat oikeudenkäyntikirjelmia.

Vuonna 1686 saapui oikeuden istuntoon kolme ylioppilasta, vuonna 1692 kaksi⁷ ja vuonna 1696 enää yksi ylioppilas.⁸ Opiskelija (stud) Zacharias Falck saapui vuonna 1686 asiamiehenä raastuvanoikeuden istuntoon⁹, kun siellä pidettiin erästä holhoustiliä koskenut suullinen käsittely (mudtlig conference). Saman vuoden joulukuussa ratkaistiin kemnerinoikeudesta muutoksenhaku-tietä tullut kotiopettajan palkkaa koskenut riita, jossa myös opiskelija Falck oli ollut valtuutettuna.¹⁰ Mainittuna vuonna esiintyivät myös opiskelija (studiosus Dn) Johannes Birelius porvari Jören Krijdmanin puolesta maltaiden luvaton tuontia koskeneessa muutoksenhakuasiassa¹¹ ja opiskelija (studiosus Dn) Petrus Boliu asianomistajan puolesta anastusjutussa.¹²

Joulukuun 23 päivänä 1692, eli asianajajien yksinoikeutta koskeneen päätöksen jälkeen, saapui oikeuteen kaksi ylioppilasta. Molemmat tulivat kuitenkin oikeuteen *lähetettyinä* (uthskickade). Tuolla merkinnällä saatettiin itse asiaa korostaa nyt sitä, että he tulivat *vain esiintymään* oikeudessa, mutta eivät olleet valtuutetun ominaisuudessa laatineet asianosaisten kirjoituksia.

Ensimmäinen saapui entisen asessorin Nicolaus Lietzenin perillisten puolesta kun sinne oikeuden määräyksestä oli kutsuttu kuolleen ylitarkastajan (öfwer inspector) takaaajat.¹³ Toinen saapui kultasepän puolesta vastustamaan tämän vastapuolen vapaaksi laskemisesta. Suutari oli istunut sakoista 20 päivää vankeudessa ja pyysi nyt pääsyä vapaaksi.¹⁴ Vuonna 1696 tuli oikeuteen opiskelija Casparus Porthaus ja pyysi katedraalikoulun apulaisrehtori Aron Hofrenin puolesta kemnerinoikeuden tuomion täytäntöönpanoa. Hänen ase-

⁷ 23.12.1692, s. 782 ja s. 783.

⁸ 7.12.1696, s. 844-845.

⁹ 14.7.1686, s. 415.

¹⁰ Jöran Lambers fullmechtige, 20.12.1686, s. 1054-1057.

¹¹ 8.5.1686, s. 306.

¹² 10.5.1686, s. 355.

¹³ s. 782.

¹⁴ s. 783.

mansa oikeudenkäynnissä oli merkitty niin, että Hofren anoi täytäntöönpanoa opiskelijan välityksellä:

»Wijdare läth conrect widh cathedral skolan här sammastädes Mag Aron Hofren igenom student Dn Casparum Parthauum anhålla, att, ...»¹⁵

Tässä yhteydessä voidaan ottaa esille vuoden 1697 helmikuussa esillä ollut tilanne, jossa myös oli kyse asianajajaysinoikeudesta.¹⁶ Renki Gabriel Mattsson tuli oikeuteen jo toista kertaa kemnerinoikeudesta vedotussa (lagwadde) jutussa. Vastapuolena oli talonpoika Matts Jöransson. Talonpoika oli kuitenkin poissa oikeudesta toistamiseen, koska renki ei ollut antanut hänelle tiedoksi valitustaan (appelationen). Renki totesi, ettei ollut ymmärtänyt noin menetellä, ja halusi antaa oikeudelle valituskirjelmänsä (klagolibell). Tämän johdosta häneltä kysyttiin, kuka hänen puolestaan oli kirjoittanut. Gabriel vastasi, että eräs ylioppilas (student). Silloin hänelle selitettiin, että oli *kiellettyä* sekä asianosaiselle että kirjoituksen laatineelle asetetun sakon uhalla *muiden kuin valantehneiden laatia kirjoituksia ja viitattiin yksinoikeuspäätökseen*. Mikä tarkkaan ottaen tuo nyt tarkoitettu päätös oli, jää epäselväksi, mutta ei sen sisältö:

»...förhålt sådant wara förbudit widh 2 Dr Smtz wijthe så för Principalen som den för honom skrifwit och icke är eedsworen som han af dett uthslagne Patent hade att see.»

Kirjoitus annettiin rengille takaisin ja häntä kehoitettiin *laadituttamaan se asianmukaisesti valantehneellä prokuraattorilla*. Hänen tuli myös prokuraattorin rinnalle allekirjoittaa tuo kirjoitus ja viitata asiassa aiemmin annettuun tiedoksipanoon (anslag). Samalla vapautettiin talonpoika hänelle jutun ensimmäisellä käsittelykerralla tuomituista poissaolosakoista:

»Gafs fördenskull honom inlagan såsom icke rättel. stält tillbakas att låta den af en eedsworen Procurator ställa i sin rätta form, och jämpte honom underskrifwas, sampt wijdh anslaget d. 15. hujus insinuera och så som han icke haar underrättat sin wederpart om appelationen; altså blif:r Bonden frij för dhe 6 Dr böter som han d. 10 hujus är fältes till.»

Jos oli oikeudenkäyntikirjelmien laatiminen säänneltyä, oli sitä myös muiden asiakirjojen laatiminen. Tosin tuolloin oli kysymys käsittääkseni lähinnä tiettyjen muotojen käytöstä muun muassa oikeustoimien todistelua ajatellen. Vuonna 1686 pöytäkirjattiin nimittäin päätös, joka tultaisiin julkistamaan ylei-

¹⁵ 7.12.1696, s. 844-845.

¹⁶ 13.2.1697, s. 103-104.

senä raastuvanpäivänä (allmänna Rådstugadagh). Kukaan ei saisi vastoin lakia laatia *kauppakirjaa, perintösopimusta tai vastaavaa muuta sopimusta*, vaan siihen sopimusten mitättömyyden uhalla *tuli käyttää kaupunginsihteeriä*:

»...uthan skall hwar och en som slijka transactioner behöfwa, der till anlijtha stadssecreteraren att förrätta.»¹⁷

6.3. Prokuraattorien toimeentulosta huolehtiminen

Kesäkuun 22 päivänä 1696 hylättiin entisen nimismiehen Johan Sundströmin prokuraattoriksi pääsyä koskenut anomus. Hän anoi oikeutta ajaa asioita (advocera) raastuvan- ja kemnerinoikeudessa. Raastuvanoikeus *hylkäsi anomuksen* ja vetosi siihen, että *oikeudessa toimi jo kuusi varsinaista valantehnyttä prokuraattoria*, minkä lisäksi entinen nimismies Zander oli anonut oikeutta kirjoittamalla palvella asianosaisia:

»Ytterst förehades för detta Befallningsmans Johan Sundströms supplication, der uthinnan han anhåller att få advocera här och i Kembnär Rätterne. Resolutio: Såsom här widh Rätten alredan för detta är antagen 6 stl ordinarie eedsworne Procuratorer/: foruthan för detta befallningsman Walentin Zander, som iembwehl har anhållit tillståndh en och annan medh skrifwande att betiena:/ hwilke medh platz kunna sigh medh skrifwande och advocerande födha; Altså kan Rätten supplicanten för denne gången uthi sitt ansökiande icke willfahra.»¹⁸

Ilmiselvää on, että nimismiehen pätevyys olisi riittänyt prokuraattoriksi. Hylkääminen perustui taloudellisiin syihin. Ottamalla uusi prokuraattori olisi heikennetty niiden kuuden asemaa, jotka nytkin vain hädin tuskin pystyivät elättämään itsensä asianajolla.

Samoja perusteluja käytettiin joulukuussa kun Lorenz Tillandz oli anonut, ei edes pääsyä prokuraattoriksi vaan oikeutta vannon prokuraattorin vala ja sen seurauksena ajaa muutamaa asiaa/kannetta.¹⁹ Raastuvanoikeuden kielteisessä päätöksessä mainittiin edelleen nuo kuusi varsinaista prokuraattoria ja Zander, joka köyhyytensä nojalla²⁰ oli saanut myös luvan avustaa riitapuolia, sekä alioikeuksissakin asianajoon oikeutetut hovioikeuden advokaatit.

Hakemuksen hylkäämistä perusteltiin ensinnäkin sillä, että tuolloisina *taloudellisesti vaikeina aikoina kyseiset prokuraattorit pystyivät vain vaivoin hank-*

¹⁷ 8.5.1686, s. 281-282.

¹⁸ s. 398.

¹⁹ Huom. mitä myöhemmin lausutaan ns. actio-jutuista.

²⁰ Ikään kuin nimismiehen eläkkeenä.

kimaan elantonsa asianajolla. Toiseksi viitattiin siihen, ettei Tillandz edes ollut anonut asianajo-oikeutta, prokuratuuraa. Hän oli pyytänyt oikeudelta vain lupaa hoitaa tietyt juttunsa annettuaan ensin asianajajan valan:

»Der näst inlade Lårenz Tillandz sin supplication, uthi hwilken han anhåller att honom kunde blifwa effterlåtit affleggia sin procurators Eedh och föllie af den samma uthföra någre antagna actioner så wähl här som i Kembnär Rätten. Resolutio. Såsom till Actionernes uthförande wijdh denne och kembnär Rätten jempte Kongl. Hoffrätts Advocaterne äre redan antagne 6 procuratorer, föruthan för detta Befall:n Walentin Zander som jembwähl för sin fattigdom haar fått tillståndh att skrifwa, hwilka sigh i denne swåra tijden medh procurerande neppeligen födha kunde, supplicanten ej heller giordt ansökningh om procuratura här samstädes eller i Kembnär Rätten: Altså kan han uthi sitt ansökiande om Eedens afleggiande icke willfahras.»²¹

Tillandz oli kuitenkin sitkeä. Hän oli laatinut nahkurin valituskirjelmän raastuvanoikeudelle eräässä kemnerinoikeudesta muutoksenhakuteitse tullessa asiassa. Ammattikuntansa etuja valvonut vastapuolen valtuutettu ei halunnut ottaa sitä vastaan, koska kirjurina toiminut Tillandz ei ollut valantehnyt prokuraattori. Valtuutetun (fullmächtig) nimeä ei mainittu, mutta oletettavasti hän oli joku tuolloisista raastuvanoikeuden valanvannoneista prokuraattoreista. Pöytäkirjaan oli merkitty:

»Garfwaren M:r Casper Steinacher emot sämeskmakaren Paul Voigt och wille nu Steinacher inläggia sin Libell, men såsom hans skrifware Lorentz Tillandz icke äre Eedsvoren Procurator wille ej Voigts fullmechtige inlagan emottaga»;

Steinacher velvoitettiin hankkimaan itselleen asianmukainen valtuutettu viittaamalla raastuvanoikeuden päätökseen (proklaamaan), joka oli tehty 28.2. 1694²²:

»Hwarföre tillsades Stjeinacher at skaffa sig en eedsworen fullmechtige och det wid 2 Dr Sölf Mts wijthe lijkmätight denne Rättens Proclama d 28 Febr 1694.»²³

Tillandzista kuitenkin tuli prokuraattori. Toukokuussa 1697 käsiteltiin hänen ja porvarin välistä rajakiistaa, jolloin Tillandz yllättäen mainittiin prokuraattorin ammattinimikkeellä.²⁴ Seuraavan kerran hänet tavataan vuoden 1697

²¹ 16.12.1696, s. 904-905.

²² Se ei kuitenkaan löydy raastuvanoikeuden pöytäkirjasta.

²³ 10.3.1697, s. 179.

²⁴ 7.5.1697, s. 560.

pöytäkirjassa kemnerinoikeudesta muutoksenhakutietä tullessa Carl Schaeferin ja Gustaf Bösekenin välisessä asiassa. Ensimmäisessä käsittelyssä, kun jutut oli asianmukaisesti huudettu esiin²⁵, jouduttiin merkitsemään, ettei Tillandzilla ollutkaan valtuutusta Bösekeniltä, ei myöskään kemnerinoikeuden tuomion johdosta yksityiskohtaisesti laadittua kirjoitusta. Asian käsittely jätettiin toistaiseksi sen varaan, että asiamies korjaisi puutteet:

»...2' Handelsmannen Carl Schaefer emoot S:r Gustaf Böseken och instälte sig nu Schaefer fullmechtige Advocaten Petter Longhe och Bösekens procurator Lorentz Tillandz; Och emedan Tillandz ingen fullmacht hade, ej heller någon effter Chiembner Rättens doom i punct wijs inlagde Libell, dy anstås med saaken till dess han fullmachten opwijsar och Libellen riktigt inlägger».²⁶

Marraskuussa sitten annettiin ratkaisu tuossa nahkurin ja säämiskäntekijän välisessä riidassa. Ensimmäisessä käsittelyssä Tillandzin toimintaa oli vastustettu, koska hän ei ollut valantehnyt prokuraattori. Käsittelyn aikana tuo virhe oli korjaantunut. Jutun ratkaisussa puututtiin asianajaja Tillandzin käytökseen. Hänen todettiin asiamiehenä *kirjoittaneen epäselvästi ja ansaitsevan siitä asianmukaisen rangaistuksen*. Valtuutetun puolustukseksi kuitenkin katsottiin, *ettei hän kyseisen käsittelyn aikana vielä ollut vannonut asianajajan valaa*, siis ollut varsinainen prokuraattori. Tämän vuoksi hänelle ei määrätty sakkoa, vaan varoitus vastaisuuden varalle niin, että hän jatkossa kirjoittaisi maltillisesti ja kohteliaasti.

Päätöstä lienee tulkittava niin, että vasta valan vannomisella prokuraattori tuli tuomioistuimen kurinpitovallan alaiseksi. Toisaalta lienee niin, että Tillandz sai anteeksi kokemattomuutensa. Pöytäkirjaan on merkitty:

»...Betreffande sedan dett fullmechtige Tillandz wijd dett han i denne saaken för Steinander skrifwit, brukat en mycket otydlig penna. Så borde han wähl derföre ansees medh dett straff, som Kongl. Majjts allernådigste förordning i slijkt måhl dicterar, men som han wijdh begynnelsen af denne action icke aflagdt någon ordin. Procuratoris Eedh, altså blifwer han denne gången för böther förskont, medh åthwarningen, att hädan effter medh moderation och höfligheeth föra sin penna.»²⁷

²⁵ Pöytäkirjoissa käytettiin ilmaisua »Sedan upproptes parterne till Action, såsom ...»

²⁶ 23.6.1697, s. 645. Jutun käsittely jatkui kolme päivää myöhemmin niin, että Schaeferin asiamies jätti muutoksenhakukirjelmän, johon Tillandz lupasi vastata seuraavana keskiviikkona. Tämän lisäksi hän edusti kirjanpitäjän leskeä eräässä kauppasaatavia koskeneessa jutussa, 23.7.1697, s. 829-830, ja kultaseppää Hans Meijeria kahden kultasepän välisessä riidassa, 9.10.1697, s. 1019.

²⁷ 27.11.1697, s. 1221.

Lausuma viittaa luultavasti eräisiin perättömiin lausumiin, joita asiamies oli vastapuolesta esittänyt ja joista oli maininta jutun käsittelyssä 16.10.1697. Tuolloin Tillandz puolusti itseään nimenomaan sillä, että juuri oli aloittanut asianajon.²⁸

7. YHTEENVETOA

Tarkasteltaessa valtuutetun käyttöä maaseudun alioikeuksissa, voitiin havaita, että Ala-Satakunnan tuomiokuntaan kuuluneiden pitäjen käräjille 1600-luvun kahdella viimeisellä kymmenellä saapui eräitä asianajajan ammattinimikkeellä pöytäkirjattuja asiamiehiä. Tyypillistä noille asianajajille oli, että he tulivat Turusta ja edustivat sikäläisiä päämiehiä, ja että heidät oli yleensä liitetty johonkin tuomioistuimeen, prokuraattorit raastuvanoikeuteen ja advokaatit hovioikeuteen. Lappeen tuomiokunnan ja Pohjois-Pohjanmaan tuomiokunnan käräjille tuollaisen ammattiasianajajan saapuminen puolestaan oli äärimmäisen harvinaista.

Kun irtauduttiin noista ammattinimikkeistä, havaittiin, että jo mainittua ajankohtaa ennen, vuosisadan puolivälin aikoihin, maaseudun käräjillä esiintyi eräitä asiamiehiä, jotka ainakin jossain määrin ammattimaisesti hoitivat oikeudenkäyntiasioita. Näillekin asiamiehille oli tyypillistä, että heidän kotipaikkansa oli lähikaupungissa, Turussa, Viipurissa tai Oulussa, ja että he yleensä hoitivat sikäläisten porvarien saatavien perintää. Saattoi myös käydä niin, että kaupunkien raatimiehet ja notaarit eräänlaisena sivutoimenaan ajoivat kaupunkilaisten asioita lähipitäjien käräjillä.

Mitään omaa asianajajakuntaa ei maaseudulla tavattu. Tosin eräät paikalliset, lähinnä virkamieheksi katsottavat, henkilöt saattoivat hoitaa pitäjän asukkaiden oikeudenkäyntiasioita muutoinkin kuin satunnaisesti. Siinä missä ammattimaisesti asianajoa harjoittaneiden ja kaupungista tulleiden asiamiesten kannatuspohja ensisijaisesti lepäsi kaupunkien kauppaporvaristossa ja vain melko vähäisessä määrin aatelistossa, oli nyt puheena olevan virkakunnan esiintyminen oikeudessa ensi sijassa riippuvainen maata omistavasta ja pitäjän talonpoikien kanssa ristiriitoihin joutuneesta aatelistosta. Muutoin tuon virkakunnan esiintyminen oikeudessa oli virka-avun luonteista.

Siirryttäessä Turkuun, joka jo maaseutua koskeneen tarkastelun perusteella näytti olleen erityisasemassa asianajajakunnan syntyä ajatellen, voitiin niin-

²⁸ 16.10.1697, s. 1049-1050.

kin varhain kuin vuosisadan keskivaiheilla havaita valtuutusjuttujen keskittyminen melko vähäiselle määrälle oikeudenkäyntiasiamiehiä. Nuo muutamat asiamiehet hoitivat sitten valtaosan edustajan välityksellä oikeudessa ajetuista jutuista. Tämän katsottiin viittaavan ammattimaiseen asianajoon. Silti kyseisistä asiamiehistä käytettiin raastuvanoikeuden pöytäkirjassa vain poikkeuksellisesti ammattinimikettä. Kun sitä käytettiin, oli nimike prokuraattori (procurator), ja kuvattiin tuolla käsitteellä henkilön ammatillista statusta. Samalla se selvästi ilmensi asiamiestä, jonka toiminta oli raastuvanoikeuden valvonnessa. Usein näiden asianajajien toiminta päättyi (tai väheni) siirtymisellä muuhun kunnalliseen toimeen, kuten kaupunginvoudiksi tai notaariksi.

Tultaessa vuosisadan lopulle havaittiin, että Turun raastuvanoikeuden istunnoissa esiintyneet asiamiehet olivat yleensä prokuraattoreita ja advokaatteja. Vuonna 1695 oikeastaan kaikki valtuutussuhteen nojalla toimineet asiamiehet olivat jommalla kummalla ammattinimikkeellä mainittuja. Kahta vuotta myöhemmin voitiin pöytäkirjasta havaita, kuinka prokuraattorit yksiselitteisesti olivat raastuvanoikeuden ja advokaatit hovioikeuden asianajajia. Hovioikeuden asianajajista voitiin todeta, että heillä oli oikeus esiintyä myös raastuvanoikeuden istunnoissa. Siellä he ennen muuta edustivat aatelisia päämiehiä. Muutoinkin heidän yhteiskunnallinen asemansa vaikutti korkeammalta kuin raastuvanoikeuden kollegoidensa. Advokaatit olivat usein opiskelleet akatemiasa, ja tuli heistä sittemmin esimerkiksi raatimiehiä ja kihlakunnantuo-mareita.

Raastuvanoikeuden oma asianajajakunta oli erityisen tarkastelun kohteena. Prokuraattoreiksi tultiin raastuvanoikeuden päätöksellä ja valan vannomisella. Samalla he joutuivat tuomioistuimen valvonta ja kurinpitovallan alaisuuteen. Prokuraattorin tehtävä oli ikään kuin eräs oikeushallinnollinen toimi, ehkä alin askel, jolta siirryttiin esimerkiksi notaarin tehtäviin. Toimen saamiseksi edellytettiin kirjoitustaitoa, hyvää mainetta ja jonkinlaista käytännön kokemusta. Toisaalta sitten raastuvanoikeus takasi prokuraattorikunnalle tietyn toimeentulon rajoittamalla asianajajien lukumäärää. Tämän lisäksi se antoi prokuraattoreilleen yksinoikeuden laatia asianosaisten oikeudenkäyntikirjoitukset.

Asianajajakuntaa siis tavataan 1600-luvun Suomessa. Se löytyy vuosisadan jälkipuoliskon Turusta. Sen olemassaolo näyttäisi olleen riippuvainen ennen muuta kirjoittamisesta, tuomioistuinmenettelyn kirjallistumisesta. Asiallisesti ainakin prokuraattorikunnan olemassaolo oli sidoksissa ennen muuta porvarien kauppa- ja luottosuhteisiin. Sen järjestysmuoto ja sen status taas viittaa- vat jossain määrin tuolloin Turkuun syntyneisiin varhaisiin ammattikuntiin.

Niinpä haluttaessa selvittää asianajajalaitoksen synnyn ehtoja on paneuduttava tuolloiseen tuomioistuinmenettelyyn. Tämän jälkeen kiinnitetään huomiota tyypillisiin asianajojuttuihin, ja lyhyesti niiden taustalla olleisiin suhteisiin. Samoin tullaan valaisemaan varhaisten ammattikuntien oleellisia piirteitä.

VI OIKEUDENKÄYNTIMENETTELY

1. KIRJALLISEN MENETTELYN LISÄÄNTYMINEN

1.1. Yleistä

Edellä on useaan otteeseen todettu, kuinka turkulaiset asianajajat (procurator, advocat) yleensä esiintyivät jutuissa, joissa käsittely oli kirjallista, ja kuinka heidän toimintansa keskittyi paljolti oikeudenkäyntikirjelmien laatimiseen. Asianajajalaitoksen syntyä, mutta myös valtuutetun käyttöä yleisemmin, onkin syytä tarkastella suhteessa tuomioistuinmenettelyn mahdollisiin muutoksiin tutkimusajanjaksona. Voitaneen nimittäin olettaa, että *oikeudenkäyntimenettelyssä* itsessään oli jotain sellaista, mikä ylipäättään teki *mahdolliseksi valtuutetun asettamisen*, jopa sai aikaan *tarpeen käyttää* häntä, ja lopulta loi *edellytyksiä ammattimaiselle asianajolle*. Prosessuaalisia seikkoja tarkastelemalla voidaan ehkä havaita myös vaikutuksia, joita ammattimaisen asianajon synnyllä oli asioiden käsittelyyn.

Tarkastelu aloitetaan sieltä, missä asianajajia tavattiin, eli Turun raastuvanoikeudesta, ja sen *menettelyn muodoista*. Tämän jälkeen näkökulmaa laajennetaan. Puhtaasti menettelyllisten seikkojen lisäksi on tarkoitus lähinnä haastamista, todistelua ja lautakunnan asemaa koskeneita muutoksia esittelemällä pyrkiä kuvaamaan *koko tuomioistuinmenettelyn luonnetta ja kehitysvaihetta tutkimusajanjaksona*. Alustavasti voidaan nimittäin todeta näyttävän siltä, että tarkastelujakson kuluessa hävisivät oikeudenkäytöstä viimeisetkin sukuprosessin ja sovintomenettelyn piirteet. 1600-luvun lopun prosessi oli laillisiin muotoihin sidottua, eräiltä osin kirjallista, nopeita ratkaisuja korostavaa, asiantuntemusta vaativaa ja asiantuntijoiden hallitsemaa menettelyä, jossa aineellisen totuuden selvittäminen oli keskeistä. Ylemmissä oikeusasteissa ja kaupungeissa, ainakin suurimmissa, muutokset olivat nopeampia ja rajumpia kuin maaseudulla.

Edellä todettiin jo, kuinka prosessioikeuden kehitykseen vaikutti yleisen lain valmistelutyö. Lisäksi vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaaren valtuutusta ja

asianajoa koskeneiden säännösten valmistelua käsiteltäessä ilmeni, ettei yleinen laki niiltä osin sisältänyt moniakaan uusia periaatteita. Useimmissa tapauksissa tyydyttiin kokoamaan ja vahvistamaan se oikeusaineisto, joka sisältyi 1600-luvun lopulla annettuihin kuninkaallisiin asetuksiin tai oli jo käytännön nojalla voimassa. Jäljempänä käy ilmi, että sama koski valtaosaa muitakin prosessuaalisia kysymyksiä.

Oikeudenkäyntikuhujen korvaamista tarkastellaan toisaalta *prosessin kehitysvaiheen* kuvaajana ja toisaalta *ammattimaisen asianajon* näkökulmasta. Kiinnitettäessä huomiota, tosin vain ohimennen, lykkäyksiin ja alioikeuksien ratkaisuja koskeneisiin tyytymättömyyden ilmoituksiin, voitaneen puolestaan selvittää eräitä ammattimaiseksi muuttumassa olleen asianajotoiminnan vaikutuksia.¹ Keskeisimmät menettelyä koskeneet säännökset sisältyvät Kristoferin maanlakiin ja Maunu Eerikinpojan kaupunkilakiin, vuoden 1614 oikeudenkäyntiordinantiaan, seuraavan vuoden oikeudenkäyntijärjestykseen, vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestykseen ja vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaareen.

1.2. Kirjallinen menettely Turun raastuvanoikeudessa

Jos tarkastellaan Turun raastuvanoikeudessa *vuoden 1647* tuomiokirjaan pöytäkirjattuja² juttuja tuomioistuinmenettelyn näkökulmasta voidaan selvästi havaita niiden *käsittelyjen olleen pitkiä*. Tämä ei kuitenkaan välttämättä, eikä edes yleensä, johtunut siitä, että juttuihin liittyneet oikeus- saati sitten asiakysymykset olisivat olleet kovin monimutkaisia. Juttujen laajat selostukset näytävät paljolti aiheutuneen käsittelyn ja kirjaamisen tavasta. Riidat olivat esillä *monessa eri istunnossa*, ja *eräät* niistä oli jo ratkaistu *kemnerinoikeudessa*. Vuosisadan edetessä kemnerinoikeudesta muutoksenhakuteitse tulleiden juttujen osuus kasvoi merkittävästi.³

Edellä on jo kerrottu kemnerinoikeudesta eräiden kaupunkien alimpana oikeusasteena. Kun sen käsittelemät jutut tulivat Turun raastuvanoikeuteen valitusteitse, leimasi noiden juttujen käsittelyä ainakin osittain kirjallinen muoto. Valituskirjelmä ja kemnerinoikeuden tuomio, yleensä myös vastineet, esitettiin kirjallisesti. Hämmästyttävää on kuitenkin se, että myös muissa kuin

¹ Ennen muuta sellaisia vaikutuksia, jotka nähtiin asianajotoiminnasta johtuvina haittoina.

² Mukana ovat myös vuoden 1646 viimeiset kuukaudet.

³ Juttu, jossa oli ollut monta käsittelyä, selostettiin ratkaisuihin raastuvanoikeuden pöytäkirjassa vasta sitten kun kaikki oli asiassa lausuttu. Selostus alkoi pöytäkirjassa merkinnällä »Acta emillan».

kemnerinoikeuden käsittelemisissä jutuissa saattoi käsittely sisältää *laajahkoa kirjelmien vaihtoa*. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että nimenomaan oikeudessa esiintyneet valtuutetut kantoivat ja vastasivat kirjallisesti.

Vuoden 1647 tuomiokirjaan pöytäkirjattu tyypillinen käsittely oli kauppias Frans Stockmanin ja erään kauppiaan lesken välisen saatavia koskeneen riita-asian käsittely.⁴ Stockmanin puolesta asiaa ajoi edellisessä jaksossa tutuksi tullut Olaus Olaj Carolstadius ja lesken puolesta samoin edellä mainittu Jacob Wilstadius. Juttua käsiteltiin raastuvanoikeuden istunnoissa 3.10.1646, 9.11.1646, 14.11.1646, 25.11.1646 ja 6.2.1647. Viimeksi mainittuna päivänä juttu ratkaistiin. Tuolta päiväältä juttu kaikkine käsittelyvaiheineen löytyy pöytäkirjasta.

Raastuvanoikeuden pöytäkirjasta käy ilmi, että asian käsittely oli alkanut *kirjallisella kanteella*. Siihen *vastattiin kirjallisesti* ja myös *näyttö keskittyi asiakirjojen esittämiseen*. Tosin asianosaisten väittämiä ja vaatimuksia oli kirjattu enemmän kuin vuosisadan lopulla oli tapana. Osa niistä lienee esitetty suullisesti. Jutun pöytäkirjaaminen alkoi maininnalla Carolstadiuksen valtuutuksesta ja hänen Stockmanin puolesta esittämästään vaatimuksesta:

»Acta emillan Frans Stockman och sahl Rosenschmitts fru. Den 3 octob. nästförledne företrädde Frans Stockmans fullmechtigh Olaus Olaj Carolstadius och effter sin fullmachts insinuation skriffteligen androgh beswär emot sahl Jöns Rosenschmitts änckia Wälb. fru Margareta Wirtzenbergh i det hon icke wille fullgiöra sin sahl mans obligation uthan inwände sådant ...»

Asian käsittely raastuvanoikeudessa päättyi Stockmanin valtuutetun vetoon.

»Hwar emoth inlade Frans Stockmans fullmechtigh sin waadepeningar i rättan tijdh.»

Seuraavinkin vuosina käsittely oli vahvasti kirjallista. Jopa täytäntöönpanopyyntö raastuvanoikeudelle tehtiin kirjallisesti. Edellä asianajajaksi katsottu Ingenwald Hansson (Haxell) pyysi kirjallisesti eräiden laitonta tupakka-kauppaa koskeneiden tuomioiden täytäntöönpanoa:

»Peter Matssons fulmechtigh Ingewald Hansson Haxell skriffteligen nu anhöll om execution aff Rättens affsagde domar emoth dhe som wore beslagne medh tobaks sälliande emoth H. K. M:ts patenter...»⁵

Asian *kirjallista esittämistä* saatettiin suorastaan *vaatia*. Vuoden 1656 maaliskuussa on pöytäkirjattu maininta erään solvausasian tuomiosta (...doom emil-

⁴ 6.2.1647, s. 112-118.

⁵ 18.3.1648, s. 64.

lan Ciebnären på Embets wägnar kiärande och Jochim Issbehn swarande).⁶ Olaus Carolstadius olisi halunnut ottaa tuomion vastaan. Pöytäkirjaan on merkitty Carolstadiusen ilmoittaneen suullisesti, ettei hänellä ollut kirjallista valtuutusta vastata tai kantaa vastaajan puolesta. Häntä oli vain pyydetty ottamaan tuomio vastaan:

»Olaus Carolstadius förklarade sig här opå mundteligen således, att han ingen skriftelig fullmacht hadhe af Jochim Issbehn å hans wägnar att swara eller tala, uthan allenast war beden att emottaga doom i saken, dher icke annat kundhe skee än at dher uthinnan dömas skulle.»

Oikeus kuitenkin kehotti häntä selittämään asiansa kirjallisesti, ja jutun ratkaisupäivänä 8.3. Olaus Carolstadius sitten ilmoitti valtuutuksen puuttumisesta kirjallisesti:

»Honom sades dherföre, att han skulle sig här öfwer skriftteligen förklara. Den 8 Martij föregaf han det samma skriftteligen att han ingen fullmacht hadhe af Issbehn å hans wägnar att tala eller swara uthi någon saak, uthan om utslag skulle falla emillan honom och Claes Stafenouv, war han beden det att afhöra. Skrifften fins ad Acta.»

Siirryttäessä vuoteen 1686 havaitaan, että hyvin monet jutut tulivat raastuvanoikeuteen oltuaan *ensin kemnerinoikeuden käsiteltävinä*. Osaksi tämä johtui siitä luonnollisesta seikasta, että kemnerinoikeus oli Turussa riita-asioden tavallisin ensimmäinen oikeusaste. Osaksi tämä luultavasti johtui myös siitä, että niissä jutuissa joita asiamies hoiti, helpommin mentiin valitusteitse seuraavaan asteeseen. Nuo samat raastuvanoikeuden asiamiehet nimittäin näyttävät yleensä esiintyneen ensin kemnerinoikeuden ja sitten raastuvanoikeuden istunnoissa. Kun otetaan huomioon tarkasteltavien juttujen valikoituminen valtuusmiehen käytön mukaan, selittyy tämä vielä sillä, että jutuissa jotka tulivat raastuvanoikeuteen muutoksenhakuteitse tarvittiin välttämättä luku- ja kirjoitustaitoa.

Juttujen käsittelyt olivat edelleen pitkiä. Tyypiesimerkkinä voidaan mainita 8.5.1686 ratkaistun jutun käsittely.⁷ Kantajana oli porvari Anders Ruotsila ja vastaajana porvari Grels Barckare. Pöytäkirjan mukaan kantaja oli 8.2.1686 antanut raastuvanoikeudelle *selvityksen kemnerinoikeuden ratkaisusta sekä siitä, että muutosta oli haettu laillisesti*. Tämän lisäksi kantaja oli antanut valituskirjelmänsä (*Conventional Libell*). Maaliskuun ensimmäisenä päivänä vastaaja oli siihen kirjallisesti vastannut (*excipera*). Kaksi päivää myö-

⁶ 8.3.1656, s. 36-40.

⁷ s. 284-292.

hemmin puolestaan Ruotsila lausui kirjallisesti asiassa (*replicera*). 8.5. vastaa-
ja esitti vielä toisen kirjoituksen (*duplicera*).⁸ Oikeuteen jätettiin muutakin kir-
jallista aineistoa, sillä pöytäkirjaan oli merkitty:

»... d. 8 Maj Grels Barckare duplicerade som skriffterne iempte par-
ternes påberopade Documeneter ad Acta förwarade exprimera.»

Pöytäkirjasta näkyy vielä, että jutussa oli 31.3. pidetty erillinen *suullinen kä-
sittely* (mundteligt conference). Raastuvanoikeuden ratkaisu annettiin äänes-
tyksen jälkeen 8.5.1686.⁹

Vuoden 1692 tuomiokirjan läpikäytyään joutuu toteamaan koko menette-
lyn muuttuneen lopullisesti. Se oli *pitkällistä ja kirjallista*. Kokonaisuutena jut-
tuja oli ratkaistu melko vähän, mutta niistä kirjoitettiin paljon. Itse menettely
näyttäytyi lukuisten kirjoitusten vaihtamisena. Jutun ratkaisu oli hyvin ja laa-
jasti perusteltu. Kirjelmien jättäminen oikeuteen tapahtui yleensä sen jälkeen
kun asianosaiset oli huudettu esiin (uproptes parterne till action). Sitten luet-
teloitiin asianosaiset ja oikeuteen annetut asiakirjat. Tyypiesimerkki on lo-
kakuun 22 päivänä 1692 tehty pöytäkirjamerkintä:

»Uproptes parterne till action »I. Fru Christina Lagermarck emoth
Assesoren i den Höglöf. Kl. Hoffrätt Högachtad Joachim Schultz, och
inlade nu fruns fullmächtige sin libell, hwar å Assesoren nästk:de mån-
dagh swarar.»¹⁰

Kun jutun käsittely oli päättynyt ja asiassa annettiin ratkaisu, selostettiin
yleensä vielä käsittelyn eri vaiheet ja tuomion sisältö. Turun raastuvanoikeu-
den 26.3.1692 ratkaiseman jutun selostus käy mielestäni hyvänä esimerkkinä
tuonaikaisesta käsittelystä.¹¹ Kyseessä oli sinne muutoksenhaun kautta tullut
henkikirjoittajan ja porvarin lesken välinen velkajuttu. Ensin selostettiin pöy-
täkirjassa *kemnerinoikeuden ratkaisua*, sen perusteita ja muutoksenhaun lail-
lisuutta:

».. och sedan effter een der sammastädes uprättat Rächningh således
afdömbdt, som domen och Rächningen N:o 1 fol 4 och 5 uthwijsar; hwar
emoth Kanckman i Rättan tijd appellerat...»

⁸ Tuolloisen terminologian mukaan oli kantajan ensimmäinen kirjoitus libellus eli kan-
nekirjelmä (inlaga). Vastaajan ensimmäinen kirjoitus oli exceptio, kantajan toinen replica
ja vastaajan vastaus siihen dublica. Libellus (libel) erosi yleensä anomuksesta (supplique)
siinä, että ensin mainittua edelsi haaste, Nehrman 1751, s. 179-180.

⁹ Täysin samanlainen käsittely oli myös jutussa 22.11.1686 s. 835-876.

¹⁰ 22.10.1692, s. 653.

¹¹ 26.3.1692, s. 184-188.

Sen jälkeen alkoi raastuvanoikeuden käsittelyvaiheiden selostaminen. Kävi ilmi, että kantajan valtuutetulla oli ollut *kirjallinen valtuutus*, minkä nojalla ja *haasteen* jälkeen hän oli esittänyt *valituskirjelmän* ja erään todistuksen. Vastaajan asiamies oli esittänyt *vastineen* sekä erään toisen kirjoituksen, jossa hän valitti (vastapuolen) valtuutetun käytöksestä:

»Här opå haar Kanckmans fullmächtige effter skriffteligh fullmacht af d 16 Novemb:r samma år fol 1 opå föregången Citation d 12 Decemb:r inlagt sin convetional Libell fol 2 jempte een Attest N:o 2 fol 3, andragandes Kanckmans gravamina appellationis emoth domen, som skola honom ther uthinnan 3:ne påster bestående af 29 1/2 S:r kmt afskurne wara, hwar emoth hustru Agneta d 16 Dito Exciperat fol 6 och sedermera d 5 Martii 1692 insinuerat een supplication fol 7 dher uthinnan han klagar öfwer fullmächtigens hårda Penna, emedan han emoth henne haar osanningh skrifwit, det han med een Attest af 6 Borgare uthgifwen fol 8 will bewijsa; Anhållandes att fullmächtigen derföre plichta måtte, hwilka bäge böra uplösas.»

Replikointi ja duplikointi jäivät tällä kertaa puuttumaan. Käsittelyn lopuksi asetettiin tyypillinen kysymys. Tuliko kemnerinoikeuden ratkaisu hyväksyä vai tuliko sitä muuttaa:

»Wijdare befinner Parterne icke hafwa skrifftel' agerat, och flyter här af denne Status Controversia: Om Kiämb. Rättens doom är på dhe Skiähl grundat att han böör approberas eller ej. Eller och Om hustru Agneta är skyldigh dhe 3:ne Kanckman afskurne påsterne att betala eller icke».

Sitä seurasi lausuma asianosaisten kirjoituksista ja ratkaisun tekemisestä:

»Hwadh desse Parter hafwa skrifftel. wijdare andragit, finnes Extrac-tet af dhem underskrifwit och ad acta förwarat, hwar effter Rätten slutat saaken till fölliande Doom».

Pääpiirteissään tuomio sisälsi kemnerinoikeuden tuomion vahvistamisen.¹² Kanckman tuomittiin maksuun 14 päivän kuluessa sekä korvaamaan oikeudenkäyntikulut yhdellä hopeatalerilla:

»... och oansedt Kanckmans fullmächtige förgifwer hustru Agneta låfwat hans Principal betala; Så haar han doch sådant icke kunnat bewijsa; Altså blifwer och hustru Agneta för Jöran Kanckmans fordran i detta måhl frijehrkänd, och Kanckman dömes, lijkmätigt Kiämbnär Rättens doom till hust Agneta Hendrichsdotter att betala dhe 4 Dr 6 öre Kmt som henne dher uthinnan tilllehrkänd är, innan 14 dagar effter 16 Cap i Rådst Balken och der hoos ehrläggia uthi Expenser 1 Dr sölf Mynt.»

¹² Mikä oli huomattavasti yleisempää kuin kemnerinoikeuden ratkaisun muuttaminen.

Huomiota vuonna 1692 herättää vielä se, että *lykkäyksiä oli runsaasti*. Osa niistä ja vain muutaman päivän mittaisina annettiin oikeastaan automaattisesti kirjelmien laatimista varten. Aikaisempaan verrattuna oli kuitenkin uutta, että lykkäyksiä pyydettiin ja usein myös annettiin *asiamiesten poissaolon vuoksi*. Esimerkkinä voidaan mainita urkurin ja opiskelijan välinen juttu. Urkurin valtuutettu oli Henrich Juslenius. Hän oli usein poissa oikeudesta, koska hän ei ollut kaupungissa. Raastuvanoikeus kuitenkin katsoi 26.3.1692, ettei lykkäystä voitu jatkuvasti antaa. Urkurin tuli hankkia itselleen uusi advokaatti, jotta asian käsittelyä ei viivytetty.¹³

Jossain määrin tuntuu Turunkin juttujen nojalla perustellulta useissa virallismääräyksissä 1600-luvun lopulla ilmennyt väite, että asianajajat omaksi edukseen pitkittivät asioiden käsittelyä. Tosin raastuvanoikeuden suhtautuminen muihin kuin oikeudenkäyntikirjoituksiin vastaamiseksi pyydettyihin lykkäyksiin oli melko ankaraa. Vuoden 1695 jälkeen viitattiin lykkäyspäätöksissä yleensä uudessa oikeudenkäyntijärjestyksessä lueltuihin lykkäysperusteisiin.

Tässä yhteydessä voitaneen todeta, että *asianajajat* muutoinkin näyttäytyivät jonkin verran *huonommassa valossa kuin aikaisemmin*. Esimerkiksi marraskuussa 1692 rahtausta koskeneessa jutussa päämies väitti asianajaja Johan Holmin laiminlyöneen tarpeelliset muutoksenhakutoimet:

»Blef fördenskull Windi nu tillspord, hwij icke han i rättan tijdh sin saak fullfölgt haf:r. Hwar till han swarade sigh ombedt Advocaten Johan Holm att uthfordra domen hoos Kiämbnär Rätts Notarien och sedan i saken viglera; Men har sådant icke effterkommit eller något giort till saaken, uthan Windi sielf effter sin hemkompst domen uthtagit, som nu ligger ad acta.»¹⁴

Raastuvanoikeuden ratkaisussa todettiin asianosaisen laiminlyöneen muutoksenhaun määrääjän ja kemnerinoikeuden tuomio määrättiin pantavaksi täytäntöön. Windiä kehoitettiin kuitenkin esittämään vaatimuksensa asianajaja Holmille, mikäli hän katsoi tähän olevan syytä:

»... Hafwandes Windi att sökia sin åberopade fullmächtige Johan Holm, så framt han förmenar sigh der till skiähl hafwa, det bästa han förmåår...»

Myös vuonna 1696 olivat juttujen selostukset pitkiä. *Lähes kaikissa jutuissa vaihdettiin kirjelmiä*, myös niissä jotka tulivat raastuvanoikeuteen ensimmäisenä asteena. Vaikuttaa jopa siltä, että ainakin kemnerinoikeudesta tullee-

¹³ 26.3.1692, s. 169.

¹⁴ 9.11.1692 s. 694-696.

den juttujen käsittely oli *pakollisesti* kirjallista. Kirjallisen käsittelyn valta-asemaan viittaa muun muassa tuon vuoden pöytäkirjan sivulta 779 löytyvä merkintä. Oikeus ei ottanut asianosaiselta vastaan pelkkiä asiaa koskevia asiakirjoja eikä mitä ilmeisimmin suulliseksi aiottua valitusta. Asianosaiselle annettiin viran puolesta lykkäystä kaksi päivää, jotta hän saattoi perehtyä prosessiin tarkemmin ja jättää oikeudelle kirjelmänsä ja dokumenttinsa. Kirjoitustaito tuolla luultavasti pappissäätyyn kuuluneella asianosaisella oli:

»...som denne Hr Simon ingen inlaga hade färdigh uthan allenast een hoop Documenter, emedan han ej förstådt processen, dy gafs honom Dilation till d 18 hujus, at giöra sigh nogare informerat, och då sin Libel iempte Documenter insinuera.»¹⁵

Turun raastuvanoikeuden menettelylle oli tyypillistä sen jatkuvasti lisääntyneen kirjallinen muoto. Ero *maaseutuun* oli huomattava. Maaseudun alioikeuksissa keskeisimpinä prosessiperiaatteina olivat käsittelyn *suullisuus* ja julkisuus sekä asianosaisten omien toimenpiteiden korostaminen.¹⁶ Käsittelyn suullisuus näkyy selvästi tutkitussa tuomiokirja-aineistossa. Pöytäkirjoissa ei harvoja poikkeuksia lukuunottamatta näy merkintöjä edes siitä, että oikeudenkäyntiasiamiehet olisivat oikeudessa esittäneet asiansa kirjallisesti. Jonkinlaisen kirjallisen selvityksen, lähinnä todisteena käytetyn asiakirjan, asiamies saattoi joskus jättää oikeudelle.

Jos oli eroa tutkittujen maaseutuoikeuksien ja Turun raastuvanoikeuden menettelymuotojen välillä, oli eroa myös siinä, että raastuvanoikeus toimi muutoksenhakuinstanssina ja käräjät ensimmäisenä oikeusasteena. Lisäksi eroa oli siinä, että Turussa oli asianajajia, mutta maaseudulla ei. Asianajajien ammattikunnan syntymisellä ja varhaisella kehityksellä näyttäisi olleen ilmiselvä yhteys kirjallisen menettelyn lisääntymiseen. Tuolloinen *asianajajakunta tuskin olisi syntynyt ilman kirjallista menettelyä, ja tuolloinen prosessi tuskin olisi ilman asianajajia ollut noin kirjallista*.

1.3. Menettely hovioikeudessa

Myös (Turun) *hovioikeuden menettely oli kirjallista*. Hovioikeusmenettelyn pääsääntöisesti kirjallinen muoto näkyy muun muassa sitä koskeneista *säännök-*

¹⁵ 16.11.1696, s. 779.

¹⁶ Huomautettakoon, että suullis-pöytäkirjallinen menettely tarkoittaa yleensä sitä, että asianosaisten ja todistajan lausumat annetaan suullisessa muodossa, mutta tämä aineisto pöytäkirjataan. Kun tässä tutkimuksessa puhutaan käsittelyn suullisuudesta, sisältää se kuitenkin myös suullis-pöytäkirjallisen käsittelyn. Muu menettely on sitten kirjallista (laajassa mielessä), ks. Tirkkonen s. 90.

sistä. Raastuvanoikeuksien menettelymuodohan tulivat sääntelyn kohteiksi vasta vuonna 1695. Menettelyä hovioikeuksissa koski vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksen 24 kohta.¹⁷ Asianosaisen tuli joko itse tai asiamiehen välityksellä esittää kuninkaalliselle oikeudelle jutun tosiasiat sekä vaatimuksensa, ei vain suullisesti vaan *myös kirjallisesti*:

»Hwarföre när nu effterlåt it och tillstadt warder Kärändenom och Swarändenom, at the anten sielfwe eller ock genom theras Fullmechtige, måge föra Saken til Rätta, så skole både the, så wäl som theras Fullmechtige hafwa thetta effterfölliande i åminnelse: Först skole the grundeligen medh tydelige och klare Ord icke allena mundtlich, uthan och skriffteligh framställa sielfwe Factum och huru thet sigh tildragit hafwer, ther uthaff sielfwa Actio och Fordringar flyter och hafwer sin rätta Ursprung».

Muutoksenhakuvaatimuksen (muutoksenhakukirjelmän) sisältöön puuttui yksityiskohtaisesti mainitun säännöksen loppu. Asianosaisen oli asiaa koskeneiden vaatimusten lisäksi esitettävä selvitys muutoksenhakuajan ja muutoksenhakujärjestyksen noudattamisesta. Tämän jälkeen hänen tuli joko toistamalla tai muutoin esittää alioikeuden ratkaisu ja lopuksi pyytää asiassa päätöstä:

»Och när sielfwe ärendet således medh alle Omständigheter är wordet tillkänna gifwit, skole the framsättia theras Böön och Begäran, och hwad the förmena sigh medh rätta hafwa til at fordra. Men är thet een Laghwadd Saak, så skole the först förmåla at the alle formalia och requisita Appelationis, uthi Sweriges Lagh uthtryckte, hafwa haft i godh acht, thet är, the skole bewijsa, at the lagligen wadt hafwa, icke allenast i rättan tijdh, uthan och ifrån thet ena Tinget och Domen til thet andra, effter som Laghboken aff them åskar och kräfwer. Sedan skole the anten på nytt repetera heela Saken effter som the henne på häreds- och Laghmans Ting, så ock för Borgmästare och Rådih tilförenne hafwa drifwit, eller ock framställa henne på ett annat sätt, effter som thet tå bäst wil skicka sigh, och til ett Besluut begära at ther öfwer måtte fällas en tilbörligh Sentens och Doom.»

Enää ei kyse ollut vapaamuotoisesta kuninkaalle osoitetusta armonanomuksesta, vaan *muotoihin sidotusta, asiantuntemusta ynnä luku- ja kirjoitustaitoa vaatineesta menettelystä*. Seuraavassa kohdassa määrättiin oikeudenkäyntikirjelmän sisällöstä. Asian hämärtämiseksi ei kirjoituksiin tullut ottaa laveasti vieraiden kansojen oikeutta. Sen sijaan kaikkea kotimaista oikeutta eli Jumalan ja Ruotsin lakia, valtakunnan päätöksiä ja asiakirjoja sekä tapoja oli oikeus asian selvittämiseksi lainata:

¹⁷ Schmedeman, s. 158-159.

»Och skal både Kärändens, så wäl som Swarandens inlagde Skrifter så wara stälte at til Saaksens större anseende och Uthsmäckande icke widlöfteligen införes fremmande Nationers Lagh, Bruuk och Sedhwane: Doch skal icke warit förbudt at man effter nödhorften och ad melius informandos iudices, citerar, allegerar, och bewijsar bådhe uthur Guds och Sweriges Lagh, så och Rijkens Recesser, Afhandlingar och Beslut, loflige Bruuk och sedwaner, ther som kan lända och tiena til Saksens styrckia, förköffring och berömlig uthföring.»

Menettelyä kaikissa oikeusasteissa säänneltiin vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksellä. Sen määräyksillä puututtiin ensimmäistä kertaa alioikeusmenettelyn muotoihin. Asetuksen keskeisimpänä tavoitteena on edellä pidetty oikeudenkäyntien lyhentämistä ja tehostamista. Siinä määrättiin monista menettelyn yksityiskohdista. Neljännen kohdan mukaan tuli asianosaisten ensimmäisessä oikeusasteessa, ajoivatpa he asiaa suullisesti tai kirjallisesti, selvästi ja tarkkaan lausua kaikesta asiaan kuuluvasta sekä esittää kaikinpuolinen näytönsä:

»Parterne skola uti första Instantierne, antingen the munteligen eller skrifteligen agera, tydeligen och noga framföra alt hwad til saksens uplysning tienar, och ther til sedan lägga alle sina bewijs, skiäl och documenter, som the anten hafwa eller kunna hafwa, och intet ther uti förbigå eller med upsåt, list och hwariehanda konst innehålla och til öfrige Instantier lämna och uppskiuta.»¹⁸

Mainitusta kohdasta käy ilmi, että oikeudenkäynneissä varsin yleisesti vaihdettiin kirjoituksia. Asianosaisten väitettiin syyllistyneen *laajaan ja tarpeettomaan kirjeenvaihtoon* sekä näin aiheuttaneen tuomarille ja vastapuolelle erehdyksiä, epätietoisuutta ja vaivaa. Tämän vuoksi katsottiin tarpeelliseksi puuttua oikeudenkäyntikirjelmien lukumäärään ja rajoittaa se kahteen. Lisäksi kehoitettiin laatimaan lyhyitä kirjoituksia. Kirjelmien vaihdon jälkeen voitiin asianosaisia kuulla suullisesti kerran tai useammin, sen mukaan kuin he sitä pyysivät taikka oikeus katsoi sen tarpeelliseksi:

»...så tillåter wäl Kongl. Maj:t, at nu här efteråt, som tilförenne twänne skrifter af hwardera parten måge inläggias; doch så, at thet med all möjelig korthet och tydeligen skier, hwarpå sedan Parterne måge til munteligit förhör komma en eller flere gånger, så framt the sådant begiära, eller ock Rätten för sin uplysning thet nödigt pröfwar;»

Tarpeettoman laajasta kirjoittamisesta määrättiin rangaistus. Sen suuruus riippui kulloisestakin oikeusasteesta. Se oli hovioikeudessa kymmenen, raas-

¹⁸ Schmedeman, s. 1416-1417.

tuvanoikeudessa viisi ja kemnerinoikeudessa kaksi hopeataleria. Maaseudun alioikeuksia ei rangaistusluettelossa mainittu, mikä kertonee niiden menettelyn säilymisestä suullisena.

Oikeudenkäyntijärjestyksen 13 kohta koski kirjallisesti ajettuja juttuja. Oikeuteen kussakin jutussa jätetyistä kirjoituksista laadittiin väliyhteenvedo (relation), joka asianosaisten tuli määrääjässä lukea ja allekirjoittaa:

»Uti Cämners = Rätten, om Saken är af Någon wicht, och ther skrifteligen agera, äfwen wäl som uti Rådstugu = och HofRätten, skriftelige Relationer utfärdas, samt Parterne meddelas, och föreläggias hwardera Parten til thet högsta ätta Dagar Relationen at igenomse, underskrifwa och återlefwerera.»

Vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaaren 14 luku sisälsi kantamista ja vastaamista koskeneet määräykset. Sanottavammin ne eivät muuttaneet aikaisempia periaatteita. Kuitenkin yritettiin entisestään vähentää kirjelmien käyttöä. Luvun 1 §:ssä lausuttiin velvollisuudesta kihlakunnan-, kemnerin-, laamannin- ja pienempien kaupunkien raastuvanoikeudessa ajaa kannetta suullisesti, ellei asian tärkeys ja laajuus taikka muut olosuhteet vaatineet kirjallista esittämistä. Mikäli asiaa ajettiin kirjallisesti, ei asianosaisten ollut tuolloin yleensä sallittua jättää oikeudelle yhtä useampaa kirjoitusta:

»I Härads, Kämners, Lagmans, och Rådstufvurätt i the mindre Städer, bör käromålet munteliga föreställas, ther sakens vikt och vidlyftighet, eller andra omständigheter, ej fordra, at thet skrifteliga ske må: och varde tå parterna ej tillåtit, at flera än en skrift hwarthera inläggia, ther saken ej är af thes större vikt.»

2. MUUT PROSESSUAALISET MUUTOKSET

2.1. Tuomioistuinorganisaatio

Ehkä kaikkein merkittävin prosessia koskenut muutos 1600-luvulla oli edellä puheena ollut *hovioikeuksien perustaminen* ja siihen liittynyt *oikeusastejärjestyksen vahvistaminen*.¹ Näin luotiin edellytykset oikeudenkäytön yhtenäistämiseksi, itse asiassa koko oikeudellisen elämän ohjaamiselle.² Hovioikeuksien

¹ Vuoden 1614 oikeudenkäyntiordinantian seitsemännessä kohdassa määrättiin muun muassa, ettei kuninkaaseen, kuninkaalliseen hovioikeuteen saanut vedota, ennen kuin juttu oli asianmukaisessa oikeudessa käsitelty, Schmedemån, s. 136.

² Ks. mitä edellä on lausuttu muun muassa alioikeuksien pöytäkirjojen tarkistamisesta.

toiminnalla oli myös ratkaiseva merkitys roomalaisen oikeuden omaksumista ajatellen³, samoin kuin kirjallisen menettelymuodon läpiajossa. Sinänsä jo hovioikeuksien asema muutoksenhakuasteena, samoin kuin kemnerinoikeuskaupunkien raastuvanoikeuksien, oli eräs luonnollinen selitys kirjallisen prosessin valta-asemaan. Tämä loi tarvetta asiantuntevan, vähintään kirjoitustaitoisen, oikeusavun käytölle, mikä puolestaan muodosti markkinaraon asiansa osaa-vien oikeusavustajien toiminnalle. Vastaavasti prosessi muuttui entisestäänkin kirjoittamiseen sidotuksi.

Prosessin kirjallinen muoto tuskin yksin riittää sellaiseksi oikeudenkäyntimenettelyyn liittyneeksi tekijäksi, joka synnytti asianajoa. Vaikka 1600-luvun asianajajat erosivat huomattavasti myöhemmistä kollegoistaan, erosivat he edeltäjistään, esimerkiksi germaanisen oikeuden edelläpuhujista (Vorsprecher), siinä, että he olivat *asianosaisen valtuutettuja*. Asianajajat puhuivat päämiehen-sä sijaan ja vaikuttivat toiminnallaan niin asian materiaaliseen kuin muodolliseen käsittelyyn. Asianosaisen vapaaehtoiselle prosessiedustukselle ei ollut edellytyksiä ennen kuin vanha sukuprosessi valan vannomisineen oli väistynyt. Seuraavassa kiinnitetään huomiota vielä eräisiin tarkasteluajankohdan tuomiois-tuinmenettelyä koskeviin seikkoihin ja pyritään selvittämään kuvaa prosessin tuolloisesta kehitysvaiheesta.

Kristoferin maanlaissa määrättiin *kihlakunnankäräjistä*, *tutkintakäräjistä*⁴ ja *laamanninkäräjistä* sekä siitä kuinka kihlakunnantuomaria vastaan voitiin vedota laamanninoikeuteen ja laamannia vastaan kuninkaaseen. Perussään-nökset olivat maanlain käräjäkaaren 6 ja 8 luvuissa. Jokaisen kihlakunnan käräjäpaikalla tuli kunkin käräjäajan kestäessä pitää yhdet käräjät viikossa, käyt-täen yksi päivä käräjäpäiväksi. Käräjäaikoja oli kolme. Lisäksi lausuttiin vä-himmäismäärästä pitäjän asukkaita, joiden tuli olla läsnä. Näiden joukosta va-littiin sitten muun muassa lautakunta, aluksi jokaista juttua, sittemmin kul-loisiakin käräjiä varten, kunnes tultiin siihen, että sama lautakunta istui vaki-naisesti kihlakunnantuomarin rinnalla. *Maunu Eerikinpojan kaupunkilain* raas-tuvankaaren 2 luvussa puolestaan lausuttiin, kuinka jokaisena viikkona tuli olla kolme raastuvanpäivää: maanantai, torstai ja lauantai. Tuolloin oli *raati-miesten ja pormestarin* (sekä voudin) tuomittava.

Vuoden 1614 oikeudenkäyntiordinantia sisälsi määräykset kihlakunnantuomar-in ja laamannin sekä näiden lautakuntien⁵ ynnä pormestarin ja raatimies-

³ Ks. Jägerskiöld 1963, jossa reseptiota on tutkittu nimenomaan Svean hovioikeuden ratkaisujen valossa.

⁴ Tutkintakäräjät edustivat kuninkaallista tuomiovallan käyttöä.

⁵ Lautakunnan kehitystä tarkastellaan jäljempänä vielä tarkemmin.

ten velvollisuudesta toimia *yleisinä laillisina tuomioistuimina*.⁶ Lisäksi lausuttiin muutoksenhakumenettelystä. Kihlakunnanoikeuksista vedottiin laamanninoikeuteen ja laamanninoikeudesta sekä raastuvanoikeudesta hovioikeuteen, eikä tuota järjestystä saanut ohittaa.⁷ Kaupunkien hallintosäännöstä vuodelta 1619 ja kemnerinoikeuksista ensimmäisenä oikeusasteena suurimmissa kaupungeissa on jo edellä ollut puhetta. Keskeiset poikkeukset alioikeuksien yleiseen toimivaltaan sisältyivät oikeudenkäyntiordinantiaan ja vuonna 1615 annettuun oikeudenkäyntijärjestykseen.

Poikkeuksissa oli kyse ennen muuta *aatelin erioikeuksista*. Niitä koskevat asiat kuuluivat hovioikeuden ratkaistaviin, kuten asianajoa hovioikeuksissa koskeneita säännöksiä käsiteltäessä todettiin. Myös *kruunun oikeuksiin* tavalla tai toisella liittyneet asiat käsiteltiin erityisessä järjestyksessä. Kruunun veroja ja sille maksettaviksi määrättyjä muita suorituksia koskeneet riidat kuuluivat yleensä maaherran tai kamarikollegion käsiteltäviin. Kruunun ja yksityisen väliset tilusriidat, joita silloin tällöin käsiteltiin tarkastelualueidenkin käräjillä, kuuluivat paikallisen alioikeuden toimivaltaan. Tuolloin riitti, että asia annettiin tiedoksi kruunun käskynhaltijalle ja varattiin tälle tilaisuus tulla kuulluksi. Lisäksi oli eräitä muita asioita, luonteeltaan lähinnä julkisoikeuden alaan kuuluneita, joiden käsittelyssä noudatettiin poikkeuksellista tuomioistuinmenettelyä ja oikeusastejärjestystä.

Vuoden 1734 *oikeudenkäymiskaari ei muuttanut* tuomioistuinorganisaatiota. Ensimmäisessä luvussa lueteltiin lailliset tuomioistuimet: kihlakunnan-oikeus kihlakunnantuomareineen ja 12 talonpojan lautakuntineen sekä laamanninoikeus laamanneineen ja 12 lautamiehen lautakuntineen ynnä kaupungeissa kemnerinoikeus ja raastuvanoikeus pormestareineen ja raatimiehineen. Näiden yläpuolella olivat sitten hovioikeudet. Hovioikeudessa käsiteltävistä asioista säädettiin 8 luvussa. Niitä olivat sinne vedotut asiat, valitukset alituomareiden toiminnasta, kuninkaan käskynhaltijoita koskeneet kanteet, sinne alistetut »hengenasiat», jumalanpilkkaa koskeneet jutut, valtiorikokset, kuninkaan käskynhaltijoiden ja alituomarien rikokset, aateliston perintöoikeudelliset ja

⁶ Vuoden 1614 oikeudenkäyntiordinantiassa säädettiin kussakin kihlakunnassa pidettävistä kolmista varsinaisista käräjistä vuodessa. Nyt tarkasteltujen tuomiokuntien alueilla pidettiin talvi-, kesä- ja syyskäräjät. Talvikäräjät olivat tavallisesti tammi-maaliskuun, kesäkäräjät touko-heinäkuun ja syyskäräjät syys-marraskuun aikana. Eräänlaisia poikkeuksia esiintyi lähinnä niin, että saatettiin pitää kahdelle tai useammalle pitäjälle yhteiset käräjät. Joskus jäivät käräjät kokonaan pitämättä.

⁷ Vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksessä oli sitten yksityiskohtaisia määräyksiä muutoksenhakumenettelystä ja -ajoista.

törkeitä rikoksia koskeneet jutut.⁸ 30 luvussa määrättiin muutoksenhakemista kuninkaalta, korkeimmasta oikeusasteesta.

Aivan sellaisenaan ei edellä mainittuja säännöksiä Suomessa sovellettu, sillä kihlakunnantuomarin tuli täällä saman käräjäajan kuluessa pitää käräjät useissa hänen kihlakuntaansa kuuluneissa pitäjissä. Kihlakunta ei nimittäin oikeudenhoidollisessa merkityksessä vastannut meillä kärjäkuntaa, vaan *kärjäkuntana* oli tavallisesti *hallintopitäjä*. Kihlakunta merkitsi ainoastaan yhden tuomarin hoitamaa oikeusaluetta, johon kuului useampia kärjäkuntia. Kihlakunnankäräjät (häradstingh) eivät näin ollen tarkoittaneet koko oikeusalueen käräjiä vaan niitä, joita koko alueen yhteinen tuomari piti kussakin hallintopitäjässä. Kunakin käräjäaikana pidettiin yhdet käräjät kussakin pitäjässä.

Tutkittujen tuomiokirjojen perusteella voidaan esittää eräitä huomioita muutoksenhakekeinojen käytöstä. Tosin tulee huomata, että tarkasteltavana ovat olleet vain sellaiset jutut, joissa edustajaa on käytetty. Ajanjakson lopulla havaitaan *muutoksenhakemisen* alioikeuden ratkaisuihin *yleistyneen*. Josain määrin muutoksenhakumenettelyyn turvautuminen näyttäisi liittyneen ennen muuta tapauksiin, *joissa oikeudenkäyntivaltuudet olivat ammattimaisesti asiamiestehtäviä hoitaneita* henkilöitä. Tämä seikka saattoi olla osaksi tällaisten asiamiesten asiantuntemuksen, ei välttämättä vain taloudellisen hyödyn tavoittelemisen seurausta.

Viimeksi mainittu puoli asianajotoiminnasta on kuitenkin otettava huomioon jo siitäkin syystä, että näihin ammattimaisen asianajon negatiivisiin seurausilmiöihin puututtiin useissa edellä käsitellyissä virallismääräyksissä. Tuomiokirja-aineiston perusteella on kuitenkin suorastaan mahdotonta arvioida muutoksenhaun tarpeellisuutta jo siksi, että asioiden materiaaalinen puoli oli yleensä kirjattu melko niukasti. Turun raastuvanoikeudesta tiedetään, että valtaosa vuosisadan lopun valtuutusjutuista tuli sen käsiteltäväksi haettaessa muutosta kemnerinoikeuden ratkaisuihin. Niissä asianajajien osuus oli ratkaiseva, kirjoittamisen monopolisoimisen vuoksi itse asiassa välttämätön.

2.2. Tuomarinvirkojen hoito

1500-luvun alusta olivat *hallitsijat* ryhtyneet *nimittämään tuomarinviran haltijat*, mikä oikeus heille vahvistettiin Juhana III:n privilegiokirjeessä. Siinä sekä laillistettiin kuninkaan nimitysoikeus että myönnettiin *aatelisille etuoikeus*

⁸ Hovioikeus oli siis eräiltä osin lakannut toimimasta aateliston forum privilegiatumina.

kihlakunnantuomarin virkoihin. Tämän lisäksi alettiin tuomarinvirkoja antaa *läänityksinä* »ansiokkaille miehille». Seurauksena oli, että 1600-luvulle tultaessa kihlakunnantuomarit olivat aatelismiehiä, jotka jättivät viranhoidon kokonaan *sijaisille*. Kaupungeissa kruunu alkoi puuttua pormestarin valintaan.⁹

Blomstedtin mukaan ei vuoteen 1653 mennessä kihlakunnantuomarien tiedetä itse istuneen Suomessa käräjiä.¹⁰ Tyypillistä tuolloin oli eräiden tuomarinvirkojen läänittäminen hovioikeuksien asessorikunnalle palkan lisänä. Silti nämä eivät itse hoitaneet virkaansa. Vuonna 1653 läänitettiin tuomarinvirat Suomessa Turun hovioikeuden asessoreille, jotka velvoitettiin hoitamaan itse kolmasosa käräjäkierroksista, eli yksi käräjäkierros vuodessa. Tämänkin jälkeen kuninkaat jatkoivat tuomarinvirkojen läänittämistä, minkä *päätepisteeksi* muodostui vuoden 1680 *reduktiopäätös*. Sillä peruutettiin kaikki kihlakunnantuomarinvirkojen läänitykset, ja vuoteen 1683 mennessä olivat kaikki Suomen kihlakunnantuomarit ryhtyneet *itse* hoitamaan virkojaan.¹¹

1600-luvun alussa tuomarinsijaisten enemmistön muodostivat entiset voutit ja kirjurit. Vuosisadan puolivälissä lainopillista pätevyyttä tavalla tai toisella hankkineet saivat enemmistön.¹² Osaksi tämä oli seurausta Turun Akatemian toiminnasta, osaksi ja luultavasti vielä enemmän auskultointijärjestelmän perustamisesta hovioikeuksiin. Näistä sijaisista eli lainlukijoista sitten eräät nimitettiin kihlakuntiensa vakinaisiksi tuomareiksi. Tarkastelualueiden kihlakunnantuomarit eivät yleensä olleet saaneet varsinaista oikeudellista koulutusta. Useat heistä olivat sen sijaan hankkineet melkoisesti kokemusta käytännön juridiiikasta, eräät muun muassa asianajajina.

Nyt tutkitussa tuomiokirja-aineistossa havaitaan *alueellisia, jopa vuosittaisia eroja*. Osa niistä hyvin luultavasti johtui lainlukijoiden ja sittemmin kihlakunnantuomarien toimintatapojen ja pätevyyden eroista. Eroja oli varsinkin päätösten kirjaamisen laajuudessa ja perusteellisuudessa, latinankielisten ja muiden juridisten termien käytössä, ratkaisujen perustelemissa sekä säännöksiin viittaamisessa. Kovin ratkaisevaa merkitystä tuomarin tai pöytäkirjanpitäjänä toimineen henkilön pätevyydelle ei kuitenkaan voida antaa, sillä tuolloinen alioikeusmenettely ja siinä käsitelty riidat olivat pääsääntöisesti hyvin yksinkertaisia. Lisäksi on lähes kokonaan jätetty käsittelemättä riitojen ja niiden ratkaisujen materiaalin puoli, eikä tuomarien yksittäisiin toimenpiteisiin, saati sitten heidän henkilöllisyyteensä, ole katsottu tarpeelliseksi puuttua.¹³

⁹ Halila Aimo 1942, s. 92ss.

¹⁰ Lukuun ottamatta Henrik Flemingiä 1625 Vehmaalla, Blomstedt 1958, s. 264.

¹¹ Blomstedt 1958, s. 326.

¹² Blomstedt 1958, s. 299ss.

¹³ Tuomarien säätytaustaan jouduttaisiin luultavasti kiinnittämään huomiota, jos tar-

2.3. Haastaminen ja asianosaisten poissaolon seuraukset

Kristoferin maanlain käräjäkaaren 12 luvussa määrättiin käräjille haastamisesta silloin, kun joku halusi nostaa kanteen toista vastaan. Ensimmäisen kohdan mukaan oli sen, joka istui tuomitsemassa, itse todistajien läsnäollessa haastettava jutun vastaaja. Näin tuli menetellä, jos tämä oli lähellä. Muutoin tuomarin oli annettava kantajalle kaksi vakinaisesti asuvaa miestä, joiden kanssa kantaja saattoi haastaa vastaajan. Kihlakunnan ulkopuolella asunutta vastaajaa varten säädettiin erityisestä kolmen/kuuden viikon haasteajasta. *Maunu Eerikinpojan kaupunkilain* raastuvankaaren 7 luku sisälsi haastamista koskeneet määräykset. Haastamisen suoritti kaupungin palvelija (stadens sven).

Haasteen laiminlyönnin seurauksista määrättiin maanlain 12 luvun 1 §:ssä. Ellei kantaja tullut ensimmäisille käräjille vastaamaan eivätkä hänen esteensä todistajat, tuli hänen maksaa kolme äyriä kantajan yksinomaissakkoa ja valita sitten todistajansa ja tuoda heidät seuraaville käräjille. Näiden oli silloin sekä vannottava että todistettava. Ellei vastaaja vielääkään tullut, eikä hänellä ollut estettä, tuli hänen maksaa kolme markkaa kolmijakoon ja esittää todistukset tästä huolimatta. Ellei hän tullut *kolmansillekaan käräjille* eikä hänellä ollut estettä, tuli hänet *tuomita* pääasiassa. Tämän jälkeen tuomio meni täytäntöön. Ainoastaan maaomaisuutta koskeneessa asiassa voitiin hakea takaisinaantia. *Kaupunkilaki* sisälsi peräti *neljän haasteen* menettelyn.¹⁴

Vuoden 1614 oikeudenkäyntiordinantian seitsemännessä ja kahdeksannes kohdassa lausuttiin *hovioikeuteen haastamisesta*. Vastaajan haastamisen yksityiskohdista ei mainittu. Sen sijaan määrättiin vastaajan velvollisuudesta noudattaa haastetta. Vastaaja oli velvollinen saapumaan hovioikeuteen ja vastaamaan kantajan vaatimuksiin sekä alistumaan oikeuden asiassa antamaan ratkaisuun:

»...hwilken sedan skal wara förplichtat at comparera och swara åkäranden til rätta, för os och vår Konungslige Hoffrätt, och ther lijda och undgälla hwad Rätten gifwer.»

Kahdeksas kohta sisälsi määräyksen haastamisesta haettaessa muutosta hovioikeudesta.

Hovioikeuden tuomiovaltaan kuuluneissa jutuissa siis jo *ensimmäinen haaste oli prematoorinen*, eli sitä tuli noudattaa ratkaisun uhalla. *Yleisesti* käyttöön

kasteltaisiin lähemmin hovioikeuden ratkaisuja taikka eräitä kartanoalueiden käräjillä annettujen maanomistusjuttujen ratkaisujen asiallista sisältöä.

¹⁴ Laillisesta esteestä ja esteen todistajista määrättiin maanlain 14 luvussa ja kaupunkilain 7 luvussa.

yksi haaste tuli *vuoden 1692 asetuksella* »Förording angående Stämning wid Domstolarne samt Execution och Utmätning af the mål, som uti twänne Domstolar är wundne, ändoch theremot wädiat blifwer.»¹⁵ Asetuksessa näkyy 1690-luvun säännöksille kovin tyypillinen huoli riitojen ratkaisemisen pitkitymisestä. Osaksi tämän katsottiin aiheutuneen siitä, että asianosaiset tuli haastaa oikeuteen useamman kerran ennen kuin asia voitiin ratkaista. *Menettelyn nopeuttamiseksi* määrättiin asia sekä maalla että kaupungissa otettavaksi käsitteelyyn jo ensimmäisen laillisen haasteen jälkeen ja ratkaistavaksi vastaajan poissaolosta huolimatta:

»...och therutinnan så dömma, som then finnes wara beskaffad, oachtat then stämde Parten sig wid Rätten ej infinner, med mindre några Laga skiäl til ursächt af Partens utheblifwande pröfwat wara,...»

Lisäksi määrättiin oikeudenkäyntikulujen tuomitsemisesta jutun voittaneelle (Och skal tillika strax dömmas om omkåstnaderne för then Parten, som saken winner).

Vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksessä oli varsin tarkkoja määräyksiä haastamisesta ja haasteen laiminlyönnin seurauksista. Niiden perusteluiksi ilmaistiin halu *tehostaa oikeudenkäyntimenettelyä* muun muassa estämällä turhat poissaolot. Pääsääntönä oli nyt *kirjallinen haaste*:

»...stämningarne, anten til Härads- Cämners- eller Lagmans Rätten, eller och i the mål, som på Rådstugun immediate uptagas, skrifteligen utfärdas, eller ock muntligen wid Cämners = Rätterna så ock om mindre saker å Landet...»

Lisäksi määrättiin haasteen sisällöstä, haastemenettelystä, haasteajasta ja poissaolevan haastamisesta. Raastuvanoikeuteen kemnerinoikeudesta tullessa jutussa ei tarvinnut haastetta. Mikäli vastaaja laiminlöi haasteen estettä¹⁶ ilmoittamatta, annettiin jutussa ratkaisu, *yksipuolinen tuomio*, joka meni täytäntöön. Sitä vastaan sai poissa ollut vastaaja hakea muutosta, takaisinsantia. Kun kantaja oli poissa, voitiin vastaaja tuomita vapaaksi hänen vaatimuksistaan ja saamaan kohtuullinen korvaus oikeudenkäyntikuluistaan.¹⁷

¹⁵ 19.4.1692, Schmedeman, s. 1320-1321.

¹⁶ Oikeudenkäyntijärjestyksen 2 kohdassa lueteltiin lailliset esteet, jotka olivat paljolti aikaisempien kaltaiset: sairaus, kuninkaan palvelus, vankilassaolo, vihollisen estäminen, melisairaus (ifrån sine sinnen kommen) tulipalo tai tulva (wattufloed), omaisten kuolema, haaste korkeampaan tai muuhun oikeusasteeseen tai muu sellainen ylitsepääsemätön este, jonka tuomari katsoi lailliseksi (eller andre sådane oumgængelige förfal, som Dommaren förswarligen pröfwa för laglige), Schmedeman, s. 1415-1416.

¹⁷ Menettelyn nopeuttamiseksi määrättiin vielä raastuvanoikeudesta muutoksenhaku-

Vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaaren 11 luvussa säädettiin haastamisesta. Siinä *toistettiin* vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksen periaatteet kirjallisesta ja yhdestä haasteesta sekä haasteen sisällöstä. Tämän lisäksi mainittiin, että haasteessa tuli ilmoittaa, mitä sen laiminlyönnistä seurasi. Edelleen voitiin vähäisissä asioissa, joissa ei ollut riitaa »maasta eikä huoneesta», ottaa suullinen haaste. Myös laillista estettä ja asianosaisten poissaoloa koskeneet määräykset pysyivät ennallaan.

Haastamiseen ja asianosaisten poissaoloon liittyneet seikat ilmenivät tarkastelun kohteina olleissa *tuomiokirjoissa* lähinnä niin, että tuomiokirjoihin oli merkitty haasteen laiminlyönnin seurauksina määrättyt sakot.¹⁸ Merkittävämmiin haastamiseen ja asianosaisten poissaoloon kiinnitettiin pöytäkirjoissa huomiota vasta vuosisadan lopulla. Nähdään, että juttu, ensin vuoden 1692 asetuksen ja sitten vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksen nojalla, ratkaistiin ensimmäisestä haasteesta ja vastaajan poissaollessa yksipuolisella tuomiolla.

Esimerkiksi Ulvilan syyskäräjillä 1697 annettiin yksipuolinen tuomio ja ratkaisussa viitattiin oikeudenkäyntijärjestykseen. Vastaaja sai mahdollisuuden seuraavilla käräjillä hakea takaisinsaintia, ja veloitettiin hänet korvaamaan kantajan oikeudenkäyntikulut yhdellä hopeatalerilla. Jutun selostuksesta käy myös ilmi, kuinka kaksi lautamiestä oli suorittanut haastamisen:

».. och som Wählb:ne H:r Leut:n uppå een Nämbdemännernes Thomas Andersson i Ragwalsby och Jöran Brusiusson i Annola¹⁹ stembning sig ei instält, ell:r till sitt utheblifwande införsändt någre laga förfall. Altså fältes han effter Kongl Maj:ts förordning om wijdlyftigheters affkörtande wedh Rättegången till 1 d:r S:r mt och att betala till Henrich Eskelsson dhen här ofwan till uthsatte fordran 255 d:r kr mt, doch äthniutes bem:t H:r Leut' till nästa ting, dhet beneficium iuris som honom effter nästnembde Kongl förordnings 2 § tillkommer. I expenser ehrlägger Leutnanten till kåranden 1 d:r sölf. mt.»²⁰

Laillisesta haastamisesta löytyy mainintoja myös Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjasta²¹. Vuosisadan lopun jutut olivat raastuvanoikeudessa yleensä muutoksenhakuasioita ja usein asianajajien hoitamia. Niissä ei haastetta

asiassa poissääneelle asianosaiselle aiheutuvista sanktioista, erityisen suullisen käsittelyn poissaolon seurauksista, hovioikeuskirjelmän jättämisen laiminlyönnin rankaisemisesta sekä paikakunnalta pois matkustavan velvollisuudesta asettaa sijaansa valtuutettu.

¹⁸ Esim. Pohjois-Pohjanmaan tuomiokirjassa jutut Kalajoki 1661 rr 11:5, Kalajoki 1668 rr 12:184, Paltamo, Sotkamo 1674 tt 2:61 ja Oulu, Hailuoto 1683 rr 20:82.

¹⁹ Yksikin lautamies riitti, ks. esim. Oulu, Hailuoto 1683 rr 20:82.

²⁰ Ulvila 1697 mm 31:531-532.

²¹ Jutun todettiin tulleen vireille »efter laga citationen».

tarvittu, ja käsittelyistä ei kovin helpolla myöskään jääty pois. Lykkäystä saatettiin pyytää, kun kirjelmää ei ollut ehditty laatia. Heinäkuussa 1696 annettiin ratkaisu, jossa asiamiehelle tai hänen päämiehelleen tuomittiin sakkoa, kun asianajaja oli jäänyt pois pyytämästään suullisesta käsittelystä eikä ollut edes huolehtinut sitä koskeneen päätöksen lunastamisesta:

»...och emedan Callias fullmechtige Procuratoren Anders Ekman icke hafwer effter dhenne Rättens på hans egen anmodan d 25 Maji honom bewilliade Dilation, sig till mundtl conference infunnit d 8 Juni, mindre rådat resolution der öfwer utlösa, oachtadt han der om påmint blifwit, dy böhr han eller hans Principal i förmåga aff Kongl Majj:ts Stadga af d 4 Julij 695 14 de punct derföre bötha 5 D S:mt Rätten ensaak effter samma stadgas 24 de punct. Actum ut supra.²²

2.4. Todistelu

Tarkasteluajanjakso oli koko valtakuntaa ajatellen todistusoikeutta koskevien periaatteiden huomattavan *muutoksen* aikaa. 1600-luvulla nimittäin alettiin vähin erin noudattaa *legaalille todistusteorialle* rakentunutta käytäntöä. Tämä tuli merkitsemään muun muassa todistustaakan jaossa noudatettujen periaatteiden muutosta eli todistamisvelvollisuuden määrittämisestä kantajalle, mikä lopullisesti vahvistettiin vuoden 1734 lain säännöksillä. Kristoferin maanlain useissa säännöksissä, kuten rakennuskaaren 25 ja 43 sekä kauppakaaren 1 luvussa, asetettiin vastaajalle velvollisuus esittää todisteet asiassa. Tosin jo tuomarinohjeiden 29 kohdan mukaan molempien osapuolten oli todistettava väitteensä.²³

1600-luvun keskeisimmät todistelukeinot olivat tunnustus, vala, todistajat, kirjalliset todisteet ja aihetodisteet. Näiden lisäksi esiintyi maaseudulla lautakunnan avulla tapahtunutta todistelua. Se väheni 1600-luvun kuluessa lautakunnan muututtua vähitellen tuomioistuimen osaksi ja alettua ottaa osaa jutun ratkaisemiseen. *Valasta* lausuttiin *Kristoferin maanlain* käräjäkaaren 19 kohdassa.²⁴ Kun huhuttiin yleisesti jonkun tehneen pahanteon tai rikoksen, ja

²² Turun RO 24.7.1696, s. 507-527.

²³ Myöhemmin esitettävässä kansainvälisessä vertailussa tulee puhetta muun muassa saksalaisesta tuomioistuinmenettelystä, ennen muuta pysyväksi ylimmäksi tuomioistuimeksi vuonna 1495 järjestetystä Reichskammergericht-nimisestä oikeudesta. Sen menettely muodostui paikallisten lainsäädäntöjen esikuvaksi ja saavutti lopulta toissijaisen pätevyyden Saksan valtakunnassa. Menettelyn pääperiaatteet olivat salaisuus ja kirjallisuus, käsittelymenetelmä, eventuaaliperiaate sekä legaalinen todistusteoria.

²⁴ Kyseessä oli vastaajan puhdistusvala.

jos hänet vietiin siitä kärkeille, tuli hänen ensimmäisillä käräjillä tarjota valaa, sen mukaan kuin rikos oli, ja lähinnä seuraavilla käräjillä tehdä se. Jos hän voi sen tällä tavalla tehdä, oli hän syytön, ellei voinut, julistettiin hänet jutussa syylliseksi ja maksamaan sakkoa sen mukaan kuin rikos oli. Vastaajan tuli tarjota valaa myös silloin, kun joku nosti häntä vastaan kanteen, mutta kantajalla ei ollut todistajia eikä näyttöä, ja vastaaja kielsi. Muutoin hänet julistettiin syylliseksi.

Samassa oikeudessa ja jutussa ei milloinkaan käynyt vala valaa vastaan, eikä lautakunta lautakuntaa vastaan, paitsi jos kuningas tahtoi ottaa selville totuuden. Suuremmissa jutuissa tarvittiin lisäksi valanvahvistajia, jotka vakuuttivat asianosaisen vannoneen oikein. Mitään asiallisia perusteluja heidän ei lopputulokselleen tarvinnut esittää. Valanvahvistaja-(myötävanhoja-)instituutio lakkautettiin vuonna 1695. Keskeisimmät kaupunkilain valamääräykset olivat raastuvankaaren 24 ja 25 luvuissa.

Todistajajutuista määrättiin maanlain 20 luvussa. Kun kantaja halusi todistajien avulla näyttää vastaajan syylliseksi, tuli hänen valita todistajansa samoilla käräjillä. Näiden oli sitten vannottava ja todistettava lähinnä seuraavilla käräjillä.²⁵ Jos kantaja silloin täysillä todistuksilla tai muulla näytöllä saattoi laillisesti osoittaa hänet syylliseksi, tuli vastaaja tuomita. Kutakin todistajaa kuultiin valan nojalla erikseen. *Lautakunnan* avulla tapahtuneesta todistelusta säädettiin 34-37 luvuissa. Lautakunta saattoi julistaa asianosaisen syylliseksi tai syyttömäksi. Mikäli se ei ollut yksimielinen, oli se syytön, jonka seitsemän lautakunnan jäsentä julisti syyttömäksi. Jota lautakunta ei julistanut syyttömäksi, oli syyllinen.²⁶

Vaikka vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksessä oli useita valaa koskevia määräyksiä²⁷, ei siinä kajottu todistusoikeuden perusteisiin. Vasta vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaaressa puututtiin todistuskeinoihin ja todisteiden arviointiin. Lisäksi *lausuttiin julki laillisen todistusteorian maksimit*. 17 luvun 29 §:ssä määrättiin siitä kuinka kaksi todistajaa olivat *täysi näyttö* ja yksi todistaja puoli. Puolta näyttöä voitiin täydentää vastaajan puhdistusvalalla:

²⁵ Kaupunkilain mukaan todistajat vannoivat heti tai seuraavana raastuvanpäivänä.

²⁶ Almquistin mukaan lautakunnan tehtävänä oli alunperin selvittää totuus asiassa, ja valalla vannon asianosainen joko syylliseksi tai syyttömäksi. Lautakunta edusti ensimmäistä kertaa aineellista todisteiden harkintaa, Almquist 1960, s. 67.

²⁷ Siinä määrättiin muun muassa, kuinka tuli arvioida seurauksia, kun kantaja kieltäytyi vannomasta valaa, vaikka vastaaja sitä häneltä pyysi. Kantajan kanne oli vailla vaikutusta ja vastaaja välttyi vastaamasta jutussa enemmän.

»Tu vitne äro fullt bevis, ther i the sammanstemma. Ett vitne om sielfva målet galler ej mer, än för halft bevis; och tå bör then som käres til, med ed sig värja. Är han ej af then frågd, at thet honom tillåtas kan, tå må han ej til saken fällas.»

Kirjallisten todisteiden kohdalla oli harkinta vapaata.

Varsin yleisesti on katsottu, että legaalinen todistusteoria oli ollut käytännönä tuomioistuimissa jo ennen vuoden 1734 lain hyväksymistä. Väittämää ei asetuta tässä epäilemään. Silti voidaan nyt tutkitun tuomioistuinaineiston perusteella todeta *tuomioistuiemien suhtautumisen todisteluun* olleen melkoisen *vaihtelevaa ja vapaamielistä*. Tuomioistuimet eivät kovinkaan johdonmukaisesti tai ankarasti suhtautuneet legaalisen todistusteorian puolen ja täyden näytön maksiimeihin. Tärkeintä näyttää olleen sen selvittäminen, oliko ylipäätään olemassa jotain näyttöä vai ei. Arviointia riittävästä näytöstä on melko vaikea löytää pöytäkirjoista. Helposti ja omasta aloitteestaan tuomioistuimet kyllä lykkäsivät jutun käsittelyn seuraaville käräjille, jotta jutussa voitiin esittää selvitystä. Lisäksi havaitaan, että suurin osa riitojen ratkaisuista perustui yksinomaan kantajan esittämille ja tämän vaatimuksia ja väitteitä tukeville todisteille ja/tai sitten kaikkein yleisimmälle perusteelle, *ettei vastaaja kyennyt kiistämään kantajan vaatimuksia*.²⁸

Turun raastuvanoikeuden käsittelemät jutut olivat oikeastaan oma lukunsa. Niiden ratkaisut perustuivat paljolti juttujen luonteesta, eli niiden keskittymisestä saamisoikeuksien vahvistamiseen ja saatavien perintään, johtuen melko vaatimattomalle näytölle. Useimmiten ratkaisun perusteeksi riitti vain saamista osoittanut *lasku* (räckning) tai *velkakirja* (obligatio) taikka kauppiaan *tilikirja* (giäldebok). Viimeksi mainittu saatettiin valalla vannon oikeaksi. Muutoin vala oli harvinainen. Samoin henkilötodistajia käytettiin harvoin.²⁹

Myös *Ala-Satakunnan ja Lappeen* tuomiokuntien alueen alioikeuksissa oli *kirjallisten todisteiden* esittäminen hyvin yleistä. Paljolti tämä selittyy tosiasialla, että tutkitut asiat koskivat ennen muuta saamisoikeuksia ja maanomistusta. Asianosaisen valalla oli paljon oletettua pienempi merkitys. Sen käyttö keskittyi vuosisadan lopulle, mitä kuitenkin on pidettävä vain sattumana. Velkasasioissa vala esiintyi todistuskeinona yleensä silloin, kun velarr olemassaoloa ei voitu osoittaa asiakirjalla. Esimerkiksi Pyhtään, Lapinjärven ja Kymin syyskäräjillä 1693 kantajana ollut lautamies vahvisti velan vastaajan vaatimuksesta valallaan:

²⁸ Todistustaakan jaossa oli näin ollen vaihtelua.

²⁹ Harvinainen oli viljasaatavia koskenut juttu, Turun RO 27.11.1647, s. 464-470, »Acta emellan Elias Andersson och Capitein Gustaff Edmunt», jossa kumpikin asianosainen tarjosi yhtä todistajaa.

».. nu fordrar, att om ber:de Hindrich sådant medh eedh kunde ehrkänna så will hon icke undandraga sig samma gieldh betala, det och nembdeman frijwilligt effterkom, altså ehrkännes dhenne giäldh förståndigh och bör hustrun Elisabet Jacobsdotter desse 3 d:r 24 öre i anledning af det 8 Cap Kiöpm.B. L.L. och 16 stl. wedh anfordran till nembdeman Hindrich Hindersson contentera.»³⁰

Kantajän valaa yleisempi riita-asioissa oli vastaajan vala, jolla tämä saattoi todistaa, että oli maksanut saatavan. Lappeen käräjillä 1666 vastaaja Mårten Jönssön Ticka vannoi itsensä vapaaksi leskirouvan vaatimuksesta, koska hän oli jo maksun maksanut:

»Oppå Samuel Anderssons Enckias fullmechtiges begiäran, effterläts Mårten Jönsson Ticka at befrija sigh medh sielf sin eedh, at hafva all den giäld som fullmechtigen nu fordrade, riktigt betalt: och för samma skuldfordran aldeles frij.»³¹

Pohjois-Pohjanmaalla, toisin kuin edellä puheena olleilla alueilla, yleisin todistelukeino, ainakin 1670-luvun lopulle saakka, *oli vala*.³² Kalajoen käräjillä 1665 vastaaja vannoi itsensä vapaaksi velka-asiassa pyytämällä Jumalan apua³³ ja erään toisen saatavaa koskeneen asian ratkaisu lykättiin vastaajan valaa varten (swära)³⁴. Löytötavaran kavaltamista selvitetiin vastaajan valalla Oulun ja Hailuodon käräjillä 1647.³⁵ Vielä voidaan mainita Kalajoen käräjillä 1673 kolme peräkkäin käsiteltyä juttua, jotka koskivat kokkolalaisen porvarin Christer Wijkarin velkasaatavia. Jokaisessa talonpojat velvoitettiin makssuoritukseen. Ensimmäisen jutun ratkaisu on pöytäkirjattu perustuneen vastaajan tunnustukseen (egen bekännelse) ja loppulaskuun (ligvidation). Toisen näyttönä on mainittu vastaajan vala. Kolmannessa vastaaja myönsi kantajan vaatimuksen oikeaksi eikä voinut esittää mitään hyväksyttävää syytä maksun laiminlyömiselle.³⁶

Vierasmiestodistajien käyttö kaikissa alioikeuksissa oli melko *vähäistä*, ja sen asema muiden todistuskeinojen rinnalla näyttää hyvin vakiintumattomalta. Tämänkin saattaa osaksi selittyä tutkittujen juttujen keskittymisellä velka-

³⁰ Pyhtää, Lapinjärvi, Kymi 1693 ii 8:78.

³¹ Lappeen ylinen 1666 jj 13:84. Syytetyn puhdistusvala oli kyseessä muun muassa Vehalahden ja Kymin yhteisillä käräjillä 1693 ii 8:64v-65v.

³² Ennen vuotta 1680 oli pöytäkirjaan merkitty ainoastaan kolmessa jutussa käytetyn henkilötodistajia.

³³ Kalajoki 1665 rr 11:674.

³⁴ Kalajoki 1665 rr 11:848.

³⁵ Oulu, Hailuoto 1647 rr 6:221v.

³⁶ Kalajoki 1673 rr 13:181-182.

asioihin ja maahan liittyviä oikeuksia koskeneisiin riitoihin. Vierasmiestodistajia käytettiin usein muiden todistuskeinojen rinnalla, *eikä kahta todistajaa yleensä vaadittu*.

Esimerkiksi Lappeen tuomiokirjasta havaitaan, kuinka Lappeen pitäjän käräjillä 1655, Vehkalahden ja Valkealan käräjillä 1662 sekä Pyhtään ja Lapinjärven käräjillä 1661 riitti yksikin todistaja. Sen sijaan Lappeen käräjillä 1654 ja Taipalsaaren käräjillä 1693 pidettiin yhtä todistajaa riittämättömänä. Lappeen käräjillä päätettiin toinen todistaja kutsua oikeuteen vastapuolen vaatimuksesta, minkä johdosta juttu lykättiin:

»Hade altså fram ett witne Jören Ihalain be:dt hwilken å Lagboken swor, dedt samma ängskulle lyda till Tuulimyllys jordh, som Jochim Leutter under gästgiweriet hafwer; och emedan wederparten ej will gilla een mans witne, såsom och fullmechtigen beropar sigh än å flere witne, nembl. Mats Myllinen: Altså för bättre wissheets skuldh upskiöts saken til näste Tingh, då kan Borgmästaren framstella dedt andra witnet han beropar sigh uppå, sedan skall uthslagh i saken falla». ³⁷

Ala-Satakunnan tuomiokunnan alueella näyttäisi ehkä vähän useammin käytetyn kahta todistajaa. Mahdottomalta tuntuu kuitenkin väittää, että kahta olisi nimenomaisesti vaadittu. Hevosvaihdon pätemättömyyttä koskeneessa jutussa Kokemäen käräjillä vuonna 1654 oli kaksi todistajaa. ³⁸ Sen sijaan Lapinjärven käräjillä vuonna 1695 riitti yksi todistaja tapauksessa, jossa vastaaja ei kyennyt kiistämään kantajan saamisvaadetta (kunde inte neka). ³⁹

2.5. Lautakunnan asema ja tehtävät

Käräjillä kihlakunnantuomarin rinnalla istuneen lautakunnan asema todistuskeinona 1600-luvulla on hyvin vaikeasti hahmoteltavissa. Sen kokoonpano oli melko vakaa, 12 miestä, mutta *tehtävät* oikeusriitojen ratkaisemisessa näyttävät *muuttuneen* aika lailla. Jokseenkin selvä muutos oli Ala-Satakunnan tuomiokunnan alueella. Tosin on huomautettava, etteivät lautakunnan asema ja tehtävät olleet mitenkään yksiselitteisiä ennen ja/tai jälkeen muutoksen. Lautakunnan tehtävissä oli jonkin verran alueellisia sekä mitä ilmeisemmin myös kihlakunnantuomarista johtuneita eroja. Silti eräitä lautakunnan aseman ja tehtävien tyypillisimpiä piirteitä voidaan havaita.

Tultaessa 1600-luvulle oli lautakunnasta tullut tuomioistuimen pysyvä osa.

³⁷ Lappee alinen 1654 jj 13:84.

³⁸ Kokemäki 1654 mm 8:236.

³⁹ Lapinjärvi 1675 mm 27:281.

Aluksi se oli eräs todistuskeino, mutta mainitun vuosisadan kuluessa sen asema muuttui niin, että se yhä useammin alkoi ottaa osaa myös oikeuskysymyksen ratkaisemiseen. Ala-Satakunnan tuomiokirjojen perusteella voidaan todeta, että vuosisadan alkupuolella lautakunta lähinnä todisti (witna, intyga), mutta myöhemmin tutki, harkitsi ja lopulta ratkaisi asian tuomarin kanssa (ransaka, betänkia, pröfwa, göra sluuth). Lautakunta *todisti usein maanomistukseen liittyneissä riidoissa*, muun muassa Euran käräjillä 1644 kylän sijainnista kartanon rajapiirialueella:

»Ähn befrågade Welb:dh Claes Erichsson the 12 i Nämnden, om Mullila by, som Welb:ne Herr Claes Tottes frelses bönder boo utij, skulle liggia inom Råå och Röör til den gården som Welb:ne Herr ... då blef af dem swarat, witnat och bekänt, att förbe:te gårdh ähr icke allenast innom be:te Mullila Råår och Röör, utan och...»⁴⁰

Ruokolahden käräjillä 1654 se todisti rälssiksi saadun kalastusoikeuden käyttämisestä⁴¹ sekä saman pitäjän käräjillä vuosina 1658 ja 1667 tilan autioitumisesta.⁴² Eurajoen syyskäräjillä 1690 lautakunta todisti, ettei miehellä ollut muita perillisiä kuin sisar.⁴³ Käsiteltäessä Viipurin pormestarin saatavia Lappeen ja Joutsenon käräjillä 1690 lautakunta kertoi (berätta), että velalliset olivat kuolleet varattomina ja ilman veloista vastuun ottaneita perillisiä.⁴⁴ Tyyppillistä näyttää olleen, että lautakunta *todisti seikoista, jotka paikkakuntalaisille olivat notorisia*, mutta luultavasti vähemmän tunnettuja lainlukijalle ja tuomarille.

Vuonna 1650 on Euran talvikäräjillä kirjattu raumalaisen porvarin ja talonpojan välinen velkajuttu, jossa *12 miestä tutki ja harkitsi asiaa*:

»...hwilkedh effter 12 Manna ransakan och betänkiande affsades och inlööses och betales och nembdes Niels i Sarckis och Sigfredh i Cauchtua at uthmäta.»⁴⁵

Kuutta vuotta myöhemmin käsiteltiin saman pitäjän käräjillä velkomusta, jossa talonpojalta kannettiin rästejä. Siinä lautakunta tutki asiaa ja sitten annettiin maksutuomio:

⁴⁰ Eura 1644 mm 6:32, ks. myös Kymi (osa) 1695 ii 11:90-1: lautakunta todisti (intygade) pappilan maista.

⁴¹ Ruokolahti 1654 jj 7:50-51.

⁴² Ruokolahti 1658 jj 7:375 ja Ruokolahti 1667 jj 14:154v-155.

⁴³ Eurajoki 1690 mm 20:499-500.

⁴⁴ Lappee, Joutseno 1697 ii 14:202-3.

⁴⁵ Eura 1650 mm 7:38.

»...hwilken rest han eij neka kunde, altså effter 12 Manna ransakan dömbdes at betalas...»⁴⁶

Sanonnat viitannevat siihen, että lautakunta selvitti jutun tosiasiapuolen ja suoriitti näytön (*aineellisen*) arvioinnin.

1690-luvulla näkyy eräissä tapauksissa viitteitä siitä, että lautakunta oli *otanut osaa ratkaisun tekoon*. Päätöksen harkinta tapahtui tuomarin ja lautakunnan toimesta, minkä jälkeen se julistettiin. Lautakunta oli luultavasti osallistunut myös jutun oikeuskysymyksen ratkaisemiseen, kun Kokemäen käräjillä oli vuonna 1692 käsitelty kirkkoherran lesken talonpoikaan kohdistamia vaatimuksia puuttuneista suorituksista ja vahingonkorvauksesta:

»Hwilket med Nembden of:r lades och afsades: Allt som landsbonden Jacob till åhrswäxten allena åtnutit...»⁴⁷

Edellisen vuoden välikäräjillä oli lautakunta mitä ilmeisimmin päättänyt eläinten aiheuttaman vahingon suuruudesta (tai määrätyn vahingonkorvauksen suuruudesta):

»Parterne hade nu intet mera, denne saaken angående, att fördraga, allenast att Advocaten effter höghbem:t den Kongl Rätts Resolution påstodh, dett om laglige skadeståndet tillijka måtte Sententieras. Hwarföre detta öfwerlades och effter Nembdens sluuth affsades. Att som... »⁴⁸

Kiinteistön saannon vahvistaminen tapahtui usein kaavalla »dömes medh nembden». Kiinteistöasioissa lautakunta oli keskeisessä asemassa myös niin, että se kokonaisuudessaan tai jotkut lautamiehistä määrättiin suorittamaan erilaisia *kiinteistötoimituksia*, kuten rajankäyntejä ja katselmuksia. Usein tämä/nämä myös vahvistivat kyseiset toimitukset tuomioistuinmenettelyssä. Esimerkkinä voidaan mainita seuraava ratsutilan rajapiirialueen rajoja koskeva pöytäkirjamerkintä Loimaan käräjiltä 1653:

»Å satte Tingh förträdde Ryttmästaren Manhafftigh Michel Jochansson och opå Päsansuo wägnar begäradhe edt utslag på den syyn, som emillan Päsansuo kärände och till Perä boar swarande hållin åhr, angående om Råå och Röör, altså haffuer Nämnden gillat desse rään...»⁴⁹

Lappeen tuomiokunnassa muutos ei ole niin selvästi havaittavissa kuin Alasatakunnassa. Silti voidaan todeta, että kummallakin alueella lautakunnan osal-

⁴⁶ Eura 1656 mm 9:282v-283.

⁴⁷ Kokemäki 1692 mm 22:417.

⁴⁸ Välikäräjät 1691 mm 21:475.

⁴⁹ Loimaa 1653 mm 8:167-v.

listuminen päätöksentekoon keskittyi pääasiallisesti *siviilijuttuihin* ja erityisesti sellaisiin ratkaisuihin, joissa oli kyse eräänlaisesta *kohtuuharkinnasta*, esimerkiksi vahingonkorvauksesta tai sopimusvelvoitteista. Lautakunnan voidaan ehkä yleisemminkin katsoa olleen tuomioistuinratkaisuja jossain määrin kohtuulistava tekijä.

Myös *Pohjois-Pohjanmaan* tuomiokirjoista havaitaan *lautakunnan* olleen *muutostilassa* 1600-luvun aikana.⁵⁰ 1650-luvulta olevissa tapauksissa lautakunta todisti (witnade), että mies oli kirjoitettu sotilaaksi eikä enää tarvinnut maksaa palkkaa (lego)⁵¹, suoritti tutkinnan (ransakade) kirkkoherran verosaatavia koskeneessa asiassa⁵², todisti maan nautinnasta⁵³, ja maanluontoa koskenut riita siirrettiin sen tutkittavaksi (under hwilkets ransakan denne saak skiöts)⁵⁴.

1680-luvulla lautakunnan *harkittavaksi* annettiin tilan luovuttaminen syytinkimiehelle⁵⁵, ja torpan paikkaa koskenut riita ratkaistiin lautakunnan päätöksen jälkeen:

»Ty effter föregående skiähl och witne medh Nembdens sluth dömdes effter förber:de 17. Punct i Skogs Ordinantzien, som och 3 Punct dito ord: sampt 19. cap B.B. L.L. förberörde Anders Sigfredssons boostelle stadigt och först för allom oklandrat...»⁵⁶

Niityn omistusta koskeneessa asiassa saanto vahvistettiin lautakunnan äänestyksen jälkeen (efter nembdens omröstande).⁵⁷ Porvarin maalle asetettuja aitoja koskenut riita ratkaistiin puolestaan seuraavalla lausumalla:

»...derföre, efter Nämndens omröstande, dömdes alle dhe som icke hafwa ifrån förbelagde dato betalat 1 D:r åhrligen och flytta sine bodar dher ifrån på fasta lande eller öfwer åhrligen giöra till dhen 1 D:r kopp M:t landh lego.»⁵⁸

Seuraavalta vuosikymmeneltä voidaan mainita, kuinka eräs talonpoika perintösaatavaa koskeneessa jutussa velvoitettiin lautakunnan päätöksellä kanteen mukaiseen suoritukseen ja korvaamaan kantajan kulut:

⁵⁰ Tietenkin mukana on jonkin verran sattuman ja kirjaamisen tuomaa hämmennystä, mutta edellä mainittuja linjoja on havaittavissa.

⁵¹ Oulu, Hailuoto 1651 rr 7: 221.

⁵² Kalajoki 1651 rr 7:236v.

⁵³ Hailuoto 1654 rr 8: 200v.

⁵⁴ Kalajoki 1654 rr 8:218-218v.

⁵⁵ Hailuoto 1681 rr 18: 202-203.

⁵⁶ Oulu 1681 rr 18:745.

⁵⁷ Oulu 1683 rr 20:327.

⁵⁸ Oulu 1686 rr 23:408.

»Och afsades der uthinnan nemdbens sluut, att Anders Pålsson áfwanbe:de 56 D:r Kmt tillijke med 2 D:r smts expenser till Bårgaren Finne forderligast skall erleggia och betahla.»⁵⁹

3. OIKEUDENKÄYNTIKULUJEN KORVAAMINEN

3.1. Oikeudenkäyntikulut maaseudun alioikeuksissa

Ensimmäiset *virallismääräykset* asianosaisten oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta ovat vasta *1600-luvun parilta viimeiseltä kymmeneltä*. Niiden *vaatimisesta* määrättiin yksityiskohtaisesti vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksen 21 kohdassa. Sen, joka pyysi vastapuoleltaan korvausta oikeudenkäyntikuluistaan, tuli oikeudelle antaa muiden oikeudenkäyntiasiakirjojen yhteydessä niistä luetelo ja mainita kuluvaatimuksensa perusteet:

»The som wilja Expenser af sine Wederparter, böra snart jämte the andra Inlagorna bifoga en upsats och förteckning på alla Expenser och Omkostnader, och hwaruti the bestå;»

Muutoin hän oli eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta menettänyt oikeutensa korvaukseen. Oleellista näyttäisi olleen määrääminen siitä, milloin ja miten oikeudenkäyntikulujen korvausta tuli vaatia.

Oikeudesta saada kulujen korvausta oli säädetty aikaisemmin mainitussa vuoden 1692 asetuksessa, joka koski oikeuteen haastamista ja asianosaisten pois-saoloa. Oikeudenkäynnistä aiheutuneet kulut oli *korvattava sille, joka voitti jutun*. Samaa tarkoittava määräys toistettiin sitten vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksessä. Tosin jo vuonna 1680 oli annettu kuninkaallinen resoluutio oikeudenkäyntikuluista. »Kongl. Maj:ts Resolution och Förklaring, huru som här efter med expensernes erläggande förhållas skal, när som någon sak ige-nom hans Kongl. Maj:ts Revisions dom slut och tilända bracht worden är.»¹ Se koski kuninkaallisen revisio-instanssin käsiteltävänä olleita asioita. Ketään, joka oli hävinnyt revisiotuomion ei tullut armahtaa oikeudenkäyntikuluista (ingen, hwem then och wara måtte som någon revisions doom tappar, skal för expenser förskonas). Mitä ilmeisimmin määräys oli yhteydessä edellä puheena olleeseen pyrkimykseen rajoittaa revisio-oikeuden käyttöä.

Vuoden 1734 *lain oikeudenkäymiskaaren 21 luku* koski oikeudenkäyntiku-

⁵⁹ Kalajoki 1692 rr 29:513.

¹ 21.7.1680, Schmedeman, s. 713-714.

luja. Siinä säädettiin pääasiassa *aikaisempien periaatteiden* mukaisesti, kuinka oikeudenkäyntikuluja tuli vaatia, kuinka häviäjän oli maksettava vastapuolensa kulut ja kuinka kulut korvattiin sellaisissa tapauksissa että muutoksenhakuinstanssin ratkaisu oli toinen kuin alemman oikeusasteen.

Prosessiedustuksen muutosta ja ammattimaisen asianajon syntyä voidaan osaltaan juuri kuvata sillä, kuinka oikeudessa on määrätty oikeudenkäyntikuluista. Samalla tuo seikka kertoo meille yleisemmin tuomioistuinmenettelyn luonteesta. Silloin kun tuomioistuimessa käsitellyssä asiassa oli *häviöjä*², joka velvoitettiin maksamaan jutun voittaneen asianosaisen menettelystä aiheutuneet kulut, varhaisimpina aikoina vieläpä eräänlaisena rangaistuksena oikeudenkäynnin väärinkäyttämisestä, oli siirrytty luonteeltaan uuteen prosessiin.³ Enää *ei* ollut vähääkään kyse menettelystä, jossa olisi ollut kosta korvaavaan hyvitykseen tähdänneen *sovintomenettelyn leimaa, saati kysymys oikeuden »löytämisestä»*.⁴

Tarkasteltaessa oikeudenkäyntikulujen korvaamista tutkituissa alioikeuksissa voidaan havaita esimerkiksi, että *Pohjois-Pohjanmaalla* muutos oikeudenkäyntikulujen korvaamisessa tapahtui 1600-luvun lopulla. Vuoden 1695 ja sen jälkeisistä tuomiokirjoista nähdään, että oikeudenkäyntikulujen maksattaminen oli yleistä, oikeastaan jatkuva käytäntö, ainakin yksipuolisissa tuomioissa ja myönnytyissä jutuissa. *Ensimmäistä kertaa* tulee Pohjois-Pohjanmaan tuomiokirjoista kerätyissä jutuissa ylipäättään *puhetta oikeudenkäyntikuluista vuonna 1671*.

Tuolloin oli käsiteltävänä erään vuonna 1664 annetun velka-asian ratkaisun täytäntöönpano. Uudestakaupungista olleen kauppiaan asiamies tiedusteli kihlakunnanoikeuden tuomion täytäntöönpanokelpoisuutta, kun oli käynyt ilmi, ettei sitä koskevaa muutoksenhakua vedosta huolimatta ollut viety loppuun saakka. Kauppiasta kehoitettiin hakemaan sekä pääasian täytäntöönpanoa että kuluja asianomaiselta tuomioistuimelta. Kuluja koskenutta lausumaa vastapuolen oli merkitty vastustaneen:

»...att han der om så hufwudsaken som expenserne angående/ up-
på hwilken han nu protesterade/ söker foro som wederbör bäst han giter och förmår»⁵

² Hänen oli korvattava voittajan kulut, koska oli ne aiheuttanut, Nehrman 1751, s. 318.

³ Nehrman tosin toteaa, että aikaisemmin ei oikeudenkäyntikuluista määrätty lähinnä sen vuoksi, että kulut menettelyistä olivat niin vähäiset, Nehrman 1751, s. 314.

⁴ Esimerkiksi Kristoferin maanlain kärkejakaari rakentui periaatteelle, että tuomarin tuli tietää, mikä asiassa oli laki.

⁵ Kalajoki 1671 rr 12:689.

Se mitä nuo *kulut (expenser)* tässä yhteydessä olivat, jää epäselväksi. Luultavasti ne olivat jonkinlaista *korvausta täytäntöönpanokelpoisen suorituksen viivästymisestä*. Korvauksen yksi osa koski luultavasti suoranaisia oikeudenkäyntikustannuksia.

Oikeudenkäyntikuluista määrättiin myös eräässä Kalajoen käräjillä vuonna 1673 ratkaistussa jutussa. Myönnettyään kantajina olleiden kokkolalaisen porvarin Christer Wijkarin alaikäisten lasten vaatimukset oikeiksi velvoitettiin talonpoika, kun hän ei ollut esittänyt laillista syytä (*laglig ursächt*) maksun laiminlyömiselle, sekä maksamaan itse saatava että korvaamaan kantajien oikeudenkäyntikulut (*jempte 2 D K:mt för rättegångsexpenser ährleggia*).⁶ Noilla käräjillä käsiteltiin peräkkäin kolmea kyseisen porvarin saatavia koskenutta juttua, kuten jo todistelua koskeneessa luvussa mainittiin. Alaikäisten lasten asiamiehenä, ilmeisesti eräänlaisena uskottuna miehenä tai pesänhoitajana, oli Abraham Woltersen ja velkojen taustalla mitä ilmeisimmin kuolleen porvarin ja vastaajina olleiden talonpoikien välinen majamiessuhde.

Kaikissa jutuissa tuomio oli kanteen mukainen, mutta vain tuossa yhdessä määrättiin oikeudenkäyntikuluista. Se erosi muista ensinnäkin siinä, että vastaaja myönsi kantajien vaatimuksen oikeaksi. Tämän lisäksi jutun ratkaisussa todettiin, ettei vastaajalla ollut mitään syytä suorituksen laiminlyöntiin.⁷ Tilanteille, joissa oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta määrättiin, olikin yleensä *tyypillistä se, että kantajan vaatimus oli riidaton, eikä vastaaja vastustanut kanteen*. Hän oli myöntänyt kanteen oikeaksi joko nimenomaisesti tai jäämällä pois oikeuden istunnosta. Kulujen korvaaminen oli ikään kuin *korvausta kantajalle* siitä, että tämä oli selvässä asiassa *turhaan joutunut kääntymään tuomioistuimen puoleen*.⁸

Varsinaisesta *asiamiespalkkiosta* oli puhetta Oulun pitäjän käräjillä 1681 käsitellyssä asiassa, jolloin prokuraattori Simon Sälle vaati suoritusta Matts Pelkoiselta (Pelkoin) toimittuaan tämän valtuutettuna (*fullmechtig*) laamanninoikeudessa.⁹ Kyse oli palkkion (*procuratorij löhn*) täytäntöönpanosta. Palkkion vakuutena oli ollut turkki, ja sen suuruus (2 R D:r 5 D:r kmt) oli laamanninoikeuden vahvistama. Asianajopalkkioiden käsitteleminen oli käräjillä poikkeuksellista.

⁶ Kalajoki 1673 rr 13:182.

⁷ 1690-luvulla käsiteltiin useampia porvarien velkasaatavia koskeneita asioita, joissa talonpojat yleensä kirjallisen saamistodisteen nojalla ja oman myöntämisensä johdosta velvoitettiin korvaamaan kantajan oikeudenkäyntikulut.

⁸ Tai rangaistus vastaajalle oikeudenkäynnin väärinkäyttämisestä.

⁹ Oulu 1681 rr 18:729.

3.2. Oikeudenkäyntikulut Turun raastuvanoikeudessa

Siirryttäessä *Turun raastuvanoikeuteen*, havaitaan myös siellä, että *ennen 1690-lukua* kuluista määrääminen näkyi *niukasti* pöytäkirjoissa. Tosin *yksittäisiä mainintoja* oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta tavataan paljon *aikaisemmin*.¹⁰ Näyttää myös selvältä, että melko varhain eräät oikeudenkäyntiasiamiehet kantoivat toiminnastaan jonkinlaisen palkkion. Toisin kuin maaseudulla tavataan 1650-luvulta lähtien *toistuvia merkintöjä asianajopalkkion* (procuratorlöhn, advocatslöhn) perimisestä.

Niinkin varhain kuin vuonna 1646 määrättiin hyväsyntyisen Johan Stålhansken ja Jören Grönenborgin välisessä saatavaa koskeneessa jutussa kulujen (expenser) korvaamisesta. Asia koski alunperin Stålhansken velkaa kultasepälle, joka oli valmistanut esineistöä Stålhansken häitä varten. Kultaseppä oli sittemmin siirtänyt saatavan perimisen Grönenborgille, jolla oli valtuutetun Johan Quest.¹¹ Jutun selostuksesta käy ilmi, että saatava oli jo osittain suoritettu, ja että oikeudessa vaadittiin nyt maksettavaksi korkoa ja kulujen korvausta (expenser).

Korkoa ei katsottu voitavan määrätä maksettavaksi, kun siitä ei ollut sovitettu. Koska suoritus oli viivästynyt, katsottiin kohtuulliseksi tuomita kulujen korvausta:

»Anlangande Johan Quests praetension opå intresse och anwände expenser så warder interesset alldeles affskrifwit effters. Stålhansk sigh till sådant ej hafwer för skriffwit men emådan Wålb:de Stålhansk hafwer uppehållit honom medh betahlningen uthöfwer förskreffne terminen, dy synes ej oskiäligt det han erlågges honom billige expenser. Ehrkiännes för dhenskuld meerbem:te Johan Quest för medlertijdh anwände expenser uthi eet för alt 174 Dr 16 öre kopparmynt. Och enär ofwambem:te 140 Dr 28 öre som allredo ofwer Capitahlet/ som sagt/ ähre betalte, affdragas uthi dessa expenser, så blifwer meerbem:te Johan Stålhansk skyldigh till 33 Dr 20 öre kopp m:t som han till meerbemte Jöran Grönenborgs fullmechtige skall tillställa och ehrlägga. Actum ut Supra».

Kulujen tuomitseminen oli siis erikseen perusteltu, ja ne olivat hyvin suuret. Terminologiasta huolimatta tässä mitä ilmeisimmin oli kysymys muistakin kuin oikeudenkäynnistä aiheutuneista kuluista taikka valtuutetun palkkiosta.

Samana vuonna Johan Henrichsson Jägerhornin lesken ja Christian Kier-

¹⁰ Välttämättä pöytäkirjamerkintöjen puuttuminen ei edes merkinnyt sitä, etteivätkö asianosaiset maksaneet toisilleen kulukorvauksia.

¹¹ Turun RO 26.10.1646, s. 22-31.

dinghin välisessä irtaimen kauppaan liittyneessä velka- asiassa toimi valtuutettuna Jacob Wilstadius. Juttu oli tullut muutoksenhaun kautta raastuvanoikeuteen. Wilstadiuksen on merkitty pitkän käsittelyn aikana vaatineen muun muassa kulujen korvaamista. Tuomion julistamisen jälkeen hän oli valittanut niistä kuluista, haitasta ja vahingosta, jotka olivat jo aiheutuneet ja tulisivat vielä ennen jutun lopullista ratkaisua aiheutumaan:

»... opå expenser, hinder och skada som allredo använde ähr, och än användas kunna till saksens endlige decision och besluuth. »¹²

1690-luvulla oli sitten puhetta *nimenomaan oikeudenkäyntikuluista* (rättegångs-). Toinen mahdollisuus oli, että pöytäkirjassa puhuttiin eriytyneesti oikeudenkäynti- ja muista kuluista. Esimerkiksi 4.3.1696 ratkaistiin porvarin ja talonpojan välinen jaalan rakentamiseen liittynyt riita, jossa oli kiistaa myös oikeudenkäynti- ja muista kuluista (och der å sedermera använde Rättegångs som andre expenser och omkåstningar som the twista om). Ratkaisussa porvari tuomittiin maksamaan talonpojalle maksamatta jäänyt suoritus jaalan rakentamisesta ja oikeudenkäyntikuluina 12 kuparitaleria.¹³

Käsitystä siitä, että valtuusmiehet perivät toimestaan varsin varhain palkkion, voidaan vielä tukea eräällä täytäntöönpanoon liittyneellä seikalla. Koko 1600-luvun ajan tuomioiden, ennen muuta suoritustuomioiden, sekä yleensäkin saatavien täytäntöönpano oli hidasta ja vaikeaa. Vaikka saatava oli riidaton tai velallinen oli oikeuden istunnossa luvannut maksaa velan taikka nimenomaan veloitettu suoritukseen, saattoi asianosaisten kesken tulla riitaa suorituksen ajankohdasta ja usein myös sen lajista. Velkojat olivat yleensä kiinnostuneita rahassa maksettavasta suorituksesta.

Vaikutti lisäksi siltä, että myös oikeudessa toiminut *asiamies oli hyvin kiinnostunut täytäntöönpanosta, sen nopeudesta ja lajista*, mitä todennäköisimmin juuri saadakseen palkkionsa. Elokuussa 1648 usein asiamiestehtävissä esiintynyt Swen Hansson Kalliander tuli oikeuteen ja pyysi kahdessa jutussa ratkaisua ja kolmannessa täytäntöönpanoa (Om execution opå Christopher Franck på Sahl. Assessoren Hr Nicolaj Liurenij arffwingars wegnar).¹⁴ Tuolloin päätettiin Frankin luokse lähettää kemneri ilmoittamaan, että tämä saattoi maksaa tavaralla (medh godh) tai muutoin häntä varten määrättäisiin mittamiehet (mätesmän). Ratkaisu aiheutti tyytymättömyyttä asiamieheissä, jonka on merkitty ilmoittaneen, ettei hän halunnut ottaa vastaan vaatteita vaan *rahaa*:

¹² Turun RO 25.11.1646, s. 68-76.

¹³ Valtuutettuna hänellä oli ollut prokuraattori Samuel Artolijn, Turun RO 4.3.1696, s. 105.

¹⁴ Turun RO 14.8.1648, s. 183.

»Då sadhe Swen sigh icke wela taga nogodt kläder i betalning, uthan penningar.»

Tuohtunut asiamies oli paiskannut jälkeensä raastuvanoikeuden oven kiinni. Hänet kutsuttiin takaisin ja kysyttiin, miksi hän noin halveksien oli lyönyt oven kiinni, vaikka olisi voinut käyttää siihen vähemmänkin voimaa. Asiamies selitti jopa tarjoamalla valaa, ettei se ollut tapahtunut mielen ilmauksesta vaan tuulen voimasta. Silti häntä kehoitettiin vastaisuudessa pitämään varansa:

»...Men han excuserade sigh på det högsta, tillbiudandes sin Eedh, icke wara skedt studio, uthan öfwerwarandes och impetu venti; Honom tilsades att taga sigh der före till wahra här näst.»

Aikaisemmin on jo todettu, että ilmaisun *procurator-/advocatslöhn* on täytynyt tarkoittaa nimenomaan sitä palkkiota, joka asiamiestehtävän suorittaneelle tuli maksaa *korvauksena tehdystä työstä*. Sitä koskevan oikeudenkäynnin kantajana oli sitten asianomainen oikeudenkäyntiasiamies. Tosin vuonna 1656 Turun raastuvanoikeuden käsittelemässä velkajutussa ei käy ilmi, oliko Olaus Bothvidi palkkiotaan vaatinut. Vapautettaessa saatava turvaamistoimista osoitettiin 17 kuparitaleria prokuraattorin palkkaan:

»Rådhsmanen Hans Plagman anhölt på sine och tullnären Welb Jacob Anderssons Gyllenstakas wägnar, at få arresten löös, som dhe på provincial skrifwaren Peer Gustafssons wägnar hadhe bekommit på dhen 146 dr 6 öre kopp mt som Regements skrifwaren Johan Henrichsson af Albert Rosskamp effter Rådstugudomen af dhen 7 Aprilis 655 hadhe att fordra; ... relaxerades arresten, och honom tilläts med tullnären emottaga samma penningar, undantagandes 17 dr kopp mt som Olaus Bothvidi för sin resterande Procuratoris löhn dher af blefwe bewilliade.»¹⁵

Vuosisadan lopullakin havaitaan, että asianajajille määrättiin maksettavaksi palkkioita — ja että palkkioista saattoi tulla riitaa asiamiehen ja hänen asiakkaansa kesken. Pöytäkirjoista kävi esimerkiksi ilmi, että asiamiehet saattoivat raastuvanoikeudessa valittaa kemnerinoikeuden tuomitsemasta oikeudenkäyntikulukorvauksesta tai hakea oman palkkionsa täytäntöönpanoa. Pöytäkirjassa oli esimerkiksi 18.11.1686¹⁶ maininta asianajaja Esaias Bruhnin palkkion täytäntöönpanosta:

»Advocaten Esaias Bruhn bekom Execution upå skomakarens Mest:er Petter Wessman effter kiembnär Rättens doom af d. 27 Octob 1686 ang. 7 D. Kr Mt förtiente löhn, Mätesmännerne wore...»

¹⁵ Turun RO 10.5.1656, s. 116-117.

¹⁶ s. 827.

4. YHTEENVETOA

Menettelylle Turun raastuvanoikeudessa oli tyypillistä sen kirjallinen muoto. 1600-luvun lopulle tultaessa oli prosessi siellä lähes yksinomaan prokuraattorien (ja advokaattien) laatimien oikeudenkäyntikirjelmien vaihtoa. Oli jopa havaittavissa, että myös tuomioistuin suosi asian kirjallista esittämistä. Kirjelmien vaihtoon taas liittyi asian käsittelyn lykkääminen istunnosta toiseen ja melko pitkä juttujen vireilläoloaika.

Osaksi menettelyn kirjallinen muoto ja sen eroaminen täysin tutkittujen maaseutualioikeuksien suullisesta menettelystä oli seurasta Turun raastuvanoikeuden toiminnasta muutoksenhakuasteena. Raastuvanoikeuteen valitettiin kemnerioikeuden tuomioista. Sille annettiin kirjallisina vähintään selvitys muutoksenhaun kohteena olleesta ratkaisusta ja tätä koskenut valitus. Ilmeisen selvää oli myös, että oikeudenkäyntikirjoitusten laatimiseen yksinoikeuden saaneet ja palkkiota vastaan toimineet prokuraattorit (ja advokaatit) mielellään lausuiivat jutuissa kirjallisesti. Heidän esiintymisensä oikeudenkäynneissä oli lisäämässä käsittelyn kirjallistumista samalla kun menettelyn kirjallinen muoto oli yksi tärkeä edellytys heidän ammattitoiminnalleen.

Myös käsittely hovioikeuksissa oli kirjallista. Syyt olivat osaksi edellä esitetyt. Jos se suurissa raastuvanoikeuksissa oli ennen muuta käytännön seurausta, niin oli se hovioikeuksissa sitä jo lainsäädännön voimasta. Vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksessä asianosaisia oli kehotettu esittämään asiansa myös kirjallisesti. Samalla oli annettu muitakin ohjeita, jotka olivat omiaan korostamaan asiantuntevan avun merkitystä. Hovioikeuksiin ei sitä paitsi asianosaisen ollut mahdollista mennä itse kuten alioikeuksiin. Turkuun oli pitkä matka esimerkiksi Kalajoelta.

Menettelyssä oli muutakin »nykyaikaista» kuin käsittelyn lisääntynyt kirjallisuus. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että asianajajien esiintyminen oikeudessa oli muuta(kin) kuin muotojen täyttämistä. He kantoivat ja vastasivat asianosaisten sijaan, heitä sitovin oikeusvaikutuksin. Tämä kertoo omalta osaltaan sukuprosessin/valaprosessin väistymisestä ja siirtymisestä moderniin valtiolliseen oikeudenkäyttöön. Sitä implikoi myös oikeusastejärjestyksestä määrittäminen. Enää ei rahvas valinnut, pyysikö se kuninkaan tuomiota (tutkintatai oikaisukäräjillä) ensimmäisenä oikeusasteena vai muutoksenhakuasteena. Tuomioistuinanorganisaatio oli hierarkinen ja keskitetty kokonaisuus. Vuodesta 1680 lukien ryhtyivät kihlakunnantuomarit itse hoitamaan virkojaan, ja vuosisadan lopulla tuomioistuinmenettelyä tehostettiin useilla virallismääräyksillä. Haastamista ja asianosaisten poissaoloa koskeneilla säännöksillä toisaalta

korostettiin asianosaisen velvollisuutta alistua tuomioistuimen suorittamaan riidanratkaisuun. Toisaalta nopeutettiin riitojen ratkaisemista.

Aineellisen totuuden selvittäminen muodostui tuomioistuimen keskeiseksi tehtäväksi. Sitä mukaa kun asianosaisen valan merkitys todistuskeinona väheni — yleensä todistajien ja lautakunnan kustannuksella — siirryttiin lähemmäksi materiaalista totuutta. Tuota muutosta kuvastivat myös lautakunnan uusi asema ja tehtävät. Enää ei tuomari muodollisen (vala)todistelun jälkeen kertonut, mikä oli oikeus, tai »löytänyt» lakia. Yhdessä lautakunnan kanssa se harkitsi, mikä asiassa oli totta ja vahvisti, mikä tuolloin oli oikeus. Prosessin luonteen muuttumista kuvasi myös päättäminen asianosaisten oikeudenkäyntikuluista. Oikeudenkäynnissä oli voittaja ja häviäjä. Jälkimmäinen oli aiheuttanut edelliselle kuluja, jotka oli korvattava. Oma lukunsa olivat asianajopalkkiot, joita vastikkeena tehdystä työstä kannettiin heti kun asianosaisten oikeusasioita hoidettiin ansaitsemistarkoituksessa.

Kaikki edellä luetellut muutokset tekivät osaltaan tilaa asianosaisen puolesta »pledeeraavalle» asianajajalle. Hänen vaikutuksensa menettelyyn näkyi, ei vain kirjoitusten vaihtamisessa, vaan myös käsittelyjen lykkäämisessä ja muutoksenhakekeinojen ahkerassa käytössä. Kaikki nuo muutokset myös ajoittuivat 1600-luvulle. Tämä tarkoittaa, että nyky(aikai)nen tuomioistuinmenettely syntyi viimeistään vuonna 1695. Tuolloin annetun ja suuren lakikomissionin valmisteleman oikeudenkäyntijärjestyksen periaatteet siirrettiin sitten vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaareen, joka osaksi on edelleenkin voimassa.

VII ASIANAJOTUT

1. TYYPILLISET ASIANAJAJIEN AJAMAT ASIAT

1.1. Asianajotut maaseudulla

Edellä valtuutetun käyttöä oikeudessa koskevassa jaksossa kävi muun ohessa ilmi, että *Ala-Satakunnan ja Lappeen* tuomiokuntien pitäjiä *käräjille* 1600-luvun lopulla tuli *asianajajia* (advokaatteja ja prokuraattoreita) *lähikaupungeista*. Samoin niistä saapui jo aikaisemmin eli vuosisadan puolivälissä, oikeudenkäyntiasiamiehiä, joiden pääasiallinen tai ainakin keskeinen tehtävä selvästi oli oikeudellisten asioiden hoito. Käräjille tulon keskeinen syy sekä kyseisten asianajajien että oikeudenkäyntiasiamiesten kohdalla oli päämiehen vieraspaikkakuntalaisuus, osin hänen statuksensa muutoinkin. Tyypillinen asianajotut nimittäin näytti liittyvän saatavan, *kauppa- tai majamiessaatavan, perimiseen*, joskus maanomistajan oikeuksiin. Valtaosa aatelisia maanomistajia sekä kruunua ja kirkkoa edustaneista asiamiehistä saapui oikeuteen asemansa nojalla.

Esimerkkinä voidaan mainita valtuutetun käyttöä oikeudessa koskeneessa jaksossa esillä olleen asiamiehen Samuel Matssonin toimeksiannot. Hänethän luokiteltiin Viipurista tulleeeksi oikeudenkäyntiasiamieheksi, joka mitä ilmeisimmin ammatikseen esiintyi oikeudessa. Samuel Matsson tavattiin Lappeen pitäjän kesä- ja syyskäräjillä 1651 ja Ruokolahden kesäkäräjillä 1654. Hän edusti viipurilaisia *valtaporvareita*¹: Sunick Holstia velkajutussa, jossa vastaajana oli eräs korpraali, Jacob Bööstmania² aittakauppaa koskeneessa jutussa ja Anthonius Burchardtia vaatimassa saatavia kirkkoherran vaimolta ja kappalaisen perillisiltä sekä leskirouvaa Gertrud Påsea ja tämän tyttäriä kunnianloukkausasiassa.

¹ Viipurilaisista ulkomaankauppaa käyvistä porvareista eli valtaporvareista, ks. Möller 1954, s. 48.

² Möllerillä Böisman, Möller 1954, s. 48.

Samuel Matssonin tavoin luokiteltiin Sven Moderus, joka esiintyi muun muassa Ruokolahden käräjillä vuonna 1669. Tuolloin hän edusti saatavia koskeneessa jutussa tarkastaja Peter Tegneriä ja porvari Märthen Lårenssonia sekä vaati Anthoni(us) Burchardtin puolesta saatavia paroni Reinholt von Ungernilta. Velkomuksessa oli kyse paronin rälssitalonpoikien ja Burchardtin välisestä velkasuhteesta.

Pohjois-Pohjanmaan tuomiokirjasta kerätyt valtuutusjutut vahvistivat edellä esitettyä kuvaa ammattimaisen asianajon synnystä. Voidaan sanoa, että jo vuosisadan puolivälissä eräät henkilöt muutoin kuin satunnaisesti ja palkkiota vastaan hoitivat tuomioistuimissa kansalaisten oikeusjuttuja. Vuosisadan lopulla on havaittavissa tällaisten asiamiesten hoitamien juttujen osuuden kasvua ja ehkä jopa jonkinlaista juttujen keskittymistä aikaisempaa pienemmälle joukolle asiamiehiä. Nämä myös aikaisempaa selvemmin saivat pääasiallisen elantonsa asianajosta. He tulivat käräjille yleensä kaupungeista ja *edustivat* siellä kaupunkilaisia päämiehiään, tavallisesti *kauppaporvareita*, ennen muuta saamisoikeuksia koskeneissa jutuissa.

Oulun kaupungista oli asiamiestehtävissä toiminut Hans Hansson, joka tuli Oulun pitäjän kesäkäräjille 1674 porvarin Erich Sarelan puolesta vaatimaan saatavia. Mitä ilmeisimmin majamiessuhteeseen liittyneistä saatavista oli kyse, kun hän esiintyi porvarin Nils Erchssonin valtuutettuna vuotta myöhemmin samoilla käräjillä. Pappismiehen lesken edustajana hän pyysi helpotusta vainajan velkojen maksussa. Samoihin aikoihin Johan Matsson Eenqvist edusti otosjutuissa oululaista raatimiestä tervan anastamisasiassa, muhoslaista Simon Wihosta niittoriidassa sekä porvari Sigfred Staffanssonia moittimassa perinnönjakoa. Heidän lisäksi mainittiin muun muassa Johan Cnutsson, joka edusti käräjillä oululaisia porvareita ennen muuta velkajutuissa.

Mitä *Ala-Satakunnan ja Lappeen* tuomiokuntien *alueisiin* tulee voidaan niiden todeta olleen tarkasteluajanjaksona maamme kehittyneimpiä osia. Molemmilla alueilla oli suurmaanomistusta, mikä voimakkaasti vaikutti oikeusriitojen laatuun, mutta myös niiden määrään. Ala-Satakunnassa Ulvilan ja Euran sekä Lappeessa Elimäen tienoo ovat niitä harvoja alueita Suomessa, joissa voidaan sanoa esiintyneen varsinaista suurmaanomistukseen perustunutta *kartanotaloutta* siihen olennaisesti liittyvine läänityksineen ja alustalaistalonpoikineen. Itä-Suomessa melko laajasti harjoitettu kaskeaminen oli myös vaikuttamassa maariitojen esiintymiseen. Ala-Satakunnan käräjillä käsitellyissä jutuissa näkyi myös kolmen lähellä sijainneen kaupungin *Turun, Porin ja Rauman vaikutus*. Vaikutus näkyi ainakin riitojen laadussa, jossain määrin määrässäkin, sillä kehittyvät kaupunkielinkeinot ja vaihdantaan ja rahaan perustunut talous

olivat luonnostaan lisäämässä lähinnä velkomusta koskeneiden juttujen määrää. Lappeen tuomiokuntaa ajatellen keskeinen asutuskeskus ja kauppapaikka oli puolestaan *Viipuri*.

Pohjois-Pohjanmaan tuomiokunnasta mukana olleista pitäjistä Oulu muodosti erityisalueen. Sijaitsihan se *Oulun kaupungin* alueen ympärillä. Kalajoen käräjillä käsitellyissä jutuissa näkyi ennen muuta *Kokkolan läheisyys*. Palta-mo taas edusti keskuksista kaukana sijainnutta melko takapajuista maaseutupitäjää. Oma vaikutuksensa Pohjois-Pohjanmaan kauppa- ja luottosuhteisiin oli huomattavalla tervanpoltolla.

1.2. Asianajojutut Turun raastuvanoikeudessa

Turun raastuvanoikeuden osalta voitiin havaita valtuutusjuttujen olleen varsin varhain nimenomaan ammatikseen asiamiestehtävissä toimineiden asiamiesten hoitamia. Tosin nuo asiamiehet vasta 1600-luvun viimeisillä kymmenillä mainittiin asianajajan ammattinimikkeellä. Valtuutettujen ajamiin asioiden voitiin nähdä liittyneen ennen muuta *luotto- ja kauppasuhteisiin*. Kyse oli kaupankäynnissä syntyneistä saatavista ja velaksiannosta. Voitiin myös todeta oikeusjuttujen liittyneen *melko harvalukuisten henkilöiden taloudellisiin suhteisiin*. Varsin usein esimerkkitapauksissa mainittiin nimet Wolle, Thorwöste ja Merthen.

Valtuutettujen Turun raastuvanoikeudessa ajamia asioita tarkasteltaessa, voidaan esimerkiksi *vuoden 1647* tuomiokirjaan kirjattujen juttujen jo melko pintapuolisella tarkastelulla havaita, että turkulaiset olivat laajamittaisesti osallisina erilaisissa luottosuhteissa. Niissä syntyneitä riitaisuuksia ja maksuviivästyksiä käsiteltiin sitten raastuvanoikeuden istunnoissa. Usein oikeudenkäynnissä oli kyse siirretystä oikeudesta, eivätkä velkasuhteen alkuperäiset osapuolet olleet osallisina oikeudenkäynnissä.

Oma heijastuksensa asioihin näyttää olevan myös sillä, että vain osaksi talous oli rahataloutta. Osaksi elettiin vielä luontaistaloudessa, ja rahaa oli selvästi melko vähän. Osittain tämän tosiseikan heijastuksia lienevät olleet lukuisat *täytäntöönpanoa koskeneet jutut*, joissa sen lisäksi että haettiin saatavan suorittamista, riideltiin suorituksen lajista. Pyrkimys oli saada maksu rahana. Edellä mainittiin, että asianajopalkkio oli sellainen suoritus, joka haluttiin kantaa käteisenä. Osaltaan kehittymätön oikeuksien kirjaamisen menettely ja saatavien turvaamisjärjestelmä, oikeudenkäyntimenettelystä erillään olleen täytäntöönpanojärjestelmän puuttuminen käytännöllisesti katsoen kokonaan, vaikuttivat melkoisesti siihen, että monissa raastuvanoikeuden pöytäkirjaan kirjatuissa

asioissa oli kyse vain saatavan täytöntöönpanosta, suoritustuomion täytöntöönpanosta tai saamisoikeuden turvaamisesta.

Juttuja tarkasteltaessa kiinnittyy huomio myös siihen, että *saatavat olivat rahamääräisesti usein huomattavia*. Monesti asianosaisilla oli laskusaatavia puolin ja toisin. Velkajuttujen rinnalla ajettiin perhe- ja perintöoikeudellisia juttuja (joita vuonna 1647 oli kolme), maanomistukseen liittyneitä juttuja (kaksi), rikosjuttuja (kaksi) sekä tietyllä tapaa hallinnollisiksi katsottavia juttuja (kaksi tullirikkomusta ja yksi kruunulle annettua viljalainaa koskenut juttu).

Vuosina 1649 ja 1650 liittyivät monet asiat selvästi *kauppaan Lyypekin kanssa*. Vuoden 1653 jutuista taas havaitaan, että velkasuhteissa oli usein monia osapuolia, ja maksuvälineinä käytettiin *velkakirjoja*. Oikeudenkäyntimenettelyn kohteena olevien asioiden taustalla saattoi olla hyvinkin monimutkaisia velkasuhteita siirtosaatavineen. Saamisoikeuksia siirrettiin, tuomioistuimessa realisoitiin saatavia tai turvattiin niiden maksu. Vuonna 1686 pöytäkirjattiin 56 tapausta, jotka hoidettiin valtuusmiehen välityksellä. Jutut koskivat ennen muuta velaksiantoa, panttausta ja täytöntöönpanoa sekä ammattien harjoittamista ja hallinnollisia kysymyksiä.³

Vuosisadan puolivälissä raastuvanoikeudessa esiintyneitä asiamiehiä käsiteltäessä mainittiin muun muassa Jacob Wilstadius. Kun lueteltiin Wilstadiuksen päämiehiä ja hänen hoitamiaan asioita, voitiin havaita, että hän esimerkiksi vuonna 1649 edusti erään kuolinpesän velkojia pesäselvitykseen liittyneessä oikeudenkäynnissä, asianomistajaa Jonas Qwastia tämän veljen tappoa koskeneessa jutussa, aatelisrouvaa Hekla Claesdotteria velkajutussa ja tukholmalaista porvaria Robert Rindtiä kahdessa saatavan perimistä ja ulosmittaamista koskeneessa jutussa. Neljää vuotta myöhemmin Wilstadius Hieronymus Papen asiamiehenä huudatti vakuudeksi saadun velallisen osuuden Kirkkokadulla sijainneeseen taloon (gårdh), professorin asiamiehenä vaati itselleen taloa, josta kauppahinta oli maksamatta ja jota saamamies oli jo luovuttamassa koimannelle, pormestarin asiamiehenä vaati saamisoikeuden turvaamista, maaherran ja Jacob Feiffen valtuuttamana huudatti velasta pantatun tilan, viimeksi mainitun päämiehen puolesta esiintyi kauppasaatavia koskeneissa jutuissa, faktorin asiamiehenä pyysi lykkäystä laskujen selvittämiseksi, tukholmalaisen porvarin asiamiehenä peri kauppasaatavia kauppias Anders Mertheniltä ja kamreeri Johan Ottessonin perillisten asiamiehenä vaati maksua kauppias Jacob Wollen leskeltä.

³ Yksityiskohtana voidaan todeta, että monet jutut olivat seurausta siitä, että Turun yksi mahtimiehistä Thorwöste oli kuollut ja hänen pesänsä selvitettiin monissa oikeudenkäynneissä. Ylipäänsä monet juuri valtuutusjutuista nyt ja aikaisimpinakin vuosina koskivat Throwösten suvun asioita.

Swen(o) Hansson Kallander edusti vuonna 1649 muun muassa kauppias Anders Mertheniä kemnerinoikeuden velkajutussa antaman ratkaisun täytäntöönpanossa ja viinin kauppaan liittyneessä riidassa, kauppias Jochim Wittfootia ruiskauppaa koskeneessa jutussa, leskirouvaa kauppasaatavia perimässä sekä valtaporvareita Jochen Fockea valittamassa kelvottoman viinin tuontia koskeneesta kemnerinoikeuden ratkaisusta, Jochim Timeä takausjutussa, ja Albert Rosskampia viljaparselia koskeneessa jutussa⁴. Vuonna 1686 asianajotehtävissä mainittu Jacob Pahlman esiintyi asiamiehenä vaatimassa Thorwösten perillisille vakuuksia ja etuoikeutta liittyen pormestarin kanssa tehtyyn vuokrasopimukseen, porvari Jonas Roslinin asiamiehenä täytäntöönpanoasiassa, asessori Eric Falanderin puolesta varkausasiassa, kauppias Torsten Merthenin puolesta syyttämässä nimismiestä Merthenin pojan kuolemasta ja kauppias Johan Erichssonin puolesta saamisoikeutta turvaamassa.

Vertailun vuoksi voidaan vielä todeta, että vuonna 1656 käsiteltiin Turun raastuvanoikeudessa *kaikkiaan 305 juttua*.⁵ Näistä velka-asioita oli 159, kiinteistöasioita 12, rikosasioita 25, perheoikeudellisia asioita 19 ja hallinnollisia asioita 90⁶. *Oulun ja Kalajoen pitäjien käräjillä* käsiteltiin samana vuonna *yhteensä 87 juttua*. Velka-asioita oli 24, kiinteistöoikeudellisia asioita 28, rikosasioita 13, perintöasioita 7 ja muita lähinnä hallinnollisia asioita 15. Toisin kuin Turussa edusti viimeksi mainituissa ammattimaisesti asianajotehtävissä toimineiden asiamiesten hoitamien juttujen jakautuma poikkeamaa kaikkien juttujen jakautumasta. Sama oli tilanne vuonna 1696. Silloin käsiteltiin yhteensä 148 juttua. Velkomuksesta oli kyse 50 jutussa. Kiinteistöasioita oli 35, perintö- ja perheoikeudellisia asioita 37 ja hallinnollisia asioita 10.⁷

2. OIKEUDENKÄYNTEJÄ AIHEUTTANEET SUHTEET

2.1. Yleistä

1600-luvun taloudelliselle kehitykselle oli leimallista toisaalta kaupankäynnin vilkastuminen ja siirtyminen kotimaisille valtaporvareille vuosisadan alku-

⁴ Turkulaisista valtaporvareista ks. Möller 1954, s. 47. Time on Möllerillä Timme.

⁵ Joista siis valtuutettujen hoitamia oli noin 1/5.

⁶ Ne koskivat kaupungin hallintoa, ammattikuntalaitosta, oikeudenkäyttöä sekä muiden kuin saamisoikeuksien täytäntöönpanoa.

⁷ Muita juttuja oli 16.

puolella¹ ja toisaalta kaupankäynnin ja muunkin *taloudellisen toiminnan keskittäminen ja tarkka sääntely*.² Samalla kaikkia taloudellisia suhteita leimasi selvä käteisen *rahan niukkuus*.

Kaupankäynti oli keskitetty kaupunkeihin ja maaseudun pitäjät kuuluivat tiettyihin *kauppa-alueisiin*. Merkantilismin periaatteiden mukaisesti kruunu keskitti myös *ulkomaankaupan* muutamaa kaupunkiin, *tapulikaupunkeihin*. Vain *Turku ja Viipuri* saivat vuonna 1614 aktiiviset kauppaoikeudet, Helsinki ja Porvoo vuonna 1617.³ 1640-luvulta alkaen tapulikaupunkeja olivat Turku, Viipuri ja Helsinki.⁴

Pohjanmaan kauppa annettiin vuosisadan alussa Vaasalle ja Oululle. Läänin eteläinen rovastikunta tuli edelliselle ja pohjoinen jälkimmäiselle siten, että Kokkolan pitäjä kuului Oulun ja Pietarsaari Vaasan kauppa-alueeseen. 1620-luvun alussa perustettiin Kokkolan ja Uudenkaarlepyyn kaupungit. Oulu menetti Kokkolalle kauppapiirinsä eteläosan Pyhäjoelle saakka. Turulla oli kaupallinen ote Varsinais-Suomeen, lähes koko Hämeeseen ja osaan Satakuntaa.⁵ Satakunnan kaupasta sen kanssa kilpailivat Pori ja Rauma. Porin oiminta aluetta olivat Ala-Satakunta ja Rauman vastaavasti kaupungin lähitienoo. Viipurin kauppa-alueita olivat lähes koko Savo ja Karjala sekä Uudenmaan itäosat ja Käkisalmen lääni.⁶

Merkantilistinen *lainsäädäntö ei sallinut* maaseudulla harjoitettua kauppaa, *maakauppaa*, mutta ei pystynyt sitä kuten ei talonpoikaipurjehdustakaan kokonaan lopettamaan. 1600-luvun alkupuolella annettiin lukuisia asetuksia ja määräyksiä maakaupan estämiseksi tai sen rajoittamiseksi. Ongelmaksi muodostui kaupunkien kauppiaiden harjoittama laitton maakauppa, koska sitä ei tehokkaasti valvottu. Luvatonta kauppaa maaseudulla harjoittavat henkilöt ulottivat toimintansa jopa ulkomaille saakka, jolloin he tunkeutuivat tapulikaupunkien porvarien reviiiriin.

Kaupankäynti maaseudulla oli kielletty muina kuin markkina-aikoina, mutta kieltoa rikkoivat kaikki säädetyt.⁷ Talonpojat tottuivat jo 1600-luvulla, että heidän ei pitkien matkojen takaa tarvinnut tulla rannikkokaupunkihin, vaan he

¹ Edullinen kehitys pysähtyi vuosisadan puolivälissä.

² 1600-luvulla perustettiin Suomeen runsaasti kaupunkeja.

³ Ranta 1981, s. 66-68.

⁴ Möller 1954, s. 21. Hän mainitsee myös 1600-luvun toisella neljänneksellä vallinneesta taloudellisesta korkeasuhdanteesta.

⁵ Kauppa-alueet eivät olleet täysin sitovia, ja muun muassa turkulaiset kävivät kauppaa Pohjanmaallakin.

⁶ Ranta 1980, s. 277.

⁷ Ranta 1980, s. 290-292.

toivat tavaransa sovittuihin varstoihin. Maakauppa olikin normaali kauppatapa esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaalla.⁸ Mainittakoon, että turkulaisilla suurliikemiehillä Jakob Wollella ja Peter Thorwöstellä oli ehkä suurempi syy kuin muilla maakaupan harjoittamiseen siitä syystä, että he omistivat myös useita rautaruukkeja. Näillä kruunun suosiota nauttivilla yhdyskunnilla oli oikeus ostaa elintarvikkeensa suoraan talonpojilta. Jacob Wolle oli perustanut Antskogin ruukin vuonna 1630 ja vuokrannut kruunulta Mustion 1632. Myöhemmin ruukit siirtyivät Thorwöstellle.⁹

Vuonna 1617 määrättiin markkinat yksinomaan maakaupunkien oikeudeksi. Kuitenkin tuli kahta vuotta aiemmin annettujen säännösten mukaan kaikissa Suomen kaupungeissa olla joko yksien tai useampien markkinoiden vapaat kaikkien kaupunkien porvareille. Näin ei käytännössä aina ollut.¹⁰ 1630- ja 1640-luvuilla kenraalikuvernööri Brahe määräsi yhä enemmän markkinoita yksityisiksi. Se aiheutti riitoja kaupunkien ja rahvaan välillä. 1600-luvun jälkipuoliskolla kruunu pyrki muuttamaan kaupunkien markkinoita vapaaksi. Turku sai kaksien markkinoiden lisäksi vuonna 1637 syysmarkkinansa, jotka olivat vapaat. Viipurissa oli vuosittain kahdet vapaamarkkinat.

Asetus kaupunkien purjehdusoikeudesta annettiin 1636. Sen mukaan ulkomaalainen ei saanut purjehtia mihinkään Tukholman tai Turun pohjoispuolella olevaan kaupunkiin.¹¹ Turulla oli 1600-luvun alussa vilkkaat yhteydet Tanskaan ja noin kolmasosa tai jopa puolet aluksista liikennöi Turun ja Tanskan väliä. Tanskan sodan jälkeen kääntyi kauppa muualle, Lyypekkiin, Danzigiin ja osittain Hollantiin.¹²

Kaupunkien väestön ytimen muodostivat kaupan ja käsityön harjoittajat. *Merkittävimpänä* porvariryhmänä olivat ulkomaan kauppaa käyvät *valtaporvarit*, joskin raja heidän ja pikkuporvarien välillä oli häilyvä ennen 1600-lukua ja pienissä kaupungeissa vielä silloinkin. Heidän lisäksi olivat pikkuporvarit ja käsityöläiset. Tapulikaupunkien synnyn myötä korostui valtaporvariston asema entisestään.¹³ Turussa oli ulkomaankauppaa käyviä valtaporvareita 1610-luvulla 61, mutta kahden vuosikymmen kuluttua enää 32, minkä suuruisena ryhmä pysyi seuraavan vuosisadan alkuun.¹⁴ Viipurissa harjoitti 1610-

⁸ Ranta 1980, s.292.

⁹ Möller 1954, s. 21.

¹⁰ Ranta 1980, s. 282-283.

¹¹ Ranta 1975 I s. 204.

¹² Ranta 1975 I, s. 234.

¹³ Valtaporvarit yleensä miehittivät raadin, Möller 1954, s. 70.

¹⁴ Mölleriltä on tieto, että Turussa oli vuonna 1638 72 valtaporvaria ja 173 muuta porvaria. Viipurissa luvut olivat 40 ja 80, Möller 1954, s. 33-34.

luvulla ainakin 37 porvaria ulkomaankauppaa ja 1640-luvulla 44. Vuosisadan lopulla heitä oli jopa enemmän kuin Turussa. Valtaporvarit olivat ennen muuta tukku-, verka- ja mausteiden kauppiaita.¹⁵

Saksalaiskauppiailla oli emämaassa ja myös Suomessa vahvat juuret keskiajalta lähtien. Keski-Euroopan sotien vuoksi ulkomaalaisia tuli 1600-luvun alkupuoliskolla maahan yhä enemmän. Saksalaisten maahanmuutto lisääntyi tuntuvasti 30-vuotisen sodan aikana.¹⁶ Jo 1500-luvun lopulla olivat puolestaan ensimmäiset skotlantilaiset muuttaneet valtaporvareiksi Turkuun. Näitä olivat esimerkiksi Wollen veljekset Hans ja Jacob. Jälkimmäisestä tuli Turun rikkain kauppiaa ja hänen kauppapalvelijanaan toimi Turkuun tullessaan Peter Thorwöste. Skotti oli myös Anders Merthen, joka muutti kaupunkiin 1620-luvulla.¹⁷

Yksi osoitus taloudellisen toiminnan keskittämisestä ja sääntelystä oli käsityön harjoittamisen rajoittaminen kaupunkeihin ja käsityöläisammattikuntien perustaminen.¹⁸ Ensimmäinen yleinen ammattikuntajärjestys annettiin vuonna 1621¹⁹ ja seuraava vuonna 1669²⁰. Niiden määräyksistä tuli pohja kaupunkien varhaisten ammattikuntien järjestysmuodolle ja toiminnalle. *Ammattikunnat* muotoutuivat täällä yleensä *kruunun ja maistraatin* tai ulkomaisten mestarein aloitteesta, mikä osaltaan selittää systeemin melko hitaan juurtumisen. Ammattikuntaan pääsy edellytti mestarinäytteen hyväksymistä. Vapaa-mestarit ja aatelin käsityöläiset jäivät järjestelmän ulkopuolelle.²¹

Aluksi ammattikuntia perustettiin vain tärkeimmille aloille *Turkuun ja Viipurin*. Jos kaupungissa ei ollut omaa järjestöä, liitettiin Tukholman tai muuhun lähimpään ammattikuntaan. Lisäksi perustettiin yhteisiä kiltoja muutamiin kaupunkeihin, muun muassa Turkuun ja Helsinkiin.

Turussa ammattilaisia oli eniten, yleensä yli sata. Mestareita ei aina eroteltu sala-ammattilaisista eikä aina kisälleistäkään. Ammattikuntien yksi keskeisimpiä tavoitteita oli estää kisällien pääsy mestareiksi. Niinpä Turussa 1630-luvun jälkipuolella 150 mestarin joukko harveni sadan tienoolle vuosisa-

¹⁵ Möller 1954, s. 33.

¹⁶ Ranta 1980, s. 284.

¹⁷ Turun valtaporvarien syntyperän ja kansallisuussuhteiden muutoksista 1600-luvun kuluessa ks. Ranta 1975 I, s. 64.

¹⁸ Ammattikuntien tehtäviä ja luonnetta katsotaan tarpeelliseksi käsitellä erityisesti sen vuoksi, että edellä on useaan otteeseen viitattu yhtäläisyyksiin ensimmäisten ammattikuntien ja varhaisen asianajajakunnan välillä.

¹⁹ Ks. tästä Liljestrand 1890, s. 61.

²⁰ Liljestrand 1890, s. 63.

²¹ Kallio, s. 19.

dan kolmannella neljänneksellä. Samaan aikaan Viipurin käsityöläisten määrä saavutti Turun tason. Vuosisadan lopulla Turkuun otettiin runsaasti uusia käsityöläisiä, ja Viipuri alkoi jäädä siitä jälkeen. Muissa kaupungeissa ammatilaisia oli 1600-luvun alkukymmeninä 20-30, jos sitäkään. Sittenmin heidän määränsä jopa väheni.²²

1630-luvulla oli uusi järjestelmä jo muodollisesti toimeenpantu Turussa. Ammattikuntien perustamisen seurauksena käsityöläisten valmistamien tuotteiden hinta nousi, sillä vuoden 1621 järjestys soi mestareille monopoliaseman. Tämä puolestaan synnytti luvatonta ammatinharjoitusta, jopa niin että yksittäiset ammattikunnat eivät pystyneet siihen puuttumaan. Epäkohtia lievittämään määrättiin Turkuun 9.4.1629 erityinen käsityöläisammattien ja kaupan tarkastaja.²³

Vuonna 1624 aloitti Turussa toimintansa suutarien ja seuraavana vuonna seppien ja räätälien ammattikunnat. Tuolloin ne saivat omat ohjesääntönsä. Pohjana ammattikuntien sääntöjen laatimisessa käytettiin vuoden 1621 ammattikuntajärjestystä, ja ohjesääntöjen alussa määriteltiin ammattikunnan tehtävät ja toimiala. Lisäksi käsiteltiin jäsenten eli mestarien velvollisuuksia ja oikeuksia sekä itse ammatinharjoitukseen liittyneitä seikkoja. Ohjesäännöt sisälsivät myös ammattikuntien rangaistusmääräykset. Kaikki tähtäsi mestarien etujen ylläpitämiseen ja säilyttämiseen.

Suutarimestarien ammattikunnan perustamista edelsi mestarien raadille vuoden 1624 alussa esittämä anomus, jolla he pyysivät itselleen ohjesääntöä. Sen turvin he sitten voisivat harjoittaa ammattiaan. Ohjesääntöä laadittaessa olisi otettava huomioon mestarinäytteille asetettavat vaatimukset: kenestäkään ei voisi tulla mestaria, elleivät kaikki mestarit hyväksyneet hänen mestarinäytettään. *Mestarien lukumäärää tulisi rajoittaa, eikä heitä saanut olla enempää kuin että kaikki voisivat hyvin elättää itsensä.* Suutarimestarien vaatimukseen suostuttiin mainitun vuoden lokakuussa.²⁴

1600-luvun puolivälissä alkoi kisälliveljeskuntien perustaminen.²⁵ Ne olivat alisteisia ammattikunnille muun muassa niin, että niiden tuli tehdä kokouksestaan asianomainen ilmoitus ja lupapyyntö ammattikunnalle.²⁶ Myös kisällien palkat olivat tarkkaan säänneltyjä.

Ammattikunnat olivat *maistraatin valvonnassa*. Vuoden 1669 ammattikun-

²² Ranta 1981, s. 64.

²³ Lehtinen 1961, s. 143.

²⁴ Rinne, s. 218-220.

²⁵ Rinne, s. 225.

²⁶ Rinne, s. 233.

tajärjestyksellä holhousta tiukennettiin entisestään. Maistraatti muun muassa päätti, kenestä tuli ammattikunnan vanhin, jopa vastoin ammattikunnan kantaa.²⁷ Se saattoi kaupunkien vuoden 1619 hallintosäännön mukaan pakottaa ammattikunnat koolle ja laatia niille *ohjeita ja sääntöjä*. Raadin jäsen oli yleensä läsnä työnäytteissä valvomassa kisällien etua. Maistraatti myös *kontrolloi mestarien määrää* ja hakijoita hylättiin, jos ammatissa oli tarpeeksi edustajia.²⁸ Niissä kaupungeissa joissa ei ollut ammattikuntia, valvoi maistraatti suoraan käsityölaitosta. Samalla se yritti saada aikaan yleiskiltoja ja yhteisammattikuntia.²⁹

Ehrström, joka on muun muassa oikeusvertailevasti tutkinut varhaisia ammattikuntia, on todennut, että jokaisella ammattikunnalla oli yleensä toimialanaan tietty tuotannon osa. Sen jäsenillä oli *yksinoikeus* valmistaa kyseisiä tuotteita. Tuolla oikeudella ei kuitenkaan ollut yksityisoikeudellinen vaan *julkisoikeudellinen luonne*. Kyseessä oli toimi/virka (*ämbete*), jonka kaupunki oli luovuttanut ammattikunnalle, ja josta ammattikunnan tuli huolehtia yhteiskunnan parhaaksi. Tuon oikeuden vastapoolina oli sitten muun muassa velvollisuus pitää huoli siitä, että kuluttajat saivat *hyviä tavaroita kohtuulliseen hintaa*.³⁰

Oikeus harjoittaa elinkeinoa oli näin ollen kunnallinen tehtävä (stadsämbete), jolla oli julkinen luonne. Näin se erosi myöhempien aikojen yksityisoikeudellisista monopoleista.³¹ Tuo erityisluonne näkyi muun muassa siinä, että ammattikunnat olivat kaupungin toimielimiä.³² Sen lisäksi, että muun muassa mestarinäytteiden avulla kontrolloitiin tuotteiden laatua, oli ammattikuntaorganisaation tarkoitus *taata kaikille jäsenilleen* taloudellinen itsenäisyys ja *kohtuulliset tulot*.³³

2.2. Majamiessuhteet

Talonpojan piti viedä tuotteensa kaupungin torille, jotta kaikilla porvareilla olisi samanlainen tilaisuus kaupantekoon. Todellisuudessa talonpojalla oli varsin

²⁷ Ranta 1975 I, s. 391-392.

²⁸ Ammattikuntajärjestykset eivät sinänsä asettaneet tällaisia rajoituksia, vaan ne asetti raati, Bonsdorff 1894, s. 547.

²⁹ Ranta 1981, s. 88-89.

³⁰ Ehrström, s. 458-459.

³¹ Ehrström, s. 459.

³² Ehrström, s. 461.

³³ Ehrström, s. 465.

yleisesti pysyvä *kauppasuhde vain yhteen porvariin*. Hänelle talonpoika vei ja myi tuotteensa. Käteismaksu oli harvinainen jo siksi, että talonpoika otti tuotteensa vastikkeeksi tavallisesti suolaa ja rautaa. Kauppias merkitsi kaupat tili-kirjaan. Kun verot saattoi suorittaa luonnon tuotteina, oli rahanatarve lähes olematon.

Yleisempi *rahaveroihin siirtyminen* 1620-luvulta lähtien kuitenkin järkytti talonpoikien perinteistä luontaistaloutta ja aiheutti heidän velkaantumisensa. *Rahaa sai* yleensä vain kaupungin *porvarilta*, ja maalaisten oli lainattava sitä usein myöhäisempää tavarasuoritusta vastaan. Näin saivat alkunsa maalaisten ja kaupunkilaisten luottosuhteet, koska pankkiliikkeitä ei ollut.

Luottosuhteiden yleistessä *talonpojat velkaantuivat* etupäässä sen kaupungin kauppiaille, jonka kauppa-alueeseen pitäjä kuului, *yleensä majamiehelle*. Majamies oli tuo edellä mainittu porvari, jolle talonpoika vei tuotteensa. Nimitys juontanee juurensa siitä, että porvari antoi hänelle yösijan. Perimäinen majamiessuhde ilmeni jopa oman kaupungin ulkopuolella pidetyillä markkinoilla, joilla tapulikaupunkien suurporvarit saattoivat määrätä tahdin. Näin tapahtui varsinkin Turun ja Viipurin valvomilla maaseutumarkkinoilla.³⁴

Tilikauppa oli porvarille eduksi siksi, että hän ei tuotetta ostaessaan tien-nyt, millä hinnalla hän jälleenmyisi ostoksensa. Lopullinen hinta voitiin sopia jälkikäteen.³⁵ Kauppiaat kilpailivat rahvaan tuotteista ja haalivat mahdollisimman monta kauppatuttavaa.³⁶ Varakkaampi porvari sai helposti yliotteen. Vuonna 1635 kruunu määräsi, ettei kauppias saanut periä saataviaan talonpojilta ennen kuin nämä olivat maksaneet kruununveronsa. Kolme vuotta myöhemmin majamiehisyys kiellettiin.

Siitä huolimatta tiedetään, että viimeistään 1670-luvulta lähtien porvari suoritti Pohjanmaalla yleensä kauppatalonpoikiensa verot. Jopa kruununvoudit lähettivät 1680 Tukholmaan luettelot porvareista, joilta velottiin talonpoikien verot. Ylipäättään luottosuhteilla oli selvästi suurempi merkitys Pohjanmaalla kuin Etelä-Suomessa, mikä johtui tervakaupasta. Tämän seurauksena porvareilla oli Pohjanmaalla voimakkaampi ote talonpoikiin kuin muualla Suomessa. Vaasan kymmenellä porvarilla oli pysyvät kauppasuhteet 3/4 kaupungin majamiestalonpojista. Samanlaista keskittymistä oli myös Oulussa. Lisäksi tiedetään Oulun porvarien usein valittaneen talonpoikien velkaantumisesta. Esimerkiksi vuonna 1674 he valittivat Kemin pitäjän asukkaiden olleen niin vel-

³⁴ Ranta 1980, s. 288.

³⁵ Ranta 1980, s. 285.

³⁶ Rannan mukaan porvarien kilpailu asiakkaita piti yllä majamiehisyttä, ja se oli porvarille monesti vielä tärkeämpää kuin talonpojalle, Ranta 1980, s. 287.

kaantuneita, etteivät he saaneet saataviaan, »jollei jumala siunannut kemiläisiä hyvällä lohen saaliilla».³⁷

Esimerkkijutuissa mainittiin muun muassa viipurilaisen Anthonius Burchardtin velkasaatavista. Niistä osa perustui majamiessuhteisiin.³⁸ Burchardtin tiedetään kuuluneen Viipurin valtaporvareihin, joka kävi kauppaa niin kaupungin pienporvareiden kuin Viipurin kauppa-alueen talonpoikien kanssa. Pohjois-Pohjanmaan alueelta oli esillä muun muassa oululaisen porvarin Nils Erichssonin saatavat Oulun pitäjän talonpojilta³⁹ ja kokkolalaisen Christer Wijkarin saatavat Kalajoen talonpojilta⁴⁰.

Joskus velkoja siirsi saatavansa omalle velkojalleen. Luotonanto talonpojille sisälsi riskejä, joiden vähentämiseksi käytettiin velkakirjoja ja tarkkaa tilinpitoa. Porvari saattoi myös ottaa pantiksi maata, mikä sinänsä oli laitonta. Paras keino oli kiinnityksen hankkiminen talonpojan perintötilaan.⁴¹

2.3. Porvarien ja säätyläisten väliset kauppa- ja luottosuhteet

(Valta)porvareilla oli myös monipuoliset suhteet lähialueen säätyläisiin. Milloin aateliskartanoiden omistajat eivät itse sijoittaneet kartanoidensa tuotteita ja alustalaistensa veroina suorittamia parseleja maailman markkinoille, vaan muuttivat ne rahaksi jo kotimaassa, olivat tapulikaupunkien valtaporvarit heidän luonnollisia asiakkaitaan. Nämä ostivat kernaasti tuotteet suurissa erissä, jopa joskus vuoden sadon tai verot kerrallaan. Valtakunnan kansleri Oxenstierna näytti ajatelleen turkulaista Jacob Wollea »omaksi kauppiakseen», joka lunastaisi vuosittain hänen vapaaherrakuntansa koko tuoton kulloinkin käyvien verohintojen mukaan.⁴²

Aatelillä oli merkitystä valtaporvareille ennen muuta *ulkomaan tuotteiden* ja ylellisyysesineiden pääasiallisena *ostajana*. Se tuotti osan itse, mutta osan osti valtaporvareilta.⁴³ Aateliston kanssa käytyyn kappaan liittyi läheisesti myös *upseeriston* ja valtaporvarien kaupankäynti. Palkkansa upseeristo sai ko-

³⁷ Virkkunen, s. 255-256.

³⁸ Ruokolahti 1669 jj 15:461.

³⁹ Oulu 1675 rr 14:30.

⁴⁰ Kalajoki 1673 rr 13:181-182.

⁴¹ Viipurin läheisyyden majamieslaitoksesta ks. Viipurin kaupungin historia, s. 159-163 ja Kokkolan alueen Kokkolan kaupungin historia, s. 88-91. Majamiehisydestä myös Möller 1954, s. 175-191.

⁴² Yksi kartanoiden tuotteiden suurimpia ostajia oli Jacob Wolle vanhempi, Möller 1954, s. 218.

⁴³ Möller 1954, s. 220.

timaassa etenkin viljana, jonka se mielellään vaihtoi rahaan.⁴⁴ Porvarit olivat tekemisissä myös *papiston* kanssa. Sekin sai palkkansa viljana.⁴⁵ Papisto harjoitti luvatonta kauppaa, mutta saattoi olla yhteistyössä porvarien kanssa.⁴⁶ Edellä kävi ilmi, kuinka usein mainittu Anthonius Burchardt peri Ruokolahden käräjillä huomattavia saatavia pitäjän kirkkoherran leskeltä.⁴⁷ Myös kruunulle kauppiaat suorittivat hankintoja.

2.4. Porvarien keskinäiset taloudelliset suhteet

Pääomaa ei ollut helposti saatavissa suurissakaan kaupungeissa. Pankkilaitos ei ollut kehittynyt, ja kauppa oli suuressa määrin keinottelun luonteista. Kaupapaporvaristo sijoitti rahojaan mieluiten antamalla luottoja aatelisille, joilla oli antaa pantiksi maatiloja, sekä yliopiston opettajille ja virkamiehille, joilla ainakin teoriassa oli säännölliset tulot.⁴⁸ Kaikkein mieluiten sijoitettiin kaupunkikiinteistöihin.⁴⁹

Kaupankäynnin rahoitus perustui pääasiassa luottoon, sillä varsin harvalukuiset olivat ne 1600-luvun alkupuolen kauppiaat, jotka saattoivat aloittaa toimintansa isiltä perityn pääoman turvin. Oli turvaututtava lainoihin, joita saatiin muun muassa aatelilta ja ulkomaisilta kauppatuttavilta. Valtaporvarit antoivat voittolainoja ja tavallisia lainoja kauppapalvelijoilleen.⁵⁰ Myös kaupahuoneet antoivat velkoja. Kotimaisia lainoja annettiin jopa vuosikymmeniksi, ulkomaisia yleensä vain lyhyeksi aikaa.⁵¹

Vaikka luotonanto oli oleellista kaupankäynnissä, maksettiin korkoa yleensä vain tuntevan viivästyksen tai nimenomaisen sitoumuksen jälkeen.⁵² Suosituin vakuus oli kiinnitys velallisen omistamaan taloon tai tonttiin. Myös henkilökohtainen takaaminen oli tunnettua.⁵³ Lisäksi käytettiin takavarikkoa.⁵⁴ Var sin yleisiksi maksuvälineiksi tulivat 1600-luvun kuluessa *velkakirjat ja vekse-*

⁴⁴ Muun muassa myyskentelivät sitä laittomasti, Möller 1954, s. 221.

⁴⁵ Möller 1954, s. 223.

⁴⁶ Möller 1954, s. 224-225.

⁴⁷ Ruokolahti 1652 jj 7:53.

⁴⁸ Esim. Peter Thorwöste oli tunnettu yliopistopiirien pankkiirina, Möller 1954, s. 253.

⁴⁹ Jopa hankittiin maatiloja, Möller 1954, s. 254.

⁵⁰ Möller 1954, s. 239-240.

⁵¹ Möller 1954, s. 259.

⁵² Möller 1954, s. 261.

⁵³ Möller 1964, s. 263-265.

⁵⁴ Ja kieltoa poistua kaupungista.

*lit.*⁵⁵ Jacob Wilstadiuksen toimintaa edellä tarkasteltaessa kävi muun muassa ilmi, että hän vuonna 1653 melkein perättäisinä päivinä asiamiehen ominaisuudessa huudatti vakuudeksi saadun velallisen osuuden Kirkkokadulla sijainneeseen taloon (gårdh)⁵⁶, vaati saamisoikeuden turvaamista⁵⁷ ja huudatti velasta pantatun tilan⁵⁸.

Kaupan rajoitukset ilmenivät myös niin, että *ulkomaalaisten kaupankäyntiä yritettiin rajoittaa*. Tavarain myynnin tuli tapahtua kaupunkien porvareille tukuittain. Kaupantarkastajat valvoivat että näin tapahtui, ja rikkomukset käsiteltiin raastuvanoikeuden istunnoissa. Ulkomaalaiset kauppiaat tulivat harvoin itse kaupunkiin. He käyttivät kauppakissalleja ja voittokauppiaita. Joskus he tulivat perimään suuria kauppasaataviaan.⁵⁹ Vuonna 1653 Jacob Wilstadius edusti tukholmalaista porvaria Robert Rindtiä kahdessa saatavan perimistä ja ulosmittaamista koskeneessa jutussa⁶⁰ ja peri erään toisen tukholmalaisen porvarin asiamiehenä kauppasaatavia kauppiaa Anders Mertheniltä⁶¹.

Tapulikaupungin kauppiaa taas uskoi yleisesti tavaroiden myynnin ja tuontitavarain ostamisen laivurille tai kauppapalvelijalleen, joka saattoi seurata tavaralahetyksen mukana ulkomaalaiseen kauppakeskukseen.⁶² Ellei valtaporvari lähettänyt kauppapalvelijaansa ulkomaille, oli hänellä *faktori* ulkomaan kauppakeskuksessa.⁶³ Faktori saatuaan tavarain luetteli merikirjeessä porvarille lähettämänsä tavarain, kulut ja maksuehdot. Turun raastuvanoikeudessa käsiteltiin silloin tällöin porvarin ja faktorin keskinäisiä riitaisuuksia. Niinpä edellä mainittiin, kuinka Jacob Wilstadius erään faktorin asiamiehenä pyysi lykkäystä laskujen selvittämiseksi⁶⁴. Ani harvoilla porvareilla oli omia aluksia, ei ainakaan riittämiin, minkä vuoksi he monesti turvautuivat ulkomaalaisten aluksiin. Tämä saattoi raastuvanoikeudessa ilmetä riitoina rahtimaksuista, maakaupäivistä ja vahingonvastuusta kuljetuksessa.⁶⁵

⁵⁵ Möller 1954, s. 277.

⁵⁶ Kolmeen kertaan Turun RO 14.2.1653, s. 12, 13.6.1653, s. 185 ja 4.7.1653, s. 196.

⁵⁷ Turun RO 30.4.1653, s. 106.

⁵⁸ Turun RO 25.4.1653, s. 103, 2.5.1653, s. 108 ja 9.5.1653, s. 19.

⁵⁹ Möller 1954, s. 124.

⁶⁰ Turun RO 11.7.1649, s. 251 ja 1.10.1649, s. 319.

⁶¹ Turun RO 5.11.1653, s. 264.

⁶² Tällä tavalla maamme suurimpiin kauppiaisiin kuulunut Peter Thorwöste lienee hoi-
tanut laajat liikeasiansa, Möller 1954, s. 127.

⁶³ Möller 1954, s. 129.

⁶⁴ Turun RO 13.6.1653, s. 186.

⁶⁵ Möller 1954, s. 143-153.

3. YHTEENVETOA

Asianajotoiminta näyttää niin maaseudulla kuin kaupungeissakin liittyneen mitä suurimmassa määrin saamisoikeuksiin. Maaseudulla oli kyse ennen muuta porvareiden saatavien perinnästä lähinnä majamiessuhteiden kautta velkaantuneilta talonpojilta ja valtaporvariin kanssa kauppa- ja luottosuhteissa olleilta säätyläisiltä. Turussa ajettiin kaupunkilaisten keskinäiseen kaupankäyntiin ja velaksiantoon liittyneitä juttuja. Varsin usein asianajajat edustivat Turun ja Viipurin melko harvalukuisia valtaporvareita.

Oikeusjutut olivat seurausta toisaalta siitä, että taloudellinen toiminta oli perinpohjin säänneltyä, toisaalta siitä, että rahaa oli niukasti. Näihin syihin kietoutuvat niin majamiessuhteiden selvittelyt kuin lukuisat panttien huudattamisetkin tai henkilöltä toiselle siirrettyjen velkakirjasaatavien perintäkanteet. Samalla voidaan todeta, että riitojen aiheita oli riittävästi, samoin kuin jonkin verran ylimääräistä varallisuutta niin, että erityinen asianajajakunta saattoi ainakin jollain tapaa elättää itsensä.

Mitä sitten tuolloisen asianajajalaitoksen järjestysmuotoon tulee, voidaan se hyvin rinnastaa varhaisten ammattikuntien järjestysmuotoon. Käsityöläisten ammattikuntien perustamisen keskeisenä tavoitteena oli toisaalta ammatinharjoittajien toiminnan sääntely ja toisaalta heidän asemansa turvaaminen niin, että he voisivat hyvin elättää itsensä. Sekä asianajajakunnan (prokuraattorien) että käsityöläisten ammattikuntien asema oli riippuvainen viime kädessä raadista. Se valvoi niiden toimintaa ja kontrolloi jäsenien lukumäärää, mutta samalla takasi heille jonkinlaisen vähimmäistoimeentulon.

VIII KANSAINVÄLINEN VERTAILU

1. YLEISTÄ

Seuraavassa tarkastellaan asianajajalaitoksen syntyä muualla kuin Ruotsi-Suomessa. Tavoitteena ei ole ollut mikään mahdollisimman kattava vertailu. Esimerkiksi valittujen muutamien maiden asianajajalaitoksen synty esitellään kirjallisuudesta saatujen tietojen perusteella. Maat (oikeastaan alueet) on valittu toisaalta sen mukaan, että juuri niistä on saatavissa nyt käsillä olevan tutkimuksen kannalta relevanttia tutkimustietoa, ja toisaalta niin, että on annettu merkitystä oikeudellisen tradition kulkuväylille.

Niinpä ensin mainitusta syystä on jouduttu jättämään pois sinänsä kiinnostava italialaisen asianajajalaitoksen käsittely. Instituution historiaa käsittelevä sikäläinen tutkimus on nimittäin keskittynyt viimeisten 100-200 vuoden kehitysjaksoon, kuten Antonio Bianchin teos »Sull' esercizio delle professioni di avvocato e di procuratore»¹, tai korostamaan roomalaisoikeudellisten instituutioiden siirtymistä Italian kaupunkivaltioihin ja sieltä edelleen muualle, kuten perusteellisessa teoksessa »Storia diritto italiano» erityisesti Giuseppe Salviolin kirjoittamassa toisessa osassa »Storia della procedura civile e criminale»² tai Johannes Friedin teoksessa »Die Entstehung des Juristenstandes im 12 Jahrhundert»³. Jälkimmäinen seikka taas selittää roomalais- ja germaanisaksalaisoikeudellisen aineiston valta-aseman. Englantilaista asianajajalaitosta käsitellään puolestaan oikeusjärjestyksen erilaisuuden johdosta.

Vertailu on melko hankalaa. Ennen muuta tämä johtuu kustakin maasta olleen tutkimustiedon yhteismitattomuudesta. Tosin on kaikista vertailun kohteena olleista maista aina ollut saatavissa säädännäiset faktat. Muutoin erot ovat suuret. Käytössä olleita teoksia ja kirjoituksia on melkoisesti hallinnut kuvaileva ote, joka paljolti on ollut seurausta asianajajalaitoksen käsittelemi-

¹ Torino 1885.

² Frankfurt/Main, Firenze 1969.

³ Köln 1974.

sestä puhtaasti juridisen säännöstason ilmiönä ja usein jopa vain prosessuaalisena kysymyksenä. Sitä paitsi monet instituution historiaa käsittelevät teokset ovat tyypillisesti olleet vanhempien asianajajien harrastusten tuloksia, jolloin teoksilla on henkilöhistoriikin leima.

Noista seikoista johtuu osaksi myös se, että ehkä tiukimmin asianajajalaitoksen muutokset on kytketty — sinänsä keskeisinä pidettäviin — prosessuaalisiin muutoksiin. Muut tekijät ovat esillä useimmiten ohimennen. Miellyttävän poikkeuksen muodostaa roomalaista asianajajalaitosta koskenut tutkimus oikeastaan kauttaaltaan. Lähes poikkeuksetta asianajajalaitos on muutakin kuin juridinen tosiseikka, ja ennen muuta se on roomalaisen yhteiskunnan ja oikeusjärjestyksen muutoksia muodollisesti ja sisällöllisesti seurannut joustava ja monitasoinen instituutio.

Edellä lausutusta huolimatta vertailu puolustanee paikkaansa. Sen lisäksi, että sen avulla on mahdollista suorittaa eräitä tutkimuskohteen kuvailemiseen liittyviä lähinnä käsitteellisiä tarkennuksia, yritetään tehdä asianajajalaitoksen historiaan liittyviä yleistyksiä. Vertailun avulla voidaan muun muassa asianajajalaitoksen synty ja sen varhaiset kehitysvaiheet (asianajajalaitos juridisesti säänneltynä ja tosiasiallisena ilmiönä) ajoittaa kussakin nyt käsiteltävässä maassa ja sitten pyrkiä katsomaan, oliko noissa ajankohdissa jotain muutoin yhdistävää. Samoin pyritään selvittämään, olisiko samankaltaisten sääntelyjen taustalla samankaltaisia syitä. Oletettavasti tuolloin on kysymys ainakin osittain samoista tai samankaltaisista tekijöistä, jotka ovat vaikuttamassa myös suomalaisen asianajajalaitoksen kehityksessä.⁴

2. ASIANAJAJALAITOS ANTIIKIN ROOMASSA

2.1. *Juris consultus* ja orator

Tietynlaista oikeudellisen avun tarvetta voidaan roomalaisessa yhteiskunnassa katsoa olleen jo varhain. Tämä johtui ennen kaikkea siitä, että oikeudesta oli tullut eräänlaista patriisien salatiedettä.¹ Sellaisena se pysyi XII taulun lain²

⁴ Karkeasti ottaen vertailun avulla toivotaan osaltaan voitavan valaista niitä yleispäteviä tekijöitä jotka — myös nykyään — säätelevät tutkittavan instituution olemassaoloa. Yleisesti ottaen on oleellista, että teoreettiselle mielikuvitukselle on kulloinkin kyssä olevasta kehityskulusta runsaasti tarkkoja tietoja, ennen kuin yleisen tason rekonstruktioille saadaan selittävää arvoa.

¹ Kübl, s. 3ss. ja Weissler, s. 92.

² XII taulun lain syntyhistoriasta, ks. Wenger s. 357-372.

julkistamiseen saakka (451 eKr). Tuolloin tuomioistuinedustus lakkasi olemasta aateliston erioikeus. Sen jälkeenkin tarvittiin tuomioistuinmenettelyssä lähinnä pappien asiantuntemusta, sillä kannekaavat³, joilla oikeussuojaa voitiin pyytää, julkistettiin vasta vuonna 324 eKr.. Näiden oikeudenkäynnin oleellisten osien, pledeerauksen ja konsultoinnin⁴, eräänlaisen demokratisoimisen jälkeen oli luotu *välttämättömät muodolliset edellytykset asianajolle*.⁵ Mikään ei kuitenkaan lakkauttanut arkaistiselle oikeudelle tyypillisiä kannekaavoja, muita rituaalimuotoja, saati valamenettelyä vielä pitkään aikaan. Pitkään myös toimi prosessipuhuja (orator)⁶ oikeudellisia neuvoja antavasta henkilöstä (juris consultus) erillään.

Jäljempänä tulee puhetta germaanisesta oikeudesta ja »vorsprecher»-instituutiosta. Tuolloin käy ilmi, että vorsprecher liitetään asianajoon, mutta vielä ei ollut kyseessä vapaaehtoisen prosessiedustajan toiminta. Tähän käsitteeseen voitaneen yhdistää ainakin varhaisemman juris consultuksen toiminta. Weissler kuvaa yhteyttä niin, että tuo eräänlainen oikeusoppinut *juris consultus* saattoi *neuvoa asianosaista* antaen hänelle asianomaisen kannekaavan tai seuraten asianosaista oikeuteen puhuakseen hänen edellään sekä antaa tuomarin kysymyksiin kirjallisen tai suullisen lausunnon.

Hän ei siis ollut mikään asianosaisen sanankäyttäjä (wortführer), vaan edelläpuhujana sanan varsinaisessa merkityksessä. Sitä paitsi samalla kun juris consultus antoi asianosaisille neuvoja, ja oli tuossa mielessä samoin toimiva kuin moderni asianajaja, hän antoi *lausuntoja* oikeudellisista kysymyksistä myös *roomalaiselle virkakunnalle*.

Edellä mainitun neuvonantajan lisäksi tarvitsi asianosainen henkilöä, joka saattoi avustaa asianosaista oikeudessa vaikutuksellisilla puheillaan. Tämä oli *orator* tai »patronus». Tässä yhteydessä on huomattava roomalaiselle tuomioistuinmenettelylle esiklassisena ja klassisena aikana tyypillinen kaksivaiheisuus. Tuomariviranomaisen luona (in jure) todettiin — tiettyjen kannetoimien jälkeen — voitiinko kantajan vaade ottaa oikeudenkäyntimenettelyn kohteeksi. Yksityistuomarin luona (apud judicem) tapahtui todistelu ja juttu ratkaistiin. Ensimmäisessä vaiheessa tarvittiin ennen muuta oikeuden (kannekaavojen ja oikeusjärjestyksen) tuntemusta ja jälkimmäisessä puhetaitoa. Näin oli karkeasti ottaen varhaisemman prosessimuodon legis actio-menettelyn kohdalla. Tilanne muuttui roomalaisen oikeuden korkean tason ja joustavuuden paljол-

³ Actiosta oikeudellisena vaateena ja kannetoimena ks.esim. Kaser 1966 s. 24ss.

⁴ »Plädieren» ja »konsultieren», Kübl, s. 4.

⁵ Kübl pitää näitä prosessuaalisina edellytyksinä, Kübl, s. 4.

⁶ Kaser 1966, s. 47.

ti selittävän formula-prosessin omaksumisen myötä, kuten jäljempänä mainitaan. Oratorista tuli vähitellen »*advocatus*»,⁷ jolla oli oikeudellista tietoa ja josta tuli erityisen asianajajan ammatin harjoittaja.

Yleisenä huomiona voidaan myös todeta, että oikeusjärjestelmässä, jossa taustalla on ajatus hyvityksestä kielletyn toiminnan johdosta, täytyy tuomioistuinpuhujalla olla asianosaiselle enemmän merkitystä kuin juridisella neuvonantajalla ja oikeusoppineella taikka oikeudellisten asiakirjojen laatimiseen erikoistuneella specialistilla. Sitä paitsi ei varhainen asianajaja, prosessipuhuja, ollut alunperin perusteiltaan muuta kuin patriisi, jonka klienttisuhde oli laaja. Vanhin asianajajalaitos voitaneen palauttaa viime kädessä patronaattijärjestelmään. Rikas patriisi saattoi ottaa tehtäviä muiltakin kansalaisilta, jotka pyysivät hänen apuaan. Tällaisessa toiminnassa oli nimittäin mahdollista saada julkista mainetta ja luoda poliittista karriääriä.⁸

2.2. Asianajajan ammatin synty

Varsinainen prosessiedustus syntyi vasta Ciceron aikana. Alunperin edustaja oli ollut tietyillä menoilla asetettu »*cognitor*», josta samalla tuli oikeudenkäynnin asianosainen, myöhemmin vapaamuotoisesti asetettu »*procurator*», joka toimi asianosaisen sijaan.⁹ Procurator oli kuka tahansa valtuutettu: sukulainen, ystävä, palvelija, agentti taikka sitten nimenomaisesti asianajoa harjoittanut *advocatus*, ja hän suoritti mitä tahansa toimenpiteitä toisen puolesta aluksi ennen muuta ystävänpalveluksen tapaan. Procuratorista on lukuisia mainintoja klassisissa teksteissä.¹⁰ *Advocati*osta, asianajosta, määrättiin harvoin, mikä osaltaan kertonee asianajotoiminnan vapaudesta ennen keisarinvallan kasvua.¹¹ Vähitellen advokaatti ja prokuraattori samaistettiin.¹² Suomalaista asianajajalaitosta edellä käsiteltäessä on jo mainittu, kuinka vapaaehtoisen prosessiedustuksen salliminen oli välttämätön edellytys asianajajalaitoksen synty-

⁷ Kaser 1966, s. 161-162.

⁸ Kübl, s. 3.

⁹ Kaser 1968, s. 340-341 ja sama, 1966 s. 152.

¹⁰ Ks. esim. Ulpianus 1.1., 1.8. ja 1.25. D 3.3.: edustajista eli *procuratore*ista ja *cognitore*ista. Papianus, 1.23§1 D 49.1, mainitsee termin »*procurator caesaris*», mikä tarkoitti lähinnä valtionhoitajan edustajaa.

¹¹ Ks. kuitenkin Ulpianus 1.1§11 D 50.13. Keisariajalta sen sijaan on esim. Cod. Lib. II Tit. VII »*De Advocatis Diversorum iudicorum*».

¹² Mitään työnjakoa ei roomalaisten advokaattien ja prokuraattorien välillä ole havaittavissa, ainakaan sellaisessa muodossa kuin barristerien ja *solicitorien* tai *avocatien* ja *avoueiden* välillä.

miselle. Vapaaehtoinen prosessiedustus ei taas ollut mahdollista ennen kuin tuomioistuimenmenettelyssä väistyi henkilökohtainen vastuunalaisuus ja valan keskeinen asema.

Tasavallan viimeisiä aikoja leimasi ennen muuta huomattavien sotilaallisten valloitusten seurauksena ollut kaupan ja liikenteen vilkastuminen. Sitä seurasi mittava määrä uusia sääntöjä vaatineita yhteiskunnallisia suhteita ja konflikteja. Juridinen sääntely tapahtui ennen muuta tuomioistuintoiminnan (formula-prosessin) avulla lähinnä niin, että hyväksyttiin kokonaan uusia actioita, eli annettiin oikeussuojaa aikaisemmin tuntemattomille tai tunnustamatta jääneille vaateille.¹³ Samalla väistyivät *sukuoikeudelle ja valaprosessille tyypilliset piirteet*. Tämä oli osaltaan korostamassa oikeudellisen avustajan merkitystä.

Varsin pitkään tilanne oli se, että vain hyvin harvat roomalaiset omistautuivat kokonaan oikeuskäytännölle, eikä siihen ryhdytty ansiotarkoituksessa, vaan enemmänkin yhtenä kunnian tavoittelun keinona. Vuonna 203 eKr. oli myös annettu Lex Cincia, jolla asianajajia kiellettiin ottamasta palkkiota (honorar). Tämä kielto ei koskenut hyväksukuisia, joille asianajajan toimi monesti olikin astinlauta korkeimpiin valtiollisiin virkoihin. Kieltoa myös kiertettiin ottamalla lahjoja. Vielä ensimmäiset keisarit yrittivät pitää kiinni tuosta kiellosta, mutta eivät, Kubleä lainatakseni, onnistuneet estämään taloudellisen kehityksen luonnollista kulkua.¹⁴

Keisarinvallan ensimmäisinä aikoina, niin sanottuna prinsipaattiaikana, yhdistyivät *oikeusoppinut ja oikeuspuhuja samaan persoonaan*. Puhetaito syrjäytyi oppineisuuden tieltä ja syntyi juristin ammatti. Tämän lisäksi asianajosta tuli *maksullinen, advocatusten harjoittama ammatti*, jonka kukoistuskausi ajoitui ennen muuta 100-200-luvuille: ajankohtaan, jolle sattuu myös klassisen roomalaisen oikeuden kukoistus. Advokatuuri oli tuolloin vapaa ammatti, eikä sen harjoittaminen ollut riippuvainen mistään edeltä käsin määrätystä edellytyksistä.

2.3. Asianajajalaitoksen sääntely yksinvallan aikana

Tuo uusi ammatti menetti vapautensa keisarinvallan kasvaessa kohti yksinvaltiutta. Juristikunta ja erikoisesti asianajajalaitos tulivat erilaisten *rajoitusten kohteiksi*. Jo Augustus oli luonut privilegioitujen juristien ryhmän. Augustuksen

¹³ Syntyi ns. jus honorarium.

¹⁴ Kübl, s. 5-6.

ajasta lähtien kehittyi klassiselle ajalle tavanmukaisen formulaprosessin rinnalle *keisarioikeuteen perustunut menettely*, joka oli yksivaiheista ja käytiin keisarillisen *virkamiehen edessä*. Aluksi se oli ylimääräistä menettelyä (*cognitio extra ordinem*)¹⁵, sittemmin yksinomaista.¹⁶

Despotismin syntyyn ja ulkoapäin tulleisiin paineisiin liittyen alkoi noin 250-luvulla oikeudellisen elämän yleinen jäykistyminen. Keisarillinen byrokraatia pyrki sitomaan asianajajakunnankin osakseen tekemällä asianajosta itse asiassa eräänlaisen *valtiollisen viran*. Vuonna 319 keisari Konstantinus määräsi, että advokaatit saivat esiintyä vain määrätyissä oikeuksissa.¹⁷ Aluksi keskityttiin rajoitustoimissa siihen, että luotiin kaksi asianajajien luokkaa, vakinaiset (*statuti*) ja ylimääräiset (*supernumerarii*).

Viidennellä vuosisadalla *rajoitettiin* kussakin tuomioistuimessa esiintymään oikeutettujen asianajajien *lukumäärää*. Asianajajat puolestaan olivat oikeutettuja toimimaan vain tietyissä tuomioistuimissa ja olivat sen valvonnan alaisia. Toimilupa asianajoon oli saatava keisarilta. Tällä tapaa oli suoritettu asianajotoiminnan lokalisaatio ja saatu aikaan numerus clausus. Samanaikaisesti kasvoi tendenssi tuoda myös oikeuskoulut valtion kontrolliin. Mainitulla vuosisadalla oli kehitys kulkenut niin pitkälle, että oikeuskoulujen opettajat Roomassa ja Konstantinopolissa saivat palkkaa valtion varoista. Provinssien oikeuskoulut yksinkertaisesti lakkautettiin.

Tämä asianajajakunnan aseman muutos toi mukanaan sen, että asetettiin tarkat *edellytykset asianajajaksi hyväksymiselle* ja rajoitettiin heidän oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa piiri — aivan kuten oli tapana pysyvästi asetetun virkamieskunnan kohdalla. Vain sellaiset hyväksyttiin, jotka osoittivat suorittaneensa tietyt opinnot, minkä lisäksi oli muita karsintaperusteita. Asianajajista tuli itse asiassa yksi eniten säännellyistä ryhmistä.¹⁸

Sekä asianajajien käyttäytymistä julkisesti että heille maksettavia palkkioita koskivat ankarat määräykset. Asianajajat määrättiin osoittamaan kunnioitusta tuomioistuimille, jotka puolestaan määräisivät heidän palkkionsa. Itse asiassa numerus clausuksen antaman monopoliaseman täytyi johtaa siihen, että palkkion määrääminen asiakkaiden suojelemisen intresseissä annettiin tuomarille.¹⁹ Tämä taas johti siihen, että asianajajien riippuvuus valtiovallasta lisääntyi.

¹⁵ Kaser 1966, s. 354-355.

¹⁶ Kaser 1966, s. 410.

¹⁷ Ks. tästä esim. Kübl, s. 9-10.

¹⁸ Seagle pitää tätä merkittävänä ilmiönä silloin, kun ajatellaan sitä, että lainsäädännöllinen sääntely on tyyppillistä vasta sellaiselle yhteiskuntajärjestelmälle, joka on kehittyneempi kuin roomalainen keisarinvalta, Seagle, s.207-208.

¹⁹ Kübl, s. 11.

Valtio- (keisarillinen yksin)valta otti erään uuden ammattikunnan hegemonian. Asianajajakunta oli tietyllä tavalla syntynyt vastapainona virkamieskunnalle, mutta siitä tehtiin valtiokoneiston osa erityisine oikeuksineen ja velvolluuksineen.²⁰ Käytännöllisesti katsoen kaikki merkittävät juristit istuivat keisarin konsiliumissa tai heillä oli taustallaan jokin muu julkinen virka.²¹ Lain-säädännöllä puututtiin yksityiskohtaisesti asianajajien toimenpiteisiin. Vuonna 368 kiellettiin jokainen palkkiota koskenut välipuhe asianajajan ja hänen päämiehensä välillä.²²

3. SAKSALAINEN ASIANAJAJALAITOS

3.1. Vorsprecher

Varhaiselle germaaniselle oikeudelle, niin kuin muullekkin vanhemmalle oikeudelle, oli tyypillistä se, että tuomitsemistoiminnan pääkysymyksenä oli sen »löytäminen», mitä oikeus kulloinkin oli, eikä sen vahvistaminen, mitä oli oikeutena pidettävä. Toinen tyypillinen piirre oli oikeudenkäyntimenettelyn sitominen rituaalisiin määrämuotoihin. Nämä piirteet säilyivät myös saksalaisessa keskiaikaisessa menettelyssä. Tämä ilmeni muun muassa siten, että tuomari (Richter) käytti riidan ratkaisussa tuomitsijan (Urteiler) tuomiota. Häneltä tuomari kysyi asianosaisten vaatimuksista sekä sitä, mikä oikeudeksi tuli. Sen sijaan roomalais-kanoninen prosessi, jonka omaksumisesta tulee puhetta jäljempänä tunti itsetuomitsevan tuomarin.¹ Todistelu oli muodollista ja keskeinen asema oli valalla.

Menettelyn muotosidonnaisuus johti siihen, että *menettelymuotojen loukkaaminen aiheutti oikeudenmenetyksen*. Saksalaisessa kirjallisuudessa puhutaan häviön vaarasta ja tuon vaaran torjumisesta. Asianosaiselle voitiin eräissä tapauksissa kuitenkin antaa oikeus vannon ilman vaaraa (ohne Gefahr zu schwören) tai ylipäättään käydä koko menettely vapaamuotoisesti. Keskiajan kuluessa pyrittiin, aluksi ennen muuta kaupunkioikeudessa, pääsemään irti muotosidonnaisuudesta.² Samaan aikaan alkoi erota toistaan siviili- ja rikoskanteiden käsittely.³

²⁰ Seagle, s. 208 ja Kübl, s. 13.

²¹ Asianajo oli myös valtiollisten virkojen esikoulu, kuten muuallakin, missä valtiolla ei ollut omia virkamiestensä koulutuspaikkoja.

²² Ks. Kübl, s. 12.

¹ Conrad I, s. 505.

² Conrad I, s. 506.

³ Ks. tästä esim. Schröder ym. s. 845.

Määrämuodoissa oli useimmiten kyse kaavasanojen lausumisesta. Määrättyjen kaavojen lausumisessa asianosainen saattoi tarvita apua, ja tällaista apua hän sai henkilöltä, jota yleisimmin kutsuttiin nimellä *Vorsprecher*.⁴ Tämä roomalaisenkin oikeuden yhteydessä mainittu vorsprecher-instituutio oli tyypillinen niin vanhalle saksalaiselle kuin ranskalaisellekin oikeuskulttuurille (avant-parlier), mutta myös anglosaksiselle oikeudelle. Useimmiten vorsprecher asetettiin *tuomioistuimen toimesta* ja aluksi tuomarien keskuudesta.

3.2. Prosessiedustus

Asianosaisen edustaminen oli kaikin puolin poikkeuksellista⁵, ja yleensäkin valtuutus perustui vain valta- ja virkasuhteisiin. Niinpä edustajaan viitannut nimitys »advocatus» oli koko keskiajan varattu lähinnä *kirkkojen*⁶, *luostareiden*, *korkeiden hengenmiesten*, *kreivien ja kuninkaan vasallien edustajille*⁷. Hengenmiesten velvollisuus oli jopa pitää tuollaisia edustajia, mitä he tarvitsivatkin muun muassa kaksintaisteluja varten. Advocatus saattoi esiintyä oikeudessa vorsprecherin rinnalla. Suurimmat *kaupungit* taas asettivat omia valtuutettuja⁸, useimmiten *syndikaatteja* (syndici), jotka hoitivat niiden asioita.

Edustajan nimeämiselle oli määrätty monenlaisia rajoituksia. Langobardien keskuudessa tuli asianosaisen hankkia erityinen lupa, jos he halusivat itseään edustettavan. Vain lesket ja orvot olivat vapaat tästä säännöstä.⁹ Edustuksen kieltö tai rajoitettu sallittavuus säilyi koko keskiajan. *Prosessiedustus saatettiin tunnustaa kuninkaan tuomioistuimissa*, mutta niissäkin yleensä vain hätätapauksessa, lähinnä laillisen esteen tapauksissa. 1200-luvulta lähtien *eräät kaupunkioikeudet tunnustivat sen* tietyillä edellytyksillä, ja niissä prosessiedustajan käyttö lisääntyi vähitellen. Maalaisoikeudet (Landrechte) sen sijaan suhtautuivat edustukseen hyvin pidättyvästi uudelle ajalle saakka.¹⁰ Vastaavat periaatteet hallitsivat vanhaa pohjoismaalaista, ranskalaista, englantilaista ja normannien oikeutta.¹¹

Edustaja on nimeltään »Muntporo» (Mompär), »Vormunt», »Gewalthaber», »Vogt», myöhemmin etupäässä »Anwald». *Anwald* tarkoitti samaa kuin

⁴ Ks. tästä Brunner 1878, s. 321ss. ja Kübl, s. 17.

⁵ Ensimmäinen poikkeus oli Lex Salicassa, Weissler s. 103ss.

⁶ Ks. myös kirkollisissa tehtävissä toimineista notaareista, Trusen s. 78ss.

⁷ Tai sitten nämä olivat nimitykseltään voutteja, Weissler s. 106.

⁸ Kaupunkien valtuutetuista ks. esim. Coing, s. 49-50.

⁹ Ks. Seagle, s. 209.

¹⁰ Conrad I, s. 506. Edustajan käytön sallimisesta ks. myös Schröder ym., s. 845.

¹¹ Kolmesta viimeksi mainitusta ks. Brunner 1878.

roomalaista oikeutta käsiteltäessä mainittu procurator, eli valtuutettua ylipäättään — ei välttämättä ammattimaisesti toiminutta eikä prosessivaltuutettua. Aina hänellä ei ollut oikeudellisia tietoja, ja päämiehensä puolesta hän esimerkiksi esiintyi oikeudessa, ojensi vain kirjoituksia taikka suoritti maksun velkojalle. Kun vorsprecher astui oikeuteen läsnäolleen asianosaisten rinnalla, niin Anwald toimi *poissaolleen puolesta*. Edellisen sana ei sitonut asianosaista, mutta jälkimmäisen sitoi.

Kiinnostavana yksityiskohtana voidaan mainita Frankfurtissa (a.M) vuoteen 1578 toiminut erityinen valtuutettujen ammattikunta (Momparn). Sen jäsenet olivat yleisvaltuutettuja. He olivat vannoneet tietyn valan ja saivat kiinteän palkkion (jährliche Mompargülden). Alunperin heillä oli yksinomainen oikeus tulla asetetuiksi prosessivaltuutetuiksi ja ottaa rinnalleen joku vorsprecher. Vuoden 1509 uudistus salli tuon toimen yhdistämisen vorsprecherin tehtävään.¹²

3.3. Asianajotoiminnan alku

Ammattimaisesta asianajosta voidaan puhua *aikaisintaan 1200-luvun lopulla* siinä mielessä, että toiminnasta kannettiin asianosaisilta *palkkiota*, ja eräät harjoittivat sitä ansiotoimintana. Tosin on todettava, että etenkin 1200- ja 1300-luvuilla asianajoa harjoitettiin pääasiassa papiston toimesta. Sitä paitsi vielä 15. vuosisadalla tavataan esimerkiksi Etelä-Saksassa määräyksiä, jotka kieltävät palkkion (Honorar) ottamisen.¹³

Mainitulla vuosisadalla alkoi myös käänteentekevä muutos oikeudenkäyntimenettelyssä. Ennen tuota ajankohtaa (myös rikos-)prosessissa oli kysymys asianosaisten välisestä riidasta, jonka ratkaisemiseksi käytettiin muodollista todistelua: valaa ja jumaltuomioita. 1200-luvulta lähtien inkvisitorinen menettely sai alaa, mikä merkitsi muun muassa pyrkimystä *materiaaliseen totuuteen*, eivätkä muodolliset todistelukeinot riittäneet.¹⁴ Syyttäjälaitos tosin on uudempaa perua.¹⁵

Advokaatin ja prokuraattorin (Advokat, Procurator) *nimitykset* ilmaantuivat laajemmin saksalaisiin prosessioikeudellisiin lähteisiin myös 1200-luvulla. Ne olivat mitä ilmeisimmin *kanonista alkuperää*, ja roomalais-kanonisen oi-

¹² Weissler, s. 109.

¹³ Seagle, s. 210.

¹⁴ Conrad I, s. 511-512.

¹⁵ Ks. tästä esim. Roxin, s. 359.

keuden reseption kautta niiden käyttö levisi maallisiinkin tuomioistuimiin. Advokaatti oli se, joka oli mukana prosessissa, prokuraattori taas oli jokainen valtuutettu, niin kaupassa kuin prosessissakin. Kanonisessa prosessissa synnyttivät osaltaan pitkät oikeudenkäyntimatkat tarpeen käyttää oikeudessa edustajaa, prokuraattoria, ja *kirjallinen prosessimenettely* taas *advokaattikunnan*, jonka edustajat olivat ennen muuta oikeudenkäyntikirjelmien laatijoita. *Prokuraattori* puolestaan *kuului tiettyyn tuomioistuimeen*, ja prokuratuura oli itse asiassa tuohon tuomioistuimeen liittynyt virka. Advokaatti teki kirjallisen työn, prokuraattori suullisen. Sen jälkeen kun kanonisen prosessin alunperin elävä suullisuus oli monissa tuomioistuimissa korvautunut kokonaan kirjallisella menettelyllä, rajoittui prokuraattorin tehtävä muodollisuuksiin, lähinnä kirjelmien jättämiseen.¹⁶

3.4. Asianajajalaitoksen järjestäminen kuninkaallisessa kamarioikeudessa

Saksalaisten kuninkaiden »Hof- und Kammergerichte», jotka muodostettiin kuninkaan kulloisellekin olinpaikalle, olivat oleellisesti syntyneet vielä saksalaisoikeudellisten säännösten alaisuudessa. Niissä esiintyivät asianosaiset ja joskus heidän edustajansa (Anwälde) vorsprechereineen. Tosin 1400-luvulla havaitaan vieraita muotoja.¹⁷ Tuolloin *roomalais-kanoninen prosessioikeus*, myös sille tyypillinen asianajon kaksijakoisuus, sai merkittävästi alaa. Sitä ryhdyttiin käytännöllisesti katsoen yksinomaisena soveltamaan *valtakunnallisessa kuninkaallisessa »Reichskammergericht» -nimisessä tuomioistuimessa*. Tuon valtiollisen yhtenäisyyden kehityksen kannalta merkittävän kamarioikeuden esikuvan mukaisesti perustettiin monia lähinnä hovioikeuksiksi (Hofgerichte) kutsuttuja ylioikeuksia, joiden prosessi rakentui roomalais-kanonisille periaatteille.¹⁸

1400-luvulla kiinteän muotonsa saanut kuninkaallinen kamarioikeus edusti alunperin kuninkaan henkilökohtaista oikeudenkäyttöä.¹⁹ Kuningas ei ollut sidottu mihinkään menettelyn määräemuotoihin — ei esimerkiksi vanhaan kysymis- ja tuomitsemismenettelyyn. Se oli yksi seikka, mikä teki mahdolliseksi roomalais-kanonisen prosessin omaksumisen.²⁰ Tämä seurasi osaltaan myös kamarituomarien rekrytoinnista. He olivat oppineita hengenmiehiä ja ju-

¹⁶ Weissler, s. 110ss.

¹⁷ Weissler, s. 121ss.

¹⁸ Kroeschell, s. 13. Hovioikeuksista ks. myös Weissler s. 159ss.

¹⁹ Trusen, s. 191-194.

²⁰ Weissler, s. 201.

risteja.²¹ Ylipäättään tuomioistuimen toiminta oli keskiössä reseptiota ajatellen.²² Pääosin muutoksenhakuasteena toimineen tuomioistuimen menettely muuttui *kirjalliseksi*, ja varsin pian kamarituomarit alkoivat ottaa osaa tuomitsemistoimintaan (olivat sekä Richter ja Urteiler). Tuomioista tuli vieraan oikeuden mukaista: »Gewohnheit des Kammergerichts».²³

Asianosaiselle tuli *lähes välttämättömäksi* käyttää oikeudenkäyntiasiamiestä, joka oli vihkiytynyt vieraaseen oikeuteen ja oli vähintäänkin kirjoitustaitoinen. Sitä paitsi tämän tuli olla oikeuden tehtävänsä hyväksymä. Vuoden 1471 menettelyjärjestys vaati käyttämään oppinutta advokaattia, joka pystyi neuvomaan asianosaisia. Valtuutettunaan (prosessitoimissa) asianosaiset saattoivat käyttää (hovin) prokuraattoria, ja usein oli näilläkin juridinen koulutus.²⁴

Tuomioistuimen toimintaa koskeneessa vuonna 1495 annetussa järjestyksessä määrättiin erosta prokuraattorien ja advokaattien välillä. Tämä käytäntö ja erottelu levisi myös ylioikeuksiksi katsottaviin tuomioistuihin. Procurator oli edustaja käytännön toimissa. Advocat sai antaa neuvoja sekä laatia asiakirjoja ja kirjelmiä, mutta esiintyä oikeudessa vain haettuaan siihen tuomioistuimen luvan.

Aluksi ei prokuraattoreilta vaadittu muuta kuin käytännön kokemusta. Kun 1500-luvulla alettiin puuttua *asianajajien pätevyYTEEN*, ryhdyttiin järjestämään myös prokuraattoreille tutkintoja. Advokaatilta taas alettiin edellyttää yliopistopintoja.²⁵ Yleensä *säänneltiin prokuraattoreiden toimintaa*. Noista ajoista lähtien prokuraattorien toiminnan ominaisuutena olikin »Geschlossenheit» ja advokaattien vapaus. Prokuraattoreita koski numerus clausus, ja hyväksytyillä oli yksinoikeus esiintymiseen omassa tuomioistuimessaan. Tosin ruhtinaat, kreivit, prelaatit, vapaaherrat, ritaristo ja kaupungit saivat panna sijaansa omat edustajansa. Advokaatit puolestaan saattoivat kirjoittaa mille tahansa oikeudelle. Sitä paitsi prokuraattori oli ipso iure samalla advokaatti, mikä ei taas koskenut advokaattia.²⁶ Prokuraattori puhui ja advokaatti kirjoitti, advokaatti oli näkymätön avustaja ja prokuraattori yksinomainen asianosaisen edustaja, prokuraattori oli täysvaltuutettu²⁷ ja advokaatti »Minderanwalt».²⁸

²¹ Ks. käsitteestä »das gelehrte Recht», Kroeschell, s. 8.

²² Resektion syistä ja käsitteestä »Gemeines Recht» ks. Ylikangas 1983, s. 97-102.

²³ Trusen, s. 204.

²⁴ Trusen, s. 204-205.

²⁵ Conrad II, s. 460-461.

²⁶ Tämä kahtiajako prokuraattorin ja advokaatin toiminnan välillä säilyi 1800-luvulle saakka, vaikka tehtävät paljolti samaistuivatkin.

²⁷ Hänellä oli valtuutus, joka advokaatilta puuttui, mihin seikkaan saksalaisessa tie-

3.5 Alempien oikeuksien prokuraattorit ja advokaatit

Alioikeuksissa, etenkin maaseudulla, säilyivät pitkään aina 1800-luvulle saakka vanha *kansanomainen menettely ja vorsprecher-järjestelmä*. Vähitellen kuitenkin luovuttiin vorsprecherin tehtävän yhdistämisestä tuomarin tehtäviin. Jonkinlaisia asianajotoimintaa koskeneita määräyksiä tavataan paikallisissa alioikeusjärjestyksissä. Oli mahdollista, että nimettiin pysyviä vorsprechereitä. Heidä kutsuttiin tuolla nimellä tai sitten heidät mainittiin ammattinimikkeellä *procurator*. Tämä *muuttui* vähitellen varsinaiseksi *prosessiedustajaksi*, etenkin *kun vanhat käsittely- ja ratkaisumuodot väistyivät*. Alioikeudessa saattoi jopa olla prokuraattorin käyttöpakko. Juttu oli aina hoidettava asetettujen prokuraattorien välityksellä. Näille oli maksettava palkkio, vaikka itse tai ystäviensä välityksellä olisi hoitanut asiansa.

Tätä on selitetty seuraavasti. Saksalaisen oikeuskäsityksen mukaan asianosaisen avustaja, vorsprecher, määrättiin tuomarin toimesta, ei asianosaisen itsenä vaan *julkisessa intressissä*. Tällöin ei ollut ihmeellistä, että eräänlainen asianajajapakko löytyi sieltä, missä kansallinen oikeus oli säilynyt pisimpään: alioikeuksista. Asianajajapakko oli ennen muuta prokuraattoripakkoa. Talonpoikaiset käräjät saatettiin avata kaavalla (mit der Hegungsformel), jonka mukaan kukaan ei saanut puhua muuta kuin prokuraattorin välityksellä.²⁹

Ylemmissä oikeuksissa asianajopakko taas aiheutui olosuhteista, ja muutoinkin järjestelyllä oli toinen luonne. Esimerkiksi Bayreutin hovioikeudesta (Bayreuther Hofgericht) tiedetään, ettei siellä 1582 jälkeen esiintynyt lainkaan asianosaisia, vain prokuraattoreita. Prokuraattorien lukumäärä oli rajoitettu.³⁰ Siellä, missä asianosainen sai esiintyä itse, ei hän kuitenkaan voinut käyttää sijassaan muuta kuin prokuraattoria. Sukulainen tai ystävä saattoi tosin olla edustaja vakuutettuaan, ettei hän ottanut mitään palkkiota, ja luvattuaan maksaa palkkion tuomioistuimen prokuraattorille aivan kuin tämä olisi hoitanut asian, lähinnä kai asiakirjojen jättämisen.

Alioikeuksien asiamiehet olivat etupäässä paikkakunnan arvostettuja *talonpoikia, porvareita ja käsityöläisiä*, jotka harjoittivat ammattia pää- tai si-

teisopissa kiinnitettiin huomiota varsinkin sitten kun advokaatin ja prokuraattorin tehtävät alkoivat samaistua.

²⁸ Weissler s. 133ss.

²⁹ Näin esim. Löwensteinin Vogtgericht vielä vuonna 1765, ks. Weissler s. 180ss.

³⁰ Lüneburgin hovioikeudessa oli aluksi kaksi, mikä määrä 1700-luvulla kohosi kuuteen, Kroeschell, s. 15.

vutoimenaan. Ilmaistiinpa Baijerin maaoikeudessa (Landrecht) vuonna 1616 tyytyväisyys siitä, että prokuraattorit osasivat kirjoittaa ja lukea.

Advokaatti näyttäytyi kyseisissä säännöksissä yleensä tuomioistuimen ulkopuolisena neuvonantajana (Ratgeber) ja avustajana, kirjallisessa prosessissa ennen muuta *asiakirjojen valmistajana*. Kun *alioikeuksissa* kirjallinen prosessi oli hyvin harvinaista, ei niissä usein *tavata advokaatteja*. Heidän toimintaansa ei paljoakaan säännelty. Yleensä alioikeusjärjestykset mainitsivat advokaatin vain oikeudenkäyntikulujen yhteydessä. Periaatteena oli tavallisesti se, että hänen palkkionsa kuului ylimääräisiin eikä ilman muuta korvattaviin kuluihin. Alioikeuksissa saatettiin jopa kieltää esittämästä mitään kirjallista ja latinankielistä ja käyttämästä advokaattia pienemmissä riidoissa.

Silloin kun prosessi oli kirjallista, lähinnä *ylemmissä oikeuksissa*, ei oikeutta voitu käydä ilman asiakirjoja. Tämä merkitsi tosiasiallista advokaattipakkoa. Kukaan *muu kuin valantehnyt advokaatti ei yleensä saanut laatia asiakirjoja*, muussa tapauksessa asiakirjat palautettiin. Tämä asiansa osaava ja yleensä koulutettu neuvonantaja ynnä asiakirjojen valmistaja muuttui vähitellen prosessin sieluksi, prokuraattori taas vajosi advokaatin puhetorveksi.³¹ Sen seurauksena myös advokaattipalkkiot alettiin katsoa osaksi oikeudenkäyntikustannuksia.

Vähitellen myös katosi prokuraattorin yksinomainen oikeus esiintyä tuomioistuimessa, ja advokaatit alkoivat 1600-luvulta lähtien tulla myös tähän toimintaan. Esimerkiksi Sleschvig-Holsteinin advokaattijärjestys vuodelta 1740 sääti, että advokaatit olivat niitä, jotka kävivät oikeutta. Samaa on havaittavissa Preussissa, Itävallassa, Saksissa ja Württembergissä, joissa prokuratuura lakkautettiin.

Ajan mittaan asianajajista tuli ylitarjontaa, mikä oli osaltaan vaikuttamassa sen arvostukseen epäedullisesti. Ylipäättään oppineiden asema ei 1600-luvulla ollut entinen. Puhuttiin jopa oppineesta köyhälistöstä (Gelehrtes Proletariat). Ylioikeuspaikkakunnilla oli niin paljon advokaatteja, että he vaivoin pystyivät elättämään itseään. Sanottiin, että melkein jokainen, jolla muutoin ei ollut mitään elantoa tunkeutui asianajajaksi, kuten aikaisemmin munkiksi tai sotapalveluun.³² Advokatuurihan oli pääsääntöisesti vapaata, eikä yleensä ylioikeuksia lukuunottamatta vaadittu mitään edeltäviä opintoja. 1700-luvulla alettiin määrätä advokaateille pätevyysvaatimuksia ja vaatia valan vannomista.³³

³¹ Näin oli 1500-luvulla ja uudelleen 1700-luvulla, Weissler s. 170.

³² Käsitteestä »Bauernprokuratoren», ks. Kroeschell, s. 17.

³³ Ks. esim. Kroeschell, s. 15.

Pätevyysvaatimukset eivät kuitenkaan tuolloin olleet likimainkaan samat kuin tuomarin tehtäviin.³⁴ Nykyisen muotonsa ja ammatillisen itsehallintonsa asianajajalaitos sai vuonna 1879.

4. RANSKALAINEN ASIANAJAJALAITOS

4.1. Asianajajalaitoksen alku 1200-luvulla

Lakimiehen modernin ammatin alku Ranskassa on ajoitettu 1200-luvulle, lähinnä Pyhän Ludvigin valtakautteen. Varhaisimmat asianajaja koskeneet säännöksetkin olivat jo vuodelta 1270. Ne kulkevat ranskankielisessä kirjallisuudessa nimellä »Établissements de saint Louis».¹

Liuovillen mukaan varhaiset asianajajat olivat nimikkeiltään »Avocat, Parlier, Emparlier, Amparlier, Avantparlier, Plaidoux, Plaideor, Plaideur, Conteur»², jotka kaikki viittaavat prosessipuhujaan. Myös ranskalaisen asianajon varhaiset juuret olivat vorsprecher- eli *avant parler*-instituutiossa³, joka taas on liitetty ennen muuta prosessin muutosidonnaisuuteen. Tiedetään myös, että vanhat kannekaavat olivat niin muotoiltuja, että vain ne, joiden oikeutta oli loukattu, saattoivat operoida asiassa oikeudessa.⁴ Myös valan korostettu asema todistuskeinona painotti asianosaisen *henkilökohtaista* esiintymistä.

Seuraavalla vuosisadalla syntyivät asianajoammatin kaksi toisistaan erillään olevaa ja lähes näihin päiviin säilynyttä haaraa, joiden edustajia kutsuttiin toisaalta nimellä »procureur», sittemmin »*avoue*», ja toisaalta *avocat*.⁵ Ensiksi mainituista tehtiin virkamiehiä, ja jälkimmäiset olivat vapaan ammatin arvostettuja harjoittajia. Avoue oli lähinnä julkinen toimimies ja avocat oikeudenkäynnissä esiintynyt asianosaisen oikeusavustaja. Kun tuo erottelu vuonna 1971 lakkautettiin, saivat kaikki asianajajat ammattinimityksen *avocat*.⁶

³⁴ Osittain tästä syystä ammatti ei enää kiehtonut aatelistoa. Lähinnä he tulivat »aus mittleren bürgerlichen Familien», Kroeschell, s. 19.

¹ Liouville, s. 252-256 ja Bataillard, s. 45-68.

² Liouville, s. 254-255.

³ Muutoinkin varhainen kehitys noudatteli paljolti samoja linjoja kuin edellä esitelty germaanis-saksalainen asianajolaitos. Niitä ei toisteta, vaan pyritään käsittelemään eräitä ranskalaisen asianajajalaitoksen kehityksen erityispiirteitä.

⁴ Brunner mainitsee esimerkkinä mm. saamista koskeneen kannekaavan Orleansista, Brunner 1878, s. 328.

⁵ Edellisten historiasta ks. Bataillard ja jälkimmäisten Appleton s. 22-65.

⁶ Peltola, s. 163.

4.2. Prokuraattorit ja »advokaatit»

Sen lisäksi että Brunner on vertaillut ranskalaista ja roomalaista prokuraattoria toisiinsa, on hän rinnastanut vanharanskalaisen prosessin ehdottomine muotoineen roomalaiseen legis actio-prosessiin. Lisäksi hän katsoo, että siinä kun Roomassa formulaprosessin käyttöönotto teki mahdolliseksi asianajajien laajemman käytön, niin Ranskassakin nimenomaan syvälle käyneet *prosessire-formit aukaisivat tietä yleisemmälle asianajon sallimiselle*. Tähän suuntaan vaikuttivat esimerkiksi Henrik II uudistukset, jotka muun muassa toivat Normandian varsinaisen tuomioistuinmenettelyn todisteluun juryn. »Procureur général des stilus curiae Franciae» oli puolestaan asianosaisen edustaja menettelyssä, jonka perusteet Ludvig IX oli luonut omaksumalla kanonisia prosessitoimia, erityisesti inkvisitorisen todistajatodistelun.⁷

Varsinaisen edustajan käyttö oikeudessa oli yleensä kokonaan kielletty tavanomaisen oikeuden alueilla, mutta sallittu eräillä edellytyksillä kirjoitetun oikeuden (*droit écrit*) alueilla. Kirkoilla, paroneilla, yliopistoilla ja kaupungeilla oli privilegio asettaa toinen sijaansa. Kaikki muut tarvitsivat tähän erikoisen *kuninkaallisen suostuntakirjeen* (*Lettre de Grace*).⁸ Alunperin se myönnettiin vain poikkeustapauksissa, mutta 1300-luvulta lähtien siitä vähitellen, kuninkaanvallan kasvun myötä ja Pariisin parlamentin vaikutuksesta, tuli kuninkaallisen kanslian harjoittamaa ammattimaista sinetin myyntiä 5—6 soun maksua vastaan.

Tämä osaltaan synnytti edellä mainitut valtuutetut eli *yleiset prokuraattorit* (*les procureurs généraux*), joiden tiedetään jo 1300-luvun lopulla Pariisissa muodostaneen erityisen ammattikunnan. Procureur voitiin asettaa edustajaksi tulevaan oikeusriitaan tai kaikkiin toimiin, olivat ne sitten oikeuden ulkopuolisia tai tuomioistuimeen liittyneitä. Hän toimi aina kirjallisen valtuutuksen nojalla.⁹ Valtuutetun asettamiselle määrätty rajoitukset poistettiin kokonaan vuonna 1483, siis samoihin aikoihin kuin Saksassa ja Englannissa.

Vuodelta 1344 on säädös »*Ordonnance de Parlement sur les huissiers, les avocats et consielliers, les procureurs et les parties*», joka koski oikeudenpalvelijoita, asianajajia ja asianosaisia. Siinä määrättiin niin prokuraattorien¹⁰ kuin advokaattienkin toiminnasta.¹¹ Yleiset *prokuraattorit* asetettiin palatsin

⁷ Brunner 1878, s. 330.

⁸ Esimerkkinä tällaisen asiakirjan sisällöstä ks. Bataillard, s. 420.

⁹ Brunner 1878, s. 327.

¹⁰ »*Ordinationes procuratores generales in parlamento juratus tangentes*», ks. Bataillard s. 151.

¹¹ »*Ordinationes advocates et conciliarios in Parlamento juratos tangentes*», ks. Liouville, s.269-274.

kontrolliin ja muutoinkin heidän toimintaansa säänneltiin yksityiskohtaisesti. Vaikka yhden ja saman henkilön oli kiellettyä harjoittaa molempia toimia, niin vielä 1400-luvun lopulle koski molempia ammattiryhmiä yhteinen säätyorganisaatio.

Sen lisäksi, että prokuratuura oli tullut eräänlaiseksi julkiseksi toimeksi, sitä koski numerus clausus ja se oli myytävissä ja perittävässä kuten tuolloiset tuomarien toimet. Puoliarkaistiselle yhteiskuntajärjestykselle tyypillisesti *advokaateilla oli korkeampi sosiaalinen asema*. Heidät luettiin 1300-luvulta lukien alempaan aatelistoon (*noblesse de la robe*), ja advokaattikuntaa koskevat säännöt muistuttivat ritarijärjestyksiä.¹²

Tuomioistuimet valvoivat pitkään asianajajakunnan toimintaa ja harjoittivat heihin kohdistunutta kurinpitovaltaa. 1600-luvulla se siirtyi asianajajakunnalle itselleen. Varsin varhain oli annettu palkkioita koskeneita virallismääräyksiä, joista eräs 1500-luvulla annettu johti ammattikunnan menestykselliseen lakkoon.¹³

4.3. Lettre de Grace

Edellä mainittu kuninkaallinen lupa edustajan asettamiseen eli Lettre de Grace ilmeni aluksi poikkeuksellisen ja vain tietyillä perusteilla myönnettynä suostumuksena, eräänlaisena privilegiona. Se annettiin henkilöille, jotka olivat suvereniteetin palveluksessa, eivätkä tämän vuoksi voineet itse hoitaa asioitaan. Sen saattoi antaa kuningas koko valtakunnan alueella ja lääninherra (*seigneur*) omassa piirissään. Suostumuskirjeen vaikutus oli ajallisesti rajoitettu, tavallisesti yhteen vuoteen. Lettre de Grace-asiakirjan antamisessa yhdistyivät toisaalta frankkilainen tapa luoda edustussuhde privilegion perusteella ja toisaalta kanonisen prosessin valtuutetun asettamisen muoto, eli kirjallinen valtakirja.

Sen jälkeen kun Lettre de Grace oli alettu antaa kaikille ja siitä kasvaneen kuninkaanvallan myötä oli tullut vain *fiskaalinen hallintotoimi*, ja kun prosessioikeus menetti vanhat muodolliset piirteensä, jouduttiin menettelyä ylläpitämään melko keinotekoisilla perusteilla.¹⁴ Prokuraattorit vaativat lupamennettelyn lakkauttamista, ja muun muassa Pariisin prokuraattorit yrittivät kiertää gracea koskeneita määräyksiä. He nostivat kanteita ilman kyseistä asiakirjaa sellaisen sopimuksen perusteella, etteivät vastapuolta edustaneet kollegat tuli-

¹² Seagle, s. 211.

¹³ Seagle, s. 212, joka mainitsee myös Frans I:n määräyksen vuodelta 1536, joka suuntautui asianajajan ammatin monopolisointia vastaan.

¹⁴ Ks. Brunner 1878, s. 342.

si tekemään väitettä puuttuneesta gracesta. Ne kuusi souta, jotka olisivat menneet kuninkaalliseen kansliaan, eivät kuitenkaan hyödyttäneet asianosaisia, vaan menivät asianajajien taskuun.

Tämän estämiseksi annettiin Karl VI:n asetus 11.3.1400. Samaan pyrittiin vuosina 1407 ja 1414 annetuilla määräyksillä. Vasta 1528 määrättiin, ettei lupaa ollut tarpeellinen, ja asiakirja poistui vähitellen käytännöstä. Myös tuomioistuimet olivat vastustaneet lupamenettelyä yrittämällä ottaa itselleen oikeuden antaa suostumus edustajan käyttöön. Kuningasvalta vastusti kuitenkin tuota pyrkimystä, eikä vähiten taloudellisista syistä.¹⁵

5. ENGLANTILAINEN ASIANAJAJALAITOS

5.1. Varhaiset oikeudenkäyntiavustajat

Vaikka englantilainen »Common Law»-järjestelmä edustaa edellisistä monella tapaa poikkeavaa oikeussysteemiä, ei sen lakimieskunnan kehittyminen osoita mitenkään suuria poikkeamia, ainakaan ajallisesti.¹ Englantilaisenkin asianajon juuret ulottuvat keskiajalle. *Ennen 1200-luvun loppua* oli jo ehkä olemassa *jonkinlainen asianajajan ammatti*, joskin sen kehitys on ollut monivaiheista ja hidasta. Ylipäättään lakimiehen ammatti alkoi syntyä tuolloin huolimatta sen epäsuosiosta hovissa. Kuningas Henrik III:n määräyksestä muun muassa hajoitettiin Lontoon keskustaan perustetut oikeuskoulut, ja 1400-luvun alkuun saakka oli asianajajilta kielletty passiivinen parlamentaarinen vaalioikeus.²

Joka tapauksessa jo ennen 1200-lukua asianosainen on, kuten muuallakin, saanut käyttää apunaan *ystäväänsä tai oikeuden nimeämää avustajaa*. Samoin tiedetään vanhan prosessin edellyttäneen asianosaisilta, että he esiintyivät *itse* oikeudessa. Asianosaisen oli kuitenkin sallittua tuoda oikeuteen ystävänsä ja/tai neuvotella eli »ottaa counsel» hänen kanssaan, ennen kuin hän puhui oikeudelle. Syytetyllä ei ollut neuvottelu-oikeutta, vaan hänen tuli vastata heti.

¹⁵ Myös myöhemmässä ranskalaisen asianajajalaitoksen kehityksessä näkyy melko selvästi sen tietynlainen riippuvuus hallitsevasta vallasta. Suuri vallankumous lakkautti asianajajien rekisteröimistä ja julkista valvontaa, ns. asianajajarullaa, koskeneet määräykset ja vapautti asianajon. Napoleonin dekreetillä tuo vanha käytäntö kuitenkin palautettiin. Napoleon näki asianajajakunnassa despotisminsa vastustajan ja halusi asianajajat kontrolliinsa.

¹ Tosin melko huomattavia eroja havaitaan silloin, jos tarkastellaan lakimieskunnan profiloitumista ja asianajajien statusta, varsinkin myöhempinä aikoina.

² Seagle, s. 213. Asianajajien epäsuosiosta ks. myös Cohen, s. 160-169.

Sallittua oli myös, että se, joka oli asianosaisen neuvoja, saattoi puhua hänen puolestaan. Asianosainen ei kuitenkaan tullut sidotuksi tällaisen henkilön sanaan, vaan hänellä oli mahdollisuus korjata tämän erehdyksiä ja laiminlyöntejä. Sen, minkä asianosainen itse sanoi, oli häntä kerralla sitovaa, mutta sen minkä ystävä sanoi, hän saattoi perua.³

Ammattipuhujatkin (pleaders) tekivät tiensä oikeuteen, ei niin että he olisivat esiintyneet asianosaisen puolesta vaan seisomalla hänen rinnallaan ja puhumalla hänen edukseen. Puhe oli kuitenkin alttiina korjauksille, sillä avustajan sanat sitoivat asianosaista vain, jos tämä adoptoi sanat omikseen lausumalla tai koskettamalla (tacitly).⁴

Prosessipuhujien (yleensä pleaders) ammattikunnan historian tiedetään ulottuvan ainakin vuoteen 1275. Tuolloin hyväksyttiin eräiden prosessipuhujien toimintaa koskenut *ohjesääntö* ja sen määräykset erotettiin kirkollisesta säännösaineistosta. Määräykset koskivat lähinnä *kuninkaan palvelijoiksi katsottavia oikeusavustajia* (serjeants). Muilta osin prosessipuhujien ammattikunnan on ehkä yleisimmin katsottu edeltäneen sittemmin barristereiksi (barristers) kutsuttuja, pitäisikö sanoa varsinaisia, asianajajia. Barristereiden ammattikunta on koostunut vapaista ammatinharjoittajista siten, ettei heidän toimintaansa ole koskaan asetettu valtiolliseen kontrolliin.

5.2. Prosessiedustus kuninkaan myöntämänä privilegiona

Asianosaisen edustaja oikeudenkäynneissä oli alunperin nimeltään »attorney», joka myös tavataan jo keskiajalla. *Edustajan määrääminen* oli kuitenkin *aluksi hyvin rajoitettua* ja tapahtui joko niin, että valtuutettu asetettiin kuninkaan tuomioistuimessa tai asianosaisen itsensä toimesta erityisen kuninkaallisen päätöksen perusteella. Oikeutta määrätä attorney ei ollut ilmaistu vanhoissa kansanlaeissa, vaan se oli *kuninkaallinen privilegio*. Jo Glanvillen (k. 1190) päivinä jokainen, joka oli joutunut siviiliasioissa kuninkaan oikeuteen, nautti oikeudesta määrätä sijaansa attorney (attornatus).⁵ Jos joku halusi edustettavan itseään muualla kuin kuninkaan tuomioistuimessa, niin hän pyysi erityisen luvan (attornation) kuninkaalta tai tämän tuomioistuimelta. Tästä todisteeksi hän sai erityisen asiakirjan (breve, writ), joka oikeutti edustajan asettamiseen. Edus-

³ Tämä »Holung und Wandel»-periaate koski pääsääntöisesti kaikkia vorsprechereiksi katsottavia henkilöitä.

⁴ Yksi puhujan mukana pitämisen keskeisistä tarkoituksista olikin ehkä se, että asianosaisella oli kaksi mahdollisuutta puhua korrektisti, Pollock ym., s. 211.

⁵ Ks. lähemmin Cohen.

taja asetettiin kaikkia⁶ prosessitoimia varten, mutta tietyissä jutuissa hänen käyttönsä oli kiellettyä.

1430-luvulla tuli mahdolliseksi *kaikille* asettaa itselleen asiamies, joka saattoi olla yleis-attorney. Tavaksi tuli asettaa hänet kirjallisella valtakirjalla.⁷ Vanhan attorneyn historia päättyy vuosiin 1436-37, Henrik VI:n määräyksiin. Tällöin lakkautettiin keskiaikaiset asiamiehen asettamisen rajoitukset, kuten tehtiin Ranskassa 1483. Myös Saksassa 1400-luku näyttäytyi käännekohtana oikeudellista edustusta ja samalla asianajoa ajatellen. Tämä on seurannut prosessuaalisia muutoksia. Osaksi se on liitetty — oikeudellisen tason muutosten taustalla nähtävään — lisääntyneeseen kauppaan ja liikenteeseen, osaksi myös yhteiskunnan toiminnan ja lakien monimutkaistumisen aiheuttaneeseen oikeusavun tarpeeseen.⁸

Brunner on tutkinut asianajoa erityisesti oikeudenkäyntiedustajan käytön sallittavuuden näkökulmasta Ranskassa, Normandiassa ja Englannissa ja katsoo, että noissa maissa selvästi *kuninkaanvalta* ilmeni asianajajakunnan muodostumisen lähtökohtana. Tavanomainen oikeus (Volksrecht) ei ole missään näistä maista sallinut edustusta muissa kuin hätätapauksissa. Kuningas sen sijaan saattoi määrätä, että hänen edessään joku tietty henkilö toimi edustajana, tai antaa alamaishelleen privilegion asettaa sijaansa edustaja ilman, että edustajan asettamisen täytyi välttämättä tapahtua kuninkaan tai hänen orgaanien sa edessä. Asiamiehen henkilö taas oli kuninkaan antamasta suostumuksesta riippumaton. Valtuutuksen antaminen oli privilegoidun asianosaisen asia, eikä niin kuin ensimmäisessä tapauksessa oikeustoimi, johon vaikutuksellisesti saattoi ryhtyä vain kuningas tai kuninkaan tuomioistuin.

Ensimmäistä tietä kävi normandialaisen ja englantilaisen oikeuden kehitys, jälkimmäistä ranskalainen *lettre de grace* -systeemi. Ensimmäisessä tapauksessa ilmoitti *breve*, *writ*, niin kauan kuin sitä tarvittiin, että *attornatio* oli annettu, eikä tarvittu asianosaisen puolelta annettua valtuutusta. Jälkimmäisessä tapauksessa ilmoituksen teki prokuraattori (*procureur*), koska *lettre de grace* edellytti asianajajan asettamista ja hänet oli asetettu vasta päämiehen kirjallisella valtuutuksella.

Normandiassa ja vanhassa englantilaisessa oikeudessa tavattiin vain erityisasiamiehiä. *Lettre de grace* antoi oikeuden asettaa yleisprokuraattoreita. Jos otetaan huomioon, että prokuraattorin asettaminen kirjallisella valtakirjalla oli lainattu kanonisesta prosessioikeudesta, niin selittyi ranskalainen *grace*-sys-

⁶ Puhumistakin varten.

⁷ Muun muassa tähän liittyneistä seikoista, Brunner 1878, s. 376-377.

⁸ Ks. esim. Robson, s. 1.

teemin siitä, että yhdistettiin frankkilainen tapa luoda yleinen edustus privilegiolla ja kanoninen asianajajan asettamisen muoto procurationilla. Samalla annettiin väistyneä germaaninen tapa asettaa asianajaja oikeuden edessä määrämuodoilla.⁹

Attorneyt eivät alun perin näytä olleen missään mielessä tuomioistuimen palvelijoita, eivätkä muodostaneet mitään kiinteää ammatillista ryhmää. Luultavasti jokainen vapaa ja lakia kunnioittava (lawful) henkilö saattoi esiintyä toisen asiamiehenä (sitten kun lupa asiamiehen asettamiseen oli saatu). Jopa nainen saattoi olla attorney, ja vaimo esiintyä miehensä puolesta. Kuitenkin, jos katsotaan tuollaisten oikeudenkäyntiasiamiesten luetteloa, huomataan samojen nimien toistuneen ja näiden henkilöiden pitäneen itseään esillä valmiina edustamaan ketä tahansa, joka vain halusi palkata heidät.¹⁰

5.3. Kuninkaan »asianajajat«

Edward I:n ajalta tiedetään, että *kuningas oli ottanut palvelukseensa puhujia*, jotka toimivat hänen palvelijoinaan laillisissa asioissa. He kulkivat nimellä »servants» tai »*serjeants (at law)*». Vastaavia oikeudenkäyntiavustajia tavataan myös mannermaalla, mutta Englannissa heidän uransa oli loistokkaampi joutuessa lähinnä siitä, että siellä oikeudenkäyttö oli huomattavasti aikaisemmin keskitetty kuninkaan kontrolliin. Serjeantit olivat *läheisessä yhteydessä virkamieskuntaan*, ja 1300-luvulla vain heidän joukostaan voitiin nimittää tuomareita.¹¹ Alunperin heillä oli yksinoikeus toimia puhuvana asianajajana kuninkaallisessa »Court of Common Pleas»-nimisessä tuomioistuimessa. Ajan myötä heistä tuli yhä enemmän kruunun virkamiehiä.¹²

Kuten edellä jo mainittiin, annettiin vuonna 1275 tuollaisia avustajia koskeneita määräyksiä, joiden on katsottu yleisemminkin säännelleen asianajoa harjoittaneiden toimintaa. Heitä uhattiin vankeudella, mikäli he syyllistyivät vilpilliseen toimintaan. Cohenin englanninnoksena asianomaisen säädöksen »The First Statute of Westminster 1275» 29 kohta kuului:

»If any Serjeant, Pleader or other, do any manner of deceit or collusion in the King's Court or consent (unto it) in deceit of the Court (or) to beguile the Court or the Party an thereof be attained, he shall be

⁹ Brunner 1878, s. 380.

¹⁰ Pollock ym., s. 213.

¹¹ Seagle, s. 213.

¹² Serjeanteista ks. erit. Cohen; Vrt. kuitenkin edellä barristereista lausuttu.

imprisoned for a Year an a Day and from thenceforth shall not be heard to plead in (that) Court for any Man;...»¹³

Lisäksi tiedetään sellaisista oikeudenkäyntiavustajista, jotka olivat nimeltään »apprentice». He olivat yleensä nuoria miehiä ja serjeanttien oppilaita. Vuonna 1292 kuningas Edward käski tuomareitaan määräämään (provide) jo-kaista kreivikuntaa varten riittävän määrän attorneita ja apprenticeja parhaiden joukosta (best, the most lawful, the most teachable)¹⁴ niin, että kuningas ja kansa tulivat hyvin palvelluiksi. Vähimmäismäärästä (100 ja 40) tehtiin suositus. Tällä menettelyllä¹⁵ kummatkin silloisen asianajajan ammatin haarat asetettiin tuomioistuimen kontrolliin ja ilmeisesti taattiin yksinoikeus niille, jotka oli hyväksytty. Kaksitoista vuotta aiemmin tiedetään Lontoon pormestarin ja raadin (the mayor and aldermen) valittaneen puhujien (pleaders) ja attorneiden tietämättömyydestä sekä huonosta käytöksestä ynnä määränneen, ettei kenelläkään ollut kelpoisuutta toimia siellä, ellei ollut tullut asianmukaisesti pormestarin hyväksymäksi. Samoin määrättiin, ettei kukaan puhuja (coutor) voinut olla attorney.¹⁶ Tällöin myös vahvistettiin ammatin kahden eri haaran ero, mikä edelleen, joskin hieman toisenlaisessa muodossa, on vallalla Englannissa.

Kaiken kaikkiaan *1200-luvun viimeiset kymmenet* olivat aikaa, jolloin *asianajajan ammatti* alkoi muotoutua. Asianajajan ammatin eri osia hoitaneet henkilöt¹⁷ saivat tietyllä tavalla toimintaoikeudet. Vuodelta 1292 on ensimmäinen oikeudellinen vuosikirja (Year Book), ja jo tuolloin valtakunnan riita-asiat (litigation) olivat pienen ryhmän hoitamia. Lowther, Spigornel, Howard, Hertpol, King, Huntingdon, Heyham — joku heistä oli esiintynyt lähes joka jutussa, eikä vain kuninkaan tuomioistuimessa tai kaupunki- (civic-)tuomioistuimissa esiintynyt ammattimaisia puhujia.¹⁸

¹³ Cohen, s. 189-190.

¹⁴ Näin Pollock ym., s. 216.

¹⁵ Joka ei kuitenkaan ole ollut ensimmäinen laatujaan, Pollock ym. viittasi 1250-luvulla annettuihin kirkollisiin määräyksiin, Pollock ym., s. 216.

¹⁶ Pollock ym., s. 216.

¹⁷ Attorney edusti, coutor, pleader tai serjeant puhui joko henkilökohtaisesti tai attorneyn välityksellä oikeudessa olleen asianosaisen puolesta.

¹⁸ Pollock ym. toteaa lakimieskunnan, lawyers, kehityksen Lontoossa olleen erityisen nopeaa ja kertoo 1259 annetusta kuninkaallisesta määräyksestä, jolla kehoitettiin kansalaisia hoitamaan asioitaan itse: »plaid their own causes without lawyers (causudici) saving pleas of the crown, pleas of land and pleas of unlawful distraint», Pollock ym., s. 215.

5.4. Barristerit ja Common Law

Barristereiden, toiminta liittyi läheisesti »Inn»'eiksi kutsuttujen laitosten historiaan.¹⁹ Niiden synty ajoittuu 1200-luvun lopulle, kuvaavasti samaan ajankohtaan kuin Lontoon kauppiaskiltojen perustaminen. Ehkä niiden on kiittäminen myös edellä mainittua oikeuskoulujen karkottamispäätöstä. Selvästi Innien menneisyys liittyy Lontooseen 1200-luvulla perustetun *kuninkaallisen tuomioistuimen* (Court of Common Pleas) historiaan. Tuomioistuin *sovelsi* kotimaista yhtäläistä oikeutta, *Common Law-oikeutta*.²⁰ Sen ympärille oli asettunut nimenomaan tuota oikeutta harrastaneita tuomareita ja professoreja/opettajia, ja heidän oppiinsa aatelisto puolestaan lähetti poikiaan.

Innit taas olivat Lontoon ympäristössä sijaitsevia paikkoja, »majataloja», joissa annettiin majoitusta sekä ennen muuta opetusta common law:ssa lakimieskunnan vanhimpien toimesta. Niiden kulta-aika oli 1300- ja 1400-luvuilla. Uudelleen niiden asema korostui 1750-luvulta lähtien. Jo ensin mainittuna ajankohtana olivat olemassa kaikki neljä nykyisinkin toimivaa inniä: Lincoln's Inn, Gray's Inn, Inner Temple ja Middle Temple. Henrik II:n aikana noille laitoksille oli annettu erityinen asema, eräänlainen tiedekunnan status, ja niihin kuulumattomia henkilöitä kiellettiin antamasta opetusta lakitiedossa Lontoossa. *Inneissä koulutuksensa saaneet asianajajat kutsuttiin erityisen asianajajien ammattikunnan* (The Bar) *jäseniksi*²¹, ja he saivat *barristerin* arvonimen, joka nykyäänkin on varattu asianajajakunnan ylemmän luokan edustajille.

5.5. Alemman asianajajakunnan aseman ja toiminnan sääntely

Attorneyt tarvitsivat toimintaansa erityisen *toimiluvan*, ja heitä kontrolloivat sekä parlamentti että tuomioistuimet. Edellä on ollut puhetta 1300-luvulla alkaneesta barristereiden organisoitumisesta inneihin. Attorneyt olivat pakotettuja kuulumaan vähäisempiin inneihin (Inns of Chancery by the judges), jotka olivat barristereiden innien kontrolloimia. Attorney ei saanut koskaan unohdtaa, että hän oli *oikeudenpalvelija* ja sen kurinpitovallan alainen, mitä barrister taas ei ollut. Sen lisäksi että attorneiden lukumäärä oli säännelty, määrättiin Henrik IV:n toimesta vuonna 1402, että tuomioistuimen oli tutkittava kaikki attorenyt ennen kuin heidät otettiin asianajajalistalle (put on the Roll). Heidän tuli olla hyviä, oikeamielisiä ja hyvämaineisia (good and virtuous and of

¹⁹ Innien historista ks. Richardson.

²⁰ Roomalaisen oikeuden vaikutus väheni 1200-luvun jälkeen, Petersen-Soukka, s. 8.

²¹ Ammattikunnan historiasta ks. Cohen ja Baker.

good fame).²² Lisäksi oli määrätty seuraamuksesta virheellisesti menetellelle asiamiehelle:

»If any such attorney be hereafter notoriously found in default of record or other wise, he shall forswear the court and never be received to make any suit in any court of the king».²³

1500-luvulla oli jo olemassa selvä ero barristereiden ja attorneiden välillä. Tuolloin oli annettu määräyksiä, joilla estettiin attorneiden pääsy varsinaisiin inneluihin tarkoituksella estää heidän kutsumisensa asianajajasäätyyn (to the Bar). Itsenäistä ammattikuntaa omine ammatillisine instituutioineen tai tarkkoine pätevyysvaatimuksineen attorneyt eivät koskaan muodostaneet. He *lakkasivat puhumasta oikeuden edessä*. 1600-luvun kuluessa attoreneista tuli lukumääräisesti rajoitettu eräänlainen osa virkakuntaa

1500-luvulle oli tyypillistä paitsi attorneiden ero muusta, pitäisikö sanoa varsinaisesta, asianajajakunnasta myös se että oikeudellisten asioiden määrä kasvoi melkoisesti ja niiden laatu vaikeutui. Samoin lisääntyi oikeudellisia opintoja suorittaneiden henkilöiden lukumäärä. Tuolloin myös muotoutui aikaisemmin »Counsel»'in (Counsellor) nimitystä kantaneiden oikeudellisten neuvonantajien ryhmästä *solicitorit* (solicitors), jotka eivät alunperin toimineet common law-tuomioistuimissa ja joiden pätevyyttä koskivat vielä vähäisemmät määräykset kuin attorneiden. Nämä puolestaan yhdistyivät attorneihin vuonna 1605. Näin muodostui yhä edelleenkin *valtiollisesti kontrolloitu alempi asianajajakunta*, jonka jäsenet vielä 1700-luvun alkupuolella²⁴ olivat yleensä vain maanviljelijöitä ja merimiehiä (farmers, sailors).

Barristereilla taas oli autonomiansa ja inninsä sekä *korkea yhteiskunnallinen status*. Nykyään on niin, että solicitor on neuvova eli toimistoasianajaja, barrister on oikeudenkäyntiasianajaja. Tämän lisäksi solicitorit voivat ajaa asioita alemmissa oikeuksissa ja hoitaa eräitä esivalmisteluun kuuluvia asioita ylemmissä oikeuksissa esille tulevilla jutuilla. Solicitorit harjoittavat ammattiaan vapaan elinkeinon tapaan, mutta muodollisesti heitä edelleen pidetään virkamiehinä, ja he ovat tuomioistuinten valvomia.²⁵

²² Robson, s. 2.

²³ Robson, s. 2. Tämän lisäksi annettiin erityismääräyksiä paikallisten tuomioistuinten attorneiden käyttäytymisestä.

²⁴ Jolloin sitä teoriassa kontrolloivat sekä parlamentti että tuomioistuimet.

²⁵ Petersen-Soukka, s. 99.

6. TANSKALAINEN ASIANAJAJALAITOS

6.1. Asianajajalaitoksen järjestäminen 1600-luvulla

Niin kauan kuin asianosaisten riidat ratkaistiin kaksintaistelulla, raudankanolla tai valalla, ei ollut Tanskassakaan sijaa asianajajille. Vanhin asianajajalaitosta koskenut säädös tavataan, jos mennään noin 300 vuotta ajassa taaksepäin. Kuningas Christian IV:n säännöksillä *9.9.1638 laillistettiin asianajajan* (vuoteen 1868 prokurator) *ammatti*.¹

Tuohon saakka ammattimainen asianajo oli ollut kiellettyä tai ainakin siihen oli suhtauduttu kielteisesti. Sen on katsottu johtuneen muun muassa siitä, että pidettiin epäoikeudenmukaisena ja moraalittomana elää muiden ihmisten kiistojen ja riitojen kustannuksella.² Nyt hyväksyttiin prokuraattorien olemassaolo ja *sallittiin heidän käyttämisensä tuomioistuimissa*. Säännöksen sisältö muistutti itse asiassa paljon vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksen 15 kohtaa. Säännöksen alussa todettiin, että vastoin vanhaa tapaa oli prokuraattoreita ja sallittiin heidän toimintansa, koska sitä ei voitu lakkauttaakaan.³

Kyseisellä asetuksella annettiin joukko ankariksi luonnehdittuja asianajotoimintaan puuttuneita määräyksiä. Ehkä merkittäväntä oli, että vain niillä jotka oli hyväksytty tehtäväänsä oli *yksinoikeus asianajoon*. Tosin he saivat harjoittaa ammattiaan vain *kaupungeissa* (koebestaederne), vasta 1700-luvun alkupuolelta lähtien myös maaseudulla. Tällöin heidän monopolinsa tuli täydelliseksi.⁴

Vaikka säännöksessä todettiin, että prokuraattorit vastoin kaikkea vanhaa ja luvallista tapaa ajoivat muiden asioita, katsottiin, että porvarien taitamattomuus kielessä ja laissa ynnä vaikeudet saapua aina henkilökohtaisesti oikeuteen eivät oikeuttaneet kokonaan kieltämään asianajajien toimintaa. Sen sijaan noiden asiamiesten toiminta otettiin sääntelyn kohteeksi. Prokuraattorit asetti kuninkaan käskynhaltija (lensmaend), pormestari ja raati. Heidän

¹ Godenhielm on kuvannut säädöksen merkitystä selittämällä sen avanneen oven köyhälle ja vähän arvostetulle henkilölle, joka arkana ja epävarmoin katsein, aivan kuin hän olisi ollut luvattomassa asiassa, astui oikeustaloon, alamaisesti kumartaen oikealle ja vasemmalle: tanskalaiselle asianajajalle, Godenhielm, 1943, s. 149.

² Godenhielm 1943, s.150.

³ Godenhielm 1943, s. 150.

⁴ Syytä on ehkä myös huomata, että asetus ei koskenut vain prokuraattoreita vaan samanaikaisesti myös »Praeste Druckenskab, aerroerige Domme, Kost oc Taering, Arrest, Prokuratorer, Lougfeldis Rettergang, Krybskyttene oc Bysser», Holmboe ym., s. 231; Tämän on katsottu kertovan prokuraattorien heikosta arvostuksesta ja alhaisesta yhteiskunnallisesta statuksesta, Godenhielm 1943, s. 150.

tuli⁵ vanhoa vala, jossa he lupasivat, etteivät ajaneet väärää tai epäoikeudenmukaista asiaa ja palvelivat oikein päämiehiään.⁶ Heidän tuli olla rehellisiä ja hyvämaineisia tanskalaisia (gode, fromme, uberygtede og oprigtige dannemaend).⁷

Eräänlainen ammattikunnan vapaus taattiin kuitenkin antamalla lupaus, ettei asianajaja toimintansa vuoksi joutunut viranomaisten vihan kohteeksi (prokuratoren, som nogen sag oprigtigt udfoerer, skal ej derfor af nogen oevrighed laegges for had).⁸ Nuo prokuraattorien toiminnan raamit asetettiin aatelisvallan viimeisenä ja yksinvallan ensimmäisenä aikana. Mainitut Christian IV:n määräykset otettiin lähes sellaisinaan vuoden 1643 resessiin ja Christian V:n Tanskan lakiin 1683, joka oli ensimmäinen koko valtakuntaa koskenut laki (Danske Lov).

6.2. Asianajo-oikeus

Vuonna 1638 annettujen ensimmäisiä prokuraattoreita koskeneiden säännösten tarkoituksena näyttää oli asettaa rajoituksia asianajolle ja vastustaa sen väärinkäytöksiä.⁹ Toimenpiteillä päästiin puuttumaan asianajajien lukumäärään ja kontrolloimaan heidän toimintaansa. Prokuraattoriksi hyväksyttiin yleensä ottaen samoilla ehdoilla kuin alituomariksi.¹⁰ *Viranomaiset myönsivät auktorisoidun aseman erityisellä luvalla (bevilling)*, ei kuitenkaan prokuraattorille itselleen, vaan hänet juttuunsa ottaneelle asianosaiselle. Näin asianosainen sai luvan panna prokuraattorin sijaansa yhdessä tai useammassa asiassa. Sittenmin tuo suostumus annettiin prokuraattorille henkilökohtaisesti.

Se antoi hänelle oikeuden yleisesti, ei vain tiettyä tai tiettyjä asioita varten, toimia tuomioistuimissa, esimerkiksi kaikissa yli- ja alioikeuksissa mahdollisesti vielä korkeimmassakin oikeudessa. Suostumuksen antoivat vuoden 1638 (ja 1643) säännösten perusteella kuninkaan viranomaiset (overoevrigheden) tai pormestari ja raati, yleisen Tanskan lain mukaan vain pormestari ja raati. Varsin pian käytäntö kuitenkin muuttui niin, että suostumukset annettiin kuninkaan toimesta. Pormestarin ja raadin suostumus poistui kokonaan käytännöstä 1700-luvun kuluessa.

⁵ Kuten vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksen 15 kohdan mukaan Ruotsi-Suomessa.

⁶ Pedersen, s. 23.

⁷ Pedersen, s. 23 ja Holmboe ym., s. 231.

⁸ Pedersen, s. 23-24, joka totesi ammattikunnan saaneen hyväksymisensä kuninkaan puuttuvasta sympatiasta huolimatta.

⁹ Holmboe ym., s. 231.

¹⁰ Holmboe ym., s. 232 ja ks. mitä pätevyydestä lausutaan myöhemmin.

Asianajo-oikeuden saaminen kuninkaalta liittyy läheisesti kasvaneeseen kuninkaalliseen yksinvaltaan. Kun kuningas Frederik III 10.1.1661 »En-voldsaktilla» oli ottanut suurimman vallan monarkiassa, saivat alamaiset kaikki oikeutensa kruunulta (Kongens Naade). Asianajolupa annettiin armonosoituksena, eikä sitä suinkaan annettu kaikille eikä vain ottamalla huomioon tarvittavien prokuraattorien lukumäärä. Godenhielmin mukaan prokuraattorin valta, vaarallinen valta yksinvaltaisesti hallitussa valtakunnassa, oli hänen kielessään ja kynässään ja tämä valta täytyi pitää kurissa sekä varmistaa kuninkaan tai hänen suurmiestensä palvelukseen.¹¹

Vuoden 1810 asianajoa koskeneessa plakaatissa määrättiin nimenomaisesti, että asianajat, korkeimpien oikeuksien advokaatit sekä yli- ja alioikeuksien prokuraattorit, katsottiin virkamiehiksi. Jo aikaisemmin oli kirjallisuudessa sekä eräissä erityissädöksissä voittanut tuollainen näkemys. Luvalla asianajajan toimen harjoittamiseen katsottiin olleen sama vaikutus kuin kuninkaallisella nimityksellä virkaan.¹² Lupamenettely lakkautettiin vuonna 1869. Tuolloin annetulla lailla, joka muutti asianajajan nimityksen sagfoereriksi, annettiin »en egen rätt» jokaiselle, joka oli suorittanut ammattitutkinnon ja muutoinkin täytti pätevyysvaatimukset, vaatia määräystä asianajajan ammatin harjoittamiseen.¹³

Nimenomaisia pätevyysvaatimuksia asianajajalle ei aluksi määrätty. Yli-päätään oli varhaisen asianajajan koulutus puutteellinen, tieto laista vähäinen ja hänen yleinen sivistystasonsa alhainen. Kööpenhaminan yliopiston ohjelmaan määrättiin kuitenkin 10.2.1736 otettavaksi *juridinen ammattitutkinto*, missä ohessa tehtiin tuosta tutkinnosta asianajajan ammatin harjoittamisen *edellytys*. Kukaan ei voinut ryhtyä tuomarin tai asianajajan ammattiin ennen kuin oli tutkinnon suorittanut.¹⁴

¹¹ Godenhielm 1943, s. 151.

¹² Näistä käsityksistä ks. Holmboe ym., s. 234.

¹³ Periaate, joka oli tunnustettu jo vuoden 1849 perustuslaissa. Vuoteen 1810 saakka auktorisointi oli annettu kuninkaan toimesta, sittemmin oikeusministeriön päätöksellä. »Retsplejelov», joka tuli voimaan 1919, antoi tanskalaiselle asianajajalaitokselle nykyisen muotonsa. Asianajajakkoa ei ole, mutta tuomioistuimien voi asettaa julkisen puolustajan. Eräitä poikkeuksia lukuunottamatta, sukulaiset, holhoojat jne. on tanskalaisella asianajajalla laillinen monopoli asianajoon yleisissä tuomioistuimissa. Muihin juridisiin tehtäviin kuin oikeudessa esiintymiseen ei yksinoikeutta ole.

¹⁴ Pedersen, s. 25-26.

6.3. Asianajajakunta

Jo ennen asianajajalaitoksen järjestämistä vuonna 1638 tiedetään olleen henkilöitä, jotka hankkivat jokinlaisen elantonsa avustamalla asianosaisia oikeudellisissa asioissa. He olivat nimeltään »tingstude», »tingstotte» tai »baenkeskrivare». Käsitteissä on epäselvyyttä, mutta ei itse toiminnassa.¹⁵ Pedersen on kuvannut näitä henkilöitä toteamalla heidän olleen pikkuporvarien ja puoleksi oppineiden roistojen (halvstuderde roevere) joukko, joka harjoitti ammattimaista oikeusapua ohjeenaan: »Det skal vare laenge for at koste mange penge».¹⁶ Sen lisäksi he elivät perimistoiminnasta, jossa he käyttivät hyväksseen brutaalaa lainsäädäntöä velkavankeudesta.

Christian IV totesi jo vuonna 1609, että Norjassa oli irtolaisia ja virattomia »kumpaner», jotka ajoivat porvareiden asioita. Kuningas määräsi, ettei haettaisi oikeusapua sellaisilta henkilöiltä, vaan tanskalaisilta valanvannoneilta porvareilta (opiriktige svorne borgere og lovfaestede dannemaend). Kruunu suhtautui kielteisesti paitsi näihin »kumppaneihin», myös prokuraattoreihin ja valtuutettuihin, jotka johtivat kansaa riitoihin aiheuttaen heille rahanhukkaa ja asioiden pitkittymistä. Myöhemmin kuitenkin tunnustettiin heidän apunsa luvalliseksi legalisoimalla asianajajan ammatti edellä mainitulla asetuksella vuonna 1638.

Asetusta seuraavanakin aikana olivat ne muita kuin jumalan parhaimpia lapsia, jotka toimivat prokuraattoreina, ainakin mikäli säännöksiin oli uskomisen. Monien asiamiesten väitettiin viettelleen asianosaisia turhiin riitoihin.¹⁷ Asianajajien toimintaa moitittiin usein myös siitä, että he ottivat liian korkean maksun. Holmboen tutkimuksesta ilmenee, että jopa korkeimman oikeuden tilanne oli epätydyttävä. Niinpä säännöksessä 26.7.1683 »Hvorledes i Sager for Hoeiste Ret skal procederes»¹⁸, mainittiin menettely täysin kehnoksi (heelt uordentiig). Asianosaiset sekä heidän valtuutettunsa tulivat oikeuteen laajoina kirjoituksineen, joissa ei yleensä ollut muuta sisältöä kuin mistä jo aikai-

¹⁵ Pedersen, s. 23: »Traette goer parterne magre, men tingstuden fed.»

¹⁶ Pedersen, s. 23.

¹⁷ Tämä muuten tapahtui primitiivisessä talonpoikaisyhteiskunnassa, jonka pääkaupungissa oli 25.000 asukasta ja muissa suurimmissa kaupungeissa 3.000-4.000 asukasta. Pedersen s. 23; Wolff joka on tutkinut monipuolisesti prosessiedustuksen historiaa katsoo, että Tanskassakin uuden ajan alussa vaihdannan lisääntyessä oli tullut välttämättömäksi edustajan esiintymisen salliminen. Hän viittasi Christian II ja III:n antamiin määräyksiin. Tämän seurauksena alkoi sitten kaupungeissa vähitellen muodostua käytäntö, että tietyt henkilöt kävivät oikeutta toisten puolesta, Wolff, s. 34ss.

¹⁸ Holmboe ym., s. 238.

semmin oli ollut puhetta. Ne eivät palvelleet asian selvittämistä, vaan oikeudenkäynnin pitkittämistä.

Asianajoa korkeimmassa oikeudessa koskeneessa tutkimuksessaan Holmboe mainitsee ensimmäisestä mainitussa tuomioistuimessa ratkaistusta jutusta. Juttu käytiin Niels Trolle ja Jorgen Lowenklaun välillä, ja asiakirjoista kävi ilmi, että »praesident, borgmestare och råd» Kööpenhaminasta lähettivät Lowenklaunille prokuraattorin. Vuodelta 1683 on tieto, jonka mukaan asianosaisia edusti yhteensä 78 valtuusmiestä (fuldmaegtig). Noista asiamiehistä 70 mainittiin prokuraattorin nimikkeellä. Hans Knudsen hoiti 58 juttua ja Christopher Munch 57, näistä viisi yhtenä päivänä.¹⁹

Vuonna 1717 valitettiin, että alamaisia räsitetiin ajanhukalla ja kustannuksilla, sillä prokuraattorit tekivät kirjoituksistaan aivan liian pitkiä ja laajoja. Oikeudenkäyntien lyhentämiseksi annettiin kuninkaallisia määräyksiä, mutta tilanne ei näyttänyt parantuvan.²⁰ Oikeudenkäyntien lyhentäminen oli yksi perustelu, kun ehdotettiin alituomareiden ja prokuraattoreiden laadun parantamista ynnä Tanskan oikeuden oppituolin perustamista yliopistoon (1660, 1720). Vei kuitenkin oman aikansa ennenkuin vaatimus toteutui käytännössä, kuten edellä on käynyt ilmi.

Tietoja asianajajien lukumäärästä on vasta vuodelta 1720. Tällöin »justitiarius» korkeimmasta oikeudesta Fr. Rostgaard, julkaisi mietinnön, jossa oli liite »Specifikation på de mest kendte prokuratorer i Danmark». Yhteensä näitä eniten tunnettuja oli 56: 17 korkeimman oikeuden prokuraattoria, 11 prokuraattoria alioikeudessa Kööpenhaminassa, 11 Sjaellannissa, 8 Jyllannissa, 5 Fyenillä ja 4 Lolland-Fasterilla. Oli lukemattomia muitakin, myös kuninkaalta luvan saaneita, mutta vielä useammat olivat mainittu lisänimellä »fusker». Tämä oli Pedersenin mukaan reaalin pohja sille, että nimitystä prokuraattori käytettiin usein pilkkanimenä.²¹

¹⁹ Holmboe ym., s. 233; Näillä prokuraattoreilla ei ollut mitään nimenomaista kuninkaallista suostumusta asianajoon juuri korkeimmassa oikeudessa. Seuraavana vuonna määrättiin kuitenkin ensimmäinen korkeimman oikeuden asianajaja: Reihold Wordeman sai kuninkaallisen luvan »at betiena Godtfolk udi hvis retmaessige Sager, de for os i vores Hojesteret samt her i Staden (København) og på andre behoerige steder på Landet kunde have at udfoere». 1600-luvun lopulla kuninkaallinen lupa tuli yhä tavallisemmaksi myös muissa oikeuksissa.

²⁰ Holmboe ym., s. 239.

²¹ Pedersen, s. 24.

6.4. Norjalainen asianajalaitos

Norjan asianajalaitoksen syntyvaiheiden voidaan todeta pääsääntöisesti noudattaneen edellä kuvattuja vaiheita. Norjalaisista prokuraattoreistakin on mahdollista puhua vasta 1600-luvulle siirryttäessä.²²

Edellä mainittu asetus vuodelta 1638 tuli koskemaan myös norjalaisia asianajajia, eivätkä Christian V:n Norjan lain (1687) prokuraattoreja koskeneet säännökset paljon eronneet aiemmista. Jokaisella oli vapaus valita, menikö hän itse oikeuteen vai nostiko kanteen tai esiintyi vastaajana valtuutetun välityksellä. Hänen oli kuitenkin käytettävä tähän tarkoitukseen vain sellaisia henkilöitä, jotka olivat saaneet erioikeuden toimia prosessuaalisina edustajina. Laki erotti toisaalta vallan toimia kaupungeissa ja toisaalta maalla. Kaupungeissa saattoivat toimia vain ne henkilöt, jotka kyseinen kaupunkioikeus oli auktorisoitunut prokuraattoreiksi. Toki oli asianosaisilla oikeus panna sijaansa holhooja, sukulainen tai palvelija. Maalla sen sijaan ei saanut käyttää auktorisoitua prokuraattoria, vaan jokaisen oli esiinnyttävä itse tai annettava asiansa tuomiopiirissä asuvalle oikeamieliselle miehelle. Ero kaupungeissa ja maaseudulla valitsevien järjestelmien välillä lakkautettiin 19.8.1735 annetulla asetuksella. Siitä lähtien on Norjassa ollut yleisenä sääntönä, että oikeudellinen edustaja on eräin poikkeuksin valittava auktorisoitujen asianajajien joukosta.

7. YHTEENVETOA

Asianajon institutionaalinen historia näyttää kaikkialla palautuvan asianosaisen avustamiseen. Tosin varhainen oikeudenkäyntiavustaja, oli hän sitten juris consultus, vorsprecher tai avant parlier avusti asianosaista ennen muuta riidanratkaisun määrämuodoissa. Rituaalien noudattaminen oli yleensä ehdoton edellytys oikeussuojan saamiselle — menettelylle, jossa ennen muuta loukatun henkilökohtaisen oikeushyvän johdosta päätettiin hyvityksestä. Asemaltaan ja toimintansa sisällöltä tuo varhainen avustaja oli enemmänkin oikeudenpalvelija kuin asianosaisen oikeudenkäyntiavustaja. Hänet määrättiin tuomarin toimesta, jopa tuomarien keskuudesta.

Samankaltaisia piirteitä havaitaan eräiden »alempien asianajajien», esimerkiksi saksalaisten varhaisten prokuraattorien, toiminnassa. Nämä esiintyivät

²² Lund, s. 16ss. Tosin tiedetään esimerkiksi jo Christian II maanlaissa 1522 säädetyn oikeudesta taitamattoman panna tilalleen toinen, joka sitten esitti hänen asiansa.

maaseudun alioikeuksissa, joissa vanhan sukuoikeuden piirteet säilyivät pitkään. Heidän toimintaansa, lukumääräänsä ja käyttäytymistään säänneltiin alun alkaen. Monella tapaa he olivat eräänlaista alempaa virkakuntaa. Julkista toimimiestä muistuttivat myös eräät ylempiin oikeuksiin valituskirjelmia toimittaneet asianajat.

Asianosaisen prosessuaalinen edustaminen oli kaikissa oikeusjärjestelmissä aluksi kiellettyä ja sitten pitkään rajoitettua. Oikeudenkäyntivaltuutuksen kehitys liittyi selvästi kuninkaan tuomiovallan käyttöön ja ylipäättään valtiolaisen (yhtenäis)oikeuden syntyyn, usein liittyneenä kanonis-roomalaisen oikeuden omaksumiseen. Siinä missä asianosaisen vapaaehtoinen edustaminen näyttää edellyttäneen uudenlaisen oikeuden ja uudenlaisen prosessin syntyä, edellytti ammattimaisen asianajon synty valtuutuksen sallimista. Yleensä loputkin edustajan asettamisen rajoitukset oli poistettu 1400-luvun kuluessa. Tuon vuosisadan lopulle oli leimallista lisääntynyt kauppa ja liikenne sekä sitä kautta enentynyt juridisen avun tarve. Syntyäkseen asianajajan ammatti näyttääkin kaikkialla edellyttäneen myös uusia suhteita, riittävästi riitoja ja ylimääräistä varallisuutta.

Ammatin ensimmäiset harjoittajat, muutoksenhakuoikeuksille kirjoittaneet advokaatit tai tuomioistuimien edessä puhuneet barristerit, joiden toiminnan funktiona oli vaikuttaa aktiivisesti tuomioistuimen ratkaisuun, saattoivat työskennellä ilman suurempia rajoituksia. He olivat oppineita, lähinnä aatelistosta tulleita henkilöitä, joista usein tuli tuomareita tai muita korkeita virkamiehiä.

Sääntelyn kohteeksi asianajajakunta tuli sitä mukaa kun sen lukumäärä kasvoi ja rekrytointipohja laajeni (ja kun asianajajan ammatin eri osat yhdistyivät samaan henkilöön). Asianajosta tuli eräs tyypillinen varhaiskapitalistinen kaupunkielinkeino, jonka harjoittajat olivat lähinnä alempaa porvaristoa. Eri-tyisjärjestelyillä saatettiin pyrkiä turvaamaan heidän asemansa estämällä liika kilpailu. Voimakkaamman sääntelyn kohteeksi asianajajakunta kuitenkin joutui silloin, kun oikeudenkäyttöä laajemminkin pyrittiin kontrolloimaan, ennen muuta absolutististen pyrkimysten vahvistuessa. Sääntelyssä oli oleellista numerus clausuksen määrääminen, pätevyysvaatimusten asettaminen ja usein asianajajien toiminnan kaikinpuolinen julkinen kontrolli. Itsehallinnollinen asianajajien ammattikunta sen sijaan näyttäisi edellyttäneen vapaata vaihtoa ja yleisemminkin vapaata elinkeinon harjoittamisen oikeutta.

IX LOPUKSI

Asianajalaitoksen *sääntelyn alku oli Svean hovioikeuden perustamisessa sekä sen (sittemmin muidenkin hovioikeuksien) toimintaa koskeneessa vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksessä*. Oikeudenkäyntijärjestyksen määräyksillä asianajalaitos juridisena instituutiona syntyi. Valtuutetun käytön salliminen nimenomaisilla lain säännöksillä oli samalla välttämätön edellytys asianajajakunnan syntymiselle. Oikeudenkäyntijärjestys oli myös oikeudellinen edellytys, mutta myös eräänlainen rajoitus, lukuisille hovioikeuksien omille lähinnä ohjesääntötyyppillisille määräyksille, joilla tarkasteluajankohtana pyrittiin järjestämään asianajalaitosta. Lisäksi se sisälsi ensimmäiset määräykset oikeudenkäyntiasiamiesten valvonnasta. Valvontakeinona oli tuolle ajalle tyyppillinen valamenettely.

Hovioikeuksien perustamisella keskitettiin kuninkaallinen oikeudenkäyttö pääosin niihin, luotiin kiinteä oikeusastejärjestys ja valvottiin koko tuomioistuinlaitosta. Hovioikeudet myös ensimmäisinä ryhtyivät toimenpiteisiin erityisen asianajajakunnan järjestämiseksi. Tavoitteena oli, että asianosaisten asioita niissä hoitaisi erityisasemassa oleva asiamieskunta, aluksi prokuraattoreiksi mainitut.

Oleellista prokuraattorikunnan rekrytoimisessa oli se, ettei kuka tahansa voinut toimia asianajotehtävissä. Aina vaadittiin jonkinlaisia *kvalifikaatioita*. Tuolloiset pätevyysvaatimukset eivät kuitenkaan merkinneet vielä lainoppineen asianajajakunnan syntyä. Silti ne olivat *alkua* muista oikeudenkäyntiasiamiehistä erottuneelle varhaiselle *asianajajakunnalle*. Tosin asianajajakandidaatti saattoi esittää yliopiston antaman todistuksen (testimoniumin). Se ei kuitenkaan välttämättä merkinnyt lainopillisia opintoja, saati sitten tutkinnon suorittamista.

Asianajajan hyväksymismenettelyllä hovioikeus otti hänet *valvontaansa*. Samalla tuo henkilö sai erioikeuden toimia hovioikeudessa asianajajan ammattisena. Rajoittamalla asianajajien lukumäärää hovioikeus takasi näille jonkinlaisen toimeentulon. 1600-luvun lopulla ja 1700-luvun alussa korostuivat hovioikeuden kontrollissa pyrkimykset rekrytoida asianajajakunta kiinteämmäksi

osaksi tuomioistuinta. Prokuraattoreilta, sittemmin advokaateilta, edellytettiin samanlaista pätevyyttä, mutta myös samanlaista uskollisuutta kuin virkakunnalta. Asianajajakunta pantiin myös tarkaan harkitsemaan, minkälaisia toimeksiantoja se otti hoidettavakseen.

Hovioikeuksien järjestelyillä ei kuitenkaan ollut nimenomaista lainsuojaa, sillä lainsäädäntö ei tunnustanut oikeutta rajoittaa asianosaisen oikeutta panna sijaansa ketä tahansa. Asianajajakuntaa ei myöskään ollut, ja aatelisto sai aina käyttää asiainhoitajiaan tai vastaavia palvelijoitaan. Osaksi tästä johtui ristiriita hovioikeuspäätöksissä ilmaistujen tavoitteiden ja niiden käytännön toteutumisen välillä. Ristiriita ei kuitenkaan ole niin suuri kuin aikaisemmassa tutkimuksessa on väitetty, mikäli otetaan huomioon mitä asianajajien pätevydestä on edellä esitetty.

Raastuvanoikeuksissa (Tukholman raastuvanoikeudessa) kehitys kulki prokuraattorien kieltämisestä kohti auktorisoitua prokuraattorikuntaa. Tukholman raastuvanoikeuden menettelysäännöistä nähdään, että viimeistään 1650-luvulla asiamiehen käyttö oli yleistynyt ja myös itse menettely oli saanut uusia piirteitä, ainakin niin, että se oli muuttumassa kirjalliseksi. Aluksi ei virallismääräyksillä puututtu kuitenkaan muuhun kuin menettelyn ongelmiin ja kohtuuttomiin asianajopalkkioihin. Sittemmin säädettiin asianajajien ammattikuntaan pääsyn ehdoista. Ammattikunnan jäsenistä tuli ennen muuta *eräänlaisia kunnallisen toimen haltijoita*. Kvalifikaatiotkin määräytyivät tuosta näkökannasta käsin.

Asianajoa revisioasteessa koskeneet määräykset liittyivät ennen muuta tuon muutoksenhakuinstituution kehitykseen 1600-luvun jälkipuoliskolla. Revisio-menettely tuli tuolloin sääntelyn kohteeksi, ja muun muassa asianajajien toimintaan revisioasteessa puututtiin. Tavoitteena oli estää turha vetoaminen kuninkaaseen. *Juttujen tuli jäädä hovioikeuteen*, joiden toiminta tuli aikaisempaa enemmän kruunun kontrolliin. Revisio-osasto alkoi ohjeillaan ja muutoinkin valvoa ylioikeuksien toimintaa.

Kuninkaan lisääntyneestä vallasta ja kruunun kontrollista käsin selittyvät osittain myös virkamiesten asianajo-oikeutta koskeneet virallismääräykset. Ensin rajoitettiin pappien asianajo-oikeutta, koska heidän toimintansa muutoinkin kaikin puolin oli tullut valtiollisen sääntelyn kohteeksi. Sitten säänneltiin kruunun palvelijoiden oikeutta hoitaa oikeudellisia toimeksiantoja. Tosin jälkimmäisten oikeutta varsin pian laajennettiin, samalla kun asianajolupaa harkittaessa ratkaisevimaksi kriteeriksi tuli *virikavelvollisuuksista* huolehtiminen. Sinänsä rajoitukset sattuivat samaan aikaan kuin ehkä kaikkien aktiivisimmat pyrkimykset asianajajakunnan luomiseksi. Silti rajoitusten lieventä-

minen ei ollut seurausta mistään monopolipyrkimysten epäonnistumisesta. Enemminkin oli niin, että kruunun *palkkausjärjestelmän heikkoudet* huomioon ottaen tuolloisten varhaisten virkamiesten oli sallittava sivutoimenaan harjoittaa muun muassa asianajoa. Mitä sitten oikeuslaitoksen palvelijoiden asianajaoikeuteen tuli, niin kiellettiin se mitä luultavimmin oikeudenkäytön uskottavuuden nimissä.

1600-luvun lopulla annetuilla asianajosäännöksillä puututtiin asianajotoiminnan perusteisiin ja sen eräisiin yksityiskohtiin. Vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksessä määrättiin kaikki oikeudenkäyntiasiakirjoja, vaikka vain kirjuriin, laatineet asianosaisen rinnalla kulloinkin allekirjoittamaan asiakirjan. Näin pyrittiin muun muassa rahvasta auttaneet säätyläiset saamaan vastuuseen mahdollisesta oikeuden halventamisesta tai »oikeudenvastaisen» toimeksianton ottamisesta.

Edellä käsiteltyyn vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaaren asianajosäännösten valmisteluun liittyy oleellisesti vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksen säätäminen. Sen valmistelu — joskin niukka — tapahtui lakikomissionissa, määräykset saatettiin voimaan kuninkaallisella asetuksella ja niitä noudatettiin vuoden 1734 lain voimaan tuloon saakka. Asetus uudisti kauttaaltaan tuolloisen tuomioistuinmenettelyä koskeneen säännösten. Yleisen lain *oikeudenkäymiskaaren määräyksissä toistuivat oikeudenkäyntijärjestyksen* ja eräiden muiden samoihin aikoihin annettujen asetusten menettelylliset *periaatteet*. Yleinen laki oli siis tietyllä tavalla voimassa jo paljon ennen lain lopullista hyväksymistä.

Varsinaisesti oikeudenkäymiskaarta koskeneessa valmistelutyössä oli oleellista kaaren 15 luvun 2 §:n käsittely. Komissionin säännöshedotuksessa tavoiteltiin vain oikeuden hyväksymien yksinoikeutta esiintyä asiamiehenä tai avustajana oikeudenkäynnissä, myös yksittäistapauksissa. Samalla ehdotuksen hyväksyminen olisi merkinnyt kulloisenkin valtuutetun lainoppineisuuden arvioimista. Asiamiehenä tai avustajan esiintymään aikovan olisi aina tarvittaessa tullut olla valmis esittämään oikeudelle selvitystä laintuntemuksestaan.

Muutosta aikaisempaan verrattuna säännöksen hyväksyminen olisi merkinnyt ennen muuta siinä, että olisi luovuttu periaatteesta, jonka mukaan jokainen sai (yksittäistapauksessa) käyttää oikeudessa edustajanaan ketä halusi. Vain ammattimaisesti asianajoa harjoittaneilta henkilöiltä oli ennen vaadittu nimellisesti lausuttuja kvalifikaatioita ja oikeuden hyväksymistä. Muutosta tuomioistuimien asettamiin asianajajien pätevyysvaatimuksiin nähden säännöksen hyväksyminen tuskin olisi merkinnyt.

Ehdotusta muutettiin säätyjen käsittelyssä niin, että siinä säilytettiin oikeus

käyttää valtuutettuna sitä, johon asianosainen luotti. Vain ne, jotka yleisesti toimivat asiamiestehtävissä, tarvitsivat tähän oikeuden hyväksymisen. Tältä osin muutosta aikaisempaan oikeuteen nähdessä oli ainoastaan siinä, että *oikeuden hyväksymisestä määrättiin lailla* kaikkia tuomioistuimia ajatellen, ei tuomioistuinten omilla ohjesäännöillä.

Valtuutetun yleisissä pätevyysvaatimuksissa muutettiin komissionin ehdotama sana lainoppinut sanaksi ymmärtävä. Valtuusmiehen tuli siis olla tuomioistuinmenettelyä ja siinä käsiteltävää asiaa ymmärtävä. Tämä mitä ilmeisimmin tarkoitti, että hänellä tuli olla ennalta hankittua jonkinlaista juridista tietämystä. Ottaen huomioon se, mitä on todettu tuolloisesta akateemisesta sivistyksestä ja tuomioistuimissa esiintyneiden asianajajien pätevyydestä, ei muutos ollut kuitenkaan kovin suuri. Ainakaan kysymys *ei ollut entisen pätevyystason pudottamisesta*. Mikään ei myöskään viittaa siihen, että tuomioistuimet olisivat menettäneet oikeutensa asianajajia auktorisoidessaan asettaa hyväksymiselle ehtoja, koskivatpa nämä sitten opintoja tai käytännössä hankittua kokemusta.

Jonkinlaisen taitekohdan asianajajalaitoksen kehityksessä vuoden 1734 laki kuitenkin muodostaa siinä mielessä, että *laissa määrättiin oikeudenkäyntivaltuutetun yleisistä pätevyysvaatimuksista*. Samalla otettiin lainsäädännössä kantaa asianajajayksinoikeuteen ja asianajotehtäviin hyväksymiseen. Sitä paitsi tuolloin laissa julkilausuttu periaate vapaudesta käyttää oikeudenkäynnissä edustajana ja avustajana ketä tahansa, on tuosta lähtien ollut suomalaisen asianajajalaitoksen järjestämisen peruseriaate.

Lainoppineiden ja oikeuden hyväksymien asiamiesten yksinoikeutta olisi toivonut porvaristo. Sitä vastustivat talonpoikaisto ja osa aatelistosta. Tämä johtui mitä ilmeisimmin *asianajajakunnan rekrytointi- ja kannatuspohjasta*. Varmasti käytännön olosuhteilla, lähes mahdottomuudella pitää kiinni tuomioistuinten jo hyväksymistä yksinoikeuspäätöksistä, oli myös oma vaikutuksensa, samoin tavoitteella estää oikeudenkäyntien kallistuminen. Suhtautumisella yksinoikeuteen ja asianajajakunnan rekrytointipohjalla on eräänlainen analogiansa 200 vuotta myöhemmin. Nykyistä asianajajalakia 1950-luvulla hyväksyttäessä asetui nimittäin poliittinen vasemmisto vastustamaan ehdotettua yksinoikeutta, kuten muussa yhteydessä olen osoittanut.

Maaseudun, muun muassa Ala-Satakunnan tuomiokuntaan kuuluneiden pitäjien, käräjille saapui 1600-luvun kahdella viimeisellä kymmenellä eräitä *asianajajan ammattinimikkeellä pöytäkirjattuja asiamiehiä*. Tyypillistä noille asianajajille oli, että he tulivat Turusta ja edustivat sikäläisiä päämiehiä, ja että heidät oli yleensä liitetty johonkin tuomioistuimeen, prokuraattorit raas-

tuvanoikeuteen ja advokaatit hovioikeuteen. Myös Lappeen tuomiokunnan ja Pohjois-Pohjanmaan tuomiokunnan käräjillä tavataan joitain ammatikseen asiamiestehtäviä hoitaneita henkilöitä.

Jo ennen mainittua ajankohtaa, vuosisadan puolivälin aikoihin, maaseudun käräjillä esiintyi eräitä asiamiehiä, jotka ainakin jossain määrin ammattimaisesti hoitivat oikeudenkäyntiasioita. Näillekin asiamiehille oli tyypillistä, että heidän *kotipaikkansa* oli lähikaupungissa, *Turussa, Viipurissa tai Oulussa, ja että he yleensä hoitivat sikäläisten porvarien saatavien perintää*. Saattoi myös käydä niin, että kaupunkien raatimiehet ja notaarit eräänlaisena sivutoimenaan ajoivat kaupunkilaisten asioita lähipitäjien käräjillä.

Mitään *omaa asianajajakuntaa ei maaseudulla* tavattu. Tosin eräät paikalliset, lähinnä virkamieheksi katsottavat, henkilöt saattoivat hoitaa pitäjän asukkaiden oikeudenkäyntiasioita muutoinkin kuin satunnaisesti. Siinä missä ammattimaisesti asianajoa harjoittaneiden ja kaupungista tulleiden asiamiesten kannatuspohja ensisijaisesti lepäsi kaupunkien kauppaporvaristossa ja vain melko vähäisessä määrin aatelistossa, oli virkakunnan esiintyminen oikeudessa ensi sijassa riippuvainen maata omistavasta ja pitäjän talonpoikien kanssa riitoihin joutuneesta aatelistosta.

Turussa voitiin niinkin varhain kuin vuosisadan keskivaiheilla havaita valtuutusjuttujen keskittymistä melko vähäiselle määrälle oikeudenkäyntiasiamiehiä. Nuo muutamat asiamiehet hoitivat sitten valtaosan edustajan välityksellä oikeudessa ajetuista jutuista. Tämä viittasi ammattimaiseen asianajoon. Silti kyseisistä asiamiehistä käytettiin raastuvanoikeuden pöytäkirjassa vain poikkeuksellisesti ammattinimikettä. Kun sitä käytettiin, oli nimike prokuraattori (procurator), ja kuvattiin tuolla käsitteellä henkilön ammatillista statusta. Samalla se selvästi ilmensi asiamiestä, jonka toiminta oli raastuvanoikeuden valvonnassa. Usein näiden asianajajien toiminta päättyi (tai väheni) siirtymisellä muuhun kunnalliseen toimeen, kuten kaupunginvoudiksi tai notaariksi.

Vuosisadan lopulla olivat Turun raastuvanoikeuden istunnoissa esiintyneet asiamiehet yleensä prokuraattoreita ja advokaatteja. Vuonna 1695 oikeastaan kaikki valtuutussuhteen nojalla toimineet asiamiehet olivat jommalla kummalla ammattinimikkeellä mainittuja. Kahta vuotta myöhemmin *prokuraattorit* yksiselitteisesti olivat *raastuvanoikeuden* ja *advokaatit hovioikeuden asianajajia*.

Hovioikeuden asianajajilla oli oikeus esiintyä myös raastuvanoikeuden istunnoissa. Siellä he ennen muuta edustivat aatelisia päämiehiä. Muutoinkin heidän yhteiskunnallisen asemansa oli korkeampi kuin raastuvanoikeuden kollegoidensa. Advokaatit olivat usein opiskelleet akatemiassa, ja tuli heistä sittemmin esimerkiksi raatimiehiä ja kihlakunnantuomareita.

Raastuvanoikeuden *prokuraattoriksi tultiin oikeuden päätöksellä ja valan vannomisella*. Samalla jouduttiin *tuomioistuimen valvonta- ja kurinpitovallan alaisuuteen*. Prokuraattorin tehtävä oli ikään kuin eräs oikeushallinnollinen toimi, ehkä alin askel, jolta siirryttiin esimerkiksi notaarin tehtäviin. Toimen saamiseksi edellytettiin *kirjoitustaitoa, hyvää mainetta ja jonkinlaista käytännön kokemusta*. Toisaalta sitten raastuvanoikeus takasi prokuraattorikunnalle tietyn toimeentulon rajoittamalla asianajajien lukumäärää. Tämän lisäksi se antoi prokuraattoreilleen *yksinoikeuden laatia asianosaisten oikeudenkäyntikirjoitukset*.

Oikeudenkäyntimenettelylle Turun raastuvanoikeudessa olikin *tyypillistä sen kirjallinen muoto*. 1600-luvun lopulle tultaessa oli prosessi siellä lähes yksinomaan prokuraattorien (ja advokaattien) laatimien oikeudenkäyntikirjelmien vaihtoa. Oli jopa havaittavissa, että myös tuomioistuin suosi asian kirjallista esittämistä. Kirjelmien vaihtoon taas liittyi asian käsittelyn lykkääminen istunnosta toiseen ja melko pitkät juttujen vireillöloaika.

Osaksi menettelyn kirjallinen muoto ja sen eroaminen täysin tutkittujen maaseutualioikeuksien suullisesta menettelystä oli seurasta Turun raastuvanoikeuden toiminnasta muutoksenhakuasteena. Raastuvanoikeuteen valitettiin kemnerinoikeuden tuomiosta. Sille annettiin kirjallisina vähintään selvitys muutoksenhaun kohteena olleesta ratkaisusta ja tätä koskenut valitus. Ilmeisen selvää oli myös, että oikeudenkäyntikirjoitusten laatimiseen yksinoikeuden saaneet ja palkkiota vastaan toimineet prokuraattorit (ja advokaatit) varsin yleisesti lausuivat jutuissa kirjallisesti. *Asianajajien esiintymien oikeudenkäynneissä oli lisäämässä käsittelyn kirjallistumista samalla, kun menettelyn kirjallinen muoto oli yksi tärkeä edellytys heidän ammattitoiminnalleen.*

Myös käsittely hovioikeuksissa oli kirjallista. Syyt olivat osaksi edellä esitetyt. Jos se suurissa raastuvanoikeuksissa oli ennen muuta käytännön seurausta, niin oli se hovioikeuksissa sitä jo lainsäädännön voimasta. Vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksessä asianosaisia oli kehoitettu esittämään asiansa myös kirjallisesti. Samalla oli annettu muitakin ohjeita, jotka olivat omiaan korostamaan asiantuntevan avun merkitystä. Hovioikeuksiin ei sitä paitsi asianosaisten ollut läheskään niin helppoa mennä itse kuin alioikeuksiin.

Prosessissa oli muutakin »nykyaikaista» kuin käsittelyn lisääntynyt kirjallisuus. *Asianajajat* kantoivat ja vastasivat *asianosaisten sijaan*, heitä sitovin oikeusvaikutuksin. Tämä kertoo omalta osaltaan sukuprosessin/valaprosessin väistymisestä. Siirtymistä moderniin *valtiolliseen oikeudenkäyttöön* implikoi myös oikeusastejärjestyksestä määrääminen. Tuomioistuिनorganisaatio oli hierarkinen ja keskitetty kokonaisuus. Samalla haastamista ja asianosaisten

poissaoloa koskeneilla säännöksillä korostettiin asianosaisen velvollisuutta alistua tuomioistuimen suorittamaan riidanratkaisuun. Lisäksi monilla 1600-luvun lopun virallismääräyksillä nopeutettiin ja tehostettiin oikeusjuttujen ratkaisemista.

Aineellisen totuuden selvittäminen muodostui tuomioistuimen keskeiseksi tehtäväksi. Sitä mukaa kun asianosaisen valan merkitys todistuskeinona väheni — yleensä todistajien ja lautakunnan kustannuksella — siirryttiin lähemmäksi materiaalista totuutta. Tuota muutosta kuvastivat myös lautakunnan uusi asema ja tehtävät. Enää ei tuomari muodollisen todistelun jälkeen kertonut, mikä oli oikeus, tai »löytänyt» lakia. Yhdessä lautakunnan kanssa se harkitsi, mikä asiassa oli totta ja vahvisti, mikä tuolloin oli oikeus. Prosessin luonteen muuttumista kuvasi myös päättäminen asianosaisten *oikeudenkäyntikuluista*.

Asianajotoiminta liittyi niin maaseudulla kuin kaupungissakin mitä suurimmassa määrin saamisoikeuksiin. Maaseudulla oli kyse ennen muuta *porvareiden* saatavien perinnästä lähinnä majamiessuhteiden kautta velkaantuneilta talonpojilta ja valtaporvarien kanssa *kauppa- ja luottosuhteissa* olleilta säätyläisiltä. Turussa ajettiin kaupunkilaisten keskinäiseen kaupankäyntiin ja velaksiantoon liittyneitä juttuja. Varsin usein asianajajat edustivat Turun ja Viipurin melko harvalukuisia valtaporvareita.

Oikeusjutut olivat seurausta toisaalta siitä, että taloudellinen toiminta oli perinpohjin säänneltyä, toisaalta siitä, että rahaa oli niukasti. Näihin syihin kietoutuvat niin majamiessuhteiden selvittelyt kuin lukuisat panttien huudattamisetkin tai henkilöltä toiselle siirrettyjen velkakirjasaatavien perintäkanteet. Silti voidaan todeta, että *riitojen aiheita oli riittävästi* samoin kuin jonkin verran *ylimääräistä varallisuutta* niin, että erityinen asianajajakunta saattoi ainakin jollain tapaa elättää itsensä.

Tuolloista asianajajalaitosta voidaan järjestysmuodoltaan hyvin verrata *varhaisiin ammattikuntiin*. Käsityöläisten ammattikuntien perustamisen keskeisenä tavoitteena oli toisaalta ammatinharjoittajien toiminnan sääntely ja toisaalta heidän asemansa turvaaminen niin, että voisivat hyvin elättää itsensä. Sekä asianajajakunnan (prokuraattorien) että käsityöläisten ammattikuntien asema oli riippuvainen viime kädessä raadista. Se valvoi niiden toimintaa ja kontrolloi jäsenten lukumäärää, mutta samalla takasi heille jonkinlaisen vähimmäistoimeentulon.

Edellä esitetyn perusteella ja ottaen huomioon kansainvälisen vertailun yhteydessä lausuttu voidaan todeta, että asianajajalaitos saattoi syntyä vasta siten kun asianosaisen oli mahdollista oikeudenkäynnissä käyttää vapaaehtoi-

sella tahdonilmaisulla asetettua edustajaa, valtuutettua. Jotta valtuutettu voitiin asettaa, tarvittiin luopumista vanhasta suku/valaprosessista ja siirtymistä yhtenäiseen oikeuteen ja valtiolliseen oikeudenkäyttöön. Valtuutettujen laajamittaisempi käyttö puolestaan edellytti oikeusastejärjestystä ja valituskirjelmia kirjoittaneita ja niitä oikeudelle esittäneitä henkilöitä. Ratkaiseva merkitys asiantuntevalla asiamiehellä oli riidanratkaisussa vasta, kun oikeudenkäynnissä keskityttiin aineellisen totuuden selvittämiseen.

Asianajoksi valtuutettujen toiminta muuttui vasta sitten kun sillä saattoi hankkia toimeentulon. Tämä edellytti riittävää määrää toimeksiantoja ja ylimääräistä varallisuutta, ennen muuta käteistä rahaa, hankkineita toimeksiantajia. Näitä molempia oli ennen muuta kaupungeissa. Aatelistolla taas oli pitkään privilegionsa ja asiainhoitajansa.

Samalla kun asianajotoiminnan joutuminen sääntelyn kohteeksi, eli erityisen asianajalaitoksen järjestäminen, johtui asianajajien toiminnan merkityksestä riidanratkaisussa, olivat sääntelyn muodot ja aktiivisuus sidoksissa yleiseen valtiolliseen sääntelyyn. Tiukimmillaan se oli luotaessa keskitettyä yksinvaltaista valtiokoneistoa, ja varsinkin jos asianajajakunta kannatuspohjataan ja statukseltaan sijoittui etäälle tuosta pyrkimyksestä.

ZUSAMMENFASSUNG

1. Ziele der Untersuchung

Die Untersuchung befasst sich mit der Entstehung der finnischen Anwaltschaft und ihrer frühen Entwicklung. Ausgegangen wird hierbei von der Entstehung der Anwaltschaft als rechtlicher Institution. Daher wird das Augenmerk zu Beginn auf die ersten offiziellen Bestimmungen gerichtet, durch die die Anwaltschaft reguliert wurde. Dies wiederum hat die Untersuchung in das 17. Jahrhundert geführt, in dem die ersten einschlägigen Vorschriften erlassen wurden.

Die juristische Regulierung jener Zeit ist davon geprägt, dass die Vorschriften sowohl die Begründungen, d. h. gewissermassen die Ziele des Gesetzgebers, als auch die betreffenden Bestimmungen enthielten. Typisch war, dass in den königlichen Resolutionen, Briefen und Beschlüssen jener Zeit zuerst der Missstand genannt wurde und dann die zu seiner Abhilfe bestimmten Massnahmen aufgezählt wurden. Gesetzesausarbeitungsmaterial im eigentlichen Sinne stand — ausser bei grösseren Gesetzesreformen — nicht zur Verfügung.

Die Behandlung der Vorschriften endet erst mit dem Gesetzbuch des Jahres 1734. Dies beruht darauf, dass dieses allgemeine Gesetz seit den 1680er Jahren ausgearbeitet und bei der Ausarbeitung zu vielen Unterfangen betreffend die Organisation der Anwaltschaft, die schon im 17. Jahrhundert betrieben wurden, Stellung bezogen wurde. Die die Anwaltschaft betreffenden Bestimmungen im Prozessgesetz des Reichsgesetzbuches von 1734 können in gewisser Hinsicht sogar als Schlusspunkt der frühen Entwicklung gesehen werden. Das Gesetzbuch des Jahres 1734 ist in der Untersuchung aus dem Grunde mit einbezogen worden, weil der moderne Prozess, der in ihm festgeschrieben wurde, in seinen Hauptpunkten bereits gegen Ende des 17. Jahrhunderts in vielen detaillierten Verfahrensvorschriften zum Ausdruck gebracht worden war.

Eine zweite Ebene bildet in der Untersuchung die Betrachtung der Tätigkeit einiger Gerichte der ersten Instanz. Hierbei war es weniger das Ziel zu untersuchen, wie die damaligen reichsumfassenden Gesetze in den verschiedenen

Teilen des Landes befolgt wurden, sondern vielmehr sollte die Advokatur als faktische Erscheinung und aus dem finnischen Blickwinkel näher betrachtet werden. In dieser lokalen Betrachtung sozusagen auf der Mikroebene ist allerdings auch die allgemeine Ebene mit dabei. Sie ist es über die Vermittlung des Rechts. Die Sachen, die von den Gerichten zur Verhandlung vorgenommen wurden, haben durch die allgemeinen materiellen Gesetze eine gewisse Selektion durchgemacht. Ausserdem ist die Behandlung und Entscheidung von Streitsachen immer in gewissem Masse eine gebundene Tätigkeit.

Mit Hilfe eines von den Gerichten des 17. Jahrhunderts gesammelten Stichprobenmaterials habe ich mich zunächst mit der Tätigkeit derjenigen Vertreter bekannt gemacht, die kraft einer freiwilligen Vollmacht in den Prozessen aufgetreten waren. Aus ihrer Gruppe wurden dann die Personen ausgegliedert, die die Advokatur berufsmässig betrieben haben. Hiernach habe ich mich gründlich mit dem Status und dem Charakter des frühen Berufsstands der Rechtsanwälte befasst, der in Turku entstanden war.

Nachdem die Analyse von Vorschriften gezeigt hat, dass in ihnen bereits im 17. Jahrhundert die Advokaturtätigkeit geregelt wurde, und eine Betrachtung des Gerichtsprotokollmaterials ergab, dass an den Gerichten eine gewisse Anwaltschaft entstanden war, die freilich anderer Art war als der im 19. Jahrhundert entstandene freie, juristisch kompetente Anwaltsstand, wird das eigentliche Forschungsproblem in Angriff genommen. Das Ziel ist, die unabdingbaren und ausreichenden Voraussetzungen dafür aufzuzeigen, unter denen die Anwaltschaft als rechtliches wie auch faktisches Phänomen hat entstehen können. Vor allem wurde das Gerichtsverfahren im 17. Jahrhundert analysiert und gefragt, ob es in dem Prozess an sich irgendetwas gab, das die Voraussetzungen für die Heranziehung eines Bevollmächtigten und damit für die berufsmässige Advokatur schuf, und ob es im Prozess sogar etwas gab, das den Bedarf, einen Rechtsbeistand heranzuziehen, hervorbrachte. Mit Hilfe des Gerichtsmaterials sollte auch eine Auffassung von einer typischen Advokatsache gewonnen werden.

Die Advokatur ist in dieser Untersuchung als Tätigkeit definiert worden, für die kennzeichnend ist, dass es sich um berufliche und im allgemeinen um eine in irgendeiner Weise rechtlich regulierte Tätigkeit als Vertreter eines anderen oder als dessen Rechtsbeistand in juristischen Angelegenheiten handelt. Die Advokatur ist also auch eine gewerbliche Tätigkeit. Damit der Beruf des Rechtsanwalts entstehen kann, müssen gewisse wirtschaftliche Voraussetzungen gegeben sein. Der Beruf des Rechtsanwalts ist ein besonderer Beruf. Man hat ihn allgemein auch als Organ der Rechtspflege gesehen — als einen Fak-

tor, der massgeblichen Einfluss auf den Verlauf der Behandlung der Sache und sogar auf den Inhalt der in dem Prozess zu fällenden Entscheidung haben kann.

Diese spezielle Natur des Anwaltsberufs hat zumindest zum Teil dazu geführt, dass die Advokatur praktisch überall in den Kreis der rechtlichen Regulierung einbezogen wurde, indem man die Ausüßer dieses Berufs einer Aufsicht unterstellte, von ihnen eine gewisse Qualifikation verlangte und ihnen im Gegenzug bestimmte Vorteile gewährte. Die Details dieser Regulierung haben in verschiedenen Ländern und zu verschiedenen Zeiten in erheblichem Umfang variiert. Mittels eines internationalen Vergleiches sollten einige allgemeine Umstände aufgezeigt werden, nach denen sich die frühe Regulierung der Anwaltschaft und der Status der Anwälte bestimmt haben. Bevor das eigentliche Forschungsmaterial in Angriff genommen wurde, wurde ein Überblick über die derzeitige Forschungssituation gegeben. An derselben Stelle wurden auch einige Grundfragen, die mit der Rechtsanwendung in der betrachteten Periode verbunden sind, vorgebracht.

2. Die Gesetzgebung

Den Anfangspunkt der juristischen Regulierung bildeten die Gründung des Hofgerichts in Stockholm (Hofgericht Svea) und die Prozessordnung aus dem Jahre 1615, die die Tätigkeit dieses Gerichts (und später auch der anderen Hofgerichte) regulierte. Die Bedeutung der Prozessordnung lag zum ersten darin, dass durch ihre Bestimmungen die Anwaltschaft als eine rechtliche Institution entstand. Zum zweiten bildete die in den Bestimmungen enthaltene Erlaubnis, einen Prozessbevollmächtigten heranzuziehen, eine allgemeine Voraussetzung für die Entstehung der Anwaltschaft. Drittens war das Gesetz die juristische Voraussetzung, aber auch eine Art Beschränkung für die zahlreichen eigenen Bestimmungen der Hofgerichte, die von ihrem Typ her Reglements waren und mit denen die Anwaltschaft in der betreffenden Zeit organisiert werden sollte. Viertens enthielt sie die ersten Bestimmungen über die Überwachung der Prozessbevollmächtigten. Als Mittel der Kontrolle fungierte das für die Zeit typische Eidverfahren.

Die Hofgerichte standen bei der Betrachtung des gerichtlichen Verfahrens der betreffenden Zeit in jeder Beziehung im Mittelpunkt. Das Hofgericht Svea wurde eingehend behandelt, da es zum einen chronologisch und anfangs auch von seinem Status her das erste Hofgericht war und da zum zweiten das alte Archiv des Hofgerichts Turku einem Brand zum Opfer fiel. Mit der Gründung der Hofgerichte wurde die königliche Rechtsprechung zum grössten Teil auf

diese konzentriert, eine feste Instanzenordnung geschaffen und das gesamte Gerichtswesen überwacht. Die Hofgerichte ergriffen auch als erste Massnahmen zur Organisation einer speziellen Anwaltschaft. Angestrebt wurde offenbar, dass die Sachen der Parteien an diesen Gerichten von einer in besonderer Position befindlichen Gruppe von Bevollmächtigten betreut wurden, den eingangs erwähnten Prokuratoren.

Wesentlich bei der Rekrutierung dieser Prokuratorenschaft war, dass nicht jede beliebige Person in Aufgaben der Advokatur tätig sein konnte. Stets wurde eine gewisse Qualifikation gefordert. Es scheint indes, dass diese Befähigungsanforderungen noch nicht den Grund für eine aus Rechtsgelehrten bestehende Anwaltschaft legten, stammten ja auch die Befähigungsanforderungen, denen zufolge die Richter Rechtsgelehrte sein mussten, erst aus dem 19. Jahrhundert. Dennoch bildeten sie den Anfang für eine frühe Anwaltschaft, die sich von den übrigen Prozessbevollmächtigten differenzierte. Es konnte wohl sein, dass der Anwaltskandidat ein Zeugnis (testimonium) einer Universität vorweisen konnte, was jedoch nicht zu bedeuten braucht, dass der Betreffende juristische Studien betrieben oder gar ein Examen abgelegt hatte. Durch das Zulassungsverfahren nahm das Hofgericht den Rechtsanwalt unter seine Aufsicht, und indem es die Zahl der Anwälte begrenzte, sicherte es ihm eine gewisse Existenzgrundlage. Zugleich erhielt er das Privileg, an dem Hofgericht den Beruf des Rechtsanwalts auszuüben.

Später traten in dieser Kontrolle die Versuche stärker hervor, die Anwaltschaft in der Weise zu rekrutieren, dass sie einen festeren Bestandteil des Gerichts bildeten. Von den Prokuratoren bzw. Advokaten wurde dieselbe Befähigung, aber auch dieselbe Loyalität verlangt wie von der Beamtenschaft. Sie durften nicht jede beliebige Sache übernehmen. Auf der anderen Seite wurde ihnen der Zugang zu anderen Ämtern des Gerichtswesens in Aussicht gestellt und stets ein Honorar für die erledigte Aufgabe zugesichert.

Den Regelungen der Hofgerichte kam jedoch nicht ausdrücklich der Schutz des Gesetzes zu, denn der Gesetzgeber hat das Recht der Partei, die Person ihres Wunsches zu ihrem Stellvertreter zu machen, nicht eingeschränkt. Einen Anwaltszwang gab es ebenfalls nicht, und der Adel durfte stets seine Sachwalter oder entsprechende Diener heranziehen. Zum Teil deswegen bestand zwischen den Zielen, die in den Beschlüssen der Hofgerichte ihren Ausdruck fanden, und ihrer Umsetzung in die Praxis ein Widerspruch. Dieser war indes nicht so gross, wenn man nicht streng auf die Befähigungsanforderungen der Anwälte blickt und von der Anwaltschaft ein besonders hohes Niveau voraussetzt. Auf jeden Fall wird aus den Bestimmungen ersichtlich, dass die Tätigkeit des

Prozessbevollmächtigten gegen Honorar ausgeübt wurde, und dass einige von ihnen, die diese Tätigkeit berufsmässig betrieben, von dem betreffenden Gericht eine besondere Position zugewiesen bekommen konnten, aus der ihnen gewisse Pflichten und Rechte erwuchsen.

An den Stadtgerichten verlief die Entwicklung von dem Verbot der Prokuratoren hin zu einer autorisierten Prokuratorenschaft. An den Stadtgerichten wollte man länger als an den Hofgerichten an der persönlichen Anwesenheit der Parteien, welche für das frühe Gerichtsverfahren typisch war, festhalten und die Betreuung der Sachen gegen Honorar abwehren. Dennoch kann man aus der Verfahrensvorschrift des Stockholmer Stadtgerichts sehen, dass spätestens in den 1650er Jahren die Heranziehung eines Bevollmächtigten allgemeiner geworden war und auch die Verfahren selbst neue Züge bekommen hatten, zumindest in der Beziehung, dass sie immer mehr schriftlich wurden. In den offiziellen Bestimmungen geht es anfangs um nichts anderes als um Verfahrensprobleme und unangemessene Advokaturhonorare. Später wurden dann Vorschriften über die Aufnahme in den Berufsstand der Anwälte erlassen. Die Mitglieder der Anwaltschaft wurden gewissermassen zu Inhabern eines kommunalen Amtes. Auch die Qualifikation bestimmte sich von diesem Standpunkt aus.

Die Bestimmungen betreffend die Advokatur im obersten Rechtszug (dem Revisionszug) wurde im Hinblick auf die Tätigkeit und die Entwicklung dieser ausserordentlichen Rechtsmittelinstitution analysiert. Das Revisionsverfahren wurde in den 1660er Jahren reguliert, wobei mittels Eidvorschriften auch in die Tätigkeit der Rechtsanwälte eingegriffen wurde. Das Ziel scheint damals und vor allem zwanzig Jahre später gewesen zu sein, ein unnötiges Appellieren an den König zu vermeiden. Die Rechtsstreitigkeiten sollten bei dem Hofgericht bleiben, dessen Tätigkeit stärker als zuvor der Kontrolle der Krone unterstellt wurde. Die Revisionsabteilung des königlichen Rats wiederum begann durch ihre Anweisungen und auch ansonsten die Tätigkeit der Obergerichte zu überwachen.

Ausgehend von der gewachsenen Macht des Königs und der Kontrolle der Krone wurden auch die Bestimmungen über das Recht zur Advokatur der Beamten analysiert. Zuerst wurde das Recht der Pfarrer beschnitten, als ihre Tätigkeit auch ansonsten in jeder Hinsicht der staatlichen Regulierung unterworfen wurde. Dann wurde das Recht von Dienern der Krone, juristische Aufträge zu übernehmen, reguliert. Das Recht dieser letztgenannten Gruppe wurde bald darauf erweitert. Das vielleicht wichtigste Kriterium für die Einschränkungen war die Vernachlässigung der Amtspflichten gewesen. Die Einschrän-

kungen fielen in die gleiche Zeit wie die vielleicht aktivsten Bestrebungen zur Schaffung einer Anwaltschaft. Dennoch war die Milderung der Einschränkungen wohl kaum die Folge von einem Scheitern der Monopolbestrebungen. Eher scheint es so gewesen zu sein, dass man es angesichts der Schwächen des Entlohnungssystems der Krone diesen frühen Beamten gestatten musste, im Nebenverdienst unter anderem Advokaturaufgaben zu übernehmen. Was hingegen das Recht zur Advokatur der Diener des Gerichtswesens betraf, so wurde es diesen untersagt, höchstwahrscheinlich im Namen der Glaubwürdigkeit der Rechtsprechung.

3. Das Reichsgesetzbuch des Jahres 1734

Ein für das Forschungsthema wesentlicher Punkt in der Ausarbeitung eines allgemeinen Gesetzes, welche im Jahre 1686 in Angriff genommen wurde, ist die Erlassung und Behandlung der Prozessordnung des Jahres 1695. Ihre Ausarbeitung — so knapp diese auch war — fand in der grossen Gesetzeskommission statt, die Bestimmungen wurden durch königliche Verordnung in Kraft gesetzt, und sie wurden bis zum Inkrafttreten des Gesetzbuchs von 1734 befolgt. Die Verordnung reformierte die Bestimmungen für das damalige Gerichtsverfahren von Grund auf, wie später in dem Abschnitt über den Prozess ersichtlich wird. Hinsichtlich der damaligen Gerichtspraxis jedoch haben die Bestimmungen der Prozessordnung keine allzu grosse Änderung bedeutet.

In den Bestimmungen des Prozessabschnittes im Gesetzbuch von 1734 wiederholen sich die Verfahrensprinzipien der Prozessordnung von 1695 und einiger anderer zur gleichen Zeit erlassenen Verordnungen. Bei Ausarbeitung der Vorschriften über die Bevollmächtigung und die Advokatur konzentrierte sich die Kommission zuerst auf den Punkt 10 der Prozessordnung und dann auf das betreffende Kapitel des Prozessgesetzes von 1734.

Bezüglich der Ausarbeitung des Prozessgesetzes von 1734 konzentriere ich mich auf die Ausarbeitung und Erlassung des 15. Kapitels des Gesetzes. Im Mittelpunkt der Behandlung steht der Paragraph 2 des 15. Kapitels. In dem Vorschriftsentwurf fiel meine Aufmerksamkeit darauf, dass von allen Prozessbevollmächtigten ausser einem guten Leumund, Ehrenhaftigkeit und Ehrlichkeit auch Rechtsgelehrsamkeit verlangt wurde. Ausserdem hatte das Gericht der betreffenden Person für die Aufgabe des Bevollmächtigten die Zulassung zu gewähren, bevor sie die Aufgabe übernehmen durfte. Ausgenommen hiervon blieben indes die Verwandten oder die Diener der Partei.

In dem Entwurf strebte man ein Monopol der vom Gericht Zugelassenen an, als Bevollmächtigte oder Rechtsbeistand aufzutreten, auch in Einzelfällen. Die Annahme des Entwurfs hätte zugleich bedeutet, dass man die Rechtsgelehrtheit eines jeden Prozessbevollmächtigten hätte beurteilen müssen. Diejenige Person, die als Prozessbevollmächtigter oder Rechtsbeistand auftreten wollte, hätte jederzeit in der Lage sein müssen, auf Verlangen dem Gericht einen Nachweis ihrer Rechtsgelehrtheit vorzulegen.

Der Entwurf wurde bei der Behandlung durch die Stände dahingehend abgeändert, dass das alte Recht der Partei, einen Bevollmächtigten heranzuziehen, der ihr Vertrauen genoss, bewahrt blieb. Nur diejenigen, die allgemein in den Aufgaben des Prozessbevollmächtigten tätig waren, benötigten hierfür die Zulassung durch das Gericht. Diesbezüglich bestand die Veränderung gegenüber dem früheren Recht nur darin, dass über die gerichtliche Zulassung im Hinblick auf alle Gerichte gesetzlich bestimmt wurde und nicht durch die eigenen Reglements der Gerichte.

In den allgemeinen Befähigungsanforderungen für den Bevollmächtigten wurde nun die Forderung nach Rechtsgelehrtheit («lagfaren») durch die Forderung »verständlich« (»förständig») ersetzt. Der Bevollmächtigte musste also nun das Gerichtsverfahren und die im Verfahren behandelten Sachen verstehen können. Hiermit war offenbar gemeint, dass er über bereits früher erworbene juristische Kenntnisse verfügen musste. Wenn man berücksichtigt, was hier über die akademische Bildung jener Zeit und über die Qualifikation der Rechtsanwälte, die vor Gericht auftraten, gesagt wurde, ist die genannte Kompetenzveränderung in der Praxis nicht besonders gross gewesen.

Zumindest kann man nicht von einer Verschlechterung sprechen. Auch gibt es nichts, was darauf hinweisen würde, dass die Gerichte ihr Recht verloren hätten, bei der Autorisierung der Anwälte ihre Zulassung mit bestimmten Bedingungen zu verknüpfen, zum Beispiel mit juristischen Studien oder in der Praxis erworbenen Erfahrungen. Einen gewissen Umbruch in der Entwicklung der Anwaltschaft bildet das Gesetzbuch des Jahres 1734 jedoch in der Hinsicht, dass in ihm die allgemeinen Befähigungsanforderungen der Prozessbevollmächtigten ausgesprochen wurden. Zugleich wurde in der Gesetzgebung zu dem Anwaltsmonopol und der Zulassung zu Advokaturaufgaben Stellung bezogen. Im übrigen ist das in dem Gesetz ausgesprochene Prinzip der Freiheit, im Prozess als Vertreter und Beistand eine Person seines eigenen Beliebens heranziehen zu können, von nun an ein Eckstein in der Organisation der finnischen Anwaltschaft gewesen.

Das Monopol von Rechtsgelehrten und gerichtlich zugelassenen Bevollmäch-

tigten war von dem Bürgertum gewünscht gewesen. Die Bauern und Teile des Adels stellten sich dagegen. Dies ist in der Untersuchung vor allem mit der Rekrutierungsbasis der damaligen Anwaltschaft verbunden worden. Sicher hatten die praktischen Erfordernisse ihre eigene Wirkung: der Umstand, dass es nahezu unmöglich war, an den von den Gerichten bereits angenommenen Privilegbeschlüssen festzuhalten, und das Bestreben, eine Verteuerung der Prozesse zu verhindern.

4. Der Gebrauch von Bevollmächtigten vor Gericht

Bei der Analyse des Gebrauchs von Bevollmächtigten in den erstinstanzlichen Gerichten auf dem Lande wurde festgestellt, dass auf den Gerichtssitzungen in Gemeinden, die zum Gerichtsbezirks Ala-Satakunta gehörten, in den zwei letzten Jahrzehnten des 17. Jahrhunderts eine Reihe von Prozessbevollmächtigten auftauchten, die in den Protokollen mit der Berufsbezeichnung Rechtsanwalt belegt wurden. Typisch für diese Rechtsanwälte war, dass sie aus Turku stammten und dort ansässige Mandanten vertraten, und dass sie im allgemeinen mit einem bestimmten Gericht verbunden wurden, die Prokuratoren mit dem Stadtgericht und die Advokaten mit dem Hofgericht. Auf den Gerichtssitzungen des Gerichtsbezirks Lappee und in Nordostbottnien war das Erscheinen eines solchen Berufsanwalts hingegen äusserst selten.

Als ich mich von diesen Berufsbezeichnungen löste, konnte ich feststellen, dass schon vor dem genannten Zeitpunkt, um die Mitte des Jahrhunderts, auf den Gerichtssitzungen auf dem Lande gewisse Bevollmächtigte auftraten, die zumindest in gewissem Umfang Prozessangelegenheiten berufsmässig ausübten. Auch für sie war typisch, dass sie in einer Stadt der Umgebung ansässig waren — in Turku, Viborg oder Oulu — und dass sie sich meist um die Eintreibung von Forderungen dortiger Bürger kümmerten. Es konnte auch sein, dass die Ratsleute und Notare der Städte sozusagen als Nebenbeschäftigung die Sachen der Städter auf den Gerichtssitzungen der umliegenden Landgemeinden vertraten.

Eine eigene Anwaltschaft konnte auf dem Lande nicht angetroffen werden. Hingegen bestand die Möglichkeit, dass einige im Ort ansässige Personen, die in erster Linie als Beamten anzusehen sind, die Prozessangelegenheiten von Einwohnern der Gemeinde in einem grösseren Umfang als nur sporadisch betreuten. Während die aus der Stadt stammenden Bevollmächtigten, die die Advokatur berufsmässig ausübten, ihre Mandanten in erster Linie aus dem Handelsbürgertum der Städte erhielten und nur in recht geringem Umfang aus

dem Adel, traten die gerade erwähnten Beamten vom Lande vor Gericht an erster Stelle als Vertreter von landbesitzenden Adeligen auf, die in Konflikt mit den Bauern der Gemeinde geraten waren.

Hinsichtlich der Stadt Turku konnte festgestellt werden, dass sich schon so früh wie zur Mitte des Jahrhunderts die Bevollmächtigungssachen auf eine recht geringe Zahl von Prozessbevollmächtigten konzentriert hatten. Diese wenigen Anwälte betreuten den Hauptteil derjenigen Prozesse, die über einen Vertreter vor Gericht geführt wurden. Dies ist als Indiz für eine berufsmässige Advokatur gewertet worden. Jedoch wurden von diesen Anwälten in den Protokollen des Stadtgerichts nur in Ausnahmefällen Berufsbezeichnungen genannt. Wenn dies der Fall war, so lautete die Bezeichnung Prokurator (procurator), und mit diesem Begriff wurde der berufliche Status der Person beschrieben. Zugleich wies dieser Begriff deutlich auf einen Bevollmächtigten hin, dessen Tätigkeit vom Stadtgericht überwacht wurde. Häufig fand die Tätigkeit dieser Anwälte ihr Ende (oder wurde zumindest eingeschränkt), wenn die betreffende Person ein anderes kommunales Amt übernahm, das des Stadtvogts oder des Notars.

Wenn man zum Ende des Jahrhunderts kommt, bemerkt man, dass die Prozessbevollmächtigten, die in den Sitzungen des Stadtgerichts von Turku auftraten, fast immer Prokuratoren oder Advokaten waren. Im Jahre 1695 trugen so gut wie alle kraft einer Prozessvollmacht Tätigen eine von diesen zwei Berufsbezeichnungen. Zwei Jahre später kann man in den Protokollen bemerken, dass die Prokuratoren deutlich die am Stadtgericht und die Advokaten die am Hofgericht tätigen Anwälte waren. Von den Anwälten der Hofgerichte konnte festgestellt werden, dass sie das Recht hatten, auch in den Sitzungen des Stadtgerichts aufzutreten. Dort vertraten sie vor allem adelige Mandanten. Auch ansonsten schien ihre gesellschaftliche Stellung eine höhere gewesen zu sein als die ihrer Kollegen vom Stadtgericht. Die Advokaten hatten häufig an der Akademie studiert und wurden später zum Beispiel zu Ratsherren oder Landbezirksrichtern ernannt.

Die eigene Anwaltschaft des Stadtgerichts in Turku wurde in der Untersuchung einer besonderen Betrachtung unterworfen. Man wurde zum Prokurator durch Beschluss des Stadtgerichts und Leistung eines Eides. Damit kam man zugleich unter die Aufsichts- und Disziplinargewalt des Gerichts. Der Prokurator befand sich gewissermassen in einer Art rechtsadministrativen Anstellung, welche vielleicht die unterste Stufe war, von der man zum Beispiel in den Rang des Notars aufsteigen konnte. Für die Stellung des Prokurators wurde Schreibkunst, guter Leumund und praktische Erfahrung verlangt. Zum ande-

ren sicherte das Stadtgericht den Prokuratoren ein gewisses Einkommen, indem es die Zahl der Anwälte begrenzte. Zusätzlich hierzu verlieh es seinen Prokuratoren das Privileg, die Prozessschriftensätze der Parteien abzufassen.

Im Finnland des 17. Jahrhunderts kann man also Anwälte antreffen. Es gab sie in Turku in der zweiten Hälfte des Jahrhunderts. Ihre Existenz scheint vor allem von der Schriftform, d. h. von der Verschriftlichung des Gerichtsverfahrens, abhängig gewesen zu sein. Hinsichtlich der Rechtssachen war die Existenz der Prokuratoren vor allem mit den Handels- und Kreditbeziehungen der Bürger verbunden. Die Organisationsform der Prokurantenschaft und ihr Status ähnelt in gewisser Beziehung den damals in Turku entstandenen frühen Zünften.

5. Das Gerichtsverfahren

Für das Verfahren am Stadtgericht von Turku war die schriftliche Form typisch. Zum Ende des 17. Jahrhunderts hin bestand schliesslich der Prozess nahezu ausschliesslich aus dem Wechsel von Prozessschriften, die von den Prokuratoren (und Advokaten) abgefasst worden waren. Es konnte sogar bemerkt werden, dass das Gericht die schriftliche Darlegung der Sache bevorzugte. Mit dem Wechsel der Schriftsätze waren wiederum die Vertagung der Verhandlung von einer Sitzung zur anderen und eine recht lange Anhängigkeitsdauer der Sachen verbunden.

Zum Teil war die schriftliche Form des Verfahrens und seine völlige Trennung von dem mündlichen Verfahren der untersuchten erstinstanzlichen Gerichte auf dem Lande die Folge davon, dass das Stadtgericht Turku auch als Rechtsmittelinstanz fungierte. An diesem Gericht konnte man nämlich die Urteile eines unteren Stadtgerichtes (kämnerätt) anfechten, das speziell in Turku existiert hat. Beim Gericht reichte man in schriftlicher Form zumindest eine Darlegung über die angefochtene Entscheidung des unteren Gerichts und die Beschwerde hierüber ein. Deutlich kam auch zum Vorschein, dass die Prokuratoren (und Advokaten), die das Privileg der Abfassung von Prozessschriften erhalten hatten und gegen Honorar tätig waren, die Sachen gern schriftlich vorbrachten. Ihr Erscheinen in den Prozessen trug mit zu der Verschriftlichung der Gerichtsverhandlung bei, und umgekehrt war dies gerade auch eine wichtige Voraussetzung für ihre berufliche Tätigkeit. Auch die Verhandlung am Hofgericht war schriftlich.

An dem Verfahren gab es neben der Schriftform auch noch etwas anderes, was man als »modern« bezeichnen könnte. Ganz allgemein kann man feststellen,

dass das Auftreten von Anwälten vor Gericht noch etwas anderes implizierte als die Erfüllung der Form. Sie führten die Klage und antworteten auf Klagen an Stelle der Parteien, mit den diese bindenden Rechtswirkungen. Dies indiziert für seinen Teil, dass der Geschlechtsprozess/Eidprozess beiseite trat und man zu der modernen staatlichen Rechtsanwendung übergang. Es implizierte auch die Festlegung der Instanzenordnung. Nun konnte das Volk nicht mehr wählen, ob es um das Urteil des Königs in erster Instanz oder in der Rechtsmittelinstanz bitten wollte (auf den Gerichtssitzungen nach den ältesten Landrechten). Die Gerichtsorganisation war ein hierarchisches, zentralisiertes Ganzes. Von 1680 an begannen die Richter der Landbezirksgerichte, an Stelle der früheren Gesetzleser ihre Ämter selbst auszuüben, was den Übergang zum staatlichen Richtersystem beinhaltete, und gegen Ende des Jahrhunderts wurde das Gerichtsverfahren durch eine Reihe von vielen Bestimmungen effektiver gestaltet.

Die Findung der materiellen Wahrheit wurde zur zentralen Aufgabe des Gerichtes. In dem Grade, wie die Bedeutung des Eides der Partei als Beweismittel abnahm, kam man der materiellen Wahrheit näher. Diese Wandlung spiegelte sich auch in der neuen Stellung und den Aufgaben der Laienbeisitzer wider. Es war nun nicht mehr so, dass der Richter nach der formellen eidlichen Beweisaufnahme das Recht bestimmt oder das Gesetz »gefunden« hätte. Zusammen mit den Laienbeisitzern beriet er sich nun, was in der Sache wahr sei, und bekräftigte dann, was rechtens war. Der Wandel in der Natur des Prozesses wurde auch in dem Beschluss über die Prozesskosten der Parteien deutlich. Im Prozess gab es Gewinner und Verlierer. Der letztere hatte dem ersteren Kosten verursacht und musste sie ersetzen. Ein eigenes Kapitel bildeten hierbei die Anwaltshonorare, die als Entgelt für die geleistete Arbeit immer dann sofort eingetrieben wurden, wenn die juristischen Angelegenheiten der Parteien zum Zweck des Verdienstes betreut worden waren.

Alle diese genannten Veränderungen schufen für ihren Teil Platz für den für die Partei plädierenden Rechtsanwalt. Seine Auswirkung auf das Verfahren ist ersichtlich, und zwar nicht nur in dem Wechsel der Schriftsätze, sondern auch in der Vertagung der Verhandlungen und in der eifrigen Nutzung der Rechtsmittel. Alle diese Veränderungen fanden im. 17. Jahrhundert statt. Das heutige (moderne) Gerichtsverfahren ist spätestens im Jahre 1695 entstanden. Die Prinzipien der in jenem Jahr erlassenen Prozessordnung wurden dann in das Prozessgesetz des Reichsgesetzbuches von 1734 übertragen, welches zum Teil bis heute noch in Kraft ist.